
MUZIO

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/numismatasummoru00buon

TEMPLI VATICANI
HISTORIA.

NUMISMATA SUMMORUM PONTIFICUM TEMPLI VATICANI FABRICAM INDICANTIA,

Chronologica ejuſdem Fabricæ narratione, ac multiplici eruditione explicata.

Atque uberiori Numiſmatum omnium Pontificiorum Lucubrationi veluti Prodromus præmiſſa,

Opus ſecundò impreſſum cum correctione, & additamento,

ATQUE

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

EMMANUELI CARD. BULLIONEO

OBLATUM

A PATRE PHILIPPO BONANNI SOCIETATIS JESU.



ROMÆ, 1696. & iterum Anno Magni JUBILÆI 1700.

Ex Typographia Dominici Antonii Herculis in via Parionis.)(*Superiorum permiſſu.*

EMINENTISSIME, AC REVERENDISSIME

PRINCEPS.

VATICANÆ Baſilicæ Fabricam à prima origine ad prçſens uſque tempus productam deſcribens Eminentiſſime Princeps, atque in paginis præcipuas ejuſdem partes ſcalpro exprimens, omnium oculis ipſam Baſilicam quodammodo reſeravi, ut quiſque hominum, etiam remotiſſimo ſub Cœlo degens, illam intueri pro libito poſſet, ac è ſtructura tum recenti tum antiqua, non ſolùm Conſtantini Magni ejus primi Fundatoris pietatem dignoſceret; ſed Summorum Pontificum Religionem, qui in eadem reparanda ingentem auri copiam inſumpſerunt, imò in novam formam conſtruentes, nobilem adeo ſpeciem illi addidere, ut meritò illud dici poſſit. *Magna erit gloria Domus iſtius noviſſimæ pluſquam primæ*, ut olim Aggeus Propheta de Templo Hieroſolymitano pronunciavit.

Volumen, in quo hæc omnia retuleram, ad pedes Beatiſſimi Principis Apoſtolorum, ut opus erat, depoſui: tum quia fructus collegeram in campo, quem ſibi proprio ſanguine ille coëmerat, tum etiam, ut erroribus parceret, qui procul dubio irrepſerunt, & tenuitatem ſcribentis excuſaret, qui non digno, ut Princeps Apoſtolorum merebatur, calamo de opere egregio, & præclaro agere non dubitaverit.

Cum igitur nova hac ejuſdem operis editione eandem Baſilicam omnium oculis iterum exponam, Eminentiſſime Princeps, non alii, quàm Tibi tradere profectò debueram, qui tuis manibus Portam ejus auream reſeraſti, per quam aditus mihi patuit, ut ſolertiori ſtudio Baſilicam ipſam perluſtrans accuratius deſcriberem. Patuit (inquam) aditus,

cum Summo Pontifice Innocentio XII. per invaletudinem impedito, ac Eminentiſſimo Alderano Cybo Sacri Senatus Decano ob ſenium laborante, Tibi inter Purpuratos Patres antiquiſſimo, & Antiſtiti Portuenſi ſors obtigit Portam Sanctam aperiendi, ac munus Vicarii Chriſti exercens in terra, cæleſtes Theſauros, omnium bono expoſitos eſſe declaraſti. Sex integra ſæcula numerabamus ab eo tempore, quo inclitus, ac celeberrimus Hæros Godefridus Bullioneus, à quo Sereniſſimi Supremi Duces Bullionei maternum genus ducunt, armata manu Portas Urbis Hieroſolymitanæ aperuit, ut eam Chriſtiani Milites victoriam concinentes ingrederentur, verùm unica die in Te, Princeps Eminentiſſime, dupplicata eſt glorioſi Nominis fama, cum peculiari Dei Providentia Cœlum ipſum univerſis Fidei Romanæ Alumnis quodammodo aperuiſti, aureo malleo parietem evertens, quo Baſilica Vaticana obſtruebatur.

Cum igitur actus aperiendi, atque ingreſſus ipſe Dominium indicet, & ejuſdem loci poſſeſſionem, delegata quamvis poteſtate, ac Pontificio nomine id egeris, Emineniiſſime Princeps, Tibi deberi clamat hoc opus, quod in Baſilica per Te aperta velut enatum, atque adultum iterum prodit in lucem. Ad illud Sacris Tuis manibus porrigendum eximia Tui excelſi animi benignitas excitavit, qua ejus paginas primò editas percurrere dignata eſt, quaque clementer excipere ſoles quodcunque obſequium hujus minimæ Societatis, que Te ubique Protectorem amantiſſimum experitur.

Denique ſicut à Summo Apoſtolorum Principe veniam mihi ſpopondi, ſi adeò excelſi Operis argumentum minus digno calamo pertractaverim, ſic à Te humaniſſimo Purpurati Senatus Principe veniam exopto, ſi volumini exiguo, excelſum Eminentiſſimi Principis Emmanuelis Bullionei Nomen inſcribo.

Eminentiæ Tuæ.

Humiliſſimus & obſequentiſſimus Servus

Philippus Bonanni Soc. Jeſu.

THYRSUS GONZALEZ

PRAEPOSITUS GENERALIS SOCIETATIS JESU.

CUM Librum, cui tiiulus: *Numiſmata Summorum Pontificum Templi Vaticani Fabricam indicantia*, *&c.* à Patre Philippo Bonanni Societatis noſtræ Sacerdote compoſitum, aliquot ejuſdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint facultatem facimus, ut typis mandetur, ſi iis, ad quos pertinet ità videbitur cujus rei gratia has literas manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus.

Romæ 7. Martii 1696.

Thyrſus Gonzalez.

Loco ✠ Sigilli.

REIMPRIMATVR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

Dominicus B. de Bellis Epiſc. Melfiĉten. Viceſg.

REIMPRIMATVR,

Fr. Paulinus Bernardinius Ordinis Prædicatorum, Sacri Apoſtolici Palatii Magiſter.

LECTORI.

EN Tibi ornatiſſime Lector
Ornatiſſimum opus,
Aeternitati deſtinatum, ac Famæ.
Si teneris eruditionis ſtudio,
Explebis animum.
Si Hiſtoricæ veritatis, venuſtatiſque
Amans, & cultor es,
Plaude, ac proba.
Citrà Religionis incuriam;
In Sacrorum Curiam, Veneres omnes
Author induxit.
Tuum hinc obſequium
Ergà Baſilicam verè Baſilicam,
Orbiſque Principem,
Hac lectione augeatur oportet
Summorum Pontificum magnificentiam;
Pietatem, Hiſtoriam, & Numiſmata
Illuſtrat ritè PHILIPPUS,
LAMPAS ſcribentium BONA, imò optima.
Fatendum ſanè,
Digniſſimum tantæ Eccleſiæ Scriptorem,
Tantoque Scriptore dignam Eccleſiam
Eſſe.
Sæculis omnibus
Admiranda erit hujus Templi Deſcriptio,
Abſoluta, ac perfecta,
Qualia ſunt omnia
A PHILIPPI profecta Calmo,
Qui
Ad RECREANDUM Mortalium MENTES,
Et OCULOS.
Videtur jugiter factus.

Scribebat Eques Proſper Mandoſius.

PER L'ISTORIA
DEL
TEMPIO VATICANO
DAL REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESU';

Dalle Medaglie de' Sommi Pontefici dedotta

SONETTO

Dell'Abbate Giacomo Badiale trà Pellegrini Lindamoro del Sebeto.

COL Ferro edace il Vecchio Dio degli Anni
Del Tempio VATICAN ſtrugger la Gloria
Volea, con iſvenar d' oblìo ne' danni
La mai ſempre immortal nobil memoria.

E già di debil Fama à i foſchi inganni
Erger credea l'infauſta, empia Vittoria,
Quando in ſueller FILIPPO da ſuoi vanni
Arguta Penna, ne formò l'Iſtoria.

Da cui gonfia la Tromba à FAMA altera,
L' Ara di PIERO acquiſtò tal ſplendore
Ch' Eterna in Carte non vedrà mai ſera.

Così d' alto Scrittor ſaggio valore;
Cangiando in Stral la Penna, à Invidia fera
Dà Morte, al Tempio Vita, à Se dà Onore.

In occaſione, che ſi riſtampa l'Eruditiſſima Opera

DEL

TEMPIO VATICANO

DEL MOLTO REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESU'.

Così ſi parla alla Medeſima.

SONETTO.

GRAN Volume erudito, i Fogli Tuoi
Bacia l'Eternità, veneran gl'Anni,
E con linee ben foſche ancor Tù puoi
Formar contro l'Età lucidi inganni.

Del Colle VATICANO i priſchi Eroi
Sprezzan per Tè di prima morte i danni,
Ed una Penna con i voli ſuoi
Giunge à dare all'oblìo nobili affanni.

Preſtò quel MONTE il ben dovuto omaggio
Del Veglio predatore all'urto inſano,
Ma tua mercè rinaſce à più bel raggio;

Fermati, ò Tempo, ah che Tù voli invano,
Se dentro i Fogli di FILIPPO il ſaggio
Sorge à Vita più bella il VATICANO.

Di Franceſco Poſterla Accademico Infecondo.

INDEX

INDEX CAPITUM.

DEDICATIO Operis Pagina 1.
CAP.I. Præfatio, qua occaſione, quove conſilio ſcriptus hic Liber, ejus argumentum, & Auctoris intentio. pag.5.
CAP.II. De Vaticano Colle, ac Baſilica à Conſtantino Imperatore primùm in eo excitata. pag.9.
CAP.III. De menſuris antiquæ Baſilicæ. pag.12.
CAP.IV. De Atrio, ejuſque menſuris Januis, & Scalis. pag.13.
CAP.V. De partibus Baſilicæ interioribus. pag.13.
CAP.VI. De Circo Neroniano ſub Baſilica latente. pag.17.
CAP.VII. De Fabricis exterioribus Baſilicæ additis. pag.22.
CAP.VIII. De Sacris Altaribus Baſilicæ. pag.25.
CAP.IX. De Apſide, Picturis, Feneſtris, ac Tecto. pag.33.
CAP.X. De Porticu, & Fronte Baſilicæ. pag.38.
CAP.XI. De novæ Baſilicæ conſtructione ſub Nicolao V. Summo Pontifice. pag.46.
CAP.XII. Acta Julii II. in nova Baſilicæ fabrica. pag.50.
CAP.XIII. Acta ſub Leone X. pag.55.
CAP.XIV. Acta ſub Adriano VI. Clemente VIII. & Paulo III. pag.57.
CAP.XV. Acta ſub Julio III. pag.63.
CAP.XVI. De Tholi idea à Bramante delineata. pag.70.
CAP.XVII. Acta ſub Pio IV. & Gregorio XIII. pag.72.
CAP.XVIII. Acta ſub Sixto V. & præſertim in Tholi conſtructione. pag.75.
CAP.XIX. Acta ſub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX. & Clemente VIII. pag.77.
CAP.XX. Acta ſub Paulo V. pag.80.
CAP.XXI. De Sacellis, & Altaribus Baſilicæ. pag.88.
CAP.XXII. De Cathedra B. Petri ab Alexandro VII. exornata. pag.97.
CAP.XXIII. De ultimo Sacello ubi S. Baptiſmatis Fons aſſervatur. pag.108.
CAP.XXIV. De Sacra B. Petri Confeſſione à variis Pontificibus, præcipuè ab Urbano VIII. exornata. pag.113.
CAP.XXV. De aliis Baſilicæ ornamentis ab Urbano VIII. & Innocentio X. additis. pag.132.
CAP.XXVI. De Porticu à Paulo V. excitata. pag.137.
CAP.XXVII. De Templi Januis. p.139.
CAP.XXVIII. De porticu ſuperiori, & Mœnianis. pag.144.
CAP.XXIX. De Turribus Campanariis. pag.146.
CAP.XXX. De Scalis ante Baſilicam pag.153.
CAP.XXXI. De Porticibus ab Alexandro VII. extructis. pag.155.
CAP.XXXII. De Fontibus in Foro collocatis. pag.159.
CAP.XXXIII. De Obeliſco à Sixto V. in medio Foro erecto. pag.162.
CAP.XXXIV. De parte Baſilicæ exteriori, & minoribus Tholis. pag.171.
CAP.XXXV. De Porta Palatii Vaticani, & Scalis Regiis ab Alexandro VII. extructis. pag.174.
CAP.XXXVI. Palatii Vaticani Ichnographia, ejuſque Chronologica deſcriptio. pag.177.
CAP.XXXVII. Ichnographiæ Palatii Vaticani uberior explicatio. pag.185.

TABU-

TABULARUM ÆNEARUM ELENCHUS.

TABULA I.

PONTIFICUM Romanorum Numiſmata Templi Vaticani Fabricam Chronologiam indicantia. pagina 9.

TAB.2. Ichnographia Baſilicæ Vaticanæ à Conſtantino Magno Imperatore ædificatæ cum atrio quadriportico. pag.11.

TAB.3. Ichnographia Baſilicæ Vaticanæ cum menſuris variorum Authorum. p.12

TAB.4. Ichnographia Atrii Quadriportici cum menſuris variorum Authorum. pag.13.

TAB.5. *Fig.* 1. Scenographia Baſilicæ. *Fig.* 2. Frons Baſilicæ. *Fig.* 3. Scenographia Baſilicæ per longum diſsectæ. p.14.

TAB.6. Ichnographia Baſilicæ antiquæ, & novæ ſimul cum Circo Neroniano. pag.19.

TAB.7. Ichnographia Baſilicæ cum Sacellis exterioribus Baſilicæ additis. pag.22.

TAB.8. Ichnographia Baſilicæ antiquæ cum Altaribus. pag.25.

TAB.9. Trabium compoſitio ſub tecto antiquæ Baſilicæ, & tegularum icones. Et trabium compoſitio pro fornicibus ædificandis. pag.54.

TAB.10. Ichnographia Baſilicæ à Bramante delineatæ. pag.54.n.1.

TAB.11. Delineatio Tholi Baſilicæ Vaticanæ juxtà Typum Bramantis. p.54.n.2

TAB.12. Ichnographia ejuſdem Tholi à Bramante delineati. pag.54.n.3.

TAB.13. Ichnographia Baſilicæ ſub Leone X. à Balthaſsare Peruzio excogitatæ. pag.56.

TAB.14. Ichnographia Baſilicæ ab Antonio Sangallo excogitatæ. pag.58.n.1.

TAB.15. Frons Baſilicæ Vaticanæ ab Antonio Sangallo delineata. pag.58.n.2.

TAB.16. Latus Baſilicæ, partes ejuſdem interiores, & exteriores oſtendens. pag.58.n.3.

TAB.17. Ichnographia novæ Baſilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ. pag.61.

TAB.18. Deſcriptio Scenographica ejuſdem Baſilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ. pag.61.

TAB.19. Forma ejuſdem novæ Baſilicę à Michaele Angelo Bonarota delineata.

TAB.20. Forma Baſilicæ, quam cum porticu itidem aperta excogitavit Eques Dominicus Fontana ſub Sixto Quinto. pag.70.n.2.

TAB.21. Ichnographia Maximi Tholi Baſilicæ Vaticanæ à Sixto V. ædificati. p.70.n.3.

TAB.22. Textura lignorum, ac trabium ad ſuſtinendam Tholi Fabricam. p.76.

TAB.23. Ichnographia maximi Tholi, in qua quatuor veluti contignationes ejuſdem indicantur. p.76.

TAB.24. Laternæ Tholo impoſitæ ſcenographica delineatio. p.78.

TAB.25. Tholi maximi Scenographia, partes interiores, & exteriores oſtendens. p.78.

TAB.26. Ichnographia Laternæ maximo Tholo impoſitæ. p.79.

TAB.27. Ichnographia Templi à Bonarota delineati cum additamento incæpto ſub Paulo V. p.84.

TAB.28. Icnographia Baſilicæ cum additamento Caroli Maderni ſub Paulo V. p.84.

TAB.29. Scenographica delineatio Baſilicę cum additamento Pauli V. p:87.

TAB.30. Ichnògraphia Baſilicæ ejuſdem, in qua indicantur Altaria. p.88.

TAB.31. Tumulus, quem Urbanus VIII. ædificari juſsit Comitiſsę Mathildi. p.88.

TAB.32. Sepulchrum Innocentii XII. p.89.

TAB.33. Sepulchrum Gregorii XIII. p.90

TAB.34. Sepulchrum Clementi X. erectum ab Eminentiſs. & Reverendiſs. Cardinali Palutio de Alteriis S.R.Eccleſię Camerario. p.91.

TAB. 35. Sepulchrum Urbani VIII. ab Equite Laurentio Bernino extructum. p.91.

TAB.36. Sepulchrum Pauli III. Sum.Pontif. p.91.

TAB.37. Sepulchrum Alexandri VII. p.93

TAB.38. Sepulchrū Leonis XI.P.M.p.94.

TAB.39. Sepulchrum Innocentii XI. p.94

TAB.40. Sepulchrum æneum Innocentii VIII. P.M. p.96.

Sepulchrum Chriſtinæ Svecorum Reginæ. pag.104.

TAB.41. Idea Fontis pro Baptiſmate ab

Equite Carolo Fontana concepta. p.103 n.1.
TAB.42. Alia Fontis delineatio ejuſdem Auctoris. p.103.n.2
TAB.43. Vas porphireticum æneis, aureiſque ornamentis ditatum pro Sacro Baptiſmate. p.103.n.3.
TAB.44. Cathedra S. Petri ab Equite Jo: Laurentio Bernino exornata ſub Alexandro VII. p:111:
TAB.45: Confeſſio D. Petri à Martino Ferraboſco delineata. p.123:
TAB:46. Eadem ſacra Confeſſio marmoribus, & picturis exornata ſub Paulo Quinto. p.124.
TAB.47. Ichnographia Cryptarum ſub pavimento Baſilicę. p.124.n.2.
TAB.48. Ornamentum impoſitum D. Petri Confeſſioni ſub Paulo V. p.127.
TAB.49: Ænea moles qua Divi Petri Aram Urbanus VIII. exornavit. p. 129. n.1.
TAB.50. Ænea moles, quam Eques Berninus imponere meditabatur Altari Divi Petri. p.129.n.3.
TAB.51. Aliud ornamentum marmoreum, cum columnis vitineis antiquæ Baſilicæ. p.130.
TAB.52. Simulacrum S. Veronicæ à Franciſco Mocho exculptum. p.134 n.1.
TAB.53. Simulacrum Sancti Longini Martyris ab Equite Laurentio Bernino exculptum. p.134.n.2.
TAB 54. Simulacrum S. Elenæ ab Andrea Bolgio exculptæ. 134.n.3.
TAB.55. Simulacrum S. Andreæ Apoſtoli à Franciſco dù Queſnoy vulgò (il Fiamengo) exculptum. p.134.n.4
TAB.56. Icnographia, & Scenographia loculamentorum, in quibus ſupradictæ Statuæ ſunt collocatæ. p.135.
TAB.57. Facies interior Baſilicæ Vaticanę, in qua januæ patent cum ornatu ab Innocentio X. addito. p.137.n.1.
TABULÆ TRES Sub eodem numero ſignatæ, quæ Infantes marmoreos oſtentant, in paraſtatis anagliptico opere expreſſos juſſu Innocentii X. p.137.n.2.
TAB.58. Ichnographia Porticus *à Paulo* V. ædificatæ. p:137.n.1.
TAB.59: Porticus à Paulo V. extructæ, tùm inferioris, tùm ſuperioris Scenographica delineatio. p.137.n.2:
TAB.60. Ejuſdem porticus extremitas. p.137. n.3.
TAB.61. Frons Templi, & Palatii Vaticani ſub Sixto V. delineata. p.144:
TAB.62. Frons Baſilicæ Vaticanæ à Paulo V. ædificata. p.146:
TAB.63. In qua exprimitur Turris Campanaria à Carolo Maderno delineata, & alia duplex Turris à Martino Ferraboſco excogitata. p 147:
TAB.64. Turris Campanaria ab Equite Jo. Laurentio Bernino ſub Urbano VIII. excitata, & ſub Innocentio X. deſtructa. p.151.
TAB.65. Alia Turris Campanaria ab Equite Franciſco Rainaldo delineata. p.153;
TAB.66. Frons Baſilicæ Vaticanæ cum Turri Campanaria ab Equite Rainaldo delineata. Itidem alia à Cæſare Braccio excogitata. p.153.n.2.
TAB.67. Ichnographia Areæ Vaticanæ cum porticibus duplici inflexione diſpoſitis ab Equite FranciſcoRainaldo. p.156 n.1.
TAB.68. Idea Porticus, quam Eques Berninus moliri meditabatur in area Vaticana. p.156.n.2.
TAB.69: Delineatio ab Equite Bernino inventa. p.156.n.3.
TAB:70: Alia ejuſdem Bernini Porticus Idea. p.156.n.4
TAB.71. Ichnographia Porticus ante BaſilicamVaticanam ab Equite Bernino extructa. p.157.
TAB:72: Partes ejuſdem porticus cum menſuris. p.158:
TAB.73. Fons à Paulo V. extructus in Area Vaticana, & ejuſdem fontis ichnographia. p.161.
TAB.74. Proſpectus lateralis antiquæ Baſilicæ, & locus ubi erat Obeliſcus ante Pontificatum Sixti V. p.163.
TAB.75: Obeliſcus Vaticanus à Sixto V. erectus in area Vaticana cum menſuris ejuſdem. p;170.
TAB:76: Orthographia lateris externi Baſilicæ Vaticanæ. p.171:n:1:
TAB:77; Pars lateris exterioris Baſilicę, cum ornatu, ejuſque menſuris. p:171: n:2:
TAB;78: Imago duplicis Tholi, cui Baſilicæ Sacella in navibus minoribus ſubjacent. p:172:
TAB:79: Porta Palatii Vaticani à Martino Ferraboſco delineata. p:174.n.1.
TAB:80: Alia Palatii Vaticani Porta ab ab eodem Ferraboſco delineata. p.174: n:2;

TAB:81: Porta Palatii Vaticani ſub Paulo V. extructa. p:174:n:3:

TAB:82; Tranſverſa ſcalarum delineatio cum Ichnographia earundem. p:176: n:1.

TAB.83: Proſpectus Scalę Regiæ ab Equite Bernino extructæ ſub Alexandro VII. p:176:n:2:

TAB:84. Conſtantini Magni Imperatoris equo inſidentis ſimulacrum ab Equite Bernino exculptum.

TAB:85. Ichnographia Palatii Vaticani ſub Sixto V. delineata. p;176.

TAB:86. Alia ejuſdem Palatii Ichnographia ſub Paulo V. delineata. p.184:

BEATISSIMO

PETRO

APOSTOLORUM PRINCIPI

(1) Primo in Orbe Sacerdoti. (2) Venerabili Apoſtolicæ
Sedis Antiſti. (3) Totius Fidei Capiti
(4) Claviculario oſtii, quod Chriſtus eſt. (5) Chriſtianæ
Religionis Fundamento. (6) Chriſtianorum Conſiliario
(7) Ovium Chriſti Curatori Vicario
(8) Majeſtatis Apoſtolicæ Faſtigio. (9) Orbis Terrarum
Supremo Doctori. (10) Sancto, Beato, Prædicabili,
Et Adorando Apoſtolico Patri
Omni veneratione digniſſimo
(11) Fundamento magno Eccleſiæ, & Petræ ſolidiſſimæ,
Supra quam Chriſtus fundavit Eccleſiam,
(12) Ac Ædificicii Eccleſiaſtici altitudo conſurgit,

TEMPLI VATICANI

Chronologicam enarrationem
Humillimus Cliens offert, ac dicat.

(1) Rabanus ad Paſchalem Pap.
(2) Auguſt. ep. 151.
(3) Philip. Legatus Cœleſtini P. in Conc. Epheſino.
(4) Ivo ſermon. de Cath. S. Petri.
(5) Chryſoſt. hom. 3. in act.
(6) Idem in Encom. SS. P. & P.
(7) S. Fulgent. ſerm. 57.
(8) Arnulphus Lexovien. ep. 21.
(9) S. Damaſcen. in hiſt. Barlaam c. 11.
(10) Theodoretus ad Hormiſdã.
(11) Orig. hom. 5. in exod.
(12) S. Aug. ſerm. 15. de Sanctis.

QUIDQUID vel in Vaticanæ Baſilicæ molitione artifex manus operata eſt ſapienter, vel in eroganda argenti, aurique copia Pietas Pontificia longa annorum ſerie liberaliter effecit, compendioſo in volumine enarratum, rudique ſtylo licet expreſſum, BEATISSIME APOSTOLORUM PRINCEPS, tuis pedibus advolutus, in infimo Pontificii Solii gra-

gradu deponere non dubitavi . Opus quidem aggredior Sanctorum Patrum , Oratorum , ac Poëtarum encomiis clarum , trophæis auguſtum , vetuſtate venerabile , ac religione inclitum , ut ipſi vidimus , ut ex fida relatione Seniorum accepimus .

Opus , inquam , quo multorum Auctorum præeuntium arcana monumenta complecti conabor , ut Templi tui admirabilem majeſtatem omnium oculi intueri aliquo modo poſſint, remota quamvis regione ab eo diſſiti. Vehementer enim verendum erat, ne præclariſſimarum memoria rerum penitùs intercideret , & unà cum everſa veteris Baſilicæ mole, ſermonibuſque mortalium paulatim evaneſcens , niſi qualicunque ſtylo reviviſceret. Nec ab ullo illud quærere ſibi debuerat patrocinium, quam à Te [13] *omnium Arbitro* , [14] *ac Orbis Terrarum Magiſtro* . Quærant illud ab aliis , quorum valdè valere dignitatem credunt ; Æquum eſt Te bonorum multorum largitorem à me agnoſci, qui Tuæ gloriæ argumenta deſumpſi , ac propterea tuum opus , tuumque munus tibi acceptum referre , meaque ibi vota litare , ubi fixas primùm habui cogitationes . Dum igitur ad pedes tuos me totum depono BEATISSIME PATER , ac Pontificiæ tuæ ſublimitatis argumentum ; non quidem de meo cenſu , ſed de ipſa Baſilica depromo , in aliquibus Pontificiis Numiſmatibus indicata ; liceat illud uſurpare , quod in nummo à ſe cuſo Leo X. enunciavit, Templum Tibi offerens Vaticanum . *Petre* , *ecce Templum tuum* . Hanc enuncians epigraphem , nulla audaciæ nota videri poſſum reus , ac ſi tenuitatis meæ munus exile , totius Orbis , omniumque Eccleſiarum Capiti ſupremo volverim offerre , & proprio veluti in diſco alienas opes depromere .

(13) Anaſt. in Præfat. ad vitam S. Jo: Eleemoſ.

(14) Chryſoſt. hom. de Petro , & Elia .

Tuæ ſunt divitiæ quas produco , tua univerſa hæc gloria , quam in Baſilica Vaticana ſplendidiſſimè micantem gratulamur , & tribuendum cuique ſuum Jura omnia clamant. Tua , inquam , Vaticani Templi gloria , eo quod Tibi à Conſtantino piiſſimo Imperatore

pri-

primùm dicatum, cæteri deinde Romani Antiſtites conſecrarunt, Tua inſuper, quia in ſolo erectum, quod antea Pontificiæ juriſdictionis exercitio propriam in ditionem redegeras, ſanguine deinde coëmeras, ac venerabili demum in ſepulchro depoſitus, pacifica poſſeſſione illud retinere declaraſti. Tua reſumo, cum ad tuæ ſacroſanctæ Baſilicæ deſcriptionem, ob obſequium erga te, meum calamum impuliſti, ac tuis munitus auſpiciis, ſtudium in ea exponenda collocavi.

Feci id ego pro viribus, ut *Apoſtolica hæc Aula* etiam abſentibus panderetur, quam admirabilem dixit Seraphicus Doctor Sanctus Bonaventura, Orbis miraculum, & cœleſte refugium divinitus præſcriptum eruditiſſimus Baronius. Quod ſi Pontificio aliquo nomine inſcriptam intueri par erat, tuo profecto juſtius inſignitam, qui Omnium Pontificum Primus, tamquam in Regia aula jura dicis Orbi Terrarum univerſo, & Vicaria Dei poteſtate tanquam *Deus in Terris* meritò dominaris.

Anaſt. in Leone IV.

In Vita S. Franciſci

In Martyr. 18. Novembris.

Gloſſa in Proœm. Clement. & alii apud Rainaud.

Dum igitur Baſilicam toti Orbi Terrarum venerabilem refero, quam ſanctiſſimo tuo nomini excitatam ingens quotidie multitudo veneratur, in qua gloriæ tuæ temporale additamentum accedit, dum potentiſſimi, ac nobiliſſimi Reges, imò Imperii *Romani eminentiſſimum culmen* (ut cum S. Auguſtino loquar) *ad Sepulchrum Piſcatoris ſubmiſſo diademate ſupplicat, tuiſque pedibus rebellium etiam cervices diademate decoratæ, ſeſe ſubiiciunt*, tuam bonitatem precor *Regni Cœlorum Janitor clementiſſime*, ut fidam æternæ vitæ ſtationem pandas, & ſicut ut doces hominem ſcientiam tanquam luminare majus, quod illuminat terram, latentem lucem manifeſtare digneris, qua ex Divino Agno Beatorum Regio præfulget.

Ep. 4. ad Madaurenſes.

Petr. Dam. ſerm. 26.

Nicolaus Monachus Ep. 7.

Tu ab humana captivitate me libera, qui *Peregrinantium Dux* omnibus viam ſalutis oſtendis. Gloriæ tuæ ſolium adivi, in mentem revocans, quod de Te ſacer Hiſtoricus narrat, *Et ponebant infirmos ſuos, ut umbra ſaltem tranſeuntis Petri obumbraret eos*. Ibique nulla dubitatione agitatus ſpem erigo, cum S. Auguſtino inquiens

Jo: Alexand. ad Eug. X.

Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quantò magis nunc plenitudine virtutis, ſi tunc ſupplicantibus proderat aura quædam pertranſeuntis, quantò magis gratia nunc permanentis. Si ad præſidia ſupplicantium, tam potens fuit ante Martyrium, quantò magis efficax poſt Triumphum?

Dum igitur hiſce in paginis de Vaticana Baſilica acturus, triumphalem veluti Sedem exponam, in qua Tibi mortalium obſequia deferuntur, meos qualeſcunque labores dico, & humillimi Clientis preces ne deſpicias demiſſiſſime poſtulo.



ILLUSTRISSIMO PRAESULI

JOANNI CIAMPINO ROMANO

PRÆFATIO, ET CAPUT I.

Qua occaſione, quove conſilio ſcriptus hìc Liber. Ejus Argumentum, & Auctoris intentio.

PAUCIS me præfari oportet, & Tibi Illuſtriſſime Præſul, ſuſuſcepti operis rationem reddere. Poſtquam Pontificiorum Numiſmatum accuratam indaginem, præſertim, quæ à Martini V. tempore ad noſtram uſque ætatem prodiere, tuo conſilio, ſeu potiùs dicam juſſu inceptam, ea occupatus, ejus generis multa recognovi, quibus Vaticanæ Baſilicæ moles diverſis temporibus extructa exprimebatur (ſunt enim Numiſmata expreſſæ hiſtoriæ, longè meliores, quàm quæ calamo deſcribuntur). Hæc dum peculiari obſervatione adnotarem, prout ſingula monebant, ut ea publici juris facerem, iiſque ſacræ antiquitatis ſtudioſis pabulum non ingratum offerrem, animadverti, ſi ea ſola, & diſperſa prodiiſſent, futurum, ut tanquam mutila, & detruncata membra, è ſolido corpore abſtracta, viderentur.

Qamobrem ejuſdem fabricæ quodammodo ætatem veluti in chronologicis tabulis indicatam aduertens, cupido inceſſit ſingula quæque ad eam ſpectantia intimè perluſtrandi, omneſque magni nominis viros, qui operam ſuam in ea potiſſimum extruenda collocarunt; opes inſuper erogatas, lapidum, argenti, aurique ornamenta, quibus obſequium ſuum erga Apoſtolorum Principem Sanctiſſimi Romani Pontifices conati ſunt univerſo Terrarum Orbi ſignificare. Itaque, quod ædeficantibus ſolet accidere, ut deſtinati ſumptus majori ſtructuræ acceſſione augeantur: ſic mihi, amplficato rerum cumulo, factum eſt prolixioris operæ incrementum.

Deterrebat animum variæ molis opus, arcebat ingentis operis labor, & ob id maximè, quòd ſcirem, ejuſmodi laborem me ſubiturum, in quo doctiſſimos Viros eximia cum laude deſudaſſe cognoveram. Scripſerumt enim de Vaticana Baſilica Auctores permulti: quorum præcipui Romanus Canonicus, ſeu veriùs dicam Petrus Mallius, Maffæus Veggius, Onuphrius Panvinius, & Tyberius Alpharanus; at non omnia horum ſcripta ſuut typis excuſa. Edidit Romæ anno *1646.* Paulus de Angelis deſcriptionem veteris Baſilicæ, à ſupradicto Romano Canonico exaratam, cui ſuas annotationes addidit, & breviſſimam novi Templi enarationem, cum utriuſque Ichnographia. Qui Auctor in epiſtola ad Lectorem ait [Semper in animo ſuo deſiderium habuiſſe, nonnulla de Principis Apoſtolorum
„ Divi PETRI in Vaticano Baſilica tradere, non ut alii quidam, qui ſine ullo or-
„ dine de eadem locuti ſunt, ſed nec rerum, & temporum ordine diligenter ſerva-
„ to, & veritatis fide ſanctiſſimè cuſtodita. Et quia cum de hac re cogitaret, Meſſanę
„ inciderit in deſcriptionem hujus Baſilicæ, editam rempore Eugenii IV. ab Roma-
„ no ejuſdem BaſilicęCanonico, illum ſe eſſe ſequutum affirmat; diligentiore rerum
„ ad eandem Baſilicam pertinentium, collectione illi libenter relicta, quem in eam
„ curam jamdiù incumbere in hac Urbe pro certo habebat] Quiſnam ille fuerit adeò accuratus ſciptor omninò tacet, nec mea poſſum aſſequi conjectura.

Poſtquam, diſiecta vetus Baſilica, quæ adhuc ſuperſtes erat ſub Paulo V. nobiliſſimum novi Templi additamentum fecerat magnanimus Pontifex, molis pręſtan-

tiam

tiam admiratus Martinus Ferraboſcus, ſub eodem Pontifice Vaticanis Quirinalibuſque Fontibus Præfectus, ſingula vaſti illius corporis membra accuratè delineata, ære diligenter exprimenda curavit, Auctore conſilii præcipuè, & ſuis opibus rem juvante Illuſtriſs. D. Joanne Baptiſta Coſtaguto ſeniore, Pontificiæ Domus Præfecto, viro ad benè merendum de bonarum Artium ſtudiis, naturæ bonitate, & diuturna exercitatione formato, totumque opus, & partes ſingulas eſt ea ratione complexus. Cum verò Ferraboſchi typos incomptos prodire, Pontifici neutiquam probaretur, ejus nutu Ferdinandus Carolus Parmenſis cognomine dictus *Gianfattore*, in Vaticanum accitus, ex inſigni Vaticana Bibliotheca ſupellectilem haud exiguam ex plurimorum Auctorum obſervatione diu, noctuque ſollicitè augebat, ut illos explicaret eruditè, atque opus in hominum ora ea ſpecie produceretur, quæ auguſtam Templi majeſtatem haud omninò dedeceret. Imprimebat ille anno 1622. primum ex tribus voluminibus, quæ ſcripſerat ſacra eruditione plena, at morte è vivis ſublatus opus non abſolvit, ſimulque cum illo ejus ſcripta periere. Superſunt tamen aliqua fragmenta ad veterem Baſilicam ſpectantia ſummo ſtudio ab Equite Carolo de Puteo collecta, quorum pauca ſuis locis inſeremus.

Leo Allacius de Viris illuſtr. pag. 93.

Multa edidit Joannes Severanus agens de ſeptem Urbis Ecleſiis, multa Franciſcus Maria Torrigius, & Pompejus Ugonius: quamplurima etiam de eadem eruditiſſimo tuo calamo Illuſtriſs. Preſul exaraſti in opere de ſacris ędificiis, à Conſtantino Magno conſtructis; & nuperrimè Eques Carolus Fontana deputatus ejuſdem Templi Architectus opus edidit, in quo illud tabulis æneis oculis ſubjecit eleganter expreſſum; verùm quia non omnia, quæ ad Baſilicæ fabricam ſpectant, quiſque eorum complexus eſt, ſervato ætatum ordine (ut deſideravit ſupradictus Paulus de Angelis) ſed, aut breviter indicata, cum pleriſque aliis permixta, quæ vel ad diverſi generis hiſtorias, vel ad Arhitecturæ operationes pertinent, animum induxi, ut accuratè (licèt poſtremus, & in eorum numerum, qui eruditione præditi hanc ætatem condecorant, minimè enumerandus) perveſtigatis, deſignatiſque ſingillatim ejus Baſilicæ partibus, ac ſervata in ſingulis temporum omnium periodo prout aſſequi poſſem, ſeparato volumine multa comprehenderem, ex quibus Templum Vaticanum à prima origine ad noſtra uſque tempora deductum, inſpici poſſet; & quamvis Romanæ Eccleſiæ hoſtes infeſtiſſimi illud devaſtare pluries ſtuduerint, firmiùs è vulneribus, ex ignibus illuſtrius, nobilius, è ruinis idem ſurrexiſſe videretur.

Humanas quippè vices frequentiſſimè illud perpeſſum eſſe pro comperto habemus, at nunc pulchrius ſe, quàm multa antè ſæcula ſplendeſcere. Romani enim Pontifices poſt Ethnicorum everſiones, atque incendia, plurimi numerantur, qui de reſtituenda, excolendaque hac Baſilica contenderunt, & nulla interrupta eorum ſerie, ſplendorem illi, ac majeſtatem adjicere conati ſunt, quà marmoreis, quà picturatis, quà inauratis ex metallo ornamentis, ut jam non Roma tantùm ſuſpiciat, ſed Orbis admirabundus ejus excelſæ molis excellentiam, & illud aptari poſſit præconium, quod olim de ipſo Hieroſolymæ Templo ab Aggæo Propheta prolatum eſt, videlicet: MAGNA ERIT GLORIA DOMVS ISTIVS NOVISSIMAE.

Nec à ſolis Viris Architectonicæ Artis peritiſſimis agendum eſſe de fabricis ſum arbitratus, ut in ſuis paginis peritus Auctor affirmavit, exemplo enim præivere duo illa Noſtræ Societatis lumina Pradus, & Villalpandus, quorum calamo Templum Hieroſolymitanum, ex tot ſæculorum caligine claram in lucem eſt fœlici contentione productum; meumque calamum incitaverunt, ut in Beatiſſimi Cœlorum Janitoris venerationem, Opuſculum conficerem, quo ea tantùm comprehenderem monimenta, quæ ad ſolam ejus fabricam ſpectantia, & penè omninò deperdita, meo conatui licuit expiſcari, ut ſi minus pro dignitate expreſſa levi ſaltem deſcriptione adumbrata ſpecies Baſilicæ, toto quondam Orbe terrarum inclytæ, tranſmittatur ad Poſteros.

Fontan. pag. 3.

Hac de cauſa, & veteris aream Baſilicæ, ejus figuram, partes præcipuas Architecturæ modum, Auctores, per quos erecta, & reſtituta, tempora per quæ ſtetit, aut eſſe deſiit, illius proſpectus varios, & quæcumque memoratu digna, vel interiere vel ſuperſunt, complectar, illa tamen veriùs attingam, quam penè innumera numerabo.

rabo. Hiſtoriam enim nimis prolixam contexere opus eſſet (inquit Joannes Severanus) *Si omnia, & ſingula deſcribenda eſſent, quæ ad Vaticanæ Baſilicæ ſtructuram ſpectant, ſervata temporum omnium exacta periodo*. Qua de cauſa ea tantùm delibavit Auctor iſte præclarus, quę in ſuis ſcriptis recenſuerat Alpharanus. Pag. 47.

Quis autem omnia antiquitatis monumenta perſcrutari valet, ſeu marmoreis in tabulis illa fuerint, ſeu M. S. codicibus conſignata? Miramur enim rerum humanarum viciſſitudinem, & rerum quantumvis egregiarum jacturam, ac fluxarum ætatum damna, quibus vel ipſi æternitati quodamodò excitaræ ab Antiquis fabricæ nomen etiam perdidere, ut proindè Poëtæ Epiphonema conveniat, relatum ab eruditiſſimo Fabretto ejuſdem Baſilicæ Canonico, videlicet: De Aquis num.5.

Così ſe bene un tempo al Tempo guerra
Fanno l' opre famoſe, a paſſo lento.
E l' opre, e i nomi inſieme il Tempo atterra.

Quamobrèm in eiſdem *juſtiſſimo caſu obliteratos fuiſſe tantæ vanitatis Auctores* exclamat Plinius; ſed indignius multarum rerum fama ſilentio Scriptorum prorſus evanuit. Et ne ab ipſa Vaticana mole diſcedamus, conqueri cum Maffeo Veggio meritò poſſumus, qui dixit, *ſe multa non potuiſſe invenire, nam tot ex iis, quæ ad Baſilicam pertinebant, deperierunt, ut dolendum ſit, quantùm vel negligentia vel malignitas hominum omnia conſumat, omnia deleat, & conficiat.* Hiſt.lib.36. cap.7. Lib.4.

Cum ergò ejus Baſilicæ ætatem, qua in hoc uſque tempus magnificentiſſimè adolevit, Pontificum Numiſmata proponant, illa hiſce in paginis proferam, in unam ſeriem collectis lineamentis, quæ diſperſa, & ſeparata profuſiori in Opere de Numiſmatibus Pontificiis proferre debuiſſem, ſimul cum locis è probatorum Scriptorum monimentis acceptis, quorum ope omnia exarata, meiſque inſuper oculis, vel in manuſcriptis fide dignis, vel in marmoribus recognita fuerunt cum licuit; ut nihil vel adderem, vel minuerem, quod non veritate conſtaret, aut pravo affectu ductus, aut negligentia reus, quemadmodum ſcimus ab aliquibus factitari.

„ [Inter omnes enim artes (ait Maffeus Veggius) duas tantùm ab imperitiſſimis, MS. lib.5.
„ viliſſimiſque quibuſque, quaſi violenter injecta manu, neſcio qua infilicitate
„ uſurpari, quotidiè conſpicimus, Medicinam ſcilicet, & Hiſtoriam, ut ſicut
„ neminem non Ruſticum, aut Stabularium, aut Circulatorem, aut viliſſimam
„ etiam quamvis Mulierculam videmus medendi aliqua præcepta, quibus omnem
„ bonam valetudinem polliceantur, ſemper in promptu habere; ità qui de re aliqua
„ geſta ſunt, ſacra, ſeu prophana loqui præſumat audaciter id affirmat, ac ſi oculis
„ conſpexerit, ut nec ullus ſit jam Nauta, nec Capuo, nec Tonſor, nec Scurra,
„ neç balbutiens ulla jam anicula, cui narrandæ magnæ alicujus rei geſtæ ingens
„ animus deſit. Peccat enim graviter quiſquis ea, quæ nunquam geſta fuerint
„ non erubeſcit litteris mandare]. Hactenus Veggius.

Itaque Numiſmata, quæ ad Vaticanam Baſilicam ſpectant, fideliſſimè declaraturus (Præſul Illuſtriſſime) methodum, qua labores meos comprehendam Tibi breviter indico, ut ſi me in aliquibus defeciſſe animadverteris, Tua, qua præditus es humanitate, errores meæ voluntati non tribuas, ſed vaſtæ Operis moli in breviſſimam Epitomem, quinque tantummodò menſium ſpatio, & horis quidem ſucceſſivis coarctatæ; notitiarum inſuper inopiæ, quæ ad perfectum Opus conferre potuiſſent, aut è publicis monimentis abraſæ, aut imperviis Archivorum latebris penitùs conſepultæ. Quod, ut Tua gratificandi percupida indole libentiùs peragere valeas, paucis Te monitum cupio.

Et primò, me alienis opibus divitem nullo prorſus modò cenſeri velle, ſi quã ab aliis relata neceſsè fuerit adducere; aut æneis in tabulis delineata, iterum à me exarata proferre. Utar enim verbis eruditiſſimi Spondani, videlicet: *Quæ excerpſimus, è libris publicis habuimus. Quæ publica ſunt nullius ſunt, ſed fiunt occupantium nec ad aliud, qui pecuniam ſpargit in vulgus, id agit, quàm, ut fiat arripientis.* Qui partes agit Hiſtorici, ea quæ fuerant oculis legentium exponit; ſecùs Pictor, & Poëta, ea ſæpè, quæ poſſunt eſſe, conantur exprimere. Dum in meis Chronologicis enarrationibus Templi Vaticani partes delineatas depromere neceſsè erit, eas, prout vel exiſtunt, vel extiterint, repræſentabo, è publicis prototypis acceptas, ut conſideranti patebit. Epit. ann. epiſt. ad Lector.

Secun-

Secundò, in recenſendis Pontificum operibus, qui Baſilicam illuſtrarunt, ubi de tempore dubitavero, quo ea peracta ſint, annos adducam, quibus quiſque eorum Eccleſiæ regimini præerat.

Tertiò, Numiſmata indicabo, quæ fabricæ Vaticanæ argumentum ſuppeditabunt, multis rejectis, quibus Numiſmata ipſa clariùs poſſent illuſtrari, videlicet eorum forma, magnitudine, anno, quo cuſa fuerunt à quibus inſuper delineata, quæ omnia in uberiori, quam typis dedi, tractatione Numiſmatum, quæ ad Pontifices Romanos ſpectant, iterùm reſumpſi, ne quid deſit, ad omnimodam eorundem Hiſtoriam exponendam.

Quartò, in adducendis fabricæ menſuris aliorum ſententias referam, qui illas accuratè à ſe deprehenſas in ſuis paginis aſſeruerunt; quamvis enim Romæ degens Baſilicam adire pro libito valuerim, totam ejus vaſtiſſimam molem ulnis, ſeu decempeda ad amuſſim recognoſcere, temporis anguſtiæ, improbuſque labor, non unico perficiendus adjutore, vetarunt. Quorum omnium ordinem, atque rationes ità exequar, ut in alienis dictis confutandis, quando id nonnunquam accidet, parcus neminem lædam, in firmandis propriis, graviſſimos Auctores ſequar, nihilque prætermittam, ut veras, certaſque origines, tempora, & eventus proferam, & Sanctiſs. Templo aliquid venerationis ob veritatem apud venturas ætates accedat.

Quod ſi ſcribendi ſtylum in aliquibus claudicare, & à latini ſermonis puritate deflectere animadverteris, ſcias me alienis potiùs verbis multotiès uſurum quàm propriis, ut ſine fucis nuda veritas eluceſcat, nihilque depravatas ſtylo elegantiori, aliorum Auctorum enarrationes oculis legentium fideliter ſubiiciam; ſicque teſſellata quodammodò compoſitione, ex diverſis veluti diſcoloribus lapilis elegantiſſimum opus emanaturum putavi, quo Vaticana Baſilica ad vivum exprimeretur.

Illud demùm Tibi expono, me conſiliis Tuis libenter paruiſſe, in hac diſſertatione publico juri tradenda, nempè ut veluti Prodromus uberiori Numiſmatum tractationi præiret, ad quæ illuſtranda multiplici eruditione anno ſuperiori animum adjeci, ejuſdemque defectibus recognitis, futuros errores vitare poſſem quibus mortales ſubiiciuntur, quos inter, licèt invitus, *quandoque bonus dormitat Homerus*.

Cæterùm in Chronologica narratione texenda à verbis abſtinebo ſupervacaneis nec oratorium ſtylum proſequutus, planam comparabo lectionem, ut ſine temporis pretioſi jactura, maturos potius fructus, quàm frondium inutilem apparatum oculus inſpiciat, interjectis, ubi opus erit, æneis tabulis, in quibus Baſilicæ delineamenta exprimantur per ortographiam, vel ex ſciographia oſtendatur proſpectus exterior, vel interior ſcenographiæ beneficio aperiatur. Poſt enim multa volumina evoluta, ex iis diligenter excerpere cœpi, quæcunque diſperſa latebant in diverſarum rerum congerie, & ad propoſitum argumentum ſpectare viſa ſunt ut iis, quaſi lapidibus ejus, è ruderibus ſimul compactis, ac in primævo ſitu collocatis, antiqua iterùm exurgeret Vaticanæ Baſilicæ fabrica, & novam cum veteri longè magnificentiorem oculus compararet.

In hoc peragendo meam erga Te obſervantiam aliquomodo ſignificari poſſe exiſtimavi, qua Te non ſolùm illiterati, ſed eruditiſſimi Viri, toto penè Orbe Româ diſſiti, ac Religione remoti, arcanis modis atracti proſequuntur. Harum magneticarum Virium cauſas, quibus polles, hìc exponere ſi vellem deficeret calamus, ac Tua modeſtia vetaret. Satis illas indicant volumina, à Te bonarum Artium Promotore præclaro per totam Europam diſperſa, ſatis liberales Facultates, quæ Tibi in dies gratulantur, quòd ſplendidam ſedem obtinuerint, non in Muſæo tantùm ædium tuarum, ſed quod rarum eſt, ac pretioſius, in mente Tua, recentium, veterumque Auctorum doctrinam fœliciter hauriendo retinente in publicam utilitatem; quamvis negotiis publicis aſſiduè detentus, ab eruditiſſimis ſtudiis nunquam animum abſtrahis, ex quibus omnes intelligunt ejus levamen in litterario labore; quietem in eruditis vigiliis, ſolatium in bonis artibus Te ſemper invenire. Satis denique volumen illud in Urbe Firmana hoc anno impreſſum, cui titulus eſt: *Il merito applaudito, e gli applauſi premiati*, quo Doctor Ferdinandus Fabianus laudes Tuas comprehendit, quibus Scriptores hujus ætatis quampluri-

mi,

PONTIFICVM ROMANORVM NVMISMATA TEMPLI VATICANI FABRICAM CHRONOLOGICAM INDICANTIA



Hieronymus Frezza incid.

Tabula 1. PON pag. 9.

TEMPLI VATI NTIA



Hieronymus Frezza incid.

mi, ac Viri varia eruditione præclari ſuas paginas cumularunt. Quamobrem dum de Te à ſe edito Roma gratulatur, nil ultrà addam, ſed Vaticanæ Baſilicæ deſcriptionem exordior. Et primo in hac ſequenti Tabula Numiſmata expono, quæ ad eamdem pertinent, ſervata Pontificum ſerie, quorum auctoritate, ſeu auſpiciis prodierunt, in lucem ſingula deindè luculenter explicaturus, quæ in eiſdem breviſſima epigraphe, ac rerum expreſſione ſuboſcurè indicantur. *Fig. 1.*

CPUT II.

De Vaticano Colle, ac Baſilica à Conſtantino Imperatore primùm in eo excitata.

PRimo igitur, ut gradatim, claraque cum methodo procedamus, ab antiquo Templo exordiamur neceſsè eſt, quod in Divi PETRI Apoſtolorum Principis honorem Conſtantinus Imperator in Vaticano Campo excitavit. Erat hìc olim, quamvis triumphalis viæ terminus exiſteret, Incolis, præſertim pauperibus, aeris inſalubritate odibilis, ut pluribus in locis Martialis innuit, cui Ammianus quoque Marcellinus ſubſcribit de Lampridio Urbis Præfecto loquens. Quapropter Tacitus de quodam Vitellii Milite ſermonem inſtituens, infamem Vaticanum appellat. Verùm perantiquo adhuc retento nomine, omine tamen in melius commutato, Venerabilis dicendus eſt Collis Vaticanus, ac Populorum omnium laudibus celebrandus, qui non tantùm Ethnicorum turpia dedecora excuſſit, ſed prophanum ſolum in Principis Apoſtolorum obſequium præbuit, & reliquorum Urbis Collium famam nobiliori titulo, & ſingulari gloriæ decore ſuperavit. Ubi enim aer inſuavis procul Romanos Cives arcebat, ibi PETRI Succeſſores Sedem firmarunt, & ſacris veræ Religionis functionibus expiatus, admodum ſalubris incolentibus evaſit. Ibi loco triumphalium Curruum, qui in Regiis ludis ab ipſis Romanis Imperatoribus per eum agrum ducebantur, potentiſſimi nunc Reges, invictiſſimique Cæſares aurea ſceptra, & diademata ab ipſis Pontificibus Romanis accipiunt, & ex omni Terrarum Orbis plaga adventantes, ſuppliciter humi ſtrati, oſculis ſacrum PETRI tumulum lambunt, ſeque ſuaq; Regna venerabundi Vaticanæ Sedi offerunt, cæterique omnes nullo labori parcentes è remotiſſimis regionibus accedunt, ſacra limina veneraturi. Hìc loco veteris ſuperſtitionis, ob quam inanes Dii Vaticinia proferebant, Suprema Apoſtolica Sedes locata eſt, ex qua veri Dei Vicarius infallibilia univerſi Orbis Fidelibus promulgat oracula. Hìc demùm pro Circenſibus ludis, in quibus inſani populi clamores conſtrepebant, ſuaviſſimis canticis Deum laudantes perſonant, non in Apollinis, ſeu Martis Fano, non in Caii circo, ſeu Neronis theatro, ſed in Divi PETRI Baſilica, in qua accedentium auribus illud reor poſſe repeti effatum, quod olim Moyſi *Locus enim, in quo ſtas, Terra Sancta eſt*. Vel quod Jacob Iſraelitarum Patriarcha pronunciavit: *Non eſt hìc aliud, niſi Domus Dei, & Porta Cœli*. Exod. 3. Gen. 6.

His perbreviter adnotatis, ad Baſilicam perluſtrandam properemus. Itaque poſtquam Conſtantinus Imperator ſacro Fontis latice à lepra, culparumque ſordibus mundatus fuerat, Templa vero Numini erigendi facultatem Chriſti-fidelibus indulſit, atque, ut ipſe omnibus præiret exemplo, celeberrimum ſpectaculis Circum demolitus (ut ubi falſa Apollinis vaticinia reſonabant, infallibilia Divi PETRI oracula enunciarentur) ſpectabilem Molem excitavit eo in loco, in quo ejuſdem Apoſtoli Corpus fuerat ſepultum à Sancto Anacleto Pontifice, de quo ſcripſit Sanctus Damaſus: *Hìc memoriam Beati PETRI conſtruxit, & compoſuit, cum Presbyter ordinatus fuiſſet à Beato PETRO, ubi Epiſcoporum corpora in ſepultura reconderentur*. Eamque Cœmeterii partem concluſit piiſſimus Imperator, quæ cæteris dignitate præſtabat. Fuerat hæc Beati PETRI Confeſſio, ſive Oratorium Sedes prima Pontificis ad quam Fideles conveniebant, ut narrat Tyberius Alpharanus Sixti V. coævus, antiquæ Vaticanæ Baſilicæ accuratiſſimus Scriptor, deindè ejuſdem Beatiſſimi Apoſtoli ſepulchrum, quod omnium Pontificum Sanctitate conſpicuo-

rum, ac Martyrum invictiſſimorum Corpora juxta Apoſtolorum Principem recondita, veluti Eccleſiæ Romanæ theſaurus continebat.

Die octava poſt ſuſceptum Baptiſma circa annum 324. ſupplex ad Beati PETRI Confeſſionem accedens, ibidem Imperiali depoſito diademate, Regia exutus clamyde, perſolutis Deo votis, fabricæ incoandæ omnium primus manus admovit ſiquidem ſceptri vice ligone deſumpto ſolum effodit, & in Sanctorum duodecim Apoſtolorum honorem duodecim cophinos auguſtis humeris aſportavit. Longè quidem Veſpaſiano glorioſior, qui, ut ex Svetonio accepimus, reſtitutionem Capitolii aggreſſus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac ſuo collo quædam extulit, quæ omnia Sancti Silveſtri acta MS. Vaticana teſtantur apud Baronium, & cum Baronio quamplurimi. Teſtantur inſuper hanc Fundationem contra Romanæ Eccleſiæ invidioſos detractores, ænea Numiſmata, quæ ſub Paulo V. anno 1607. in area antiqui Templi reperta fuere, cum Imagine Salvatoris, & in oppoſita parte cum imaginibus Conſtantini, ac Helenę ſignum crucis manibus ſtringentium. Alia itidem Numiſmata confirmant, ſub Urbano VIII. inventa circa annum 1628. cum effigie Magni Coſtantini, & Crucis Dominicæ ſigno, quando jacta fuerunt fundamenta ad collocandas ſupra Confeſſionem quatuor columnas æreas, quas ſuo loco referemus, ut narrat Torrigius. Teſtantur inſuper duo illa carmina litteris ex muſivo expreſſa in veteri Tribuna, ex qua, antequam penitùs deſtrueretur, poſteritati tradidit Andreas Fulvius lib. 2. Antiquitatum cap. 10. ſic:

Ad an. 324.

Pag. 62. de crypt. Vatic.

Quod duce Te mundus ſurrexit in aſtra triumphans,
Hanc Conſtantinus Victor tibi condidit Aulam.

Pag. 445.

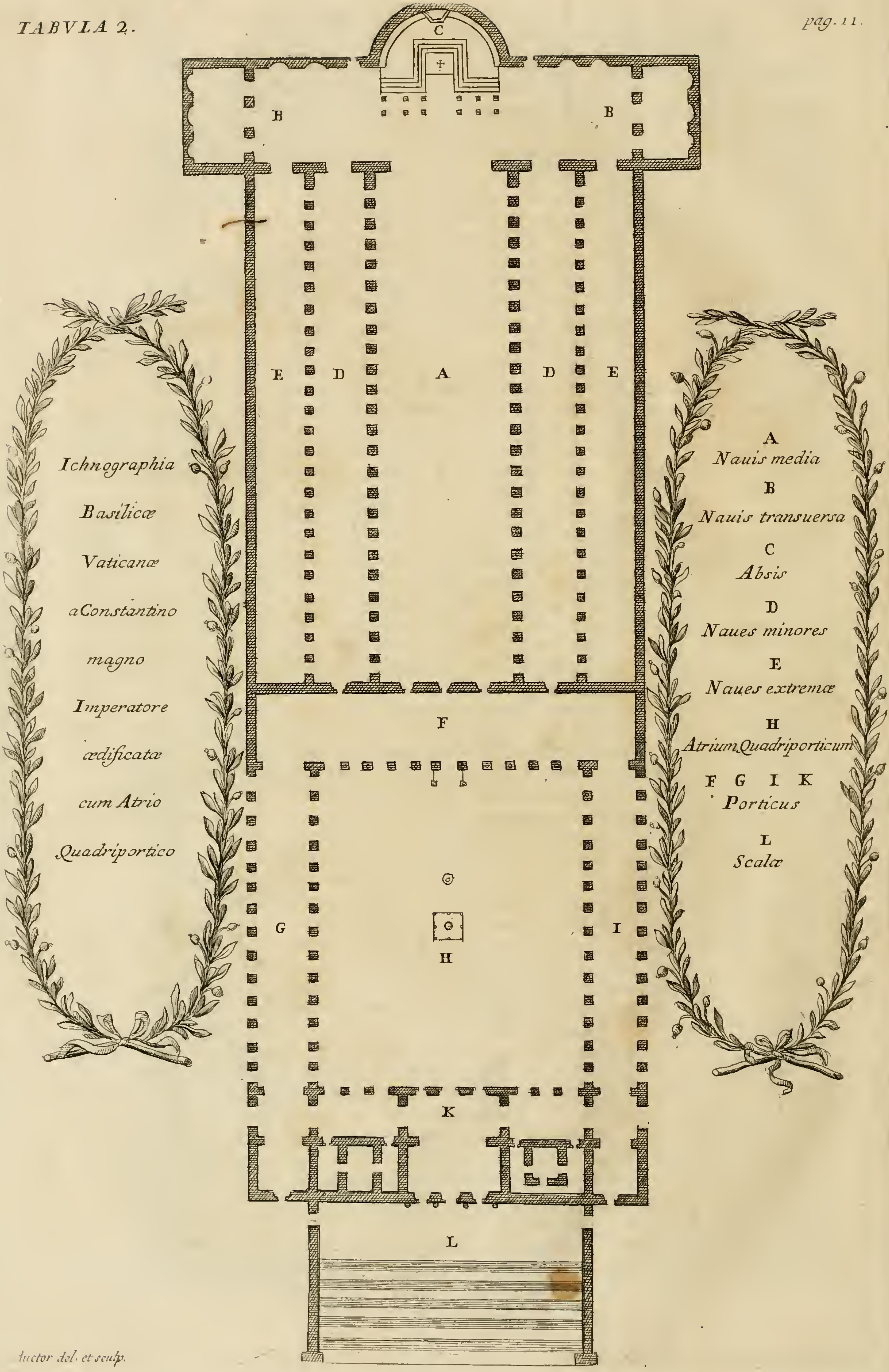
Teſtantur denique magni lateres in antiquorum parietum demolitione occaſione novæ fabricæ inventi, viſique à Baronio, ut idem ſcribit in appendice tomi 3. & refert Torrigius in cryptis Vaticanis, in quibus Coſtantini nomen impreſſum erat juxtà morem antiquum obſignandi lateres, ac tegulas, de quibus agit Illuſtriſs. Ciampinus cap. 4. De ſac. ædif. Flavius Blondus lib. 2. cap. 12. De Roma inſtaurata, Octavius Falconerius in Epiſt. ad Carolum Dati impreſſa in appendice Operis quod Italicè De Romà veteri vulgavit Famianus Nardinus.

Verùm feſtinato, vaſtoque operi pro majeſtate firmitas haud inerat adverſus ævi ſequentis injurias; cum rudis illo ſæculo ars ædificandi haud quamquam par fuerit ſoliditati operis in ſæcula perennaturi. Ipſa quin etiam cæmenta ex Circi, aliarumque adjacentium ædificationum ruinis fortuitò feſtinantibus oblata, dùm Baſilicæ opus urgeretur, apſidis laterum, & frontis ſtructuram minùs arcto nexu cohęrentem, infirmam reddidere. Celeri autem, & rudi opere ædificationem illam eſſe perfectam ipſæ columnarum baſes, & capitula partim imperfecta, partim ab ipſis columnis proportione, & ordine diſcrepantia, Zophori etiam ipſi, & Coronices; ac Epiſtylia declarant, undique eccepta nullo, aut parvo delectu.

Hujus Vaticanæ Baſilicæ à Conſtantino erectę Ichnographia extat in Archivo ejuſdem ab Alpharano primùm circa annum 1590. delineata, & à pluribus Auctoribus ſuis in operibus, ſed non ab omnibus juxtà prototypum exactè expreſſa fortaſsè Pictorum incuria. Vulgavit illam anno 1677. Auguſtinus Oldoinus Societatis Jeſu in tomo 1. ſuarum additionum ad res geſtas Pontificum Romanorum: extat à Martino Ferraboſco anno 1620. exculpta in Opere typis dato ab Illuſtriſs. Prę ſule Joanne Baptiſta Coſtaguto ſeniore Cameræ Pontificiæ Præfecto ſub Paulo V., deindè anno 1693. Illuſtriſs. Ciampinus retulit in cap. 4. Operis De ſacris ædificiis. Demùm anno ſuperiori Eques Carolus Fontana lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano cum ſuis additionibus delineavit.

Non tamen ſupervacaneum putò illam in noſtris paginis iterùm adducere, quandoquidem diverſa methodo à ſupracitatis pręclariſſimis Auctoribus in hac Templi Vaticani Chronologia conſcribenda procedam. Non enim omnia, quæ ad talem Ichnographiam ſpectant ſimul exponam, veluti lautiſſimæ menſæ copioſa edulia, quæ potiùs faſtidio ſunt aſſidentibus, ſed gradatim, omnes ejus partes indigitando, ut evitetur confuſio, & legentium curioſitati abundè ſatisfiat. Illam è prototypo mutuatam huc affero, in qua fabricæ partes, & quidem internas à piiſſimo Imperatore primùm extructæ exprimuntur, eamque iterùm adducam, ut quidquid Conſtantinianæ Baſilicæ Summi Pontifices Romani ſucceſſivè addiderunt, dilucidè appareat.

Con-



luctor del. et sculp.

Conſtabat igitur Baſilica à Conſtantino extructa, ſex navibus in formam crucis diſpoſitis, &, ut ait Maffeus Veggius lib.1. centum marmoreis, nobilibuſque columnis ſublimis, & quidem earum media A omnium ampliſſima in longum producta veluti crucis haſtam efformabat; bracchia verò alia tranſverſa B, in cujus medio caput exprimebat Apſis C ſemicycli formam habens. Quatuor aliæ D E mediæ navi hincindè diſpoſitæ conjungebantur. Pedem inſuper crucis Atrium quadriporticum H adumbrabat. Vocabatur autem ob hanc ſtructuræ formam Baſilica, quæ vox etſi à Gentilibus accepta videatur, non abhorret tamen à ſacrarum litterarum phraſi, cum legamus lib.2. Paralip. 4. num. 9. atrium illud majus Templi Salomonis Baſilicam nominari. Apud Romanos tamen non fuit Templorum porticus, ſed domus ampla columnis ſubnixa, in qua teſte Plutarco, Jus dicebant, eratque in foro (ut apparet ex lib.4. act. in ver. Cic.) Fiebant item in ea concilia privata, judicia, arbitria, interdiù etiam convivia, ſaltationes, & ludi. Quod verò pertinet ad Baſilicæ ſtructuram, cum non una eſſet, ſed plures, ſimul jungebantur in longum porticibus, quæ columnis incumbebant, æquo inter ſe intervallo diſtantibus, ut conſtat ex Vitruvio. Nec verò in uno tantùm erant foro, ſed in multis, & hyeme potiſſimùm publicæ in ipſis habebantur conciones, & negotiatorum conventus; & quidem in ſuperiori parte judicia, in inferiori negotia exercebantur. Judicia in eis exerceri ſolita duo inſignes oſtendunt Auctores Seneca, & Plinius, ille lib.3. De ira cap. 33. hìc autem lib. epiſt.5. epiſt. poſtrema; & hæc de Baſilicis publicis dicta ſint, quas conſtat loca fuiſſe ampla, & publicis uſibus acomodata.

Fig.2. — In Cap. Uticen. — Libr. 5. Cap. 3.

Cum autem Chriſti Religio propagaretur Baſilicę illę gentilium in Eccleſias, & ad ſacros uſus convertebantur, nomine retento, licèt Valfridus Strabo cap.6. de rebus Eccleſiaſt. dicat quòd Baſilicæ priùs vocarentur Regum habitacula, nunc Divina Templa dicantur, quia ibi Regi omnium Dei cultus, & ſacrificia offeruntur, niſi malimus dicere cum Auſonio Gallo, Baſilicas olim negotiis plenas, nunc votis, & Chriſti-fideles in his negotiari de his, quę ad animi ſalutem ſpectant, quæ vera ſunt, ac ſolida negotia. Erant etiam, & privatorum Baſilicæ ad inambulandum exædificatæ, & magno ſumptu ornatæ, quarum meminit S. Hieronymus epiſt. ad Marcell. de his plura apud Lęlium Biſciolam.

Hor. Sub. ſeciu. lib.12. cap.10.

Itaque Conſtantinus, juxta morem ejus temporis, Baſilicam ſuam erexit in eam formam diſpoſitam, non ſervatis adamuſſim regulis, quibus juxtà morem antiquum Baſilicas erigendas eſſe poſteà docuit Leo Baptiſta Albertus de re ædificatoria: *Baſilicas enim*, ait ille, *aream habere oportet ità comparatam, ut ſit earum longitudo ad latitudinem dupla. Latitudo areæ dividetur in partes novem, ex quibus dabuntur quinque ambulationi mediæ, ſingulis autem porticibus binæ. Tùm & longitudo itidem in partes dividetur novem, ex his una dabitur ſinui tribunalis, amplitudini verò tribunalis in faucibus dabuntur duæ, &c.* His regulis neglectis (quas tamen apud antiquos in uſu fuiſſe incertum eſt) Conſtantinus Baſilicam ædificavit in modum crucis, ut indicatum eſt; non ſine arcano Chriſtianæ pietatis documento ait Joannes Severanus; quandoquidem piiſſimus Imperator, ſalutifero Crucis ſigno auſpicante, Victoriam è Maxentio retulit, ſicuti in patibulo, ad crucis formam compoſito, tanquam in curru triumphali Apoſtolorum Princeps Romanos immò totius Orbis Infideles profligavit.

Lib. 7. c. 14. — De ſeptem Eccl. pag. 37.

Jacobus Grimaldus in ſuis MS. hæc addidit: Antiquæ Vaticanæ Baſilicæ à Conſtantino Maximo fabræfactæ facies exterior, apſis, & muri extremi, ac illi ſuper columnis ſurgentes, qui tecta gravi pondere ſuſtinebant è laterum tophorumque fragmentis, Circo adjacentibus ædificiis acceptis, celeri opera, rudique arte ædificati fuerant, Baſilicam ipſam brevi tempore acceleratam fuiſſe fides oculata teſtatur, capitella partim abſoluta, partim imperfecta baſes multæ columnis abſimiles, feneſtrellæ arcuatæ lateritiæ primùm, poſteà germanico opere marmoreæ effectæ. Limina ex magnis marmoribus, quæ ablata eſſe ex Circo, vel alteriùs ædificii ruinis, pars inferior terra obruta indicabat, cum ſub uno ex his modicè arcuato roſæ ſculptę erant, in altero litterę legebantur, *Cum ſpeculator*, quas judicatum eſt arcum, ſeu locum ſpeculatorium ipſius forſitan Circi ſignificaſſe. Huc uſque Grimaldus.

Apud Nardinium lib. 7. cap.13.

CAPUT III.

De Menſuris antiquæ Baſilicæ.

Mensuras autem ejuſdem Baſilicæ indicatas huc affero ab eodem Severano ex italico in latinum idioma tranſlatas ; Sic enim ille refert lib. De Septem Eccleſiis pag. 37. & ſeq. Apſis longitudine occidentem verſus protenſa palmis 44. lata 80. Inter Apſidem , & Baſilicæ corpus tranſverſa navis excurrebat , à meridie ad Boream palmis 390. , habebatque latitudinem palmorum 70. Naves illi conjunctæ ab oriente ad occidentem protrahebantur 406. palmis in longitudine earum media omnium ampliſſima 106. palmis,in latitudinem excurrebat , reliquæ hinc indè naves minoris latitudinis erant , illæ namque duæ , quæ à dextro latere ad meridiem , & à ſiniſtro ad Boream mediæ adjacebant , in latitudine 38. palmis conſtabant , poſteriores ante dictis contiguæ ex utraque parte Baſilicæ muro adjacentes palmos 39. latitudinis ſeorſim habebant : tota demùm area Baſilicæ in latitudine à meridie ad Boream palmis 280. comprehendebatur .

Hæ ſunt Baſilicæ menſuræ à Severano relatæ : unde nàm ille eas acceperit omninò ignotum mihi eſt ; at æquè perſpicuum eas nimis immaturè è calamo effluxiſſe , neque menſuris ab aliis Auctoribus relatis coæquari ; quod ex ipſa numerorum ſupputatione clariſſimè ſic oſtenditur . Tota Baſilicæ area à meridie ad Boream , juxta Severani ſententiam , palmorum 285.

Navis media palmorum	106.	
	38.	
Duæ proximæ	38.	Hi numeri ſi in unam
	39.	
Aliæ binæ extrema	39.	

Summam colligantur, erit ſum.pal. 260. Hic numerus ſi auferatur à ſumma palmorum 285. quibus dicebatur tota area commenſurari , ſupererunt palmi 25. Igitur aut falsò aſſeritur totam aream palmis 285. commenſurari , aut aliàs naves menſuris ſuprapoſitis reſpondere . Inſuper adnotavi falsò dici poſteriores naves muro Baſilicæ adjacentes palmos 39. ſeorſim habere in latitudine, quandoquidem ſcimus eas anguſtiores fuiſſe navibus , quæ mediæ adjacebant , quibus tamen palmos 38. Severanus attribuit .

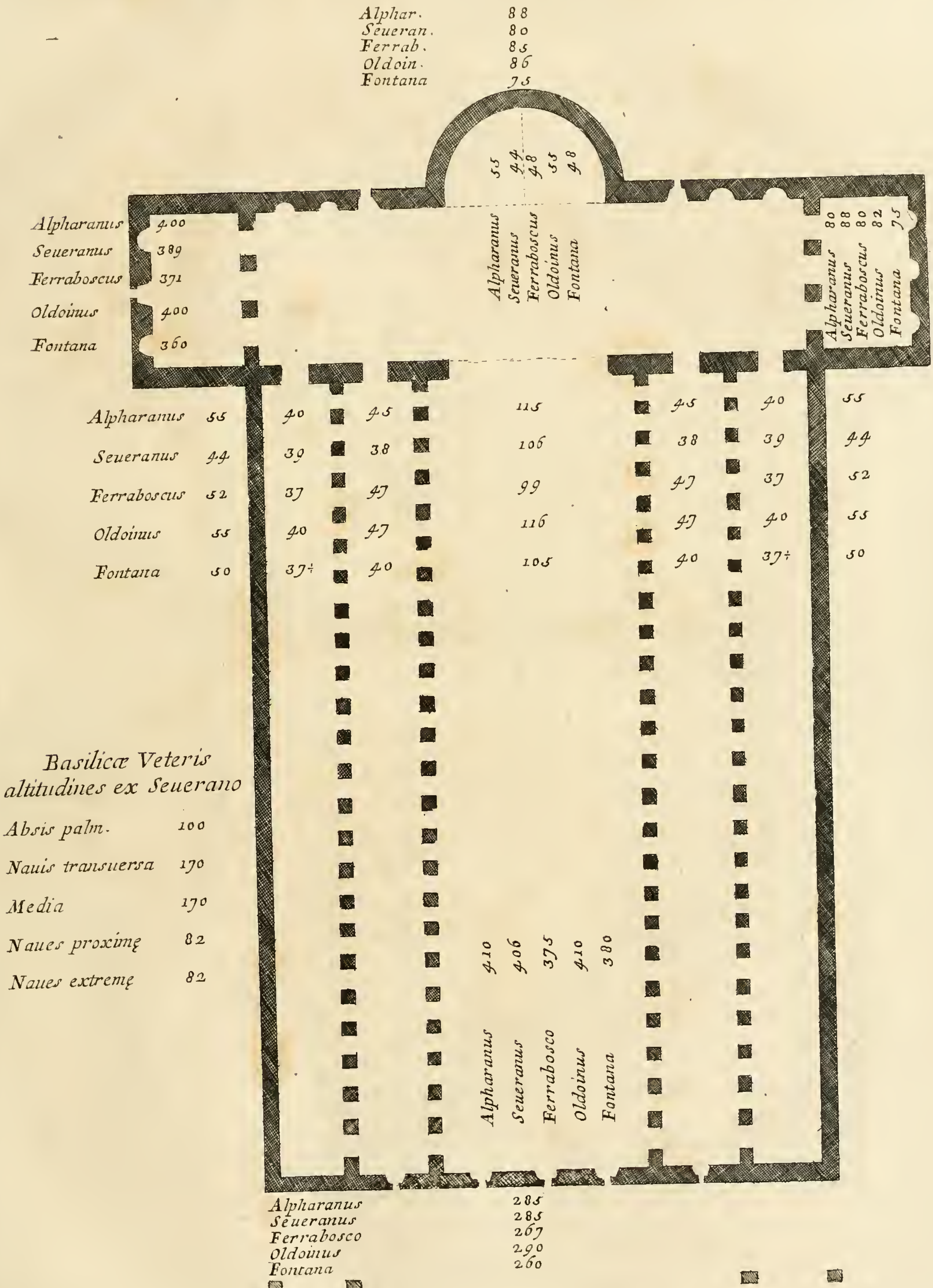
Cupidus itaque veritatem è latebris expiſcandi , ad Ichnographicam tabulam me contuli , quàm in primo tomo de Actis Pontificum vulgavit Oldoinus , eaſque itidem perluſtravi, quæ ſtudio Martini Ferraboſci , & Equitis Caroli Fontanæ in lucem prodierunt ; at illas diligenter perſcrutatus , adhibitis palmorum ſcalis , quas iidem ſuis tabulis addidere , valdè inter ſe varias inveni , licèt ſingulis numerorum ſummæ exactiſſimè expoſitæ omninò reſpondeant; adivì propterea Ichnographicam tabulam in Archivo Vaticanæ Baſilicæ collocatam , quam Alpharanus tempore Sixti V. delineavit,relatu quondam Jacobi Herculani Romani *Qui* (ut ſcribit Jacobus Grimaldus in ſuo tract. MS. de Lancea) *à Paulo IV. Canonicus S. Petri , anteà Beneficiatus , & æditùus animarum Parochus, & Summi Pontificis Eleemoſynarius , vitæ , & converſationis ſanctiſſimæ , obiit anno* 1573. *& veterem Baſilicam , antequam Julius II. deturbaret deſcripſerat, optimè viderat, & multa notatu digna obſervaverat* ; atque in ea diſſimiles menſuras inveni . Quiſnam horum auctorum veram antiqui Templi aream deſcripſerit ; cum mihi omninò impoſſibile ſit dijudicare , ſingulorum Ichnographias in ſequenti tabula numerorum beneficio exponam , ut quandoquidem veritatem indigitare non poſſum , relatoris ſaltèm partes adimpleam utilitati curioſorum , adhibita palmorum menſura , quam mihi eadem Alpharani tabula ſuppeditavit .

Pag.184.

Fig.3.

TABVLA 3.

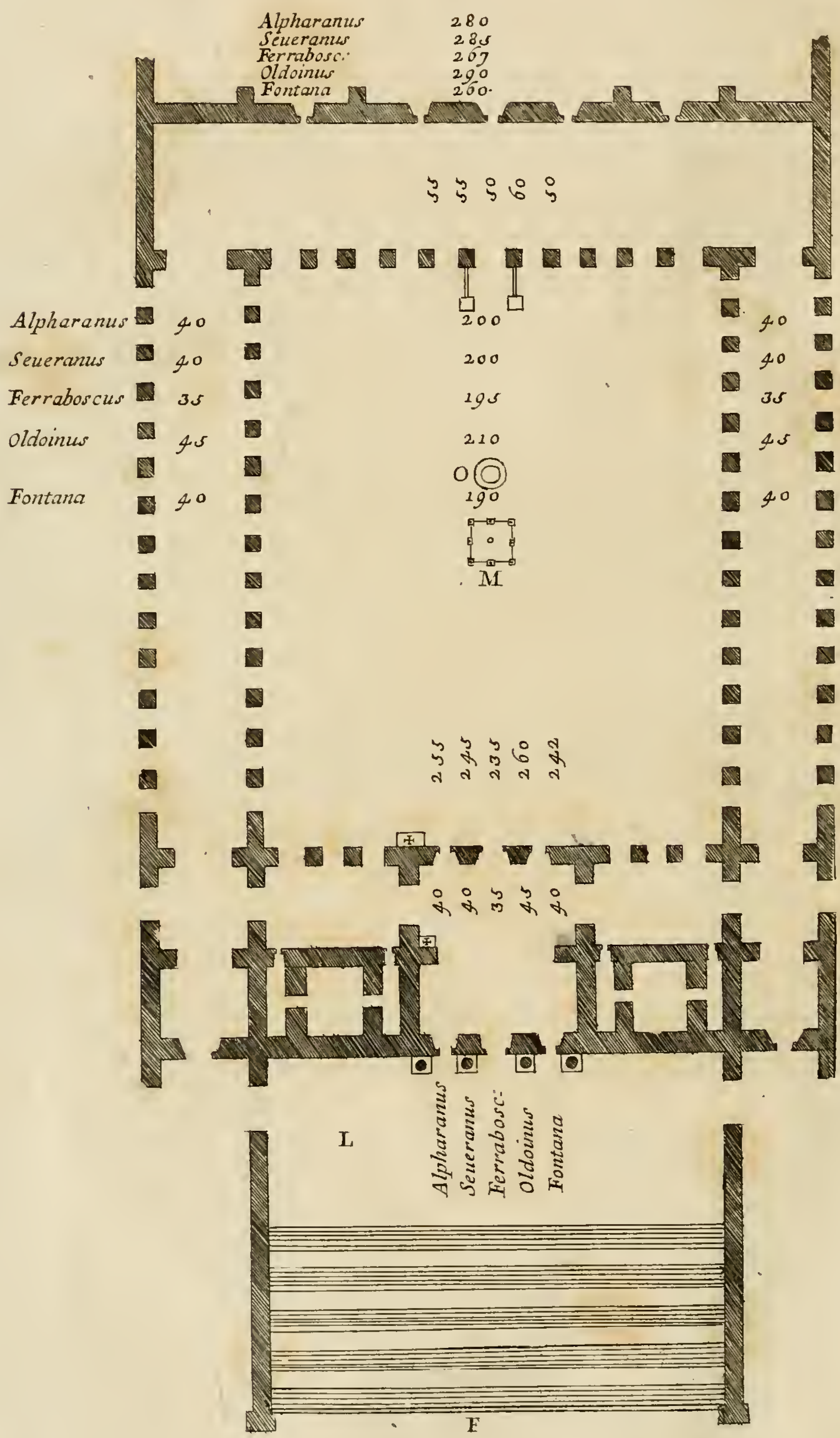
ICHNOGRAPHIA BASLICÆ VATICANÆ CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM



Auctor del. et sculp.

TABVLA 4

ICHNOGRAPHIA ATRII QVADRIPORTICI CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM



Auctor del. et sculp.

CAPUT IV.

De Atrio, ejuſque menſuris, Januis, & Scalis.

IN Baſilicam aditus per multiplices januas patebat; in mediana enim majore navi tres æquales erant altæ palmis 29. latæ 16. In pariete, ortum Solis reſpiciente, apertæ. In duabus navibus medianæ proximis janua una inerat palmis 28. alta, lata verò 14. In pariete tranſverſæ navis occidentem verſus duæ aderant, & ad meridiem unica, ſingulæ in altitudinem 18. palmorum, & latitudinem 10. patefactæ, quas menſuras ab Illuſtriſs. Ciampino inveni relatas, ex Archivio Vaticano, ut idem affirmat, acceptas. In utroque inſuper latere Baſilicæ aliæ quinque januæ à diverſis Pontificibus temporis progreſſu fuerunt apertæ, ut ingreſſus daretur ad quaſdam Eccleſias, ſeu Oratoria ab iiſdem extructa, additaque Coſtantinianæ Baſilicæ, ut infrà patebit.

Amplum addidit Coſtantinus Atrium, cujus Ichnographiam in ſuperiori tabula expoſui, quod quadriporticum denominabatur, à quatuor porticibus, & F G I K indicatis. Porticus, quæ Baſilicæ hærebat ejus latitudinem ſua longitudine æquabat, lata palmis 53. alta verò 55. Decem fulciebatur columnis cum binis Paraſtatis. Binis porticibus G I in dextera, & ſiniſtra parte atrii excurrentibus, longitudo erat palmorum 256. latitudo 41. tredecim columnis ſingulis adjectis, quibus tectum fulciebatur. Quarta denique porticus K alteri è diametro oppoſitæ omninò reſpondebat ſua longitudine, in latitudine verò explebat palmum unum ſupra octoginta.

Harum menſuras accepi ex eodem cap. 4. Illuſtriſs. Ciampini; cæterùm in tabulis aliorum Auctorum omninò varias deprehendi, ſicuti in ſuperiori Baſilicæ Ichnographia, prout in ſubjecta atrii tabula expreſſi. Undè nàm hæc menſurarum varietas orta ſit incompertum prorſus mihi fuit. Temporis dicam injuriam fuiſſe, cujus edacitate pereunt cum Artis tùm Naturæ opera, & ærea quamvis exiſtant, dente nimis invidioſo in pulverem redacta ventis ludibrio ſunt, ac prorſus evaneſcunt. Illud pro comperto habuimus in hanc porticum per tres januas aditum patuiſſe, quæ gradus Baſilicæ, & Solis ortum ſpectabant. Ille enim marmoreis poſtibus, valvis æneis, & quatuor columnis ornatæ tempore Pauli V. adhuc videbantur ea forma, quam in noſtra tabula ſuo loco indicabimus; fideliter delineatam in Vaticana Bibliotheca, ubi in latere dexterò parietis propè januam, juſſu Sixti V. dictæ januæ fuerunt coloribus expreſsæ. *Fig.4.*

Antè has portas ſupra gradus area magna L jacebat quadris ſtrata marmoribus, habebatque in longitudine palmos 200., ut refert Illuſtriſs. Ciampinus, in latitudine verò 76. At juxtà tabulam Ferraboſci palm. 185. longit. latitudinis verò 65. Juxtà delineationem Oldoini longitudinem palmorum 200. latitudinem palmorum 185. latitudinem palmorum 70. Ad eam marmorei gradus 35. aſcenſum dabant littera F expreſſi, qui omnes in quinque ordines ità diſtribuebantur, ut quilibet ordo ſeptem gradus contineret, exiguoque areæ ſpatio quique ordo diſtingueretur, qui gradus, & arearum ſpatiola palmorum 95. latitudinem æquabant, longitudine verò areæ magnæ omninò reſpondebant.

CAPUT V.

De Partibus Baſilicæ Interioribus.

EXPOSITO Baſilicæ Vaticanæ Ichnographico veluti fundamento, reliqua ſunt adnotanda, quæ ad ejuſdem integram molem attinent. Tabulam proindè Quintam Scenographicam expono, quæ partem interiorem Baſilicæ ab imo pavimento uſque ad apicem tecti comprehendit. Illam delineavi juxtà Archetypum, qui eſt in cryptis Vaticanis, de quo Torrigius pag. 153. licèt etiàm à Ferraboſco, Illuſtriſs. Ciampino, atque Fontana ſuis in tabulis oſtendatur, *Fig.5.*

tur,

tur, ut propius à fonte notitiam haurirem. Ille enim juſſu Pauli V. antequam Baſilica deſtrueretur, ibi fuit coloribus expreſſus, ne ob aliorum inciſorum vel incuriam, vel importunam delineandi elegantiam ab antiqua veritate aberrarem.

Aſſurgebant itàque prædictę quinque naves non pari altitudine, ut patet. Binæ enim A B medię navi propinquę palmos 82. explebant, extremę D C 62. totidemque tranſverſa, in qua Apſis erat centum alta palmorum.

Quatuor ordinibus columnarum diſtinguebantur Naves, hac tamen cum varietate, quòd majoris navis columnę 40. palmos in longitudine, in craſſitie ſex continerent; columnæ verò minorum navium palmos 26. altitudinis, quatuor craſſitiei juxtà Illuſtriſs. Ciampini relationem, vigintiſex cum dimidio juxtà Severanum.

Quoad verò columnarum numerum non omnium Auctorum par eſt relatio, Martinus Ferraboſcus, Joannes Severanus, Illuſtriſs. Ciampinus, & Eques Carolus Fontana in ſuis tabulis Ichnographicis tribuunt ſingulis ordinibus, juxtà Alpharani delineationem columnas 22. quatuorque indicant in navi tranſverſa, quæ ſimul numeratæ numerum explent 92. Oldoinus verò ponit vigintitres, quæ cum aliis quatuor tranſverſę navis complent numerum 96.

Undè nàm Tyberius Alpharanus deduxerit ſingulis ordinibus columnas 22. inhæſiſſe haud ſcio. Ille quidem primus omnium expreſſit ſuam ichnographiam, nempè anno 1589. ſub Sixto V. ne (ut ipſemet ſcripſit Eminentiſs. Cardinali Evangeliſtæ Pallotto Sixti V. Prodatario, & Baſilicæ Archipresbytero, novique Templi Protectori) ſacræ, ac vetuſtiſſimæ ædis devorio periret, & ideò magno labore, ſtudioque, & fidis menſuris ſe delineaſſe affirmat; verùm cum eo tempore antiqua Baſilica integra non extaret, ſed tantùm pars ejuſdem, ab undecima videlicèt columna atrium verſus extenſa, facilè reor illum decipi potuiſſe exprimendo 22. tantùm columnas. Hanc ſuſpicionem in meam mentem injecit Maffeus Veggius in cap. 1. cùm diceret: *Conſtantinum excitaſſe Baſilicam centum marmoreis nobilibuſque columnis ſublimem*. Eam auxit S. Gregorii Turonenſis relatio. Hic enim Vir Sanctiſſimus, & Scriptor egregius Baſilicam Vaticanam deſcribens, ſic ait: *Quatuor ordines columnarum valdè admirabilium numero 96. habens; habet etiam quatuor in Altare, quæ ſunt ſimul centum*. Ex hac relatione, quæ pro certa habenda profectò eſt (Ille enim tempore Gregorii Magni limina Apoſtolorum viſitavit è Gallia) inferendum putò ſingulis ordinibus columnarum columnas 23. fuiſſe collocatas, & in navi tranſverſa alias quatuor, quibus ſi totidem addantur columnæ Altaris, efficietur numerus centenarius ab eodem Turonenſi relatus.

Lib. I. c. 28. de glor. Mart.

In vita Tom. Bibl. PP.

Pag. 38.

Præter hunc columnarum numerum Joannes Severanus De Septem Eccleſiis, aliàs duas refert, quibus arcus major in capite navis mediæ incumbebat, qui Arcus triumphalis dicebatur, ob rationes allatas ab Illuſtriſs. Ciampino De Veter. Monin. cap. 22. Verùm, quià nullum antiquum citat Auctorem, & à Sancto Gregorio Turonenſi numeratæ non fuerunt, illas ultrà centum extitiſſe affirmare non audeo. De his columnis ſcribens Pompejus Ugonius affirmat non omnia earum epyſtilia perfecta fuiſſe, ſicuti nec baſes, quod accidiſſe putat ob vehemens deſiderium, quo flagrabat Imperator Baſilicæ molem, brevi temporis intervallo abſolutam contemplandi. Quamobrem Joannes Severanus refert Inſcriptionem cuidam epyſtilio inciſam ſic: DIVO TITO DIVI VESPASIANI F. VESPASIANO AVG. IMP. CESAR D. NERVAE F. NERVA TRAIANVS GERMANICVS DACICVS PONT. MAX. TRIB. POT. COS. PP. FECIT.

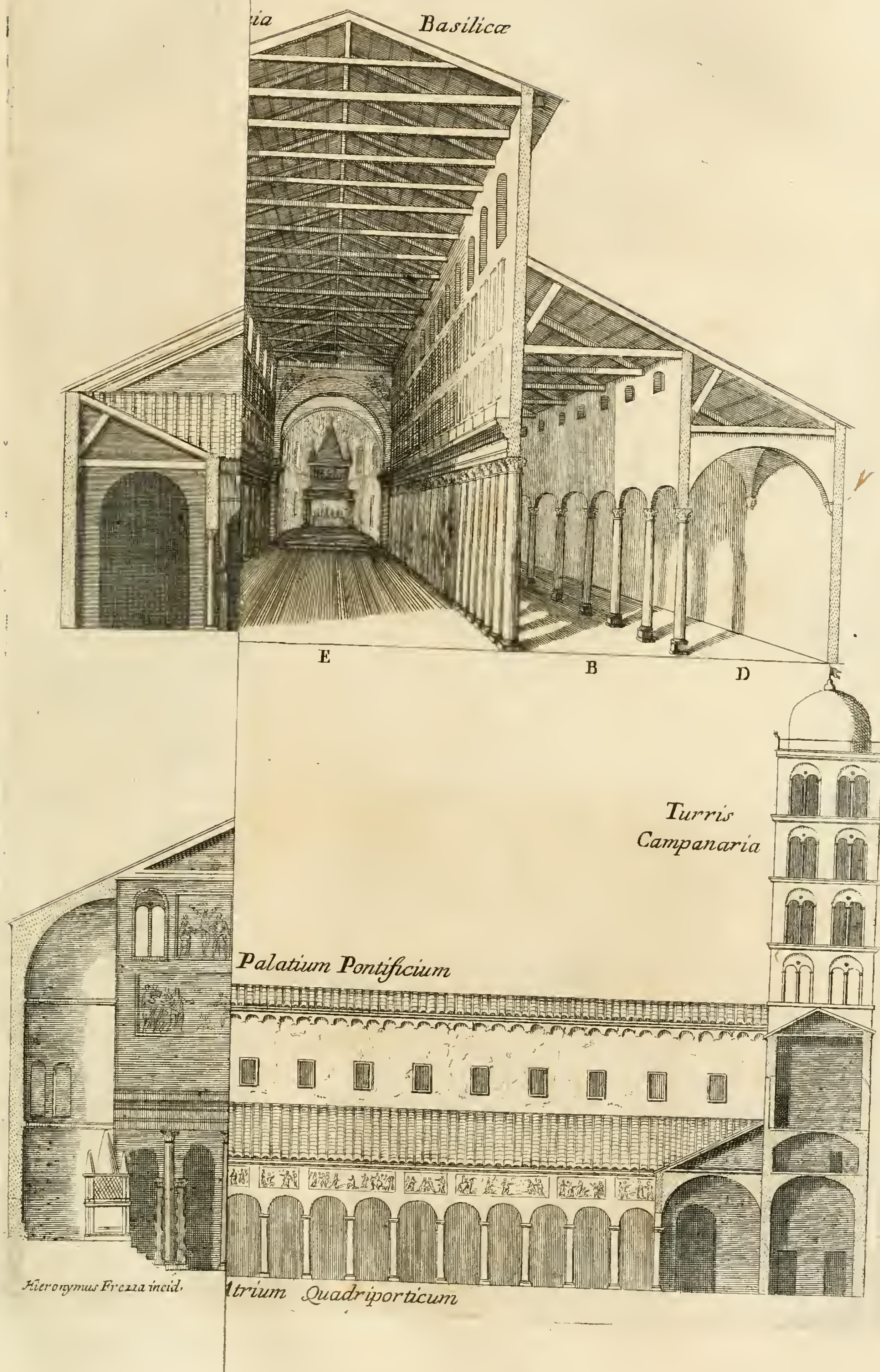
Pag. 198.

Pag. 96.

Pag. 41.

Columnis medianæ navis epyſtilia impoſita parietem ſuſtinebant, ſingulis verò minorum navium ſupra capitula, loco epyſtiliorum arcus imponebantur parietes ſuſtinentes. Per multiplices feneſtras lux Baſilicam irradiabat, nàm frons ejuſdem in mediana navi, orientem Solem reſpiciente, ſex habebat in duplici ordine diſpoſitas 22. palmis altas, 14. latas; ſupra has unica alia rotunda, cujus diameter palmis 14. erat æqualis. Repræſentantur hæ feneſtræ in Tab. 5. Figura 2. ſub num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. ſicuti pariter Figura 3. ejuſdem Tabulę Scenographicę indicantur feneſtrę, quę in utroque latere medianę navis inerant numero undecim, ſeſe è regione ſpectantes, ejuſdem amplitudinis, palmis ſcilicet ſeptemdecim in altitudine, duodecim verò cum ſemiſſe in latitudine. Poſteriorum, ac minorum navium parietibus totidem etiam inerant feneſtrę. Na-

FIGVRA I.



ia
Basilicæ
E
B
D
Turris
Campanaria
Palatium Pontificium
trium
Quadriporticum
Hieronymus Frezza incid.

TABVLA 5.

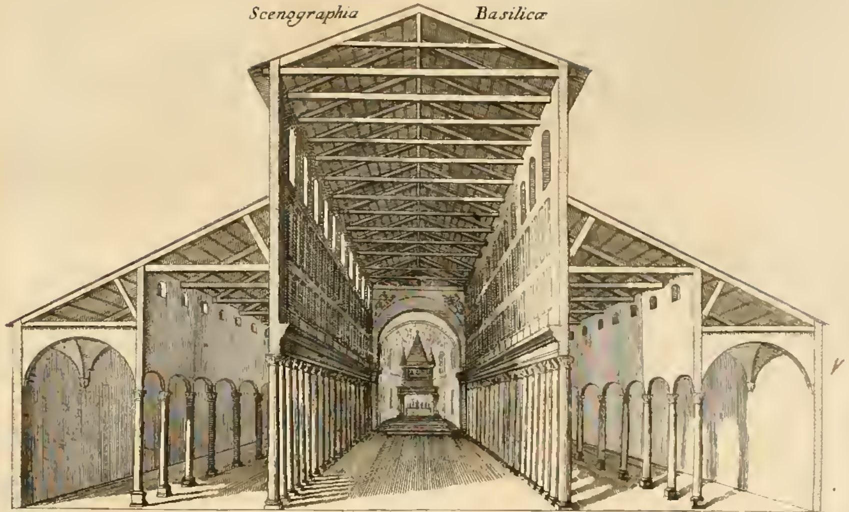
FIGVRA 2.

Frons Basilicæ



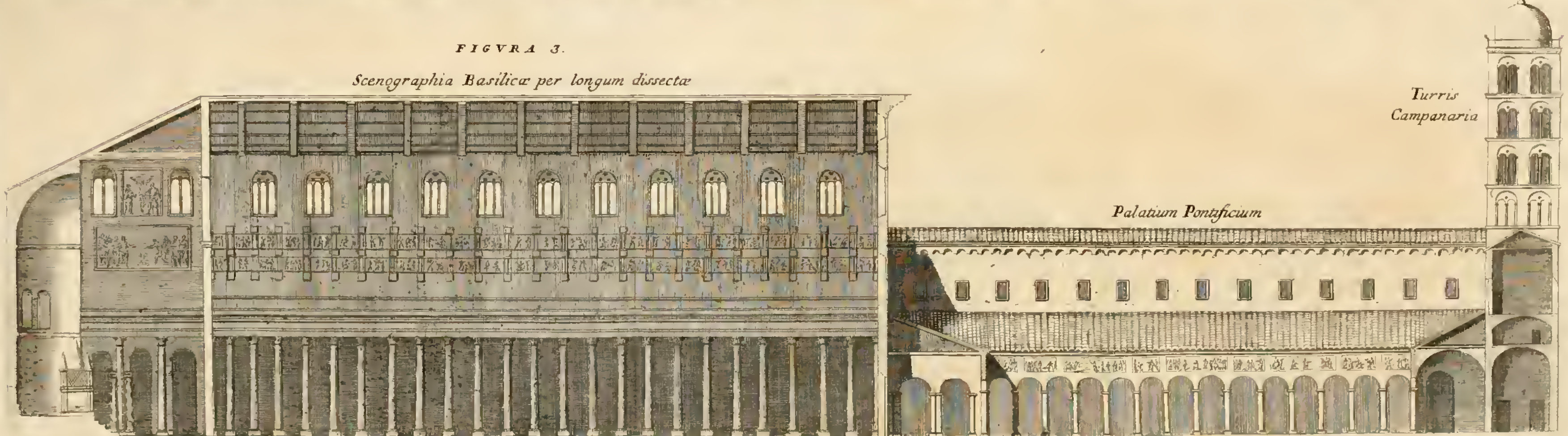
FIGVRA 1.

Scenographia Basilicæ



FIGVRA 3.

Scenographia Basilicæ per longum dissectæ



Atrium Quadriporticum

Hieronymus Frezza incid.

Navis inſuper tranſverſa ſexdecim feneſtras oſtentabat, quę feneſtris majoris navis omninò pares ità erant diſpoſitę, ut partem meridionalem binę, & binę Borealem reſpicerent, orientali verò ſex, totidemque occidentali opponerentur. In apſidem quoque per quinque feneſtras, palmis tredecim altas, & undecim latas, lux ingrediebatur. Inerant inſuper alię duę minores feneſtrę in facie Baſilicæ, quarum beneficio naves hinc indè mediæ proximæ illuminabantur; quæ omnes numerum explent ſeptuageſimumquartum. Has numeratas inveni apud Illuſtriſs. Ciampinum. Quamobrem neſcio, quo fundamento ductus præclarus quidam noſtræ ætatis Scriptor affirmare poſſit fuiſſe octogintaocto, niſi fortaſsè addendæ ſint extremis navium parietibus aliæ vigintiduæ, ſicuti de aliis navibus dictum eſt, quarum numerus, ſi ſuperiori addatur, efficiet ſummam nonagintaſex feneſtrarum. At apud nullum Auctorem inveni has poſtremas feneſtras indicari, nec in ulla Ichnographica delineatione exprimuntur. Putò tamen aliquas inibi fuiſſe, ſicuti in Baſilica Divo Paulo in via Oſtienſi dicata videmus, quam ſcimus à Magno Conſtantino conſtructam, Vaticanæ parùm diſſimilem. C. 4. pag. 54.

Baſilicę demùm muri ex lateribus coctis ædificati craſſitie ſex palmos ſuperabant, verùm octo non excedebant. Pavimentum rotundis, quadratis, & diſcoloribus compactum erat marmoribus. Tectum magnis quadratis trabibus compoſitum, ſupra navim majorem, & tranſverſam tegulis ſexquipedalibus ex ære corinthio deaurato imbricatum, ſupra cæteras verò naues lateritiis, quarum aliquas ſuo tempore ſupereſſe tradit idem Alpharanus. Refert Jacobus Grimaldus, qui aderat, cum vetus Baſilica ſub Paulo V. diruta fuit, quòd *Tectum navis ejuſdem majoris opertum erat tegulis æneis, quas (Anaſtaſius ſcribit in vita Honorii I.) ex conſenſu Eraclii Imperat. ex Templo Romuli ad hanc Baſilicam traſtulit, anteà inauratas. In aliquibus tegulis plumbeis legebatur Alex. PP. III. Innocent. PP. II. Innocent. PP. III. Cœleſtinus PP. III. Benedictus PP. XII. Fratrer Romanus, quæ nomina indicant reſtitutum ab iis Pontificibus. Romanus nomen erat Artificis figlinæ, & tegulæ vetuſtiſſimæ, ibi ſunt antè Conſtantini tempora, quarum duæ ſunt in Archivo aliæ in tecto Alexandri VI. Pii V. Gregorii XIII. Tegulas non multas à Theodorico Aſiano Rege fortaſsè oblatas fuiſſe, ipſæmet tegulæ teſtantur, quarum duæ ſunt in Archivo cum his litteris. Regnante D. N. Theodorico. Felix Roma, & regnante D.N. Theodorico bono Romæ.* Cap. 1.

His placet adnectere quædam fragmenta MS. à Ferdinando Carolo, quæ poſt Auctoris mortem magno ſtudio collecta, Eques Carolus à Puteo in ſuo Muſeo ſervauit. Sic enim ille ſcripſit de antiqua Baſilica pag. 124. „ Illius longitudinem in palmis ſeptingentis, & quinquaginta, latitudinem „ in ducentis trigintaquinque produxit (Conſtantinus) ut vaſtiſſimam „ Gajani Circi aream utraque dimenſione ſuperaret. Longitudinem univer- „ ſam duas ſecuit in partes, quarum alteram trecentos quinquagintaquinque „ palmos atrio deſtinabat, Baſilicæ alteram. Spatium Baſilicæ duas item in „ partes diſtribuit, alteram navem appellaverant, vel corpus Baſilicæ Baſi- „ licamve ipſam, vel ambulationem calcidicam, vel cauſidicam, reliquam „ partem appellavere, quæ in capite Baſilicæ in latitudinem Baſilicæ ità „ extendebatur, ut utrinque extenderet bracchia extrà latitudinem Baſilicæ „ per palmos 40. undè T litteræ figuram videretur exprimere, è longitu- „ dine media cauſidicæ caput extat, in ſemicirculum deſinens, cujus pro- „ funditas palmorum 40. ut exceſſus bracchiorum ſupra latera idem eſſet in „ exceſſu apſidis, ſupra calcidicam, latitudo verò eadem cum altitudine calci- „ dici, ſcilicet palmorum 70. Baſilicæ longitudo tres in partes dividebatur, „ quarum media utrinque 44. columnis ſepiebatur, reliquæ partes duæ duobus „ columnarum paulò minorum ordinibus duas item in partes ſecabantur, „ quapropter cum quatuor columnarum ordines longitudinem Baſilicæ deſigna- „ rent, ambulationes quinque videbantur, quarum media maxima: perpetuus murus latitudine palmorum decem univerſam aream ambiebat, nunquam interruptus, niſi quàm in utroque apſidis latere ſpatium duorum oſtiorum ad occidentem præſeferebat, in fine verò orientem Solem ſpectante quinque ſpatia vacua relicta ſunt, tria in ambulatione media, in proximis lateribus duo, ſingula ſcili-

cet

cet in ſingulis. Cuſpis apſidis, illiuſque ſumma teſtudo centenos in palmos aſſurgit. Septuagenis tamen palmis à culmine calcidici ſuperatur. Maxima porticus, quæ & media, majorque navis etiam appellatur, reliquas utrinque ſitas minores porticus pari celſitudine ſupergreditur, Baſilicæ corpus jam anteà quinque porticibus diſtingui, perficique docuimus, quæ mediam, maximamque utrinque claudunt, duplo celſitudinis proportione ſuperantur à maxima, minimas verò,& extremas quarta altitudinis parte præſtant, maxima namque in altitudinem centeſimi ſeptuageſimique palmorum erecta conſurgens mediis longè ſupereminet ad octuaginta quinque palmorum ſublimitatem vix aſſurgentibus,poſtremas verò ad latera Baſilicæ converſas ſublimi vertice deſpicit ægrè ad ſexagenos palmos egreſſas.

Frontis parietem nunc in cacumen elatum, nunc demiſſum ad minores porticus, & infimas dejectum pluribuſque luminibus apertum varia quoque altitudo determinat. Hactenus ſupradictus Auctor,qui in pag. *196.* & *198.* hæc alia ſubdit de feneſtris, & portis loquens.

Nunc quot, quantiſque luminibus pateret, expediam: ab ipſis orientalis oræ portis Baſilicæ facies primò quinque januis ingentibus aperiebatur. Tres mediæ pari lumine in ſenos, & denos pedes latitudine extenſa, altitudine undetricenos attingente. Duę etiam portæ in occidentem patentes,quibus altitudo palmorum duo de viginti, latitudo verò decem. Septem luminibus Sol exoriens ſeptemplicem Divini ſpiritus radium, quo Fidelium mentes inſtruuntur clarè deſignant ex orientali pariete mediam Baſilicæ porticum perluſtrans, ingenti luce totam demùm replebat hoc ordine, ut ad ſummum faſtigii culmen paries in orbem exciſus, quindecim palmorum diametrum vacuam radiis permeantibus relinqueret, inferne verò paribus inter ſe intervallis diſtantes tres feneſtras, totidemque ſub iſtis aperire altitudiue vicenum duorum palmorum latitudine ferè quindecim cujus etiam magnitudinis, & formæ feneſtris duabus, & viginti invtroque latere patentibus pręclara diurni ſyderis luce eadem media porticus perfundebatur parietum feneſtris ità per intervalla diſtributis, ut cuique tertiæ columnæ parietem ferenti feneſtræ reſponderent, ſeſeque è regione reſpicientes, non minùs diei claritate, quàm ordinis pulchritudine Baſilicam illuſtrarent, minores porticus utrinque ad mediam ſitæ pari quoque numero feneſtrarum claro lumine perfundebatur iiſdem intervallis diſpoſitis, ſed paulò minore amplitudine, cum altitudo palmos ſeptenos, & denos non excederet, nec latitudo ternos, & denos attingeret. Tranſverſa porticus quam calcidicum appellavere, per feneſtrarum ſexdecim lumina aperto die perfruebatur, ad luminum mediæ porticus amplitudinem, & ordinem prorſus conformata. Eam ordinis diſpoſitionem, ut dextrum crucis brachium octonis luminibus, totidem ſiniſtrum aperiretur, & in ipſo dextro duo ad meridiem,ad orientem tria, totidem ad occidentem exciſa, è regione ſe invicem reſpicientia; in ſiniſtra ad Boream duo, tria ibidem ad orientem totidemque ad occidentem pari prorſus collocatione parerent. Apſis ipſa quinis feneſtrarum luminibus in illius circuitu per æqua intervalla radiantibus diteſcebat. Luminum altitudo ſenis,& denis latitudo undenis palmis continebatur, ut crucis, per quam utraque facta ſunt, unum caput, peſque pari prorſus luminum fulgore niteret.

Antiquæ Baſilicæ ſummam adiciemus, ſi parietibus tectum impoſuerimus. Nemo dubitabit lacunaria laquearibus abiegnis miræ longitudinis contexta cum mediæ porticus latitudo aream centeſimum ac ſenum palmorum occuparet. Superiori anno hujus ſæculi ſexto ipſi vidimus die,quę anniverſaria dies eſt obitus Julii II. Pontificis Templi fundatoris, die 21. Februarii hora 21. cum dimitteretur tecti trabs illa, quę porticus medię tectum fulciret, prima fronti Baſilicę orientali proxima, eamque humi jacentem centenos, & terdenos palmos egreſſam, longitudine ſolida, & craſſitie, non ſine Urbis admiratione ſumus dimenſi, quo tempore ſuperſtitem Baſilicam deponebant. Ingentibus trabibus, ingenteſque abiegnę tabulę fuerant impoſitę, quod non exiguum decus, nec infirmum lacunaribus robur adjecit. Trabes ipſę tecti univerſi contignationi tranſtra pręſtiterant. Tranſtris capita cantariorum quoque, vel tignorum ingentium ſuper impoſita, quę utrinque deducta ad culmen ipſum convenientia ſimul jungebantur, & firmiſſimis binis capreolis connectebantur, quorum alter à ſummo culmine ad medium

tran-

tranſiri, alter in modum crucis priorem capreolum ſecans ad cantherios pertingebat. Cantheriis Templa modicis intervallo diſpoſita, Templis aſſeres impoſiti, aſſeribus lateritii imbrices magni ſuperſtructi, ſicque ampliſſimi tecti moles adverſus ſævientis cœli tempeſtates firmiſſima contignatione ſolidata diutiſſimè perſeveravit.

Pavimentum collucentibus lapillis in exiguam magnitudinem ſectis, varioque colore micantibus nitens, innumeras rerum formas per laborem plurimum ex ipſorum lapillorum multiplici genere coagmentatas, & circumvenientium ſeſe ſpirarum nexu diſtinctas referebat, auro etiam interlito, non ſine incredibili divitiarum contemptu in Vaticanæ Baſilicæ decus effuſarum, inter ingentes marmorum tabulas, maculiſque præſtantes, à rotunditate rotas appellatas quæ mortalium pedibus terebantur. Hucuſque citatus Auctor, cujus enarrationem cum ſuprà à nobis expoſitis conferre poterit Lector inſpiciendo Tabulam 5. Ichnographicam, quæ Baſilicam per longum diviſam exhibet.

Illam ſuo calamo delineavit Florentiæ Eques Carolus Fontana in Bibliotheca MS. Medicea, ubi Autographum mihi retulit à ſe viſum eſſe, tempore Georgii Vaſari Romæ exaratum, eamque exponit in lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano; adverto tamen aliquos errores irrepſiſſe, fortaſsè Inciſoris incuria; nam numero 7. falsò indicantur domicilia Sacerdotum, & aliorum Baſilicæ adminiſtrantium, cum certum ſit in ea parte fuiſſe Palatium Pontificium ab Innocentio VIII. extructum, ut refert Oldoinus cum aliis tom.3. his verbis: Innocentius VIII. ædificandi ſtudioſus inſignes in Palatio Vaticano in primo atrio habitationes, inter quas unum amplum, & verè regium habitaculum extruxit. Indicatur hoc Palatium caracteribus expreſſis in pariete ejuſdem Palatii, quod juſſu Paulii V. in cryptis Vaticanis depictum fuit, ſic: *Palatium Innocentii VIII.* Secundò, in facie Baſilicæ non indicantur feneſtræ in primo ordine diſpoſitæ. Tertiò, affirmatur ſub numero 10. indicante januas Baſilicæ, fuiſſe ipſis impoſitam Naviculam Divi PETRI à Jotto extructam; cum manifeſtè conſtet dictam navem extitiſſe in parte oppoſita occidentali plagæ obverſam, ut ſuo loco dicemus. Illud etiam advertendum hanc meam ſcenographicam tabulam in eo diſſentire, quòd 23. columnas in longum diſpoſitas demonſtret, non verò 22. ut præclarus Architectus delineavit in ſua. Col. 97.

CAPUT VI.

De Circo Neroniano ſub Baſilica latente.

ANTEQUAM ad ulteriora procedamus non incongruum erit indicare Neronianum Circum, ſupra quem Baſilicæ fundamenta Conſtantinus extruxit, quandoquidem dubitatio circa illum exoritur, quam ad trutinam revocare jucun-
„ dum æque, ac utile fore arbitror erudito Lectori. In eo (ſcripſit Maffeus Veg-
„ gius) non ſatis ſummam Dei bonitatem, ac ſapientiam admirari, atque laudare Lib. 1.
„ poſſumus, qui locum, ubi omnium libidinum irritamenta, omnia ſcelera,
„ omniaque mala, & atrocia facinora exercebantur, mutatis contra longe contra-
„ riis conditionibus omnium virtutum portum, omniſque Religionis, & Sancti-
„ tatis columen eſſe voluerit.

Præmitto igitur relationem, quam ex MS. Jacobi Grimaldi ſe accepiſſe narrat Famianus Nardinus his verbis: Anno 1616. dùm Scalę Sancti Petri amoverentur, apparuerunt muri antiqui reticulati craſſi, qui videbantur fuiſſe è ruinis turrium Circi, ibi repertus ſuit æreus nummus Agrippinæ Aug. Dùm fundaretur hęc altera Vaticani Templi pars ſub Paulo V. inſpectum eſt Circi longitudinem fuiſſe palmorum 720. Romanorum, latitudine 400. Area, ubi ludi edebantur, lata palmorum 230. Incipiebat ab infimis gradibus Baſilicæ, deſinebat ubi nunc eſt Eccleſia Sanctæ Marthæ retrò apſidam ad occaſum. Obeliſcus erat in medio, qui locus nunc eſt retrò Sacellum Chori. Extremus Baſilicæ paries, & duplex columnatum Sanctiſſimi Crucifixi, & S. Andreæ fundatum erat ſupra tres magnos pa- Lib.7. c.13.

C rietes

rietes Circi Caii, & Neronis ſupradicti. Similis erat Circo Caracallæ, qui hodiè pro majori parte extat, altis utrinque parietibus cinctus erat ternis ab una parte, ſuper quibus extabant dictæ naves Sanctiſs. Crucifixi, & S. Andreæ, & ternis ab altera, ubi nunc eſt Cœmeterium Campi Sancti, qui ſe in longum trahentes lateritii ſuſtinebant olim arcuatos fornices, in quibus ſedilia extabant pro ſpectatoribus. Inter utrumque parietem ſpatium latum palmorum 42. & ſemis erat. A capite ad pedes nullum impedimentum, ſed tanquam abulationes, & curritoria è ruinis ipſis conſpiciebantur. Horum parietum poſtremum in Circum reſpicientem, dùm terra fundamenti Chori egereretur, menſurandum curavi. Altus erat paries ipſe ab area palmis 35. ſemis, latus palm. 30. Hactenus Grimaldum ſcripſiſſe refert Nardinus loco citato.

Pag. 8. de Sept. Eccl. Hæc etiam omnia affirmat Severanus, citatque librum quartum Maffei Veggii, addens hæc verba: *Il che tutto ſi è oſſervato nel gittare à terra la Chieſa vecchia di S. Pietro*; ſed errorem (ex Scriptoris fortaſsè incuria, vel Impreſſoris) irrepſiſſe arbitror, cum Veggius in lib. 4. nullum prorſus verbum ſcripſerit de Circo Neronis, ſed tantùm in lib. 1. ubi hęc habet: *Ubi nunc Baſilica Sancti Petri eſt, Circus antè Caii, & Neronis erat, cujus adhuc reliquiæ magna ex parte extant.*

Quamobrem ne aliorum relationibus in aliquem errorem inducerer in Archivo Vaticanę Baſilicę Grimaldi Auctographum recognovi, & quamplurima verba inveni á Nardino mutata. Hæc enim ſcripſit Grimaldus in libro Inſtrumentorum Authenticorum pag. 116. [Dùm fundaretur hæc altera pars Templi, inſpectum eſt
„ Circi longitudinem fuiſſe pedum 540. qui ſunt palmi 720. latitudinem pedum
„ 372. ſemis, qui ſunt palmi 230. Incipiebat ab infimis gradibus Baſilicæ, deſine-
„ bat ubi nunc eſt Eccleſia Sanctæ Marthæ retrò novam apſidam ad occaſum, Viam
„ Triumphalem, nunc Sancti Spiritus appellatam reſpiciebat. Obeliſcus erat in
„ medio, qui locus nunc eſt retrò Sacellum Sixti IV. brevi demoliendum pro
„ novo ibidem Choro ædificando. Baſilicæ ejuſque atrii pars illa, quæ ad meri-
„ diem vergit cum Palatio Archipresbyteri in ſummo graduum poſito fundata erat
„ ſupra tres memoratos parietes. Ad ædes ipſas Archipresbyteri circa finem, vel caput fuiſſe docet hodiè murus ex quadratis lapidibus fabrefactus ab ea parte in ſemicirculum vergens. Altis utrinque parietibus cinctus erat, ternis ab una parte ſuper quibus extabant naves Sanctiſſimi Crucifixi, & Sancti Andreæ, & ternis ab altera in loco, ubi nunc eſt Cœmeterium Campi Sancti. Hi ſe in longum trahentes lateritii, ſuſtinebant olim arcuatos fornices, in quibus dicta ſedilia ex tabant pro Spectatoribus. Inter utrumque parietem ſpatium latum pedum 32. ſemis, qui ſunt palmi 42. ſemis. A capite ad pedes nullum impedimentum, ſed ambulationes & curritoria è ruinis ipſis hactenus conſpicitur. Horum ſiquidem parietum poſtremum in Circum reſpicientem, dùm terra fundamenti Chori egereretur, menſurandum curavi. Altus erat paries ipſe ab area pedes 31. qui ſunt palmi 41. ſemis latus palmis 44. fundatus pal. 30. Hactenus Grimaldus.

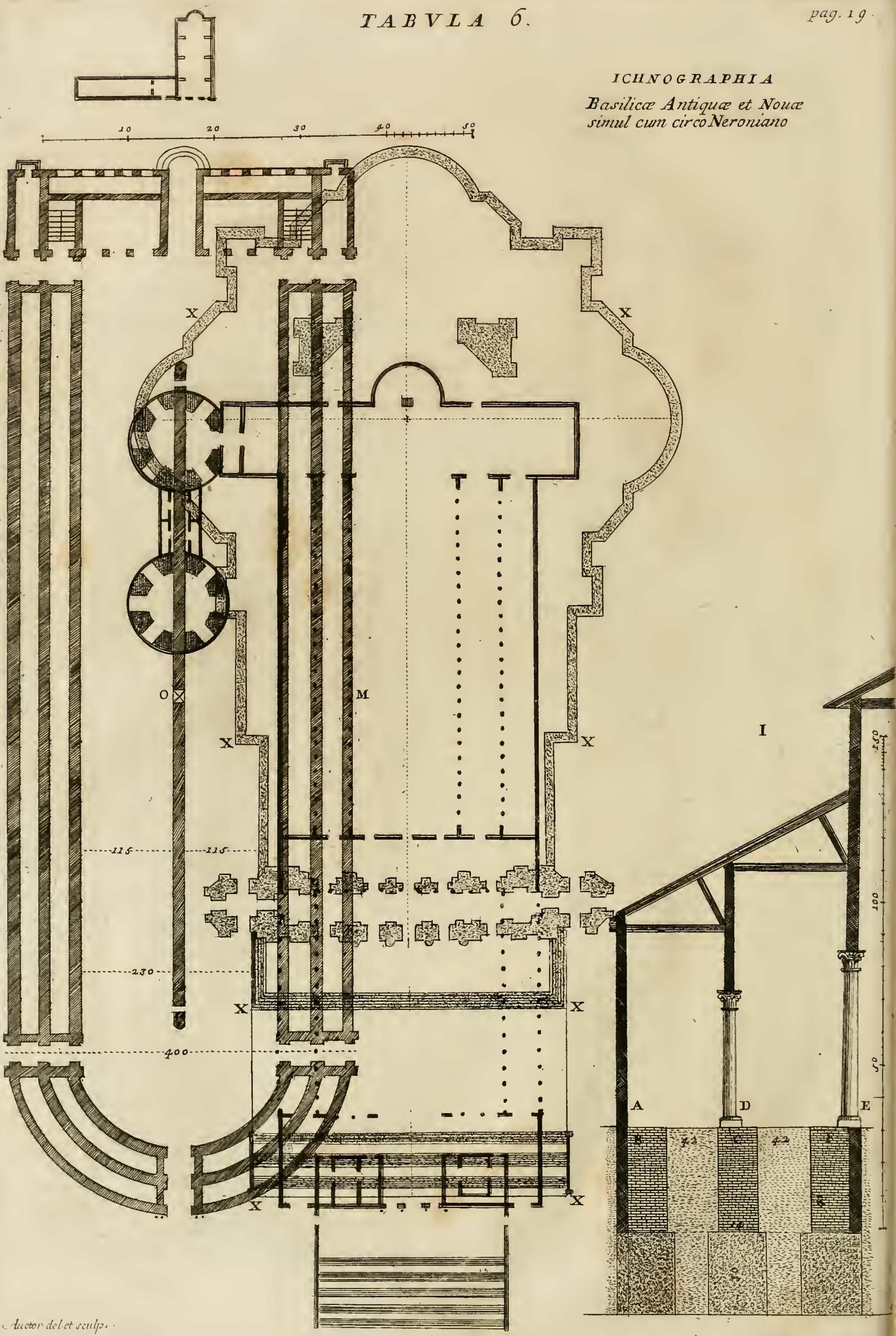
Lib. 1. c. 6. Huic narrationi averſatur Eques Carolus Fontana duplici quidem titulo. Collocat enim primò Circum diverſo in ſitu; ſecundò, illum longiorem fuiſſe putat eo, quem Grimaldus affirmat. Placet hæc duo examinare, & primò de longitudine. Hanc aſſerit præfactus Auctor, dicendam fuiſſe à Grimaldo palmorum 1400. *Cum à Divæ Marthæ partibus ad veteris Bvſilicæ gradus, ab ipſo Grimaldo tanquam limites Circi deſignatos* 1400. *palmi intercedant.* Errorem derivaſſe putat ex æquivocatione, ſupponendo totam Circi longitudinem comprehendi in diſtantia, quæ inerat inter Carceres, & priorem metam, ſexcentos, & octoginta palmos continente: ſpinam verò (videlicet lineam, quæ inter duas metas intercedebat, ſic ab antiquis vocatam) ait fuiſſe palmorum 1200. aream inter ſecundam metam, & muros, ubi ſedilia pro Spectatoribus erant, habuiſſe pal. 160. muros palmos 85. qui palmi 85. duplicati, & cum aliis in unam ſummam collecti, efficiunt pal. 2210.

Ibid. Itaque area Circi juxtà Fontanæ documenta erat palm. 2210. quamvis ipſe poſt menſuras ſupra indicatas concludat areę Circi longitudinem ſe reperiſſe 2040. palmos adæquare. Subſcribit tamen Grimaldo, aſſerenti latitudinem areæ interioris fuiſſe palmorum 230., & latitudinem murorum illam concludentium palmos explere ſingulis in partibus 85. qui in unam ſummam collecti efficiunt totius areæ latitudinem palmorum 400.

Qui

ICHNOGRAPHIA

Baſilicæ Antiquæ et Nouæ
ſimul cum circo Neroniano



Auctor del. et sculp.

Qui nam ex his Auctoribus veritati propius acceſſerit, ex iis, quæ addam facilè deprehendi à Lectoribus poterit. Grimaldus enim teſtis ocularus aſſerit extremum Baſilicæ parietem, & duplicem columnarum ordinem Sanctiſſimi Crucifixi, & S. Andreæ fundatum fuiſſe ſupra tres magnos parietes Circi Neronis. Hoc idem Grimaldus confirmat in MS. de Sanctiſſimo Sudario, ubi ait, quòd die Mercurii 9. Maji 1607. in media nave veteris Vaticanæ Baſilicæ juxtà magnos ſepultos parietes Circi Caji, & Neronis, columnatum majus ſiniſtrum à Templi ingreſſu ſuſtinentes non longè à loco ubi erat Sacellum Sanctiſſimi Sacramenti, dùm egererentur nova fundamenta ſubtus terram palmis 30. inventus eſt humi ſepultus æneus nummus quadrata forma habens in una parte claves decuſſatas, in altera Vultum Sanctum. Hoc pariter demonſtrat Iconiſmus ab ipſo Fontana compoſitus lib.1. cap.5. pag.27. ſimilis illi, quem in majore proportione delineatum ad majorem claritatem hìc addimus Tabula 6. ſub num.1. In eo paries A extremus Baſilicæ muro Circi B incumbit. Muro C primus columnarum ordo D. Altera verò columnarum ſeries E in muro F. Quibus poſitis ſupponi neceſſariò debet Circi aream talem locum ſub Baſilica occupaſſe, qualem in noſtra tabula Ichnografica aſſignavimus. In ea partes tranſverſis, & ſpiſſis lineolis obumbratæ parietes Circi indicant, lineæ nigerrimæ aream Baſilicæ à Conſtantino extructæ, partes verò, quæ punctis frequentibus exprimuntur ſub notis XX. novæ Baſilicæ ambitum à Summis Pontificibus ædificatæ. Pag. 87. Fig. 6.

Si enim diſtantia accipiatur ab obeliſco O ad columnas ſecundi ordinis M beneficio ſcalæ palmorum, quam addidimus, invenietur palm.200. illam adæquare, qui menſuræ à Grimaldo, & Fontana relatæ omninò reſpondent; reſpondent itidem Baſilicæ menſuris, quas in ſua tabula Ichnografica Alpharanus aſſignavit, ut conſideranti patebit. Si autem alirer Circo præſcribatur locus, falsò aſſeruiſſet Grimaldus ſupra ejus muros duplicem columnarum ordinem Baſilicæ fundatum, & magis obeliſcus diſtare debuiſſet à Baſilicæ parietibus, quam diſtabat tempore Sixti V. antequam ab antiqua baſi dimoveretur.

Nullo itidem pacto mihi ſuadere potui, quod laudatus Fontana exponit, deſignando Carceres in parte orientali, in occidentali verò partem Circi circularem; nec Circi longitudinem fuiſſe protenſam, *uſque ad Ruſticucciana domicilia*: (ſunt ejus verba) *ubi jam ad extructum recens theatrum patet acceſſus*, *quoniam ab eo ultrà Divam Martham æquum capit intervallum ad neceſſariam ludorum in eodem Circo diſpoſitionem*. Lib. 1. c. 6.

Innititur ille quidem auctoritati Pirri Ligori, qui folio 3. loquens de tali Circo, affirmat illum perveniſſe uſque ad locum, ubi nunc Templum Divæ Mariæ dicatum, vulgò dictę Traſpontinę; verùm tali Auctori non eſſe tutum credere animadvertit Pompejus Ugonius in notis MS. *cum litterarum plane rudis ille fuerit*, *licèt antiquitatum curioſiſſimus indagator*. Si enim obeliſcus in medio Circi collocatus erat (ut omnibus monimentis clariſſimè probatur) nullo profectò modo ipſius longitudinem adeò productam fuiſſe perſuadere nobis licèt, ut à meta ad carceres palmi interfuerint 680. à meta verò ad cirularem partem palmi 160. ſed ęquali ſpatio utraſque partes extendi. Idipſum ex multiplici capite confirmatur. Putat eruditiſſimus Famianus Nardinus in ſua Roma cap. 13. Circi extremitatem in parte occidentali non perveniſſe ad locum, ubi Divi Petri Corpus Anacletus humavit, quod ſi à veritate hìc Auctor aberrar, negari ſaltèm non poteſt ulteriùs extendi non potuiſſe ob imminentis Vaticani collis impedimentum (erat enim, ut idem Nardinus notat ibid.) *Circo chiuſo in Orti privati*, *e per ciò non grande*. Si autem à meta ad carceres palmi inerant 680. cujus longitudinis Fontana ait *fuiſſe neceſſitatem ob vehiculorum exitum ingreſumque in curriculum commodiorem* palmi verò 160. *à meta ad circularem partem*, profectò obeliſcus non fuiſſet in medio Circi, & totius Circi longitudo adęquaſſet palmos 2040. juxtà Equitis Fontanę documentum. De Antiq. Rom. Extant in Biblioth. Barberina. Fontana pag. 34. Pag. 477.

Quod ſi propè Ruſticuccianam domum, vel ad ędem Beatę Virginis, vulgò Traſpontinę, aliquod Circi veſtigium recognovit Ligorius, ac propterea Circi Gajani finem inibi extare judicavit, eum fuiſſe deceptum oſtendunt documenta eruditiſſimi Ferdinandi Caroli, qui, cap. 9. ſect. 2. notat *in agro Vaticano duos* Apud. Severan. pag. 283.

Circos à ſe fuiſſe repertos, *quorum alterum à Gajo incœptum*, *Nero vel perfecit*, *vel exornavit*, ſeu potiùs frequentibus ludis, & ceteris Circenſibus ſpectaculis celebravit, quem lateri collis innixum ad meridiem ponè triumphalem viam repoſuerunt Auctores, ex veſtigiis reperte rei, & veterum monumentorum fide, ſupra quem Conſtantinus Baſilicam excitavit; alterum verò invenerunt ad boreales montis radices in Domitie Neronis amite hortis, qui Principis ſcelere queſiti cognomentum à Domino duxere Gajani autem Circi ſitus, ità fuit, ut illius carceres ad occaſum diei ſpectarent, meta verò intueretur ortum. Neroniani verò carceres ad ortum, meta ad occaſum verteretur, ea loci propinquitate, ac diſpoſitione ut inter utrumque Circum triumphalis ager extenderetur, ad flumen uſque productus, & utraque utriuſque Circi meta invicem ità ſeſe reſpicerent, ut linea recta in longitudinem ſtadii inter utramque deducta deſineret in utramque. Hactenus preclarus hìc Auctor. Verùm cum alii Auctores referant Circum Neronis fuiſſe in hortis Domite in pratis Rome proximis, ejus indaginem omitto, illudque proſequor, quod de Gajano Circo conſtat ex rationibus indicatis. Non igitur potuit ad talem longitudinem Circus ille protrahi, tùm quia triumphalem viam occupaſſet, que ad latus Circi ad pontem uſque Vaticanum rectè protendebatur ut notum eſt Romanarum antiquitatum Peritis.

Habemus inſuper ex narratione Grimaldi Circi caput hoc eſt partem illam que, *in ſemicirculum erat inflexa* fuiſſe in parte orientali; nempè, ut ille ait *ad ædes Archpresbyteri* quod poteſt primò confirmari ex deſcriptione allata à Michaele Angelo Rubeo in ſuo libro, cui titulus *Ritratto di Roma moderna*, in quo loquens de Templo Dive Marthæ, ait: *Da queſta parte ſi entrava nel Cerchio di Cajo Nerone.* Confirmatur ſecundò ex antique Urbis imagine delineata ab Onuphrio Panvinio, in qua pars Circi, ubi erant Carceres, occidentalem plagam reſpicit. Que omnia luculentiùs explicat Relatio Ferdinandi Caroli, qui Templum Vaticanum Martini Ferraboſchi celo expreſſum illuſtravit. Hæc ille habet cap. 11. ſect. 2. ſcribens de „ Circo Caii: Trans ipſius Circi inter Janiculi radices, dextrumque Vaticani „ latus ad Solis occaſum vertitur, Carceres, & oppidum ad ipſam Dive Marthe aram pertingunt. Magnus obeliſcus in media parte Circi, atque adeò in ipſius centro locatus, ad apſidem novi Templi, quæ in meridiem ſurgit, attollebatur. Longitudo Circi fuit palmorum vicenum ſuper ſeptingentos, latitudo quadrigentorum. Arenæ ſpatium in latitudine ducentorum triginta palmorum extenſum, Circi latera ità conſtituta, ut lævo triumphalis via, dextro triumphalis ager attingeretur. Baſiliceque poſteà condite dextra pars dextro Circi latere ſuperincumberet ſinus verò Baſilice quas naves vocant Apoſtoli Andree, & Chriſti Crucifixi titulis inſignes, tribus lateris ejuſdem parietibus imponerentur; Ternis utriuſque lateris parietibus fornices ſuperjecti, fornicibus cavee gradus impoſiti; Tres igitur lateris cujuſcunque parietes ſpatia duo penitùs vacua fornicata, fornicibus medio intergerino parieti ſuperſtructis, perpetuam in laterum longitudinem ductu latitudinis palmorum duum, & quadragenum, cujuſque ſpatii celſitudo pro cavee ſuperſtructæ modo, interiori depreſſior, erectior autem exteriori. Cavee gradus & Circi latera ad Carceres non in circulum flexa viſebantur, ut in Circo Maximo qui ad ovi figuram fuerat detornatus, ſed in oppidi turres, & carcerem parietes pinnis conſpicuos, in rectumque conſiſtentes incurrentia; in ſummo autem Circo *ad gradus Baſilicæ* gradus caveæ, & Circus ipſe in ſemicirculum flectebatur. Id paries in orbem circumactus teſtatur è quadrato lapide in dirutarum edium ſolo repertus, cui pars Baſilice, & ædes ipſe impoſite fuerant. Summa circulationis extreme curvatura ibi deſinebat, ubi nunc imi gradus marmorei in aream Templi demittuntur è regione Turris angularis in auſtrum ſurgentis. Hucuſque precitatus Auctor, de quo Mattheus Raderus epiſt. ad Leonem Allatium ſcripſit: *Ferdinandi Caroli Typus Templi Vaticani*, *uſque adeò placuit ut Judicarim nihil poſſe fieri illuſtrius.*

Pag. 40

Lib. de lud. Circ. pag. 7.

Apud Severan. pag. 271.

Pag. 8. Illi adde Joannem Baptiſtam Severanum, qui de Septem Eccleſiis agens eundem „ Circum deſcribit his verbis: Cominciava queſto Cerchio dal luogo, ove era „ la Chieſa di Santa Marta, d' onde aveva ancora l' entrata, ed arrivava agli „ ultimi ſcalini delle ſcale antiche di San Pietro, come ſi è viſto nella demolitio-

„ tione del Palazzo dell'Archipreſbiterato, che era già ſopra di dette ſcale, dove
„ ſi ſono trovati i muri in forma di ſemicircolo; e ſi vede ancora nel moverſi le
„ dette ſcale, quando Paolo Quinto di felice memoria l' anno del Signore 1616.
„ le fece ritirare più vicino alla Chieſa, trovandoſi i veſtigii di eſſo Cerchio, ed
„ alcuni muri antichi reticolati; e groſſi, li quali erano delle torri, che aveva
„ intorno il medeſimo.

Quamobrem ab his magni nominis Auctoribus edoctus, Ichnographiam Circi expoſui omninò diverſam ab ea, quam mente conceperam, percurrens librum Equitis Caroli Fontanæ, antequam eorum narrationes mihi innoteſcerent. Porrò illum delineavi rejecta menſura palmorum 680. ab eo aſſignata ſpatio, quod inerat inter carceres, & priorem metam, inſtructus à Bartholomæo Marliano, qui cap. 7. Urbis Typographiæ ait: *In curriculo Circi duas metas pari intervallo utrinque poſitas fuiſſe, circum quas equi, & quadrigæ currebant.*

Vidimus hæc metarum æqualia intervalla in Numiſmate Auguſti apud Hubertum Golzium. Vidimus in Numiſmate Antonii Caracallæ, & Alexandri Imperatoris apud Auguſtinum. Vidimus in Nummis, quos pag. 50. libri de ludis Circenſibus refert Panvinius. Vidimus demùm in Circis à Jacobo Lauro ære inciſis Romæ anno 1612. ex antiquis monimentis, in quibus metæ æquè diſtant à turribus, & carceribus. Quod ſi in Circo Caracallæ ab Equite Fontana citato, & ab Onuphrio Panvinio pag. 56. expreſſo, meta, carceres reſpiciens, magis ab eis diſtat, quàm alia ab extrema, & oppoſita Circi parte, vix illa demonſtrat diſtantiam unica vice duplicatam, non verò ſexies, quàm Fontana in Circo Caji fuiſſe vulgavit; nec unius Circi forma, in quo fortaſsè metæ non æquè diſtabant, ſimilem ſtatuere cæteris debet, quorum diverſam fuiſſe plurima tùm paginarum, tùm Nummorum, ac Lapidum monimenta clariſſimè conteſtantur. Dixi *fortaſsè*, nàm Famianus Nardinus accuratiſſimus Romæ antiquæ Scriptor, in Icone, quam affert pag. 412. metas ejus deſcribit æquali ſpatio diſtantes à Carceribus, & muris oppoſitis.

Tab. 71. num. 4. & 6.

Tab. 54. num. 14.

Itaque ut Grimaldo teſti oculato fidem præſtemus, aſſerenti Circum Caji principium habuiſſe circa finem ædium Archipresbyteri, in has rationabiles menſuras ejuſdem aream diviſimus videlicèt:

Ab obeliſco ad caput ſpinæ, hoc eſt menſuram ſpinæ medietatem comprehendentem	palm.	360.
Spatium à meta occupatum	palm.	30.
Spatium pro curſu æquale ſpatio latitudinis mediæ areæ	palm.	115.
Muros, ubi ſedilia pro Spectatoribus	palm.	85.
In altera parte medietatem ſpinæ	palm.	360.
Spatium pro meta	palm.	30.
Spatium pro curſu	palm.	115.
Spatium occupatum à Turribus, ſub quibus erant Carceres	palm.	110.
Qui in unam ſummam collecti, efficiunt	palm.	1205.
His ſi addantur	palm.	35.
Erit numerus	palm.	1240.

Qui numerus in Tabulis Ichnographicis tùm à Martino Ferraboſco, tùm à Fontana, & Alpharano delineatis, repertus eſt effici à duabus diſtantiis, videlicèt à fine ædium Archipresbyteri, ubi Circi principium, juxtà relationem Grimaldi:

Ad obeliſcum diſtantia	palm.	540.
Ab obeliſco ad Templum Sactæ Marthæ	palm.	700.
Qui efficiunt ſummam ſupradictam	palm.	1240.

Quod

Quod vero ſuperſint palmi 35. non ideò Grimaldi relatio claudicat, dicentis Circum deſinere, ubi nunc eſt Eccleſia Sanctæ Marthæ; poteſt enim intelligi ea in parte finem habuiſſe, ubi propè inerat talis Eccleſia. Quod ſi Templum Sanctæ Marthę tanquam terminum Circi rigorosè putandum eſſe non nemò judicet, rribui poſſunt pro libito palmi 35. qui ſuperfuerunt ſpatio quadrigis aſſignato, & carceribus proximo, pro cubiculis, de quo nihil ambigendum puto. Hęc de Circo dicta ſint ſatis. Ad Baſilicam igitur, quò jam pridem fertur animus ſtylum, oculoſque vertamus.

CAPUT VII.

De Fabricis Exterioribus Baſilicæ additis.

CONSTAT ex tomo I. Ughellii pag.108. quinque Monaſteria extructa fuiſſe circa Vaticanam Baſilicam, videlicèt primum Saucti Stephani, ſecundum Sanctorum Joannis & Pauli, tertium Sancti Martini, quartum Sanctę Theclę, quintum Monaſterium in Hieruſalem dictum, apud Bibliothecarium in vita Leonis III. aitque Ughellius hoc conſtare ex duabus conceſſioni bus, altera Joannis XIX. qui floruit anno 1014. & altera Benedicti IX. qui vixit anno 1034. in favorem Petri Epiſcopi Sylvę candidæ factis. Meffeus verò Veggius lib.4. aſſerit nunquam invenire ſe potuiſſe fundatorem Monaſterii Sancti Stephani, neque apud *Hiſtoricos*, neque apud *Privilegia Pontificum, in quibus magna horum habetur notitia*. De his Monaſteriis agit Illuſtriſs. Ciampinus lib.4. ſect.14. qui prudenter coniicit ea Monaſteria ibi ædificata fuiſſe à Pontificibus, ut monaſticam vitam veluti in ſolitudine Monaci ducerent (erat enim Vaticana Baſilica extrà Urbem poſita) & Romanos Cives ad ejuſdem vitę ſtudium excitarent, poſtquam circa annum 340. Anaſtaſius Alexandrinorum Epiſcopus ab Arrianis ſua è Sede pulſus Romam venerat, ibique Monachorum inſtitutionem promulgaverat; utcunque hęc ſe habeant, certum eſt quamplurima circa Baſilicam tùm Monaſteria, tùm Templa, ædiculaſque fuiſſe extructa, quę breviter ſingillatim indicabo, & præſertim, quę Baſilicæ parietibus conjungebantur, iis relictis, quę ab eadem aliquo ſpatio diſiuncta aſſurgebant.

Fig. 7. Adeamus igitur Tabulam 7. in qua gradatim diſcurremus, ut evitetur confuſio, quę ex inordinata rerum ſerie legentibus ſtomachum excitat, ac tædium laboris. Incipiendo à latere ſiniſtro ſub numero primo indicatur.

1. Locus, in quo, ut affirmat Fontana, Pontifices *ſacris indumentis amiciebantur*. At veſtibulum Secretarii illum vocat Illuſtriſs. Coſtagutus cum Alpharano, quod probabiliùs videtur; indecorum enim fuiſſet Pontificem Summum indui ſacris indumentis in loco aperto, & omnibus obvio, ut patet ex ipſius delineatione.

2. Innuitur Secretarium, in quo Pontificum ſacra ſupellex ſervabatur, & in eo Pontifices veſtibus ſacris induebantur, cum è Laterano ad ſacra conficienda Divi Petri Baſilicam peterent. In hoc Secretario aliqua exiſtębant Altaria. In loco q. erat Sacellum præcipuum, in quo Deiparæ Virginis Imago, quæ de Febribus nucupabatur, collocata fuerat translata de Templo antiquo quod nunc eſt Sacrarium Baſilicæ. Indicat Altare S. Jo: Baptiſtæ translatum de Familia Urſinorum ſ Altare Sancti Sebaſtiani à Chriſtophoro de Jacobatiis erectum. t Aliud ſine nomine. u Altare demonſtrat, ad quod fuit translata Imago Beatæ Mariæ ex columnis porticus. In loco X erat janua. In Z extabat Altare ſine nomine.

3. Oratorium antiquum.

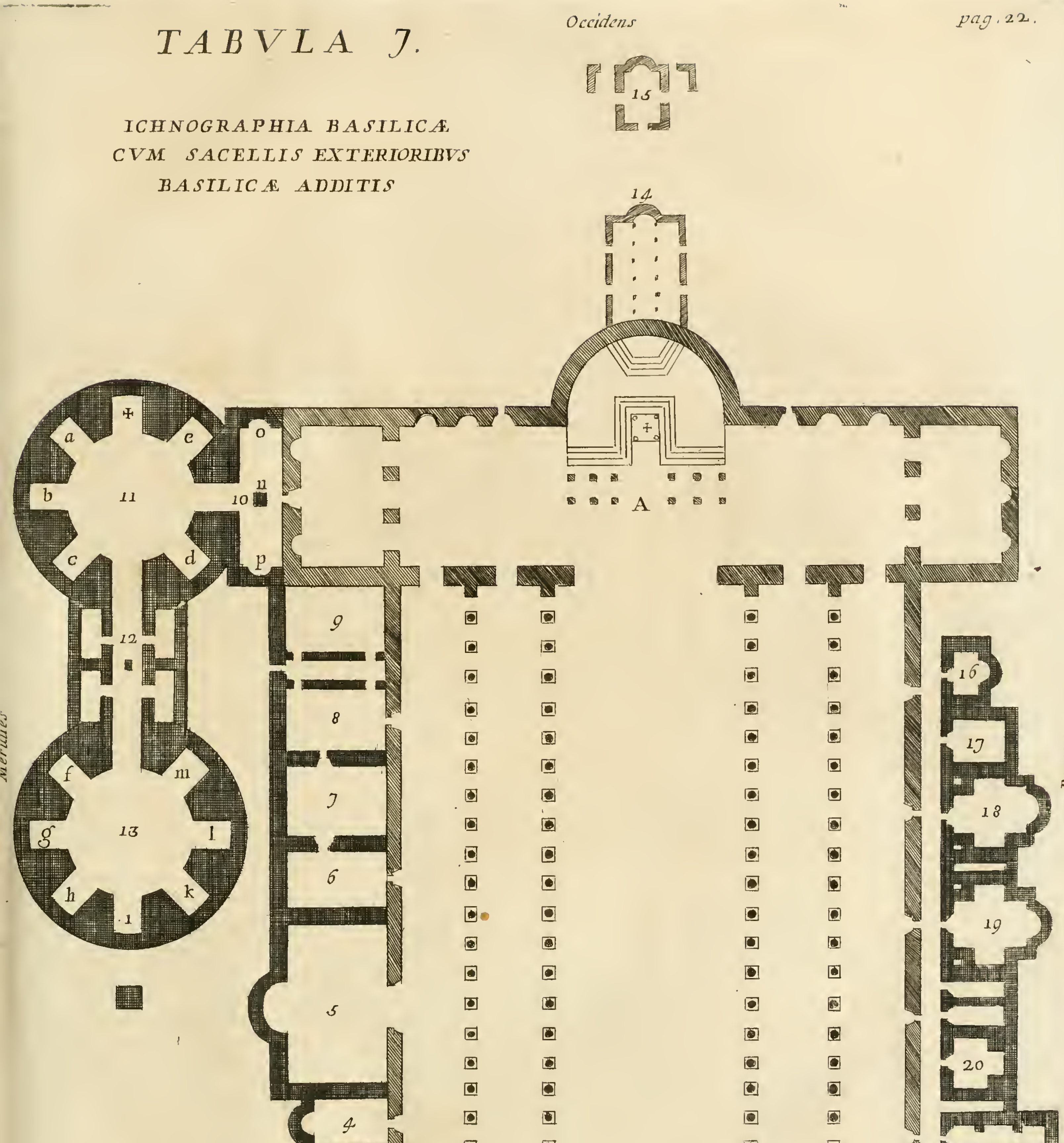
4. Oratorium, cui Sanctus Thomas Apoſtolus nomen dederat; illic à Symaco Pontifice circa annum 500. extructum.

5. Sacellum quod Sixtus IV. ædificavit ornamentis inſuper additis. Ibi erant diſpoſita ſedilia in triplicem ordinem pro triplici Clericorum ordine Baſilicæ inſervientium. Addita hæc inſcriptione: *Edictum. Sedere in his ſubſelliis nemo audeat, niſi Sacerdos, initiatuſque ſacris Prophane quiſquis es, procul eſto*. Huic Sacello (Torrigius MS. cap. 6.)

aditus

TABVLA 7.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ
CVM SACELLIS EXTERIORIBVS
BASILICÆ ADDITIS



Auctor del. et sculp.

aditus erat peramplus ſub magno arcu. Patroni ejuſdem, ab eodem Sixto electi erant Beata Virgo, Sanctus Franciſcus, & Sanctus Antonius.

6. Sacellum indicat cum Altari, quod Zenus Cardinalis Venetus Sanctæ Mariæ in Porticu ædificavit.

7. Oratorium antiquum, ab Antonio Cardinali Cerdano reſtitutum, ſed ſine ullo Patroni nomine.

8. Sacrarium vetus ad ſacram ſupellectilem ſervandam deſtinatum, ſupra illud erant cubicula pro Baſilicæ Cuſtodibus.

9. Bibliotheca Pontificia, ubi perantiquæ Pontificum, & Baſilicæ ſcripturæ ſervabantur. Hanc fuiſſe ſupra Sacrarium affirmat Severanus, ubi cubicula pro Cu- (Pag. 105.) ſtodibus extitiſſe ex Alpharano retulimus.

10. Templum Sancti Andreæ à Symmaco Papa erectum, ut affirmat Anaſtaſius Bibliothecarius. *Hic fecit Baſilicam Sancti Andreæ Apoſt. apud Beatum Petrum Apoſtolum, ubi fecit Cyborium ex argento, & Confeſſionem penſ. libras 120.* Romanus verò Canonicus inquit, *Symmachus Papa fecit Baſilicam Sancti Andreę Apoſtoli ad Sanctum Petrum, in qua & Altaria ſtatuit, ubi plura Sanctorum Corpora, ſicut carmina indicant, ſtatuit.* Altare indicavimus primò littera n, (Alphar.) quod erat Sancti Andreę dicatum, ubi Summi Pontifices ſolemnia quædam peragebant. O oſtendit Altare Sancti Angeli dictum. p. aliud ſine nomine.

11. Templum Sanctæ Petronillę ſacrum, formam orbicularem in muris exterioribus habens, intus verò octangularem, à Paulo I. factum ait Alpharanus littera D Tabulę Ichnographicę cum Anaſtaſio. De hoc luculēter diſſerit Illuſtriſ. Ciāpinus ſub n. 153. c. 4. ſect: 12. aſſeritq; extructum ab Honorio I. Sex ibidem erecta fuiſſe Altaria denotat Anaſtaſius, octo ait Alpharanus ſed falsò nam duo ſpatia erant (Cap. 3.) aditus. Idem Alpharanus addit talia Sacella fuiſſe lata, & longa palm. 20. Templi verò diametrū palm. 75. ejus altitudinem pal. 55. Littera e denotat Altare & Salvatoris dictum de Abundantia, à Thoma de Urſinis Cardinali, & Neapolione Comite Ma- (Apud Severan. pag. 93.) nupelli dicatum. ✠ ſignat Altare Beatę Marię Annunciationis, à Maria de Comitibus erectum, Signum verò a aliud, ſine cultu, & nomine. b. ſuggerit Altare, quod Sanctę Petronillę, Ludovicus Rex Francorum dotavit. Proxima nota c notat Altare ſine nomine, ſub quo oſſa è diverſis ſepulchris eruta, collocata fuere. Aliud itidem ſine nomine denotat ſignum d.

12. Tranſitus, per quem petebatur Templum Sanctę Marię de Febribus, ibi extabat Altare Z Divo Joanni Chriſoſtomo erectum, cui Cyborium imminebat à columnis porphireticis ſuſtentatum, ſub eo jacebat Corpus ejuſdem Sanctę Eccleſię Doctoris. Hinc indè erant cubicula Sanctimonialium, vulgò *le Murate di San Pietro*.

13. Templum Sanctæ Mariæ ob quamdam Imaginem Beatę Virginis ſic vocatum, ibi populi venerationi expoſitam, poſteà verò in Sacello, quod Chriſto in cruce affixo dicatum eſt, devotè ſervatam, nunc eſt Sacrarium Templi, ſimile ſuperiori S. Petronillę dicato. Hæc Templa nonnulli dixere Apollini, & Marti ſacra, ſed quàm à veritate aberrarint, evincit Eques Carolus Fontana ſolidis argumentis adductis in cap. 8. lib. 2. Templi Vaticani, aſſeritque hæc duo Templa, Apollinis, & Martis, quę dùm vana Gentilium ſuperſtitio vigebat, inſignia erant, ipſomet ſita loco fuiſſe, ubi nunc Beati Petri Baſilica magnificentiſſimo ambitu exędificata conſurgit. In eo ſimiliter Templo non deerant Sacella, ſeptemque numerabatur, videlicet ſub littera f Altare erat incognitum. Sub g Sacellum SS. Lamberti, & Servatii à Georgio de Cæſarinis Canonico excitatum, ad quod fuit translatum Corpus S. Jo. Chriſoſtomi. In h erat Sacellum cum Cathedra Divi Petri, & Culcitra Sanctorum Martyrum ſanguine reſperſa. I oſtendit Sacellum, & ſepulchrum Calixti III. K innuit Altare Beatę Marię de Febribus dicatum. L Sacellum ſine nomine, ut ait Alpharanus; Fontana verò lib. 2. cap. 10. aſſerit Jeſu Chriſti illud appellatum fuiſſe, ubi erat ſepulchrum Hugonis Angli, Regni Cypri Quęſtoris. M deſignat Sanctiſſimę Trinitatis Sacellum, & Sanctorum Coſmi, & Damiani ubi ſepulchrum Clericorum Baſilicę miniſtrantium. Narrat Severanus, ſub his (Pag. 97.) detecta fuiſſe à quodam Cœmentario Coſmo Florentino totidem ſimilia Sacella quando jacta fuere novę Baſilicę fundamenta.

14. In-

14. Indicatur ędificium juxtà majorem Baſilicæ apſidem eleganter ędificatum, marmoreis aliquot columnis ſuffultum, quod in honorem Probi Anicii Pręfecti Pretoriani à clariſſima fœmina Proba ejus uxore erectum fuerat ubi illa virum ſuum, quem unicè diligebat depoſuerat, ibique, & ipſa poſt mortem viri tumulo conſociari voluit, de quo Maffęus Veggius. Altari majori, capitique Baſilicę connexum, atque extra porrectum erat Templum magis, prę magnitudine ejus, quam Oratorium, quod noſtris temporibus vidimus, nunc autem dirutum (tempore videlicèt, quo ſcribebat) nàm quoniam Nicolaus V. cujus ſumma in ędificando prę omnibus Pontificibus laus fuit, novum, & ingens ad caput Baſilicæ, quod morte pręventus inperfectum reliquit, ædificium fabricare cępiſſet hoc in primis Templum demolitus eſt; erat porrò nobile, magnum, multiſque marmoreis columnis erectum, ſed negligentiùs habitum, nullique jam acceſſum quod ignarum vulgus Confeſſionem Beati Petri, ac viventis ejus etiam habitaculum, neſcio quo inſomnio fuiſſe jactabat. At verò fuerat ipſum Templum extructum in memoriam Probi ab uxore ejus Proba, qui vir fuit ſummus, ætate ſua multis functus in vita magnis, excelſiſque dignitatibus (de quo loquitur Divus Paulinus Nolæ Epiſcopus) vivebat ille tempore S. Athanaſii, & propter graves diraſque, quas ſuſtinendæ fidei cauſa paſſus eſt, ac longas perſecutiones, Sanctis meritò Martyribus comparandus videatur. In hoc ergò Templum antè ſex fortè menſes, quàm dirueretur, neſcio quo ſpiritu agente introivi. Videram enim characteres litterarum inſcriptos marmoribus, quæ columnis in fronte, atque utroque ex latere ſuperpoſita erant, quos magno cum labore (nàm nato ibi muſco, undique penè obſcurati erant) excepi, & niſi tunc excepiſſem, inſcriptio eorum penitùs deperiiſſet; quoniam paulò poſt marmora illa propter magnitudinem, & pulchritudinem eorum in magnos uſus operum fabrilium converſa ſunt. Hactenus Maffæus Veggius.

15. Cœmeterium Vaticanum, ſive Fontem Sancti Petri deſignat; poſt Templum enim Probi (loquor cum eodem Veggio lib.4.) erat altum quoddam, & vetuſtum Chriſtianorum Cœmeterium colli ipſi, quem videmus conjunctum cum Oratorio utique ſemiruto ſuperpòſito, ſubtus autem poſtquam dirutum fuit, repertus eſt inſignis locus ſepulturæ Gentilium cauſa fabricatus, continens etiam urnulas more eorum cineribus plenas. Sed quod ad Cœmeterium Chriſtianorum pertinet, reperti ſunt in eo plurimi nobiles marmorei tumuli, inter quos unus dicatus Leoni Papæ &c. Hæc omnia ſe vidiſſe affirmat Veggius miſſus à Nicolao V. *cupiente quid id eſſet certiùs ab eo intelligere*. Circa quod Cœmeterium (licèt difficillimum, & penè impoſſibile ſit unjuſcujuſque Cœmeterii originem aſſequi) nihilominus haud temere de hoc Vaticano affirmari certò poteſt ſub Nerone initia illud ſumpſiſſe circa annum à Chriſto nato ſexageſimumſextum. Sęviente igitur illo in Chriſti aſſeclas, præſertim in campo Vaticano. Sanctiſſimi illi Religionis Chriſtianæ ſectatores ſecretam quandam propinqui montis partem elegerunt, in qua ſacrum Cœmeterium aperiendum curarunt, ut ibi occiſorum pro Chriſto corpora humarentur. Immò ad eundem locum cum Chriſti-fidelibus tunc viventibus ipſi Apoſtolorum Principes, Petrum præcipuè ad ſacra obeunda ſæpiùs conveniſſe, non à ratione abſonum eſſe putant Scriptores Eccleſiaſtici, præcipuè Arringu s, qui lib.2. cap.4. num.4. pro ſua ſententia Sancti Martialis acta ab Aurelio Lemovicenſi Epiſcopo conſcripta allegat. Hoc itaque Cœmeterio à Petro Apoſtolorum Pincipe nobilitato Anacletus exornavit, ampliavitque, ut ibi Petri Succeſſores, teſte Divo Damaſo, poſt mortem deponerentur.

16. Oratorium antiquum, ſine nomine.

17. & 18. Duo Templa, quorum nomina ignorantur, Illuſtriſſimus tamen Ciampinus cap.4. litt. T. & V. arbitratur illa fuiſſe duo Monaſteria nempè Sancti Soſii, & Sancti Apollinaris, quæ à Symmacho extructa Panvinius narrat; at quo loco ea fuerint incertum eſt.

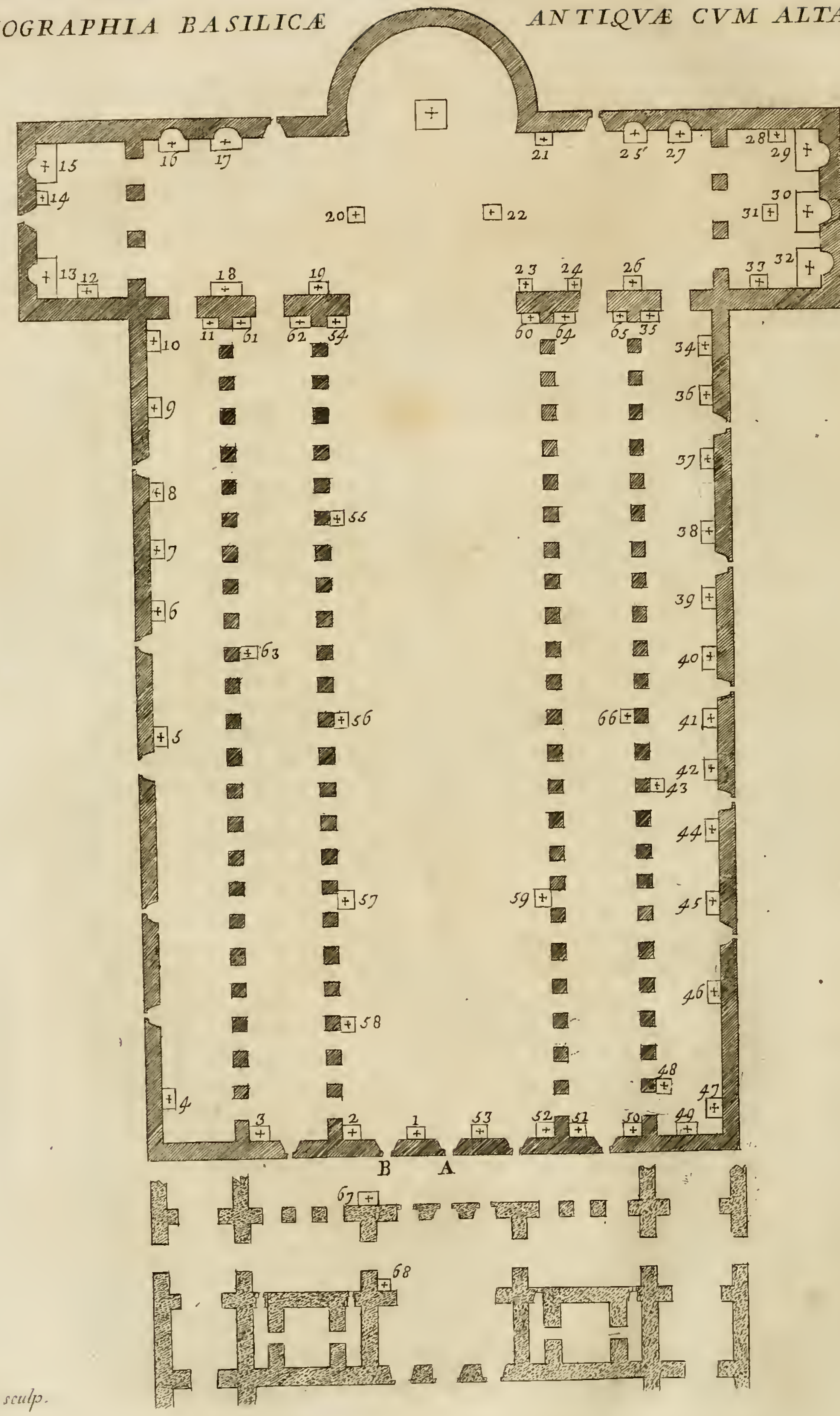
19. Antiquiſſimum ędificium Sancti Ambroſii denominatum.

20. Antiquum Oratorium, cujus memoria perierat.

21. Templum Sancto Vincentio dicatum, in tres naves diviſum. Vocabatur olim Monaſterium in Hieruſalem; ſed Sancti Vincentii ſub Alexandro III. vocitatum

TABVLA 8.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ ANTIQVÆ CVM ALTARIBVS



Auctor del et sculp.

tatum ait Grimaldus à Martinello citatus. Anno deindè 1561. novi Templi cauſa detectum eſt, in quo decem & octo erant columnæ integræ marmoris glareati 20. ferè palmorum. Plura de hoc Templo ſcribit Severanus de Septem Eccleſiis.

22. Oratorium Sancti Gregorii de Palatio appellatum, ad quod Corpus ejuſdem tranſlatum fuit.

Erat prætereà propè ſcalas Baſilicæ Eccleſia Sancti Apollinaris ab Honorio I. ædificata. De ea Canonicus Romanus. Hìc fecit Eccleſiam in honorem Sancti Apollinaris Martyris in Urbe Româ in porticu Beati Petri Apoſtoli, quæ appellatur Palmata. Hìc fecit conſtitutum in Eccleſia, & decrevit, ut omni Sabbato exeat Letania ab Eccleſia Sancti Apollinaris ad Sanctum Petrum, niſi feſtum interveniat &c. Illi ſuberant Circi Neroniani parietes indicati in noſtra Tabula Ichnographica 6. Onuphrius Panvinius lib.3. cap.20. putat talem Eccleſiam à Symmacho fundatam, prout affirmat Anaſtaſius. Severanus verò pag. 47. ponit in latere oppoſito propè Templum Divi Ambroſii.

Hæc ſunt ſacra ædificia propè Baſilicam diverſis temporibus ædificata; quamobrem, ut aditus ad ipſa pateret, in muris, totam Baſilicæ aream comprehendentibus, undecim januæ fuerunt apertę, ut in eadem noſtra Tabula apparet. Nec ab unico Religionis voto, ſeu pietate, vel commodo, ſed ad ipſammet Baſilicam firmiùs ſtabiliendam.

Leo Albertus affirmat ab ædibus illis, quæ Baſilicæ, ſub colle adjacebant, ipſum collem fulciri, ne ſuo pondere ſemper ingraveſcente, Templum opprimeretur, & aquis impedimento fuiſſe, ne rapido incurſu in eandem impetum facerent, ſed aliò præterfluerent, ſaxeo repagulo objecto, ſicuti cæteræ lateri meridiem ſpectanti adnexæ; ſuis arcuatis ſubſtructionibus collis declivitatem, cui Baſilica imminebat, ne corrueret, ſuſtentabant. Lib. I. de Archit. c.8. num 18.

CAPUT VIII.

De Sacris Altaribus Baſilicæ.

HIS breviter indicatis, Tabulam iterùm Ichnographicam 8. ejuſdem Baſilicę perluſtremus, ut in ipſa ſacras Ædiculas, ſeu Altaria temporis decurſu in Dei honorem, & Sanctorum cultum excitata recognoſcamus. *Fig.* 8.

Fateor me non levem expertum eſſe laborem in eorum catalago conficiendo. Quamplurimi enim Auctores illa recenſentes ordinem valdè diverſum ſervant, nec apud omnes idem eorum numerus reperitur. Petrus Mallius, qui ſcripſit anno 1160. in ſua Hiſtoria ad Alexandrum III. Pontificem Maximum, loquens de Sanctis, qui in Beati Petri Baſilica requieſcunt, vigintiſeptem tantùm numeravit. Maffæus autem Veggius Canonicus Sancti Petri, qui floruit tempore Eugenii IV. & obiit anno 1459. in ſuo opere MS. de rebus antiquis memorabilibus Baſilicæ Sancti Petri, quod in Archivo ejuſdem Baſilicę cuſtoditur, in lib.4. deſcribens Altaria, vigintiocto recenſet. Onuphrius Panvinius, qui vixit anno 1558. pag.41. De Septem Urbis Eccleſiis, præter Altare majus Sacti Petri in antiqua Baſilica viginti alia Altaria (inquit:) partim Sacellis, vel Oratoriis incluſa, partim ſine Ædiculis ipſis fuere, quorum brevem epilogum addit, ſed hunc ſine ullo ordine fuiſſe affirmat Pompeus Ugonius. Eundem Alpharanus in lib. De antiquitate, & præſtantia Baſilicæ Vaticanæ modeſtè refellit, excuſatque Scriptorem alioquin eruditiſſimum his verbis [Onuphrius Panvinius Ordinis Heremitarum,
„ in libro, quem ſcripſit De Antiquitatibus Baſilicæ Vaticanæ valdè quidem præ
„ cæteris hujuſmodi Scriptoribus laudandus, & extollendus, quamvis omnia
„ benè interpretatus fuerit, tamen ſitus aliquorum Sacellorum, Altarium, &
„ nonnullorum locorum non benè intellexit. Nàm ſub organo Corpus Sanctæ Petronillæ Virginis tranſlatum fuiſſe ſcripſit, & Altaria Sanctorum Philippi, & Jacobi, Simonis, & Judæ, Abundii hujus Baſilicæ Manſionarii, & portam, quæ mittebat ad Eccleſiam Sancti Vincentii alibi fuiſſe docet, quod quidem non eſt

ità. Corpora SS. Proceſſi, & Martiniani Martyrum; ſub organum, Corpus verò Sanctæ Petronillæ in Altare Sanctiſs. Crucifixi, & Lancea, qua Chriſti latus perforatum fuit, ad Cyborium Vultus Sancti translata fuere, ità, & de aliis, quidem ei parcendum eſt, nàm de hujuſmodi locorum ſpatiis, & traslationibus non habuit antiquiorem, quem conſulere poſſet, ſicut ego Jacobum Herculanum Canonicum, & Altariſtam ejuſdem Baſilicæ antiquiſſimum, qui hujuſmodi rerum, & actionum doctiſſimus erat. Hæc de Panvinio Alpharanus.

Apud Illuſtriſſimum Ciampinum pag. 63.

Ugonius item, qui ſcripſit ſub Sixto V. circa annum 1588. ea tantùm recenſuit, quæ in Templi veteris parte, vel inibi primùm erecta, vel ex alia jàm diruta illùc translata ſexdecim numerabantur. Joannes Severanus in lib. De Septem Urbis Eccleſiis impreſſo anno 1630. pag.70. & ſeq. vigintiquinque partim Oratoria, partim Altaria deſcripſit. Tyberius verò Alpharanus, quem nuper citavimus de Panvinio loquentem, antequam tota Baſilicę veteris moles penitùs ſolo æquaretur, ut Sixtus V. meditabatur, ejus delineationem aggreſſus peraccuratè abſolvit, eidem adjectis cum exterioribus interioribus Sacellis, quæ Summorum Pontificum, aliorumque Virorum pietas excitaverat. Servatur ipſa delineatio in Archivo Baſilicæ, & in Vaticana itidem Bibliotheca ejus auctographum duobus magnis foliis compactum, in quo Altaria omnia recenſet numero ſexagintanovem, quę tamen diverſis temporibus in eadem Baſilica extiterunt. Porrò ille plenam Templi notitiam, ut ipſemet aſſeruit, à Jacobo Herculano Canonico habuit *ejuſmodi rerum doctiſſimo*. Nos eumdem ſequuti ea breviter indicamus in Tabula ſimili Ichnographicà, ſingulis eo in loco collocatis, in quo fuiſſe, tùm ex Alpharani, tùm ex aliorum relationibus rationabili conjectura deprehendi potuit. Cæterùm non id mihi præſumo, quod præclaris Scriptoribus tribuendum poſtulat ratio: quamvis ab eorum methodo longè aberrem, ea ratione ducar, qua faciliori, ac breviori via partes omnes Baſilicę perluſtrans, minùs gravetur oculus, inordinatè diſcurrendo, & numerorum evitetur confuſio, quibus ſingula indicantur. Quamobrem Altaria tantùm, ſeu ſacra Sacella hìc exponam, relictis conſultò Sepulchris, ab Alpharano, cæteriſque Scriptoribus enumeratis. An ex hac ſcribendi ratione utilitatem aliquam, ſeu claritatem Lectori attulerim, Lector ipſe diudicabit.

Ingrediamur igitur Templi januam A, quæ olim appellabatur mediana, oculos dirigendo ad Apſidem ſub ſigno ✠ indicabitur Altare majus Divi Petri, ſub quo ejuſdem Confeſſio, de qua alibi fuſiùs tractandum erit. Ad ſiniſtram flectendo, Altaria propè parietes collocata numeremus. Sub numero.

1. Seſe offert Altare, quod dicebatur Mortuorum, de quo Alpharanus cap.4. Sic appellatum, eo quòd ſuffragia pro mortuis illic à Deo ſæpiùs flagitabantur. In auguſtiorem formam fuiſſe illud erectum à Gregorio XIII. ſcripſit Illuſtriſs. Ciampinus ſub num. 48. & in honorem Sanctorum Philippi, & Jacobi, necnon S. Hieronymi conſecratum.

Altare S. Bonifacii.

2. Extabat hoc in loco propè portam B. Judicii dictam, Altare Sancti Bonifacii, ut Severanus affirmat, Illuſtriſs. tamen Ciampinus illud poſuit prope januam Ravennatem num.47. in angulo mediæ navis, & reſtitutum fuiſſe ait, à Bonifacio VIII. & columnis ornatum, dirigente fabrica quodam Viro nomine Arnulpho.

S. Gregorii Magni.

3. Altare, de Pereriis appellatum, ubi ſepulchrum Raymundoz Hierolymitanorum Equitum Magiſtri.

In Vita Greg. IV.

4. Sancti Gregorii Magni Oratorium à Gregorio IV. erectum, ſub quo idem Pontifex ejus Corpus condidit. Hoc Altare argenteis tabulis undique ornatum fuiſſe ab eodem Pontifice à Bibliothecario accepimus. Idem Sacellum Pius II. reparavit, poſuitque in eo Sancti Andreæ Caput. Maffæus autem Veggius addidit eundem Gregorium IV. in eodem Oratorio collocaſſe Corpora Divorum Sebaſtiani, & Tyburtii, quibus ſingulis ſua Altaria extruxit.

SS. Sebaſtiani, & Tyburtii.

5. Propè illud extant Sacella antiquiſſima cùm aris: Alterum Sancto Euſtachio, Sancto Georgio alterum dicatum, ut colligitur ex vetuſtiſſimo Vaticanæ Baſilicæ Martyrologio.

SS. Euſtachii, & Georgii.

6. Deindè Sacellum Annunciationis Beatiſſimæ Virginis, in quo Beatæ Mar-

Margharitæ imago colebatur. Illuſtriſſimus Ciampinus pag.68.

7. Proximum huic Oratorium Sancti Blaſii excitavit Poncellus de Urſinis Ciamp. pag.68. [B. Mariæ Annunc.]

8. Illud ſequebatur Divi Nicolai Epiſcopi, & Confeſſoris Altare.

9. Altare dicatum Divo Marco Evangeliſtæ à Marco Barbo Patriarcha Aquilejenſi. Extabat ubi olim fuerat ara Sanctæ Mariæ de Miſericordia, refecta à Nardo Catino Baſilicæ Beneficiato, ubi Paulus II. ejus affinis tumulum poſuit. [S. Blaſii. S. Nicolai S. Marci]

10. Beatæ Mariæ Sacellum ab Eugenio IV. extructum, à Petro Cardinali Barbo refectum, ut Alpharanus affirmat ſub num.58. [S. Mariæ]

11. Altare ſine nomine.

12. Sacellum Divæ Catherinæ ſacrum, dicatum ab Ægydio Laurentio de Gerla, qui cum ſuis conſanguineis ibi quieſcebat. Ciampinus num 21. [S. Catherinæ.]

13. Dicavit hoc Sacellum Symmachus Sanctis Proceſſo, & Martiniano. Paſchalis autem I. illud refecit anno 817. ex Alpharano cap.3. Hujus Iconem expoſuit ex Archivo Vaticano in Tabula XVI. ſub littera C Illuſtriſs. Ciampinus, qui ait cap.4. num. 20. illud à fundamentis fuiſſe erectum à Paſchale. & muſivis emblematibus illuſtratum. Inter multos, qui huic Altari nitorem contulere, fuere Jacobus de Mutis Epiſcopus Spoletanus, & Gregorii XI. in Urbe Vicarius, Simeon Romanus, Riccardus Oliverius de Angiò Epiſcopus Portuenſis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis. Huic imminebat organum ab Alexandro VI. factum, & à Muſca præſtantiſſimo artifice cælatum, quod hodiè extat propè Cappellam Sancti Gregorii. [SS. Proceſſi, & Martiniani.]

14. Altari huic Beatæ Mariæ dicato peculiaria beneficia prægnantibus Fœminis præſtita de Prægnantibus nomen fecere: erectum fuit à Joanne Gajetano Urſino Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Diacono Cardinali; Deindè reſtitutum, ac dotatum à Jordano itidem Urſino, ex Severano de ſept. Eccl. [S. Mariæ de Prægnant.]

15. In angulo navis tranſverſæ ad occidentem fuit Sacellum Beatæ Mariæ de Cancellis nuncupatum, ob ænea cancella, quibus illud cinxerat Paulus I. anno 757. ibique Deiparæ Imaginem ex argento libras centum penſantem collocavit. Hæc ænea Septa laicos arcebant, & præcipuè fœminas. Alpharanus MS. cap. 3. Appellabatur etiam Sacellum Sanctæ Mariæ in Oratorio, teſte Maffæo Veggio, & Petro Mallio, qui addit Paulum Pontificem *ejus parietes optimo moſibo ex diverſis metallis depinxiſſe*. [S. Mariæ de Cancell.]

16. Juxtà illud erat Oratorium Sancti Adriani Papæ I. cujus epitaphium refert Mallius. Illud Maffæus Veggius ſuo tempore penitùs evanuiſſe, ait, „ nec apparere aliud, niſi tantùm affixum lateri Baſilicæ inſigne quoddam marmor quadratum, cum inſculptis ei verſibus, qui oſtendunt ipſum ibi, curante „ Carolo Magno, ſepultum eſſe. In ipſo autem Altari Sancti Adriani tunc factum fuiſſe locum egregiè ornatum, ubi collocata fuit Cathedra, ſupra quam „ ſedere Beatus Petrus dùm ſolemnia ageret, conſueverat. [S. Adriani.]

17. Juxtà Altare majus Sancti Petri erat Oratorium S. Leonis, in quo Paſchalis II. recondidit Corpora Sanctorum Leonum II. III. & IV. Hanc relationem ſæpè accepiſſe à ſuis Majoribus; *præſertim Presbytero Cencio priore*, ait Petrus Mallius; creditur etiam inibi eſſe Corpus S. Leonis I. [S. Leonis]

18. In parte oppoſita dicto Altari erat Altare Sancto Mauritio Martyri dicatum. Ejus illam ſingularem fuiſſe dignitatem, ait Veggius, & Mallius, quòd „ Imperator antequam ad Altare Sancti Petri à Romano Pontifice Coronam Imperii, ac gladium defendendæ Eccleſiæ cauſa ſuſciperet, ibi primùm ab Epiſcopo Cardinali benedicebatur, & ungebatur. [S. Mauritii.]

19. Propè hoc aliud erat Sancto Sylveſtro ſacrum, in quo fuiſſe reconditum Bracchium ejus retulit Mallius. [S. Silveſtri.]

20. In medio navis tranſverſæ, ubi erat ſuggeſtum pro Evangelio cantando, erectum fuiſſe Oratorium Sancti Sixti refert Veggius; ibique poſitum fuiſſe, poſt deprædationem Cœmeterii Calixti, ejus B. Martyris Corpus. Idem ornatum fuiſſe lapidibus, *& moſibo mirifico* à Paſchale I. narrat Mallius. Alpharanus verò cap.3. affirmat illud à Paſchale II. extructum, ſed falsò „ nàm Bibliothecarius in [S. Sixti.]

Vita Paſchalis I. ſic ait. *In B. Petri Baſilica antè aditum, qui ducit ad Corpus, in loco ferrato Altare conſtituit, in quo & venerandum Beati Sixti Martyris, atque Pontificis Corpus honeſtiſſimè collocavit. Ubi & deſuper arcum muſivo exornatum decenter inſtruxit.*

21. Duo Altaria (magnæ antiquatis ait Veggius) ſine ullo prorsùs nomine neglecta, itaut ſemper obſcrata nemo ea unquam adiret.

S. Bartholomæi.

22. In media navi antè ſupradicta Altaria extabat aliud Divo Bartholomęo extructum, magnæ olim devotionis.

Alt. de Oſſibus.

23. In hoc loco fuiſſe Altare de Oſſibus Apoſtolorum dictum, refert Alpharanus cap. 7. ubi erat lapis porphireticus, ſupra quem ex Majorum traditione habetur diviſa fuiſſe Corpora Sanctorum Petri, & Pauli, antequam in Altari majori Baſilicæ collocarentur.

S. Antonii.

24. Propè dictum Altare aliud extabat Sancto Antonio dicatum ab Antoniotto de Pallavicinis Cardinali Epiſcopo Prænestino.

S. Crucis.

25. In parte adverſa huic Altari propè murum Baſilicæ occidentem verſus erat Oratorium magnum Sanctę Crucis *magnæ habitum devotioni*, ut Veggius ait, fœminiſque inacceſſum, quod Papa Symmachus eximio cum cultu extruxit, *ejuſque apſidam columnis porphireticis ex optimo moſibo decoraſſe*, addit Mallius, & Bibliothecarius ſcripſit feciſſe *Oratorium Sanctæ Crucis ex argento, Confeſſionem, & Crucem ex auro cum gemmis, ubi incluſit Lignum Sanctiſſimæ Crucis.*

S. Luciæ.

26. Illi opponebatur Sanctæ Luciæ Ara, quàm Beatus Gregorius Papa conſecravit (Veggius, & Mallius). Illam numeravit etiam Ugonius, aitque fuiſſe è ruinis Baſilicæ ereptam, & ad murum collocatam, quem Paulus III. extruxit, ut vetus Baſilica à nova divideretur.

S. Annæ.

27. Numero hoc indicatur Altare ſub invocatione Sanctæ Annæ; de quo Alpharanus cap. 3. quod Matthias Paparonius Canonicus reddidit. Ad illud ſtatis diebus S.R.E. Cardinalium Famuli, vulgò Parafrenarii conveniebant, ad ſacras preces recitandas, ejus Iconem exprimi curavit Illuſtriſſimus Ciampinus in Tab. XIX. litt. H.

B. Virgo Mar.

28. Propè illud erat Altare Beatę Virgini dicatum.

S. Joan. Evang.

29. Juxtà angulum navis extabat Oratorium S. Joanni Evangeliſtæ ſacrum indicatum ab Alpharano num. 32. Illud erexit Symmachus, ac mirificè exornavit, & in Confeſſione ejuſdem arcum argenteum poſuiſſe penſ. libras triginta narrat Anaſtaſius.

S. Joan. Bapt.

30. Aliud propinquum Oratorium cum ornamentis ſimilibus extruxit idem Symmacus (ex Anaſtaſio) in honorem S. Jo: Baptiſtæ, quod deindè à duobus Cardinalibus Urſinis fuit reſtitutum.

Fons pro Baptiſmo

31. Antè illud Oratorium Fons extabat pro ſacro baptiſmate conferendo, à Sancto Damaſo extructo, ad quem ſubterranei meatus per multa milliaria aquam ducebant magna arte, ac impenſa fabricati; ſed de hoc alibi agendum erit.

SS. Trium Regum.

32. Proximum Oratorio S. Joannis in angulo navis erat Sacellum, quod ex tabula trium Regum Magorum nomen ſuum vindicavit, vetuſtate venerabile.

Mortuorum.

33. Ulterius progrediendo apparebat Altare pro Mortuis privilegio dotatum.

S. Ægydii.

34. Deſcendenti in navim extremam, quæ Boream reſpiciebat, occurrebat Altare Sancto Aegydio ſacrum, num. 48. ab Alpharano expoſitum. Illud erexit Joannes Tomacellus Bonifacii IX. germanus, qui vixit anno 1400.

35. E regione iſtius extabat Altare ſine nomine.

S. Nicolai

36. Propè parietem ejuſdem navis juxtà Altare Sancti Aegydii erat Ara Divo Nicolao Epiſcopo, & Confeſs. extructa.

S. Jacobi

37. Sequebatur Altare Sancto Jacobo Apoſtolo dicatum, ab Antonio de Calvis S.R.E. Cardin. reſtitutum.

S. Hieronymi.

38. Deindè Sancti Hieronymi, erectum ab Acherontio de Bovenis.

S. Auguſtini.

39. Poſteà Altare Sancti Auguſtini, quod Altaruſium Canonicum reſtauraſſe affirmat Illuſtriſs. Ciampinus.

S. Ambroſii.

40. Huic proximum erat Altare Sancti Ambroſii.

41. Sub

S. Martini

41. Sub hoc numero indicatur Altare S. Martini, à Joanne Gallo S.R.E. Card. Vivarienſi Oſtien. Epiſc. extructum.

S. Agathæ

42. In eadem linea parum diſtat Altare in honorem Beatæ Agathæ erectum & ab Aegydio de Roffredis reſtitutum.

S. Luciæ.

43. Oppoſitum huic erat alterum dictum Sanctæ Luciæ ex antiquiori loco hùc tranſlatum, ut dictum eſt num. 26.

S. Marci.

44. Altare Sancti Marci, quod tranſlatum hùc fuit ab alio loco, ubi erat, prout innuimus num. 9.

S. Abundii.

45. Propinqua huic erit Ara Sancti Abundii Baſilicæ Manſionarii, cujus meminit Sanctus Gregorius lib. 3. Dial. cap. 25.

B. Mariæ.

46. Fuerat hoc in loco aditus ad Eccleſiam Sancti Vincentii, poſteà Sacellum Beatæ Mariæ Virginis ab Innocentio VIII. ædificatum, & ad hunc locum tranſlatum, plenum Sanctorum Reliquiis, quod Alpharanus ſub num. 108. indicavit.

SS. Laurentii, & Georgii.

47. Ultimum in hac linea fuit Altare Sancto Laurentio, & S. Georgio extructum, dotatumque à Jacobo Gajetano de Stephaneſcis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinali.

Vultus Sancti.

48. Erat Altare coopertum deſuper nobiliſſimo, elaboratiſſimoque tegmine, in area ejuſdem navis propè columnas, ubi ſumma cum veneratione ſervabatur Sanctiſs. Sudarium Chriſti, quod Altare vocabatur Veronica. Deſcribitur à Grimaldo in tractatu MS. de Sanctiſſimo Sudario pag. 31. his verbis [Imminebat „ Cyborium marmorei, vermiculatique operis, ſeu columnis innixum, quarum „ ſtriatæ duæ ex lapide rubro maculis ſanguineis inſerto Chienſis inſulæ, quem „ ignari lapidicinæ ab hujuſmodi lapide, quo Porta Sancta Baſilicæ Vaticanæ eſt „ ornata, Portam Sanctam vocant, dictum Sacrum Sudarium continens, ſitum „ erat in ultima laterali nave ſtatim dexterà ingrediendo Baſilicam, verſus Palatium Apoſtolicum, ac in Oratorio Joannis VII. Sum. Pont. qui ſedit anno Domini 705. Hic Beatiſſimus Pontifex hoc Oratorium cum Cyborio, ad continendum Sacroſanctum JESU Chriſti Sudarium, primo ſui Pontificatus anno, qui „ fuit à natali Domini 705. variis hiſtoriis Salvatoris noſtri, & Beati Petri muſivo opere, necnon marmoreis incruſtationibus, cum pavimento rotis porphireticis rotundis, & ovatis, ac ſerpentinis lapidibus eleganter conſtruxit, ut Anaſtaſius Bibliothecarius in ejus vita, aliique Auctores optimè teſtantur, & anno „ ſequenti 706. quarta currente indictione, Dei Genitrici Virgini Mariæ dicavit.

„ Hoc Oratorium, antequam Fabri demolirentur, exemplandum diligenter „ curavi, ne tàm ſingularis memoria periret, non ſine labore, cum hiſtoriæ Beati Petri verſus Palatium Apoſtolicum ob madentem locum offuſcatæ ſatis cernerentur] Id cum hiſtoriis, &. Cyborio præfato in fine ejus opuſculi delineatum apponit. Conſpicitur etiam expreſſum in cryptis Vaticanis, juxtà Aram Deiparæ Virginis Prægnantium in ambitu Sacræ Confeſſionis Beati Petri, illudque luculenter deſcribit idem Grimaldus.

S. Mariæ de Præſepe.

49. In parte extrema hujus navis inſigne Oratorium extabat dictum de Præſepe Domini, ædificatum à Joanne VII. anno 705. ex relatione Bibliothecarii. *Hic fecit Oratorium Dei Genitricis intrà Eccleſiam Beati Petri Apoſtoli cujus parietes muſivo depinxit, illicque auri, & argenti quantitatem multam expendit, & venerabilium Patrum dextrà, lævâque vultus erexit.* Columnis vitineis, muſivo, & pario marmore ornatum ait ſæpè laudatus Illuſtriſs. Ciampinus pag. 75. num. 114.

50. In pariete autem qui claudit navem dexteram propè medium, videbatur Altare Sancto Antonio Martyri ſacrum.

S. Tridenti.

51. Huic adjacebat aliud Sancti Tridenti Martyris.

S. Venceſlai.

52. Ara Sancto Venceſlao ſacra.

S. Antonii Abbas.

53. In hoc loco numeravit Alpharanus Altare Sancti Antonii Abbatis, ſuffectum alteri vetuſtiori, de quo num. 24. à Nicolao de Aſtallis Baſilicæ Canonico anno 1343. demùm dictum Sanctæ Annæ; poſtquam ejus Immaginem Parafrenarii è veteri Baſilica ad illud tranſtulerunt.

S. Gabini.

54. His Altaribus recognitis medianam, & majorem navim ingrediamur, ubi

ubi num.54. indicatur Altare, vel potiùs Oratorium Beatæ Mariæ, in quo (inquit Petrus Mallius) beatæ recordationis Gregorius III. recondidit in honorem Salvatoris, Sanctæque ejus Genitricis reliquias Sanctorum, inter quas, ut à majoribus noſtris accepimus, recondidit Corpus S. Gabini Presbyteri, cujus Altare manſit ibi uſque ad tempora noſtra (videlicet ad annum 1160.) nàm tempore Divi Eugenii Papæ III. quando ejus præcepto erexjmus ibi iſtud Altare duo Altaria ibi erant, Altare videlicet S. Gabini Presbyteri, & Altare Beatæ Mariæ ſemper Virginis, quod prænominatus Dominus Gregorius III. fecerat, & conſecraverat. In quo etiam Oratorio Imaginem Beatæ Mariæ ſemper Virginis Filium amplexantis poſuit. Alpharanus addidit idem Altare fuiſſe ornatum ab Innocentio VIII. ſed ut veritas clariùs eluceſcat, ſciendum eſt non ab Innocentio VIII. ſed à Laurentio Cybo nepote Innocentii VIII. poſt obitum dicti Pontificis Sacellum hoc fuiſſe extructum, & dotatum, ut ſcilicèt in eo ſacræ Lanceæ ferrum conſervaretur. Totam rei ſeriem narrat Jacobus Grimaldus in tractatu MS. de ſacra Lancea pag.172. cujus hæc ſumma eſt.

„ Acceperat Innocentius VIII. anno Domini 1492. ſacroſanctum ferrum „ Lanceæ, qua noſtræ ſalutis Reparatori latus transfixum fuit, à Magno Turcarum Imperatore, illudque die 31. Maii feſto Aſcenſionis Domini ſolemni pompa pedeſter detulit à Porta Flaminia ad Baſilicam S. Petri, ibique è mœniano „ eodem ſacro Ferro ſignum crucis ſuper populum produxit, & data populo benedictione, in Aedes Pontificias illud ſecùm detulit, apud ſe ſervaturus, donec „ Sacellum in eadem Vaticana Baſilica cum Cyborio ad id continendum magnifico ſumptu ædificaret. Verùm vix elapſo menſe incidit in gravem morbum. „ Antequam ad æternam migraret requiem, accito ad ſe Laurentio Cardinali Beneventano ſuo ex fratre nepote, Ferrum ipſum in eadem Baſilica perpetuò aſſervandum reliquit, Sacellumque præfatum perficiendum mandavit. Antequam „ Innocentius VIII. efflaret animam, ut notat liber Diariorum Magiſtri Cœremoniarum, cujus verba relata ſunt à Jacobo Boſio in libro de Cruce RR. S.R.E. „ Cardinales devotè è cubiculo Pontificis in Vaticanam Baſilicam detulerunt, „ atque in Cyborio Sanctiſſimi Vultus Sancti, ut notat etiam Demetrius Guaſcellus Beneficiatus Sancti Petri libro Inſtrumentorum ejuſdem fol. 410. Piam igitùr Sanctiſſimi Innocentii VIII. voluntatem Laurentius Cybo ejus Nepos diligenter executus. Sacellum Dei Genitrici Mariæ Virgini ſumptuosè conſtruxit, „ & privilegiis dotavit anno 1493. Situm erat in loco veteris Baſilicæ ubi erat ſepulchrum Pauli III. ſub Julio II. anno 1507. demolitum. Hoc Sacellum, ut dictum eſt, à Gregorio III. ædificatum primùm fuerat, ut refert Anaſtaſius. Deindè Innocentius VIII. vel devotione motus Sancti eiuſdem Sacelli, vel ob memoriam ipſius Gregorii III. ejus Sacelli fundatoris, ſtatuit illud magnificentiùs „ inſtaurandum, in eoque ſacrum ferrum Lanceæ pulcherrimo in Cyborio reponendum, quod Cardinalis conſtruxit ipſo demortuo. Abſolutum illud fuit anno 1495. & picturis, marmoribus, nobiliſſimoque è pario lapide albo pulcherrimè cælato tegmine, in quo Sacratiſſima Cuſpis aſſervaretur exornavit. „ In ara ejus Sacelli, cui supernè Cyborium imminebat, hanc marmore inciſam „ poſuit inſcriptionem, quæ in demolitione ſub Paulo V. Pontifice Maximo veteris „ Templi ſervata legitur hodiè muro affixa ſub fornice novi pavimenti antè Aram „ Deiparæ Virginis Prægnantium his verbis:

Genetr. Dei Mariæ à Gregorio III. P. M. antè poſitum, & dedic. Innocentius VIII. Cybo Genuen. P. M. Laurentio Nep. S. Cæciliæ Præsb. Salvatoris ſanctis. Suæ Majeſt. Byzantio miſſum, à Maximo Turcar. ad ſervand. reliquit Ann. Domini M CD XCV.

In Zophoro Cyborii hæc legebantur.

B. Mariæ Virg. Dei Genit. Innoc. VIII. Cybo Genuen. Pont. Max. Laurentio Card. S. Cæciliæ Benevent. à fundam. renovand. reliquit.

„ Ad tale Cyborium anno Jubilæi 1500. Dom. 2. Januarii ſacrum Lanceæ „ ferrum ex Cyborio Vultus Sancti delatum fuit. Ex Diariis Cappellæ Pontificiæ „ Alexandri Papæ VI. in Bibliotheca Vaticana anno 1507. pro fundanda magna „ paraſtata, ubi poſteà fuit Pauli III. ſepulchrum, ſolo æquatum fuit dictum Cyborium

„ borium, & in Tabernaculum Vultus Sancti ſacrum Ferrum iterùm delatum eſt,
„ ut notat Demetrius Guaſellus lib. Inſtrument. pag.410. die 22. menſis Novem-
„ bris apud eumdem Grimaldum pag.162.

55. Poſt illud fuiſſe Chorum Cantorum affirmant varii. Et Maffeus Veggius Sancti Petri Canonicus in lib. 4. refert; illum fuiſſe ſupra Oratorium Beatæ
„ Mariæ, ubi ſic ait [Erat quoque in pariete ipſius Oratorii depicta Imago Beatę
„ Mariæ Filium amplexantis, ſupra quam eſt locus factus, in quo, conveniente
„ omnique pſallente Clero Romano, reponi mandaverat dextrum armum Beati
„ Petri Protomartyris.

56. Altare Sanctorum Proceſſi, & Martiniani ſub Paulo III. ex alio loco tranſlatum, ubi erat, de quo num.13. diximus. Addendum autem hìc eſt, cum eo tranſlatum fuiſſe ſimulachrum ęneum Divi Petri throno inſidentis, quod cernimus in nova Baſilica cum pede ad Fidelium oſcula porrecto. Simulachrum iſtud ex ære omnium votis antiquiſſimum eſſe affirmat Torrigius de ſacris Divi Petri trophæis, haud tamen nobis nota ejus origo. Nonnulli apud Ciacconium pag. 82. auctorem faciunt Riccardum Oliverium Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem, ac Vaticanę Baſilicæ Archipræsbyterum, eo quòd in baſi hujuſce Principis inſignia recognoſcunt. Riccardo tamen antiquiorem effigiem hanc Divi Petri judicat Ciacconius ibid. cum apud pleroſque ex antiquis Scriptoribns ſimilis ſtatuæ ex ære memoriam invenerit. Fatetur tamen Riccardum illam ſupra baſim collocaſſe, idcòque in ea propria inſignia poſuiſſe. Illam conflatam fuiſſe ex ære ſtatuæ Jovis Capitolini ex juſſu Leonis Magni tradunt Torrigius de Cryptis Vatic. pag. 126. Phœbeus de Identit. Cathedræ pag.38. ex MS. Arch. Baſil. Vatic. additque Torrigius ex eo factam, quòd Sancti Petri auxilio ab Attilæ furiis liberata fuerit Roma. Nec quidquam falſi Numinis, cui olim dicatum Æs tale fuerat, nomen, memoriam officere (notat ſapienter Phœbeus) quò minùs Petro Pontifici jam ſacrum à Fidelibus vero ritu colatur, Ennodio innuente in lib. Apol. adu. Impug. 4. Synodi: *Ecce jam Chriſto propitio ad novas fornaces ſimulacra redierunt, ecce jam de obſoleta ſupeſtitione uſus veſter accipit, quod lætetur, dùm de veteri Tonante nova merito vaſcula præparantur.*

SS. Proceſſi, & Martiniani.

Tom. I.

57. Hoc in loco erat collocatum Altare Sanctorum Simonis, & Judæ. Illud à Pelagio Papa I. incœptum fuiſſe, quod poſteà Joannes III. complevit, accepimus à Petro Mallio. Propè decimamoctavam columnam in parte auſtrali medianæ navis hoc fuiſſe Alpharanus narrat. In codice MS. Archivi Vaticanæ Baſilicæ denominatur Altare Sanctiſſimi Crucifixi, & ad Crucifixos, à duplici Chriſti crucifixi imagine, quarum altera erat in pariete depicta, altera in ligno exculpta. Hanc fuiſſe tranſlatam ad parietem, Eccleſiam dividentem, Severanus refert De Sept. Eccleſ. pag.101. Pompejus Ugonius, qui tempore Sixti V. ſcripſit de ſacris Stationibus pag.100. refert tunc temporis extitiſſe in veteris Eccleſiæ, quæ ſuperfuerat parte, ac in eo juſſu Pauli III. Sacroſanctam Euchariſtiam aſſervari. Idem affirmat Vaſarus par.3. pag.370. in vita Perini *del Vago* vulgò dicti; ex quo accepimus. Juſſu ejuſdem Pauli III. ut erga Sacroſanctam Euchariſtiam cultus magis augeretur extructum fuiſſe Sacellum ab Antonio à Sancto Gallo nuncupato, ex variis veterum ædificiorum fragmentis; in eo inſuper collocatum Cyborium à Donato Florentino exculptum (qui Sculptor egregius antonomaſticè Donatellus vocabatur). Perinum etiam coloribus expreſſiſſe in fornice ſacras Teſtamenti veteris hiſtorias, quæ Divinum Numen ſub pane celatum ſignificarunt, quibus Dominicam Cœnam addidit Marcellus Venuſtus Perini diſcipulus,ut narrat Baleonus pag.20. Hoc autem Sacellum excitatum, & exornatum fuiſſe, cum annus flueret à Chriſto Servatore 1540. refert Fanuccius lib.1. cap.24. deindè ſodalitatem inſtitutam ſub Euchariſtiæ titulo, quæ Sacello cultum procuraret. Paulus deindè V. quòd Vaticanæ frontis ædificationem impediret, illud diruit anno 1607. aliam Sodalitati ædem attribuens Divæ Catharinæ ſacram in via, quę dicitur ab Italis *Borgo nuovo*. Ejuſdem ornamenta in demolitione partim ad Cardinalem Farneſium, partim ad Cardinalem Burgheſium ex Vaticanæ Baſilicæ Capituli conceſſione deveniſſe affirmat Illuſtriſs Ciampinus de ſac. ædific. cap. 4. num. 44.

SS. Simonis, & Judę.

Vaſ. pag. 2. 235.

De Operibus Piis Romæ.

58. Sequebatur Concha marmorea propè columnam collocata, ſicuti pariter-

S. Mariæ de Concha

ter in parte adverſa alia ſimilis Concha, quæ luſtrales Undas continebat, ut ea perveruſto Eccleſiæ more Fideles ingredientes aſpergerentur, ut docet Cardinalis Baronius ad annum 57. num.109. In dextera autem columna ſupra Concham erat Deiparæ Imago, cui Gregorius XIII. Altare erexit.

SS. Philippi, & Jacobi. 59 Poſt Concham ſupradictam, quæ in parte ſiniſtra ad meridiem collocabatur in parte Boreali aliud Altare fuit Sanctis Philippo, & Jacobo Apoſtolis dicatum; à quo autem fuerit erectum apud nullum Auctorem inveni, de eo agit Innocentius III. in epiſtola Octaviano Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinali Oſtienſi, & Panvinius de antiquitate Baſilicæ Sancti Petri lib.3. cap.3.

S. Paſtoris. 60. Ultimum in hac navi mediana propè Arcum, qui dicebatur triumphalis erat illud Altare perantiquum Sanctis Paſtoris, Alpharanus cap.4. Juxtà hoc erat organum, quod Caliſtus III. fecerat ſuſtentatum ſenis columnis prophireticis, nunc verò in Sacello Sancti Gregorii ſervatum. Illud expreſſit Illuſtriſs. Ciampinus in Tab.16. litt.A

61. E navi media proximam ingrediamur quæ meridiem reſpicit num.61. indicabatur Altare, ſed ſine nomine, & cultu.

S. Martialis 62. Ex adverſo aliud apparet ſub num.62. Sancti Martialis dictum, quod antiquum fuiſſe, & magna veneratione habitum affirmat Veggius, idem à Neapoleone de filiis Urſi Cardinalis ſemèl reſtauratum, Urſina de Vrſinis iterùm reparavit.

SS. Crucifixi: 63. Altare Sanctiſſimi Crucifixi, ubi ſtabat Corpus Sanctæ Petronillæ.

SS. Laurentii, & Georgii. 64. Ab hac navi aliam ſimilem in parte Boreali percurramus, ut ibi alia tria Altaria numeremus. Primum eſt ſub num.64. dicatum Sanctis Laurentio, & Georgio, à Jacobo Cajetano de Stephaneſcis S.R.E. Cardinali, dotatum verò à Lello de Milglis.

65. Huic opponebatur aliud Altare valdè antiquum, ſine nomine.

B. Mariæ. 66. Ultimum denique ſub invocatione Beatæ Mariæ erectum fuerat. Illud ſub numero 90. Alpharanus indicavit, Veggius tamen nullam de eo mentionem fecit.

67. Duæ aliæ Ædiculæ ſuperſunt indicandæ, quæ in porticu collocatæ fuerunt. Prima in ejuſdem porticus ichnographia notatur num.67. eratque parvula, continens multas Sanctorum Reliquias.

S. Mariæ in Turri. 68. Secunda verò num.68. vocabaturque S.Maria in Turri, ſeu ad Turres, ubi electus Imperator in Cœtum Canonicorum Baſilicæ adſcribebatur. De hoc Sacello ſcripſit Floravantus Martinellus in tractatu de origne Imaginis Beatæ Mariæ Monaſterii Sanctorum Sixti, & Dominici Obſervatione prima.

Hæc ſunt Altaria omnia, quę in veteri Divi Petri Baſilica extitiſſe ex Scriptoribus variis colligere potui accurata perquiſitione, qua eorum ſcripta non ſemèl examinavi, ne ob inordinatam aliquorum collocationem confusè ſcriberem, & veridici Scriptoris partes non adimplerem. Illa tamen eodem tempore ſimul extitiſſe haud quidem credendum eſt, ſed diverſo. Cum enim poſt fundatam à Conſtantino Imperatore Baſilicam varii Pontifices, ac S. Romanæ Eccleſiæ Purpurati, Proceresque alii ea omnia excitarint, vario temporum decurſu fuere conſecrata, & vario ętatum intervallo vel diruta, vel refecta, nomen mutarunt, ac ſitum.

Operæ hìc pretium eſſet, ſingula non tantùm calamo deſcribere, ſed ob oculos ponere affabre ſcalpro delineata; ſed cum longa annorum ſerie temporis edacitate conſumpta omninò fuerint, impoſſibile, prorſus eſt. Præter Sacella hactenus numerata, quamplurima extiterunt Sepulchra, in quibus Summi Pontifices, Eccleſiæ aliquot Purpurati, Proceresque Viri fuerunt conditi. Quadraginta indicavit in ſua Tabula Ichnographica Alpharanus, ex quo cæteri Scriptores, inter quos Paulus Aringus in ſua Roma Subterranea, qui lib. 2. cap.8. egit de Summis Pontificibus in Vaticano quieſcentibus, cap. 9. de Imperatoribus, ac Regibus, cap.10. de Viris illuſtribus ibidem exiſtentibus, exponitque affabre delineatos triginta ſarcophagos, & ſepulchrales inſcriptiones quamplurimas, nec ommittendum hic eſt, quod Torrigius in MS. refert: ideſt juſſu Pii II. omnium Pontificum monumenta quæ diſſipata per Baſilicam extabant, ordinatim in girum diſpoſita fuiſſe

fuiſſe, totamque ipſius per Baſilicæ aream repurgatam. Ea conſulto ommiſi de ſola Templi fabrica tractaturus.

CAPUT IX.

De Apſide, Picturis, & Tecto.

REORDIENDO modò eſt à Baſilicæ Apſide, quam Tribunam majorem dixerunt aliqui. Illa emycicli formam præſeferens ad centum palmos aſſurgebat ex Severani, & Ferrantis Caroli relatione, ut innuimus. Ejus autem latitudo, & longitudo ignoratur, cum varia referatur ab Auctoribus, ut ſuperiùs obſervatum eſt in ſingulorum Tabulis ad calculum revocatis. At fornicem illi impoſitum fuiſſe picturis è muſivo exornatum certiſſimum. Aſſervatur ejus exemplum in ejuſdem Baſilicæ Archivo coloribus delineatum, antequam à Sixto V. muſivum illud dirueretur. Idem in ſuis paginis fideliſſimè expreſſum perhibuit Illuſtriſs. Ciampinus Tab. 13. ejuſque luculentam pariter, & eruditam explicationem à pag. 42. uſque ad 47. appoſuit, addiditque Inſtrumentum Quintiliani Gargarii Notarii Capitolini, qui rogatus collationem cum originali fecit, eique perfectè illud reſpondere ſuo faſſus eſt juramento.

Apſidem hanc à Conſtantino primùm extructam, atque opere vermiculato exornatam temporis diuturnitate collabentem Severinus Summus Pontifex anno 639. referente Anaſtaſio *renovavit ex muſivo, quod dirutum erat*. Innocentius deindè III. non VIII. ut affirmat Franciſcus Maria Vailardus circa annum 1200. ſimile opus muſivum reſtauravit, quod indicabant ſubjecti verſus à Panvinio De Sept. Urb. Eccl. excepti. Baron. to. 8. Anal.

Innocentius III. PP.
Summa Petri Sedes, hæc eſt Sacra Principis Aedes,
Mater cunctarum, & decor, & decus Eccleſiarum.
Devotus Chriſto, qui Templo ſervit in iſto,
Flores virtutis capiet, fructuſque ſalutis.

Idem poſtmodum Benedictum XI. dictum XII. circa annum 1340. in priſtinam formam redegiſſe narrat Torrigius pag. 62. Jotto celebri Pictore, Florentiâ ad tale opus conficiendum evocato, poſtquam hìc Summus Pontifex vidit circulum in carta rubeum, unico ductu, ſine ope circini, ab ipſo perfectiſſimè delineatum, ex quo eximiæ artis, qua Jottus pollebat, argumentum deſumpſit, ut Vaſarus refert par. 1. pag. 41. In qua notandum eſt errorem irrepſiſſe, fortaſsè ex Typographi incuria, nàm loco Benedicti XII. ſcriptus eſt Benedictus IX. ſed quamvis ejuſdem juſſu in Apſidis pariete quinque Chriſti Domini hiſtorias depinxerit, ſicuti etiam Tabulam pro Templi Sacrario, ut ipſemet Vaſarus ibidem enarrat, nullam prorsùs operam in fornice poſuit.

Ea demùm Apſis iuſſu Sixti V. anno 1587. diruta omninò fuit, & lateres reperti fuere quamplurimi octangulares, in quibus legebatur *Conſtantinus Auguſtus D.N.* de quibus Baronius Annal. to. 3. ad annum 324.

In medio Ara Princips erecta erat, quæ tantæ ſemper venerationis fuit, ut nullus unquam Pontificum illam removere auſus ſit; ſed de ea fusè dicendum erit, cum Urbani VIII. ornamenta referemus, indicata ab ejus Numiſmate, in quo hæc brevis inſcriptio legitur; *Sacra Divi Petri Confeſſio exornata*. Alphar. c. 1.

Propè Apſidis parietem locus erat pro Solio Pontificio, ſedeſque Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalium, in girum hinc indè collocatæ. Gradus porphyretici deſcenſum præbebant in tranſverſam navim, erantque ii, qui in nova nunc extant Baſilica ſub Apſide, ubi Cathedram Divi Petri Alexander VII. collocavit.

In ea navi tranſverſa, præter Sacella ſuperiùs enarrata, erat ſugeſtum mar-

 mo-

moreum pro Evangelio decantando. Illud indicatur in noſtra tabula inchnographica num.20. erat etiam Candelabrum eximium pro Cereo paſchali, & num.22. extabat etiam Fons pro Baptiſmo, de quo fuſiùs tractandum eſt, cùm agemus de Sacello in novâ Baſilicâ à Paulo V. ædificata.

In tranſverſæ navis parte ad caput mediæ imminebat Arcus, qui olim dicebatur Triumphalis, de quo vide Illuſtriſs. Ciampinum de Vet. Moniment. cap.22. utramque paraſtatam ſub Arcu olim conjungebat immodicę craſſitici trabs quædam, ſupra quam Crux magna extabat, cum clavibus, ferreis annulis compactis, ait Alpharanus, hinc indè pendentibus, quibus noctu feria quinta majoris hebdomadæ lampades aptabantur. Eas expreſſit idem Illuſtriſs. Ciampinus De

Cap.3. Sacris Aedificiis Tab. XV. litt.B. ex eâdem etiam trabe certis anni diebus pendebat Culcitra, ſanguine Martyrum aſperſa, quorum Corpora velabat cum ad Cœmeteria deferrentur.

Ciacc. in vita. Sub tali Arcu conſtitutis, ac totum Baſilicæ ambitum oculis percurrentibus Picturæ ſeſe offerebant, quas fieri mandavit Formoſus Summ. Pont. qui floruit anno 890. Ab illis ſalutatum cadaver ejuſdem Summ: Pontificis, cum ad ſepulchrum deferretur, referunt inter multos Vincentius Hiſtoricus lib. 22. cap.8. Sigebertus, Pandulphus Oſtiarius in vita, Majolus centur.10. cap.2. Platina, & Baronius an-
„ no 897. in Stephano Papa his verbis: Quantæ autem auctoritatis, quantæque
„ fuerit Religionis Papa Formoſus hinc colligere poſſumus, quoniam dùm ad
„ Beati Petri Apoſtolorum Principis Eccleſiam deportatur, Sanctorum quoque
„ imagines hunc in loculo poſitum venerabiliter ſalutarunt. Hoc à Religioſiſſi-
„ mis Romanæ Urbis Viris perſæpè ſe audiſſe, ait Luitprandus lib.1. cap.8. Non tamen dixerim Formoſum primùm decoraſſe picturis Baſilicæ parietes; Anaſtaſius enim in vita Gregorii IV. qui vixit anno 827. ſic ait: *Hæc denique poſtquam omnia, Deo favente, à ſæpè dicto Pontifice decenter expleta ſunt, ea quæ in Eccleſia Beati Petri Apoſtoli foris muros longo jam ſenio caſſata videbantur, ad priſtinum ſtatum cultumque perduxit*. Ubi notandum eſt falsò dici ab Ugonio pag.96. Picturas, quæ ſuo tempore videbantur in muris Baſilicæ, anno ſcilicèt 1588. quo ſcripſit, Formoſi juſſu factas olim fuiſſe. Quadringentis enim circiter annis poſt Formoſum elapſis anno 1277. Nicolaus III. ad Petri Sedem evectus, ejus Baſilicam temporis injuria deformem, & inclinatam renovavit, & picturâ Romanorum Pontificum in zophoris exornavit, quam in Baſilica Sancti Pauli præſtitiſſe narrat Ciacconius pag. 217. additque Veggius illum *Baſilicam totam renovaſſe cum depictis etiam ſupra columnas omnium Summorum Pontificum imaginibus*. Anno deindè 1303. Benedictus XI. dictus XII. quem Jotti in pingendo peritia mirùm in modum delectabat, poſt ſexcentos Nummos aureos illi donatos in præmium picturæ in apſide Templi expreſſæ: eundem juſſit omnes Baſilicæ parietes picturis exornare, quę in parte Boream reſpiciente veteris Teſtamenti ſacras hiſtorias referrent, in oppoſitâ vero

Parc. 1. pag.29. Novi, ut in vita Jotti narrat Vaſarus, qui etiam affirmat Gaddum Gaddi pictorem Florentinum, ea ætate celebrem, muſivo opere alias expreſſiſſe circa annum 1310. ſub Clemente, hujus nominis Pontifice V. ſicuti etiam pictor Jotti diſcipulus à

Torrig. MS. cap.6. Clemente VI. circa annum 1346. Romam accerſitus. Et deindè Petrus Caucallinus Romanus etiam Jotti diſcipulus pietate celebris anno 2364. juſſu Præfectorum Fabricæ depinxit quatuor Evangeliſtas cum imaginibus Divorum Petri & Pauli, aliorumque in navi morantium in interna Baſilicæ facie, & quidem prægrandi forma, quam nullus anteà unquam viderat. Dies ſuos clauſiſſe hic dicitur poſt octoginta annorum curriculum; in Baſilica Divi Pauli ſepulchrum obtinuit, hac poſita inſcriptione;

Apud Turrigium in crypt. pag. 153.

Quantum Romanæ Petrus decus attulit Urbi
Picturâ, tantum dat decus ipſe Polo.

Illas omnes indicavit Tab. X. & XI De ſacris Aedificiis Illuſtriſs Ciampinus, & coloribus expreſſas habet codex in Archivo Vaticani Templi ſervatus.

His picturis decorati parietes Laqueare ſuſtinebant trabibus, ac tigillis affabre compactum, & lateritiis imbricibus ſub Conſtantino coopertum. Illis Cęli inclementia, ac temporis edacitate perfractis, novos fuiſſe impoſitos ſæculo quinto à Theodorico Gotorum Rege tradunt Hiſtorici, quorum aliquos ſuperfuiſſe ſuo tem-

tempore narrat Alpharauus, quatuor digitos craſſos illos fuiſſe affirmat Torrigius. His notis obſignatos *Regnante Theodorico Domino noſtro. Felix Roma. Bono Romæ*, juxtà antiquum morem regulas obſignandi, de quo agit Illuſtriſs. Ciampinus cap.9. De ſacris Aedificiis, & Octavius Falconerius æquè nobilis, ac eruditus Vir, exponens in Epiſtola ad Carolum Dati Laterculi fragmentum cum antiqua inſcriptione inventum anno 1661. quando porticus Templi Pantheonis ab Alexan. VII. reſtaurabatur. Extat hæc Epiſtola addita volumini, quod edidit Famianus Nardinus De Roma Vetere anno 1665. Jacobus etiam Grimaldus in tractatu de Sanctiſſimo Sudario MS. pag.91. ſcribens de hoc tecto ,, hæc retulit; Dùm vetus Baſilica Almi Principis Apoſtolorum anno 1606. ,, diſſolveretur, ejus tecta viſendi gratia conſcendi. Majoris navis totum ,, æneum erat; lateralium partim æneis, partim figulinis tegulis tecta operie- ,, bantur. Supra navem Sanctiſſimi Sudarii, & S.Andreæ erant aliquæ tegulæ ,, magnæ figulinæ cum nomine Theodorici Gotorum Regis. Duas ex his ,, ſervandas curavi in Archivo ejus ſacri Templi, & ſervantur hactenùs, qua- ,, rum exemplum infrà ſubiicitur. Eſtque illud in noſtra Tabula expreſſum ,, ſub litteris C. & B. Cap. I.

Hoc laqueare temporis decurſu paulatim carie conſumptum, & pluribus in partibus fatiſcens Romani Pontifices refecere. Anno 602. Divum Gregorium trabes illi procuraſſe, ipſius Epiſtolis 24.25.26. & 27. lib. 10. indicatur, ,, Baronio ſic ſcribente: Inter multiplicium negotiorum labores, & afflictio- ,, nes, quibus jugiter tenebatur curam ſuſcepit hoc anno Gregorius Baſilicæ ,, Petri, ut collabentia ejus tecta inſtauraret, cujus rei gratia Sabino Subdia- ,, cono injunxit, ut prægrandes trabes incidendas curaret, atque ad Mare de- ,, ferendas, quo navigio Romam perduci poſſent; ſcripſit de his pariter, & ad ,, Arogem Ducem, extant ad eos datæ Epiſtolæ, ſed vitiatum ſcias codicem ,, ubi perperam legitur de *Partibus Brittannorum* eſſe mittendas. Quommodò ,, enim tàm longè petendæ trabes fuere, cum propinquiores eſſent in diverſis ,, Italiæ oris ſylvæ ceduæ earundem trabium fertiles? ſed ſi qua in Provincia ,, Sabinus degeret, & negotia Eccleſiæ ageret, intelligemus, planè ſciemus ,, non ex Brittannia, eſſe petitas trabes, ſed è Brutina Provincia. Etenim ex ,, diverſis Epiſtolis ad eundem Sabinum Subdiaconum ſuperiùs datis lib. 2. ,, Epiſt. 48. in quibus de Rhegitanæ Eccleſię negotiis agitur, apparet ipſum ,, curaſſe Sedis Apoſtolicæ negotia in Brutinorum Provincia, ubi Rhegium eſt; ,, ſicque quòd in litteris Gregorii dicitur de Partibus Brittanorum eſſe peten- ,, das trabes, reſtituendum eſt, ut dicere velit de Partibus Brutiorum, quæ ,, Provincia hodiè Calabria dicitur. Confirmat hæc omnia auctoritas Anaſta- ,, ſii, qui in Gregorio II. teſtatur, trabes pro Baſilica Sancti Pauli è Calabria ,, eſſe petitas, ubi ait: Hìc maximam partem Baſilicæ Beati Pauli Apoſtoli, ,, quæ ceciderat, allatis de Calabria trabibus cooperuit.

Circa annum 630. Honorio I. præſidente (ait Anaſtaſius) *lævatæ ſunt trabes in Eccleſia Beati Petri Apoſtoli, numero ſexdecim*, quas putò ablatas, ut novas, ac validiores collocaret ad tecti pondus immanè ſuſtinendum, referente eodem Anaſtaſio, & Canonico Romano illum cooperuiſſe *tectum totum ex tabulis æreis, quas lævavit* (verba ſunt Anaſtaſii) *de Templo, quod appellatur Romuli ex conſenſu piiſſimi Heraclei Imperatoris*. Non tamen totum cooperuiſſe tradit Illuſtriſs. Ciampinus, ubi ſcribit: *Medianæ navis, & tranſverſæ crucis laquearium magnis æneis tegulis ſeſquipedalibus ex ære Corinthio deaurato coopertum mirificabatur*. Aliarum verò navium minorum tectum lateritiis imbricibus prætectum erat. Ab eodem Anaſtaſio memoriæ proditum eſt. Hadrianum I. Eccleſiam Beatorum Principum Petri, & Pauli renovaſſe, in qua & mutaſſe trabes majores numero quindecim, regnabat Hadrianus anno 780. De ſacris ædif. cap.4

Anno autem 800. Leo III. eadem Vaticana tecta reſtituit, ut refe* Jacobus Grimaldus, quæ poſteà *Benedictus III. anno circiter 855. abiegnis trabibus renovavit*. Scribente Anaſtaſio *Benedictus III. ſarta tecta Eccleſiæ Beati Apoſtoli nutritoris ſui, ideſt navem majorem, & aliam navem, quæ ſuper corpus ejus eſt, magnis trabibus impoſitis numero ſeptem, procacique artificio elevatis luciflue*

 reno-

renovavit. Poſt Benedictum III. non defuere Pontifices, quorum cura plures tecti partes jàm collabentes renovatæ fuerunt. Annis præcipuè 1135. ſub Innocentio II. anno 1160. ſub Alexandro III. anno 1195. ſub Cœleſtino III. anno 1200. ſub Innocentio III. Quorum omnium nomina inſcripta in tegulis viſa fuiſſe ſub Paulo V. veterem Baſilicam deſtruente, affirmat Severanus.

Pag.127.

Benedictum poſteà XII. anno 1341. in Romana Sede collocatum, eadem iterùm reſtituiſſe memoriæ proditum eſt in ſacris Cryptis Vaticanis, ubi ſupra ejus effigiem, quæ olim erat in facie interiori ſupra Altare Mortuorum, hæc verba leguntur: *Benedictus Papa XII. qui tecta veteris Baſilicæ reſtituit*. Magnis trabibus advectis de Calabriâ,& aliundè. Conſtabat etiam ex inſcriptione, quę legebatur in paraſtate in tabula mormorea: *Benedictus Papa XII. Tholoſanus fecit fieri de novo tecta hujus Baſilicæ anno ab Incarnatione Domini MCCCXLI. Magiſter Paulus de ſenis me fecit*.

ApudCiacon. pag. 462.

Lectori non injucundam fore puto enarrationem, quam in ſua hiſtoria univerſali MS. anno circiter 1339. texuit Rutilius Alberinus Romanus, & ex patrio idiomate repurgatam politiorem reddidit Annibal Scardova Bononienſis. Extat hæc Hiſtoria MS. apud Illuſtriſs. Ciampinum To.VIII. pag.130. habita ex Bibliotheca Congregationis Sancti Mauri Romæ ejuſque meminit Torrigius in Cryptis Vaticanis pag.128.

Fù creato (inquit prędictus Alberinus) Benedetto XII. che poi fece rinovare tutto il tetto di San Pietro di una bella opera nobile, e pulita, che coſtò ottantamila fiorini d'oro ed il Capo-maſtro di tal'opera ebbe nome Maſtro Ballo de Colonna eccellentiſſimo Falegname, il quale fù di tanta eccellenza, che prima cominciaſſe quel lavoro, ſeppe dire per l'appunto il giorno, l'hora, e'l punto, nel quale quel tetto fù finito; e per il ſuo gran ſapere poſava li travi vecchi, e tirava in alto li nuovi più preſtamente, che ſe foſſe ſtato un cielo. Un'huomo ſtava à cavallo da un capo, ed un'altro dall'altro. Jo non vorrei eſſere ſtato per bene aſſai uno di quelli. Quando il tetto vecchio ſi diſmetteva fù trovato uno ſmiſurato trave, e di mirabil groſſezza. Jo lo viddi, che dieci piedi era groſſo, e tutto faſciato di funi per la molta ſua antichità, e per la ſua grande groſſezza era tanto durato. Queſto trave era di arbore, come gli altri; e vi fù trovato ſcritto con lettere incavate in queſto ſenſo: Queſto è uno di quelli travi, i quali poſe in queſto tetto il buon Conſtantino, e vi erano ſcritte queſte trè lettere CON. Era antico quanto che l'Alleluja. Queſto trave dunque eſſendo ſtato levato,dentro di quello vi furono trovate caverne e canali fattivi dall'antichità, ed anche dagli animali, che l'avevano roſicato, e dentro vi avevano fatte le loro abitazioni, poiche vi furono trovati dentro Sorci ſmiſuratiſſimi con nidate, e vi furono ſin trovate delle Martore, e Volpi con i nidi, chi lo vidde non lo poteva credere. Queſto nobil trave fù ſpezzato, e di eſſo furono fatte tavole neceſſarie per la nuova opera e molti Gentilhuomini di Roma n'hebbero tavole da magnarvi ſopra. Una maraviglia voglio raccontare, che ſucceſſe in far queſto Tetto: Furono radunati tutti i ſavii Maeſtri, i quali avere ſi potero dentro Roma, e fuori ancora, fra' quali fu uno delli buoni del Mondo, il quale ebbe nome Nicola degli Angeletti da Vetralla, queſto ſtava ſopra un'architrave à lavorare, ed il trave era confitto sù alto nel muro, con una ſcure in mano lavorava queſto Maeſtro, e biſognava, che ſteſſe in piedi; e perche lo trave non ſtava forſe eguale, anzi ſtava pendente, ed il peſo era grande, lo trave ſuinchiò fuori, e nello sfuggire ſi rivoltò, di modo che nel rivoltarſi poco mancò, che il Maſtro non cadeſſe à terra, e di tant' alto faceſſe un ſalto, pure rimaſe in piedi; ma ebbe ben gran paura di non caſcare con l'iſteſſo travè; e queſta ſua paura non la potè naſcondere, che ſubitamente mezza la barba gli diventò canuta: perilche ſpeſſe volte usò poi farſela radere; e ſpeſſe volte diceva, che quella canutezza fù per quella paura, che ebbe di venir giù co'l trave, che gli ſi rivoltò ſotto.

Martinus poſteà V. anno 1420. cum ad exornandam patriam, Baſilicaſque Romanas ab hoſtibus quietus animum adjeciſſet, idem tectum pluribus in partibus fatiſcens ſtabilivit, quo in opere quinquaginta mille florenos inſum-

ſumpſiſſe narrat in ſuis Annalibus Albertus Argentinenſis.

A Nicolao etiam V. circa anno 1450. quamplurimas tegulas additas fuiſſe indicat una ex illis gentilitio ejus ſtemmate inſignita, quam Eques Carolus Fontana expreſſit in pag. 99. eo modo, quo in noſtra Tabula 9. littera D. depinximus.

Anno demùm 1482. Ludovicus XI. Galliarum piiſſimus Rex, & Caroli VII. filius in honorem Principis Apoſtolorum magnam pecuniæ vim in eo renovando inſumpſit. Ejuſdem pecuniæ ſummę notantur in codice Archivi ejuſdem Baſilicę á Torrigio relato pag. 128. ubi ſic habetur: Anno 1482. ſequuntur pecuniæ ſolutæ per R.P.D. Antonium de Forolivio Apoſtolicæ Cameræ Clericum, ac Beati Petri Apoſtoli de Urbe Canonicum, & Altariſtam per manus mei Chriſtophori Sancti Beneficiati pro tectis reformandis ejuſdem Baſilicæ, de pecuniis Sereniſſimi Regis Franciæ miſſis, & deputatis pro dicto opere tectorum. Et alio in loco. Anno 1483. & menſe Septembris die verò 28. infraſcriptæ ſunt pecuniæ ſolutæ per R.P.D. Antonium de Forolivio per manus mei Chriſtophori ſupradicti pro fabrica lignorum tecti ejuſdem Baſilicæ videlicet de navi curitori ſupra Altari majori, die 24. menſis Decembris à præfato D. Antonio, & pro eo ad Banchum de Spinellis ducat. 25. &c.

Ejus tecti contignatio ex duplici trabium ordine compoſita in Cryptis Vaticanis coloribus expreſſa habetur, & ſuo calamo illam delineavit Eques Carolus Fontana in pag. 99. qui pag. 97. fatetur eam cantheriorum, hoc eſt tignorum à culmine tecti ad extremum ſubgrundium poſitorum formam ſibi impertitam fuiſſe à quodam Viro, quem tacet, eamque vulgare voluiſſe eo quòd valdè ſibi arriſerit trabium compingendarum methodus, ad publicum beneficium; noſque illum imitati indicamus iconiſmo R. in tabula 9. in minorem formam redactam.

Tecto proximæ erant feneſtræ eo modo diſpoſitæ, quo in Figura 3. Tabulæ 5. ſcenographice delineatæ fuerunt. In Baſilicis enim excitandis Chriſti-fideles Vitruvii præcepta ſervantes, etiam feneſtrarum numerum, & amplitudinem in illis collocarunt, à quo dignitas quædam, & elegantia non ſine utilitate proveniebat. Nàm copia lucis, præterquamquod animi parit hilaritatem, legendis ſacris codicibus ac reliquis Clericorum miniſteriis obeundis opitulatur, quemadmodum in Baſilicis Ethnicorum juri dicendo extructis, lumen uberrimum querebatur, ut poſſent faciliùs tabulæ litigantium recitari, aut tranſcribi, docente Leone Alberto lib. 7. cap. 14. [Baſilicam propter frequentiam tumultuantium litigioſorum, & propter uſum litterarum recognoſcendarum, ſubſcribendarumque eſſe oportere itionibus perquàm expeditam, & aperitionibus vehementer illuſtrem, probarique, ſi ità erit parata, ut qui patronos clienteſve ſuos quæſitum advenerint, ubi ſint primo aſpectu compertum habeant].

Earum feneſtrarum menſuram indicavimus ſupra, palmorum ſcilicet 22. in altitudine, in latitudine verò 14. quæ quidem menſura longé diſtat à pręceptis antiquitùs ſervatis in conſtruendis Baſilicis. Leo enim Albertus ſic feneſtras aperiendas in Baſilicis docet, ut earum latitudo non ſit arctior, quàm *ut tres capiat quartas totius intervalli, quod inter columnas ſit; altitudo verò percommodè duas capiat iſtiuſmodi latitudines*; quomobrem, ut conſideranti patebit juxtà hanc normam, earum altitudo octo ſupra viginti palmos debuiſſet explere. Ejuſmodi feneſtris repagula fuiſſe aptata metallo, additis deindè vitreis laminis, quæ pervia luci ventorum flatus ſimùl occluderent, docet Anaſtaſius in Leone III. ubi ſcribit [Et feneſtras ipſius Eccleſiæ ex metallo cyprino decoravit, & alias feneſtras de vitro diverſis coloribus decoravit]. Quamobrem ſi conjecturis uti fas eſt, facilè mihi ſuadeo eas laminas primùm habuiſſe, quales in ſuis præceptis de re ædificatoria preſcripſit idem Albertus: videlicet *ex ære plumbove crebris, & minutis foraminibus expictas, per quas lux penetraret & ſpiritus mota aura repureſceret*.

Lib. 7. c. 15.

Lib. 7. c. 14.

Anno verò 1471. à Sixto IV. Pontifice Summo Baſilicam antè repurgatam marmoreis, & vitreis feneſtris Templo accomodatis dilucidiorem redditam eſſe

eſſe narrat Ciacconius [Circa annum 1500. Petrus Mediceus Coſmi I. filius
Tom. 3. pag.30. Magnus Etruriæ Dux eaſdem vitreis laminis iterùm opplevit gentilitio Mediceorum ſtemmate appoſito, quas iterùm tempeſtatum inclementia perfractas
Torrigius. Paulus III. refecit Liliis Farneſiorum decoratas. Earundem Iconiſmus extat in codice Archivi Baſilicæ, & in ſacris Cryptis: expreſſe itidem videntur in Vaticana Bibliotheca, quarum exemplar publicis paginis tradidit Fontana pag. 99. littera I. à duplici columna in tria paralellogrammata diſtinctum.

Sub feneſtris medianę navis depictæ fuerant ſacræ hiſtoriæ, ut enarratum jàm fuit. At ſupra epiſtyliorum coronam per girum proferebatur podium latitudinis palmorum trium in quo repagula lignea palmorum quinque alta, ne in terram caderent circumeuntes. Teſtatur Alphar. cap. 1. ejus podii veſtigia à ſe viſa fuiſſe, eademque hoc anno vidi in Archivo Vaticano coloribus expreſſa juſſi Pauli V. ea ratione, qua in ſua tabula quinta Martinus Ferraboſcus deli-
Orig. 15. cap. 2. neavit. Hoc podium in MS. Torrigii voce *Sinino* indicatum inveni (Imbulum mallē dicere ab ambulando cum Iſidoro) referentis codicem ſervatum in Archivo Vaticano Baſilicę, ubi tempore Alexandri III. anno ſcilicèt 1160. hæc verba fuerunt exarata. *Et nos Canonici S. Petri habemus licentiam ligandi funes in eo Sinino, in feſtivitate Sancti Petri ad pendendas candelas*. Additque Torrigius in pręcipuis Sanctorum feſtis diebus augeri à Fidelibus lampades, quę funium ope in diverſis Baſilicæ partibus appendebantur. Hunc pietatis antiquæ morem indicavit Bibliothecarius in vita Gregorii III. qui Eccleſiæ moderabatur anno 725. ſcribens *Fecit* (Grogorius) *in Eccleſia Sancta Mariæ ad Præſepe per circuitum regulam candelabrorum adinſtar Sancti Petri*. Quòd etiam narrat Ugonivs in ſtatione octava pag. 66.

CAPUT X.

De Fronte, & Porticu Baſilicæ.

HIS perluſtratis Baſilicæ partibus, ex ea egredientes, quà Orientem verſus quinqne patebant Januæ, Porticus excipiebat, quæ ad quatuor Mundi plagas in quadratam formam extenſa atrium cingebat, ab ipſius porticibus
De re ædific. lib. 7. cap. 14. Quadriporticum appellatum. Cauſam cur porticus prophanis Baſilicis addebatur innuit Leo Albertus, ùbi iniquit [Sicuti Baſilicæ antiqui addidere ſecundum tribunal tranverſam ambulationem, quam quidem Cauſidicam nuncupabant, quia illic Rectorum turmę Cauſidicique verſarentur; tum & Servorum gratia additas fuiſſe porticus interpretantur extrinſecus]. De ſacris Porticibus alibi habebitur ſermo; earum menſuras attulimus ſupra. Hìc ſolùm
III. Ciampin. pag. 37. aliqua adnotamus, videlicet; Tectum hujus quadripartitę porticus ligneum fuiſſe magnis imbricibus lateritiis coopertum; & à Solo palmis 55. elevatum.
Ugonius ſtat. 11. Baſilicæ proxima decem fulciebatur columnis, ac binis paraſtatis, ſicuti & altera illi oppoſita Orientem verſus collocata. Laterales verò tredecim columnas numerabant. Antè arcum januam Baſilicæ reſpicientem æneæ valvę aperiebantur, quas è Templo Salomonis allatas, ibique à Conſtantino collocatas fuiſſe retulit in ſua hiſtoria MS. ſub Sixto V. exarata Franciſcus *del Sodo* dictus, Canonicus in Templo Beatę Mariæ, quod dicitur Schola Græca: binis paraſtatis adnectabantur, ſupra quas Cyborium imminebat æneum cum marmoreo Divi Petri ſimulachro inter columnas porphyreticas collocato, ut narrat Ugonius ſtat. 11. quod ſimulachrum ſervatur in ſacris Cryptis Vaticanis cum inſcri-
Pag. 269. ptione: *Sancti Petri Apoſtolorum Principis ſtatua marmorea antiquiſſima, quæ erat inter columnas porticus veteris Baſilicæ ſupra valvas æreas, hùc tranſlata à Paulo V. Pont. Max.*

Dictæ porticus ab ipſo Conſtantino primùm extructæ circa ann. 330. cum
poſt

poſt centum, & triginta annorum curriculum jàm penè totę diſſolverentur, à Simplicio Pontifice ann. 468. priſtinę formę reſtitutę fuere, ut patebat ex inſcriptione, quę olim in eodem atrio extabat, à Severano relata, ut ſequitur:

Cum ſubitis peragi fallax clementia veris,
Et ſacer addendo feſta vetaret aquis,
Simplicius Præſul ſacraria celſa petentem
Porticibus jactis texit ab imbre diem.

Eas deindè anno 500. tabulis marmoreis ſtratas, & muſivis ſignis ornatas à Symmacho Pontifice refert Panvinius his verbis: *Quadriporticum marmoribus ornavit, & ex muſivo agnos & cruces, & palmas ornavit, ipſum verò atrium omne compaginavit*, aitque anno 1558. quo ſcribebat, adhùc extare reliquias. Conſtantinus autem hujus nominis I. anno 710. eodem Panvinio docente, picturam ſex ſanctarum Synodorum generalium in illis exprimi juſſit, de quo Ciacconius in Conſtantino hęc retulit [Poſt occiſum Juſtinianum juniorem Imperatorem anno Chriſti 712. Philippicus Bardanes Imperium occupavit. Hic ſextam Synodum adverſus Monothelitas habitam impugnare auſus, Cyrum Patriarcham in Pontum relegavit, quòd benè cum Pontifice Romano ſentiret, in cujus locum Joannem Monachum Hæreſiarcham ſuffecit, cujus quidem dogmata ſtatim Romam miſit, mandavitque, ut omnium conſenſu approbarentur. At Conſtantinus Pontifex habita Synodo non modò Philippici Imperatoris, & Joannis Monachi opiniones improbat, verùm etiam decernit, ut Sanctorum Patrum imagines, qui ſex Conciliis ab omnibus probatis interfuerunt, in porticu Beati Petri depingerentur, cum intellexiſſet eas à Philippico à parietibus Sanctę Sophię ignominię cauſa abraſas fuiſſe. Pag. 500.

Anaſtaſius verò in Conſtantino earum imaginum picturam Papulo Romano tribuit, non Conſtantino, ubi ait [Hujuſque rei cauſa zelo fidei accenſus omnis Cœtus Romanę Urbis, imaginem, quam Greci *Votaream*; vel, ut alii legunt, *Pancaream* vocant ſex continentes ſanctas, & univerſales Synodos in Eccleſia Beati Petri erexerunt]. Quibus verbis Antonius Dandinus Alteſerra in ſuis notis ad Anaſtaſ. hęc addidit [Imago ſex univerſalium Conciliorum, quam Græci *Votaream*, vel *Pancaream* vocant, à Romana Plebe erecta in Eccleſia Beati Petri. Hæc imago à Philippico Imper. hęretico depoſita, à Theodoſio reſtituta Conſtantinopoli, ut ait Anaſtaſ. in Gregorio II. Protinus etiam, ut ingreſſus eſt Theodoſius Reginam Urbem, imaginem illam venerandam, in qua ſanctę erant ſex Synodi depictę, & à Philippico fuerat depoſita, in priſtino erexit loco].

Adrianum deindè anno 780. has porticus in utriuſque lateribus, in quibus confractę trabes inerant, & tectum ruinę vicinum poſitum erat, poſitis novis trabibus ipſum tectum noviter reſtauraſſe, expreſſis verbis idem Bibliothecarius affirmat. Anaſtaſius in vita.

Rursùs anno 827. Gregorius IV. penè totam porticum, quę mediana dicitur, noviter ex trabibus, cęteriſque lignis ob decorem Baſilicæ decoravit. Immò & etiam ſimiliter porticum antè valvas argenteas novo opere, cultuque præcipuo perfecit,

Sub Urbano IV. Pictor quidam egregius patria Aretinus, nomine Margaritonus, multa ſuo pennicillo expreſſit, Græcorum quidem more in iis porticibus anno 1262. ut refert Vaſarus; & anno 134. Benedicto XII. regnante Simeon Memmus, Jotto Pictore ejus Magiſtro è vivis erepto, exteriores arcus picturis ornavit, ex Vaſaro. Parte 1. pag. 33. Parte 1. pag. 90.

Anno demùm ſacri Jubilei recurrente 1575. Gregorius XIII. ligneam earum contignationem novam conſtrui mandavit, parieteſque dealbari, additis colorum ornamentis, quæ à ſe viſa Ugonius ſcripſit, & Torrigius MS. cap. 6. narrat ſub eodem Pontifice Cæſarem Urbevetanum, & Raphaelem Aretinum Pictores ſupra quinque januas hiſtorias Divi Petri, ex Actis Apoſtolorum acceptas, expreſſiſſe. Stat. 11. pag. 95.

Nec ſilentio præterire fas eſt Martinum V. qui expoſitis à nobis Numiſma-

matibus, Vaticanum Templum exprimentibus, fecit initium, hujuſque de ipſius Lib. 4. c. 9. fabrica tractatus chronologici non ignobile rudimentum. Scribit Platina in vita Martini V. citatus à Donato, verba, quæ ſubiicio [Et Martinus V. „ celſi generis Columna tandem reverſus Romam, adeò diſruptam, & vaſtam, „ invenit, ut nulla Civitatis facies in ea videretur. Collabentes vidiſſes Domos „ collapſa Templa, deſertos vicos, cœnoſam, & oblitam Urbem]. Quare permotus Pontifex optimus animum ad exornandam Civitatem adjecit, & pecuniis ad dignitatem Pontificis conſervandam deſtinatis (ut affirmat in ejuſdem vita Contelorius Archivi Vaticani Præfectus) Porticum S. Petri collabentem reſtituit, rationes deducente Laurentio Pauli Omniaſancti Cive Romano. Vide Bullam 5. idus Februarii anno X. & lib. Theſaurii 1429. Immò inter leges, quas anno 1424. Martinus impoſuit, exordiendo à Cardinalibus curę reformationem, erat hęc: *Procurent reparationem Eccleſiarum ſuorum Titulorum*; additque Platina: *Hujus autem ſtudia Cardinales ſecuti, Titulos ſuos ità certatim reſtituunt, ut jàm aliqua facies rediiſſe Urbi Romæ videretur*. Romanus tamen Canonicus Baſilicę Vaticanæ in deſcriptione illius tùm veteris, tùm novę Romę impreſſa anno 1649. ubi recenſet Pontifices, qui in eâdem aliquid ædificarunt, nullam mentionem fecit de Martino V. Attamen dubitationem omnem adimunt ejus Pontificis gentilitia ſtemmata in iis porticibus appicta, quę à ſe Sat. 11. ipſo viſa teſtatus eſt Ugonius, additque Martini V. Decreto picturas quam- Pag. 95. plurimas fuiſſe refectas. Fateor in Martini Numiſmate porticum Eccleſię Vaticanæ non exprimi, tres enim portæ, non quinque, quales erant in porticu Vaticana, in eo indicantur; attamen incuriæ tribuendum non eſſe judico, ſed ſtudio Sculptoris; quippè qui ad indicandas multiplices fabricas à Martino V. extructas in Templis, porticum exculpſerit arbitrariam.

Quandoquidem in porticu verſamur, de januis Baſilicę aliqua delibabimus, fuſiùs de illius tractaturi in deſcriptione porticus à Paulo V. magnificentiſſimè conſtructę. Quinque igitur illas olìm fuiſſe indubitatum eſt; eaſque annum 1300. quo ſęcularem Jubilęi annum Bonifacius VIII. celebrans (ſeu inſtitutor, ſeu reſtitutor ille fuerit) Portam Sanctam, ſeu Auream addi juſſit, juxtà aliquorum ſententiam, de qua re Pontificia Numiſmata copioſam dicendi ſegetem ſuo loco ſuppeditabunt; earumque ſingulę proprio nomine diſtinguebantur. Quę medium locum occupabat, Mediana dicebatur, ſeu Argentea, quæ in parte Templi dextra, Ravenniana, ea de cauſa, quam docet Mallius, ſic dicta videlicet, quoniam antiquitùs Ravennates, & omnes Longobardi, & Tuſci de conſuetudine per eam intrabant; vel quia Tranſtyberini per eam intrare ſolebant, cum Traſtyberina Civitas Ravennatum vocaretur. Huic proxima dicebatur Judicii, per quam defuncti inferebantur. Alia in ſiniſtra, Romana dicta, quoniam, teſte Mallio, *Romanæ Mulieres antiquitùs per eam intrabant*. Ultima demùm in eadem parte appellabatur Guidonea, quoniam Guidones (ait idem Mallius in deſcript. Baſil. Vatic. num. 44.) *qui ducebant Oratores venientes per porticale, quod eſt juxtà Nolarium majus frequenter per eam intrabant, undè uſque ad noſtra tempora faculæ, & cerei ibi vendebantur*. Ex Mallii verbis conjicit Illuſtriſs. Ciampinus, quòd Peregrini, voce Pag. 79. *Oratores* indicati faces emebant, ſeu candelas, quas poſteà Beati Petri ſepulchro offerebant accenſas.

Supra portam Ravennianam fuerant appenſa inſignia, & catena portus Smirnenſis ſub Sixto IV. Pont. teſte Alpharano in tabula ichnographica. Supra Num. 133. Romanam erant appenſi vectes portarum Urbis Tunetanę vulgo *Tuniſi*, cum decem vexillis, à Carolo V. Imperatore ad Paulum III. miſſis. Inter Romanam, & mediam tabula marmorea fuit collocata, in qua Bulla anni Jubilæi à Bonifacio VIII. emanata *Antiquorum habet fida relatio &c.* Inter mediam, & Ravennianam aliæ erant tabulæ lapideę, in quibus ſcalpro exaratę fuerant donationes S. Gregorii Magni Baſilicę factę, quarum unicam, cęteris temporis Pag. 81. decurſu deperditis, refert Illuſtriſs. Ciampinus.

Claudebant hæ porticus, quæ etiam Palmatæ dicebantur, ob Palmas æneas fonti additas à Symmacho, atrium, cujus menſuras ſuperiùs indicavimus.

Magis

Magis quidem longum, quàm latum. In loco palmis 95. diſtante à columnis, quę medianæ portę opponebantur, ut indicatur in tabula 4. Fons erat O à Symmacho circa ann.500. Peregrinorum commodo erectus. In medio autem Atrii Pinea ęnea M ab eodem Symmacho ibidem collocata, de quibus alibi dicendum erit.

Hoc atrium Conſtantinus primùm minutis lapillis muſivo artificio decoravit, cujus fragmenta reperta fuiſſe ſub Paulo V. refert Grimaldus MS. fol.156. apud Severanum. Anno poſteà 678. magnis marmoribus ſtravit Pontifex Domnus, ut affirmat Bibliothecarius; aliique Pontifices alia ornamenta addidere, prout indicabat antiquiſſima ibi appoſita inſcriptio à Grutero relata. In vita. Pag. 1166.

Quamvis clara fides multum de luminis aula,
Pluſque loci meritis nobilitatur opus;
Eſt tamen his pulchris ſpecialis gratia rebus,
Spectantumque oculos, ars pretioſa rapit.

Narrat Ugonius ſtat.11. ſe vidiſſe ſub porticu ſuperſtite tempore Sixti V. coloribus expreſſam inventionem Corporum Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, quæ accidit circa ann. 254. ſub Beato Cornelio, cui dubitanti, quęnàm eſſent Petri, quę nàm Pauli oſſa, preceſque Chriſti-fidelibus effundentibus, vox Cælo divinitùs emiſſa dubitationem omnem ademit, cum dixit: *Majora Oſſa ſunt Prædicatoris, minora verò Piſcatoris.* Ob quæ ornamenta, ſcripſerunt Paulus Diaconus, Anaſtaſius, & alii, tale Atrium Paradiſi nomine antiquitus appellatum fuiſſe.

Notandum tamen hic eſt, quòd etiamſi Oldoinus in Cornelio cum multis Hiſtoricis referat Cornelium ſimul cum Lucina Sanctiſſima Fœmina corpora SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli è Catacumbis in opportuniorem locum tranſtuliſſe, Pauli ſcilicet cineres collocando in via Oſtienſi in prædio Lucinæ prope locum, in quo gladio percuſſus fuerat; alios tamen affirmare, ut idem Oldoinus narrat, non Cornelium, ſed S. Sylveſtrum hujus nomine primum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli cineres pręviis orationibus jejuniiſque ponderibus diviſiſſe. Indicatur hoc à lapide in Vaticano ipſo Templo adhuc ſervato, ſupra quem hanc diviſionem factam fuiſſe ſequens narrat Inſcriptio Antiqua quam Torrigius refert. Tom.1. col. 162. Col.68. De Crypt. Vatic. pag. 50.

SVPER ISTO LAPIDE PORPHIRETICO
FVERVNT DIVISA OSSA
SANCTORVM PETRI, ET PAVLI
ET PONDERATA
PER B. SYLVESTRVM PAPAM
SVB ANNO DOMINI CCCXIX.

In hoc atrio rete æneum extendebatur, cui ligabantur lucernæ, quarum lumen Peregrinis inſerviret, noctu Divi Petri Sepulchrum viſitantibus, additque Torrigius in Archivo Vaticano Bullas ſervari Pontificias quibus, facultas datur valvas habendi apertas noctis tempore in commodum Peregrinorum. Quem morem etiam Petrus Mallius memorat, ubi ait [Rete
„ magnum, quod eſt in atrio Eccleſiæ antè portam argenteam in feſto San-
„ cti Petri, & octavâ tantùm accendatur, prætereà quatuor funes de antiqua
„ conſuetudine extenduntur in atrio ejuſdem Eccleſię in Paradiſo in modo
„ Crucis, ligantur de porticalibus ad Pineam ęneam, quę eſt in Paradiſo; &
„ utroque fune ſex candelæ ſuſpenduntur.

Antequam ex atrio diſcedamus Baſilicæ Frontem perluſtremus. Aſſurgebat hæc ad altitudinem palmorum 170. ex relatione Severani, ea ratione acuminata, qua expreſſimus in Tab. 5. Fig. 2. atque in Cryptis Vaticanis depicta fuit cum ſequenti inſcriptione: *Exeplum atrii porticus cum anteriori facie Baſilicæ veteris à Gregorio Papa IX. muſaico ornatu in*

in demolitione anni M. DC. VI. Pauli V. Pont. Max. juſſu aſſervatum. Muſivo opere illam exornatam fuiſſe anno 827. à Gregorio IV. narrat Torrigius, & ex verbis Anaſtaſii deducitur ab eo Pontifice tale opus refectum fuiſſe, dicentis: *In fronte Paradiſi jàm fatæ Eccleſiæ (Beati Petri) principali muſivo cuncta, quæ Priſcis temporibus in eodem pariete erant diruta, velocitate nimia pingere, ac reſtaurare decrevit.*

De ſacr. Crypt. pag. 154.

Anno deindè 1230. Gregorius IX. eandem Baſilicæ frontem novo opere muſivo texiſſe affirmat idem Torrigius ibidem: Severanus pag.65. Raynaldus tom.13. Annal. his verbis: *Tunc* (ideſt anno Pontificis 4.) *in Baſilica Duodecim Apoſtolorum Principis in majoris portæ veſtibulo parietem altitudine prægrandi rectum veſtivit lapide deaurato nobilium imaginum decore diſtinctum.* Verùm quia Raynaldus addit, *ut affirmat ejus Scriptor Anaſtaſius*; de narrationis veritate dubitatio ſuboritur, cum geſta Gregorii IX. ab Anaſtaſio nunquàm ſcripta fuerint, ſed IV. Anaſtaſius enim ſcripſit hiſtoriam Romanorum Pontificum à Beato Petro Apoſtolo, uſque ad ſua tempora tantùm, nempè ad Nicolaum I. qui anno à Deiparæ partu 867. è vivis exceſſit, Gregorius verò IX. anno 1241. Utcunque hæc ſint, pro comperto habemus talem frontem refectam fuiſſe ab Eugenio IV. anno 1431. cum Beati Petri Baſilicam reparavit, ut notat Oldoinus pag.876. Inſuper & à Nicolao V. circa ann.1447. prout indicabant utriuſque Pontificis gentilia ſtemmata in eadem fronte depicta, ut præfert ejus frontis exemplar in Cryptis Vaticanis delineatum.

Pag.408. Pag. 112.

In eo etiam videntur figuræ, quæ fuerant muſivo expreſſæ; videlicet in medio frontis erat Chriſtus ſedens, & manu elata benedictionem impertiens. Ad Chriſti pedes imago Pontificis genuflexi, putà Gregorii IV. offerentis aureum Numiſma, in dextera parte Beata Virgo, in ſiniſtra Divus Petrus ſtantes. Bos, Homo, Aquila, & Leo eo ordine, quo delineavimus, prout vidimus in Cryptis Vaticanis. Tabulæ autem aliquorum Auctorum diverſimodè illas imagines repræſentant. In quatuor ſpatiis à tribus feneſtris relictis, quatuor erant Evangeliſtæ ſtantes, librumque ſinguli manu perferebant. Sub his quatuor carmina legebantur vetuſtatem redolentia, ab Onuphrio Panvinio de Sept. Eccleſ. & ab Alpharano cap. 2. relata.

Pag. 49.

Ceu Solferveſcit ſydus, ſuper omne niteſcit,
Et velut eſt aurum rutilans ſuper omne metallum,
Doctrina, quæ fide callet, & ſic pollet ubique,
Iſta Domus. Petra ſuper fabricata quieta.

In linea inferiori hinc indè mediæ feneſtræ adjacebant duo ſenes, manibus pallio tectis Chriſto Servatori coronas offerentes. In partibus extremis quinque alii Senes ſtantes ſimilique habitu circumtecti exprimebantur. Propè binas feneſtras, per quas lumen naves minores irradiabat, neſcio qua de cauſa non expreſſas in tabula Equitis Caroli Fontanæ, grandioribus characteribus duo verba exarata fuere, videlicet *Hieruſalem* in dextera, in ſiniſtra verò *Betleem*.

In apice ejuſdem frontis Crucem collocaverat Sanctus Sylveſter ex albo marmore ad Græcæ Crucis formam exculptam, altam decem, octo palmis latam, quæ adhùc extat in Cryptis Vaticanis cum hac inſcriptione: *Hæc Crux erat in ſummitate exterioris faciei veteris Baſilicæ MDCVI.* Illam fideliter exprimi curavimus in noſtra tabula 5. ne Inciſoris arbitrium, ut alibi factum recognovimus, ab hiſtoriæ veritate aberraret. Non enim erat radiata, nec eo modo exculpta, ut in pag.99. Equitis Fontanæ Sculptor effinxit. In ejuſdem Crucis marmoreа baſi nomen Agrippinæ græcis characteribus erat inſculptum, ut nempè indicaretur (ait Torrigius) Ethnicorum impietatem ſalutifero Crucis ſigno ſubiici, ac penitùs conculcari. De hac Cruce loquens Grimaldus, ait [Die 8. Februarii, cum cæpiſſet „ tectum diſcooperiri, Reverendiſſimus Vicarius mandavit, ut demitterent „ Crucem marmoream octangularem antiquiſſimam, quæ extabat in fa- „ ſtigio frontis Baſilicæ, ubi muſivum Gregori IX. cernitur, quam die 16.

Pag.42.

Februa-

„ Februarii depoſuerunt, & ex pręcepto ſub Pontificibus novi pavimenti re-
„ poſuerunt. Socculum tenens Crucem ſculptum erat litteris Græcis Gen-
„ tilium: *Sepulchrum Flaviæ Agrippinæ* partim mutilatis.

In parte fronti Baſilicæ oppoſita ſupra porticum paries alter elevabatur, in quo Petri navicula videbatur à Jotto Pictore Florentino muſivo opere expreſſa, cujus ſacras Apoſtolorum imagines populus venerari ſolebat. De illa in pręſentiarum nihil addimus, fuſiùs tractaturi, cum de Porticu à Paulo V. extructa agendum erit, ſub cujus fornice ſervatur ab Alexandro VII. collocata

Ab indicato pariete Palatium claudebatur, quod ab Archipresbytero Baſilicę ædificatum fuerat, imminebatque porticui ſubjectę, palm.81. latæ, juxtà relationem Severani, quæ porticus in tres januas laxabatur quatuor paraſtatis diviſas. His januis totidem alię opponebantur reſpicientes Solis ortum, & gradus Baſilicæ, ut alibi innuimus, ea diviſę ratione, qua in tab. 4. indicantur. Eas valvæ claudebant ęneę, quæ anno 1160. quo vixit Petrus Mallius inſculpta proferebant nomina Urbium, & Povinciarum, quę in Eccleſiæ Romanę ditionem evenerunt ex donatione Caroli Magni tempore Adriani I. circa ann. 7 5 5. de quibus januis ęneis ſic Anaſtaſius refert: Pag. 42.
„ [Adrianus I. Sacratiſſimus Pręſul portas ęneas majores miræ magnitu-
„ dinis decoratas à Civitate Peruſina deducens in Baſilicam Beati Petri
„ Apoſtoli, ad Turrem comptè erexit]. Petrus verò Mallius ſcripſit:
„ [Putamus in memoriam tam magnificæ donationis, ut legitur in vita
„ Adriani I. 774. nomina Civitatum, quę prænominatus Rom. Imperat.
„ (Carolus) huic Sacroſanctæ Eccleſiæ contulit, in portis æneis, quæ ſuper
„ gradus Beati Petri fuerant, videlicet in introitu Eccleſię Sanctæ Mariæ in
„ Turre, argenteis litteris, ſicut nos vidimus, & cum fratribus noſtris
„ ſæpiſſimè legimus adnotata fuerunt]. Eam narrationem ferè narrat Ba- Tom. 9.
„ ronius ad ann.7 7 4. ubi hæc habet [Carolus Magnus, Romæ cum eſſet,
„ cum promiſſionem, quæ in Francia facta eſt, ſibi legi feciſſet, complacuit
„ illi, & ejus Ducibus, omnia, quę ibi erant adnexa confirmare, & pro-
„ pria voluntate bono, ac libenti animo aliam donationis promiſſionem
„ adinſtar anterioris, ipſe antedictus, & revera Chriſtianiſſimus Caro-
„ lus Francorum Rex conſcribi juſſit per Etherium Religioſum, ac pru-
„ dentiſſimum Cappellanum, & Notarium ſuum, ubi conceſſit eaſdem
„ Civitates, & Territoria Divo Petro, atque Pntifici Adriano &c.

Eædem januæ quatuor Columnis ornabantur ex marmore Sienite, quę deindè juſſu Pauli V. ad Fontem aquæ ab ejus nomine Paulę nuncupatę tranſlatæ ſunt, illumque miricè condecorant. [At ęneæ valvæ modò in-
„ dicatæ combuſtæ fuere à Friderico Imperatore, qui (ut narrat Baronius)
„ anno 1167. ſub Alexandro I I I. furore commotus Eccleſiam Apoſtolo-
„ rum, quæ á Fidelibus Eccleſię tenebatur in cuſtodia, cum Baliſtis, &
„ Sagittariis violenter egreſſus eſt. Sed cum eam expugnare non poſſet,
„ poſtpoſita reverentia Dei, & ejuſdem Regni Cęlorum Clavigeri, tan-
„ quam ſacrilegus, & prophanus ignem fecit apponi. Cuſtodes verò Ba-
„ ſilicę formidantes ne tota fabrica incendio ſolveretur, poſt combuſtam
„ Sanctę Marię in Turri Eccleſiam, cum ęneis portis, & vicinis porticibus
„ Beati Petri, Baſilicam in manu, & poteſtate ſævientis Principis tradide-
„ runt. Huc uſque Baronius, ex cujus narratione confirmatur fuiſſe ſub hac extrema porticu in parte dextera Sacellum dicatum Sanctę Marię, in Turri dictum à Turri campanaria illi proxima. Illud Alpharanus in ſua tabula oſtendit num. 1 4 9. nos verò num. 6 8. Eaſdem januas à Nicolao V. fuiſſe deindè reſtitutas affirmat noſtri Ævi Scriptor inſignis, ac in earum æneis valvis nomina Civitatum Apoſtolicæ Sedi donatarum inſculpta fuiſſe, argenteis Characteribus, *quas ſe vidiſſe, & legiſſe teſtatur Petrus Mallius* (ait hic Auctor) At bona ejus venia notandum hic eſt, hæc nomina non fuiſſe à Nicolao V. inſculpta. Nam Petrus Mallius vixit anno 1 1 6 0. Nicolaus verò V. anno 1450. hoc eſt annis circiter 2 9 0. antè Nicolaum. Potuit

 quidem

quidem Nicolaus reſtituere valvas, iterùmque in illis nomina Civitatum inſcribere, ſed an hoc ab eo ſit factum, nullus quem ſciam antiquus Auctor enarrat, non tamen potuit nomina illa Mallius legere ſub Nicolao V. inſculpta.

Antè Baſilicæ ingreſſum Area videbatur palmorum 65. longitudinem adæquans, latitudinem verò 200. juxtà atrii latitudinem ex calculo Alpharani. Ad illam aſcenſum præbebant quinque graduum ordines, quorum ſingulos ſeptem gradus implebant, ab alia parva area interdiſtinctos. Multa dicenda eſſent de his gradibus à Conſtantino primùm antè Baſilicæ fores collocatis, ſed alibi de illis diſſerendi locus erit opportunior, ac etiam alibi de Turri campanaria uberiori diſertatione agemus: Ità pariter de Mœnianis, quæ in parte læva areæ antè Turrim campanariam extabant, ab Innocentio VIII. inchoata, ab Alexandro VI. poſteà abſoluta, ut populis ad ſacra limina accedentibus poſſent Romani Pontifices magnificentiùs Sacras Benedictiones impartiri. Multa enim notatu digna de ſimilibus Mœnianis erunt referenda.

Hæc ſunt veteris Baſilicæ Vaticanæ monimenta, ac veluti (ut ità dicam) ejus auguſtæ molis reliquiæ, quas aut ignis, aut temporis ingluvie penitùs non abſumptas, huc illucque diſperſas colligere potui, ut ſervata temporum ſerie, earum memoriam Annalibus conſecrarem. Pauca illa quidem, ut adeò auguſtam molem teſtandam, iterumque ad publicam lucem revocandam idonea exiſtimarem. Attamen non audaciæ crimini hoc tribuendum judico, ſed legibus neceſſitatis. Quot enim vicibus Divi Petri Baſilicam perditorum hominum inſania nudavit ornamentis, quot flammæ ab impiis Barbarorum manibus admotæ penè totam abſumpſerunt, quot annorum decurſu ſpontè ſua ejus ædificii membra humi proſtrata jacuerunt, carie penitùs conſumpta! Quanta demùm vel Scriptorum incuria, vel hominum ſceleſtorum invidia ſilentio prætereuntes, Annalibus ſuis monimenta non tradiderunt? ut non difficilè tantùm, ſed impoſſibile ſit opus recenſere, quæ Summorum Pontificum, magnorumque Principum devotio in obſequium Divi Petri *Altaria erexerunt* (loquor cum Mallio lib. 1.) *Templa, Sepulchra, Domos, Palatia, Balnea, Formas; quibuſve exornaverint pavimentis, tectis, picturis, cælaturis, incruſtationibus, quæ dehinc inſuper dona ei ſive ſerica, ſive ænea, ſive argentea, aureaque contulerint.*

Præterita tempora ſi hùc revocemus, quibus in Vaticanam Baſilicam ſuos conatus exercere auſa fuit hominum impietas, nobis annus 739. primùm occurret, decimus Gregorii III. Pontificatus, quo Luitprandus Longobardorum Rex, ut refert Baronius his verbis [Nulla habita ratione ſacro-
„ rum, omni penitùs Divini judicii abrepto timore, Divinis legibus peni-
„ tùs proculcatis, in Romanam Eccleſiam immiſit exercitum, qui primùm
„ omnium in Sacroſanctam Sacti Petri Baſilicam extrà muros Urbis po-
„ ſitam, impetum fecere]. Qua de re Sanctus Pontifex Caroli Martelli Gallorum Ducis opem imploravit, de tali calamitate conqueſtus [Omnia
„ luminaria Eccleſiæ ad honorem ipſius Pontificis Apoſtolorum, & quæ à
„ veſtris parentibus, vel à nobis oblata ſunt, ipſi abſtulerunt &c.] Et paulò
„ poſt] undè Eccleſia Sancti Petri denudata, & in nimiam deſolationem
„ redacta.

Tom. 9.

Anno deindè recurrente 773. ſub Adriano [Cùm Deſiderius Rex
„ Longobardorum Eccleſiaſticam ditionem invaderet, Pontifex munivit
„ Civitatem Romanam, & Eccleſias BB. Petri, & Pauli fecit exornare hoc
„ eſt ornamentis nudare, & cuncta earum cimelia, & ornatus, in hanc
„ Civitatem Romanam introduci, claudi faciens omnes januas Eccleſiæ
„ Beati Petri, & deintùs ferris ſupponi, & muniri juſſit, ut ſi ipſe protervus
„ Rex ſine licentia, & permiſſu Pontificis adveniſſet, minimè ad dictam
„ Eccleſiam facultatem introeundi haberet, niſi bracchio ad ſuæ animæ in-
„ teritum ipſas confringeret januas.

Apud Baron.

Rurſùs anno 846. Saraceni ex Affrica, inſtructa claſſe, venientes, impro-

„ improviſo agmine (ſcripſit Baronius) ſub anno ſecundo Sergii I I. Suburbia Tranſtyberim poſita deprædati ſunt, & ipſas Sacroſanctas Baſilicas „ Principum Apoſtolorum Petri, & Pauli auro, argento, gemmiſque locupletes ſpoliarunt. Quibus impiis auſis permotus Leo IV. muros ædificavit circa annum 850. quibus novam Civitatem Traſtyberinam conſtitueret, in qua ſacra Divi Petri Ædes tutaretur, eamque à ſuo nomine Urbem „ Leoninam nuncupavit. Tom. 10.

Romam aggreſſus ſub Joanne Papa VIII. anno 878. Albertus Bonifacii filius, & Lantbertus Dux Spoleti, eam cum manu valida ingreſſi ſunt, & Joanne Pontifice ſub cuſtodia retento, optimates Romanorum fidelitatem Carolo Manno Sacramento firmare coegerunt. Quibus indè diſcedentibus, idem Pontifex Domum Sancti Petri ingreſſus, omnes theſauros, quos ibi reperit, ad Lateranos tranſtulit, & Altare Sancti Petri cilicio coopervit, & cuncta oſtia ejuſdem Eccleſiæ clauſit, nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens plures dies celebratum eſt. Apud Baron.

Sub Innocentio I I. anno ejus primo, qui fuit 1130. in odium, „ & æmulationem elevatur in Thronum à Fatioſis Petrus Leonis filius Cardinalis, atque Anacletus I I. nominatur; ex quo factiones obortæ, rixæ, „ atque contentiones. Tum enim plebs claſſico excitata potentium, eò „ properat, quò furens vocat ambitio, & provocat ſpes avida lucri. Hoc „ ſtatu miſerando collocata erat tunc temporis Romana Eccleſia, in Templo „ Sancti Petri abominatione ſedente. Tunc Anacletus cum ſectatoribus ſuis „ ad Sanctum Petrum cum indignatione maxima cum multitudine equitavit, & ipſam quam cæpit Eccleſiam per violentiam introivit, & per Sanctuarium, & aureum Crucifixum pendentes coronas, cum toto theſauro „ argenti, & auri, & pretioſis lapidibus, ſive gemmis, quas Romani Pontifices, orthodoxique Imperatores in Eccleſia ipſa cum devotione obtulerunt, tanquàm ſacrilegas auferre, & Cyborium, quod ſuper Altare „ B. Leo conſtruxerat detruncare præſumpſit]. Hæc Baronius affirmat ſe „ accepiſſe à Scriptore Anonimo ejus temporis ex codice Vaticano tom. 12. „ anno 1130.

Quæ ſatis ſint dicta de prædis è Baſilica Vaticana raptis à nefariorum hominum avaritia. Ad incuriam verò ſignificandum, cujus cauſa Vaticanæ Baſilicæ faſti penitùs perierunt, ſatis ſuperque ſit hùc adducere, quòd narrat in ſuis MS. Jacobus Grimaldus [Tempore Clementis VIII. (inquit ille) „ ego Jacobus Grimaldus habui hanc notam Benefactorum Baſilicæ mihi „ traditam à R. P. D. Conſtantino Gaetano Abbate S. Barontii Caſſinen. „ Congregat. qui vitæ ſuę ſpatio omnia ferè tabularia Italiæ perluſtratus, „ eſt, hancque notam, ut ipſe aſſeruit, acceperat ex quodam pervetuſto „ libro Benefactorum Baſilicę Sancti Petri in pergameno MS. aſſervato in „ Bibliotheca Cathedralis Reatinę. Sub Paulo V. Presbyteri illi quibus „ cura imminebat dictæ Bibliothecæ vendiderunt plures libros illi, qui „ tympana Fœminarum conficiunt, & inter alios, ex mala fortuna, dicti „ libri Sancti Petri contigit etiam numerari, vendi, diſtrhai, & in uſum „ tympanorum verti, obliteratique memoriæ in eo deſcriptæ, id omne „ vitio, & inſcitia, & malignitate Presbyterorum ſupradictorum. Ità mihi „ dixit dictus Pater Conſtantinus]. Has temporum vices pluſquam centum annorum ſpatio inſtar ejuſdem Naviculę, quaſi fluctibus agitata Vaticanâ Baſilicâ, haud facilè relatu eſt, quantum auri, quantum laboris, & vigiliarum Romani Pontifices exhauſerint, & pręclaram illam molem diutiſſimè tuerentur.

Quibus adde Benedictum X I I. qui anno tertio, videlicet à Chriſti nativitate 1337. juſſit Theſaurarium Patrimonii labentem Baſilicam quantociùs reficere. Clementem V I. qui circa annum 1350. cęleſtes Eccleſię Theſauros liberaliter fuit elargitus omnibus ejuſdem Baſilicę ruinis quoquomodo occurentibus. Innocentium V I. qui anno 1352. ſui Pontificatus primo, Vicarium ſuum ad idem opus epiſtolis excitavit. Verùm cęteros ſuo erga

Divum

Divum Apoſtolorum Principem amore ſuperavit Leo hujus nominis IX. Lib.2.c.88. Hic enim Summus Pontifex (ut affirmat Leo Oſtienſis) inter innumera ſuę bonitatis inſignia, quamdiù Romæ remoratus eſt omni tempore tribus per hebdomada diebus à Lateranenſi Eccleſia uſque ad Sanctum Petrum privato habitu, nudiſque pedibus, cum duobus, aut tribus Clericis noctu pſalendo, & orando pergebat. Hic in ejuſdem Eccleſiæ emolumentum (addit Ad ann. 1049. Baronius) conceſſit, ut decima pars oblationum cederet Baſilicę utilitati, quod ejuſmodi decreto omnibus voluit fieri manifeſtum. Accepimus id ex Archivo ejuſdem Baſilicę Vaticanę his verbis conſcriptum:

„ Beate Petre Apoſtole ego Leo Epiſcopus ſervus tuus, & omnium „ Servorum Dei, de tuis donis aliquam tibi offero particulam, quàm mihi „ fuit viſum dignum, & juſtum curis, quibus circumdor auferre, & tibi „ offerre quaſi meam, cum ſi tua. Quidquid enim eſt, quod in noſtris „ juribus ſit, licèt ſit parùm ad conferentiam præteritorum, quæ noſtri „ Anteceſſores habuerunt, id tamen, quantumcunque ſit dignum, tecum „ judicavi ſortiendum. Ecce enim de oblationibus Fidelium, quæ tibi offeruntur in Altari tuo, ſub quo Sacrum, & venerabile Corpus requieſcit, & etiam in Confeſſione ipſius Altaris, decimam partem tibi, quamvis tuum totum ſit, humili devotione, & tota cordis poſternatione offerimus, donamus, concedimus, & etiam corroboramus, atque confirmamus ad conſtructionem, & reſarcitionem ipſius tui Sacri Templi, in ædificandis parietibus, picturis, tignis, tectis, imbricibus, & præterea luminariorum concinnationibus aſſiduis olei, & ceræ, necnon lampadibus vitreis, & accindulis, atque thimiamate, cæteriſque omnibus utenſilibus, quæ ad uſum, & neceſſitatem, atque decorem totius ipſius Eccleſiæ pertinent. Decimam verò ipſam ſemper volumus eſſe decimam diem, ut oblatio, quæ tibi debetur, ſeparata ſit à cæteris oblationibus, & nullum aliqua confuſione patiatur errorem.

Ex qua donatione ſatis elucet ejus Pontificis ergà Divum Petrum pietas, ac præclarus in ejuſdem Baſilicam amor, dignus profectò inſcriptione, Apud Oldoin. pag. 794. quam Wbertus refert in ejus ſepulchro fuiſſe appoſitam, his vebis.

Victrix Roma dolet nono viduata Leone,
Ex multis talem non habitura Patrem.

CAPUT XI.

De nova Baſilica conſtructione ſub Nicolao V. Summo Pontifice.

ELAPSO circiter mille, ac viginti annorum ſpatio poſt primam Baſilicæ conſtructionem à Magno Conſtantino factam, Nicolaus V. videns eandem, periculoſam comminantem ruinam, novam delineationem meditatus eſt, adeò magnificam, amplam, & ornatu divitem, ut conſultiùs To.1.par.2. pag.521. ſit *eam ſilentio præterire, quàm loqui*, inquit Vaſarus. S. Antoninus lib.22. cap.12. ſic de Nicolao ſcripſit: *In amplificando autem ædificia, & Eccleſia S. Petri videtur Nicolaus nimis animum, & opus impenſarum appoſuiſſe ſecundùm ſermonum omnium.* Ejuſdem Pontificis excelſum animum, ac cogitationum amplitudinem luculenta enarratione Poſteris expoſuit Jannozzus Manettus equè nobilis, ac eruditus Florentiæ Civis; de quo inquit Bocchus, Pag. 25. „ ſi vitam Vir clariſſimi totam excutias, & toties magna negotia, toties „ Legationem obeuntem inſpicias, nullum, quòd ſeribendis lucubrationibus daret, habuiſſe ſpatium reliqui temporis diceres; contraque cum tàm „ multa legas, quæ ſcripſit in otio, nunquàm otioſo, nihil eum egiſſe aliud

tota

tota vita affirmares] . Hùc igitur affero ejus narationem ex tom. MS. miſcell. XXIV· ſignato littera M. quem in ſuo Muſeo habet Illuſtriſs. Ciampinus ex Auctographo habitam , quod extat Florentiæ in Biblioteca Medicea , videlicet.

Nicolaus V. inter ſingularia , præcipua fabricandi , & condendi opera, ac profectò memorata, laudibuſque digna intrà Urbem partim ad munitionem, partim ad ornamentum, partim ad aeris ſalubritatem, partim ad devotionem, vel maximè pertinentia efficere, & conſumare cupiebat, ac ſi in mente ſua penitùs, & animo propoſuerat. Quintum, erat ut ſacra Beati Petri Aedem à fundamentis nuper reædificaret. Antè primum igitur hujus ſacræ Aedis veſtibulum ſuper ſcalas prominens maxima quædam area quingentorum in longitudine, centum in latitudine cubitorum pulcherrimè apparebat. A formoſis namque prædicti veſtibuli gradibus, quos partim marmoreos, partim porphyreos, partim ſmaragdinos diverſorum colorum decoris gratia interſerebat, incipiens, uſque ad egregia, & nobilitata intercolumnia per quingentos, ut diximus, paſſus, in longum extendebatur, ſuper quibus tres commemorati Vici porticus, ſpatioſorum omnium ſpectaculorum viſu pulcherrimum ſpecimen, ſubſtentabantur. Inter prædictas ſcalas, & hoc prædictum veſtibulum magnum quoddam, & amplum ſuperficiei ſolum interjacebat, quòd maximæ hominum multitudinis longitudine, ac latitudine ſua capaciſſimum viedebatur. In ſuperiori hujus ampli ſoli parte oblongum veſtibulum reperiebatur, quod quinque egregiis portis æquis inter ſe portionibus diſtinguebatur, & à primo ſcalarum gradu, uſque ad prædictas primi veſtibuli portas 75. cubitorum latitudo, longitudo verò ultrà 120. paſſus protendebatur, atque in utraqae hujus veſtibuli extremitate ſingulæ turres è pulchris marmoribus in altum ultrâ centum cubitos erigebantur, quæ quidem, & munitionem Templi, & ad opportunam Canonicarum Horarum pulſationem ſimùl famulabantur. Ab hìs duobus campanilibus, ſic enim commemoratæ turres vulgato, & trito verbò appellantur, duo longiſſimi, & ampliſſimi muri, utrinque quiſque á latere ſuo uſque ad primum cujuſdam magnę crucis principium extendebatur; à dextris namque unus inter Palatium, & Templum dividens cum exteriori curte, á ſiniſtris verò alter intercedebat, á quo retrorſum via publica ſternebatur. Ab hoc primo veſtibulo in alterum ſimile per quinque egregias portas tranſibatur, & à ſecundo in magnam curtem antè tertium veſtibulum aſtantem per totidem aditus vadebatur, quorum tres patentes portæ cum extremis utrinque porticibus apparebant. Sed antequàm à Templi januas applicaretur, curtis illa ampla interjacebat, in cujus meditullio vivum fontem à vertice montis per abſtruſos cuniculos derivandum, una cum ingenti pino æreo deſignabat, á lateribus verò utriuſque porticus duo intercolumnia ſe invicem ſpectantia decoris, & utilitatis cauſa figebantur. A ſiniſtra enim porticu plures commodæ, & opportunæ pro regularibus Presbyteris manſiones conſtruebantur, cum ad dexteram murus diviſor aſtaret, ex tranſverſo verò horum duorum intercolumniorum tertium intercolumnium inter duas prædictas porticus porrigebatur, ſupra quod ingentes fornices ad tertium Templi veſtibulum volvebatur, quod quinque pulcherrimis portis peregregiè fabrefactis, miriſque ſculpturis adornatis illuſtrabatur, undè in Templum ipſum tranſmittebatur. In hoc longo, & amplo Templi ſpatio, quod uſque ad primam crucem magnam 160. in longitudine, in latitudine verò 120. cubitorum extendebatur. A dextris commemorata curtis, quo omnes, Templi & Palatii aquæ pluviæ à prædictis locis arcebantur, & per cloacas ſubterraneas emittebantur, à ſiniſtris autem commodę, & oportunæ regularium Presbyterorum, Templo ipſi in Divinis cultibus continuè ſervientium, manſiones conſtruebantur, quę uſque ad illas paulò antè commemoratas contiguæ ducebantur, niſi quod à parte ſuperiori Sacrarium quoddam amplum, & ingens, pulchrum, ac devotum oportunè admodùm ædificabatur. In reliquo verò ſoli ſpatio, ſeu pulchra, & ſpecioſa intercolumnia

lumnia ad lineam ſeſe pariter intuentia,tria à ſingulis lateribus conſpiciebantur, quæ quidem ea quinque latera in formam navis redigebant. Idcircò quinque naves vulgò nuncupabantur, quarum medium intercolumnium ideò cęteris lateralibus latiùs oſtendebatur, tùm quia ambulatorium amplius erat, tùm etiam quia exindè mirum quoddam totius Templi ſpectaculum liberiùs apparebat. A dextris in extremitate prædictę curtis plurimę, ac ſpecioſę Cappellę, à ſiniſtris verò todidem per totam longitudinem illis dexterioribus pariter correſpondentes deſignabantur. Reliquę duę naves tribus commemoratis ſpatioſæ admodùm ſuis ordinibus reſpondebant. Ultimo magnæ crucis intercolumnium octo à dextris verſus curtem, ac totidem à ſiniſtris columnis verſus publicam ſtratam, ideò paulùm utrinque extendebatur, ut majorem quandam, & ampliorem plurimum inter ſe fornicum crucem efficeret. Septem enim cruces inter ſe invicem involutas, fornicataſque in longum 185. cubitorum ſpatia (tantùm enim per longitudinem portendebantur (pulcherrimè, ſpecioſiſſimèque reddebant, quarum intermedia cęterarum maxima in 40. ſeu verò alię in 24. cubitos pariter porrigebantur. Super maximam 40. cubitorum crucem altiſſima 100. cubitorum teſtudo prominebat, ſupra quam altera ſimilis 25. cubitorum cum pluribus diverſarum formarum cornicibus adjungebatur. Hæc parva teſtudo in ſummitate ſua idcircò patens, & aperta relinquebatur, ac in modum laternæ aptabatur, ut lumen undique clariùs, & apertiùs per totum ſpatium diffunderetur. Juxtà commemoratam crucem à parte ſuperiori ingens Cappella in latitudinem 40. circiter, in logitudinem verò 75. cubitorum portendebatur. Hanc magnam Cappellam, vulgò Tribunam vocant, utraque hujus Tribunę latera ob majorem perſonarum capacitatem, ſedilium gratia hinc indè extendebantur, ac utrinque pluribus feneſtris, in magnorum oculorum formas redactis, egregiè admodùm ornabantur, atque in ejus meditullio ingens, ac pulcherimum, & omnium ornamentorum generibus refertum Altare ab extremitate pędictæ magę crucis aſtabat. In ſummitate verò Tribunę ſolium Pontificale altiuſculè eminebat, ut & ipſe ab omnibus circumſtantibus videretur, ac pariter omnes aſtantes, ſedenteſque videret. Utraque hujus Templi latera ab ingentibus feneſtris, ſeſe mutuò reſpicientibus ornata, ſingula quæque ampli, & longi ſpatii loca in cruce illa magna inferiora ſuis ſplendoribus illuſtrabant. At verò univerſum ambitum ſuperiorem rotundæ quædam feneſtrę in magnorum oculorum corona ſpatioſiſſimè ambiebant, per quas quidem Solares radii ità ingrediebantur, ut non modò ſingula teſtudinis loca luce ſua colluſtrarent; ſed divinæ quoque glorię ſpecimen quoddam cunctis devotis conſpectoribus demonſtrarent. In vertice verò teſtudinis rotunda quędam, & ingens feneſtra cęteris altiùs prominens, in laternæ formam ceu ſupra commemoravimus redacta, mirum in modum condecorabat.

Cæterùm univerſum totius ſpatii pavimentum eiſdem variis partim marmoreis, partim porphyreis, partim ſmaragdinis coloribus ornabatur, quibus ſcalarum gradus condecoratos ſuperiùs aſſe diximus, & ne tantum tàm pulchrum, tàm devotum, tàm admirabile, ac denique tàm divinum potiùs, quàm humanum Templum aliquibus defunctorum Prælatorum, vel Pontificum humationibus ullatenùs pollueretur, hujuſmodi ſepulchra à ſiniſtro latere extrà Templum è regione ad ſolium Pontificale conſtrui, condique volebat. Verùm cum multa de mira hujus Templi fabricatione hactenùs dixiſſe videar, reliquum eſt ut de dimenſionibus ſuis pauca quædam breviſſimè adjungamus. Area quingentorum in longitudine in latitudine verò centum cubitorum antè ornatiſſimas ſcalas ſternebatur. A primo aſcenſionis gradu uſque ad ſolium Pontificale longitudo ultrà quingentos cubitos porrigebatur, in latitudinem verò ad centum viginti per totum penè ſpatium extendebatur, niſi ubi à duobus magnę illius crucis lateribus bracchia utrinque dilatantur. Ibi enim uſque adeò amplificabatur, ut ad centum octuaginta menſuraretur, altitudo verò omnium fornicum ultrà

octua-

octoginta paſſus aſcendebat, cum maximę teſtudinis ſublimitas ad centum ſupra vigintiquinque cubitos attingere videretur. A Palatio in hoc Templum per plures pulcherrimos aditus à Summo Pontifice magna Prælatorum comitante caterva incedebatur. Ab uno verò cæteris eminentiori per cochleam quandam ſpecioſiſſimam vadebatur. Et ne huic tàm admirabili, & tàm digno ædificio ullum ornamentorum genus deeſſe videretur, univerſum ſuperioris ſpatii ambitum plumbeis laminis ſpecioſiſſimè ſimùl, atque utiliſſimè adornabat. Verùm, ut hæc ingentia maximæ molis ædificia faciliùs extruere valeret, Anienis fluvii alveum, quo à Tyburtino Oppido verſus Romam navigari conſueverat, ità mundari, atque ità purgari fecit, ut ea, quæ ad ædificandum neceſſaria erant, aptiùs à Tybure tranſmitti, ac transferri poſſet &c.

Deindè ſi Hiram quoque Tyrenſem famoſiſſimi Templi Salomonis non Architectum, ſed ſingularem æris magiſtrum, opificemque ærarium, de ſapientia, intelligentia, ac doctrina, & de ſculpendi arte ſtatuariaque ſacris libris apprime laudatum fuiſſe novimus, quanto nos majores Nicolao noſtro laudes largiri, præbereque impellimur? Qui ſuaptè ingenio, ſuaque induſtria multos quotidianorum operum, varioſque Præfectos conſtituit, atque illis omnibus Bernardum noſtrum Florentinum peregregium Latomorum magiſtrum, ac profeſſorem, ut illi juxtà Pontificias dumtaxat deſignationes ad unguem obtemperarent, nàm cum eo ſolo omnia ad prædictam fabricam pertinentia communicabat. Hùc uſque Manetti deſcriptio.

Bernardus hìc, de quo Manettus lopuitur, fuit Roſſellinus, quem Marrinus Ferraboſco pag.10. nominat Hieronymum, Eques autem Fontana appellavit *Antonium*, *à quo* (ait) *Nicolaus V. Vaticana Baſilica jàm dudum ruinam comminaretur, nec ullam ejus cohibendæ viam patere cognoviſſet, alteriùs molis extruendæ, novam juſſit delineationem exarari*, citatque Vaſarum. Sed bona cum ejus venia dixerim, non ab *Antonio*, ſed à *Bernardo* Baſilicæ delineationem exaratam fuiſſe. *Antonium* enim narrat Vaſarius fuiſſe Sculptorem, qui Florentiæ vita functus antè Nicolaum Pontificem ſuperſtitem reliquit ſuum fratrem *Bernardum* Architectum inſignem, cui Nicolaus V. ut habuimus ex Manetto, ejuſdem ætatis Scriptore, novi Templi delineationem commiſit, quæ deindè fortuito periit. Nec ſolo Roſſellino mentem ſuam expoſuit Pontifex, verùm etiam Leoni Baptiſtæ Alberto Florentino è clariſſima Albertorum Familia, *Viro* (de illo ſcripſit Angelus Politianus Laurentio Mediceo patrono ſuo) *ingenii elegantis, acerrimi judicii, exquiſitiſſimæque doctrinæ, qui cum complura alia egregia monimenta Poſteris reliquiſſet, tùm libros decem elucubravit de Architectura*; quippè Romam profectus intimam familiaritatem induſtria Blondi Forolivienſis contraxit cum Pontifice, qui, ut opere mentem ſuam expleret, inchoavit ad caput Beati Petri amplam teſtudinem, quàm vulgò Tribunam vocant, qua Templum ipſum à Conſtantino ædificatum auguſtiùs, & magis capax eſſet. Quam ob cauſam, ut retulit Maffæus Veggius, qui tempore ejuſdem Nicolai vixit, *cum tale ingens ædificium fabricare cœpiſſet*, Probi Templum in primis demolitus eſt, quod morte præventus imperfectum reliquit. Creviſſe tamen ſupra Templi pavimentum ad altitudinem trium cubitorum, refert Aſcanius Condivus in vita Michaelis Angeli Bonarotę pag.16.

Lib.5.cap.2

Tom. I. pag.320.

Vaſar.par.2 pag.274.

Ciaccon. pag.954.

C A P U T XII.

Acta Julii II. in novæ Baſilicæ fabrica.

SED in ipſo conatu pulcherrimi operis Pontificis mors cum obveniſſet, Templum iiſdem veſtigiis hęſit, quibus inchoatum. Julius verò Pontifex Secundus nomine, ſed celſitudine animi haud inferior primo illo domitore Orbis Julio, quem olim Romana plebs additum Cælo inter ſua Numina falsò credidit, jàm ruentis Ædis Conſtantinianæ periculo actus, operi manum admovit, & coactis undique Viris præſtantibus de nova erigenda mole cum Juliano præſertim, vulgò à S. Gallo nuncupato, ejus ætatis inſigni Architecto ſeriò egit, illamque ejuſdem curæ duxit committendam; ſed cum eo tempore Lazarus Bramans in Urbem advenerit, in qua Balthaſſar Pe-
Vaſar. part. 3. vol. 1. pag. 67, rutius, Raphael Urbinas, aliique Architecturæ artis Periti ſimùl florebant, cum his diù diſceptatum de fabrica fuit, ac demum Bramanti ejus cura commiſſa, cujus vivido ingenio Serlius affirmat, Architectonicam artem penitùs
Lib. 3. deperditam, Orbi fuiſſe reſtitutam

Ægrè hoc tulit Julianus, qui Julii Pontificis benevolentiam antè Pontificiam dignitatem fuerat expertus; quamobrem bile commotus Româ diſceſſit, & Bramans anno 1503. Provinciam ſibi impoſitam impigrè ſuſcipiens, communicatis cum Principe ſuis rationibus de re tota deliberans, nihil humilè cogitare decrevit, nihil uſitatum moliri, ardua omnia aggredi, quæ magnis etiam Viris admirationi eſſent futura, æquè ac terrori. Artifici animos addidere Pontificiæ majeſtatis amplitudo, ac liberalitas, nullis Terrarum, Mariſve limitibus circumſcepta. Varias pro nova fabrica ideas Pontici Bramans expoſuit, quarum una futuræ molis amplitudinem eximiam præſeferens, præ cæteris Pontifici magis arriſit. Exprimitur illa in Nummis,
Parte 3. pag. 35. quos à Carrodoſſo in ære cælando peritiſſimo cum Julii II. & Leonis X. effigie cuſos fuiſſe Vaſarus affirmat. Exhibent illi tholum excelſum columnis ſuffultum, ac frontem amplæ Baſilicæ cum duabus turribus hinc indè collocatis, ſub qua inſcripta ſunt verba: *Vaticanus Mons*, & in gyrum hæc alia diſpoſita: *Templa Divi Petri Inſtauratio*. Ut in noſtra prima Tabula indicavimus pag. 9.

Ut igitur quantociùs fabrica aſſurgeret, illique locus eſſet expeditiſſimus, juſſu Pontificis veteris Baſilicæ medietas diſiecta omninò fuit. Hanc
Condivus in vita pag. 24. Baſilicæ ruinam egerrimè tulit Michael Angelus Bonatota, quem adhùc juvenem Julius Romam accerſiverat, ut ſibi magnificum excitaret ſepulchrum, & zelo inductus Bramantis audaciam accuſavit, qui, ut citiùs novam Baſilicam juxtà ſuam delineationem erigeret, pretioſas columnas à Conſtantino erectas, temerè proſterneret, in plures partes diffractas, cùm eas novis Ædibus ſervare poſſet incolumes. Præter veterem Baſilicam fuit etiam pars collis imminentis ſolo æquata quo tempore, cum ferè omnes proximi Cœmeterii aditus præcluderent, & quæ ſupererant ſubterranearum viarum, & cubiculorum veſtigia penitùs delerent Artifices, Julius Pontifex locum adeò venerabilem, ac religioſum, haud ruinis opprimi, ejuſdemque cultum obliterari ſuſtinuit; ſed nefas id eſſe ratus, ut ſacræ, ac venerandæ antiquitati uno, eodemque tempore proſpiceret, eundem intrà novi deſignati Templi terminos complecti voluit; hoc etiam aſſerit Tyberius Al-
Aringus lib. 11. c. 4. pag. 219. pharanus his verbis [Unum inter reliqua mirabile, & maxima omnium „ exultatione dignum accepi, quod referre exulto, & omnibus patefacere „ conor, loca ſacra, atque ſepulchra ſub antiquæ Baſilicæ pavimento, „ propriis in locis integra, & intacta Julii II. Pont. Max. juſſu permanere, „ quin etiam ipſum pavimentum integrum, nullibi defoſſum, præter- „ quam ubi novæ Baſilicæ fundamenta jacta fuerunt, & hoc non immerito

ritò

„ ritò, nàm piùs Pontifex audierat ipſius Baſilicæ medianam navem, atque tranſverſam, quam crucem vocant, Sanctorum Oratoriis, atque ſepulchris refertas à cunctis Fidelibus magna veneratione coli. Idcircò illas præcipuè partes illibatas reſervandas, & Baſilicæ novæ parietibus circumſtruendas Bramanti Architecto diſtrictè mandaverat. Id ſine cunctatione illum executum fuiſſe experimento comperimus. Præterea ſepulchrorum cadavera in effoſſione reperta omnia communi ſepulchro, ad hoc ſpecialiter elaborato, ſemper cum honore fuiſſe repoſita &c.] Hæc ille, ex quibus conſtat quantum debeant devotionis inferre, & venerationem accendentibus ingerere.

His ritè peractis vaſtam, ac portentoſam auguſtiſſimi Templi molem ad Bramantis exemplar ædificare aggreſſus eſt Julius Sabbato in Albis, decimaoctava Aprilis anni 1506. quo die, addit Oldoinus pag. 246. litt. B. primum lapidem ſuis manibus ipſemet poſuit, in cujus prima facie hæc legebantur: *Ædem Principis Apoſtolorum in Vaticano, vetuſtate, & ſitu ſquallentem, à fundamentis reſtituit, Julius II. Ligur Pont. Max. anno M D VI.* in altera verò *Julius II. Ligur Pont. Max. anno ſuo Pontificatus tertio M D V I.* In tertia: *Inſtauratio Baſilicæ Apoſtolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanum.* Ciacconi pag. 234. litt. D.

Alexander Donatus de Roma vetere pag. 372. aliam affert primi lapidis inſcriptionem, quam putavi in quarta ejus parte fuiſſe inſculptam, ab Oldoino omiſſam, videlicèt: *Julius II. Pont. Max. Ædem D. Petro dicatam, vetuſtate collabentem, in digniorem, ampliorem que formam ut erigat, fundamenta jecit anno Chriſti M D VI.* Inſcriptiones hujuſmodi narrat Torrigius, compoſitas fuiſſe à Dominico Antonio de Chiarellis, ſed unicam fuiſſe, non quadruplicem, notat Grimaldus, ut inferiùs patebit. MS. delle grandezze della Chieſa Vaticana

Talem lapidem fuiſſe poſitum à Julio Pontificali amictu induto poſt Sacrum, ſolemni pompa celebratum á Cardinale Volaterano in Altari Divi Petri coram univerſo Purpuratorum cœtu, ac Eccleſię Adminiſtris eo in loco ubi nunc Altare extat Divæ Veronicæ, erectum ab Urbano VIII. affirmat Torrigius, additaque illi fuiſſe duodecim ærea Numiſmata in vaſe fictili recondita, fortaſsè in honorem Duodecim Apoſtolorum, quorum Principes Petrus, & Paulus indicabantur in duobus aureis, viginti ſcutorum pretium habentibus. Imaginem ipſius Julii præferebant Numiſmata cum verbis: *Julius II. Ligur Pont. Max. anno ſui Pontificatus III. 1506.* In averſa verò fronte exprimebatur Baſilica, adjecta epigraphe: *Inſtauratio Baſilicæ Apoſtolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanus.* MS. cap. 1. & de ſacris Crypt. pag. 12. Torrig. de Baſil. Vatic. cap. 6.

Idem Auctor narrat Julium II. poſt Miſſam ſolemni ritu celebratam à Franciſco Soderino Cardinali in honorem Spiritus Sancti (ut ſcribit Franciſcus Albertinus, qui adfuit) primum lapidem poſuiſſe, deſcendentem ad ima fundamenta, quamvis ſeptuagenarium, à duobus Cardinalibus ſociatum, cum aliis triginta tribus, pręſentibus multis Epiſcopis, Proceribus, & Cleri Baſilicę die 15. Aprilis. Cap. 1.

Hęc omnia etiam narrat Jacobus Grimaldus in ſuo opere MS. de Sacroſancto Sudario pag. 97. his verbis [Julius II. Pont. Max. die 18. Aprilis Sabbato in Albis anno 1506. primarium lapidem ab ſe benedictum poſt habita Miſſarum ſolemnia in fundamento, dexterę paraſtitis, in qua hodiè Sacroſanctum aſſervatur Sudarium, Divino Numine invocato, ad ęternam Omnipotentis gloriam, & Principis Apoſtolorum honorem, Sacro aſtante Cardinalium Collegio, & tota Curia, ritu maximè ſolemni collocavit. Franciſcus Cardinalis Soderinus, Volateranus nuncupatus, ſupra Altare majus Miſſam cantavit, Summo Pontifice, Sacro Cardinalium, & Epiſcoporum cœtu aſtante. Qua finita Proceſſionem habuit ab Ara maxima per Cappellam Sanctę Petronillę, quę erat in loco ubi nunc Sacellum Sanctorum Apoſtolorum Simonis, & Judę, ad Ægyptum, hic locus eſt Platea Lapicidarum, & Eccleſia Sancti Stephani majoris retro Apſidam Baſilicę, quàm incolunt Mauri Abiſſini, ex conceſſione Capituli, fortè Ægyptus ob Mauros ipſos, vel Ægyptios ibi habitantes. In ambitu enim Baſilicę ejuſdem diverſę advenarum nationes ultramarinę morabantur. Poſteà ad fundamentum: ubi ta- Apud Canonic. Cappellam ex Biblioth. Illuſtriſs. Phœbei.

 bulis

,, bulis, & trabiculis ſcala fuit diſpoſita, qua per clementes gradus Julius
,, Pontifex Maximus deſcenderet. Magna erat fundamenti profunditas, ma-
,, gna latitudo, ob quæ à pluribus, & præſertim à Papa dubitabatur de ruina,
,, precipuè propter populum, qui maximus circumſtabat, propterea ipſemet
,, Papa adverſus eos, qui in ripa ędificii erant, clamabat, ut indè recede-
,, rent. In imò etiam fundamenti multæ ſurgebant aquæ, ubi plures evacua-
,, tores æqualiter miniſtrantes erant. Res profectò admirabilis! videre Sum-
,, mum Pontificem Julium ſenem, in ipſum deſcendere fundamentum; illum
,, non arcuit magna profunditas, quem nec bella pro Eccleſiaſtica ditione
,, tuenda, & vendicanda ſuſcepta, ad quę intrepidus acceſſit, minimè aver-
,, terant, nec ab illis magnanimum ejus cor receſſerat retrò, non terruit ruina,
,, de qua ob Populi preſſuram dubitabatur; non terruit in deſcendendo peri-
,, culum ob vertigines, quæ in homine, præſertim ſene poterant evenire, ſed
,, Divino fretus auxilio, immenſoque ergà Beatum Apoſtolorum Principem
,, ductus amore, cujus nomini vaſtiſſimum Templum, Orbis miraculum futu-
,, rum, magno animo aggrediebatur: deſcendit Julius II. in ipſum funda-
,, mentnm cum duobus Cardinalibus Diaconibus aſſiſtentibus dumtaxat, nul-
,, luſque alius Cardinalis, vel Epiſcopus, aut Prælatus cum Papa deſcendit,
,, ibi juxtà Pontificalis libri cæremoniam primarium lapidem poſuit, non ut
,, jaceret, ſed quaſi ſtaret adhærens parieti, antè quem fuit poſitum vas te-
,, ſtaceum cum duodecim Numiſmatibus infraſcriptis, quę duodenarium nu-
,, merum Apoſtolorum XII. honori à Julio ſapienter factum fuiſſe credendum
,, eſt, imitatus in hoc glorioſæ memoriæ Conſtantinum Maximum Augu-
,, ſtum, qui veteris Templi S. Petri fundamenta inchoando X I I. terræ cophi-
,, nos in honorem XII. Apoſtolorum propriis humeris egeſſerat. Deſcende-
,, runt pariter Magiſtri Cæremoniarum, Muratores aliqui, quidam Faber
,, Argentarius, qui attulit XII. Monetas novas, ſive Metallias, latas ſicuti eſt
,, una hoſtia Miſſæ communis. In una parte erat imago Papæ Julii II. cum his
,, litteris, videlicet: *Julius Ligur II. P.M. anno ſui Pont. III. M D VI.* & ab
,, alia parte erat forma Templi, ſive ædificii, quod ibi volebat erigere, cum
,, litteris, videlicet: *Inſtauratio Baſilicæ Apoſtolorum Petri, & Pauli per Ju-*
,, *lium II. Pont. Max.* & inferiùs erat hoc verbum *Vaticanus*. Harum autem
,, Monetarum XII. duæ erant aureæ, quæ, ut Magiſter Cæremoniarum ſcri-
,, bit, ponderis erant quælibet viginti ducatorum, & aliæ duæ erant ex auri-
,, calcho, quæ omnes fuerunt poſitæ in uno vaſculo vili luteo teſtaceo ſingu-
,, lari. Lapis quoque, qui fuit poſitus primarius, erat de albo marmore latus
,, duorum Palmorum communium, & longus quatuor, groſſus verò digitorum
,, quaſi quinque, ab una parte hæc inſcriptio erat inciſa:

✠

AEDEM PRINCIPIS APOSTORVM
IN VATICANO VETVSTATE, ET SITV
SQVALENTEM A FVNDAMENTIS
RESTITVIT IVLIVS LIGVR
PONT. MAX. AN. MDVI.

,, In alia parte ejus lapidis nihil penitùs erat ſcriptum. Hęc notavit
,, Paris de Graſſiis ejus Summi Pontificis Cęremoniarum Magiſter in ſuo
,, Diario aſſervato in Vaticana Bibliotecha pag. 206. Hùc uſque Grimaldus, ex
quibus verbis à Paride ſcriptis debet inferri Oldoinum erraſſe, cùm lapidem
retulit tribus in faciebus inſcriptum.

Anno deindè ſubſequente 1507. die 16. Aprilis hora 21. Hieronymus Archiepiſcopus Tarentinus ejuſdem Pontificis Theſaurarius alias duas Paraſtatas è re-

è regione, in quibus fuit columna vitinea, & Pauli III. ſepulchrum, fundavit, narrante Demetrio Guaſello in libro Viſitationis Eccleſiarum fol.165. in Arch. Sancti Petri, in quibus Paraſtatis ſequentem inſcriptionem marmore inciſam poſuit, privatè tamen, nulloque Cæremoniarum ordine adhibito, & fortaſsè inſcio Pontifice, quæ inſcriptio in errorem induxit illos, qui primarii lapidis memoriam typis mandaverunt. Erat cautem hæc. *Julius II. Pont. Max. Aedem Divo Petro dicatam, vetuſtate collabentem in digniorem, ampliorem que formam, ut erigat, fundamenta jecit anno Chriſti MDVII.* Apud Grimald. pag. 162.

Poſt verò ſex menſium curriculum Julianus à Sancto Gallo à Bartholomæo à Ruere Pontificis Nepote Romam redire hortatus eſt: haud tamen Principis benevoli verbis inductus; quippè qui injuriæ loco duceret, ſe à Pontifice fuiſſe Bramanti poſtpoſitum, precibus tandem Petri Soderini fretus Urbem petiit, ibique Julii beneficentiam, & amorem expertus eſt, noluit tamen Romę diù vitam traducere, ſed bona cum Julii venia Florentiam iterùm repetiit cum munere quingentorum nummorum à Pontifice dato. Quandoquidem de tali Juliano ſermo incidit, placet hic aliqua circa illum prȩmittere ad æquivocationes evitandas, hiſtoriæ veritati omninò adverſantes. Vixerunt igitur, ut affirmat, Vaſarus ſub Julio II. duo filii cujuſdam Franciſci Giamberti, quorum alter Julianus vocabatur, non Julius (ut ſcripſit Fontana pag.249.) Alter verò Antonius, & quidem uterque in Etruria ortus, & à Sancto Gallo communiter appellatus ob Monaſterium, à Juliano ædificatum Religioſis Sancti Auguſtini juſſu Laurentii Medicei propè Urbis portam, Sancti Galli dictam; quo nomine deindè, omnibus ejuſdem Juliani Familiæ Poſteris tributo, vocatus etiam fuit alter Antonius, à Bartolomeo Piccono Juliani Nepote natus, qui Antonius vixit tempore Julii II. Leonis X. Adriani VI. Clementis VIII. & Pauli III. à Bramante Architectonicam facultatem edoctus. Vaſarus par.3.vol.1. pag.67. Idem pag. 68. par.3.vol.1. pag.64.

Ex quibus patet narrationem Equitis Fontanę Italicam non benè fuiſſe Latino idiomati conſignatam, ſcribente ejus traductore *Julium Rhetenſem, & Antonium Rhetum*; eoquòd neque Julius, ſeu veriùs dicam Julianus, neque Antonius fuerint Rheti, ſeu Bhetenſes; non enim patriam habuerunt Oppidum Sancti Galli, quod linificio maximè nobile extat in Helvetiorum Agro, quamobrem neque Rheti, aut Rhethenſes appellari poſſunt; Rheti enim vulgò Griſones ex eodem Cluverio lib. 3. cap. 35. *Rheni, Oeni, Atheſis, ac Adduæ fontes accolunt, ſub quibus eſt Vallis Tellina, & Comitatus Clavennenſis.* Pag. 249. Cluver. introd. geograph. lib. 3. cap.27.

His adnotatis ad ulteriora properemus. Itaque Bramantis induſtria ſupra jacta fundamenta moles feliciter aſſurgebat, & brevi temporis ſpatio ad coronicem uſque quatuor majores Paraſtatæ perductę ſunt, illiſque arcus ſuperimpoſiti, ad excelſiorem teſtudinem ſuffulciendam. In eo opere conſtruendo artem excogitavit Bramans, ità fornices efformandi, ut, remotis ligneis fulcris, ornatum oſtentarent, illis à ſubjectis modulis impreſſum, vulgò dicuntur *à caſſetta*. Hęc Vaſarus affirmat; qui etiam addit in eadem parte 3. pag.149. fulcimenta ad fornices conſtruendos, haud fuiſſe primùm à Bramante excogitata, ſed illum ea didiciſſe à Michaele Angelo Bonarota: cum enim Bramans in Sacello Sixti IV. penſile tabulatum compegiſſet, ut Bonarota adhùc juvenis ejus fornicem juſſu Julli II. picturis condecoraret, illud improbavit Michael, eoquòd poſt abſolutum opus nullo pacto claudi potuiſſent foramina, per quæ funes immiſſi ligneam contignationem ſubſtentabant, aliamque ſubnexuit, à nemine anteà excogitatam, quà (nullo nec in fornice, nec in pariete pingendo, foramine aperto) erecta ad libellam fulcimenta, & tranſverſis fulcris munita ſuſtentabant. Atque ex ea nova trabium compagine ipſe Bramans, cæterique Artifices normam didicerunt trabes colligandi ad fornices extruendos. Eques Carolus Fontana lib.5. cap.35. aſſeruit anno 1561. apparuiſſe textam lignorum machinam, ſupra quam extructi fuerunt Templi fornices, & cum ejuſdem icone regulam exponit, qua componi poſſunt cujuſvis menſuræ ſimiles lignorum machinæ, juxtà opportunitates, quæ in re ædificatoria ſe poſſunt offerre. Verùm an hæc fuerit à Bramante excogitata pro comperto non habui Vaſar. par. 3. pag.35. Idem pag.99. Lib.5. c.35.

bui: certum tamen eſt, hanc eandem trabium compaginationem à Fontana delineatam fuiſſe ære inciſam à Jacobo Boſio Belga anno 1560. ac è typis Romæ emanaſſe cum addita inſcriptione, in qua affirmatur eam fuiſſe compoſitam ab Antonio à Sancto Gallo; eâque uſum Michaelem Angelum Bonarotam in fornicibus Baſilicæ compingendis; E prototypo Boſii illam accepimus, & in minorem formam redactam in adjecta Tabula 9. exponimus litteris S. & T.

Fig. 9.

Ut tantum opus perficere facilius poſſet Julius Bullam edidit, cujus initium eſt *Liquet omnibus* Et in ea ait ſicut *B: Petrus Apoſtolorum Chriſti Princeps fuit*) *ita illius Baſilicam in Urbe congruentius reſtaurari convenire*, *& ampliari*. Sed cum videret ejus reſtaurationem abſque piis Chriſti fidelium ſubventionibus ſe perficere non poſſe, ideo aliquid ſubſidii pecuniæ vel opere infra annum dantibus aut promittentibus dedit multa privilegia, & pias conceſſiones, ex quibus iniqua interpretatione Lutherus anſam arripuit hæreſis inducendæ: ut in numiſmate VIII. ejuſdem Julii II.

In Bull. pag. 437.

Coronidem operi adeò excelſo impoſuiſſet præclarus Artifex, niſi anno elabente 1514. nimis propere mors illum non eripuiſſet è vivis ingenti cum Leonis X. dolore, cujus Pontificia Familia, omnibuſque Architectorum, Sculptorum, ac Pictorum Cœtus illius cadaver ad ſepulchrum comitati in ipſa nova Baſilica, piis parentalibus celebratis, tumularunt.

Vaſar. ibid.

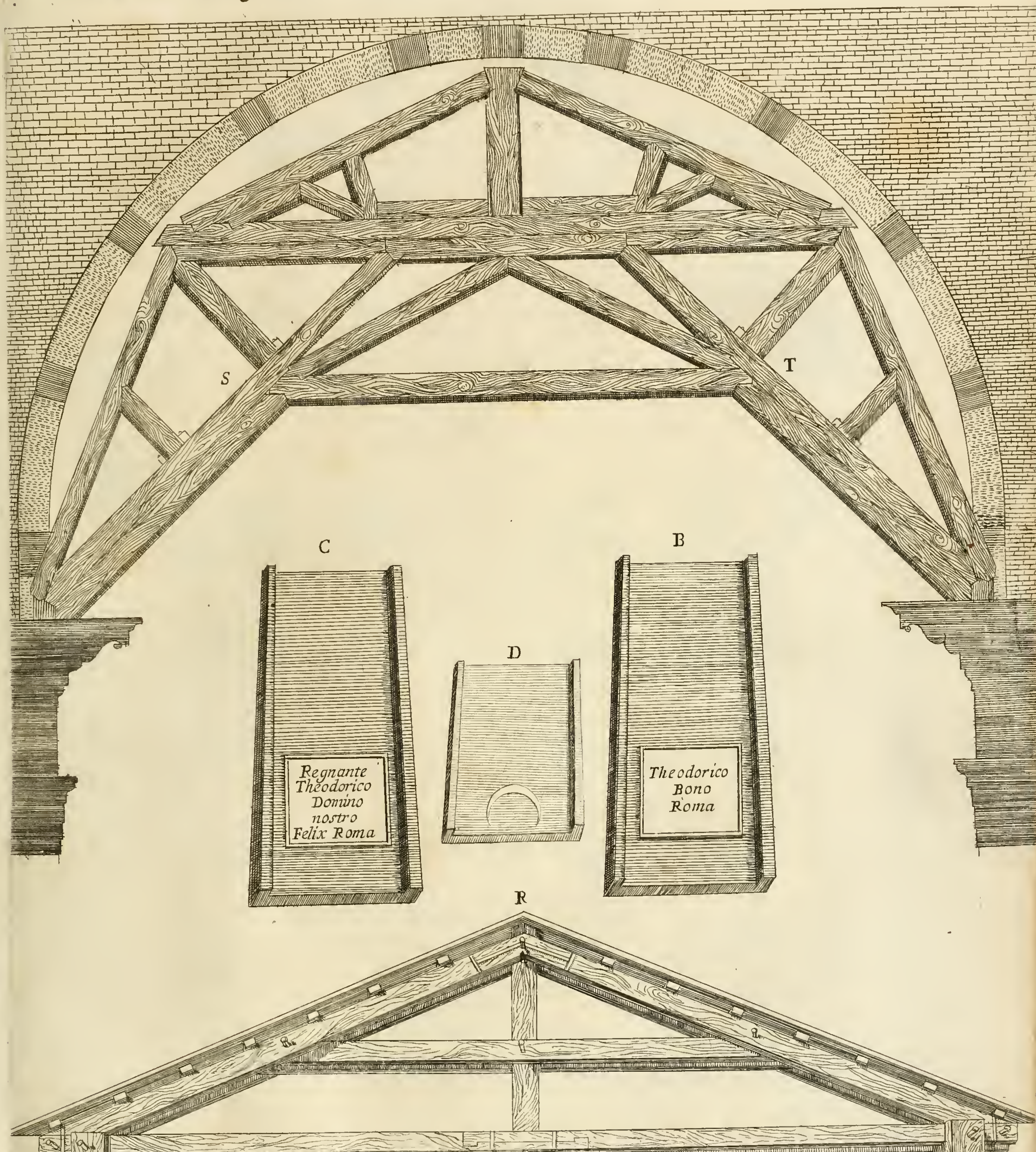
Bramante demortuo perierat ſimùl integra novæ Baſilicæ idea; & ne opus adeò præclarum omninò deficeret, illam abſolvere conatus eſt Raphael Sanctius Urbinas, quam è libro 3. Sebaſtiani Serlii delineatam accepi, prout in Tabula 10. appoſita expono cum ſcala palmorum, quæ menſuras ejus indicabit. Affirmat Serelius ſpatium majoris navis 92. palmis comprehendi, ſex verò ſupra quadraginta navium minorum intervallum. Addit Serlius Iconem Tholi, qui quatuor majoribus Paraſtatis imponendus erat, juxtà mentem Bramantis, & quidem triplici columnarum ordine exornatus. Eam hùc adduxi in Tabula 11. ne Lectoris curioſitati aliquid deſit, quo Vaticani Templi fabricam poſſit explicare. Tholi ejuſdem ichnographiam addidi in Tabula 12. in qua locus indicatur paraſtatum, & columnarum ex quibus exteriores quinque palmorum diametrum habebant, interiores trium, & unciarum novem, quatuor verò mediæ.

Fig. 10. *Fig.* 11. *Fig.* 12.

Ex hac Tholi idea arguit Serlius minùs prudens fuiſſe, quâm audax Bramantis ingenium, quippè qui nimis vaſtam, excelſamque Tholi molem poſuiſſet debilibus innixam fulcimentis, quæ vix exædificata à fornicum pondere rimulas contraxit, futuram ruinam minitantes. Culpa Bramantis familiaris extiterat etiam à Vaſaro relata, fabricas nimis velociter extruere, arduaque opera ſemper moliri, quæ ab ingenio excogitata quoquomodò poſſibilia opinabantur, rationibus nullatenus agitatis. Quam etiam ob cauſam cum veteris Baſilicæ parietes ab Artificibus diſſolverentur, quamplurimæ picturæ, muſiva opera, Pontificum, Virorumque iſignium imagines evanverunt.

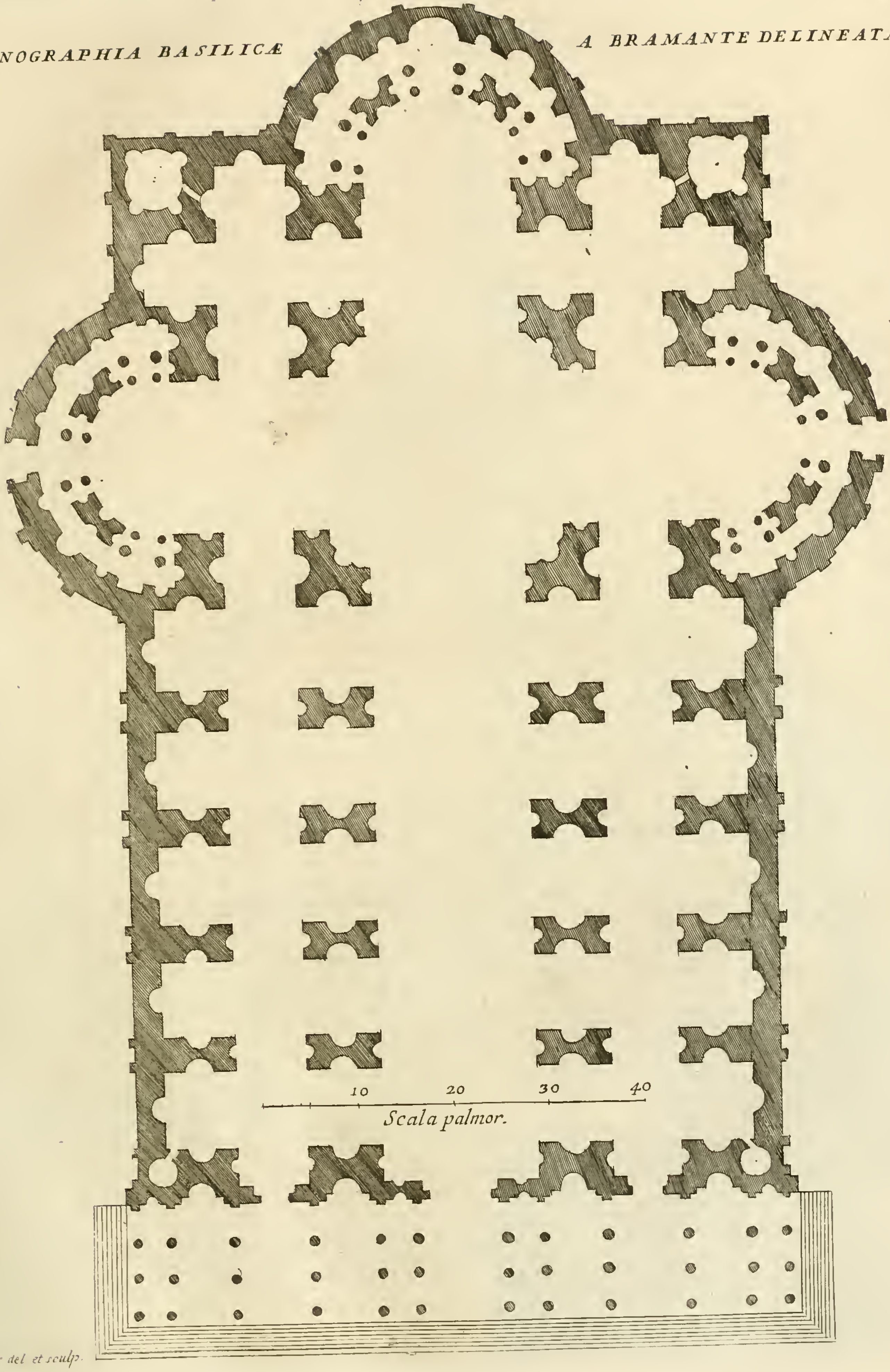
Parte 3. pag. 36.

CAP-



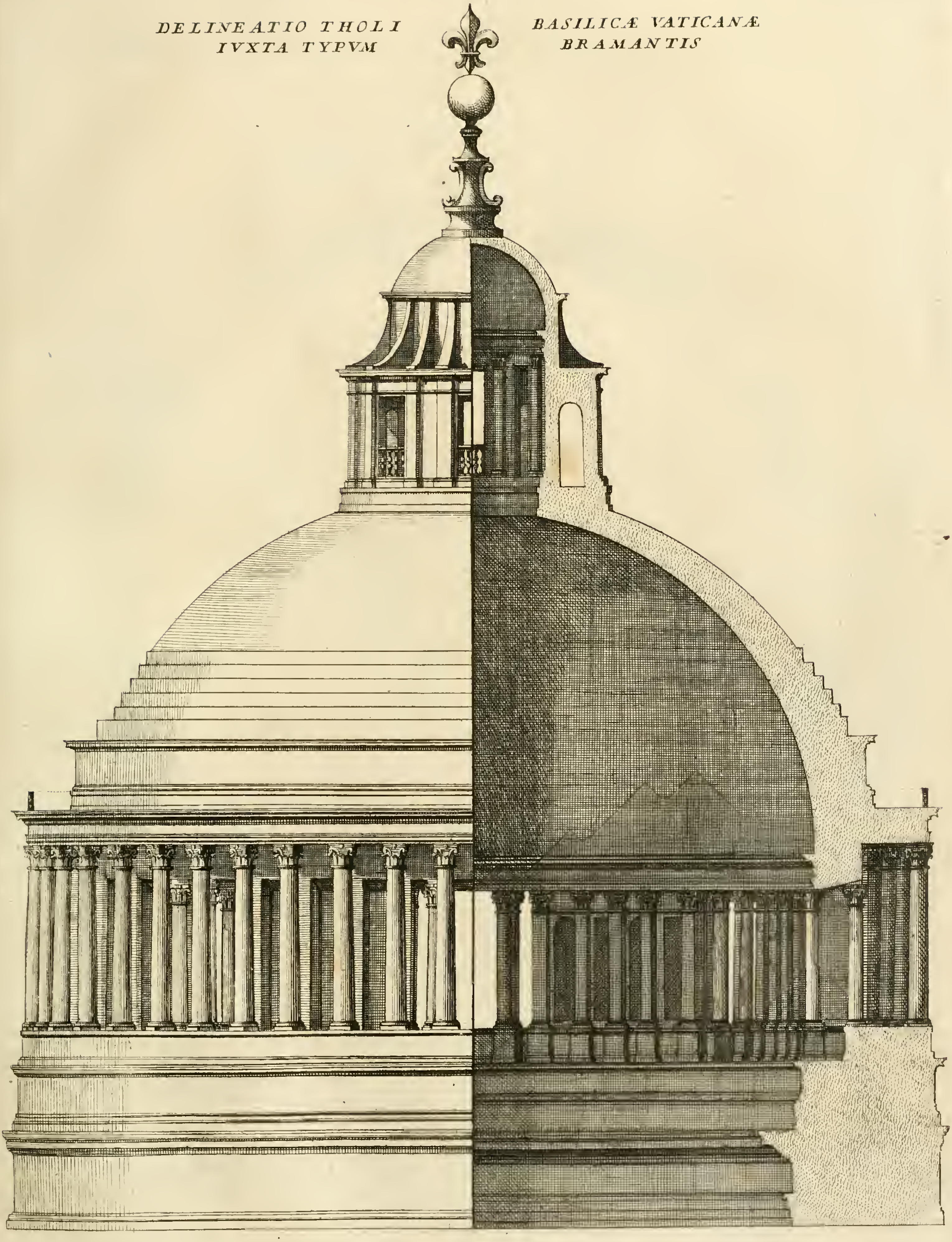
TRABIVM COMPOSITIO SVB TECTO ANTIQVÆ BASILICÆ VATICANÆ

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ A BRAMANTE DELINEATA



Auctor del. et sculp.

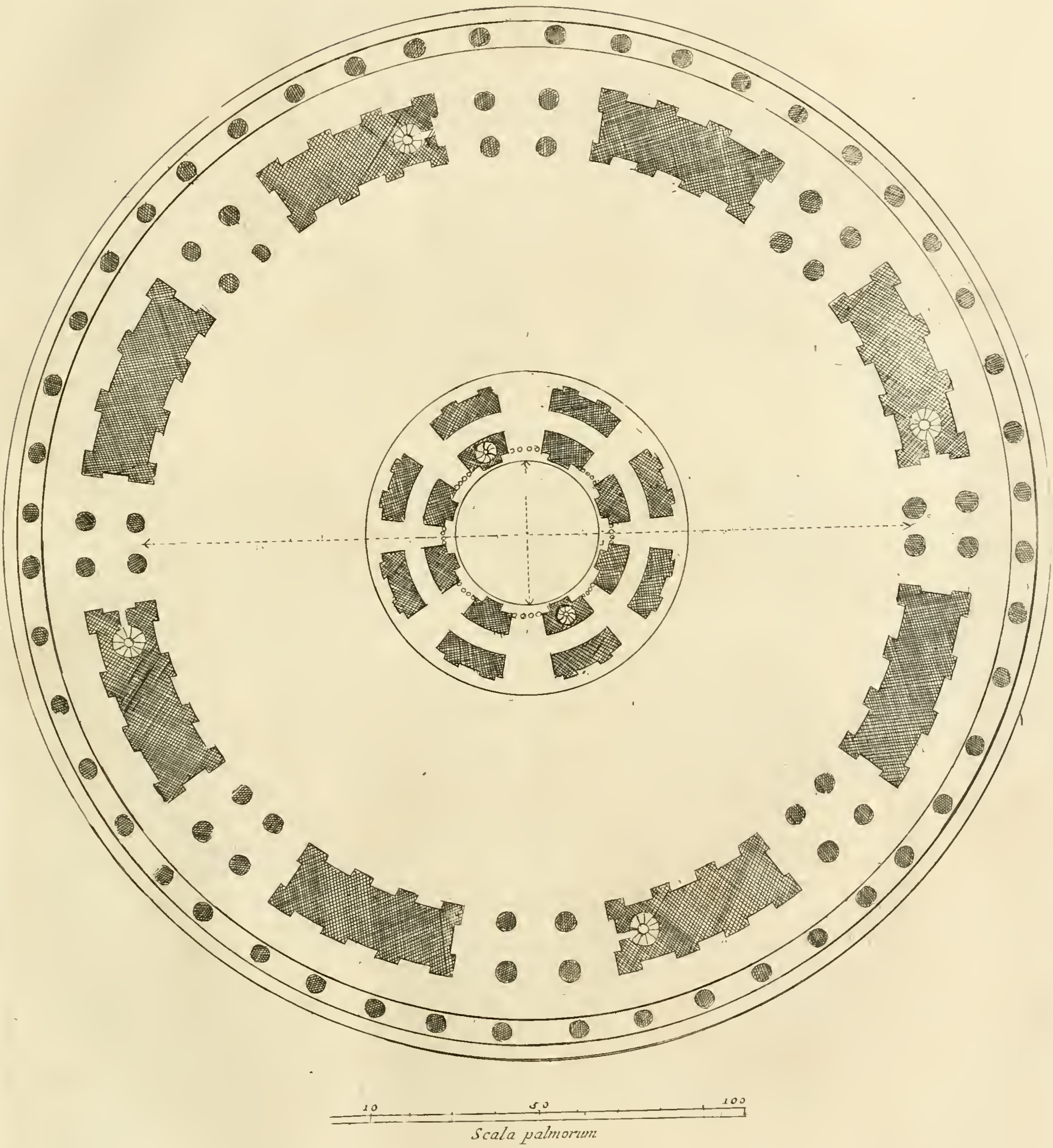
DELINEATIO THOLI BASILICÆ VATICANÆ
IVXTA TYPVM BRAMANTIS



Alexander Specchi delin. et Sculp.

TABVLA 12

ICHNOGRAPHIA EIVSDEM THOLI A BRAMANTE DELINEATI



Auctor del. et sculp.

CAPUT XIII.

Acta ſub Leone X.

IN hoc rerum ſtatu anno 1513. Julio II. è vivis erepto, Pontificem Romani ſalutarunt lætis populi vocibus Leonem X. cui placuit hoc nomine apppellari, ait Ciacconius, *ut inſitam animo magnitudinem, clementiamque appellatione ipſa, & factis exprimeret.*

Inito Ponteficatu Vaticanæ fabricæ à Julio II. inçptæ tres Viros præficere decrevit, quorum peritia optimum ejus exitum ſibi ſpondere poſſe uiſa eſt. Primùm itaque Romam acceríivit Julianum à Sancto Gallo tunc Florentiæ degentem, quem amore exiſtimationi non impari proſequebatur. Elegit ſecundò Fratrem jucundum Veronenſem virum è Famila Patrum Dominicanorum, non minùs eruditione, quàm arte Atchitectonica celeberrimum. His addidit juvenem, videlicet Raphaelem Sanctium Urbinatem, tertium ſupra vigeſimum annum adhùc non explentem, ſed præceptis Architecturę à Lazaro Bramante optimè imbutum, eiqne ſanguine affinem, & ob inſignes picturas in Palatio Vaticano efformatas maximè de Pontifice benemerentem. Extat epiſtola, qua Petrus Bembus Cardinalis Leonis nomine Romam ad eam Provinciam ſuſcipiendam anno 1515. illum invitat. In ea ſic loquitur.

Vaſar. to. 3. par. 1. pag. 69.

Idem par. 3. pag. 37. & 76.

Ep. 13. lib. 9.

Raphaeli Urbinati.

Cum præter picturę artem, qua in arte Te excellere omnes intelligunt, is à Bramante Architecto etiam in conſtruendis ædibus, es habitus, ut tibi ille rectè Principis Apoſtolorum Templi Romani à ſe inchoati ædificationem committi poſſe moriens exiſtimaverit, idque tu Nobis, forma ejus Templi confecta, quę deſiderabatur, totiuſque operis ratione tradita doctè, atque abundè probaveris. Hoc quibus nihil eſt propè antiquiùs, quam ut Phanum id, quàm magnificentiſſimè quamque celerrimè conſtruatur, te Magiſtrum ejus operis facimus, cum ſtipendio nummum aureorum trecentorum tibi annis ſingulis curandorum à noſtris, pecuniarum, quę ad ejus Phani ędificationem erogantur, ad noſque perferuntur, magiſtris, à quibus in id ſtipendium ęquis pro tempore portionibus dari Tibi cum petieris, ſine mora etiam menſibus ſingulis jubeo. Te verò hortor, ut hujus muneris curam itá ſuſcipias, ut in eo exercendo cum exiſtimationis tuæ, ac nominis quorum quidem in juvenili ætate bona fundamenta jacere Te oportet, tàm qui de te noſtrę, paternęque in te benevolentię, demùm etiam Phani, quòd in toto Orbe Terrarum longè omnium maximum, atque ſanctiſſimum ſemper fuit, dignitatis, & celebritatis, & in ipſum Principem Apoſtolorum debitę à nobis pietatis rationem habuiſſe videare. Dat. Kalen. Auguſti anno ſecundo.

Tribus his Viris Templi cura demandata à Pontifice, omnes ejus partes, à Bramante conſtructas, per quàm diligenter examinatas, eas impares fore decreverunt, ad nova ſaxorum pondera ſine metu ruinæ ſuſtinenda, eamque ob cauſam novis, & profundoribus fundamentis illas indigere Georgio Vaſaro (ut ipſemet ſcibit) retulerunt quamplurimi, qui novo operi adfuerunt, puteos æquè capaces, ac profundos inter Paraſtatas majores primùm ab illis apertos fuiſſe, quos deindè benè compactis cum calce lapidibus oppleverunt, ad multos arcus ſuſtinendos aptiſſimos, quorum niſu Paraſtatę Bramantis ſuffulciebantur.

Parte 3. pag. 252.

His peractis, Julianus ætate jàm gravis, lapidibus inſuper excruciatus, quos in inteſtinis gerebat, brevi tempore Romę commoratus, poſt pedum Pontificorum oſcula, Florentiam reverſus eſt, ubi anno 1517. ętatis 74. piè mortem occubuit. Anno deindè 1520. poſtquam Româ diſceſſerat etiam Frater

Vſar. to. 3. pag. 69.

Jucun-

Jucundus, extremum diem clauſit Raphael, non ſine Pontificis lachrymis, ob talis Viri apprimè ſibi chari jacturam, ejuſque tumulo Petrus Bembus, referente Vaſaro, hoc elogium inſculpſit. Vaſar. pag. 9

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Ioan. F. Vrbinaten. Pictori eminentiſs. veterumque ęmulo, cuius ſpirantes propè imagines ſi contemplere, Naturę, atque Artis fœdus inſpexeris. Iulii II. Leonis X. Pont. Max. Picturę, & Architecturę operibus gloriam auxit, Anno XXXVII. integer integros, quo die natus eſt, eo eſſe deſiit VII. Id. April. M D XX.

Franciſcus verò Maria Torrigius in Cryptis Vaticanis pag. 287. hanc inſcriptionem compoſitam fuiſſe affirmat ab Epiſcopo Beneventano Joanne de Caſa Florentino, ſub qua ait Petrum Bembum duo carmina addidiſſe:

Hìc ille eſt Raphael, metuit quo ſoſpite vinci,
Rerum magna parens, & moriente mori.

His orbatam Tutoribus veluti puerili ætate inadultam Vaticani Baſilicam ad perfectam Bramantis molem perduci poſſe deſperavit Leo; quamobrem, eo jubente, Balthaſſar Peruzius (non Peruſinus, ut ſcripſit Fontanę traductor) fuerat enim cognomine Peruzius, Patria verò Senenſis; aliam Baſilicę ideam excogitavit, quam in hac Tabula 13. exponimus à Serlio delineatam. In ea à Bramantis, & Raphaelis inventis multa detorſit, quòd putaret immenſo ędificio ſolidiorem compagem opus eſſe. Itaque longiorem formam in quadratam vertit, Sacellis & Apſibus quatuor, totidemque portis, ſibi mutuo reſpondentibus. In quatuor angulis quatuor erant ſpatia, pro Sacrariis, ad turres campanarias ſuſtinendas, in quorum medio Tholus aſſurgebat, quem ſupra deſcripſimus, columnis exornatus. Menſuras ejus indicat Serlius, videlicet palmos 188. pro majoris tholi diametro, pro minoribus 65. centum pro areis ſubjectis, 104. pro linea paraſtatas conjungente; arcus verò ipſis impoſiti ad altitudinem 220. elevabantur. Hoc exemplar Peruzius tanquam facem operi faciendo pręmiſit, undè poſteri curatores lumen acciperent. Hoc idem in nummo Leonis exprimitur in Muſeo Illuſtriſs. Ciampini aſſervato, ſub eo jacet Lupa, & in girum diſpoſita ſunt hęc verba: *Leo X. Pont. Max.* in averſa verò parte ipſe Leo X. extat genuflexus ante Divi Petri imaginem, cui manu Templum offert, appoſito lemmate, *Petre ecce Templum tuum.* Serlius lib. 3. & Vaſar. part. 3. pag. 143. *Fig. 13.*

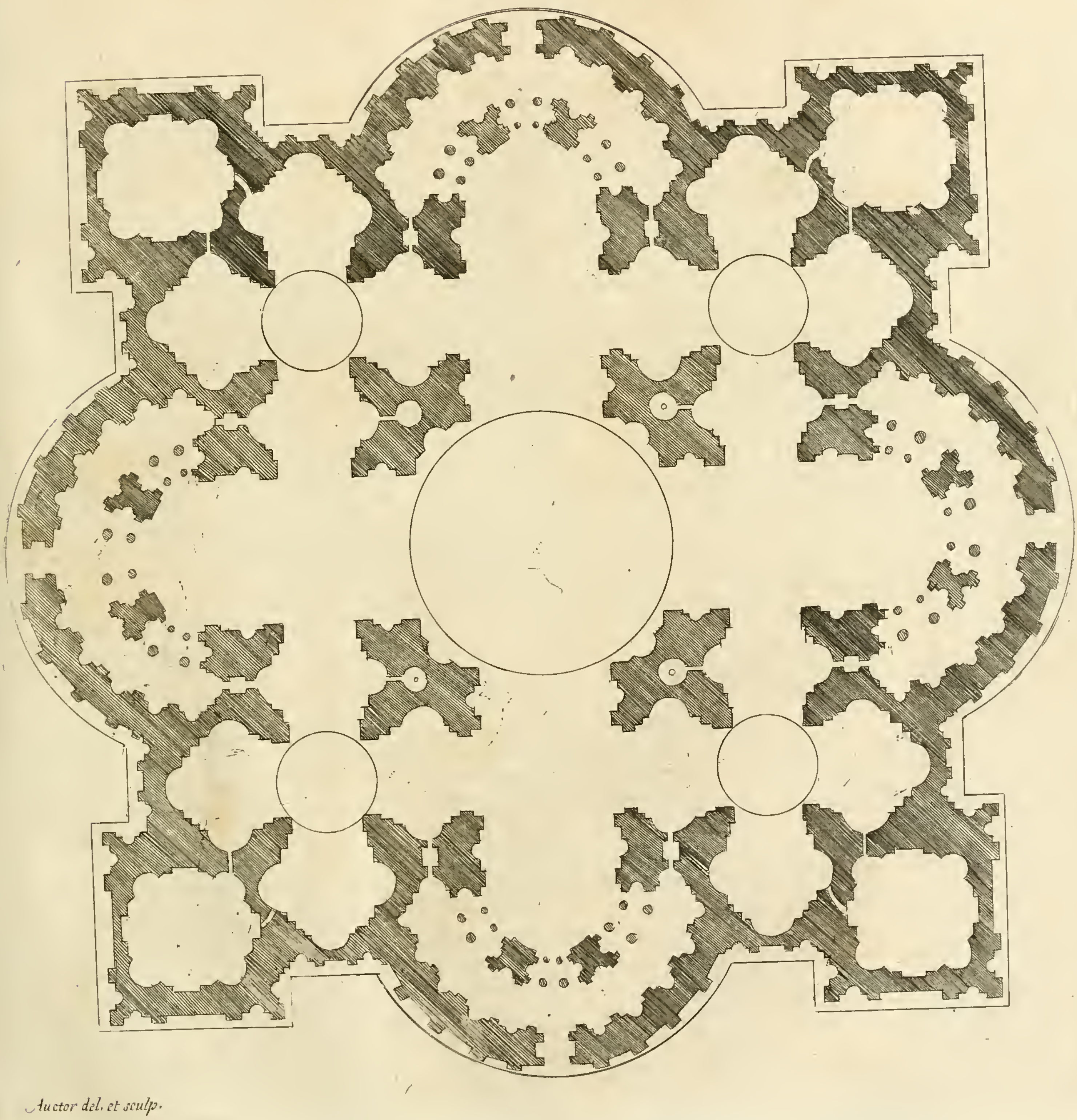
Incongrua noſtrę ętatis Pictoribus videretur ſimilis exprimendi ratio, at Veteribus uſitata. In antiqua enim Divi Petri Baſilica propè Portam Guidoneam Sacellum extabat à Joanne VII. hujus nominis Pontifice anno 705. ędificatum, in quo muſivo opere ipſius Pontificis imago expreſſa fuerat, manu Sacellum geſtantis, ac Deiparę offerentis, cum hac inſcriptione ab Alpharano relata in cap. 8. *Joannes indignus Epiſcopus fecit, B. Dei Genitricis Servus.* Apud Severan. pag. 70.

Ut verò cum immenſę pecunię vim opus abſumere, & ęrarium eſſe exhauſtum animadverteret Leo, ad ſubſidia confugit collationis cujuſdam efficacis, ſimul ac ſuavis, quippe liberę, & conferentibus utiliſſimę; Indulgentias enim per Chriſtianas Regiones promulgavit ſimulque facultatem lactis ovorumque comedendi diebus jejunio ſacris, ac etiam deligendi quem ſibi quiſque vellet ad excipiendam peccatorum confeſſionem, dummodo voluntariam eleemoſynam ad conſtruendum Templum Principis Apoſtolorum conferret; quę conceſſiones continentur in lib. 3. Diplomatum Leonis fol. 9. & lib. 1. & 2. Diplomatum ſecretorum Sadoleti. Quod ſubſidium à Leonis Prodigentia inductum Suavis enarrat, ſed à veritate diſſentire illum docet Eminentiſſimus Card. Pallavicinus in hoſtoria Concilii Tridentini, atque Leonem à calumniis vindicat, ut exponimus in explicatione Numiſmatis X V I. ejuſdem Leonis pag. 197. lib. 1. cap. 2.

Dùm

TABVLA 13.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ SVB LEONE X. A BALTHASSARE PERVZIO EXCOGITATA



Auctor del. et sculp.

Dùm igitur Baſilicam eo modo perficiendam magno animo curabat, ægrotare Leo Pontifex cœpit, qui priuſquàm cœnaret, obriguit, ſenſimque exorta eſt febris lenta, & lenis, ſed quæ demùm ità vehementer incubuit, ut penè priuſquàm mori dignoſceretur, turbata ratione animam emiſerit, anno à Virginis partu 1521. & ætatis ſuæ 47. eodemque tempore Eccleſiæ Romanæ navis extitit viduata optimo Nauclero, & Petri Baſilica magnanimo Promotore. Ciaccon. pag.313.

CAPUT XIV.

Acta ſub Adriano VI. Clemente VII. & Paulo III.

QUAMOBREM duodecim annorum ſubſequentium ſpatio non ſolùm ab opera ceſſarunt Artifices; ſed detrimento illi fuere miſeræ temporum conditiones. Adrianus enim VI. qui Leone mortuo, Summus Pontifex creatus eſt, brevi novendecim menſium curriculo, quibus vixit, prodeſſe illi non potuit. Clemens verò VII. poſt Adrianum in Petri Solio collocatus, ingentes paſſus eſt calamitates integro ſui Pontificatus novennio, tunc præſertim, cum Urbem invaſerunt Germaniæ Legiones tres, Hiſpanorum ſex millia, atque Italiæ Cohortes, veterani Equites aliquot, & magna levis armaturæ manus, ex diverſis coacta Nationibus, quæ ad 40. millia hominum aſcendebant; & adeò ſęvitum eſt in turba inermi, ut nec in Templo, nec ipſis aditis latitantes, aut ad Sacroſanctam Aram confugientes vitam tuerentur; quare Vaticanis Ædibus, Templo, & ſuburbio cruentatis, ſeptemque millibus hominum trucidatis, perterritus Clemens in Adriani Arcem ſe recipit, ex qua deindè, poſtquàm, ut militibus ſatisfaceret, omnia ſacra ornamenta, argenteaque vaſa in pecuniam verti imperavit, mutato habitu, Ludovico Gonzaga comitante, ad Urbem veterem, Tuſciæ Oppidum, properavit. Ejus tamen tempore Balthaſſar Peruzius hemicyclum perfecit in Baſilicę capite (quam Tribunam vocarunt Antiqui) cui initium fecerat Bramans. Oldoinus pag.47. Vaſar. par.3 pag.147.

Sedatis denique tumultibus, & Clementis cum Cęſare amicitiâ renovata, Pontifex Maſſilia, quò ſe contulerat, Romam adnavigans, non multò poſt longo, varioque morbo conflictatus, anno 1534. mortuus eſt, & in Baſilica S. Petri ſepultus. Oldoinus pag.448.

Poſt ejus obitum tanta fuit in Alexandrum Farneſium, omnium ferè Patrum conſenſio, ut antequàm mortuo Pontifici juſta ſolverentur, nullo habitu Comitiorum cœtu, eum Summum Eccleſiæ Paſtorem ſalutare decreverint, ſed renitente tunc Alexandro, ne inſolita contra majorum conſuetudinem videretur electio, novendialibus perſolutis, Farneſii pedibus obvoluti eum Cardinales Pontificem adorant, qui ob gratam Pauli II. memoriam voluit Paulus III. appellari.

In Romanas Baſilicas, ac præſertim Vaticanam, Pauli munificentia maximè enituit. Eam ille quantociùs non ſolùm abſolvere decreverat, ſed ex lateritia marmoream reddere, ac Tyburtino lapide mirificè exornare, eo quòd Peperinum lapidem, quo parietes exteriùs compingere incępit Bramans, temporis injuriis non obſtiturum judicarent Periti, quorum Anteſignanus erat Antonius à S. Gallo, quem Leo X. ſuffecerat in locum Juliani ejus patrui Româ diſcedentis, precibus ejuſdem Pauli III. eo tempore Cardinalis, qui Leonem Pontificem coronaverat.

Antequàm operi Artificum manus imponerentur; aliam Baſilicæ ideam, & quidem ideâ Peruzii longè ampliorem excogitavit Antonius. Narrat Vaſarus in ejus vita, eam ex ligno compactam fuiſſe ab Antonio Labacco ejus diſcipulo, & publicæ cenſuræ expoſitam, diù permanſiſſe ſub majori fornice Pag. 325.

 Baſi-

Baſilicæ,habentem longitudinem palmorum 35. latititudinem 26. altitudinem verò dimidii ultrà viginti.. Ex appictis illi modulis ducebant novam Baſilicam
Torrig.MS. cap.26. in longitudinem protrahendam forè palmorum 1040. latitudinem verò habituram 360. additque Vaſarus hanc Ideam ſcut. 4084. expenſis fuiſſe ex ligno com-
Pag.3. pactam, Labacco inſuper ejus artifici munus ſcut. 1500. addictum, poſtquàm
Pag.174. ille æreis in laminis ab Antonio Salamanca expreſſam, & Pontificis nomine decoratam, eidem Pontifici obtulerat.

Illam indicat Numiſma ſub Paulo III. cuſum cum appoſita epigraphe: *Anno Jubilæo M D L. Petro Apoſtolorum Principi*: non tamen eodem anno 1550. formatum; Paulus enim poſtquàm Conſtitutionem emiſerat de anno Jubilæo, & Numiſmata in eo diſtribuenda paraverat, è vivis ſublatus eſt die 10. Novembris anno 1549. prout in Vaticana Baſilica inſcriptio ſepulchralis affirmabat, antè primam translationem, relata à Suvertio apud Ciacconium, non verò
Pag.553. anno 1548. ut affirmant Bollandiani in Indice Pontificali ordine alphabetico digeſto ad conatum Chronicohiſtoricum.

Verùm cum in anguſto Numiſmatis giro omnes ejus partes haud potuerit Sculptor exprimere, & Labaci laminas omninò conſumpſerit temporis edacitas, in triplici Tabula exactè delineari curavimus, his paginis adjuncta, appoſitaque palmorum ſcalâ, cujus ope omnes Templi menſuræ inquirentibus in-
Fig.14. 15.&16. noteſcerent. Tabula 14. oſtentat Baſilicæ ichnographiam. Tabula 15. frontem, in qua ſupra majorem portam patet Mœnianum, undè Pontifices ſacras benedictiones poterant Populo elargiri. Imminet Baſilicæ Tholus, & quidem excelſus, duplici arcuum, & columnarum ſerie ſuffultus, ſupra quem aliis exornata columnis, & pyramidibus aſſurgit laterna, ad globum æreum cum cruce ſuſtinendum accomodata. Hinc indè ad Tholum binæ elevantur pari altitudine Turres, pro campanis extructæ, columnis itidem, ac Aliis Architecturæ ornamentis condecoratæ. In tertia Tabula, hoc eſt 16. ipſius Baſilicæ partes laterales tam interior, quàm exterior oſtenduntur, omnibus Architecturæ membris miro artificio abſolutæ. Eas faciliùs poterit oculus deprehendere, quàm calamus ſingillatim proponere.

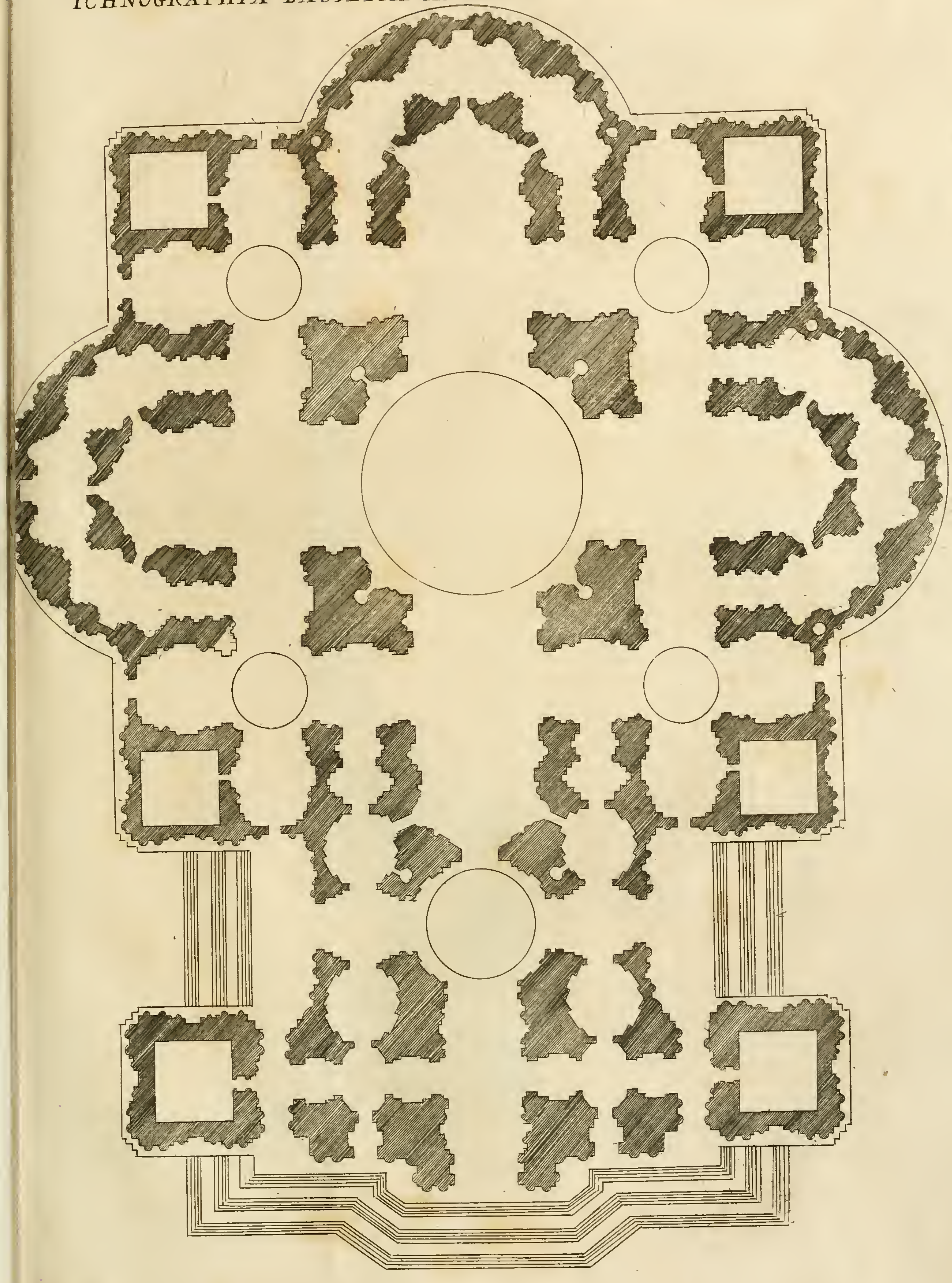
Ut igitur adeò excelſam, gravemque molem, à Pontifice probatam, Antonius à Sancto Gallo poſſet ſine metu ruinæ in tutò ſtabilire, fundamenta primùm jacta novis ſaxorum molibus obfirmavit, & arcuatis circumquaque operibus admovit fulcimenta, quibus extruendis circa annum 1540. Laurentius
Part. 3. pag.141. Florentinus, vulgò *Lorenzetto* appellatus, præerat, Architectus eo tempore, ac Sculptor peritiſſimus, ut narrat Vaſarus.

Dùm hæc agerentur anno 1541. ultimum diem clauſit Laurentius, eique in eadem Baſilica Fabricæ. Præfecti tumulum ſtatuerunt, hac inſcriptione inſignitum.

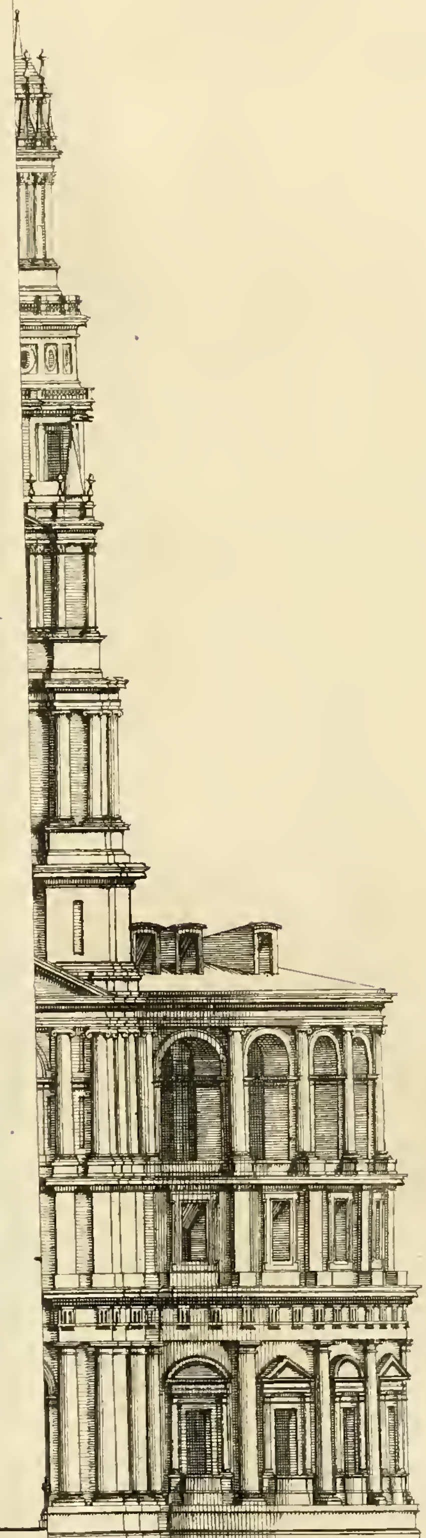
SCVLPTORI LAVRENTIO FLORENTINO.
ROMA MIHI TRIBVIT TVMVLVM,
FLORENTIA VITAM.
NEMO ALIO VELLET NASCI, ET OBIRE LOCO.
M D X L I.
VIXIT AN. XLVII. MEN. II. D. XV.

Pie

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ AB ANTONIO SANGALLO EXCOGITATA

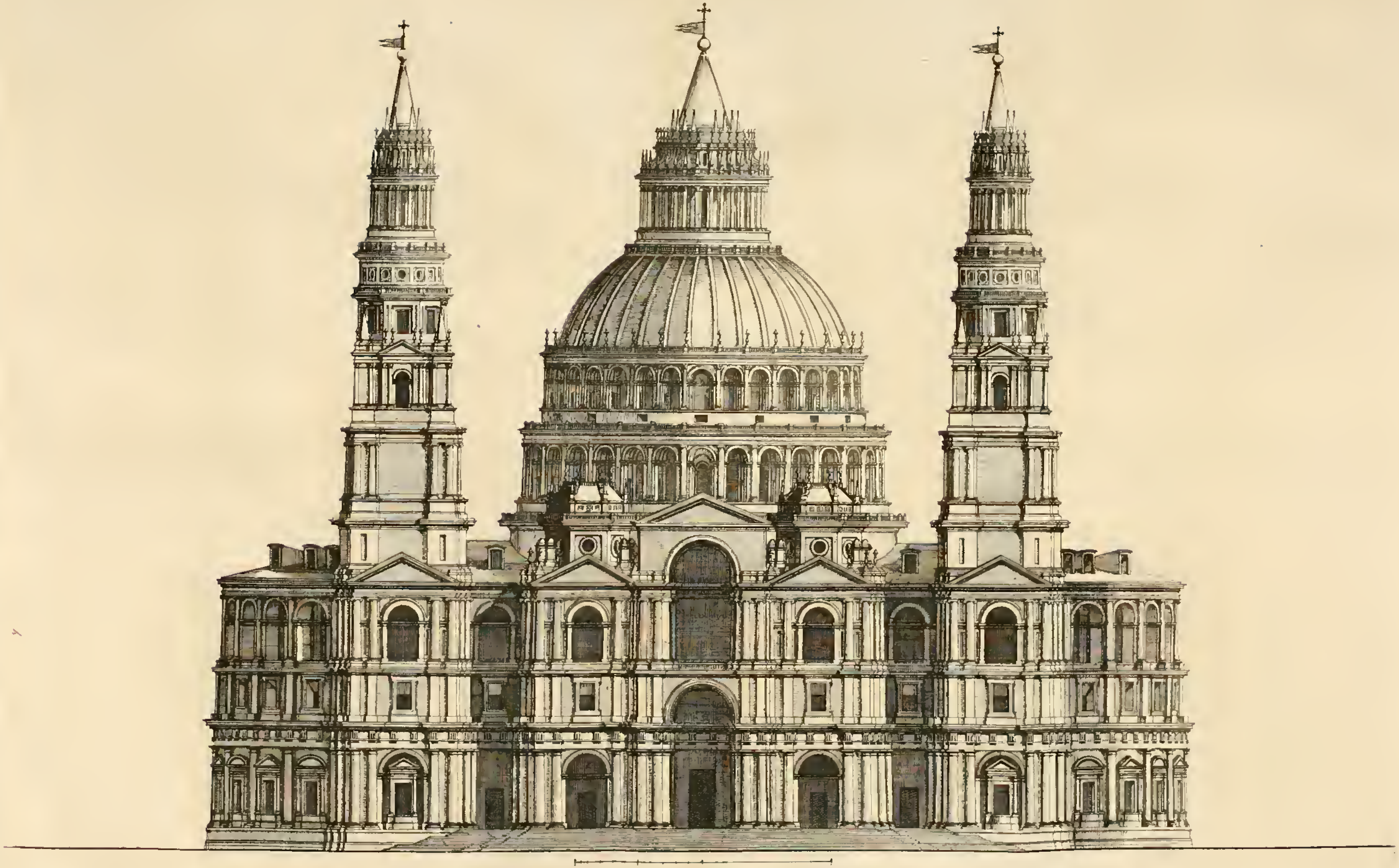


...or del. et sculp.



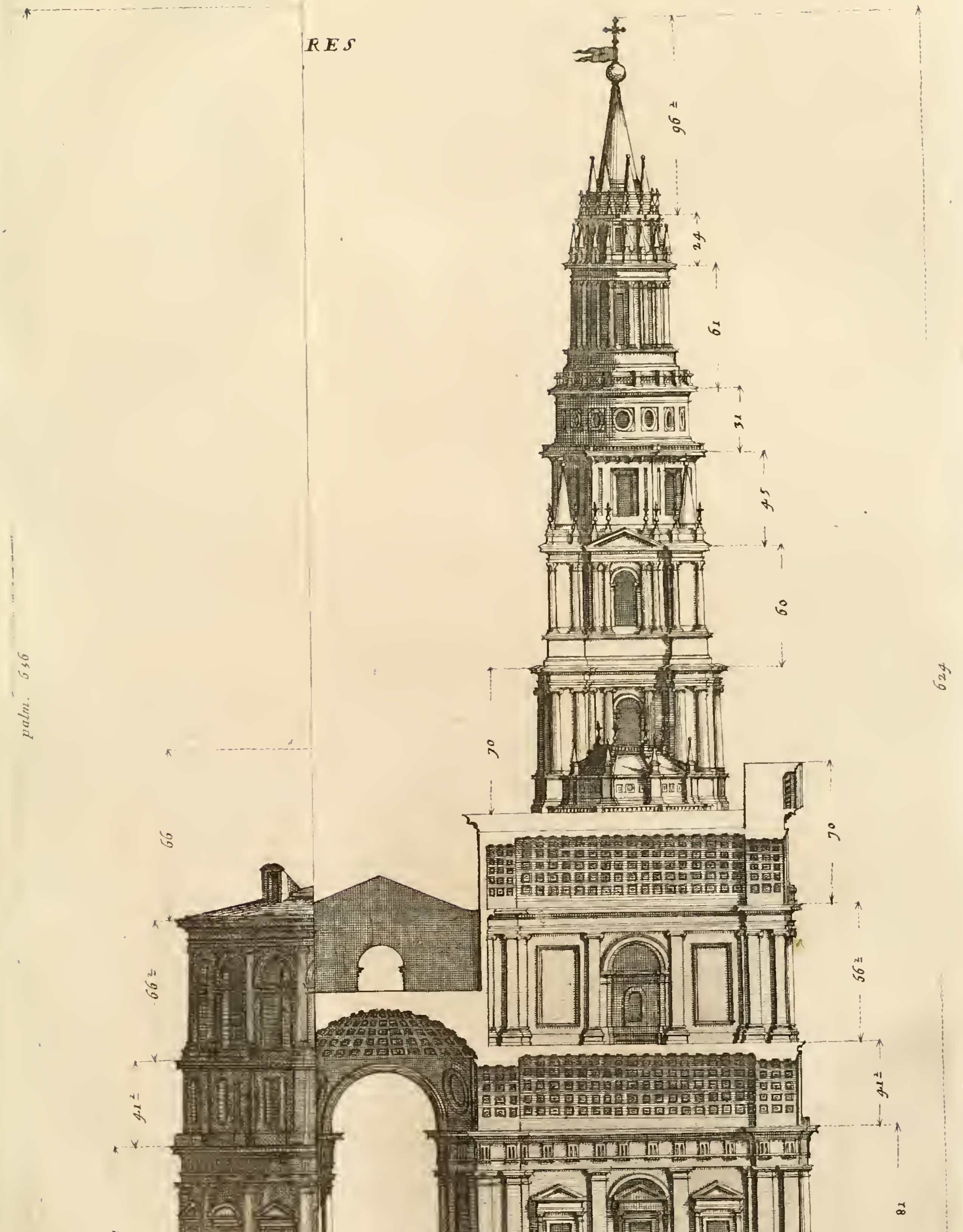
Alexander Specchi del. et sculp.

FRONS BASILICÆ VATICANÆ
AB ANTONIO SANGALLO DELINEATA



Alexander Specchi del et sculp.

TABVLA 1(



Alexander Specchi del. et sculp.

LATVS BASILICÆ
PARTES EIVSDEM INTERIORES
ET EXTERIORES OSTENDENS



Alexander Specchi del. et sculp.

Scala palmorum

Pie etiam obiit Antonius anno inſequente 1546. qui pariter in eadem Baſilica ſepultus, lapide condebatur his verbis ſignato:

ANTONIO SANCTI GALLI FLORENTINO
VRBE MVNIENDA,
AC PVB. OPERIBVS, PRAECIPVEQVE
DIVI PETRI TEMPLO ORNAN.
ARCHITECTORVM FACILE PRINCIPI.
DVM VELINI LACVS EMISSIONEM PARAT,
PAVLO PONT. MAX. AVCTORE,
INTERAMNAE INTEMPESTIVE EXTINCTO,
ISABELLA DETA VXOR MOESTISS.
POSVIT M.D.XLVI. III. KAL. OCTOBRIS.

Interim Paulus III. dùm novæ Baſilicæ perficiendæ quamplurimi lapides ponerentur in veteri, quę ſupererat parte, prout legebatur in ejuſdem monumentis: *A ſiniſtro latere ad Aquilonem transferri fecit Organum, ex priori loco ſex porphyreticis columnis ſuffultum, ſub quo transferri capit, & Corpora SS. Proceſſi, & Martiniani ſimùl cum Altari, & ſtatua Beati Petri in throno ſedentis, ex priori Oratorio, ubi olim erant, necnon Imaginem Deiparæ Virginis, quæ erat in parietibus ſupra Oratorium S. Leonis Papæ. Ibidem Sanctiſsimi Sacramenti, ac SS. Simeonis, & Judæ Altare ornamentis plurimis auxit.* Ibi enim legebatur: *Altare Sanctiſsimi Sacramenti, & SS. Simeonis, & Judæ à Paulo III. ornatum.* De hoc Altari fusè ſuo loco dicendum erit, cum de Altare SS. Sacramenti agemus.

Vaſar. pag. 327.
Ciaccon. pag. 557.

Et ne, Antonio, ac Laurentio deficientibus, novum etiam deficeret opus, Michaeli Angelo Bonarotæ Florentiâ accerſito, anno eodem ejus Templi cura fuit impoſita. Pontificis juſſa ægrè tulit Bonarota (ideam enim Antonii improbaverat) coactus tamen poſt repulſas oneri ſuccumbere, Baſilicam petiit, ideam Antonii accuratiùs inſpecturus. Quotquot ibi aderant, Michaeli gratulantes affirmabant, illam amplum campum eſſe, quo ingenioſi Artificis mens uberrimè paſceretur. Annuit primò illis Bonarota; ſed ad pecudes alendas, Architectonicæ artis omninò imperitas, demiſſa voce amico ſibi adſtanti, ſubjunxit.

Vaſ. par. 3. pag. 167.

Venuſtam quidem ideam illam judicavit, ſed optimis Architecturæ præceptis omninò adverſantem; ſupervacaneam ideò columnarum ſeriem exprobravit; tot pyramidum improbavit ſegetem; Gotorum ingenio (hoc eſt nullo ſervato ſimetriæ decore) omnia dixit fuiſſe diſpoſita, & lumine præſertim, multiplicibus parietibus extructis, orbari Baſilicam, cujus beneficio ejus forma dubio procul redderetur auguſtior. Pulchriorem extrui poſſe addebat, & quidem longè minori annorum intervallo, lucro inſuper facto pulſquam trecentorum mille aureorum, ſine quorum ope Baſilicam ab Antonio conceptam nullatenùs fieri poſſe, nec ſpatio annorum 50. ad finem perducendam ſeriò exiſtimabat.

Servant ejus Heredes epiſtolam, amico inſcriptam, qua Bramantis delineationem commendat, & novam damnat à Sangallo excogitatam, quæ eſt hujuſmodi:

Miſſer Bartolomeo amico caro.

E non ſi può negare, che Bramante non foſſe valente nell'Architettura, quanto ogn'altro, che ſia ſtato degli Antichi in quà. Lui poſe la prima pietra di San Pietro, non piena di confuſione, ma chiara, e ſchietta, lumino-

ſa, ed iſolata attorno, in modo che non noceva à coſa neſſuna del Palazzo, e fù tenuta coſa bella, come ancora è manifeſto, in modo che chiunque ſi è diſcoſtato da detto ordine di Bramante, come hà fatto il Sangallo, ſi è diſcoſtato dalla verità; e ſe così è, chi hà occhi non appaſſionati nel ſuo modello lo può vedere. Lui, con quel circolo, che fà di fuori, la prima coſa toglie tutti i lumi alla pianta di Bramante, e non ſolo queſto, ma per ſe non hà ancora lume neſſuno à tanti naſcondigli frà di ſopra, e di ſotto i cori, che fanno commodità grande ad infinite ribalderie, con tener ſegretamente Banditi, far monete falſe &c. in modo che la ſera, quando detta Chieſa ſi ſeraſſe, biſognerebbero venticinque à cercare, chi vi reſtaſſe naſcoſi dentro, e con fatica ſi troverebbero. Ancora ci ſarebbe queſt'altro inconveniente, che nel circuire con l'aggiunta, che il modello fà di fuora detta compoſizione di Bramante, ſaria forza di mandare in terra la Cappella di Pavolo, le ſtanze del Piombo, la Ruota, e molte altre; nè la Cappella di Siſto credo, che riuſcirebbe netta. Circa la parte fatta del circolo di fuora, che dicono, che coſta cento mila ſcudi, queſto non è vero, perche con ſedici mila ſi farebbe, e rovinandolo poca coſa ſi perderebbe, perche le pietre fattevi, e i fondamenti non potrebbero venire più à propoſito, e megliorerebbeſi la fabrica ducento mila ſcudi, e 300. anni di tempo; queſto è quanto à me pare, e ſenza paſſione, perche il vincere, mi ſarebbe grandiſſima perdita; e ſe potete fare intendere queſto al Papa, mi farete piacere, che non mi ſento bene. Voſtro Michel Agniolo &c.

Eandem Epiſtolam latinè redditam addo.

Bartholomæo Bonarotæ amico Epiſtola.

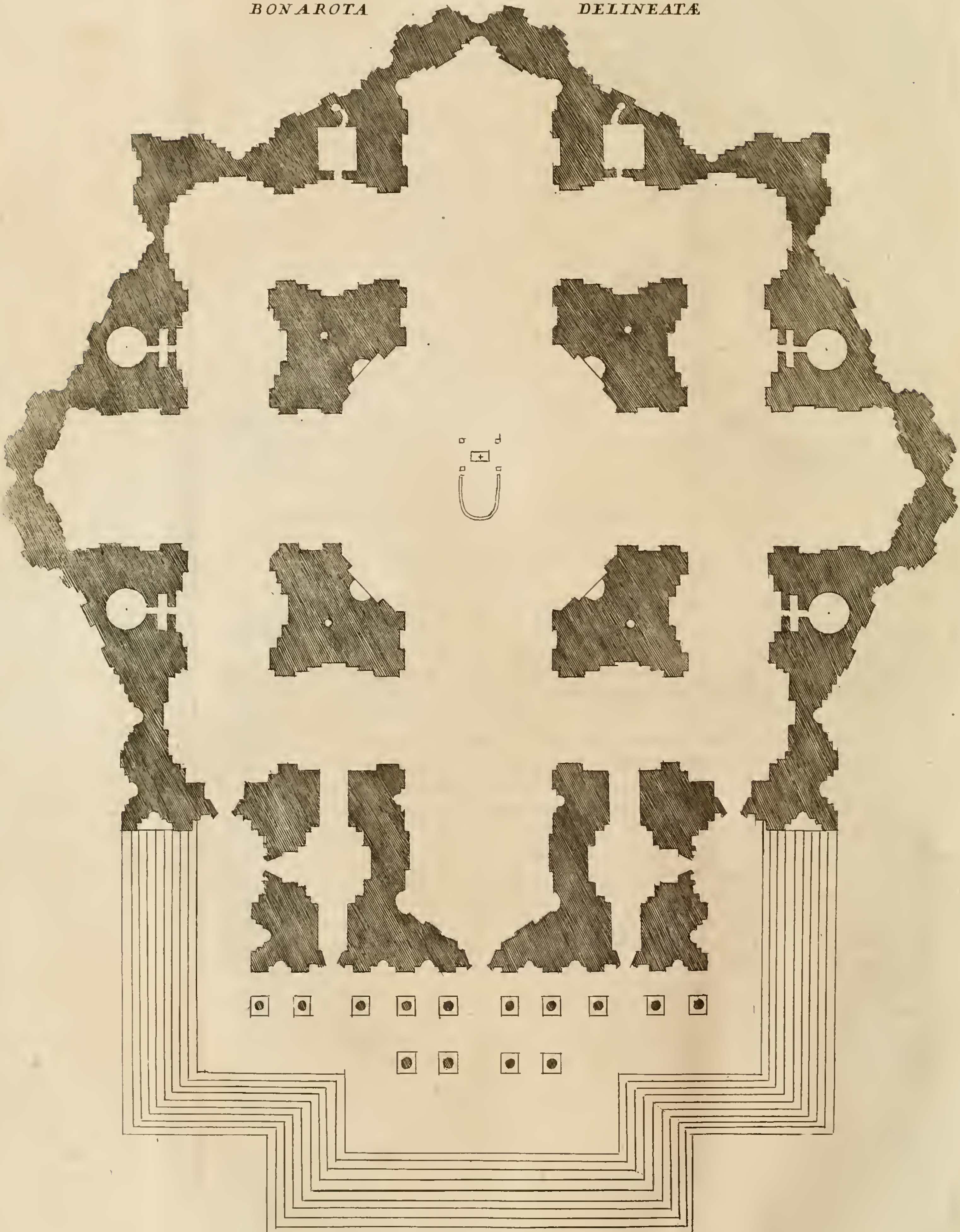
Negari non poteſt Bramantem in Architectonica arte excelluiſſe, ut cęteri omnes, qui huic uſque vixerunt. Primum ille lapidem poſuit Templi D. Petri, ita affabre ędificandi, ut lumini proviſum undequaque eſſet, à cęteris ædificiis omninò ſeparatum, & nullum afferens Palatio Pontificio nocumentum, atque adeò quicunque ab ejus norma diſceſſit cum Sangallo, à veritate aberravit, quod ſincere judicanti in idea ab eodem relicta manifeſtiſſime patet. Ille enim circulari parietum ſtructura, quibus partem extimam Templi cingit, non ſolùm fabricam Bramantis lumine privat, ſed propriam, in qua deliteſcentiæ undequaque latibula locum aptum criminibus præbent; & ſi ſub veſperis antequam oſtia præcludantur, perluſtranda ſingula eſſent, vix vigintiquinque inſpectores ſufficerent ad reos detegendos. His adde quòd ſi parietes illi extimi adderentur, evertenda eſſent Sacellum Pauli, cubicula Plumbatoribus, & Rotæ Auditoribus addicta, pleraque alia, inter quæ Sixti Sacellum eidem periculo ſubjacerent. Quod autem attinet ad circularem parietem, in cujus ædificatione referunt centum millia nummorum abſumpta, à veritate alienum omninò eſt; poſſet enim impenſa ſexdecim millium nummorum excitari, & everti omninò poſſet parvo cum ęrarii detrimento; quippe fundamenta jam extructa, lapides inſuper parati ad novam, & aptiorem ædificationem deſervirent. Hoc pacto ducentum millia ſcutorum, & trecentorum annorum ſpatia lucraremur, in templo conſtruendo. Meam ſententiam ſine ullo mendacii fuco pronuntiavi, quia in hac re nocumento non modico mihi eſſet victoria. Si hæc Pontifici ſignificare poteris, gratificaberis mihi, optimam valetudinem non perfruenti.

Ut opera verbis non diſſentirent, quindecim dierum ſpatio aliam ideam compoſuit viginti quinque nummis tantùm expenſis, qua novam Baſilicam repræſentabat, minorem quidem mole, ſed auguſtiorem formâ, & pulcherrimo ornatu ſplendidiorem. Quadrangulam ille figuram in Templo retinendam cenſuit, nonnulla tamen in extremis mutanda. Nam ſuperiores Magiſtri, hoc eſt Bramans, & Peruzius, Templi apſidem, tranſverſamque ambulationem duplici flexerant hemicyclo, ut in Tabula noſtra 10. indicatur. Alterum qua columnis

nis

TABVLA 17.

ICHNOGRAPHIA NOVÆ BASILICÆ A MICHAELE ANGELO BONAROTA DELINEATÆ



Auctor del et sculp.

TABVLA 18.

DESCRIPTIO SCENOGRAPHICA BASILICÆ
A MICHAELE ANGELO BONAROTA
DELINEATÆ

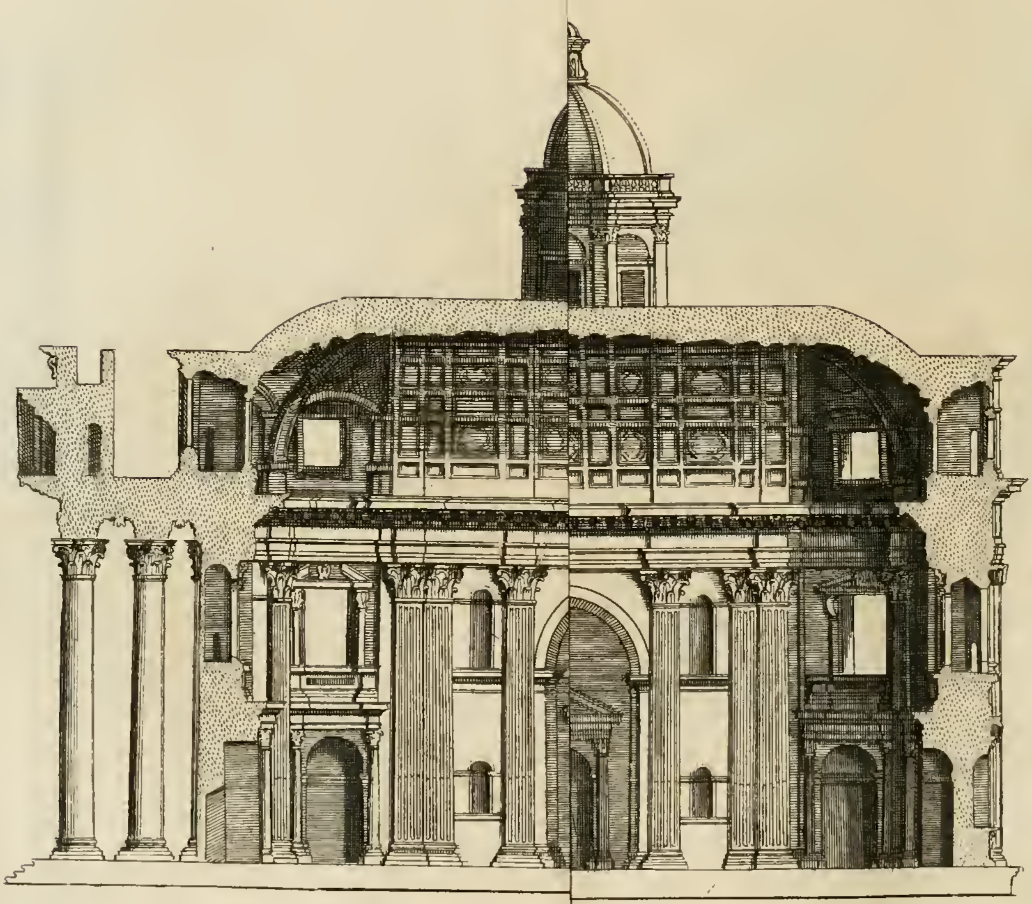


Hieronymus Frezza incid

Pag. 61 2

TABVLA 18.

TIO SCENOGRAPHICA BASILICÆ
AELE ANGELO BONAROTA
DELINEATÆ



Hieronymus Frezza incid.

pag. 61. 2

nis, quà muro interſtante diſtinguebant, alterum non intermiſſum extimi parietis flexu clauſere. Hos ille ſemicirculos duplices ad ſimplices redegit, ut omnia liberiore utroque viſu oculi metirentur, & immodicis ſumptibus parceretur. Hemiſphærium in medio latiſſimum, & alium tanquam cæli fornicem triplici ordine columnarum niti voluerant, quorum exterior perpetuis columnis circumibat, interiores duo parietum interſtitio octo per intervalla ſejungebant. Ille ſubjectos arcus, è quibus eminet immanis tholus, haud pati tàm vaſtum pondus (quod alii quoque viderant) animadvertit, utque minori mole incumberet, extenuavit; duplicem tamen fecit, ut tholus exterior alterum includeret ſpatio intercurrente diſcretum: Quippè majeſtati Baſilicæ conſulebat, quæ externi verticis ſublimitate fit auguſtior. Intùs autem propinquiora depreſſo ambitu ad oculos jucundiùs accidunt. Porticus Templi Panthei porticum, diſpoſitis columnis, referebat. Quæ omnia in ſubjectis Tabulis Peritorum oculi deprehendent: Altera continet Ichnographiam Templi ab exemplari Bonorotæ acceptam, in Archivo ejuſdem Templi aſſervato, quàm etiam typis vulgavit anno 1559. accuratè excuſam Henricus Vanſcoel. Altera verò Scenographicam deſcriptionem repræſentat. *Fig.* 17. & 18.

Mentem Pauli III. adeò pellexit oblata Michaelis delineatio, ut ſtatim illum fabricæ prefecerit, ac centum nummos aureos ſingulis menſibus eidem erogandos ſanciverit. Illos tamen reſpuit Michael ſibi oblatos à Joanne Pontificis tunc familiari, deindè Epiſcopo Forolivienſi. Verùm Pontifex litteras exaravit in forma Brevis, quas motu proprio (ut dicitur) emanatas fuiſſe Vaſarus affirmat, & Aſcanius Condivus in ejus vita. Illarum vi fabricæ præficitur Michael, eidemque facultas conceditur, ut pro ſuo arbitratu omnia poſſit quæcunque velit, vel extructa deſtruere, vel nova excitare, Operariorum numerum vel minuere, vel augere, iis omninò excluſis, vel admiſſis, quos ad opus perficiendum aptiores exiſtimaret. Ejus Brevis exemplar diù conquiſitum nullibi Romę reperiri potuit. Repertus eſt tamen Florentiæ ejuſdem Pontificis Chyrographus Italico ſermone exaratus, quem ſervabant nobiles Michaelis Angeli Hæredes, quorum natu major Michaelis Angeli nomen ſortitus eſt, illumque mihi à præclaro erudito ejus fratre Philippo Bonarota, Michaelis pronepote communicatum, & fideliter tranſcriptum hìc inſero. *Parte 3. pag. 168.* *Pag. 37.*

PAULUS PAPA III.

Motu proprio &c.

Conciosia coſa che il diletto Filio noſtro Michel'Angelo Bonaroto Cittadino Fiorentino, familiare, e continuo commenſale noſtro habbia innovato il modello, e forma della Fabrica della Baſilica del Prencipe degli Apoſtoli di Roma, per altri Architetti, e Periti formato, la qual fabrica, ò forma, ſenza premio, ò mercede, da noi à lui ſpeſſe volte offerta, accettata, ma di ſua mera carità, e ſingolar divozione, che lui porta à detta Baſilica l'habbia a meglior forma ridotto; e per eſſer fatte le predette coſe con noſtra volontà, ed eſpreſſo mandato, come la preſente lo atteſtamo, e ne facemo piena, ed indubitata fede, come coſe, che tendono al decoro, ed ornato di detta Baſilica. E volendo noi per tutti i tempi advenire, che ſi oſſervino, e ſeguitino, havendo dette coſe rate, e grate, della red uzione, ed innovazione, e tutte, e ciaſchedune ruine, e ſtrutture, ed ogni altra coſa per il detto Michel'Angelo, ò di ſuo mandato in detta fabrica come ſi voglia fatta, ancorche dette coſe ſieno fatte con gran ſpeſe, jattura, e danno di detta fabrica, ò circa detta fabrica fatta, e data, à tal che immutare, nè reformare, ò alterare non ſi poſſa per tempi à venire, ma ſeguire, ed oſſervare ſe habbia, il detto Michel'Angelo, ò li ſuoi deputati Artefici, ò Miniſtri, e li loro eredi, e ſucceſſori a danni, e ſpeſe per detto conto fatte, ò proveniente, nè da quelle, nè da altri per alcuna miniſtrate circa dette coſe a renderne conto, nè ragione, ò prova alcuna, nè verificazione, non ſiano obligati, nè tenuti, nè a ciò ſi poſſino coſtrin-

coſtringere; e così nelle predette, ed infraſcritte, tutte, e ciaſchedune coſe per tutti, ed ogni Giudice ſi habbia à giudicare, togliendoli la facoltà di interpretare altramente. Diſcernendo, e dichiarando irrito, ed'invalido tutto quello, che in contrario ſi faceſſe, nondimeno confidando noi nella fede, iſperienza, e ſollecitudine nel Senor Dio, di detto Michel'Angelo noſtro, e della Sedia Apoſtolica, nella coſtruzione, e fabrica di detta Baſilica, Commiſſario, Perfetto, Operario, ed Architettore in vita ſua, lo coſtituimo, e deputamo, con facoltà di mutare il modello, forma, e ſtruttura di detta Baſilica, come li piacerà, ampliando, reformando, e reſtringendo tutti gli Operarii, Miniſtri, e Prefetti, ed altre perſone per detta fabrica, con ſalarii, ed emolumenti debiti, e conſueti, elegere, e deputare, e li detti, ed altri per prima eletti, e deputati á ſuo beneplacito laſciare, licenziare, ed amovere, e di altri, come meglio li parerà, provedere, ed ogni altra coſa per le ſopradette coſe neceſſarie fare, dire, e moderare, ſenza licenza delli, medemi, ò advenire deputati della Fabrica, ò di qualſivoglia altro piena, libera; ed ognimoda facoltà, e poteſtá concedendoli. Et acciòche detto Micgel'Angelo più liberamente poſſa attendere à detta Fabrica, lui, li ſuoi Miniſtri, e deputati de la ſuperiorità, giuriſdizione, ed autorita delli deputati in tutto, e per tutto liberamo, & affrancamo. Non obſtante premiſſe, e qualſivoglia conſtituzioni, e ordinazioni Apoſtoliche, ſtatuti &c. co'l giuramento confirmati, privilegii, indulti, e lettere Apoſtoliche conceſſe alli Deputati di detta Baſilica, al Capitolo, ed ad ogni altra coſa di qual ſi voglia tenore, ancorche motu proprio ſiano conceſſe, e da concederſi, ancorche ſia neceſſario di farne menzione, al tenore della quale, e ad ogni altre derogamo con le clauſule neceſſarie.

E con aſſolutione da'cenſure à queſto effetto, ancora nelli caſi dalla regola, con la derogazione di eſſa; e che il modo, e forma delli modelli, fabrica, e della immurazione, e quantità delle ſpeſe per detta cauſa fatte, e danni ſeguiti, ſiano per eſpreſſi, & latiſſimè de parola in parola ſe poſſino eſprimere; e dall'atteſtazione, confirmazione, approvazione, licenza, conceſſione, facoltà, decreto, derogazione, ed altre coſe premiſſe, che per ciaſcheduna ſia per repetita, & eſpreſſa à parte latiſſimè exteſa. E che la ſola ſignatura di queſte lettere baſti,& in ogni luogo faccia fede. Non oſtante la regola in contrario, overo ſe parerà per noſtro Breve di ſopra, con deputazione de Eſſecutori, che faccino aſſiſten. &c. E con poteſtà di citare, ed inhibire, con derogazione della coſtitutione di una, e due giornate, purche non ſia oltre trè, amplamente eſtendendo nomi, cognomi, qualità, ed altre coſe, circa le premiſſe coſe da eſprimere con magiore, e più vera eſpreſſione per Breve noſtro inſieme, ò da parte ſi poſſono expedire.

His tandem munitus præſidiis præclarum opus aggreſſus Michael, ab eo properata ædificatio eſt. Exteriora Templi circumtecta ſunt magnis Tyburtini lapidis glebis, affabrè in Antas, Capitula, Epyſtilia, Coronas, Loculamenta, aliaſque formas elaboratis. Nova cæmentitia jecit fundamenta, binas ſcalas cochlydes iu utroque latere extimorum parietum extruxit, quarum aſcenſu ad altiora Templi tecta perferri poſſent cæmenta. Supra quatuor majores arcus, à Bramante extructos, Tyburtinos lapides in formam pulcherrimæ coronidis collocavit. Duo Baſilicæ bracchia, veluti in crucem extenſa, hinc indè excitavit, quorum extrema hemicyelo claudebantur, apſidibus ſuperimpoſitis, ſub quibus, rejectis octo loculamentis, quæ typi Bramantis, Peruzii, ac Antonii Sancti Galli præferebant, tria tantùm conſtruxit ad Altaria excipienda capaciſſima, quarum ſingulis binæ feneſtræ imminebant; omnique conatu omnia ſtuduit ſtabilire, quibus poſitis Vaticanum Templum brevi annorum curriculo, juxtà ſapientiſſimi Pontificis mentem perfici omninò deberet, invaritata prorsùs ejuſdem Templi ſcenographica delineatione.

Vaſar. pag. 368.

Ciaccon. pag. 514.

Hæc omnia triennio non adhùc integro perfecerat Michael, cum Pontifex Paulus gravi animi ęgritudine conſternatus ob Placentiam àCęſarianis occupatam, febris violentiâ poſt 5. diem anno 1549. Eccleſiæ Sacramentis integris adhùc ſenſibus piè ſuſceptis ex hominum Cœtu demigravit.

CA-

CAPUT XV.

Acta ſub Julio III.

SED deficiente Paulo, Michaelis Bonarotæ, quem rurſus Clemens VII. Romam acciverat, operibus adverſantes non defuere: Quamplurimi enim, Condivus in vita pag. 32. aut nimis Antonio à Sancto Gallo addicti, aut à fabricæ opere excluſi à Bonarota, maligno dente frequenter illum carpebant, livido oculo ejus opera deſpicientes. Porrò (ajebant) auguſtiſſimam à Bramanre excogitatam Baſilicam, venuſtiſſimam ab Antonio exornatam, probatamque à Viris, quos omnium conſenſus peritiſſimos judicaverat, à Michaele penitùs deletam; eorumque Virorum præclara nomina cum exciſis lapidibus obliterata; ingentes auri expenſas inutiliter diſſipatas, deperditos tot annorum labores, Vaſar. pag. 174. tot Pontificum ſapientiſſimorum mentes fruſtratas, Apoſtolorum Principi honorem minoris Baſilicæ fabricâ fuiſſe imminutum: omnia denique unius Viri arbitratu contra communem Urbis ſententiam penitùs perturbata. Ciaccon. pag. 741. Hæc omnia, & his majora invidi æmulatores anno 1551. expoſuerunt Joanni Mariæ de Monte, qui paulò antè communibus Cardinalium ſuffragiis Paulo III. ſubrogatus, ob gratam maximi Pontificis Julii II. memoriam Julii III. nomen aſſumpſerat.

Importunis precibus mentem Pontificis adeò divexarunt, ut tædio affectum illum induxerint ad trutinam revocanda, quæcunque Michael in fabrica peragebat. Eodem igitur evocato coram ipſius Fabricæ Præſidibus (quorum præcipui Joannes Cardinalis Salviatus, & Marcellus Cervinus, qui poſteà ad Beati Petri ſedem evectus fuit) illud in primis objectum eſt, quòd Templum conſtrueret parum Solis irradiatione conſpicuum, indicabantque tres feneſtras, quas in hemicyclo partis dexteræ tantummodò aperverat. At objecta facilè diluit Bonarota; ſubjunxit enim, alias tres, & quidem ampliſſimas, futuras eſſe in fornice, quem è Tyburtino lapide arcuato parieti mox erat impoſiturus; deindè Pontificis æquitatem exoravit, ut detrahentium Inquiſitorum dicta reprimere, ſeque ſimùl labore conſumptum fabricæ curâ dignaretur exonerare. Quippè, ajebat, ſe Vaſar. pag. 268. oleum, & operam perdere; cum enim ſine ſpe lucri, gratiſque in fabricæ præfectura omni ſtudio ſe totum exerceret, contrariorum invidiâ ad iram ſępè excitatus animæ jacturam periclitari formidabat.

His vocibus ad miſerationem jure meritò commotus juſtiſſimus Pontifex, manibus humero illius admotis, animum addidit Michaeli, invidamque concionem avocavit, ne in poſterum novis calumniis concitatus, Fabricę curam Vaſar. pag. 174. Artifex adeò peritus abjiceret, immò ejus animi integritas eximia, nec in Urbe tantùm, ſed Orbe toto pateret, Pauli III. diploma renovavit, atque in Pręfectura Fabricæ novo Pontificio diplomate ſtabilivit. Illud hiſce paginis inſerere volui, mihi communicatum à ſupradicto D. Philippo Bonarota, & ab Auctographo reſcriptum, quod Florentię in Domo Hæredum ejuſdem Michaelis ſervatur, eſtque ut ſequitur.

Foris: Dilecto filio Michaeli Angelo Bonaroto Ciui Florentino.

Intus: IVLIVS PAPA III.

Dilecte Fili ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

Accepimus nuper, quòd dudum poſtquam Tu modellum, ſive formam Fabricæ Baſilicę Principis Apoſtolorum de Urbe per alios Architectos, & Peritos formatum, nulla parte acceptata, licèt Tibi ſæpiùs à fel. rec. Paulo Papa III. Prædeceſſore noſtro oblata mercede, ſed ex mera tua charitate, & ſingulari, quàm erga dictam Baſilicam gerebas devotionem, de ipſius Prædeceſſoris voluntate, & expreſſo mandato innovaveras, & ad meliorem formam reduxeras; ibidem Prædeceſſor præmiſſa rata, & grata habens, innovationem, & reductionem hujuſmodi ac omnes, & ſingulas ruinas, & ſtructuras, & alia quęcunque, per Te, vel de tuo mandato in dicta Fabrica quomodocunque facta, etiamſi cum magnis expenſis, & jactura, & damno dictæ Fabricę facta fuiſſent, & certa ſua ſcientia, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine approbavit, & confirmavit, ac modellum, ſive formam per Te factam hujuſmodi immutari, vel alterari nullo unquam tempore poſſe, ſed proſequi, & obſervari debere, Teque, vel à Te deputatos Artifices, & Miniſtros, eorumque hęredes, & ſucceſſores ad damna, & expenſas ea occaſione factas, & provenientes, ſive de illis, aut etiam de aliis, per eos circa præmiſſa admiſſa adminiſtratis, computum vel rationem, ac probationem, ſeu verificationem aliquam faciendam non teneri, nec ad id cogi poſſe, & ſic per quoſcunque tam ordinaria, quàm delegata, & in iſta auctoritate fungentes, Judices, & perſonas etiam Cauſarum Palatii Apoſtolici Auditores, & Sanctę Romanæ Eccleſiæ Cardinales, judicari, & decidi debere. Irritum quoque, & inane quidquid ſecùs ſuper iis à quoque quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contingeret, attemptari, decrevit, & indè de tuis fide, experientia, & ſollicitudine plurimum in Domino confidens, Te Tua vita durante, ſuum, & Apoſtolicæ Sedis in conſtructione, & fabrica dictæ Baſilicæ Commiſſarium Præfectum Operarum, & Architectorum conſtituit, & deputavit, & Tibi modellum, & formam, ac ſtructuram dictæ Baſilicæ mutandi, ac ad Tui libitum ampliandi, reformandi, vel reſtringendi, ac omnes Operarios, Miniſtros, & Præfectos, ac alias perſonas pro dicta Fabrica, cum ſalariis, emolumentis debitis, & conſuetis eligendi, & deputandi, illoſque, & alios antea electos, & deputatos ad Tui beneplacitum caſſandi, licentiandi, & amovendi, & de aliis, prout Tibi meliùs videretur, providendi, aliaque circa pręmiſſa neceſſaria faciendi, dicendi, & moderandi, tunc, & pro trmpore deputatorum ejuſdem Fabricæ, aut cujuſvis alterius licentiâ, minimè requiſita plenam, liberam, & omnimodam facultatem, & poteſtatem conceſſit, & ad id, ut liberiùs dictæ Fabricæ attendere poſſes, Te, ac Tuos Miniſtros, & Deputatos a ſuperioritate, juriſdictione, & auctoritate eorundem Deputatorum penitùs, & omninò exemit, prout in ſupplicatione manu ipſius Prædeceſſoris ſignata, cujus ſolam ſignaturam ad id ſufficere voluit ſeu litteris in forma Brevis deſuper forſan confectis pleniùs continetur. Nos autem, qui fidem, legalitatem, ſolicitudinem, ac in rebus agendis induſtriam Tuas non minùs, quam idem Prædeceſſor, perſpectas habemus, voluntates animi Tui tranquillitati, ut liberiùs circa dictam Fabricam ingenii Tui vires dirigere poſſis, conſulere, ac diſpendiis, & moleſtiis obviare, ſupplicationis, ſeu litterarum deſuper confectarum prædictarum veriores tenores pręſentibus pro ſufficienter expreſſis, & inſertis habentes, motu proprio, non ad Tuam, vel alterius pro Te Nobis ſuper hoc oblatæ petitionis inſtantiam, ſed de Noſtra mera liberalitate, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine approbationem, confirmationem, decretum, conſtitutio-

nem

nem, deputationem, licentiam, facultatem, liberationem, & exemptionem Prædeceſſoris hujuſmodi, & prout illa concernunt omnia, & ſingula in ſupplicatione, & litteris hujuſmodi quomodolibet contenta, approbamus, confirmamus, & innovamus, & perpetua roboris firmitate ſubſiſtere, Suoſque plenarios effectus ſortiri, & per quoſcunque, quos quomodolibet concernunt, & concernent in futurum, inviolabiliter obſervari debere decernimus, omneſque, & ſingulos tam juris, quàm facti defectus, ſi qui forſan in illis intervenerint, ſupplemus. Et nihilominùs pro potiori cautela omnes, & ſingulas ruinas, & ſtructuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, circa dictam Fabricam quovis modo hactenùs facta, & in poſterùm facienda, etiamſi cum quantumvis exceſſivis expenſis, & quantumvis notabiliùs jacturâ, & damno dictæ Fabricæ facta fuerint, & fiat in poſterum, approbamus, & confirmamus, ac rata, & grata habemus; nec non Modellum, & Formam per Te factam hujuſmodi immutari, reformari, vel alterari per alium, quam Te, nullo unquam tempore poſſe, ſed perſiſtere, & obſervari debere, ſublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, cognoſcendi, decidendi, & interpretandi facultate, & auctoritate, necnon irritum, & inane quidquid ſecùs ſuper iis à quoquam quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit, decernimus. Teque vita Tua durante in Noſtrum, & dictæ Sedis in conſtructione, & fabrica Baſilicæ hujuſmodi Commiſſarium, Præfectum Operarum, & Architectuum, cum licentia, facultate, & poteſtate, ac conceſſione ſupradictis, ac aliàs quomodolibet neceſſariis, & opportunis, & prout per dictum Prædeceſſorem conſtitutus, deputatus, & exemptus fuiſti, de novo conſtituimus, deputamus, & eximimus. Qua circa Venerabilibus Fratribus Patriarchæ Hieroſlymitano, & Epiſcopo Liparen. ac Dilecto Filio Curiæ Cauſarum Cameræ Apoſtolicę Auditori per præſentes, motu, & ſcientia ſimilibus, committimus, & mandamus, quatenùs ipſi, vel duo, aut unus eorum per ſe, vel alium, ſeu alios Tibi in præmiſſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes faciant, præſentes litteras, & in eis contenta quæcumque plenum effectum ſortiri, Teque illis, ac omnibus, & ſingulis in eis quomodolibet contentis, pacificè frui, & gaudere. Non permittentes Te contra præſentium tenorem modo aliquo moleſtari, impediri, aut inquietari. Contradictores quoſlibet, & rebelles etiam per quaſcumque, de quibus eis placuerit cenſuras, & pœnas, etiam pecuniarias, eorum arbitrio ponendas, & moderandas, ac alia opportuna juris remedia appellatione poſtpoſita compeſcendo. Invocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio bracchii ſæcularis, non obſtantibus præmiſſis, ac quibuſvis Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, ac dictæ Baſilicæ ſtatutis, & conſuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apoſtolicis eidem Baſilicæ, & illius Capitulo, ac ab eis prò tempore deputatis per quoſcunque Romanos Pontifices Prædeceſſores Noſtros, & Nos, ac Sedem Apoſtolicam etiam motu proprio, & de certa ſcientia ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, ac cum quibuſvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliiſque fortioribus, inſolitis clauſulis, irritantibuſque, & aliis decretis quomodolibet etiam pluries conceſſis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, etiamſi pro illorum ſufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clauſulas generales, mentio, ſeu quævis alia expreſſio habendi, aut exquiſita forma ſervanda foret, & in eis caveatur expreſsè, quod illis nullatenùs derogari poſſit, illorum omnium tenores præſentibus pro ſufficienter expreſſis, ac de verbo ad verbum inſertis, necnon modus, & forma ad id ſervandas, pro individuo ſervatis habentes, hac vice dumtaxat illis aliàs in ſuo robore permanſuris, harum ſerie ſpecialiter, & expreſsè derogamus. Cæteriſque contrariis quibuſcunque, aut ſi aliquis communiter, vel diviſum ab Apoſtolica ſit Sede indultum, qui intercedi, ſuſpendi, vel excommunicari non poſſint, per litteras Apoſtolicas non facientes plenam, & expreſſam, ac de verbo ad

 ver-

verbum de indulto hujuſmodi mentionem. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum ſub Annulo Piſcatoris die vigeſima tertia Januarii M D LII. Pontificatus Noſtri Anno II.

S. Cervien.

Foris: V. Macharanus.

Ampliſſimo hoc diplomate ab invidorum detractionibus Julius III. munierat Bonarotam, qui tamen novis eorum moleſtiis affectus, novos animi angores experiebatur. Mortuo enim Julio III. paucisque elapſis diebus, quos vixit Marcellus II. Julio ſuffectus, ad Petri Solium aſcendit Paulus IV. quo vivente, quoſdam annuos proventus ex Urbe Arimi-nenſi Michaeli Angelo addictos Pontificius Poccillator (inſcio Pontifice) ſibi uſurpavit, decernens, centum nummos ſingulis menſibus eidem erogandos. Eos tamen Vir magnanimus recuſavit, deſpexitque dicteria Pirri Ligorii Architecti, qui eum repueraſcentem ſenem vocabat. Florentiam idcircò redire meditabatur, ut ibi ſupremum clauderet diem; verùm ſenectâ, quotidiè magis ingraveſcente, itineri ſe committere timuit (erat enim octogenario major) ingenio tamen vegeto, & integris ſenſibus vireſcens. Timebat inſuper (ut ipſemet in ſua epiſtola Gregorio Vaſaro inſcripta expoſuit) ſe reum magni criminis apud Divinum Judicem fore, ſi Vaticani Templi curâ ſe penitùs abdicaret, addito inſuper apud homines infamiæ dedecore. Extat epiſtola in ejus vita à Vaſaro conſcripta his verbis die 19. Septembris 1554.

Sappiate per coſa certa, che io harei caro di riporre queſte mie debole oſſa acanto à quelle di mio padre, come mi pregate; ma partendo di quà ſarei cauſa di una gran ruina della Fabrica di San Pietro, di una gran vergogna, e di un grandiſſimo peccato: ma come ſia ſtabilita, che non poſſa eſſer mutata, ſpero far quanto mi ſcrivete, ſe già non è peccato à tenere à diſaggio parecchi ghiotti, che aſpettano mi parta preſto.

Neque verò illum voces vulgi, Artificum æmulatio, calumniæ obtrectantium, vel Principum contumeliæ adeò perculere, ut de firma ſtatione mentis, conſiliive ſui depelleretur unquam, quin magis in dies ille animo æſtuare, & eniti monitis, ſcriptiſque, & perpetuo labore, vigiliiſque præſtare, ne in cujuſquam poteſtate foret ampliùs rectè facta, aut conſulta perfringere, idque unum præcipuè conari, ut moles, æternitati parum conceſſura, optatum aliquando finem attingeret. Cujus quidem Viri ea fuit auctoritas apud illos claros Artifices, qui eodem in munere deinceps illi ſucceſſere, ut ejuſdem ſapienter excogitatis, atque decretis mordicus plerique omnes hæſerint, neque terminos ædificationis, ſemèl ab illo fixos, temerè tranſire fas eſſe duxerint. Generoſo igitur amore erga Divum Apoſtolorum Principem, cui ſine ullo pecuniæ lucro ſerviebat, omnia deſpiciens, fabricam promovere conabatur. Ejus animi pietatem Poſteritati tradiderunt ipſius epiſtolæ diverſis amicis ſcriptæ, quarum aliquas recenſere exiſtimavi eodem patrio ſermone, quo Auctor exaravit, apud hæredes ſervatas. Illarum prima Geogrio Vaſaro miſſa die 11. Maii 1555. ità ſe habet.

Ferdinad. Carolus ſectio. 1.c.2.

Io fui meſſo à forza nella Fabrica di San Pietro, & hò ſervito circa otto anni, non ſolamente in dono, ma con grandiſſimo mio danno, e diſpiacere, e hora che l'è avviata, che ci è denari da ſpendere, e che io ſono per voltare preſto la cuppola, ſe io mi partiſſi, ſarebbe la rovina di detta Fabrica, ſarebbemi grandiſſima vergogna in tutta la Chriſtianità, e nell'anima grandiſſimo peccato: però Meſſer Giorgio mio caro io vi prego, che da mia parte voi ringraziate il Duca delle ſue grandiſſime offerte, che voi mi ſcrivete; e che voi preghiate Sua Signoria, che con ſua licenza, e grazia io poſſa ſeguitare quà, tanto che io me ne poſſa partire con buona fama, con honore, e ſenza peccato.

In

In alia ad eundem epiſtola die 22. Junii ejuſdem annni hæc itidem habet.

Pregate Sua Signoria, che con ſua licenza io ſeguitaſſi quà la fabrica di San Pietro, finche foſſi à termine, che la non poteſſe eſſer mutata per dargli altra forma; perche, partendomi prima, ſarei cauſa di una gran rovina, di una gran vergogna, e di un gran peccato: e di queſto vi prego per l'amor di Dio, e di San Pietro.

Die poſteà 1. Julii anni 1557. ſcribens Leonardo Bonarotæ nepoti, ſic ait.

Io vorrei più preſto la morte, che eſſere in diſgrazia del Duca; io in tutte le mie coſe m'ingegno di andare in verità; e ſe io hò tardato di uenir coſtà, come hò promeſſo, io hò ſempre inteſo con queſta condizione; di non partir di quà, ſe prima non conduco la fabrica di San Pietro à termine, che la non poſſa eſſer guaſta, nè mutata dalla mia compoſitione; e di non dare occaſione di ritornarui à rubbare, come ſolevano, e come ancora aſpettano i ladri; e queſta diligenza hò ſempre uſata, e uſo, perche come molti credono, e io ancora, eſſervi ſtato meſſo da Dio; ma il venire à detto termine di detta fabrica non mi è ancora, per eſſer mancati i denari, e gli huomini, riuſcito; & io, perche ſon vecchio, e non havendo à laſciar altro di me, non l'hò voluta abbandonare; e perche ſervo per l'amore di Dio, e in lui hò tutta la mia ſperanza.

Rursùs in alia epiſtola ad Gegorium Vaſarum ſic loquitur.

Meſſer Giorgio amico caro.

Io chiamo Iddio in teſtimonio, come io fui contro à mia voglia con grandiſſima forza meſſo da Papa Pavolo nella Fabrica di San Pietro di Roma dieci anni ſono, e ſe ſi fuſſi inſino à hoggi ſeguitato di lavorare in detta Fabrica, come ſi faceva allora, io ſarei hora à quello di detta Fabrica, che io hò deſiderato per tornarmi coſtà, ma per mancamento di denari la ſi è molto allentata, e allentaſi, quando ella è giunta in più faticoſe, e difficili parti, in modo che abbandonandola hora non ſarebbe altro, che con grandiſſima vergogna perder tutto il premio delle fatiche, che io ci hò durate in detti dieci anni per l'amore di Dio &c.

Ultima demùm 13. Septembris 1560. fuit miſſa ad Cardinalem Carpenſem his verbis.

Meſſer Franceſco Dandini mi ha detto hieri, che V.S. Illuſtriſſima, e Reverendiſſima gli diſſe, che la Fabrica di San Pietro non poteva andar peggio di quello, che andava, coſa che veramente mi è molto doluta, sì perche ella non è ſtata informata del vero, come ancora che io (come debbo) deſidero più di tutti gli altri huomini, che ella vadi bene. E credo (ſe io non mi gabbo) poterla con verità aſſicurare, che per quanto in eſſa hora ſi lavora la non potrebbe meglio paſſare. Ma perciòche forſe il proprio intereſſe, e la mia grave vechiezza, mi poſſono facilmente ingannare, e così contro l'intenzione mia far danno, ò pregiudizio alla prefata Fabrica, io intendo (come prima potrò) dimandar licenza alla Santità di Noſtro Signore: anzi per avanzar tempo, voglio ſupplicare, come fò, V. S. Illuſtriſſima, e Reverendiſſima, che ſia contenta liberarmi da queſta moleſtia, nella quale per li commandamenti de' Papi, come Ella sà, volontieri ſono ſtato gratis già 17. anni, nel qual tempo ſi può manifeſtamente vedere quanto per opera mia ſia ſtato fatto nella ſudetta Fabrica; tornandola efficacemente à pregare di darmi licen-

licenza, che per una volta non mi potrebbe fare la più ſingolare grazia; e con ogni riverenza humilmente bacio le mani di V.S. Illuſtriſſima, e Reverendiſſima.

Cum has epiſtolas latine redditas in hac nova impreſſione aliqui exoptaverint, eas hic ſubiicio.

Georgio Vaſaro.

Provinciam ædificationis Baſilicæ D. Petri coactus ſuſcepi, atque in ea octo circiter annos exegi, non ſolum, ſine lucro, ſed cum jactura, atque animi mei moerore. Nunc verò ea feliciter progrediente, cum in promptu ſit pecunia, atque tholum impoſiturus proxime ſim, ſi Roma diſcederem, ejus Fabricæ ruina ſuccederet, inſuper, toti Orbi Chriſtiano dedecus; atque ipſemet maximi criminis reus evaderem. Itaque mihi cariſſime Georgi te deprecor, ut meo nomine gratias Duci agas ob largas ejus exhibitiones, quas mihi ſignificaſti, atque eundem exores, ut bona ejus venia liceat mihi Romę degere quouſque poſſim ſine crimine ullo atque dedecore diſcedere, relicta boni nominis, fama.

Eidem

Facultatem ab Ethruriæ Duce obtinere mihi ſtudeas, ut Romæ Fabricam Templi D. Petri producere poſſim ad eum terminum, in quo inpoſterum ejus ſtructura immutari amplius non poſſit; quòd ſi antea Roma diſcederem magnæ ruinæ locum darem, dedecus inſuper, & piaculum adderem. Hoc ob Dei atque D. Petri amorem à Te enixè efflagito.

Leonardo Bonarotę.

Mortem potius eligerem quàm Ducis benevolentiam perdere. In omnibus ſtudeo animi ſinceritatem, & veritatem ſervare. Quòd ſi Florentiam adhuc non properavi, ut promiſeram, hoc cum tali conditione ſemper egi, ut nunquam hinc diſcederem, niſi prius Fabricam Templi D. Petri eò uſque produxerim ut à nemine deſtrui ac mutari poſſet; ne anſam præberem ingentis pecuniæ jacturæ, quam non pauci ſibi olim vindicarunt injuſte, atque ſuffurari iterum anhelant. Hanc ſolertiam ſemper adhibui quia mecum quamplurimi pro certo habent hanc Provinciam à Deo mihi fuiſſe impoſitam; ſed ob defectum pecuniæ atque operariorum talem Fabricam non dum perficere licuit. Cum autem nil aliud mihi ſuperſit poſt ſenectutem quam ago, & ob amorem Dei laborem, in quo meas ſpes omnes collocavi; nolvi ejus Fabricæ curam abiicere.

Rurſus ad Georgium Vaſarum.

Amice mihi cariſſime.

Teſtem inuoco Deum, dum aſſero, curam fabricæ D. Petri decem ab hinc annis me invitum ſuſcepiſſe juſſu Pauli III. Pontificis, quam certe ad finem produxiſſem ob idque Florentiam redire poſſem, niſi pluries á labore ceſſatum fuiſſet ob pecuniæ indigentiam, & tunc præſertim quando aliquot ejus partes difficiliori ſtudio majorique impenſa extruendæ eſſent. Quod ſi talem curam modò abdicarem, omnium laborum jacturam non ſine dedecore facerem quibus ob Dei amorem eam conatus ſum decem annorum ſpatio perficere.

A

Ad Cardinalem Carpenſem

A Franciſco Dandino heri ſignificatum eſt mihi Dominationi tuæ Illuſtriſſimæ, & Reverendiſſimæ dictum fuiſſe Templum D. Petri infeliciſſimo progreſſu conſtrui; dolorem ob id magnum concepi, tum quia falſa relatio Tibi fuerit facta, tum etiam quia ego prȩcipue ut res poſtulat ejus feliciſſimum progreſſum exopto. Niſi decipior, pro certo affirmare poſſum eam adeo feliciter excreſcere, ut meliori modo augeri non poſſit. Verùm quia in re mea ac à mea ſenectute decipi fortaſſe poſſum, ob idque me etiam inſcio damnum fabricæ exoriri, facultatem abeundi cum primò licuerit petam à Summo Pontifice, imo ne differam. Dominationē tuam Illuſtriſs. & Reverendiſs. exoro, ut me ab hac moleſtia liberare dignetur, quam ob juſſa Pontificis ſuſcepi, & ſpatio ſeptemdecim annorum habui, ut ipſi compertum eſt; quo quidem tempore quidquid actum à me ſit in ea Templi ſtructura omnium oculis patet. Si abeundi facultatem conceſſerit, quam enixiſſime iterum peto, eaque majorem gratiam me nunquam recepturum exiſtimavero ipſius manus humillimè exoſculor.

Sed ut ad ſeriem fabricæ redeamus, expertus erat Michael, quam noxia futura ei fuiſſet ipſius abſentia, cum non ſemèl error irrepſerit in conſtructione fornicis in brachio dextero, quod Regium appellabant, ob imperitiam cœmentarii, à quo in ejus molitione cæteri dirigebantur Artifices. Adeout non modica ejuſdem pars omninò everti neceſsè fuerit, iterumque ædificari, quamvis omnes ejus menſuræ exactiſſimè deprehendi poſſent in lignea forma à Bonarota propoſita.

Talem fornicem haud cœmentis compegit Michael, ut mos fuerat apud antiquos communis, ſed tantùm Tyburtino lapide affabrè exciſo, & ſcalpris adeo egregiè aptato, ut omnibus lapideis fragmentis, ſingulis in partibus adamuſſim invicem conſentientibus, fornix eſſet immutabilis, ac veluti unico in lapide excavatus videretur.

Annus interim quinquageſimus ſeptimus ultrà milleſimum quingenteſimum vertebatur, quo adhùc in Petri Solio ſedebat Paulus IV. Jamque ſupra quatuor majores arcus coronam impoſuerat Michael ad tholum ſuſtinendum aptiſſimam, eamque duplicato columnarum additamento exornaverat. Verùm cum ejus Tholi conſtructio ſemper in dies magis, ac magis protraheretur, ejuſdemque idea eſſet in ſola Michaelis Angeli mente; Cardinalis Carpenſis, & præclari viri Donatus Jannozzius, Franciſcus Bandinus, ac Thomas de Cavaleriis plurimùm fabricæ addicti, verentes, ne, deficiente Bonarota, etiam illa omninò deficeret, eum induxerunt ad ideam ex aliqua materie compingendam, ex qua omnes Tholi partes, ac menſurȩ à quovis facilè deprehenderentur. Annuit Bonarota, & opus commiſit cuidam Gallo nomine Joanni, qui illud primùm ex argilla, deindè ex ligno juxtà mentem Michaelis exactiſſimè unius anni ſpatio perfecit.

Vaſ. pag. 181.

CA-

C A P U T XVI.

De Tholi Idea à Bonarota delineata.

Fig. 19. & 20.

To. 3. *par.* 2. *pag.* 181.

Fig. 21.

ANTEQUAM ad ulteriora progrediamur ſatis erit talem prototypum contemplari in duplici Tabula, quarum prima exibet exteriorem partem tùm Baſilicæ, tùm Tholi, quàm curavimus delineari; prout extat in Bibliotheca Vaticana coloribus expreſſa, de qua mentionem fecit Mutius Panſa in deſcript. Vatic. Biblioth. pag. 116. Deſunt tamen in ejus loculamentis ſigna marmorea, quibus exornari illa juſſerat Bonarota; ſecunda exhibet diverſam ejuſdem Tholi formam cum porticu ibidem aperta, quàm excogitavit Eques Dominicus Fontana ſub Sixto V. Ejuſdem declarationem addo latino idiomate redditam, quam italico exaravit Vaſarus. Utque Vaſari deſcriptio clariùs innoteſcat, aliam Tabulam addere viſum eſt, in qua partes ichnographicæ ejuſdem Tholi demonſtrantur additis caracteribus, quorum beneficio ſingulæ à Vaſaro deſcriptæ clara methodo deprehendi poſſunt.

Animadverti (ait Vaſarus) diametrum circuli; quo timpanum tholi ſubjectum perficitur, palmos centum, & octoginta ſex continere. Ejus baſim quatuor majoribus arcubus E, pilis, nempè A B C D impoſitam è lapidibus Tyburtinis in gyrum efformari, cujus craſſities palmis triginta tribus $\frac{11}{12}$ expletur, altitudo verò palmis undecim, & $\frac{10}{13}$ illique inſuper ineſſe coronam palmis octo altam; ſex verò cùm dimidio antè muri libellam prominentem. Hæc baſis triplices dividitur in partes, quarum interior 15. palmis expletur, undecim exterior, media verò ſeptem, & $\frac{11}{13}$ vacua ſpatium habet fornicatum in gyrum palmorum 806. circumductum, altumque palmis 16. In illud patet ingreſſus per quatuor januas, inter ſe palmis 201. diſtantes, totidemque inſunt in ſpatiis ambulacri intermediis, in quarum ſingulis gradus collocati, aſcenſum offerunt hinc ad exterioris coronæ ambulacrum I latum palmis ſex cum dimidio, indè verò ad interiorem coronidem K, cujus latitudo palmos octo & $\frac{3}{4}$ circumeuntibus præbet. Ex his aditibus per ſcalas, in tertia, quam diximus, baſis parte ſolida collocatas, quatuorque palmis $\frac{4}{12}$ amplas, aſcenſus hinc indè datur palmorum quatordecim & $\frac{1}{12}$ ad aliam coronidis, ſeu baſis contignationem, quæ decem unciis unius palmi prominet in vertice.

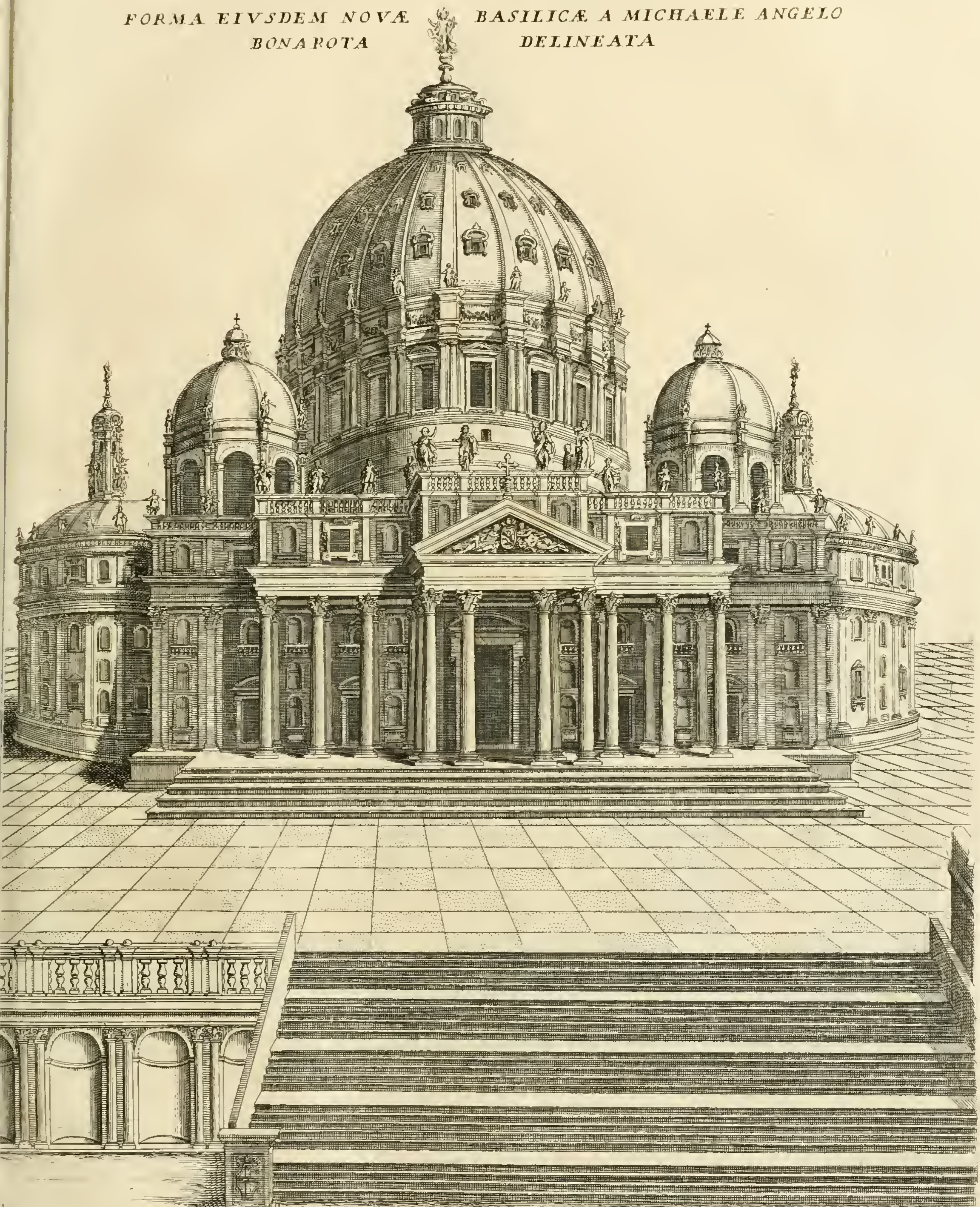
Supra eam collocantur ſexdecim validiſſimæ pilæ M binis ſingulæ exornatæ in parte interiori paraſtatis N, in exteriori verò binis columnis O munitæ. Harum pilarum linee centrales longæ palmis triginta ſex in magni circuli centro concurrunt. He binæ columnæ baſim premunt latam quinque, & unciis octo, altam undecim, ſub qua plinthus jacet palmo cum dimidio altus, latus verò octo, & $\frac{3}{4}$. Earum columnarum ſcapus altitudinem explet palmorum 43. cum dimidio. Ejus verticis diameter palmos 4. implet, & uncias novem, pedis verò quinque cum dimidio. Capitulus, quem habent corinthium, palmos ſex cum dimidio in altitudine oſtentat, in cimaſio autem novem. Earundem columnarum tres tantùm partes oſtenduntur. Quarta enim pilis conjugitur, ut apparet in P, in quibus ſingulis janua Q patet arcuata, lata palmis quinque, alta tredecim & $\frac{3}{12}$.

Inter ſupradictas pilas columnas exornatas totidem feneſtræ V. patent, latæ palmis 12. $\frac{1}{2}$ alte circiter 22. cornicibus in utraque parte palmorum 2. & $\frac{3}{4}$ exornatæ, & quidem ampliores in parte interiori, quàm exteriori, ad lucem majorem Baſilicæ communicandam. Columnis ſimùl, & Paraſtatis ad eamdem prorsùs altitudinem evectis epiſtylium imminet altum palmis quatuor & $\frac{5}{12}$ Epiſtylio Zophorus conjungitur palmorum quatuor cum dimidio. Zophoro verò

rò

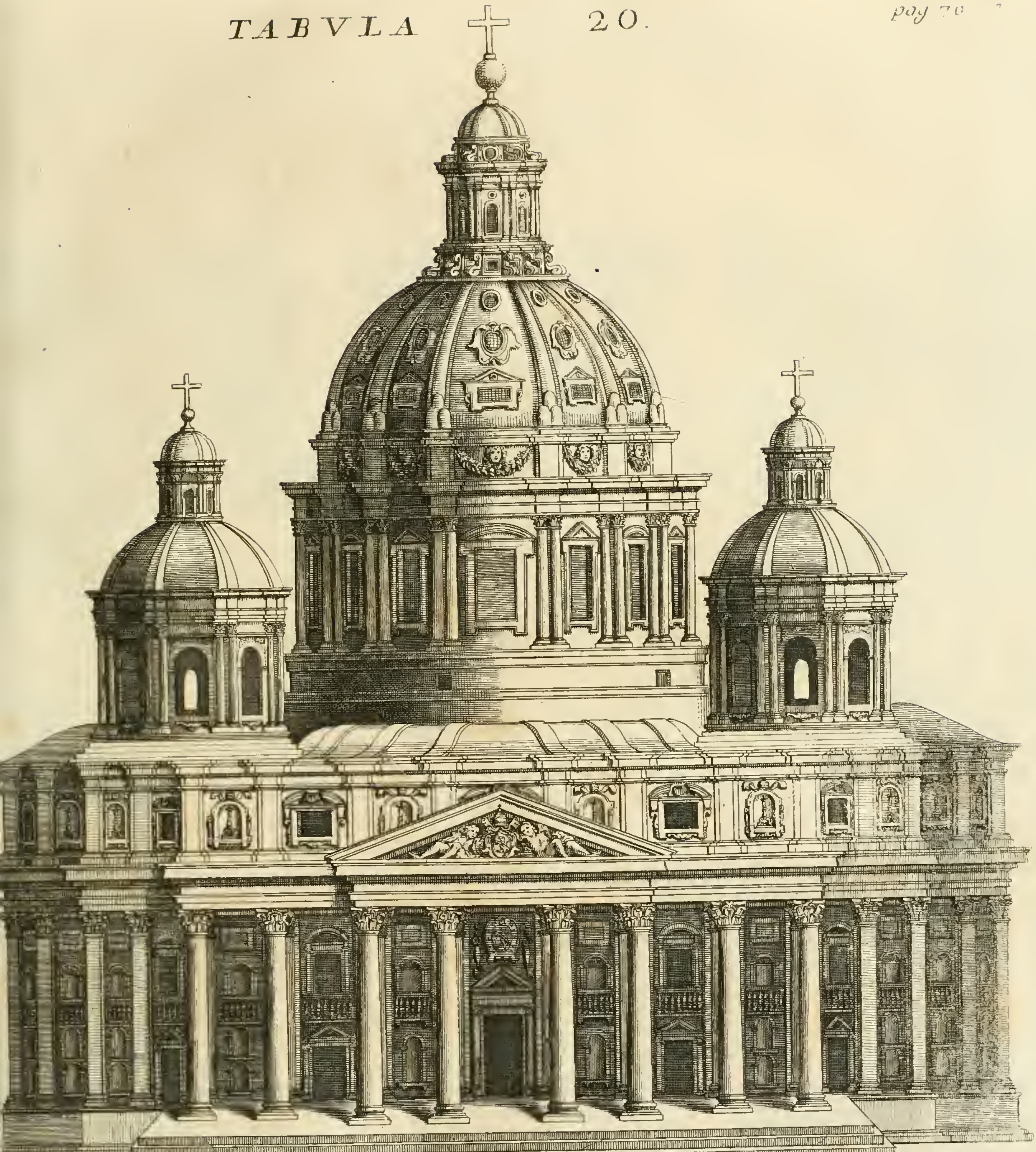
TABVLA 19.

FORMA EIVSDEM NOVÆ BASILICÆ A MICHAELE ANGELO BONAROTA DELINEATA



Hieronymus Frezza incidit

TABVLA 20.



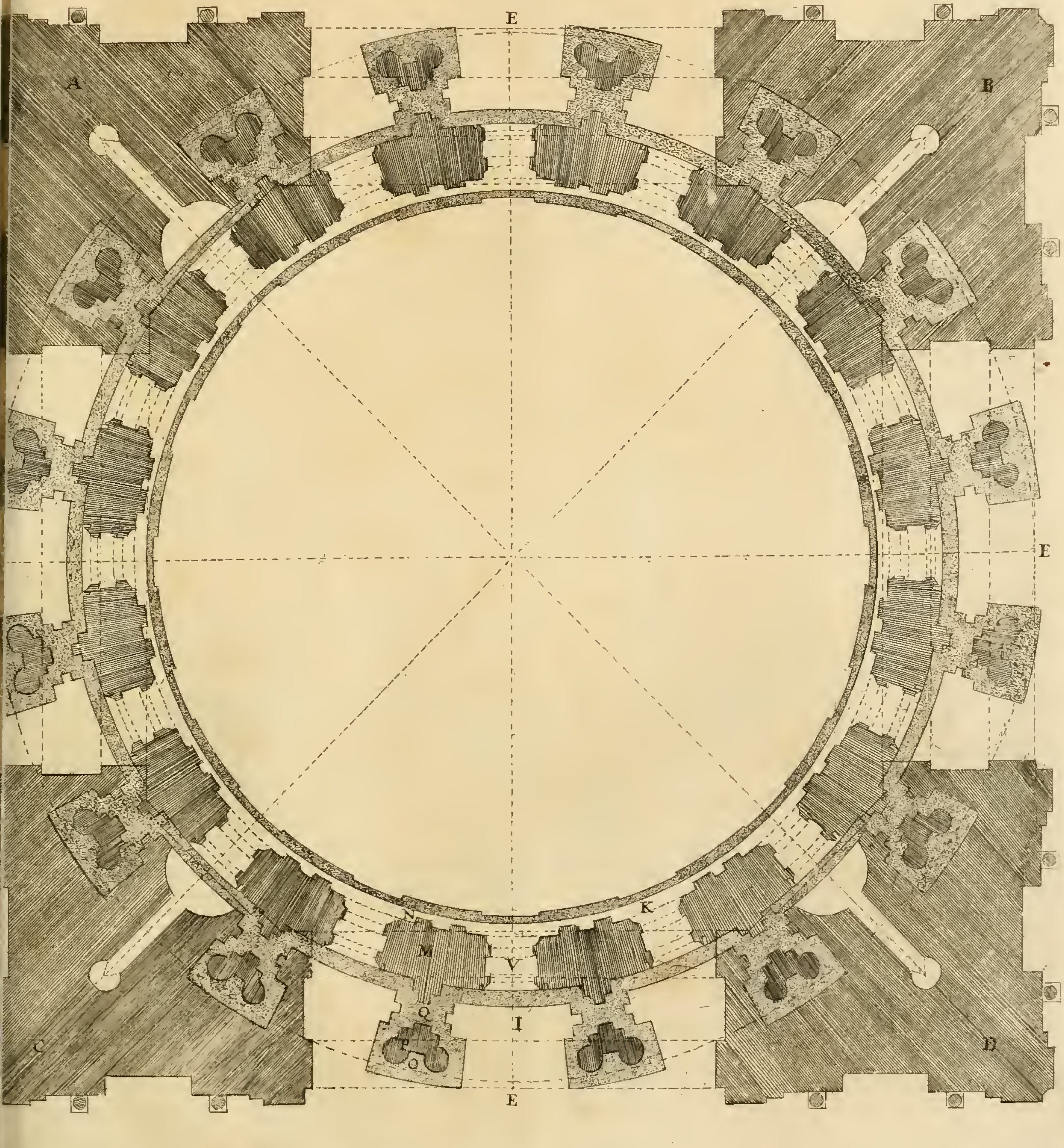
FORMA BASILICÆ QVAM CVM PORTICV ITIDEM APERTA

EXCOGITAVIT EQVES DOMINICVS FONTANA SVB SIXTO V.

ieronymus Frezza incidit

TABVLA 21.

ICHNOGRAPHIA MAGNI THOLI BASILICÆ VATICANÆ A SIXTO V. ÆDIFICATI



tor del et sculp.

rò corona palmorum quatuor , &unciamru, octo quinque verò in latum protenſa cum marmoreis repagulis circumeuntibus opportuna .

Quatuor oppoſitis ſibi invicem pilis quatuor ſcalæ inſunt cochlites , quarum beneficio ad eam partem aſcenditur , cui opus tholi fornicatum imponitur .

Huc uſque Baſilicę fabricam produxerat , tholique extruendi menſuras ſequente in prototypo prę́ſcripſerat Bonarota . Quas ad clariorem explicationem in ſubjecta ejuſdem tholi delineatione in Tabula 1 8. poſita inſpiciemus . A B C Tria primum aſſignavit puncta in triangulum diſpoſita . In puncto C inferiori centrum habet circumferentia parietis tholi interior , cui parieti craſſitiem aſſignavit palmorum quatuor cum dimidio . Poſt illum reliquit ſpatium quatuor palmorum pro ſcalis , quę iter prębent ad laternam . Facto deindè centro in puncto B , circulum duxit pro ſecundo pariete arcuato , cujus initio aſſignavit palmos quatuor cum dimidio . Extremitati verò ſuperiori tres cum dimidio , ad quas menſuras facilè obtinendas lineam duxit è centro A circularem , ſicque ſpatium inter duos parietes aperuit octo palmis altum , ut per gradus fornici additos , quilibet poſſet rectus aſcendere .

Ad hos binos parietes perfectè ſtabiliendos , quibus tholus componitur , ſexdecim anteribus illos conjunxit , veluti coſtis , quibus ſimùl firmiter colligantur , totidemque ſunt inter eos ſpatia , ad ſcalas ſupradictas complectendas , quę ſcalæ in hoc tantùm ſibi oppoſitis ſpatiis collocatæ , binis illis parietibus primùm comprehenduntur , deindè fornici inreriori tantùm adhærent , cætera autem octo ſpatia ſunt vacua . Hæ autem coſtæ , pyramidum inſtar duodecim palmis primum latę , gradatim acuminantur , & in parte cùm interiori , tùm exteriori prominentes robur augent , & decorem .

Superficies tholi exterior in arcuatum parietem flectitur , ſupra baſim 25. palmis cum dimidio altam , ſoleâ duorum palmorum , & ſimili coronide exornatam . Dividitur inſuper à ſexdecim ſupradictis anteridibus in totidem ęqualia ſpatia . In ſingulis eorum binas feneſtras aperuit ſagaciſſimus Artifex , ut eorum beneficio ſpatia à duobus fornicibus comprehenſa illuminarentur . Eas mutilis , encarpis , denticuliſque prominentibus ità exornavit , ut imbrem arcerent . Anteridibus verò , palmis quinque latis , ſtriges inerant , quæ in ſpatio unius palmi cum dimidio gradus continebant , ad aſcenſum accomodatos .

Tholo laternam impoſuit exornatam columnis ſimilibus aliis , quę ipſi tholo fulcimento erant , & ornatui . Laternam demùm abſolvit pyramide , ad æreum globum cum cruce ſuſtinendum aptiſſima . In parte verò interiori ſpatia intermedia ſexdecim habent areas in elypſim efformatas , quorum altitudo ad palmos extenditur 29. His imminent totidem quadrata 24. palmis oblonga , & fornicis acumini obſecundantia , demùm in ſpatiis ſuper extantibus ſexdecim alii circuli , totum arcuatum parietem mirùm in modum exornant . Hęc omnia in ſuo prototypo præſcripſerat Bonarota . Quomodò autem tria illa puncta A B C inveniri poſſent ex documento ipſius , Vaſarus non retulit .

Probata maximè fuit apud omnes futuri tholi delineatio; verùm ejus conſtructionem diſtulit Summi Pontificis mors,ob quam anno 1559.è vivis erepto, Templi fabrica carvit Promotore .

CAPUT XVII.

Acta ſub Pio IV. & Gregorio XIII.

PIUS deindè hujus nominis IV. anno eodem ad Vaticanam Sedem evectus, cum ſatis perſpectas haberet egregias Bonarotę virtutes, illi mirificè blanditus eſt, & diplomata Pontificum Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovavit; quibus in Fabricæ Pręfectura idem confirmaretur. Septemdecim jàm annos in eâdem inſumptos Michael numerabat, cum novis iterùm moleſtiis affectus eſt ab invidis æmulatoribus, quorum cupiditas illum exauctorare ſtudebat. Cùm enim Fabricæ Præſidem Aloyſium Cajetani cuidam Cæſari è Caſtrodurante defuncto ſubſtituiſſet Bonarota, eum excludi conati ſunt, ejuſque loco Virum ſibi acceptum, ſed imperitum præfecere, cui nomen erat Nannus, vulgò dictus *di Baccio Bigio*, affirmantes inſuper fabricæ curam à Michaele fuiſſe ob gravem ſenectutem penitùs abdicatam, immò ejus ruinę periculum imminere, quòd certè ab alio peritiſſimo Architecto remedium expectabat. Harum vocum famâ percrebeſcente ęquiſſimus Pontifex nobilem Virum Gabrium Sorbellonum juſſit inquirere, an vera eſſent, quæ dicebantur, ſtatimque ſibi referre, quæ diligenti præmiſſo examine deprehendiſſet. Detecta ſtatim fuere mendacia, & oblitterantium hominum calumniæ, quarum cauſa Nannus probroſis verbis à Vaticano exulare juſſus ob Pontificium decretum, glorię loco retulit ignominiam.

Hæc inter Bonarotæ laboribus mors finem impoſuit die 17. Februarii anni 1564. quâ Divino Conditori animam ſuam commendans piiſſimè illam efflavit. Poſt funebrem pompam, quà primùm in Templo Sanctorum Apoſtolorum Romæ, deindè Florentiam tranſlatus in Tempo Sanctæ Crucis ſepultus requievit, appoſita ſequenti inſcriptione in honorario tumulo, quem ingenioſa pietas Pictorum, & Sculptorum erexerat, videlicet.

COLLEGIVM PICTORVM, STATVARIORVM,
ARCHITECTORVM AVSPICIO,
OPEQVE SIBI PROMPTA COSMI DVCIS,
AVCTORIS SVORVM COMMODORVM
SVSPICIENS SINGVLAREM VIRTVTEM
MICHAELIS ANGELI BONAROTAE,
INTELLIGENSQVE, QVANTO SIBI AVXILIO
SEMPER FVERINT PRAECLARA IPSIVS OPERA,
STVDVIT SE GRATVM ERGA ILLVM OSTENDERE,
SVMMVM OMNIVM, QVI VNQVAM FVERINT P. S. A.
IDEOQVE MONVMENTVM
HOC SVIS MANIBVS EXTRVCTVM
MAGNO ANIMI ARDORE IPSIVS MEMORIAE DEDICAVIT.

Bonarota defuncto, fabricam perficiendam curavit Pius IV. cui jàm Paulus IV. Pirrum Ligorium præpoſuerat, eique Pius ſocium addidit Jacobum Barozium: Dumque inchoatam ſubſtructionem quantociùs abſolvendam hìc urgeret Pontifex plurimam pecuniam ſuppeditavit; ſcribente Panvinio. *Templum Sancti Petri Vaticanum totum Terrarum Orbe celebre, additis menſtruis ſalariis perficiendum curavit.* Illis diſtrictè præcipiens, ne quidem unguem diſcederent ab exemplari, quod Bonarota è ligno compactum reliquerat; interdictumque fuit quidquam addere, vel adimere: Quam quidem legem acriùs, ſeveriuſque firmavit anno 1566. Summus Pontifex Pius V. inſtante apud ipſum Vaſaro, qui ejuſdem Pontificis mandata cum Gulielmo Sangalletto Romanæ Eccleſiæ Theſaurario indixit Epiſcopo Ferrantino Vaticanę Fabri-

Apud Palatium pag. 283.

Vaſar. pag. 189.

Fabricæ Præſidii; immò advertens Pius, Pirrum Ligorium à Bonarotę veſtigiis diſcedere, illum coegit ab incæpto deſiſtere, & ſolo Jacobo Barozzio opus Bonarotæ commiſit abſolvendum.

Fuerat Jacobus Barozzius, Vignola vulgò dictus, ab Oppido hujus nominis in ditione Mutinenſi, ubi patre Clemente Mediolanenſi, matre verò Germana anno 1507. natus fuit. In primis juventutis annis Bononiæ arti pingendi addiſcendę navavit operam; in qua cum Magiſtro ſatis perito deſtitutus, parum proficeret, & ad Architecturam addiſcendam toto ſe ferri animo perſentiret, omnes curas, cogitationeſque ſuas ad illam convertit, augurio quaſi facto ex efformationibus ędificiorum, quas multorum cum plauſu perfecerat. Quoniam verò intelligebat optimè ſola delineandi arte, aut lectione Vitruvii non poſſe perveniri ad illud faſtigium, quò enitebatur, Romam conceſſit, ut antiqua ejus inſpiceret monumenta, ex iiſque regulas optimas depromeret. Ubi quidem illi in primis hoc commodum evenit, quòd ab Academia Architectonica, cujus tùm Principes erant Marcellus Cervinus, Maffęus, & Mazzolus, adſcitus fuit eum in finem, ut quę mente illa conceperat, pennicillo exprimeret, & ædificia antiqua metiretur, & efformaret. Qui labor illi tantùm profuit, ut genuinam ędificandi rationem, familiariſſimam ſibi redderet, ac plurima deindè ædificia Romæ, Bononiæ &c. arte peritiſſima extrueret, tantùmque ſibi compararet nominis famam, ut ab Hiſpaniarum Rege ad Excuriale ædificandum evocaretur, quam tamen Povinciam, ſibi delatam, ętate jàm provectus ſuſcipere noluit, pręcipuè cum poſt Michaelis Angeli Bonarotę obitum, Baſilicę Sancti Petri Architectus à Pontifice Maximo fuiſſet conſtitutus. Jacobum igitur ſuos labores omni ſtudio impendiſſe circa fabricam novennio integro, quo vitam traduxit, Dantes affirmat in ejus vita; verùm opera ab ipſo patrata non enumerat, nec ab aliis Auctoribus indicata reperio, niſi ab unico Balleono, qui pag.8. affirmat, exteriores Templi parietes Tyburtino lapide exornatos ab ipſos fuiſſe, juxtà delineationem à Bonarota decretam. Certum autem eſt Pium V. minori ſtudio, quàm Pius IV. fabricam promoviſſe; ſexennio enim, quo Sanctiſſimus ille Pontifex Romanam Eccleſiam gubernavit, ingentem pecunię vim erogare ſtuduit, ut ipſam ab infenſis hoſtibus defenderet, & Selinum Turcharum Tyrannum, multis inſolentem victoriis, ingenti parata claſſe extrema Romæ minitantem, precipibus, & armis devinceret.

Ex actis Erudìtor. Januarii 1649. pag. 25.

Donatus de Roma lib.4.

Balleonus pag.5.

Barozzio demùm defuncto ſub Gregorio XIII. qui poſt Pium V. magna omnium lętitia, & ingenti ſuarum virtutum expectatione Pontif. Max. renunciatus fuit, ejus diſcipulus Jacobus patria Romanus, à Porta dictus, fabricæ præficitur, ut iiſdem veſtigiis inſiſtens, eam omni ſtudio proſequeretur. Hujus directione, & Thomę de Cavaleriis conſilio, multa mirificè molitus Gregorius, tectum impoſuit Arę Divo Petro ſacræ, magnis binis columnis ſuffultum, contra imbrium eluviones, Cellam poſteà magnificentiſſimam, quàm Gregorianam vocant, maculoſis marmorum incruſtationibus camerato, inauratoque ambitu, ac tholo, columnis, picturis ſpecioſis, organi tubis, muſivis, aliiſque clariſſimis operibus vix imitabilem fecit. In ejus Sacelli exſtructione, ultrà centum millia ducatorum impendit, & annuis proventibus ad Sacerdotum alimoniam dotavit, picturas in eo ſuo pennicillo expreſſit Hieronymus Mutianus anno 1580. cujus elogium è tumulo acceptum, in Baſilica Liberiana locato, ſic legitur:

Hieronymo Mutiano Brixienſi Rom. non pingendi magis arte, quam vitæ probitate clariſſimo. Idem enim Gregorio XIII. Pontif. Max. cujus Sacellum in Vaticana Baſilica muſivo Princeps opere exornarat, chariſſimus fuit, & S.P.Q.R. ob inſignem morum integritatem Romana Civitate donatus eſt. Obiit Rom. 27. Menſ. Apr. an. 1593. & Ortenſiæ Urſæ ejus uxori, & Victoriæ filiæ, ſocro ſocrui, & uxori chariſs. Thomas Tertius mœrens poſuit anno MDC.

Torrigius de Crypt. Vatican.

Altare ejus Sacelli ornant columnæ, quæ in Templo Romolo dicato in

K Foro-

Foro Boario extabant. Quamplurimæ etiam Angelorum imagines, quas ex ære formavit Sebaſtianus Torriſanus. In eo Gregorius antiquiſſimam Deiparę imaginem, de auxilio appellatam, die 12. Februarii anno 1578. ſolemni pompa collocavit, quàm anteà Julius II. è veteri Sacello S.Leonis I. ad aliud tranſtulerat. Refert Torrigius in Cryptis Vaticanis, illam præceſſiſſe cum facibus ardentibus Baſilicę Vaticanę Clerum, Sodalitates Sancti Jacobi, vulgò dicti *Scoſſa Cavalli*, & Sanctiſſimi Sacramenti, Religioſos etiam Carmelitas Sanctę Marię, quam vocant *Tranſpontinam*, quibus acceſſerunt ſex Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Purpurati, Alexander Farneſius Archipresbyter Baſilicæ, Varmienſis Summus Pœnitenaiarius, Sirletus, Albanus, à S. Sixto, & Auſtriacus.

Pag. 167.

Decreverat Gregorius ſub Ara hujus Sacelli Divi Gregorii Oſſa collocare, quæ in Æde S. Mariæ Campi Martii jacebant. Quamobrem ſolemnem pompam indixit, ut refert Mucantius in Diariis his verbis.

„ Die 16. Martii anno 1578. fuit ordinata Proceſſio pro Corpore Beati
„ Gregorii Nazianzeni tranſportando ad Baſilicam Sancti Petri, tamen ob Cę-
„ li intemperiem fuit ad aliud tempus translata]. Et alio in loco [Die 20.
„ Aprilis 1580. fuit decreta pompa pro tranſlatione Divi Gregorii in Congre-
„ gatione Cardinalium num.8. deputata pro reformatione cæremoniarum &c.]

In dicta igitur ſacra pompa die 11. Junii ejuſdem anni in Vaticanum Sacellum Sanctiſſimi Viri Oſſa tranſtulit. Eam Joannes Paulus Mucantius tom. 2. Diariorum Franciſci fratris fusè, & deligenter expreſſit. Proceſſionem ſex horis abſolutam fuiſſe affirmat; in qua, refert Torrigius, adfuiſſe ex piis ſodalitatibus Socios 3768. Religioſos 905. ex Curia Romana Adminiſtros 576. & Parochos 69. Totum agmen claudebat Jacobus Boncompagnus qui Sanctę Romanę Eccleſię armis prę erat, umbellam, ſub qua Sacra Oſſa deferebantur in theca argentea, viciſſim gerebant Populi Romani Senator, Conſervatores, Regionum Urbis Duces, SS. Petri, & Pauli Equites aurati. Via tota à S.Marię Campi Martii Templo ad Vaticanum variis ornamentis (apud Collegium Germanicum etiam carminibus) culta erat. Gregorius adventanti Sacro Corpori Pontificia ſupplicatione cum Cardinalibus obviam proceſſit in ſede delatus ad ſcalas uſque Baſilicę, deindè pedes occurrit, & in media platea ſacrum Theſaurum adoravit. Iterumque poſteà in Baſilica incenſo thure veneratus, illud in loco ad id parato ſuis manibus collocavit. Sacram Aram Cardinalis Sanctę Severinę in Dei Matris Virginis, & Sancti Gregorii Nazianzeni honorem, jubente Pontifice, eadem die conſecravit. Cum capſa Nazianzeni Lipſana continente collocata fuit argentea lamina, in qua hęc legebantur:

Pag. 168.

Ciaccon. pag. 10.

Anno Sal. MDLXXX. III. Idus Iunii

„ Sanctiſſimus Dominus Noſter Gregorius XIII. Pont. Max. anno ſui Pon-
„ tificatus IX. Beati Gregorii Nazianzeni Epiſcopi, & Confeſſoris, cogno-
„ mento Theologi Corpus, ab Eccleſia Monaſterii Monialium S. Mariæ Cam-
„ pi Martii de Vrbe, ubi poſitum erat antiquitùs, comitante proceſſionaliter
„ totius Vrbis Clero, cum S.P.Q.R. cęteriſque Romanæ Curiæ Ordinibus, in-
„ credibili aliundè hominum concurſu, ac frequentia, in hunc locum tranſtulit.
„ Ibi etiam appoſitum fuit de reliquiis Veli Beatę Marię Virginis, de Capite
„ Sancti Joannis Papę, & Martyris, de humero ipſius Gregorii Nazianzeni,
„ de Mento Sancti Hieronymi Presbyteri, & Confeſs. de Capite Sancti Hyp-
„ politi Mart. de Bracchio Sancti Gregorii PP. I. de Bracchio Sancti Baſilii, &
„ Confeſs. Item de Ligno Sanctiſſimę Crucis Domini Noſtri Ieſu Chriſti, de
„ reliquiis Sancti Bartholomęi Apoſtoli, de Oſſibus Sancti Juſtini Martyris,
„ & Sancti Chriſtophori Martyris, de Reliquiis Sanctæ Luciæ Virginis, &
„ Martyris, Sanctæ Sabinæ Mart. de Capite S. Sebaſtiani Mart. & S. Martinæ
„ Mart.

Torrigus pag. 168.

Circum-

Circumferebatur etiam tùm ejuſdem Sancti Gregorii epitaphium.

D. O. M.

„ Divo Gregorio Cappadoci Rhetorum Philoſophorumque ſtudiis eru-
„ ditiſſimo, cognomento Theologo, primo Saſimorum, deindè Nazianzeno
„ Epiſcopo, Hæreſum expugnatori, Conſtantinopolis Præſidi: qua dignita-
„ te depoſita, priſtinaque Sede tandem relicta, ruri Monachi vitam religio-
„ ne, & ſtudio coluit: compluribus ſapientiæ, & eloquentiæ editis monu-
„ mentis, ſub Theodoſio Principe deceſſit, cujus Corpore humili loco jacente
„ Romam delato in Campo Martio ſub ſacrarum Virginum Græcarum custo-
„ dia condito, Gregorius XIII.Pont.Max.in operoſum Vaticani Templi Sacel-
„ lum Gregorianum, à [illegible]tiſſimè extructum ampliſſima Pop. Rom. omnium-
„ que Sacrum Ordinum ſupplicatione, venerationeque tranſlato, honoris no-
„ minis, & pietatis cauſa, ipſe honorificentiſſimè poſuit, dedicauitque Anno
„ Salutis M DLXXX. III. Idus Iunii.

Sacellum hoc, quo Gregorius Pontifex ſplendidiſſimè Vaticanum Templum nobilitavit, indicatur in Numiſmate ejuſdem Gregorii, in quo Templi facies apparet cum majori tholo, aliiſque minoribus hinc indè collocatis, adjecta epigraphe SVPRA HANC PETRAM. Circa quod obſervandum eſt, omnes tholos expreſſos fuiſſe non ut ædificatos, ſed ut ædificandos (non enim adhuc erant ſub Gregorio) ſed tantùm ille, quem Sacello, ab eodem Gregorio exornato, Jacobus à Porta impoſuerat, antequam maximus tholus extrueretur. Ejus menſuras, & ichnographiam apponemus, cum de minoribus tholis Baſilicæ agendum erit. Nunc ad Sixti V. geſta perluſtranda ejus invitant Numiſmata. Oldoinus pag.121.

CAPUT XVIII.

Acta ſub Sixto V. & præſertim de maximi Tholi conſtructione.

PRIMO loco ſeſe illud offert, quod ſimilem faciem præfert, ac aliud Gregorii XIII. à nobis nuper deſcriptum, cum ſimili inſcriptione, SVPRA HANC PETRAM. Quibus adde, *excelſam Sixtum V. Vaticanæ Baſilicæ molem magnitudinis ſtructuræ admirandæ, nobili faſtigio abſoluiſſe*; ſive mavis dicere: ſupra Divi Petri Oſſa, quæ firmiſſimum Eccleſię fundamentum Cæleſtis Opifex fecit, Tholum impoſuiſſe, quem, ſi inſpicies, dices cum Bargeo

Ingentes ſi facta decent ingentia Reges.
Te Regum Regem Xiſte quis eſſe neget?

Romanorum enim Pontificum, necnon Cæſarum magnificentiam ſolo quinque ann. ſpatio Sixtus ſuperavit. Vix ille die 12. Aprilis anni 1585. Cardinalibus 41. ſuffragantibus, Pontifex Maximus renunciatus fuerat, cum ad excelſa quæque animum intendens, animadvertit Baſilicæ Vaticanæ Timpanum à Bonarota abſolutum inſigniorem Tholi ornatum expectare, viſumque illi (inquit Pater Foreſtus noſtrę Societatis eruditus ſcriptor) pulchrum quidem Corpus, ſed Capite truncatum apparere, quod opus tanquàm moles operoſior, tùm ob ingentes expenſas, ſummoſque labores perneceſſarios ab aliis Pontificibus fuerat deſperatum. At Sixtus ad res ſanè arduas, ac præclaras producendas natus, illud molitus eſt, Urbe tota admirante, quòd tempore

Oldoinus pag.126.

Nel Mappamondo Iſtorico.

pore anteacto non niſi quinque decies centenis nummorum aureorum millibus, decemque annorum ſpatio erigi poſſe omninò affirmabant.

Aliquot igitur magnæ exiſtimationis Architectos accerſivit, & Provinciam, illo jubente, ſuſcepit Jacobus à Porta, ingenii excellentia prǫditus, cum quo ingruente moleſta ſenectute, Eques Dominicus Fontana utilem navavit operam, ejus conſilia nunquàm Jacobo reſpuente, utroque tamen Michaelis Bonarotæ legente veſtigia.

Grimaldus in MS.

Moles extrui cœpit anno 1588. die 15. Julii hora decima ſexta, ſexcenti noctu diuque, Pontifice extimulante, collaborabant Operarii, qui illud intrà duorum, ac viginti menſium ſpatium centum millibus aureorum ſingulo quoque anno conſumptis. Anno 1580. die 14. Maji perfecerunt, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus coſtæ mirificè ornantur, necnon laterna columnis extructa, pilâ, & cruce inauratis ſupra Tholum collocatis, quæ omnia ſeptem deinde menſibus confecta ſunt; menſibus autem triginta omnibus numeris cuncta fuerunt abſoluta, non quidem ſub Sixto, ut inferiùs patebit.

Mabillon. tom 1. pag. 52.

Rocca in Append. Biblioth. Vat. pag. 418.

Ut autem adeò ſtupendam molem peritus Artifex tutò excitaret, ligneam contignationem, qua ſuſtineretur admirabilem excogitavit. Ejus ichnographiam expoſuit Eques Carolus Fontana pag. 321. ut hic etiam exprimitur, & ut firmiſſima partium compages redderetur, onerique ſufficiens ſubvehendo, ferreis cingulis interiorem Tholum communivit Menſe Aprili anno 1591. De his, quæ ad tantam molem fuerunt neceſſaria longum eſt recenſere. Dicam tamen cum eruditiſſimo Præſule Angelo Rocca ex rudentibus 500. librarum millia fuiſſe conſumpta, ad cæmenta, aquam, tigna, & alia id genus ſurſum trahenda, & in duobus Tholi fornicibus connectendis 30. librarum millia ferri inſumpta. Armatura, ut ajunt, interior, quæ in ultima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita, conſtabat centum ſupra mille trabibus, inter ſe connexis, quorum centum ità erant craſſǫ, ut duo homines amplecti eas non poſſent. Armaturæ verò forinſecæ, ſive fercula, ut ajunt, ſupra quǫ operam ſuam exercebant Operarii, fuerunt innumera. Compactio autem armaturæ interioris erat ità ingenioſè facta, ut ſupra ſe fundata in aere pendens videretur. Hactenùs Rocca.

Fig. 22.

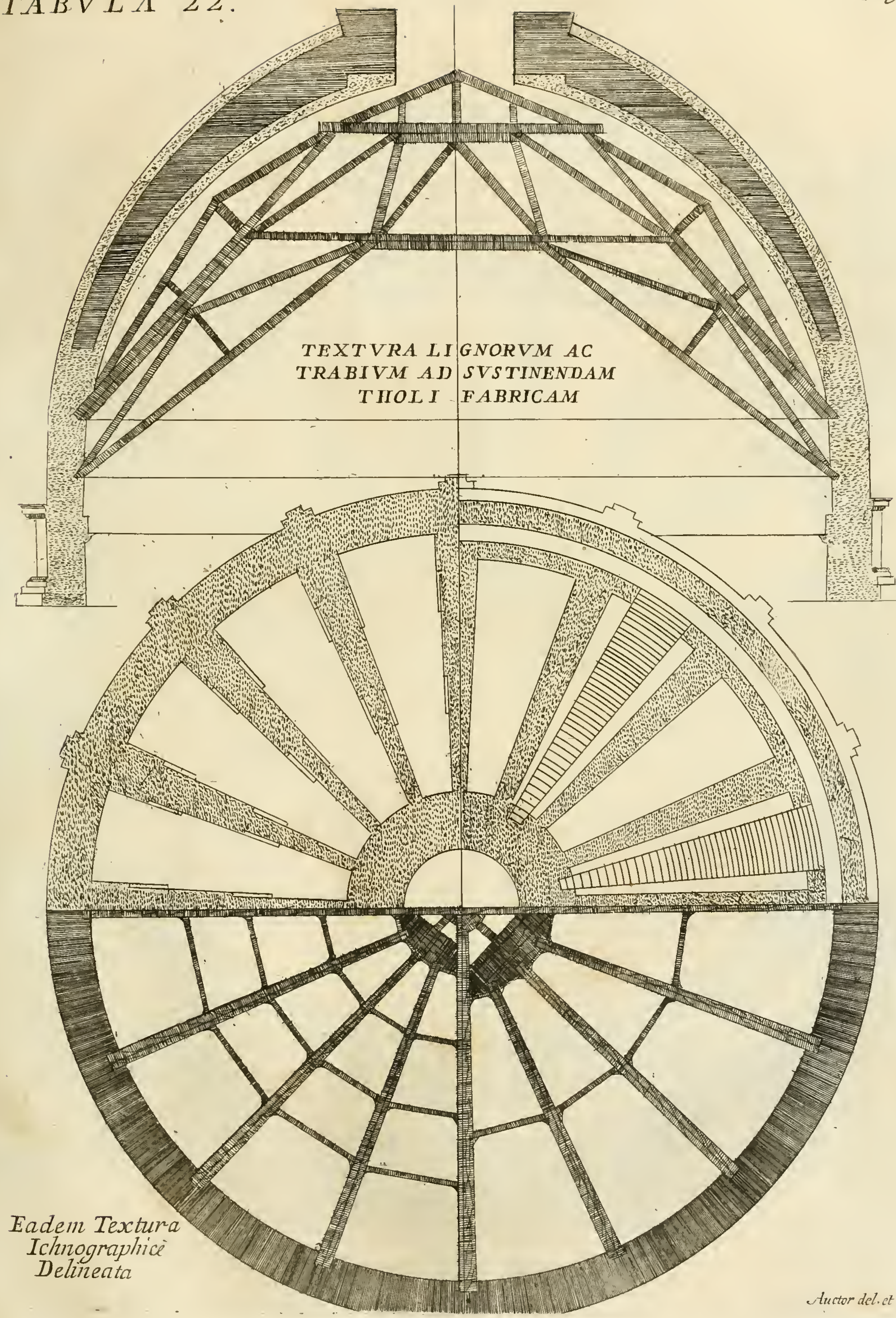
Baldinuccius in vita Bernini pag. 94.

Ibidem.

Ut autem ejus ambitus flexuras meliùs ſtabilirent orthographiam inſculpſere in pavimento Baſilicǫ Sancti Pauli in via Oſtienſi, eo quod nullus ad opus vaſtum opportunior locus inveniretur. Eam Eques Fontana affirmat magna ſedulitate exploratam, & cum ipſa mole ſubſtructa collatam, *ab ipſa nullatenùs evagariſe comperiſſe*. Ejuſdem ichnographiam nos expreſſimus in duplici Tabula, & primò, ut vidimus in Tabula 21. litteris A B C D indicantur magnæ paraſtatæ. Littera E ſpatia, quǫ magni arcus paraſtatis impoſiti occupant, ad totam molem ſuſtinendam ſubſtructi. Corona deindè ſuperimpoſita veluti fundamentum timpani adumbrat, in quo ſexdecim patent feneſtrǫ, totidemque interjacent muri, intus paraſtatis ornati, extrà columnis. In Tabula autem 23. ejuſdem ichnographia diſtinctiùs exprimitur; ejus enim quatuor veluti contignationes inſpiciuntur, in quibus partes ſingulas paulatim aſcendendo, poteſt oculus deprehendere. C indicat paraſtatas. D arcus maximos, ſupra quos timpani moles aſſurgit. E ſcalas è diametro ſibi reſpondentes, ſupra paraſtatas collocatas, per quas ad primam baſim datur aſcenſus. Illa eſt in octo latera, totidemque angulos diviſa, præbetque veluti plateam, in qua Tholi timpanum collocatur. FF ſunt aditus ad aliam baſim, ſeu ſoleam eidem timpano ſuppoſitam, & duplici pariete conflatam, inter quos ambulacrum G. K verò demonſtrat tranſitum interiorem, & exteriorem ad planitiem ejuſdem ſoleæ. I ſcalas quæ ad ſtylobatæ planitiem exteriorem L progrediuntur. MM alæ ſunt, ſeu eriſmæ columnarum cum columnis duplicatis, ſub quibus patet tranſitus N. O indicat ſcalā choclydem, per quam aſcenſus datur ad coronam columnis impoſitam. P feneſtras inter columnas, per quas lumen magnū timpanum irradiat. QQ demonſtrat eriſmatum, ſive columnarum apicem, quibus capitula, & corona ſunt impoſita. R ſcalam circularem, quæ inter binos fornices, quibus Tholus com-

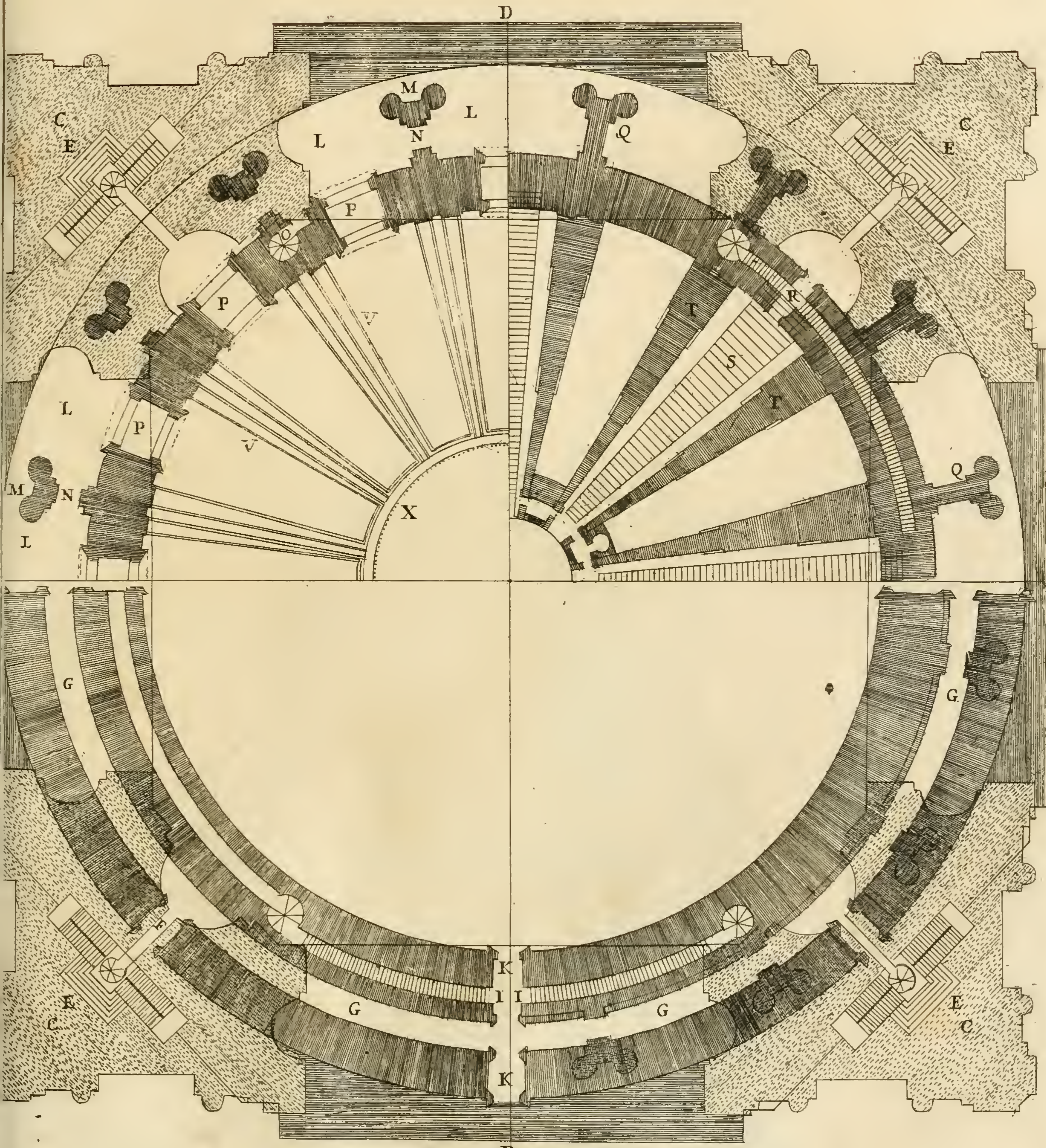
Lib. 5. cap. 16.

Fig. 23.



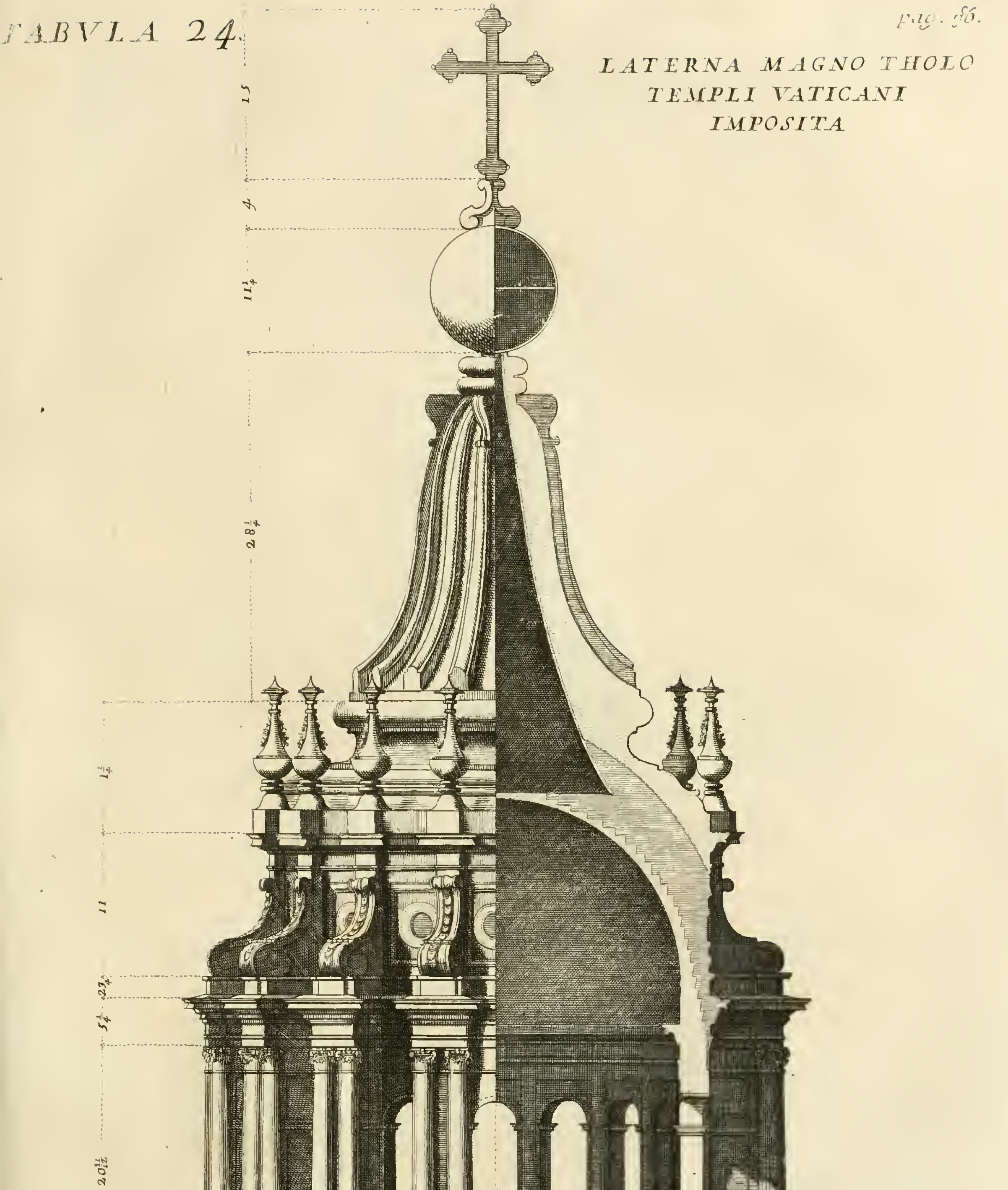
Auctor del. et sculp.

EIVSDEM THOLI CONTIGNATIONES DIVERSA ICHNOGRAPHIA INDICATÆ



ctor del. et sculp.

LATERNA MAGNO THOLO TEMPLI VATICANI IMPOSITA



Hieronymus Frezza incidit

componitur, progreditur uſque ad alias ſcalas rectas S inter parietes T, arcuatos fornices colligantes. V ſulcos effingit, qui partem Tholi exteriorem protuberantes ſimùl ornant, & muniunt. Inter eos feneſtræ patent, per quas ſpatium fornicibus interjacens illuminatur, ità bellè extructæ, ut imbres ſimul reſpuant parietibus noxios. X hypetrum manifeſtat cum ferris cancellis, ſupra quod laterna Tholi conſurgit, de qua inferiùs agendum eſt. Ad hiſtoriam redeamus.

Jàm dies advenerat, quo ultimus Tholo lapidis imponendus erat: hunc Sixtus ſacris benedictionibus, ac precibus juſſit primùm expiari, qua de cauſa in Altare ante ſepulchrum Principis Apoſtolorum erecto, Epiſcopale ſacrum coram univerſo Clero celebratum eſt, deindè lapis in ſuo loculamento collocatus, bellico interim ære letitię ſigna ignitis vocibus efformante. *Itaque Sixtus hujus Tholi ſtructurâ* (ait Laurentius Schardeus) *vicit Epheſinum illud Templum, unum in ſeptem Orbis miraculis ab Heroſtrato incenſum, ut hoc flagitio nomen ad Poſteros, obſcurum alioqui tranſmitteret.* Lib. 11.

Placet hìc addere encomium, quo Sixtum celebravit inſignis ejus ętatis Scriptor, qui carmina appoſuit ſub eodem Tholo in Bibliotheca Vaticana coloribus expreſſo, videlicet:

Pontifices olim quem fundavere priores,
Præcipuè Sixtus perficit arte Tholum,
Et tantùm Sixti ſe gloria tollit in altum,
Quantùm ſe Sixti nobile tollit opus.
Magnus honos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem cæptis addere, major honos.

Deerat tamen faſtigium (Laternam illud vocant) quod certè Sixtus addidiſſet, niſi morte peremptus Menſe Auguſti ejuſdem anni 1590. non tantùm Urbi, ſed Orbi, quem vaſta mente, & cogitationibus excelſis fovebat, cum ingenti omnium mærore non defuiſſet.

CAPUT XIX.

Acta ſub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX. & Clemente VIII.

SPATIO deindè biennii tres Pontifices, nempè Urbanus VII. Gregorius XIV. & Innocentius IX. Petri Sedem occuparunt, ſed temporis anguſtiis & curarum ſegete, quibus fuerunt diſtracti, Sixti opus abſolvere non potuerunt. Juſſerat tamen Urbanus illud perfici, & plumbeis laminis circumveſtiri, cum inchoato vix Pontificatu deceſſit Vir Summus, antequàm Maximus diceretur. Gregorii XIV. tempora fabricis carverunt, quippè morboſa fames ademit poteſtatem fabricandi. At Clemens deindè VIII. Innocentio IX. ad Superos evocato eas laminas impoſuit, ſeptemque criſmata ad orientem collocata æneis bracteis inauratis circumtexit, labore Horatii Cenſoris Romani Artis fuſoriæ periti, quibus poſtmodum ad alios Templi uſus adhibitis, conſimilia plumbea ſuffecere. Idem Pontifex, poſtquàm adeò mirificam molem ab imbribus, glacieque plumbo, & metallo tutavit, laternam eidem impoſuit, quàm (inquit Eques Fontana) *Jacobus Barocius Opifex peritiſsimus affabre omninò excitavit, uti ab eodem elaboratæ, & coronicem ambientes aperitus manifeſtant celaturæ.* Sed bona tanti Auctoris veniâ hoc mihi ſuadere non poſſum: Jacobus enim Barozzius, referente Baleono in ejus vita, ut ſupra adnotavimus, ſub Gregorio XIII. die 7. Julii anno 1573. animam efflavit, annum agens 66. fuitque

Donat. in Rom. vet.

Lib. 5. c. 17.

Pag. 8.

que ſepultus in magnifico Divæ Mariæ Templo, quod à rotunditate nomen habet, Tholum autem impoſuit Baſilicæ ſub Sixto V. annis videlicet 18. elapſis, ut vidimus Jacobus à Porta Barozzi diſcipulus, & ſub Clemente VIII. laternam à Bonarota delineatam, aliquibus tamen partibus variatis, extruxit. Eam in Tabula ſequenti 24. expreſſimus, qualem Martinus Ferroboſco delineavit.

Fig. 24.

In vertice igitur Tholi, ubi bini fornices laxamentum præbent duplicis parietis, extat corona in plano orizontali circumducta, qua ipſi Tholi parietes arcuati terminantur. Hæ duæ lapideę coronæ muro conjunguntur ad libellam extructo, in quo ſexdecim patent feneſtrę. In circulo ſuperiori amplum ſpatium dilatatur, in quo laterna exurgit, ſexdecim alias feneſtras in gyrum diſpoſitas oſtentans, ad fanum illuminandum, & ad ambulationem commodum jacet ſubdiale, ferreis cancellis munitum. Pteromata ſexdecim alarum ſpecie aſſurgunt jonicis inſignita columnis, totidem ſubjectis aliis minoribus fulcimentis, mutilorum inſtar inflexis. Singulis intercolumniis inſunt januę, quæ præter hypetram, ambulationem præbent commodiorem. Columnis imponitur Epiſtylium, Zophorus, & Coronix, ubi naſcitur laternę teſtudo, quæ in perfectum circulum incurvatur. Illam Anteridum inſtar Mutili ſexdecim fulciunt inflexi, & ſingulis candelabra impoſita pulchram coronam efformant. Inter hæc pyramis attollitur rotunda, & vacua cum coſtis extrinſecus eminentibus, & obliquatis. In vertice foramen, per quod in pilam patet ingreſſus. Huic imponitur Crux deaurata, cujus altitudo 25. palmis comprehenditur; utramque ex ære conflavit Sebaſtianus Torriſanus patria Bononienſis in Arte fuſoria peritiſſimus.

Baleon. pag. 324.

Fig. 25. Adeamus jàm Tabulam 25. quæ partem exhibet exteriorem Tholi à Jacobo à Porta ædificati, prototypo quidem, ut diximus, ſimilis, quem Bonarota delineavit, at aliquibus partibus parum variatis ad venuſtiorem apparentiam, & teſtudinis flexurâ aliquantulum altiùs elevata, ut elegantior ejus facies redderetur.

Omnes univerſæ ſtructuræ menſuras, tùm ornatus ſingula membra deſcribam ex relationibus Auctorum, & primo ex Vaſaro, qui tom. 3. pag. 181. affirmat diametrum tympani, cui Tholus imponitur, palmos explere 186. Tympani verò craſſitiem palmos 34. Circulum exteriorem palmos 806.

Secundo loco affero relationem, quam Angelus Rocca in ſua Appendice „ ad Biblioth. Vatic. poſuit, ubi ſic loquitur [Tholus à ſuo pavimento ad faſtigium uſque laternæ initium 500. palmis Romanis conſtat, latitudine verò „ diametrali 200. ſuſtentatur quatuor paraſtatis, quæ pilæ vocantur, quarum „ ſingulæ facies latæ ſunt 80. palmorum in ſingulis faciebus, ſupra pilas quatuor fornices ſunt, quorum quilibet centum palmos habet vacuitatis. Supra Tholi faſtigium, quod oculus dicitur, 32. columnę ſupra baſes locatæ „ ſunt, quarum ſingulæ 20. palmis conſtant, ſupra illas alterius Tholi formam „ erigitur, quam Laternam vulgò vocant. Supra Laternam locatur pila inaurata, cujus diameter eſt 12; palmorum. A pavimento autem Laternæ ad cacumen uſque pilæ eſt altitudo palmorum 100. ſupra pilam eſt Crux altitudinis palmorum 25.

A quatuor feneſtrarum ordinibus Tholus excipit lumen, quarum quiſque ſexdecim feneſtris conſtat, præbetque lucem ambulacris, quæ totum Tholi circumeunt intrà duos fornices, ubi ſcalæ, per quas inter unam, atque alteram Tholi coſtam ad ejus culmen aſcenditur. Supra primum feneſtrarum ordinem ſaxis Tiburtinis conſtructum, incumbit moles arcuata, quæ in parte exteriori laminis plumbeis contegitur, in interiori verò opere muſivo exornatur &c. Huc uſque Angelus Rocca.

Similem relationem fecit eruditiſſimus Pater Mabillonius ſcribens: Tota moles quatuor Peraſtatis fulcita à pavimento ad laternam quingentis palmis Romanis conſtat, latitudine verò diametrali 200. à laterna ad cacumen uſque pilæ, ſeu globi, cui Crux infixa eſt, palmis centum. Pila ipſa ex ære inaurato

Tom. 1. pag. 52.

TABULA 25.

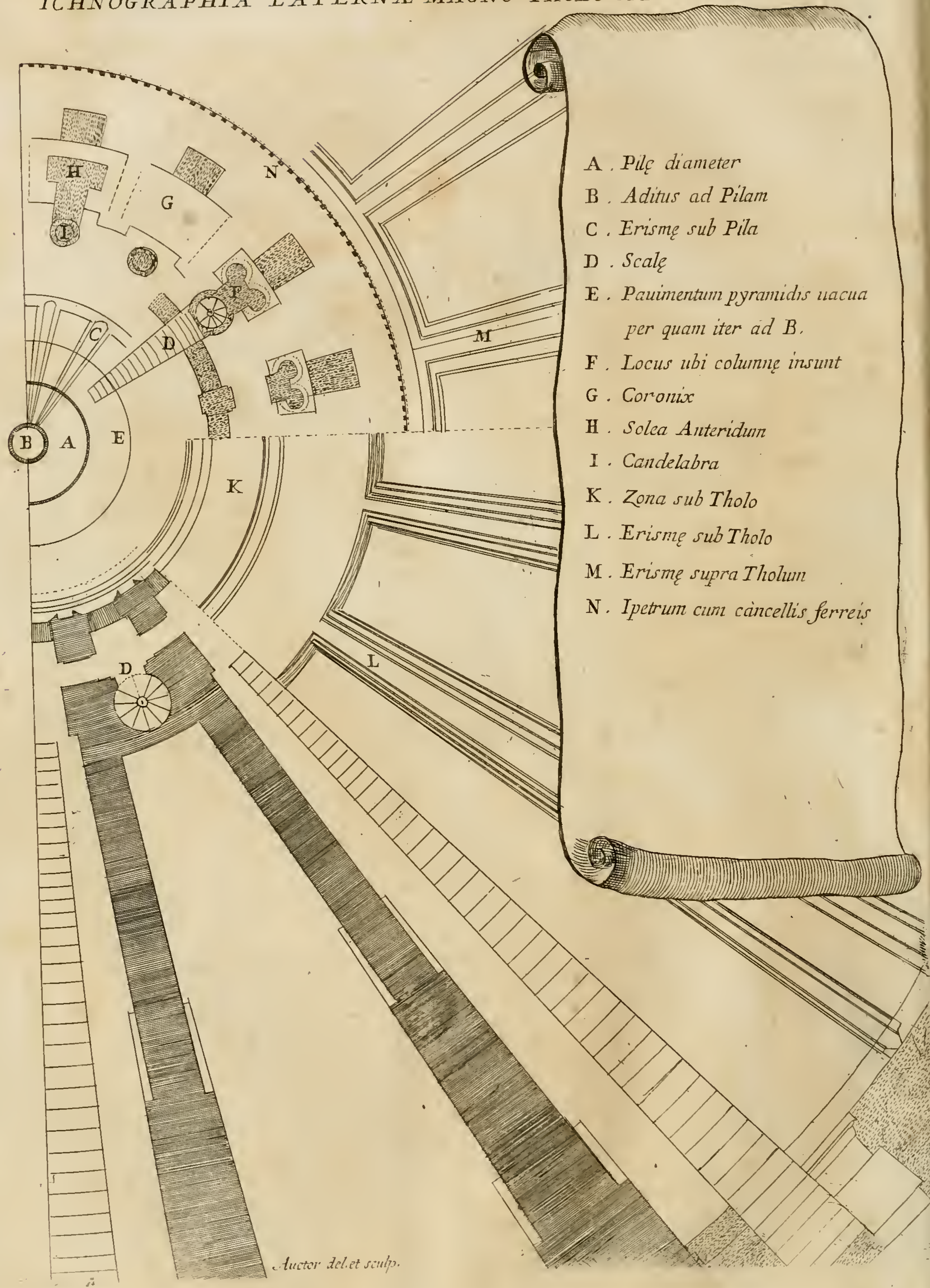
SENOGRAPHIA THOLI VATICANI TUM INTERIORIS TUM EXTERIORIS



...nymus Frezza incidit

TABVLA 26.

ICHNOGRAPHIA LATERNÆ MAGNO THOLO IMPOSITÆ



to in diametro habet duodecim palmos , denique Crux ſupereminens ænea,& item , & aurata , palmos, quinque ac viginti. Tota quanta quanta eſt fabricæ ad globum uſque altitudo pedum 372.

Ex Tabulis verò Martini Ferraboſchi eas menſuras deprehendimus eſſe, quas in Tabula appoſiti numeri indicant.

Eques autem Fontana has recenſet, videlicet: Maximum Hemiſpherii la- Lib.5.c.20. & 26.
xamentum eſſe palm. 190. $\frac{1}{4}$

Timpani murum, in quo ambulacrum pro ſcalis, amplitudinem ſibi vindicare pal. 38. $\frac{1}{4}$. Ejuſdem ambitum exteriorem palm. 836. Planitiem Laternæ à Coronide, ubi Timpanum Tholi naſcitur, diſtare palm. 215. $\frac{1}{2}$.

Ab eâdem Coronidis planitie ad Crucis uſque cacumen palm. 140. Hoc demùm diſtare ab ima Templi planitie palm. 593.

Verùm, quia hæc ratio menſuras omnes recenſendi tędio eſt, & labori, ſatiùs erit Tabulas contemplari, in quibus Tholo, & Laternæ appoſiti numeri clariſſimè illas indigitant, prout recenſuit ſupradictus Eques Fontana Templi Vaticani Miniſter, atque Architectus, affirmans omnia ſe ſuiſmet manibus fuiſſe dimenſum.

Menſuris Tholi perluſtratis numerorum beneficio, non inutile erit aliquarum partium menſuras ab aliis Anctoribus relatas in ſequenti Tabula recenſere, ut diſcrepantia inter eos conferatur, de cujus cauſa nihil certi poſſum affirmare.

	Ex Vaſaro.	Rocca.	Ferraboſco.	Fontana.
Tiampani diameter palm.	186.	200.	—	190. $\frac{2}{3}$
Laternæ	—	—	—	32.
Magnæ Coronę latitudo	34.	—	—	38. $\frac{1}{4}$
Altitudo à pavimento Baſilicæ uſque ad Crucis apicem	—	625.	—	593.
A Pavimento ad Laternam	—	500.	—	453.
A Coronide, cui Timpanum incumbit ad Laternam	—	—	—	215. $\frac{1}{2}$
Globi ærei diameter	—	12.	11.	12.
A Laterna ad Pilæ verticem		100.	—	140.
Crucis altitudo	—	25.	15.	15.
Exterior Timpani peripheria	806.	—	—	

Scenographicę deſcriptioni in Tabula ſuperiori expoſitę, placet Ichnographicam adnectere ejuſdem Laternæ, quam Martinus Ferraboſcus in ſuis Tabu- Fig. 26.
lis noſtræ narrationi ſuppeditavit.

Laternâ ſic abſoluta, & Tholo circumtecto, facies ejus interior ſexdecim, ut diximus, coſtis erat interdiſtincta; ſed lateritia, rudiſque aſperitas omnibus in partibus apparebat. Quamobrem muſivo opere totam exornari juſſit magnanimus Pontifex Clemens VIII. atque in primis in laternæ fornice Patris Æterni effigiem exprimi ab Equite Joſepho Arpinate: In laternæ Zophoro characteres in gyrum diſpoſitos efformari, quibus Sixtus V. deceſſor ſuus ejus operis Auctor diceretur, videlicet: S. PETRI GLORIÆ SIXTUS PP. V. A. MDXC. PONTIF. V. Sub ejuſdem Epiſtylio, ubi arcuatus Tholi paries deſinit, Cherubinorum facies inter binas alas plaſtico opere fuerunt compactæ: picturis deindè muſivo opere ex preſſis, & inter coſtas collocatis totum Tholi fornicem tali ordine exornavit. Primò Angeli repræſentantur verſicolori habitu induti. Secundò aliorum Cherubinorum capita ſenis alis circumdata. Tertiò Angeli varia inſtrumenta in manibus habentes, quæ in patibulati Numinis paſſione Hæbræorum adhibuit inſania. Quartò Redemptor ipſe, Deipara, S. Joannes Baptiſta, & Apoſtolorum Chorus. Quintò Pontifices varii, ac Sanctiſſimi Eccleſiæ Antiſtites, quorum ſacra Corpora in Baſilica Vaticana requie-

requieſcunt. In coſtis aurea ſydera in campo cyaneo micant, ſub quibus Leonum capita gentilitium Sixti ſtemma indicantia. In ampla Zona Tholo ſubjecta nigerrimis, maximiſque characteribus compoſita in campo aureo hæc verba leguntur; TV ES PETRVS, ET SVPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CÆLORVM; quos charácteres efformavit ſub Clemente VIII. Bonaventura Sarafellinus. Triangularibus demùm ſpatiis, quæ Tholum inter, & majores arcus ſubiectos læviter inflectuntur, quatuor inſunt Evangeliſtæ, octo pueris adjectis, à quibus palmæ, floreſque ludibundo geſtu pertractantur. Hos delineavit Chriſtophorus Roncallus. Ex Evangeliſtis binos, videlicet Sanctum Joannem, & Sanctum Lucam, Jonnes de Vecchiis è Burgo Sancti Sepulchri. Alios Sanctum Marcum, & Sanctum Matthæum Cæſar Nebbia Urbevetanus. Cæterarum verò figurarum picturas Chriſtophoro Roncallo primùm commiſſas à Curatoribus Fabricæ, ipſius Clementis juſſu Eques Cæſar Arpinas perfecit; quas deindè muſivo opere collato ſtudio efformarunt Angelus Sabatinus Urbevetanus, Ambroſius Gioſius Florentinus, Ginnaſius Vitalis Maſſenſis, Petrus Lambertus Cortonâ oriundus, Matthæus Crucianus Maceratenſis, Joannes Baptiſta Cataneus è Podio Catino, & Cinthius Bernaſconus Romanus. Evangeliſtarum verò imagines quaternis arcubus comprehenſas Marcellus Provenzalis, Paulus Roſſettus, & Fanciſcus Zucchius, quibus addidit Philippus Titi in ſuo picturæ ſtudio Cæſarem Torellum.

Balleonus pag.290. Idem pag. 128. Idem pag. 117. Idem pag.8. Fontana lib.5.c.32.

His ornamentis inſignem Tholi fabricam præclariſſimè perfecit Clemens circa annum 1603. Sacellum inſuper alterum, quod Clementinum dicitur, Gregoriano Sacello oppoſitum, non minori magnificentia condidit, eodem Jacobo à Porta opus totum architectante, forniceſque in multiplices areolas eleganter diſtinctas plaſticis floribus, foliiſque aureis bracteis circumtectis mirificè decoravit, ſub quibus pavimentum variegato marmore ſtravit diviſioni fornicis omninò reſpondente.

Balleonus pag.81.

Plura peragendi animus Clementi inerat, at in morte penitùs defecit anno 1605. eoque è vivis erepto, eodem anno Divino Spiritu afflante, Leonem XI. multorum votis expetitum, ad Apoſtolicæ Sedis apicem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Purpurati provexerunt; ſed exaruit vix nata Roſa, nàm ex hominum oculis ablatus Leo eſt, nihilque ſua mente dignum in Vaticanæ Baſilicæ fabricâ peregit.

Ciacc. 368.

CAPUT XX.

Acta ſub Paulo V.

POST Leonis obitum idem Purpuratorum Cœtus Pontificem declaravit Cardinalem Burgheſium, qui dictus eſt Paulus hujus nominis V. A cultu Divino Pontificatum auſpicatus Paulus, Baſilicam Principis Apoſtolorum toto Orbe venerandam in votis habuit perfectam aſpicere. Quippè adhùc pars deerat, à Michaele Angelo Bonarota delineata, ut vidimus in Tab.17. & 18. quę crucis figuram perfectè exprimeret, cum porticu inſuper columnis exornata juxtà veterem morem, quo Baſilicam excitabant [cum autem tot annorum ſpatio poſt ędificationem Conſtantini parietes ipſi vetuſta carie conſumpti ruinam minitarentur, quia ad meridiem fundata erat Baſilica (inquit Grimaldus) ſupra tres magnos parietes Circi Caii, & Neronis, non valentes tecti, & columnarum pondus ſuſtinere; & addendum, parietes ipſos Circi fundatos ſupra terram motam, non ſupra veram, & ſolidam argillam, & quia Circi Architectus hoc fortaſsè animadverterat, in imò fundamentorum tabulas caſtaneas poſuit, ad majorem ſtabilitatem, at ſufficiebant fundamenta ipſa ad Circi fabricam, non autem ad ingentem Baſilicam erigendam, & co-

Ciacc. 375. Leo Bapt. Albertus lib.1. c.10.

„ & columnarum pondus ſuſtinendum, quam multò antè lapſuram fuiſſe affir-
„ mare non verentur earum rerum Periti, niſi tignis ingentibus connexi parie-
„ tes diutiſſimè conſtitiſſent, & latera illius magnarum Ædium lateribus tan-
„ quàm munimentis firmiſſimis hæſiſſent.

Confirmat Grimaldi relationem Ferdinandus Carolus in ſuis fragmentis
„ MS. ubi ſcripſit [Fundamenta Baſilicæ nulla certa lege ſunt à Conditore lo- Pag.194.
„ cata, ſolum ipſum non exploratum, non directæ, non complanatæ foſſæ, &
„ quod maximè vetitum ædificaturis, ſemirutis Circi Gajani muris impoſiti
„ parietes, nequaquàm tenrata profunditate fundamentorum, quæ ſingula,
„ incredibile dictu eſt, quantopere obfuerint æternitati Baſilicæ. Circus enim
„ in infimo fundamento, ſoloque minimè fido erectus, Baſilicæ paries Circi Ferdin.Carolus de Templ.Vetic. cap.11.
„ lateribus partim ſuperſtructus, partim ſolidiore fundamento à Conſtantino
„ in profundiorem altitudinem ritè demiſſo creditus &c. membrorum imbecil-
„ litate in interitum pronior. Columnarum quoque diſpoſiti ordines interſti-
„ tiis cum epyſtiliis, quibus innixi parietes in arduam ſummitatem ad feren-
„ dum tecti pondus ſuſpenſi cernebantur, adversùs ventorum impetus vi-
„ derentur in ruinam elati, laterum fragminibus, & marmorum fruſtulis rude-
„ ribuſque, ut ſors obtulerat, haud rectè, ſcitèque coagmentatis]. Hacte-
nùs dictus Auctor.

Quaborem de reliqua Baſilica evertenda conſilium ex neceſſitate ſumptum, & ea de re in Quirinali Apoſtolico Senatu, die 27. Septembris anni 1605. agitatum, qua tempeſtate de parmenſis turris celeberrimę precipitio rumor percrebuerat; multaque in Vaticana Baſilica eveniſſe ferebantur, quæ haud abſimilem caſum minitarentur. Qua potiſſimùm cogitatione permotum accepimus Paulum V. Pont. Max. tandem tota de re magno animo ſibi ſtatuendum decreviſſe. Cum pręcipuè excelſi illi parietes, quibus tectum Baſilicæ gremio imminens incumberet, magnis columnis, utrinque ſuffulti, obductis undique rimis ingentibus hiarent, atque in enormi extrà centrum inclinatione quinque palmorum, præcipites agerentur, tectumque ipſum corruptus longo ævo abiegnis trabibus mirę longitudinis, & craſſitiei, quibus fulciebatur, jàm dehiſceret: quę magnorum artificum ſcriptis probata in Sacro Senatu ſunt expoſita. Senatum namque coegerat Pontifex in Quirinali, Patrum ſententias in re tanta exploraturus, nec quicquam illis inconſultis, aut abnuentibus, decreturus. Quo in Senatu retulit etiam verbis graviſſimis Evangeliſta Pallottus, ejuſdem Baſilicæ Archipresbyter Cardinalis diebus paulò antè præteritis ex inæquali valdè inclinati parietis pondere, & marmoreum magnum ſtipitem feneſtræ celſiſſimæ diſruptum in Altare dicatum Deiparenti Virgini, cognomento à Columna, cui imminebat, delapſum, dùm ibidem Sacerdos in magna Fidelium frequentia ſacra operaretur, & in tria fruſta confractum diſſiluiſſe in terram, nemine læſo, aut percuſſo, univerſis autem ex ingenti fragore magno metu perculſis, ſingularique Dei Genetricis benignitate nos innoxio pavore conſternatos admonitos eſſe, ut fugiamus à facie arcus, antequàm ſegnes totius molis jàm ruentis oprimat caſus. Itum itaque in Pontificis ſententiam frequentibus Patribus, conſcriptumque de novo Templo perficiendo Senatus Conſultum. Idem ibid.

Sed antequàm vetus, quæ adhuc extabat Baſilica, humo æquaretur. Prudentiſſimus Pontifex decreto nunquàm ſatis laudando, eam juſſit accurato calamo delineari in paginis, ex quibus deindè in Cryptis Vaticanis, ab ipſo exornatis, coloribus fuit expreſſa. Talia delineamenta vidi in Archivo ejuſdem Baſilicæ, favente ejus Præfecto Illuſtriſs. Præſule de Caſaliis Advocato Conſiſtoriali, ac ejuſdem Baſilicæ Canonico meritiſſimo. Illa ex eodem Archivo ſe deſumpſiſſe ſcribit Illuſtriſs. Ciampinus, permittente Eminentiſs. & Reverendiſs. D. Carolo Cardinali Barberino ejuſdem Baſilicę Archipresbytero, cum cæteris Tabulis, in quibus expoſuit Altaria numero ſexdecim. ſuntque illa, quæ Pompejus Ugonius Statione undecima numeravit anno 1588. incipiendo à janua mediana, & ad dexteram proſequendo, quorum aliqua ex diruta jàm Baſilicæ parte fuerant tranſlata ſub Julio II. Cap. 4. pag. 31.

Supererat enim adhùc Baſilicæ pars orientem verſus collocata, á recenti diviſa pariete, quem Paulus III. à fundamentis ad tectum uſque perduxit, poſt undecimam columnam in majori navi collocatam, efficiebanturque veluti duo Templa, quorum alterum Conſtantinianam pietatem, alterum verò venuſtiorem Pontificum majeſtatem præſeferebat. Illa curioſus Lector inveniet expreſſa percurrendo Opus de Sacris Ædificiis Illuſtriſſimi Ciampini, videlicet in Tabula 19. littera H. Altare Sanctæ Annæ. In Tabula 19. littera I. & Tabula 21. littera A. Sancti Eraſmi, anteà S. Venciſlao dicatum. In Tabula 21. littera D. Sanctæ Veronicæ. In Tabula 17. littera G. & Tabula 18. littera F. Beatæ Virginis, ubi Sacra Lancea ſervabatur. In Tabula 17. littera C. Sancti Marci. In Tabula 15. littera P. Sanctæ Luciæ. In Tabula 16. littera C. SS. Proceſſi, & Martiniani. In Tabula 15. littera G. Sanctæ Mariæ de Prægnantibus. In Tabula 15. littera F. & Tabula 16. littera A. Altare dictum ad Crucifixos. In Tabula 22. Beatæ Virginis, SS. Franciſci, & Antonii. In Tabula 22. littera G. Altare Sancti Thomæ. In Tabula 20. littera A. Sancti Andreæ. In Tabula 19. littera O. Sancti Petri, & Pauli, littera F. Sanctæ Mariæ ad Columnam. In Tabula 19. littera M. & Tabula 20. littera C. Sancti Bonifacii. Demùm in Tabula 18. litt. C. & Tabula 19. litt. L. Altare Mortuorum.

Ultrà hęc Altaria, affirmat Ugonius, tunc temporis extitiſſe Altare Sanctis Apoſtolis Simoni, & Judæ dicatum, ubi Divina Euchariſtia ſervabatur.

Hanc veteris Baſilicę demolitionem Poſterorum memoriæ tradidit Jacobus Grimaldus in Codice, qui ſervatur in Archivo ſub num. 13. & litt. G. cum ſequenti titulo: *Inſtrumenta authentica translationum Sanctorum Corporum, et Sanctarum Reliquiarum è veteri in novam Principis Apoſtolorum almam Baſilicam.* In eo autem hæc ſcripſit:

Die 21. Februarii *1606.*

„ Fabricatores, binis trabibus contignationis, ſeu incaballaturæ tecti majoris navis, die 20. pręcedenti hora 23. ſublatis, ſequenti die Martis 21. hora 19. trabem longam integram abiegnam palmorum 133. quæ prima eſt ſtatim ingrediendo Baſilicam, in terram demiſerunt. Et ſic memorabili quodam eventu factum eſt, ut annivesario obitus Julii II. ſub quo altera Baſilicę pars ſolo æquata, fuit ſæculo recurrente ſub Paulo V. Pont. Max. qui ſupremam tantę moli manum imponere aggreſſus eſt, alteri ſuperſtiti à tignorum demiſſione ſit incœptum, ſuper quibus &c.

„ Actum in dicta Baſilica, præſentibus RR. DD. Alexandro Scotto Narnienſe, & Paride Pallotto à Caldarola Canonicis dictæ Baſilicæ teſtibus &c. rogatis.

„ Ego Jacobus Grimaldus Notarius publicus de pręmiſſis rogatus, in fidem manu propria ſcripſi, & ſignavi.

Refert Eques Carolus Fontana ejus Baſilicæ Canterios tàm affabrè elaboratos perſtitiſſe, adeòque firmum fuiſſe ejuſdem tecti fulcimentum, ut illos mirandis in Urbe Farneſiorum Ædibus adhibuerint obtegendis. Lib. 2. c. 11.

Pag. 119. De hac fabrica ſcribens Grimaldus ait:

„ Ut autem hæc inſignis ædificatio perficeretur, accerſiti ſunt Architecti præſtatiores Flaminius Pontius, Joannes Fontana, Carolus Madernus, Hieronymus Rainaldus, Nicolaus Branconius, Octavius Turrianus, extrà Urbem verò Dominicus Fontana Neapoli, Joannes Antonius Doſia, & Ludovicus Cigolius Florentiæ degentes, & alii nonnulli, qui omnes typos ſuos, plantaſque delineatas ſecundùm cujuſque inventionem, & judicium Sanctiſſimo Domino Noſtro Paulo V. exhibuerunt. Inter quos electus fuit idem Carolus Madernus, qui juxtà typum, & plantam à ſe factam, Templum perficeret, & ut defectus, ſi qui eſſent, meliùs agnoſci poſſent, typus

„ ligneus ſumptuoſo opere à Joſepho Blanco Narnienſe Fabrolignario, Summi Pontificis juſſu factus fuit. Cunctis igitur maturè perpenſis die 5. Novembris 1607. Cæmentarii initium dederunt fundandi faciem Templi, cum magnifica porticu, primumque fundamentum cœptum eſt in dicta facie à parte dexrera ad meridiem. Sanctiſſimus Dominus Noſter ſtatuit, ut in fundamento lapis à ſe ritu ſacro benedictus collocaretur ad æternam Divini Numinis gloriam, & Apoſtolorum Principis honorem. Anno igitur 1608. Dominica Sexageſimæ die 10. Februarii Rever. D. Jacobus Antonius Nomachius Oeconomus Fabricæ S. Petri, cum Coſmo Ghetto Supraſtante, detulit lapidem marmoreum immittendum in fundamentum ad Sanctiſſimum Dominum Noſtrum Paulum V. qui in Cappella Palatii Montis Quirinalis, poſt celebratam ab ſe Miſſam ipſum lapidem benedixit. (hìc Grimaldus recenſet ſacras Preces dictas à Pontifice cum benediceret) lapis deindè ad Baſilicam delatus fuit, quem horâ 22. Illuſtriſſimus, & Reverendiſſimus Frater Angelus Rocca Pontificii Sacrarii Præfectus, & RR. DD. Tyberio Ricciardello, Germanico Fidele, Angelo Damaſceno, Paride Pallotto, & Ugone Ubaldino Canonicis præſentibus, demiſit in dictum fundamentum profundum palmis 67. latum palmos 48. quod Cæmentarii calce, & lateribus operuerunt, pulſatis in lætitiæ ſignum campanis Eccleſiæ. Lapis longus erat palm. 2. latus palm. 1. cum tribus quartis, cum gentilitiis inſigniis S. D. N. ſculptus, & inſcriptione: PAVLVS V. PONTIF. MAX. ANTERIOREM HANC TEMPLI FACIEM FVNDAVIT M DC VIII. DOMINICA SEXAGESIMAE X. FEBR. SVI PONTIFICATVS III. [Et alibi idem Grimaldus loquens de eadem Fabricâ hæc habet] Anno 1607. die 8. Martii hora 17. fundamenta effodi cœpta è regione oſtii ducentis in Sacellum Gregorianum in navi olim Sanctiſſimi Sudarii. Et die Lunę 7. Maji hora 11. immiſſio lapidis in fundamenta pro ędificando Sacrario (nunc eſt Sacellum Sanctiſs. Sacramenti) per eumdem Cardinalem (intellige Pallotam) fundamenta Baſilicæ effoſſa palm. 60. Hoc fundamentum eſt illud, ſuper quo erectus eſt arcus nixus quatuor columnis Tyburtinis, juxtà Sacrarium ingreſſus dextrâ.

INSCRIPTIO FVNDAMENTI.

PAVLI V. PONT. MAX. IVSSV.

EVANGELISTA PALLOTTVS
TIT. S. LAVRENTII IN LVCINA
CARD. CVSENTINVS
HVIVS BASILICAE ARCHIPRESBYTER
HAEC FVNDAMENTA IECIT
DIE VII. MAII M. DC. VII.
PONTIFIC. EIVSDEM S. D. N. ANNO II.
LAPIS A PONTIFICE
IN QVIRINALI BENEDICTO,
A PALLOTTA IN FVNDAMENTA DEMISSVS,
CVM NVMISMATIS AEREIS,
ARGENTEIS, AVREISQVE.

Jamque ab humo extare paries cœperat, & compoſitis Stereomatis Antarum Baſes locabantur, & quadripartitum Templum ex præſcripto Michaelis Angeli paribus modulis, anguliſque finiebant, ſed ab ejus fronte ædes altera quam ille non juſſerat, longè minor condebatur. Ex ea majorem in Baſilicam

cam per arcuatum parietis tranſitum patebat ingreſſus. Minorem hanc ædem porticus exterior excipiebat. Extat in Archivo Vaticanæ Baſilicæ Tabula ichnografica, & in officinâ Baſilicæ proxima typus ligneus, in quibus hujuſmodi Templi additamentum oſtenditur, ſicuti præbet ſimilis Tab.27. hic
Fig. 27. expoſita, in qua ternę hinc indè indicantur cellæ, quarum prima littera A notata Sacrarium pro Canonicis, Beneficiatis, & Clericis continebat, B Sacellum Sanctiſſimæ Euchariſtiæ, C Sacellum pro Pœnitentiariis, Odæum præterea E, contra Sacellum F ejuſdem magnitudinis, & magnificentiæ. Hunc locum Secretarium deſtinaverant; verùm poſteà ſuſpenſa deliberatione manendum in vetuſto Sacrario, nec facilè ex eo diſcedendum cenſuerunt. Secunda enim, & meliora conſilia, cum hæc agerentur, intervenere, ob quę quatuor præſertim in Patrum Cœtu accuratè diſcuſſa, talem ædificationem interturbarunt. Unum, quòd ſpatium quadratæ Baſilicæ per ſe ampliſſimum, exiguum tamen cenſebatur capiendæ multitudini, quæ confluit ad inaugurationem novi Pontificis, declarationes Sanctorum, & ſolemnis Jubilęi expiationes. Quo ſanè tēpore tanta laxitas ſuis arctata finibus exundantem populum vix capit, quæ videtur poſſe capere gentes Terrarum. Alterum, quòd ab obeundam Pſalmodiam, vel Secretario ad ſacram ſupellectilem conſervandam in Templo maximo locus non erat. Tertium, quòd diruta porticu, in qua Romani Pontifices triplici diademate coronari ſolerent, & acclamanti Civitati ſalutari crucis ſigno deſignare ſalutem, neceſsè erat alteram tantis parare cæremoniis. Quippè à porcu Michaelis Angeli, id haberi non poſſet, quæ faſtigio columnis impoſito ſuperſtrui ſecundam non ſinebat, cernitur in Tab. 19. orthographica ejuſdem poſita in pag.70. Poſtremùm, quòd recentem Baſilicam ambitum Conſtantinianæ veteris univerſum complecti volebant, à S. Silveſtro Pontifice conſecratum. Quamobrem cum Templi veſtibulum jàm conderetur capax ſuperioris porticus, placuit Pontifici, & Patribus inchoatæ ſtructuræ, ſublato interjectu, Baſilicam produci, atque in eam ſpatium transferri, quod minor ædes complectebatur. Ità medium Templi corpus tranſverſa bracchia, crucis inſtar, quod priſcis Baſilicis uſitatum, longitudine exceſſit.

Fig. 28. Quamobrem aliam ichnographiam Madernus exhibuit, in noſtra Tabula 28. hic expreſſam, ſupra quam additamentum Pauli V. omnium ſemper oculi admirabuntur. Opus profectò, quod noſtro ævo invideant ſæcula mox ſequutura. Ardua Templi frons ſtetit ad 18. Julii anni 1612. inclinato ad veſperam
Ferd. Caroſ lus cap.2. die, magnus verò fornix, magni ſinus ejuſdem ad 10. Kal. Auguſti, ambulationis verò, quam porticum dicunt, pridiè idus Decembris anno 1614. contextus, atque perfectus, ſonoro, & læto æris campani pulſu, tormentiſque majoribus ęneis, undique flamma, feſtoque tonitru Cælum, ac Terras exhilarantibus.

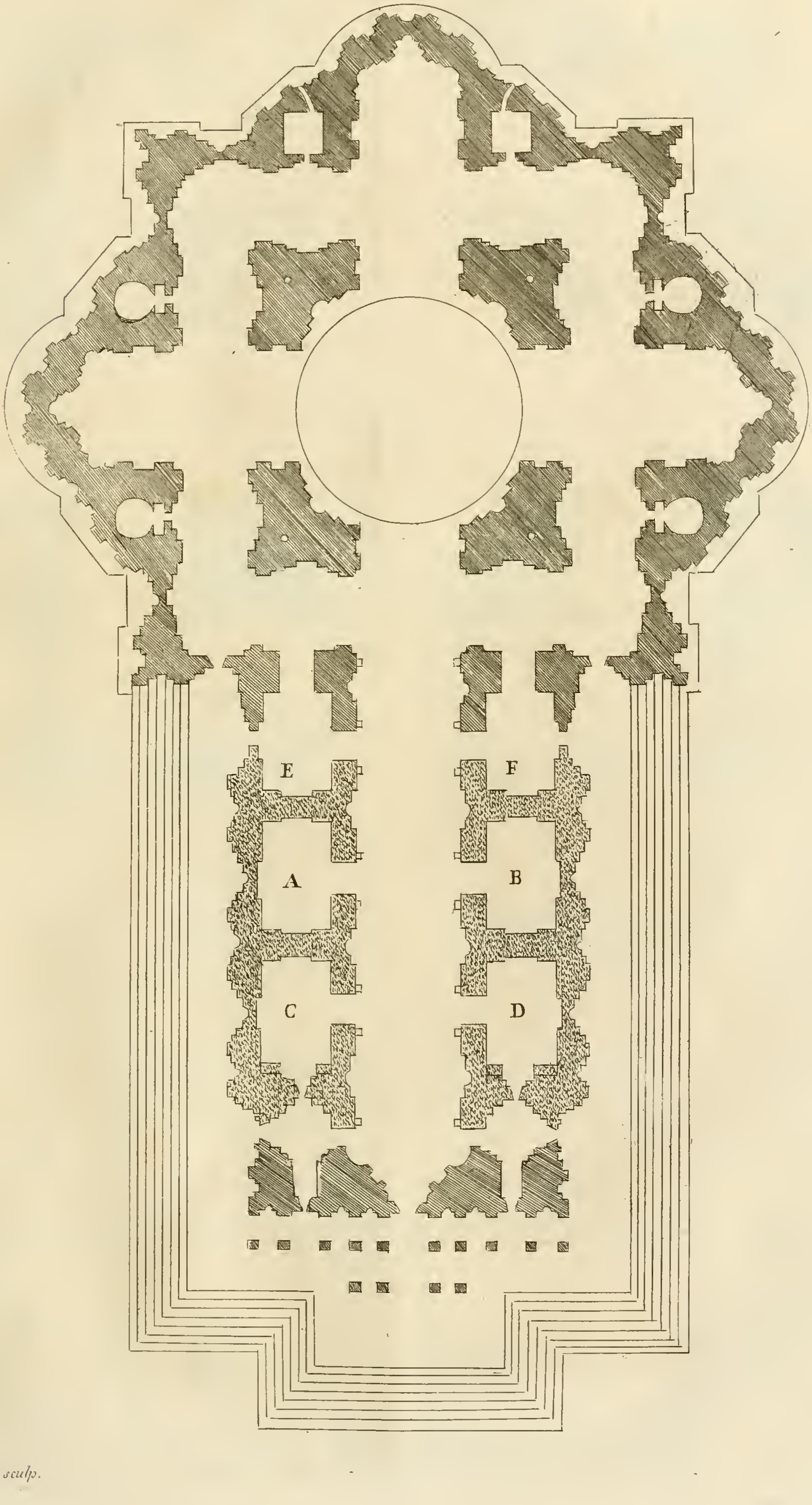
Nicol. IV. ſub dat. idus Apr. ann. 3. iu Archiv. Baſil. Jo. XXII. epiſt. 4. nu. 647. Bibl. Pont. Vatic. apud Grimald. pag. 118.

Nullam prorsùs in ea pavimenti partem, quę veteri Baſilicę inſervierat, in prophanę uſum areæ excludi paſſus eſt piiſſimus Pontifex, in qua (ut Nicolai IV. & Joannis XXII. Summ. Pontif. verbis utar) *Innumerabilium Martyrum, aliorum Sanctorum Reliquias Divina Clementia collocavit*. Sed hac una potiſſimum ratione permotus, ſic ſpatium protendi voluit, ut ſatis liquet ex ichnographica delineatione, quam ipſe Carolus Madernus exculptam obtulit Summo Pontifici Paulò V. cum hac ſequenti Epiſtolâ, eidem Poutifici inſcripta:

Cento è più anni ſono, Beatiſſimo Padre, che l'antico Tempio in Vaticano, fabricato dal Magno Conſtantino, e dal Beato Silveſtro in honore del Sommo Dio, e del Prencipe degli Apoſtoli ſtava pendente; perciò la ſanta memoria di Giulio Papa II. ne gettò parte, e nel medeſimo ſito cominciò l'altro famoſiſſimo Tempio, ſecondo l'Architettura di Bramante, ſeguitandola Antonio Sangallo, & altri, e dopo queſti dal famoſiſſimo Michel'Angelo Bonarota rimodernato, & abbellito nella forma, che ſi vede; ſtava il nuovo Tempio non finito, e l'antico pendente, e pericoloſo d'irreparabile ruina,

come

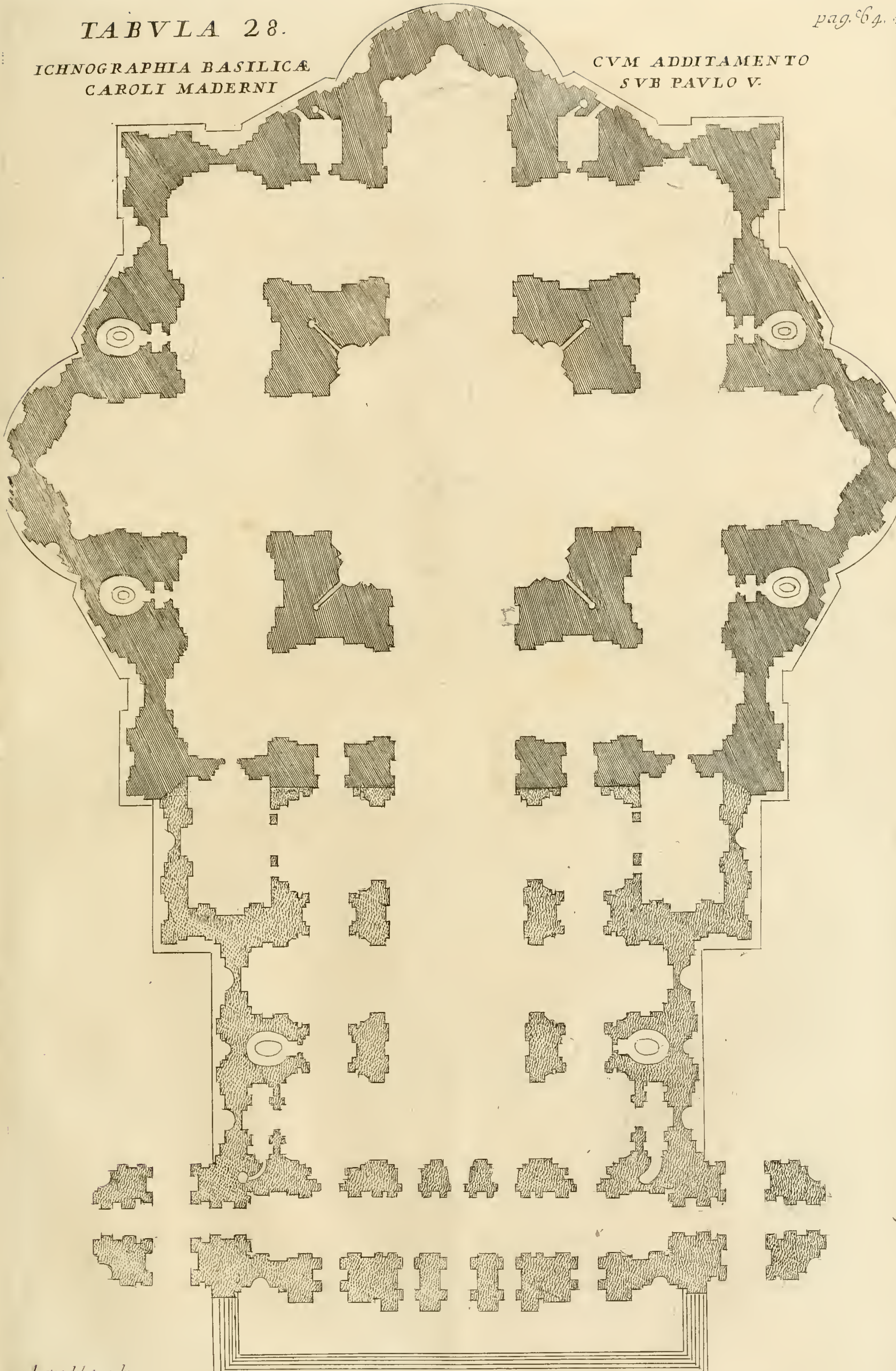
ICHNOGRAPHIA TEMPLI A BONAROTA DELINEATI CVM ADDITAMENTO INCŒPTO SVB PAVLO V.



Auctor del. et sculp.

TABVLA 28.

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ CAROLI MADERNI CVM ADDITAMENTO SVB PAVLO V.



Auctor. del. et sculp.

come per relazione di più eccellenti Architetti fù riferito alla Santità Voſtra, la quale moſſa dall'ingenita Sua Pietà per evitare qualche lacrimoſa ſtrage del Popolo Fedele, che ivi concorreva, diede ordine, che ſi gettaſſe à terra, diſpiacendogli non poterſi più ſoſtenere in piedi quelle ſante mura. Ma poiche à queſta reſoluzione ſi dovea pur una volta venire, per dar compimento, come era neceſſario, al Famoſiſſimo Tempio, già cominciato per la devozione, & affetto, che haveva al ſagro luogo, acciò in profano uſo quello non ſi contaminaſſe, per eſſer ſtato ricetto di tanti Corpi di Santi, e Martiri di Chriſto, con ſalvare i veſtigii delle Sante Reliquie, la memoria del Beato Silveſtro, e la riverenza di Coſtantino, commandò, che con l'edifizio della nuova Chieſa ſi circondaſſe, e ſi ricopriſſe appunto il rimanente della vecchia. E acciò queſto ſi haveſſe à fare più eſattamente, e con maggior diligenza, la Santità Voſtra deputò una Congregazione de' Cardinali, con ampla poteſtà di ſopraintendere, & ordinare quanto à loro pareſſe opportuno. I quali adunati inſieme, come conveniva, la prima reſoluzione fù, che ſi doveſſero fare alcune commodità per il Culto Divino, che mancavano nel già fatto, come il Coro per il Clero, Sacriſtia, Battiſterio, un'amplo Portico, Loggia della Benedizione, e la facciata, che doveva abbracciare tutto lo ſpazio della Chieſa vecchia. Eſſendo dunque à gl'Architetti, che in queſta età di alcun nome ſono, tanto in Roma, come fuori, con promettere all'Ingegni loro honorato premio, fatto intendere, che all'invenzione loro accommodaſſero le ſopradette commodità, havendo ciaſcun preſentato ad eſſa Congregazione l'invenzione, e diſegno loro, piacque di comun conſenſo à quelli Illuſtriſſimi Signori, che di ciò il carico havevano, benignamente approvare il preſente, che da me gli fù offerto, e propoſto. Il che certo non tanto à maggior ſapere, che in me ſia, quanto à grazia ſingolare del Sommo Dio attribuiſco, il quale ſi è compiacciuto concedermi, quantunque minimo degli altri, habbia potuto l'induſtria del mio debole ingegno ſervir la Santità Voſtra. Hò procurato far diligentemente intagliar in rame l'unione delle due piante, delle quali la punteggiata è il già fatto, ſecondo l'ordine di Michael'Angelo; il delineato è la parte fatta da me, acciò ſi publichi al Mondo la Pianta della Chieſa, del Portico, della Loggia Pontificia, della Facciata, e degli altiſſimi Campanili, de' quali al preſente ſi fanno li fondamenti. Queſti mi è parſo bene, Beatiſſimo Padre, far ſtampare in rame per ſodisfare à quelli, a' quali non è permeſſo il venire di preſenza à vedere opera così egregia della noſtra unica, e vera Religione. La dedico, come per tutti i riſpetti debbo alla Santità Voſtra, ſupplicandola umilmente degnarſi di gradirla, per minimo ſegno della grandiſſima devozione, & obligatiſſima ſervitù mia verſo Lei, alla quale proſtrato bàcio li Santiſſimi Piedi, pregando Sua Divina Maeſtà, che à benefizio della Chriſtiana Republica, e contento univerſale lunghiſſimi anni la conſervi, e feliciſſima ſempre.

Di Roma alli 30. di Maggio 1613.

Devotiſſimo, & Obligatiſſimo Servitore

Carlo Maderni.

Verùm

Verùm magis comprobabatur ejuſdem Summi Pontificis voluntas ex inſcriptione, quam tanquàm perenne Apoſtolornm gloriæ monumentum, hiſce inſculptis marmori notis, ex Baſilica exeunti objectis, appendit, videlicet.

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Iulio II. inchoatum, & uſque ad Gregorii, & Clementis Sacella, aſsiduo centum annorum opificio productum, tantæ molis acceſsione univerſum Conſtantinianæ Baſilicæ ambitum includens confecit, Confeſsionem B. Petri exornauit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Rursùs patebat ex alia, in parte Templi interiori inſculpta his verbis.

Paulus V. Pont. Max.

Sacroſanctam Beati Petri Principis Apoſtolorum Baſilicam, quàm Iulus II. Pont. Max. inchoauerat, aliique Pontifices Maximi proſequuti fuerant, ut uniuerſam Conſtantinianæ Baſilicæ ambitum Religione venerabilem includeret, Chorum, Sacrarium, ac Porticum benedicendo Populo exædificaret, grandi acceſsione adiuncta opus ampliſsimum, ac magnificentiſsimum abſoluit Anno M.DC.XV. Pontif. X.

Has inſcriptiones delevit Urbanus VIII. & die 5. Aprilis anno 1631. novas collocavit breviores, ab ipſomet Pontifice compoſitas, characteribus verò efformatas à Fabritio Badeſio Scriptore Pontificio, quarum altera ſic legitur:

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Iulio II. inchoatum, & uſque ad Gregorii, & Clementis Sacella aſsiduo centum annorum opificio productum tantæ molis acceſsione uniuerſum Conſtantinianæ Baſilicæ ambitum includens confecit, Confeſsionem B.Petri exornauit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Altera verò eſt hujuſmodi:

Vrbanus VIII. Pont. Max.

Vaticanam Baſilicam à Conſtantino Magno extructam, à Beato Silueſtro dedicatam, in ampliſsimi Templi formam, non minori multorum Pontificum pietate, quàm magnificentia redactam ſolemni ritu conſecrauit, Sepulchrum Apoſtolorum decorauit, Odœum, Aras, & Sacella Statuis, ac multiplicibus operibus ornavit.

Torrigius MS. His inſcriptionibus in tabulis marmoreis exaratis die 10. Octobris ejuſdem anni, coronices pariter marmoreas idem Pontifex Urbanus adjunxit.

Antequàm ab ichnographica delineatione Baſilicæ diſcedamus, duo ſunt in eo adnotanda. Primò, menſuræ beneficio numerorum indicatæ, quas é pagina 283. Equitis Fontanæ accepimus; ſecundò obſcuriores lineæ, quæ partem denotant excitatam à Julio II. uſque ad Paulum V. minùs verò obſcuræ

quæ

TABVLA 29.

SCENOGRAPHICA DELINEATIO BASILICÆ
CVM ADDITAMENTO PAVLI V.



Hieronymus Frezza incid.

TAB

SCENOGRAPHICA
CVM ADDIT



Hieronymus Frezza incid.

quæ indicant Templi aream poſitam à Carolo Maderno. Sed ad ulteriora properemus.

Et primò pavimentum inſpiciamus marmore multicolore diſtinctum, in quo Paraſtatæ aſſurgunt duplicatæ, inter quas bina loculamenta pro ſtatuis. Arcuati inſuper magni hiatus amplum præbent ingreſſum ad Sacella. Gremio Templi Camera imminens plaſticis modulis diſcriminata eſt in devexas, ſurgenteſque ſecturas, ubi per lacunas fornicis erumpentes flores ſuperbiam candoris, ut reliqua opera, auri fulgore commiſcent. In medio fornicis, qui
die 15. Julii 1608. incœptus fuit, fulget ſtemma Burgheſium vermiculatum Grimald. pag.121.
illuſtriori emblemate, quòd muſivo opere Marcellus Provenzalis expreſſit. Nec Templi pars ulla conſpicitur, quam marmoribus omnium ferè generum, colorumque pretioſis Paulus V. non exornarit. Spectantur minoribus aris
proximę ingentes columnæ quæ eo in loco inventæ fuerunt, ubi olim Tem- Sever. de Sept. Eccl.
plum erat Sancti Venantii, cum anno 1611. pro nova Templi fabrica Aula pag.3.
Pontificia deſtrueretur, à Paulo III. excitata. Antè ſingulas Aras minorum ambulationum fornices Tholo ſubiiciuntur, non quidem circularem, ſed elipticam figuram habenti. Rotundus tamen imminet Sacellis Gregoriano, Clementino, aliiſque duobus in Baſilicæ vertice ex oppoſito collocatis, & in crucem diſpoſitis. Sed de his alibi ſermo erit. Interim, ut hæc omnia oculus re- *Fig. 29.*
cognoſcat, Tabulam ponimus ſcenographicam, in qua Baſilica bifariam diſſecta repræſentatur, cui menſuras ſingularem partium adnectimus, indicatas ab Equite Fontana, aliiſque Auctoribus. A pavimento ad fornicem additum à Paulo V. inſunt palm. 207. $\frac{2}{1}$. Altitudo Paraſtadum baſis eſt palm. 6. Altitudo ſtipitis Paraſtatę palm. 92. $\frac{1}{2}$. Capitulum altum palm. 14. Epyſtilii altitudo palm. 8. $\frac{3}{4}$. Zophori palm. 8. Coronicis palmi 9. $\frac{1}{4}$. A Pavimento ad verticem Capituli pal. 112. $\frac{1}{2}$. A Capitulo ad ſummitatem Coronicis palm. 26. Ab ejus initio ad ſummos hemiſpherii arcus inſunt pal. 61. $\frac{1}{2}$. A ſummitate eorum ad faſtigium Coronicis Timpani pal. 37. $\frac{1}{2}$. Ab eodem Capitulo ad Baſim ſtilobatę Coronicis pal. 17. $\frac{1}{2}$. Ab ea ad ſummam Coronicem Timpani pal. 66. $\frac{1}{2}$. A Coronice ad principium Tholi palm. 15. A Stereobate ad hiatum laternæ palm. 116. $\frac{1}{2}$. A Hiatu ad Męnianum palm. 22. A Męniano ab ſummitatem fornicis Laternę palm. 52. $\frac{1}{4}$. A fornicis ſummitate ad culmen Globi ęrei palm. 47. Inter Globum ęreum, & Crucem interponuntur palm. 19. Pavimentum inter ac infimum Tholi laxamentum paml. 452. $\frac{1}{2}$. Et à Pavimento ad ſummitatem Crucis palm. 593. Quę verò ad latitudinem, & longitudinem ſpectant menſurę, ſunt hęc. A limine Janue medię ad extremitatem parietis, ubi Cathedra Divi Petri manet longitudo eſt pal. 829. $\frac{1}{2}$. Latitudo verò navis medię à Paulo V. extenditur ad pal. 123. Tranſverſa ambulatio ad pal. 615. Latitudo verò inter paraſtatas Tholo ſubjectas comprehendit pal. 103. Laxamentum Tholi conſtituitur palm. 190. $\frac{1}{2}$. Univerſa Templi Area cum muris, fronte, & veſtibulis occupat exapedas 4420. pal. 80. quę ſuperficies ſeptem terræ jugera excedit.

Prępoſitæ Tabulæ aliam adnectimus ichnographicam, in qua numeri appicti omnia indicant Altaria, quæ in toto Baſilicę ambitu collocata, modò extant pretioſis marmorum, ac picturarum ornamentis decorata.

CAPUT

CAPUT XXI.

De Sacellis, & Altaribus Vaticanæ Baſilicæ.

Fig. 30. INGREDIENTI minorem Ambulationem, quæ in parte dextera eſt, primum ſeſe offert Sacellum Sanctiſſimi Crucifixi dictum, ob imaginem Chriſti Servatoris è cruce pendentis, tali in loco collocatam, juxtà antiquum Chriſti-fidelium morem, de quo Lactantius Firmianus mentionem fecit, quique in Liberiana Baſilicâ oſtenditur. Talem imaginem fuiſſe exculptam à Petro Cavallino Romano Sculptore referunt hiſtoriç. Eam hùc tranſtulit Paulus V. ex Sacello Sanctorum Simonis, & Judæ in antiqua Baſilicâ extante tempore Sixti V. ut ſupra narravimus. Sacelli fornicem picturis decoravit Eques Joannes Lanfrancus Parmenſis. In Sacelli latere adjacet aliud parvulum Sacellum Divo Nicolao Barienſi erectum á Bernino, ejus tamen imaginem Fabius Criſtophorus confecit. In ſiniſtro latere parvulum patet cubiculum, in quo Columna Vitinea, ferreis cancellis munita reconditur, cui fama eſt Chriſtum Dominum adheſiſſe, cum in Templo Salomonis concionaretur, eique virtutem indidiſſe Dæmones fugandi ab Energumenis. Hanc Columnam Sanctam olim appellabant, eamque Fideles in magna habuerunt veneratione, quapropter Cardinalis Urſinus anno 1438. eam crate ferrea circumdedit, addita ſequenti inſcriptione: *Hæc eſt illa Columna in qua Dominus Noſter Jeſus Chriſtus appodiatus, dùm populo prædicabat, et Deo Patri preces in Templo effundebat, adhærendo ſtabat, quæ unà cum aliis undecim his circumſtantibus* (videlicet eo tempore, quo vivebat Cardinalis) *De Salomonis Templo in triumphum hujus Baſilicæ hìc locata fuit, Dæmones expellit, ab immundis Spiritibus vexatos liberos reddit, et multa miracula quotidiè facit, per Reverendiſs. Patrem, et Dominum D. Cardinalem de Urſinis ornata anno Domini M CCCC XXXVIII.* De eâdem loquens Panvinius de Sept. Urb. Eccleſiis, ait: *Altare XI. S. Bartholomæi vetuſtum, et magnæ devotionis, cui proxima erat Columna marmorea intorta, vitibus ornata, quæ adhùc in Eccleſia nova, ibidem propè extat, cui tantam Deus virtutem præſtitit, ut qui à Dæmonibus arrepti ſunt, apud eam Divinis habitis ſupplicationibus liberarentur, quod multis jàm certis, magniſque exemplis compertum habemus.*

Gaſpar Cęlius pag. 73.

Torrigius MS. Pag. 14.

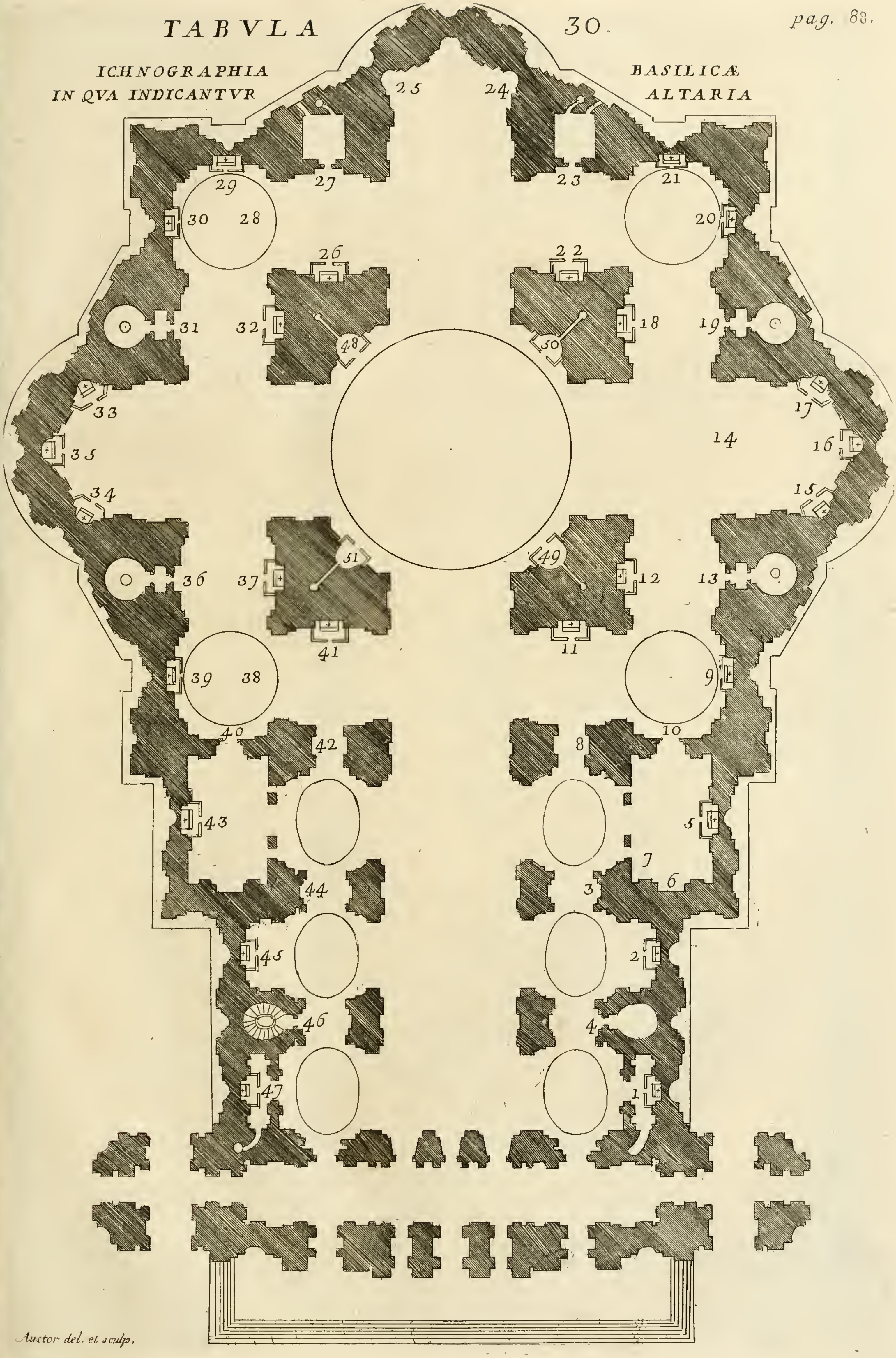
2. Ara divo Sebaſtiano ſacra. Ejus imaginem Dominicus Sampierus Bononienſis, vulgò *Domenichino*, coloribus egregiè temperatis an. 1629. effinxit. In Tholo muſiva compoſuiſſe Guidum Ubaldum Abbatinum, delineante Petro Berettino Cortonenſi, refert Titus, cui Fontana pag. 402. contradicit, affirmans Tholum, Aræque trigonos à Petro Cortonenſi chartis anteà commiſſos Fabium Chriſtophorum, & Matthæum Piccionum, binos verò adverſos Columbum, ejuſdem Berettini penicillo adjutum, & ſub feneſtrarum arcubus intervalla Piccionum cum Vanni junioris delineatione, duoque alia Aræ ſuperflexa Fabium Criſtophorum, Berettino delineatore, ſectilibus, & vermiculatis apprime lapidibus variegaſſe.

Fig. 31. 3. Tumulus, quem Urbanus VIII. erexit celebri Comitiſſę Mathildi, quæ Patrimonii, Liguriçque Provincias, & Dictionem Ferrarienſem Romanę Eccleſię donavit. Illuc Oſſa ejuſdem intulit Pontifex appoſita ſequenti inſcriptione:

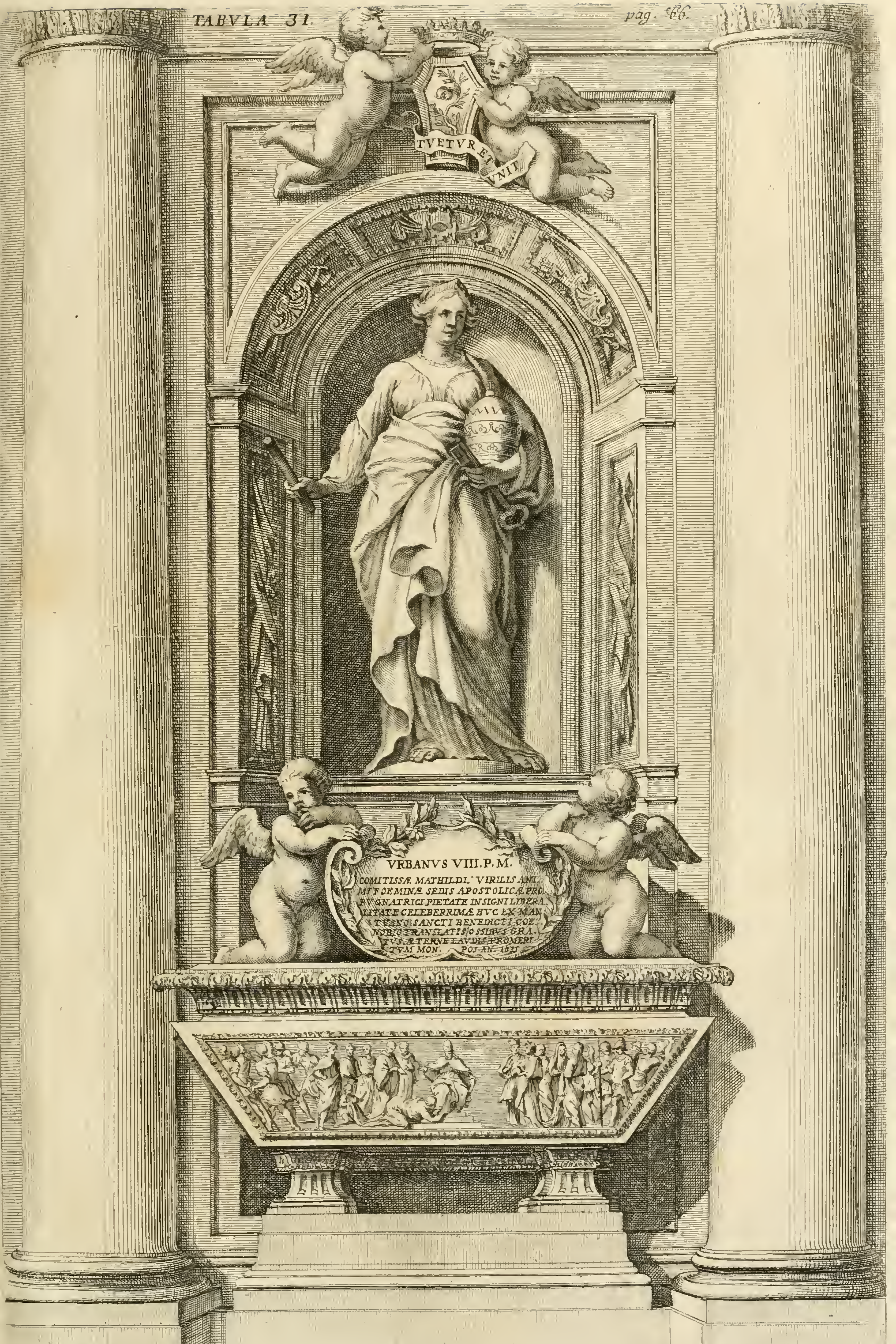
VRBA-

TABVLA 30.

ICHNOGRAPHIA IN QVA INDICANTVR BASILICÆ ALTARIA



Auctor del. et sculp.



Hieronymus Frezza incidit

TABVLA 32.



VRBANVS VIII. P. M.

COMITISSAE MATHILDI
VIRILIS ANIMI FOEMINAE
SEDIS APOSTOLICAE PROPVGNATRICI,
PIETATE INSIGNI,
LIBERALITATE CELEBERRIMAE,
HVC EX MANTVANO
SANCTI BENEDICTI COENOBIO
TRANSLATIS OSSIBVS,
GRATVS AETERNAE LAVDIS
PROMERITVM MON. POS. ANNO MDCXXXV.

Illud Eques Laurentius Berninus delineavit, Stephanus Speranza exculpſit ea tantùm in parte, ubi opus dimidii anaglypthi in marmore prominet, quod repręſentat Gregorium Pontificem hujus nominis VII. relaxato Anathematis vinculo, abſolutionem impartientem Henrico Regi, precibus ejuſdem Mathildis, coram Abbate Cluniacenſe, Mathilde, Adelaja Comitiſſa, aliiſque Principibus, Epiſcopis, & Laicis: quam abſolutionem Domnizo Presbyter in Mathilde citatus à Baronio tom. 11. ad ann. 1077. his verſibus ſcripſit:

Ante dies ſeptem, quàm fines Janus haberet,
Ante ſuam faciem conceſſit Papa venire
Regem cum plantis nudis à frigore captis,
In cruce ſe jactans Papæ ſæpiſſimè clamans;
Parce Beate Pater &c.

Andreas autem Bolgius puellum ſepulchro impoſitum formavit, alium in parte dextera Aloyſius Berninus, qui etiam Comitiſſę ſimulachrum perfecit, excepto capite, exculpto à Joanne Laurentio Bernino, duos alios ſupra Urbani ſtemma gentilitium collocatos Matthæus Bonarellus. Baldinucc. in vita Bernin. pag. 16.

4. Janua ſupra quam Innocentius XII. ſibi ſepulchrum adhuc vivens extruxit, quod Tabula hìc addita exhibet. *Fig. 32.*

5. Seſe offert Sacellum Sanctiſſimæ Trinitati erectum anno 1629. abſolutum anno 1631. In eo Sanctiſſimę Triadis Perſonas Petrus Cortonenſis ſuo pennicillo eleganter expreſſit. Nicolaus Torniolus Senenſis, Joannes Antonius Spadarinus delineamenta prębuere pro Tholo, quæ muſivo opere compoſuit Guido Ubaldus Abbatinus. Emiſpherii verò Trigonos, & arcuata feneſtrarum laxamenta ab Horatio Manente, & Raphaele Vanno Senenſi exarata fuiſſe affirmat Fontana. In Sacello Ciborium erat, ubi Sacroſancta Euchariſtia ſervabatur, quod Balthaſſar Peruzzius ſub Clemente anno circiter 1524. delineavit. Ejus loco aliud æreum auro tectum, & lapillis pretioſis exornatum magnificentiùs excogitavit Eques Berninus ex mandato Alexandri VII. quod deindè perfici juſſit Clemens X. In fornice marmoratum opus compoſuit anno 1622. Jacobus Peruſinus. Vaſar. pag. 147. Torrigius MS.

6. In parte lęva hujus Sacelli Ara Divo Mauritio erecta fuit cum ejuſdem imagine à Carolo Peregrino expreſſa ex delineamentis Equitis Bernini non ab ipſo Bernino, ut affirmat Baldinuccius in ejus vita, qui etiam Pavimentum marmoribus decoravit, ipſumque Altare duabus columnis vitineis, de quibus alibi dictum eſt. Pag. 57.

7. Antè illam humo jacet aliquantulum elevatus Tumulus Sixti IV. quem Antonius Pollajolus Florentinus ex ære conflavit, ſub Urbano VIII. eo in loco repoſitus.

8. Gregorii XIII. Tumulus, in quo exenteratum ejus corpus jacet

(referente Mucantio in Diariis)balſamo, & aromatibus conditum, Pontificalibus rubei coloris indutum cum Phanone, Pallio, & Mitra aurea. Illum plaſtico opere efformavit Proſper Brixienſis, ut noſtra Tabula 33.repræſentat, juſſu Eminentiſſimi Sanctę Romanæ Eccleſię Cardinalis Hieronymi Boncompagni Archiepiſc. Bononienſis in exhibitionem grati animi erga tantum Avunculum, ſummis honoribus in omnes Poſteros extollendum.

Fig. 33. *Oldoinus pag. 50.*

9. Poſt Sacroſanctę Euchariſtiæ Sacellum aliud magis amplum patet à Gregorio XIII. extructum, ut alibi dictum eſt, Jacobo à Porta dirigente. Ejus Tholi fornicem *muſivo, ac foliatis pigmentis adſperſum à Michaele Angelo Bonarota*, narrat Eques Fontana pag. 401. verùm hoc non fuiſſe evincit obitus Bonarotæ, qui accidit anno 1564. Gregorius verò Sacellum extruxit an. 1580. Cæteros verò angulos, & arcubus ſubjecta feneſtrarum ſpatiola inciſis pariter lapillis Hieronymum Mutianum, & Marcellum Provenzalem nobilitaſſe; Anno autem 1631. muſivo opere à Calandra expreſſas fuiſſe quatuor Eccleſiæ Doctorum imagines affirmat Torrigius ex delineamentis Hieronymi Mutiani, qui modum excogitavit muſiva opera firmiùs conſtruendi cæmentis oleo, gypſoque commixtis. Gaſpar tamen Cælius in opuſculo de Picturis Romę extantibus pag.74.refert imagines DD. Doctorum Græcorum à Cęſare Nebbia fuiſſe abſolutas. In eo Sacello extat Altare Beatæ Virginis, & Divo Gregorio ſacrum, quod duo magna candelabra ęnea olim exornabant, ab Antonio Faventino conflata.

Martinellus De Sept. Eccleſ. pag. 26.

10. Parieti proximo Altari Organum hæret, ſub quo aditus patet in Sacellum S. Euchariſtiæ dicatum, ubi Scalæ à Sixto V. extructæ, ut ab Ædibus Pontificiis in Templum Divi Petri clam populo deſcendere poſſint Pontifices.

Donatus.

11. In eodem Sacello Gregoriano hæret majoris Tholi Paraſtatę Altare Divo Hieronymo ſacrum, ubi Hieronymus Mutianus ejuſdem Sancti effigiem coloribus expreſſit.

Balleonus pag.26.

12. In ambulatione, per quam itur ad ſiniſtrum crucis latus, propè eamdem majoris Tholi paraſtatam eſt Altare Divi Baſilii Magni, cujus imaginem Hieronymus Mutianus inchoavit, Cæſar Nebbia confecit.

13. huic opponitur janua, qua itur ad ſcalam choclidem, ſupra quam imago Chriſti Domini, Apoſtolorum pedes abluentis, à Joanne Balcono anno 1630. depicta. Huic ambulacro fornicem impoſuit, & pavimentum marmoreum ſtravit Clemens VIII.

14. Ex hoc ingredimur ſiniſtrum Baſilicæ bracchium Boream verſus extenſum, in quo tria Altaria tribus in loculamentis viſuntur columnis exornata.

15. Primum eſt Sancti Vinciſlai (quem falsò Sancti Ladiſlai Polonię Regis nuncupavit Martinellus)cujus iconem fecit anno 1630. Angelus Caroſellus Romanus.

Pag. 29. *Torrigius MS.*

16. Secundum eſt SS. Proceſſi, & Martiniani, quorum imagines depinxit Valentinus Gallus.

Balleonus pag. 337.

17. Tertium S.Eraſmi, depicti à Nicolao Puſino Gallo anno 1629. cum trecentorum ſcutorum pretio.

Torrigius.

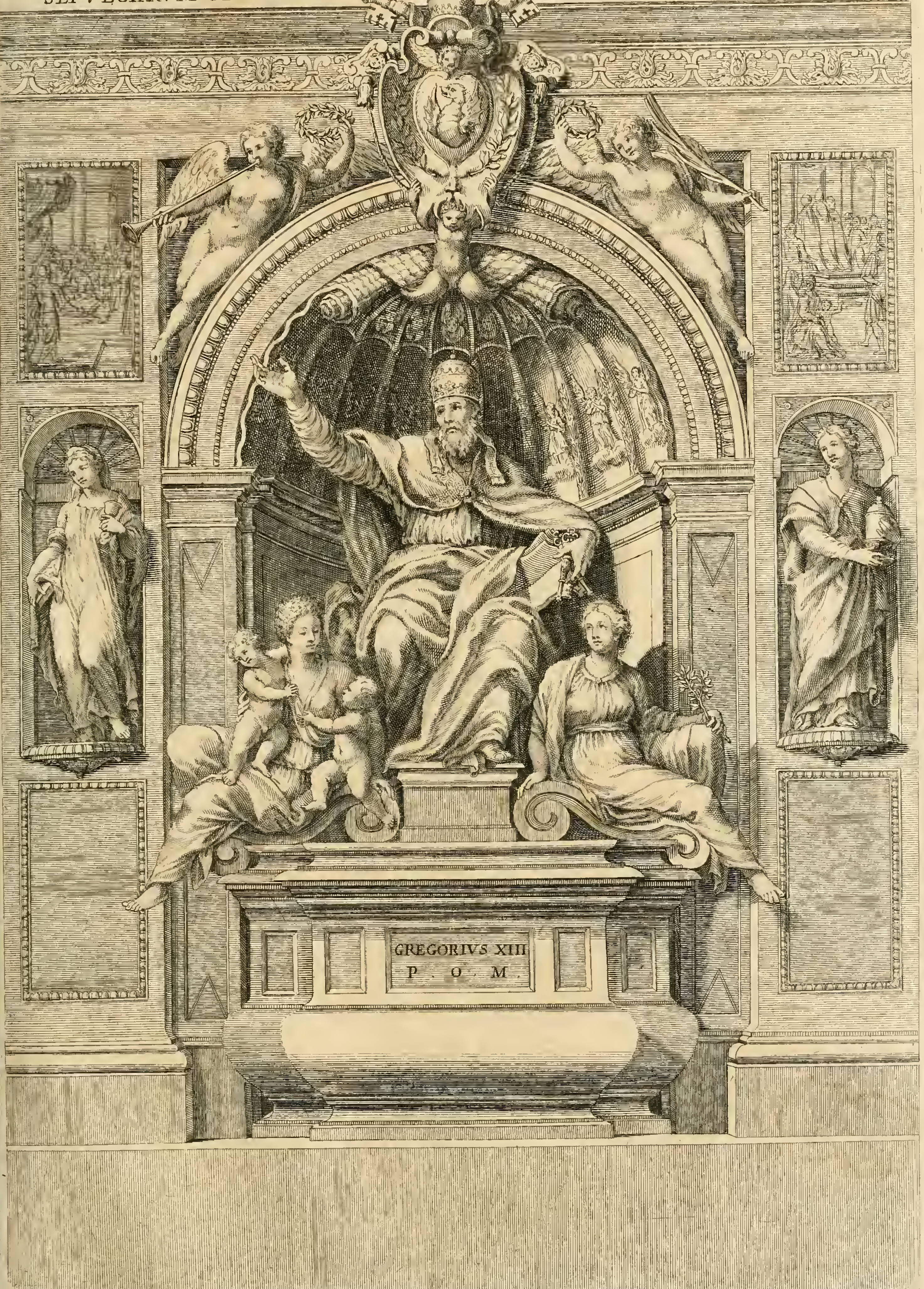
18. In proximo ambulacro circa Paraſtatam, maximo Emiſpherio ſubjectam, in parte læva Altare eſt, in quo Divi Petri Navicula, quam Joannes Lanfrancus coloribus oleo miſtis mira ſolertiâ expreſſit anno 1628. Antè illum aliam ſimilem poſuerat Bernardus Caſtellus, juxtà narrationem Martinelli pag.32.

19. In oppoſita facie janua patet ad ſcalam choclidem, eique imminet tabula, in qua Andreas Camaſſeus de Mevania Divum Petrum expreſſit abluentem ſacri Baptiſmatis aquâ Cuſtodes Carceris.

20. Sub Tholo proximè imminenti Ara collocatur Divi Michaelis Archangeli Dæmonium arcentis, à Cæſare Arpinate delineati. Animo inerat Urbani VIII. Summi Pontif. in ſingulis Sacellis Sacras Imagines collocare marmoreo muſivo expreſſas, iis ablatis, quas colorum pigmentis Pictores confecerant

Balleonus pag.372.

SEPVLCHRVM GREGORII XIII. PONT. MAX.



Hieronymus Frezza incidit

TABVLA 36. pag. 93. 4



Hieronymus Frezza incidit



Ioannes Alet incid.

VRNA SEPVLCHRALIS IN TVMVLO CLEMENTIS X. SVM. PONT.



Tabula 34



Arnoldo Van Westerhout Sculp. Alexander Speçchi delin.

cerant. Illę enim parietum marmorumque humiditate paulatim marceſcentes tineiſque corroſæ deperibant, & inſignium Pictorum labores fruſtrabantur, cum ingenti Nummorum jactura,& indecoro tantæ Baſilicæ apparatu. Quamobrem hanc ſacram Imaginem muſivo expreſſit Joannes Baptiſta Calandra Vercellenſis tali arte peritiſſimus Artifex, ut ex ea pro cæteris compingendis pręberetur exemplum. Verùm nimius muſivo operis lævor intuentium oculos perſtringens, & imaginum delineamenta in ſuperfluo nitore occultans, Pontificis mentem ab incœpto deflexit. In vita Calandræ M S. apud Joann. Bapt. Moraldum.

21. Huic propinqua eſt Ara Divę Petronillę, quam Joannes Franciſcus Guercinus pinxit. Tholum Bonarota ſuperextruxit. In Trigonis ejuſdem DivumGregorium Franciſcus Romanellus pennicillo expreſſit,Divum Bernardum Carolus Peregrinus, Divum Dionyſium Guido Abbatinus, ultimam imaginem Andreas Saccus, omnes verò muſivo opere efformavit Calandra Vercellenſis.

22. In alio magnę Paraſtatis larere hæret Ara, in qua tabula Divum Petrum exhibet, Tabidam ad vitam revocantem, depicta à Joanne Balleono Romano anno 1607. & à Joſepho Montano deindè inſtaurata.

23. Opponitur huic Aræ Tumulus Clementis X. Equitis Matthię de Rubeis curâ erectus ab Eminentiſs. Palutio Card. de Alteriis, in quo Hercules Ferrata marmoream ſtatuam ſedentem exculpſit, ſtantem verò aliam Joſephus Mazzolus Senenſis, Tertiam Lazarus Marcellus Aſculanus, Urnam Leonardus Retenſis (quam Titus pag.11. ait fuiſſe opus Ambroſii Pariſii, ſed falsò). Famas demùm,& Pueros Philippus Carcanus efformavit;ſub Templo janua patet, iter præbens ad Templi cubicula. Talem Tumulum exhibet Tabula 34. *Fig. 34.*

24. Ingredimur jàm Baſilicæ Apſidem in occidentali Plaga, à Bramante excitatam, à Bonarota abſolutam, ſub hac tria magna loculamenta, in quorum primo magnificentiſſimum ex ære Sepulchrum anno 1 6 2 9. ſibi ſtatuit Urbanus VIII. & anno 1647. poſt ejus mortem Eques Berninus perfecit. In eo Coloſſea eſt Pontificis effigies ex ęre, thiarâ redimita, extensâ dexterâ, ſedenſque benedicenti ſimilis. Deorſum Urnę locus ſupra triplicem baſim, cum duobus hinc, atque hinc ſimulachris è marmore, quorum alterum in læva parte Juſtitiam Sepulchro incumbentem, & Pontificem reſpicientem exprimit, alterum in dextera Charitatem, ubera infanti præbentem. Supra Tumulum ęneum Mortis ſimulachrum jacet, quæ in aperto volumine hos aureos characteres inſcribere videtur: VRBANVS VIII. BARBERINVS PONT. MAX. Quod opus publico plauſu exceptum Eminentiſs. Card. Rapacciolio hujus ingenioſi carminis argumentum præbuit, hoc eſt:

Bernin sì vivo il grande Vrbano hà finto,
E sì ne' duri Bronzi è l'alma impreſſa,
Che per torgli la fè, la Morte ſteſſa
Stà ſu'l Sepolcro à dimoſtrarlo eſtinto.

Baldinucc. in vita Bernin. pag.16.

Illud incœpit Berninus biennio antè Pontificis mortem, & menſe trigeſimo, eodem defuncto, abſolvit, ut in adjecta Icone apparet. *Fig. 35.*

25. Alterum huic oppoſitum loculamentum Pauli I I I. Monumentum continet, hùc translatum anno 1628. ab Urbano VIII. & in tabula ęnea inciſum, quam adjecimus. Extabat olim in dextro loculamento Pilę, maximo Tholo ſuppoſitæ. Eminet in eo ſtatua Pauli ænea Pontificio in habitu expreſſa, duæ inferiores ſtatuæ è marmore ſedentes ad Tumulum prolixè commendant Gulielmi à Porta Mediolanenſis peritiam, qui ſuo Scalpro non tantùm binas Pontificis Pauli virtutes ad vivum expreſſit ſcilicet Prudentiam, & Juſtitiam, ſed in altera earum, Julię Pauli ſororis, in altera verò ejuſdem matris effigiem, ut affirmat Floravantes Martinellus in ſua Hiſtoria, quæ inſcribitur *il Carbognano illuſtrato*. Eam manuſcriptam in obſcuro deliteſcentem in lucem dedit ſuis expenſis Eques Proſper Mandoſius Nobilis Romanus bonarum Artium Torrigius MS. *Fig. 36.* *Pag. 39.*

tium amantiſſimus, & à Republica litteraria ob ſua volumina typis data nunquam ſatis celebrandus. Hęc bina loculam enta binis columnis, & arcu exornavit Urbanus ex lapidibus Templi, quod Soli dicavit Adrianus Imperator, ut affirmat Torrigius, in Monte Quirinali, ubi nunc Columnenſium horti, proſtravitque ſolo idem Urbanus anno 1630. In hortis enim Columnenſibus marmorei ædificii pars exurgebat, vulgò Maeſa jàm diruta. Blondus Turrim Mœcenatis falsò nuncupat. Alii partem Templi Solis pronunciant, quod ab Aureliano, auctore Flavio Vopiſco, extructum eſt ad eam formam, quam viderat in Oriente, quod veſtibus, & opibus in triumpho vectis inſtruxit; Senaculum, ſeu Curiam Mulierum fuiſſe, ait Donatus, quam Eliogabalus in Quirinali Mulieribus exrruxit ad Conventus habendos, quia ipſius Maeſa nomine, & mater Soemis pręſiderent, ut Lampridius innuit in Eliogabalo. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, ideſt Mulierum Senatum, in quo antè fuerat Conventus Matronalis, ſolemnibus dumtaxat diebus, vel fortaſſe Solis Templum, eodem in loco ab eodem Eliogabalo extructum, cujus, quę particula ſupererat, magnis lapidibus compactus paries nuperrimè dirutus eſt, & ingentes columnarum ſpinæ ſub terra inventæ.

De Urbe cap.15.lib.3

In medio horum Tumulorum extat Cathedra Divi Petri, de qua infrà dicemus; properemus jàm ad dexterum Baſilicę ambulacrum.

26. Ibi ſub numero 26. inveniemus Aram, in qua extat imago Divi Petri ęgro ſanitatem impertientis, quàm Joſeph Montanus reſtituit. Torrigius affirmat illam renovatam fuiſſe anno 1606. à Ludovico Civoli, ſed falsò. Ludovicus enim Civoli Pictor Florentinus egregius illam incœpit ſub Clemente VIII. perfecitque ſub Paulo V. ut enarrat in ejus vita Balleonus pag.153. & Abbas Philippus Titi pag.10.

Torrigius MS.

27. In oppoſita parte oſtium patet, ad cubicula Canonicorum ducens, ſupra quam Tabula exhibebat Salvatorem Petro claves tradentem, anno 1629. ab Antonio, dicto Pomerancio, coloribus elegantiſſimè expreſſum; modò tamen deeſt ob ſepulchrum, quod eo in loco conſtruitur ab Eminentiſſimo Cardinali Petro Otthobono Alexandro VIII. ejus patruo, ut tanti Pontificis nomen ſit in lapide apud Poſteros immortale.

28. Huic ambulacro proximus eſt Tholus minor; in ejus partibus angularibus Joanes Calaudra muſivo expreſſit Divum Thomam Aquinatem, & Sanctum Joannem Damaſcenum ab Andrea Sacco delineatos, & alias duas imagines pictas ab Equite Lanfranco. Tholi verò fornix ornatum expectat.

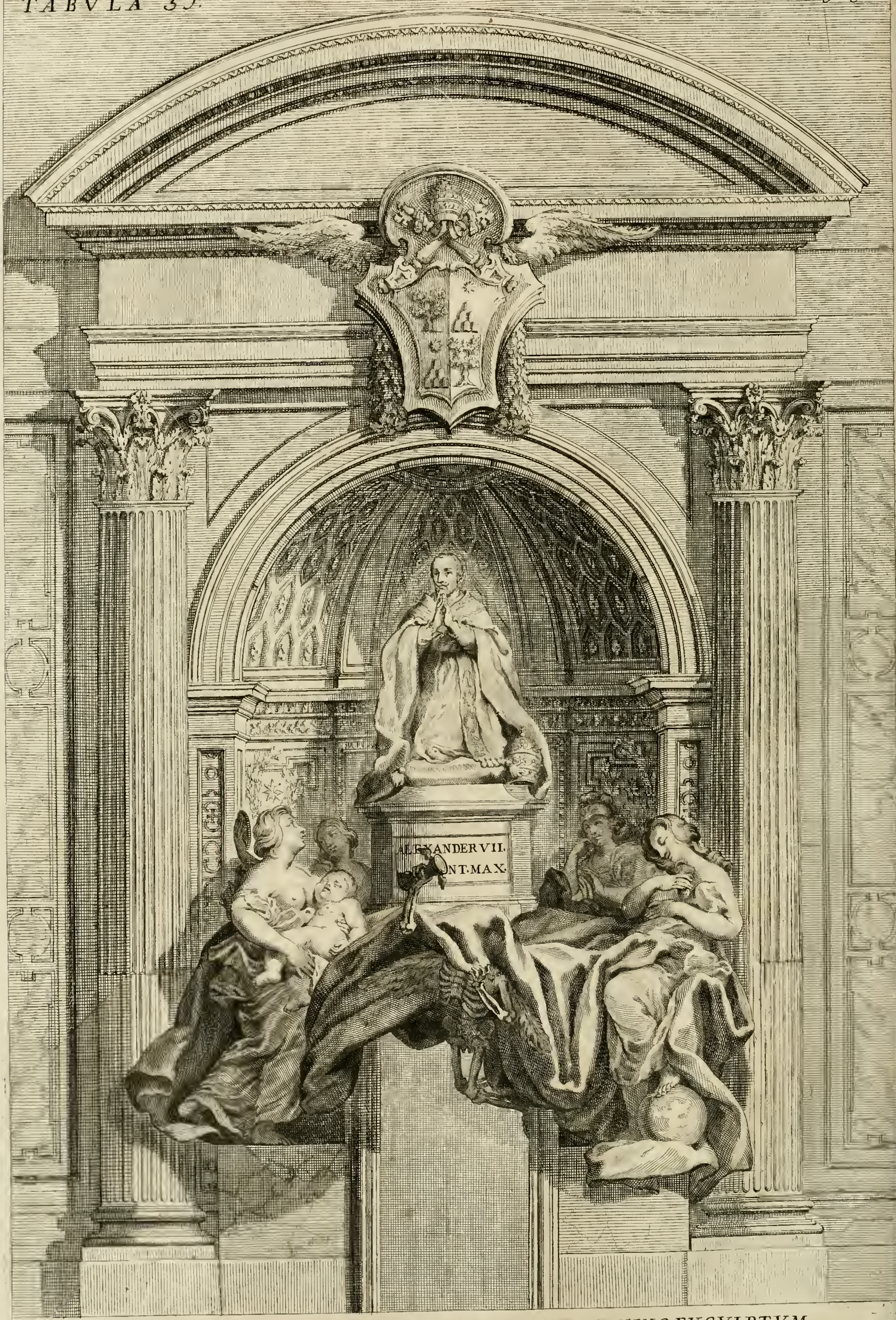
29. Sub Tholo duo extant Altaria, alterum Sancti Leonis, alterum verò.

30. Beatiſſimæ Virgini dicatum. In primo Eques Algardus ſub Innocentio X. opere anaglypto in albo marmore exculpſit Sanctum Pontificem Leonem primum, cum adhortante Valentiniano Imperatore, obviam proceſſit Attilæ Gotorum Regi, qui flagellum Dei ſe vocans vaſtatis pleriſque Italiæ Urbes Romam quoque everſurus properabat, atque eumdem adeo mitem reddidit ut illico promiſſa pace ultra Danubium perrexerit, territus à duobus viris ſtrictis enſibus mortem minitantibus, qui crediti ſunt Petrus, & Paulus fuiſſe, in re tanta Italię, & Romę præſidio vigilantes. In ſecundo eſt imago Deiparę è veteri Baſilicæ columna illùc adducta, & vario lapide ornata à Jacobo à Porta ſub Clemente VIII.

31. In angulari proximo ambulacro ſub eodem Pontifice idem Architectus ornamenta pavimenti, & teſtudinis cæteris omninò ſimilia compoſuit. In eo contra Paraſtatam magni Tholi conſpicitur janua, per quam ad Templum Divæ Marthæ aditus patet. Illi imminet Sepulchrum Alexandri VII. pulcherrimis ſtatuis ornatum ſub Innocentio X I. juxtà delineationem, quam Eques Berninus fecerat, Alexandro adhùc vivente. Illud deſcribit Baldinuccius, ubi refert Siparium è lapide Jaſpide antè januam effictũ eſſe; æneum Mortis ſimulachrum manu admota dùm illud removet, ut pateat ingreſſus, altera ſupremum vitæ diem oſtendit in clepſidra Alexandro Pontifici, quatuor marmoreis ſignis ſtipato, quorum primum exprimit Juſtitiam, Prudentiam ſecundum, tertium

In vita pag 58.

Cha-



SEPVLCHRVM ALEXANDRI VII. AB EQVITE BERNINO EXCVLPTVM

Alexander Specchi delin. *Arnoldus Van Westerhout incid.*

Charitatem, ultimum Veritatem, quam omni ferè amictu exutam ſacram dedecere Baſilicam cum arbitraretur Innocentius XI. ænea, & dealbata veſte circumtexit Berninus, ut piiſſimę Pontificis menti obſecundaret. Tumulo coronidem efformat Gentilitium Ghiſiæ Gentis ſtemma, duabus marmoreis alis ſuſtentatum, eo modo, quo in appoſita Tabula 37. exprimitur. *Fig.* 37.

32. Propè verò Paraſtatam ex adverſo Ara eſt Divo Petro ſacra, ubi Franciſcus Vanni Senenſis egregiè pennicillo pinxit anno 1607. Simonem Magum precibus Divi Petri in terram decidentem.

33. Ex ſupradicto ambulacro ingredimur dexterum crucis bracchium, ſeu Templi Aream ad meridiem poſitam, quam dicunt Regis Chriſtianiſſimi. Hujus denominationis origo fuit à Sacello Sanctæ Petronillæ eodem in loco collocato, antequam nova Baſilica extrueretur, quod Sacellum Ludovicus Galliarum Rex reſtauravit, dotavitque duos Sacerdotes, qui inibi quotidiè ſacra peragerent. In ea ſimili ornatu fornicem decoravit Jacobus à Porta ſub Clemente VIII. Ibi viſuntur tria Altaria, ſicuti in oppoſita Templi facie. In parte læva eſt Altare Divi Thomę Chriſti latus explorantis, à Dominico Paſſignano depicti.

34. In parte dextera Altare SS. Valerię, & Martiali dicatum, quorum imagines fuiſſe depictas à Friderico Zuccaro ait Fontana. Martinellus autem ab Antonio Spadarino, & quidem veriùs; nàm Joannes Balleonus, qui vitam Zuccari deſcripſit, hoc opus inter cætera non recenſet. Pag. 397. De 7. Eccl. pag. 30.

35. Inter ea Ara extat SS. Simoni, & Judę erecta, quos depinxit Auguſtinus Ciampel lus Florentinus anno 1629. eique trecentos nummos fuiſſe datos, affirmat Torrigius. In MS.

36. Ulteriùs progredienti aliud ambulacrum patet, in cujus parte dextera ad Sacrarium perguntSacerdotes per januam,ſupra quam collocata videtur imago Sancti Petri Dæmonium fugantis, quam Jonnes Franciſcus Romanellus in pariete depinxerat, hæc olim extabat, ubi nunc Alexandri VII. Sepulchrum, ſuperiùs indicatum num.37.

37. Contra illam Altare collocatum fuit in quo à Dominico Paſſignano Florentino Divus Petrus cruci affixus expreſſus fuit anno 1607.ſed ob temporis injuriam penè nunc obliteratus.

38. Poſt ambulacrum quartus invenitur Tholus Sacello imminens, quod Clemens VIII. contra Gregorianum extruxit. Ejus arcuatus paries muſivo, foliatoque ornatu decoratur; in angulis, & areolis, feneſtris adjacentibus Marcellus Provenzalis cum Paulo Roſſetto ex Chriſtophori Roncalli delineamentis teſſellatum opus compoſuit. Imagines verò SS. Ambroſii, Auguſtini, Cypriani, & Joannis Chryſoſtomi delineavit anno 1604. Antonius Pomerancius, ut narrat Torrigius in ſuis M.S. De hoc Sacello loquens Pater Donatus hæc habuit. Clemens VIII. Sacellum Gregoriano obiectum, & multa Pictorum, Plaſtarum, Sculptorumque præcellentium arte decoratum haud æquo ſplendore perfecit, eodemque tempore Angelorum, Sanctorumque lucentes effigies in Tholi interiore camera vermiculato emblemate coagmentandas curavit, tùm cælatis è marmorato interſeptis aurum inducendum, tùm variegato, ſectilique marmore ſternendum pavimentum, tùm reliquos cellarum parietes lævigatis lapidum ſegmentis veſtiendos, univerſamque Templi concamerationem, tectorio loricatam bracteis aureis diſtinguendam, atque ejuſdem quadratos loculos inſerto roſarum auro illuminandos. Balleonus pag. 349. Pag. 379.

39. Hujus Sacelli Aram Divo Gregorio Magno erexit Clemens VIII. ejuſque, quæ nunc extat, imaginem è gleba Vaticani Soli ſanguinem exprimentem, ut cujuſdam Legati infidelitatem evinceret; illam fuiſſe depictam anno 1628. ab Andrea Sacco affirmat Torrigius. Martinellus verò ait, ſed immeritò, eam opus fuiſſe Mutiani. Hoc Sacellum Titus appellavit Gregorianum, ſed falsò. Clementinum enim vocitatur ob Clementem VIII. ejuſdem fundatorem. Oppoſitum quidem dicitur Gregorianum à Gregorio XIII. In MS. Pag. 26. De Sept. Eccleſ. Pag. 16.

In

40. In dextero pariete poſt angulum Sacelli janua eſt, quæ ducit ad Chorum, ubi Muſici Divinas laudes modulantur; eidem Organum imminet, quod olim Alexander VI. in antiqua Baſilica collocavit.

41. Propè Sacellum ſupradictum quarta maximi Tholi Paraſtata ambulacrum efficit; Illi adjacet Altare contra aditum minoris Baſilicæ navis collocatum, in quo Chriſtophorus Roncallus SS. Petrum, & Andream mirifica pennicilli arte delineavit anno 1607. Narrat Torrigius columnas hujus Altaris exculptas fuiſſe è majori columnâ fortè inventa ſub glebis vineæ cujuſdam Latomi, Conſtantini nuncupati, cui pro pretio centum nummi ſoluti fuere. (In MS.)

42. Ingredimur jàm minorem Baſilicæ navim, juxtà meridiem protenſam, totidem Altaribus, ornamentiſque ditatam, quot in alia ad ſeptentrionem numeravimus. In ejus initio ſeſe offert Leonis XI. Monumentum, quod Alexander Algardus Bononienſis, aureo Equitis torqueab Innocentio X. nobilitatus circa an. 1650. delineavit. In eo videtur Leonis ſimulachrum ab ipſo Algardo exculptum. In parte dextera Regiam majeſtatem marmorea ſtatuâ expreſſit Hercules Ferrata, in ſiniſtrâ verò liberalitatem Joſeph Peronus, ambo Algardi diſcipuli, quæ omnia in appoſita Tabula 38. repræſentari curavimus. (*Fig. 38.*) In adverſo ſitu Innocentii XI. cadaver ſine ullo ſepulchrali ornatu requieſcit.

Brevi tamen exornandum ea ratione, quam in Tabula hiſce paginis addita exprimi curavimus. Sub amplo loculamento erigitur baſis cui imminet ſimulachrum Summi Pontificis Innocentii, ad ejus pedes tumulus eſt, quem duo (*Fig. 39.*) gentilitii Leones ex ære dorſo ſuſtinēt, in dextera parte Religio Pontificem intuetur, acſi amantiſſimi ſui hoſpitis jacturam ſe feciſſe in terris diceret, eamque in ſiniſtra Juſtitia comitatur, quam ſummis in amoribus nullo rerum humanarum metu, aut depravato affectu corruptam ſemper habuit Innocentius. Imminet in parte ſuperiori ſtemma gentilitium nobiliſſimæ Familiæ Odeſcalchæ, quod duo infantes Aligeri ſuſtinent. Omnia ſcalpro affabre exculpſit Stephanus Monot ortus in Burgundia, & Romæ in Galliarum Regis Academia educatus, qui pariter è marmore magna cum laude peritorum efformavit duos Aligeros juvenes, qui loculamento imminent magnificentiſſimi Sacelli D. Ignatio Lojolæ anno proxime elapſo in Templo Domus Profeſſæ Soc. Jeſu erecti, juxta ideam, quam Andreas à Puteo ejuſdem Societatis Alumnus excogitavit. Sepulchrum autem Innocentii Pontificis in hac Vaticana Baſilica ſuis expenſis poſuit ejuſdem ex fratre Nepos D. Livius Odeſcalchus Sacri Romani Imperii Princeps Sirmii, Bracchianii Dux &c. ut tanti Patrui glorioſi cæteroqui nominis æternitati etiam magnifico ſepulchro conſuleret.

43. Imminet proximus Tholus in elypſim concinnatus; ſed nullo picturæ ornamento decoratus, ſub eo janua maxima patet ferreis cancellis ære exornatis, munita; aditus eſt in Canonicorum ædem. Cancellis impoſita eſt effigies Divi Joanni Chryſoſtomi, quam Abbatinus depinxit. In Ara verò imagines Divi Franciſci Aſſiſiatis, & D. Antonii Patavini, cum Angelico choro Simon Uveth Gallus ſingulari arte expreſſit anno 1626. Omnium tamen opera ſuperat ſtatua Beatiſſimę Virginis, Filium exanimem in gremio gerentis, quàm Michael Angelus Bonarota, non dùm annum agens vigeſimum quintum juſſu Cardinalis, qui Rovanus communiter vocabatur, exculpſit. Hæc diù collocata manſit in Sacello S. Petronillę, Regis Gallorum nuncupato, deindè in Sacello Virginis, à Febribus dictæ: exculpſit illam Michael tanta artis peritia, ut intuentes in admirationem pariter, & pietatem inducat. (Condivus in vita pag. 12.)

(Madrig. 158) Hanc Statuam, ut celebraret Joannes Baptiſta Marinus, ſic cecinit:



Hieronymus Frezza incidit



Saſſo non è coſtei.
Che l'eſtinto Figliuolo freddo qual ghiaccio
Soſtien pietoſa in braccio.
Saſſo più preſto ſei
Tù, che non piangi à la pietà di Lei
Anzi ſei più che ſaſſo,
Che ſuole anco da' ſaſsi il pianto uſcire,
E i ſaſsi ſi ſpezzaro al ſuo morire.

Rursùs idem auctor de Filio in ſinu Matris expreſſo:

Angel *fù de' Celeſti*
Quel, che'l buon Duce Hebreo da morte oppreſſo,
Chiuſe già ſu'l gran Monte in pietra oſcura.
Angel *terreno è queſti,*
C'hor vivo il rende entro il gran Tempio eſpreſſo
Giudice hor ſia Natura
A qual' Angel *più deggia*
L'Imago, ò in carne altrove, ò quì ſcolpita
Al Dator della Tomba, ò de la Vita.

Artificem tamen reprehenderunt nonnulli, quòd ſeniorem Matre Filium, juniorem Filio Matrem effinxerit. Cauſam verò ab illo inquirenti Aſcanio Condivo ejus familiari reſpondit Michael; non temerè, ſed jure à ſe id factum; quandoquidem Deiparam Virginum dotes decebant, quæ Puerperii damnis non ſubjacent, floridam juventæ venuſtatem ut plurimùm deturpantis. Redemptoris verò corpus pœnis conſumptum, eam ætatem indicans, à ſe efformatum, in qua mortem obivit. Aſcanius Gondivus in vita pag. 12.

Hæc Ædes, quæ Auctore Vitruvio latinè dici poteſt Cantilenarium, Gregorio XV. rerum potiente, tectorio loricari ornarique cœpta; qua de re in circulo laternæ illi imminentis hæc verba ſcripſere: *Gregorio XV. Pont. Max. anno* 1622. *Pont.*2. Concameratione deindè aſpera torreumatis, & loculis ſigillatis, inauratiſque, ſuccedente Urbano VIII. reſplenduit. Tunc quoque indita nobilis materiæ ſubſellia, ſed nobliore Sculptorum artificio elaborata, ut Divinas Laudes ſacrorum Miniſtrorum Chorus commodiùs poſſet enunciare. Illum autem componit Archipresbyter, Vicarius, Canonici num. triginta, Beneficiati quadraginta, inter quos numerantur quatuor, qui dicuntur Cappellani Innocentiani, Clerici pariter Beneficiati viginti ſex, Cappellani ſex, Cantores denique viginti. Plaſticum opus perfecit Joannes Baptiſta Riccius Novarienſis anno 1622. Anno deindè 1627. Tabulę marmoreæ Parieti affixæ fuerunt, in quibus Ugo Ubaldinus Florentinus Baſilicę Canonicus hęc monumenta inſcripſit, videlicet in parte Altaris dextera.

MDCXXVI. Menſe Majo die prima.

„ Sub hoc Altare, facta ſolemni Proceſſione, repoſitum fuit Corpus S. „ Joannis Chryſoſtomi, una cum infraſcriptis Reliquiis, videlicet: De Velo B. Mariæ Virginis; De Spatula S. Stephani Protomartyris; De Coſta „ S. Laurentii Martyris; De Spina S. Sixti Papæ, & Martyris, De Sanguine, „ qui fluxit à latere Beati Franciſci ſtigmatizati; De Capillis, de Cilicio, de „ Habitu ejuſdem, in quo mortuus eſt; De Cute Capitis S. Antonii de Padua, ſicuti in Inſtrumento celebrato per Dominum Joannem Baptiſtam „ Nardinum publ. Notar. á quo &c.

In

In parte autem ſiniſtra ſic :

M DCXIII. Menſe Julio die XXII.

" Illuſtriſs. & Reverendiſs. D. Scipio Card. Burgheſius hujus Baſilicæ Ar-
„ chipresbyter, olim Archiepiſcopus Bononienſis, facultate ſibi vigore ſuo-
„ rum Privilegiorum competente, qua Sanctiſs. Domino Noſtro Urbano VIII.
„ ſpecialiter ad hoc conceſſa, hoc Altare continens Corpus S. Joannis Chry-
„ ſoſtomi, cum Reliquiis in altero marmore in Cornu Evangelii notatis, ju-
„ xtà conſuetum ritum conſecravit, & in honorem Conceptionis B. Mariæ Vir-
„ ginis, Joannis Chryſoſtomi, SS. Franciſci, & Antonii de Padua dedicavit
„ & indulgentiam centum quinquaginta dierum in die anniverſario conſecra-
„ tionis viſitantibus conceſſit.

44. Extrà Ædem dictam in paraſtadis intercolumnio porta aditum præbet ad alium chorum, quem Muſici aſcendunt. Illi opponitur Sepulchrum Innocentii VIII. ex ære conflatum ab Antonio Pollajolo. *Fig. 40.*

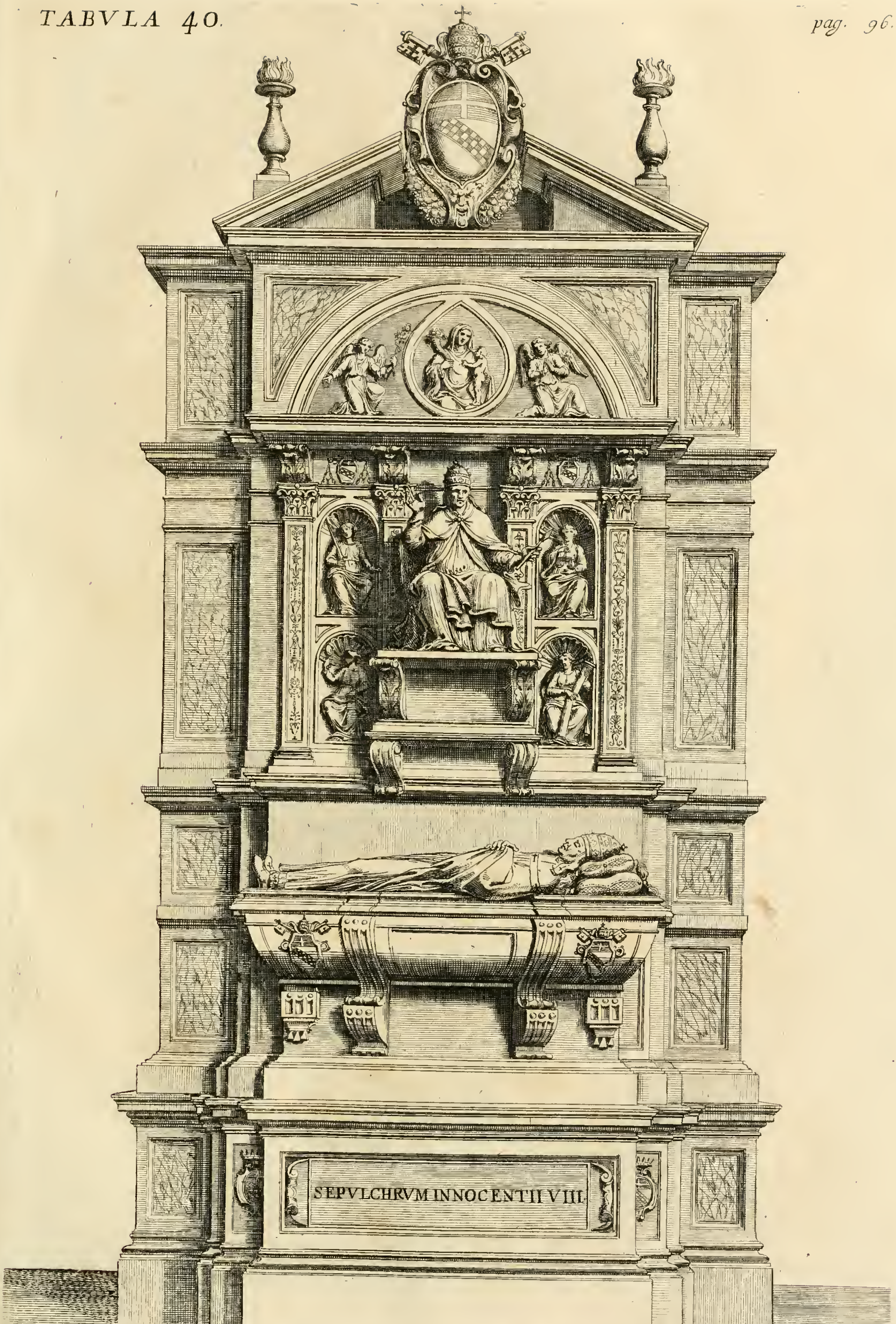
Illud paucis ab hinc annis in orientalem hanc Templi partem à Paulo V. magnificentiſſime excitatam Albericus Cybo tranſtulit, & Elogio adjecto memoriam Innocentii renovavit ſic.

Innocentio VIII. Cybo P.M. Italiæ Pacis perpetuo cuſtodi novi Orbis ſuo ævo inventi gloria, Regi Hiſpaniarum Catholici nomine impoſito, Crucis Sacroſanctæ invento Titulo, Lancea, quæ Chriſti hauſit latus à Bajazete Turcarum Tyranno dono miſſa æternum inſigne monumentum è veteri Baſilica huc tranſlatum Albericus Cybo Malaſpina Princeps Maſſæ, Ferentilli Dux, Marchio Carrariæ &c. pronepos ornatius auguſtiuſque poſuit anno Domini MDCXXI. Ciaccon. Tom. 3. col. 100.

45. Poſt illud patet Altare B. Virgini dicatum, in Templo ſeſe offerenti, à Franciſco Romanello coloribus egregiè depictæ ablatâ Tabulâ, quam depinxerat Dominicus Paſſignanus tempore penitùs conſumpta. Hanc Aram dicatam eſſe Beatæ Virgini adeunti Eliſabetham falsò ſcripſit pag. 395. Eques Fontana. Imminet Tholus, qui Cyri Ferri picturâ decorandus erat, ſed illo morte jàm conſumpto, alterius Artificis ornatum expectat, in triangulis ſubjectis Carolus Maratta Icones delineavit. Baleonus pag. 332.

46. In proximo intercolumnio adſunt ſcalæ choclides, per quas ad omnes Baſilicæ contignationes ſuperiores ad tectum uſque aſcendere poſſunt etiam jumenta cæmentis onuſta;

Antequàm proximum Sacellum adeamus, notandum hic eſt, multa ex relatis huc uſque picturis, temporis diuturnitate, magiſque ob innatam humiditatem valdè corroſas fuiſſe, & aliquas brevi temporis decurſu omninò obliterandas. Huic pretioſarum tabularum jacturæ occurrere ſtudebat Illuſtriſſimus Præſul Oeconomus Fabricæ Joannes Carolus Veſpinianus, cum fortuitò ſe obtulit Joſeph Montanus, è Patre Piſaurenſi Laureti natus anno 1641. Hic nonminùs ad picturæ nobilem Artem, quàm ad Poeſim proclivis utriuſque ſtudiis mentem ſuam exercuit, atque præcipuas Italiæ Urbes perluſtravit, ut aliorum exemplo ingenium excoleret, tantùmque profecit, ut pluribus nobilibus eruditorum Academiis adoptari demerverit. Cum autem Romam profectus anno 1687. in Templo Vaticano contemplaretur præclara inſignium Pictorum opera penè conſumpta, non tam temporis edacitate, quàm humiditate parietum, & nitroſa carie corroſa ac obliterata, mente cœpit agitare, nùm aliquod remedium adhibere fas eſſet, quo jacturæ pretioſarum tabularum occurreret, atque inpoſterum ab injuriis ſervaret incolumes. Ingenioſi hujus Artificis votis Cœlum arriſit. Utramque Provinciam obtinendi modum poſt varia experimenta excogitavit, paratumque ſeſe obtulit ad eas adminiſtrandas, cum ſibi à Fabricæ Vaticanæ Præſidibus facultas concederetur. At cum ob rei difficillimæ novitatem nimis ille ſibi tribuere pluribus videretur, nihili ejus oblationem pri-



Bartolus incidit

primùm fecerunt; ſed re poſteà conſultiùs perpenſa, tabulam illi conceſſerunt, palmis triginta quatuor altam, & novendecim latam, in qua Tabidam Eques Baleonus expreſſerat, penè omninò conſumptam, ut in ea oblatam à ſe artem exerceret, præberetque argumentum, quo fidem inpoſterum apud omnes lucraretur. Impoſitam ſibi Provinciam aggreſſo, non defuerunt, qui affirmarent iterùm exprimi ſuo pennicillo, quæ Baleonus peritiori arte depinxerat. At quàm aberrarent à veritate facilè Montanus detexit, reddiditque poſt menſes aliquot Vaticani Templi Præſidibus ipſam Baleoni picturam in priſtinum ſtatum redactam, plauſumque publicum retulit, quo peritiſſimi Viri ſolertia ſummis Laudibus efferebatur. Quamobrem eadem arte, juſſu Sacræ Purpuratorum Congregationis ſuper Fabricâ deputatę, renovavit tabulam, in qua Lanfrancus Divi Petri Naviculam expreſſit: Divum Petrum ægro ſanitatem reddentem, à Civolo depictum: eundem Apoſtolum cruci affixum coloribus expreſſum à Paſſignano; Sanctum Sebaſtianum à Dominichino: Beatam Virginem in Templo ſe offerentem à Romanello: Tabulam Ananiæ à Pomerancio; Sanctam Petronillam á Quercino. His uſque ad præſentem diem peractis, tanti Viri peritiam non exiguo munere dignum judicarunt Eminentiſſimi Patres; quamobrem ſolutis primum quingentis, & quinquaginta nummis, alios duodecim ſingulis menſibus eidem erogari dum viveret, communi Decreto ſanxerunt, quod piiſſimus Pontifex Innocentius XII. probavit.

Decretum autem fuit hujuſmodi:

Ex Congregatione Generali Rever. Fabricæ Sancti Petri die 16. Junii 1694.

„ Joſepho Montano Pictori offerenti ſe velle reſtaurare omnes picturas,
„ & icones Altarium in Baſilica Vaticana deteriorationem offendentes ob
„ aeris humiditatem, proùt jàm cum experientiâ admirabili reſtauravit pi-
„ cturas Lanfranchi, Equitis Baleoni, Ludovici Civoli, & Equitis Paſſi-
„ gnani, quæ evidentiſſimè deperditæ erant, & à tempore quaſi fractæ, &
„ petenti ſibi aſſignari condignum aliquod ſalarium ejus vita durante, ne dùm
„ pro reſtauratione picturarum prædictarum, verùm etiam pro illarum conſer-
„ vatione, & manutentione, Eminentiſſimi Domini fuerunt in voto acceptan-
„ di oblationem dicti, & aſſignandi ſcuta duodecim quolibet menſe illius vita
„ durante, cum pactis concordandis cum Domino Oeconomo Fabricæ, ſi
„ Sanctiſſimo placuerit, cui mandarunt per Secretarium fieri plenam hujuſmo-
„ di reſolutionis relationem.

CAPUT XXII.

De ultimo Sacello, ubi Sacri Baptiſmatis Fons aſſervatur.

ULTIMUM demùm ſub ſimili tholo Sacellum collocatum, ubi quondam ſub Urbano VIII. Divi Petri Cathedra ſervabatur, ſub num.47. indicamus. In eo teſtudinis ornatum Eques Gaſpar Cælius anno 1628. compoſuit, pueros verò, & alia Berninus anno 1629. collocavit. Nunc loco Cathedræ Sacrum Baptiſmatis Fontem continet, ſub Innocentio XII. fœliciter regnante ędificatum, ſed antequàm illum exponamus, aliqua hùc revocanda ſunt, quæ veteris Baſilicæ ichnographiâ quàm breviſſimè indicavimus num. 31. ubi diximus Fontem extitiſſe antè Sacellum Divi Joannis Baptiſtę; circa quem aliqua notanda ſunt, videlicet in ipſo ortu Evangelicæ Religionis certum locum Baptiſmo non aſſignari, ſed in Fluviis, vel Fontibus baptizari credentes. Pa-

tet ex Lucæ Act.8. ubi ſermo eſt de Eunucho Reginę Candacis petente à Philippo Baptiſmum; *Et deſcenderunt uterque in aquam Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum*. Sic Petrus juſſit baptizari Cornelium in ipſa domo ejus, ſic Paulus in Carcere Cuſtodem baptizavit; ſed quia tempore perſecutionum publicus locus tutus non erat, alius deputatus fuit ſecretus quidem, & ità commodus, ut latices ubertim puros exhiberet. Tempore enim Apoſtolorum trina merſio neceſſaria erat ad innuendam Divinæ Trinitatis confeſſionem, ad

Apud Sauſai pag.180. quam non modica aqua requirebatur. Omnia hæc innuit ſermo Walfridi ſic „ [Initio in Fluminibus, in Fontibus, in Domibus, in Carceribus, in Viis „ Baptiſma adminiſtrabatur, creſcente verò rerum progreſſu, ac temporum, „ Religionis honore inſtitutionum Eccleſiaſticarum uſque ad plenitudinem „ decus crevit, & myſtici hujus lavacri gradatim in majus celebratio]. Itaque Cœmeterium Vaticanum, in quo Apoſtolorum Princeps recondebatur ſalutari Baptiſmatis Fonte decorabatur, quo Sanctiſſimi quondam Pontifices, ac

Lib.2. c.4. num.20. ipſemet Apoſtolus Petrus (ut Arringus affirmat in Romà ſubterr.) ad Chriſti Fidem venientes ſævicnte perſecutione abluebant. Ex quo aliqui idem Cœmeterium nomen Fontis S. Petri ſortitum fuiſſe putant, inter quos Onuphrius Panvinius. Hujus Baptiſmatis Fontis, Liberio Eccleſiam regente, cum venæ aquarum, quæ ab imminente monte ſtillabant, fiſtulis perfractis in Cœmeterium dilaberentur, ne mortuorum corpora labefactarent, monte exciſo,

Baron. ann. tom.4. ſub an. 384. Romani 18. exſiccatis aquis, ac reperto Fonte, ſalutaris Baptiſmi, curante Mercurio Diacono, ſacrum uſum in Vaticana Baſilica reſtituit. Quem Fontem Prudentius in hymno, quem de Petri paſſione cecinit, clarè oſtendit ad ſua uſque tempora in Vaticano Cœmeterio Fidelium uſui perſtitiſſe.

In tabula marmorea, quæ extat in ſubterraneis Cryptis Vaticanæ Baſilicę monimentum eſt de hoc Fonte Sancti Petri olim dilapſo, ac diſperſo, ubi legitur:

PAVLVS V. PONT. MAX.

Carmina à Sancto Damaſo Papa I. antè anno M CC L. ob exſiccatam ab ſe humiditatem in veteri hujus Baſilicæ pavimento multorum in Chriſto quieſcentium memorias labefactantem edita, ſuoque juſſu hoc marmore inciſa ad venerandæ antiquitatis monumentum piè ſervatum ex Templi ejuſdem ruinis hìc reponi mandavit anno M DC VII.

S.Damaſ. carm.39. Sunt inſuper in iiſdem Cryptis Vaticanis carmina, quę ipſe muſarum cultor Damaſus lapidi incidit ſic:

Cingebant latices montem, teneroque meatu,
Corpora multorum cineres, atque oſſa rigabant,
Non tulit hæc Damaſus communi lege ſepultos
Poſt requiem triſtes iterùm perſolvere pœnas.
Protinus aggreſſus magnum ſuperare laborem
Ageris immenſi dejecit culmina montis,
Intima ſollicitè ſcrutatus viſcera terræ
Siccavit totum quidquid madefecerat humor.
Invenit Fontem, præbet qui dona ſalutis
Hæc curavit Mercurius Levita fidelis.

Tom.4. ad ann. 384. num. 29. Quem Fontem adeò inſignem à Sancto Damaſo reſtitutum, cum primò Liberius vidit abſolutum, lachrymatum eſſe pre gaudio affirmat Baronius, citatus à Phœbeo pag.45. & Illuſtriſſimus Ciampinus pag.59. De Sacris Ædificiis n.31. refert initio fuiſſe pretioſiſſimam Concham è marmore alabaſtrino, in quam cœco meatu per fiſtulas erumpebant aquę, quibus Liberius Pontifex à Sabbato Pentecoſtes in Dominicam octo ferè mille octingentos decemque Cathecumenos

nos baptizávit. Nec ommittendum eſt miraculum, quod factum vidit Benedictus Presbyter in eodem Fonte, illudque narrat in vita Sancti Damaſi his verbis:

» Sabbato Paſchalis feſtivitatis dùm turbæ ſeſe comprimerent ad Baptiſ- In Bibl.
» mum, puerulus de manu Sacerdotis clapſus eſt, atque in uno Fonte demer- PP to. 27.
» ſus, & poſt ſpatium ferè unius horæ, dùm ſperarent omnes jàm mortuum Pag. 67.
» quidam vir Manſionarius ipſius Eccleſiæ in fiduciam Sancti Damaſi proii-
» ciens ſe in Fontem, & abſtrahens eum ſecùm ſalvum, & illæſum reduxit.

Ubi notandum eſt Fontem illum ſpatioſum fuiſſe, ac profundum, ut nempè regenerandos per trinam immerſionem recipere poſſet, prout ritus Baptiſmi eo tempore ferebat.

Eundem Fontem Leo III. qui vivebat anno 800. renovavit columnis porphyreticis, narrante Anaſtaſio his verbis: Pag. 196.

» Hic autem præcipuus Pontifex Divinitus inſpiratus Baptiſterium, ubi ſupra conſpiciens, quia jàm præ nimia vetuſtate ruinæ proximum inerat, & qui anguſtior locus populo exiſtebat, qui ad Baptiſmum veniebat, & idem Præſul à fundamentis ipſum Baptiſterium in rotundum ampla largitate conſtruens in meliorem erexit ſtatum, atque Sacrum Fontem in medio largiori ſpatio fundavit, & in circuitu columnis porphyreticis decoravit, & in medio Fontis columnam poſuit, & ſuper columnam Agnum ex argento puriſſimo fundentem aquam, qui penſ. lib. decem, & octo, & uncias decem. Huc uſque Anaſtaſius.

Franciſcus poſteà Urſinus Urbis Præfectus ſub Nicolao eundem Fontem dotavit in honorem S. Joannis Baptiſtæ. Torrigius MS.

Hac autem noſtra ætate eo Cœmeterio, ac Fonte omninò diruto, aliquot earum aquarum ſcaturigines Urbanus VIII. in Fontem corrivavit propè areæ Vaticanæ porticum, & tandem ſub Innocentio X. repertæ cum antiquo aquæductu in pulcherrimum Fontem congeſtę ſunt, eidemque Liberium Pontificem populum abluentem in marmore exſculptum addidit Innocentius, ne tantæ rei memoria aboleretur cum hac inſcriptione:

AQVAM VATICANI COLLIS
INCERTO OLIM A CAPITE DEERRANTEM
A BEATO DAMASO INVENTA SCATVRIGINE
AD LAVACRVM NOVAE GENERATIONIS,
IN FONTEM CORRIVATAM
RVRSVS AMISSAM
INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
CONQVISITAM, REPERTAMQVE,
AC MIRE PROBATAM
FONTI RECENS EXTRVCTO RESTITVIT
VT IN VRBE AQVIS PEREGRINIS
AFFLVENTE
AEDES VATICANAE SVAM HANC HABERENT
GEMINA SALVBRITATE GRATIVS
HAVRIENDAM
ANNO DOMINI MDCXXXXIX.
PONTIFICATVS SVI V.

Extat hìc Fons in primo atrio Vaticani Palatii in porticu cubiculis à Gregorio XIII. extructis ſubjecta.

Fons itaque à Beato Damaſo reſtitutus in Vaticana Baſililica permanſit, uſque ad tempora Nicolai V. Cùm autem Julius II. veteri Baſilicâ diſiectâ novam cœpit extruere, Sacros Baptiſmatis latices tranſtulit in Oratorium Sancti Thomæ à Pontifice Symmaco ædificatum, quod ſub numero 4. indicatur in noſtra Tabula 7. ichnographica pag. 22. quæ Ædiculas, & Oratoria propè Baſilicæ parietes variis temporibus excitata repræſentat. Ejus Fontis iconem Lectori inſpiciendam obtulit Arringus, ubi hæc habet:

„ In Oratorio Sancti Thomæ extabat ſarchophagus marmoreus, ſacris undequaque Apoſtolorum imaginibus inſculptus, qui tranſlatus à Templo, quod Probi dicebatur, excitatum à Proba ejus uxore, cum à Nicolao V. ad conſtructionem novæ Baſilicæ inchoandam diſiecta fuit, Sacro Baptiſmatis Fonti inſervivit. Hunc uſum quoque nunc præſtat (nempè anno 1645. quo Arringus ſcribebat) in novâ Divi Petri Baſilicâ, poſtquàm à variis dimotus locis, demùm in Sacello, quod primum ad lævam ingredientibus occurrit, locatus eſt. In eo Sacello permanſit uſque ad annum 1649. quo ad oppoſitum Sacellum, ubi Sacrum Redemptoris è cruce pendentis ſimulachrum Fideles venerantur, tranſlatus fuit ob cauſam, quàm ſubiicio.

Salutares Sacri Baptiſmatis latices è marmoreo Probi ſepulchro hauriri ægrè ferebat Illuſtriſs. Præſul Joannes Carolus Veſpinianus Vaticanæ Fabricæ Generalis Oeconomus, & à ſecretis Sacræ Congregationis ſuper illa deputatę. Videbat enim in Baſilicâ cæterarum Principe Pontificum cadavera pretioſis in urnis, jure quidem, condita, quas ænea, deaurataque ſigna condecorant; Vivificum verò Fontem, in quo luſtralibus aquis infantes abluti à Divino Sanguine vitam ſuſcipiunt, in ſaxo haud valdè pretioſo, & humili in loco jacente reconditum. Deperdita quoque meritò deplorabat antiqui, celeberrimique Fontis veſtigia, è quo in veteri Baſilica magna cum ſolemnitate à Pontificibus ipſis ſuſcipiebantur pueri; dedecere inſuper, ajebat Sacrum Baptiſmatis Fontem in Laterano magnificentiùs extructum à Conſtantino Imperatore, quàm in Vaticana Baſilica à Summis Pontificibus collocatum.

His, aliiſque rationibus ſua, qua pollet facundia Illuſtriſs. Vaticanæ magnificentiæ Promotor, piiſſimum Innocentii XII. animum induxit, ad Sacellum Baptiſmati deputatum exornandum, ut tanti Sacramenti Aquę majori cum Religione inpoſterum ſervarentur, earumque labrum cęteris Baſilicę ornamentis non cederet. Ejus itaque rei curâ Illuſtriſs. Veſpiniano à Pontifice demandata ſolertiſſimus quamvis Pręſes, animo non parum hęſit, antequàm opus aggrederetur. Menti enim cupido inceſſerat magnum aliquid moliendi, quod, & Sacrum Fontem deceret, & omnium admirationem evinceret. Quamobrem Equitis Caroli Fontanę Vaticani Templi Architecti ferax ingenium titillans, ab eo nobilem aliquam Fontis ideam delineari curavit. Paruit Fontana ſtatimque formam Fontis expoſuit, in qua quatuor aderant ſimulachra, quibus totidem flumina à Fonte Terreſtris Paradiſi emanantia ad quatuor terrarum Orbis plagas irrigandas (ut habetur ex Geneſ. 2. *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum, qui indè dividitur in quatuor capita*) jure quidem meritò exprimebantur; cum Sacrum Baptiſmatis Fontem quadripartito veluti effluvio totum in Orbem repurgandum Divina Pietas emiſerit, nullo prorsùs angulo excluſo, in quo homines, licèt rebelles, ac Divinæ Gratiæ contemptores exiſtant. Placuit quamplurimis ab ingenioſo Architecto excogitata nobilis ejuſmodi Fontis idea. Illam tamen non ſacram, & venerabilem Baſilicam dedecere nonnemo exiſtimavit; claſſicum propterea canere non deſiit, ne fabricę conſtructio amplecteretur, quam in Pomariis, non in Templo aptiùs collocandam ajebat.

Aliqui præterea Architecto patrocinari conati ſunt, ingenioſis rationibus, quas Illuſtriſs. Veſpiniano obtulerunt, inter quos cordatiſſimi Viri; ajebant enim jure in Templo collocari poſſe ſimulachra, quę Divina Myſteria, Virtutes, ac Beneficia mentibus Fidelium ſuggerunt: jure ſymbolis exprimi Cæleſtes Spiritus, ac Deiparam Virginem, jure Serpentem Moſaycum Redemptoris typum effingi; ita pariter flumina poſſe ſimulachris ſignificari, à

quibus

quibus Sacri Baptiſmatis beneficium in mentes revocatur, de quibus ſacer Vates cecinit: *Et flumina plaudent manibus*; quibus verbis Sanctus Gregorius hæc ingenioſè ſubdit: *Flumina voces habent? manus habent? pedes habent?* Reſponditque cum Gloſſa interlineari: *Haberent occaſionem exultationis ſi ſenſum haberent*, *& hoc impletum eſt quando Chriſtus medio ſuæ Sanctiſſimæ Carnis ſanctificavit aquas in Baptiſmate*. Quod ſi Fluminum iſtiuſmodi ſigna Templis excludamus, proſcribendas etiam ajebant Columbarum, Turturum, & Agnorum icones, quas ab Ethnico repurgatas, ad ſacrum uſum Fideles tranſtulerunt.

Cum itaque hæc, aliaque permulta inter eruditos agitarentur, & Illuſtriſs. Veſpiniani ſolertia veterum monumenta tùm ſacra, tùm prophana perluſtraret ut labrum erueret, quod ſacris undis continendis par eſſet, ſeſe lapis porphyreticus objecit, qui in Cryptis Vaticanis penè ſepultus latebat ſarcophago ſuperimpoſitus, in quo Othonis II. Imperatoris oſſa ſervabantur, nempè ſub pavimento novæ Baſilicæ in parte ſiniſtra propè primam paraſtatam, cui fornix pavimentum innititur, ut demonſtrat in ſua tabula ichnographica Cryptarum Vaticanarum Benedictus Drens Fabricæ Operarius impreſſa anno 1635. ex quà Eques Fontana n.60. & in noſtra indicat num.63.

Nullum in Italia porphyreticum lapidem, huic magnitudine æquale inveniri poſſe affirmat Franciſcus Scottus in ſuo itinerario. Cui tamen ſubſcribendum puto, ſi de longitudine ſermo fiat, non autem de tota ejus mole. Extat enim in Templo Divæ Conſtantiæ in via Nomentana Romæ extructo Mauſoleum è porphyrite, vitibus, pampinis, uviſque, ac geniis ornatum, cujus exemplar affert Illuſtriſs. Ciampinus de Sacris Ædificiis pag. 131. additque Mauſoleum hoc amplitudine ferè illi Beatæ Helenæ æquale eſſe, quod in Eccleſia SS. Petri, & Marcellini ſervatur, de quo ipſemet loquens pag.124. ait, *eſſe porphyreticam arcam quadratam*, *cujus facies in longitudine eſt palmorum* 12. *altitudo verò palmorum 6. laterum latitudo pal.8. operculi altitudo palm.* 1. *unciarum* 5.½. *Reliquum denique operculi ipſius faſtigium eſſe palmorum 3.* Sed ad lapidem ſupradictum revertamur. Illum anteà fuiſſe in Adriana Mole Ponti Ælio proxima refert Benedictus Canonicus, & Petrus Mallius in opuſculo de Vaticana Baſilica, in qua mole, ut narrat Dio, Adriani ſepulchrum conditum fuit, quod Procopius in primo de bello Gotico, his verbis deſcripſit [Adria-
„ ni Romanorum Imperatoris ſepulchrum extrà Portam Aureliam extat jactu lapidis diſtans à Mœnibus. Primus ejus ambitus quadrati figuram habet, conſtat enim totus ex marmore pario, ſumma Artificum diligentia ædificatus.
„ In medio verò hujus quadrati rotunda moles aſſurgit excelſa altitudine, &
„ tanta, ut in ſuprema ejus parte area ſit, cujus diameter vix jactu lapidis tran-
„ ſigitur.

Cum autem Otho II. Imperator Sanctæ Mathildis frater anno 983. rediens Romam de bello Calabro, mærore confectus, mortuus fuerit, illum terræ commendatum fuiſſe ad introitum Orientalis Paradiſi Domus S. Petri affirmat Ditmarus lib.3. Chronicorum, & Cæſareum Friderici I. diploma anno 1167. emanatum, quod in Templo S. Bartholomæi in Inſula Tyberis ſervatur, his Apud Baron. to. 10.
„ verbis [Nono anno Imperii ſui Romæ moritur (Otho) & antè B. Petri Ec-
„ cleſiam in concha marmorea honorificè humatur anno ab Incarnatione Do-
„ mini 984.] Hanc concham fuiſſe labrum hoc porphyreticum retulit Leo Oſtienſis, ubi ait: *In labro porphyretico ſepultus Otho in atrio Eccleſiæ B. Petri Apoſtoli introeuntibus in Eccleſiæ ipſius Paradiſum ad lævam*. Quod certè ab aliis falsò edoctus ſibi ſuaſit. Othonis enim oſſa tempore Pauli V. cum antiqua Baſilica deſtrueretur anno 1609. in marmoreo ſarcophago à ſe viſa Grimaldus ejuſdem Vaticanæ Baſilicæ Archivi Cuſtos affirmat his verbis, quæ Torrigius de Cryptis Vaticanis ita recenſet [In demolitione atrii veteris Baſilicæ S. Petri Lib.2. c.9. Chronic. Caſin. Pag. 365.
„ in Vaticano, ob novam, & auguſtiſſimam Templi frontem à Sanctiſſimo D.
„ Noſtro Paulo V. à fundamentis ædificatam Othonis II. Imperat. ſepulchrum,
„ & corpus ejus repertum fuit in quadam marmorea arca humi ſepulta, quæ
„ tegebatur, & ſub labro prophyrato. Arca mormorea, ubi erat corpus, ſer-

vit

„ vit hodiè ad uſum fontis in primo atrio ſub Coquinas Palatii Quirinalis, „ duabus imaginibus, unius Conſulis Romani, & ejus uxoris ſculpta. Corpus „ Othonis in oſſa redactum erat. Fuit ſepultum cum dicto labro ſub fornice „ novi pavimenti Baſilicæ, ibique hodiè 1618. 23. Aprilis ità notavi ego Ja- „ cobus Grimaldus, qui omnia vidi, & oſſa ſepulturæ tradidi.

Verùm cum in Archivo Baſilicæ recognoſcerem Auctographum Grimaldi hanc narrationem in aliquibus verbis diverſam inveni. In pag. enim 142. ſic ille ſua manu exaravit.

Die 20. Octobris 1610.

„ Hora noctis tertia cum dimidia, fuit amotum ſepulchrum Othonis II. „ Imperat. in modum arcuatæ arcæ magnificè factum, laminis quadris è viri- „ di lapide ornatum cum nobiliſſimo tegmine porphyretico, quod olim Ha- „ driani Imperat. monumento inſerviſſe Onuphrius Panvinius ſcribit. Hodiè „ injuria temporum, & hominum ignorantia fractum cernitur, ſitum in atrio „ veteris Vaticanæ Baſilicæ læva ſtatim ingrediendo. Quo ſublato apparuit „ immediatè ſub eo nobilis arca marmorea humi condita, eaque aperta, re- „ cepta ſunt indè oſſa corporis præfati Othonis II. Imperat. quæ quidem oſſa „ honorificè in pilo marmoreo ſepulta ſunt ſub fornice pavimenti Baſilicæ il- „ lùc translata, ac ſuprapoſito tegmine porphyretico prædicto. Hæc arca „ marmorea, in qua ſculptæ ſunt imagines unius Conſulis, & uxoris à late- „ ribus frontis, inſervit hodiè fonti Palatii Apoſtolici Quirinalis ſiniſtrâ in- „ greſſus inferioris atrii.

„ Ità Grimaldus.

Quæ dicta, ut clariùs innoteſcant, notandum eſt oſſa Othonis in aliam anguſtiorem marmoream arcam fuiſſe translata, in qua adhùc ſervabantur in Cryptis Vaticanis, ſub eo labro porphyretico collocata.

Ceterùm Adriani ſepulchrum è tali lapide porphyretico formatum ab ejus Mole translatum fuiſſe ad Baſilicam Lateranenſem, in eoque ſepultum Innocentium II. anno circiter 1143. referunt quamplurimi. In additione Floravantis Martinelli ad Ciacconium, ait Panvinius: *Sequebatur Altare quadraginta Martyrum, propè quòd fuit ſepulchrum Innocentii Papæ II. in pulcherrimo labro porphyretico antiquo, quòd incendio Eccleſiæ diſruptum, adhùc fractum extat antè fores Baſilicæ, quæ Septentrioni verſæ ſunt.* Sed clariùs Ciacconius, qui tom. 1. pag. 976. loquens de ejuſdem Innocentii obitu [Corpus ejus (inquit) in Baſilica Lateranenſi poſitum labro porphyretico, quod in Mauſoleo Adriani „ fuerat, quòd poſteà eadem Baſilicâ incendio conſupta loco motum, antè „ fores Baſilicæ confractum projectum fuit]. Hæc eadem retulit antè Ciacconium Baronius ad ann. 1143. his verbis [Legitur in codice Archivi Latera- „ nenſis ipſum Innocentium ſepultum fuiſſe in eadem Baſilica in porphyreti- „ co Mauſoleo, in quo olim ſepultus fuerat Hadrianus Imperator]. Illud a ſe viſum teſtatur Petrus Mallius in opuſc. de Vaticana Baſilica poſt §. de dignitatibus B. Petri Baſilicæ, ubi deſcribens ſepulchrum Hadriani ait: *In medio gyro fuit ſepulchrum porphyreticum, quòd nunc* (tempore ſcilicèt Alexandri III. cui dicavit opuſculum circa an. 1160.) *eſt Lateranis, in quo ſepultus eſt Innocentius Papa II. cujus coopertorium eſt in Paradiſo Beati Petri ſupra ſepulchrum Præfecti.*

(Lib. de Baſil. Later.) (Tom. 12. pag. 192.)

De ejuſmodi ſepulchri forma nihil certi eruitur ex veterum monumentis. Operculum in Vaticano aſſervatum tantùm indicat ſexdecim palmorum longitudine fuiſſe extenſum, octo verò latum, angulis rectis in una extremitate abſolutum, in oppoſita verò arcuatum quatuor lateribus in ſuperficie productis, parumque elevatis in ſpeciem pyramidis. Ex hac forma Eques Carolus Fonta-

na

TABVLA 42.

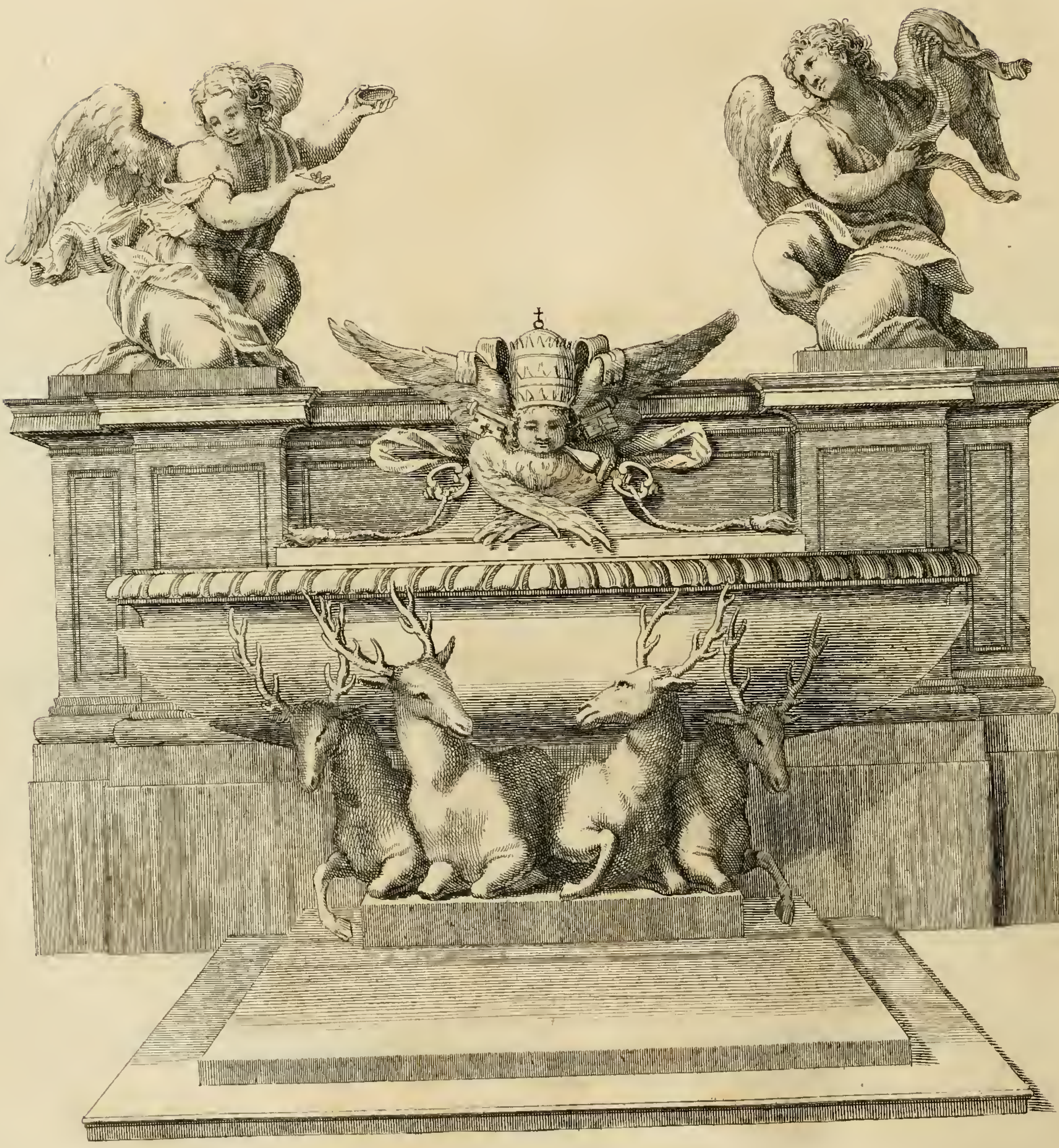
ALIA FONTIS DELINEATIO
EIVSDEM AVCTORIS



Hieronymus Frezza incidit

TABVLA 41.

IDEA FONTIS PRO BAPTISMATE
AB EQVITE CAROLO FONTANA CONCEPTA



Hieronymus Frezza incidit

na ob ſuam, qua pollet, peritiam, arguit ejuſmodi ſepulchrum fuiſſe primùm ab Ægyptiis exſculptum, Romam deindè translatum. Ægyptii enim cum ignem pro Deo colerent, humana corpora illi conſumenda obiicere nefas cenſebant (ut affirmat Joannes Kirkmannus De Funeribus Romanorum) ſepulchra proindè ampla, & ſpatioſa extruebant; Romani autem, ex Laertio in Pyrrhone, corpora mortuorum incendentes anguſta in urna cineres claudebant; qui ritus paulatim deindè exolevit, ſtrenuè laborantibus Chriſti-fidelibus, ut ex ſcriptis Tertulliani paſſim deprehenditur. Cum ergò Hadrianus juxtà Tyberim ſibi monumentum fieri curaſſet, eam arcam porphyreticam ab Ægypto Lib.1. c.2.
tranſlatam, fortaſsè ſimùl cum Obelyſcis, tamquam nobiliſſimum Regum Ægyptiorum monumentum, in excelſo, & exornato Mauſoleo, ſibi antè mortem excitato, collocavit. Verùm hęc probabili conjectura prolata, tamquàm certa non audeo affirmare.

Itaque repertum hujuſmodi ſepulchri operculum in Cryptis Vaticanis prudentiſſimo Præſuli Veſpiniano idoneum viſum fuit, nec alibi nobilius marmor reperiri poſſe, ad vas efformandum, quo ſacrę Baptiſmatis Aquæ continerentur. Ejus ſententię die 20. Maji anno *1693*: annuit Sacra Purpuratorum Congregatio, cui Vaticanę Fabricę cura à Pontifice commiſſa eſt, ejuſdemque decreto è Cryptis Vaticanis ad Latomorum officinas tranſlatum fuit, ut ibi in porphyreticam concham efformaretur ab Equite Fontana delineatam. Verùm quia in decem partes diviſum antiquitùs fuerat, & earum maxima rursùs, cum amoveretur, in tres alias minores difracta fuit Operariorum incuria, arduum opus extitit, ob ſummam ejus lapidis duritiem in illis ſimùl coaptandis, & ità firmiter conjungendis, ut integer quodammodò lapis evaderet, ad validiſſimos malleorum ictus retundendos. At ſolerti Architecto ars non defuit, qua opus materiem ſuperaret alioqui pretioſam. Trypanis enim cupreis, à ſe excogitatis, pertinaci labore circumactis, immiſſoque ſmiride cum oleo miſto duriſſimum lapidem pluribus in locis profundè terebravit; quę foramina, ſi ſimùl unirentur, palmorum triginta duorum longitudinem efficerent. Cuneos deindè ferreos plumbo liquato in foraminibus obfirmatos ità belle aptavit, ut partes ſingulę lapidis invicem coaptarentur, nec ulla in poſterum timeri poſſet fractura. Lapide ſic ritè præparato concham efformarunt collato ſtudio Latomi peritiſſimi, quorum alter vocatur Joannes Antonius *Fig.* 41.
Tedeſcus, alter verò Marcellus Pigerus, in eam formam, quàm in duabus ſe- *&* 42.
quentibus Tab.41. & 42. ab ipſo Fontana delineatam proferimus. Ejus onus dorſo ſubjecto ſuſtinent quatuor ænei Cervi, ſitim indicantes, qua Divinam gratiam in Baptiſmate hauriendam anhelare debent Cathecumeni, juxtà illud Pſalmi: *Quemadmodùm deſiderat Cervus ad fontem aquarum, ità deſiderat Anima mea ad te Deus*; quod fortaſsè, ut ſignificarent antiqui Baptiſmatis ritus in Laterano, dicitur in vetuſto codice rituali, relato ab Eminentiſs. Raſpono cap.4. [Quòd Pontifex Sabbato Sancto cum ſacris indumentis, & pallio ad „ Fontem deſcendebant, uná cum Cardinalibus, Diaconis, Subdiaconis, Regionariis, Lytanias interim modulantibus, Primicerius verò cum „ Schola Cantorum Reſponſorium canebat, cujus initum eſt: *Sicut Cervus ad* „ *fontes &c.*] Circumſtant Cæleſtium Aligerum ſimulacra, quorum aliqui ad ſacra peragenda Myſteria Baptiſmatis ſuum offerunt famulatum; alii verò Divinam pietatem ergà Genus humanum in Vitalibus undis admirantur venerabundi.

Hæc omnia ad ornatum Fontis effinxerat Fontana, verùm aliam ejuſdem ideam cæteris pluribus antepoſuere Vatic. Fabricę Prę̄ſides, quàm diligenti ſcalpro inciſam hìc exponimus in Tab. 43. Concham ſcilicèt porphyreticam *Fig.* 43.
ſupra baſim pariter porphyreticam inſidentem, cui tres gradus ſubjacent è marmore badio, quod vulgò dicunt *Lumachella*. Eam baſim quatuor ænea Cherubinorum capita exornant, qui alas, concham verſus extenſas, ejus ponderi ſuſtinendo videntur offerre. Supra concham operculum eminet æneum deauratum, illique inſidet Agni ſimulachrum Salutis humanę Reparatorem indicantis, è cujus pretioſis vulneribus Divinæ gratię fontes uberrimi in Orbem to-

tum

tum emanarunt. Adjecto ſub eodem Agno rotundo numiſmate à duobus pueris ſuſtentato, in quo Divinarum Perſonarum Sanctiſſima Trinitas exprimitur. Sacellum verò, ubi collocatur, pretioſo, & variegato lapide exornatur. In fronte ejuſdem Sacelli expreſſus fuit JESUS in Jordane à Divo Joanne aquis ablutus, quem inſignis noſtri ævi Pictor Carolus Maratta depinxit, deſunt in lateribus duę amplæ tabulæ cum picturis quę Deo dante, ſub glorioſis Innocentii XII. auſpicis feliciter perficientur.

Tholus autem antè veſtibulum hujus Sacelli im minens nudum parietem habet, muſivo quamprimùm decorandum ex delineamentis Joannis Baptiſtæ Gaulli Genuenſis hujus ætatis Pictoris celeberrimi.

Ab hoc ſacro fonte ad oppoſitam Baſilicæ navim redire opus eſt, ut ultimo loco ſepulchrum intueamur, quod primo loco deſcribendum erat, niſi in prima hiſtoriæ hujus editione non dum excitatum defuiſſet. Illud eſt Chriſtinæ Svecorum Reginæ, cujus cadaver ſepultum in Sacris Cryptis Vaticanis indicavimus in noſtra tabula 47. ſub num. 56. Verùm cum Sanctiſſimo Pontifici Innocentio XII. videretur celeberrimæ Reginę memoria in obſcuro ac humili loco jacentis paulatim omninò deperdi, aliud nobiliſſimum excitavit, ut ejuſdem glorioſum nomen, cum ad vitam illam reuocare non poſſet, nobiliori in tumulo inſcriptum eandem quodammodo redderet immortalem. Suis igitur expenſis illud poſuit in eo Baſilicæ loculamento, quod proximum eſt Sepulchro Mathildæ Comitiſſæ ab Urbano VIII. extructo, è marmore ac Metallo compactum, ut in adjecta lamina expreſſum damus.

Elevatur primò è Pavimento ſoccus ex lapide Affricano ſupra quem alius aſſurgit ad onus Urnę ſuſtinendum, quę Jaſpide ſiculo campacta in alba lapidea tabula expreſſam repręſentat Svecorum Reginam Romanam Fidem, proſcriptis hęreticorum erroribus, publicè profitentem. Huic excelſæ fœminę actioni frequentiſſimi Populi Cætus adfuere in Urbe Oeniponti Tyrolenſis Comitatus, die octava Novembris anni 1655. cum illi Romam ex Svecia properanti nomine Summi Pontificis Alexandri VII. obviam juit celeberrimus Vir Lucas Holſtenius, atque eam fidei Profeſsionem excepit, quam in libro 3. ejus hiſtoriæ fuſe enarrat Comes Caleazius Gualdus, plaudentibus deindè Oenipontanis Civibus, atque omnium Tormentorum, Campanarum, Tubarumque bellicarnm ſonitu, cum Hymno *Te Deum* canoris muſicorum vocibus alternatim dicto, Summo Largitori Deo gratiarum actio reddebatur.

Antequam fidei profeſſionem emitteret Regina, ejus mentem Holſtenii juſſu exploraverat P. Franciſcus Malines è Soc. Jeſu, qui ſimul cum Patribus Paulo Caſati, & Antonio Macedo Soc. Jeſu pariter Alumnis excelſæ Reginæ animum in fide Romana confirmare ſtuduerat, & in itinere eandem comitabatur. Opus hac mormoreum ſuo ſcalpro affabrè perficit Joannes Theodoni juxtà mentem Equitis Caroli Fontanæ, cui Summus Pontifex operis curam demandaverat. Addidit ille ſupra urnam duos infantes, qui in rotundo numiſmate effigiem Chriſtinæ ſuſtinent ex ære deaurato compactam, in qua Regia Majeſtas, ac excelſi ejus animi dotes elucent. Quo ſepulchro Vaticanæ Baſilicę decus additur, atque Innocentii XII. Pietas commendatur.

Inter ſex ultima Sacella hùc uſque relata ampliſſima patent ſpatia januarum inſtar, iter prębentia, & binis magnis columnis hinc indè collocatis exornata. Navim maximam cum teſtudine magnificam roſis, aliiſque plaſticis ornatibus, penè totis auro obductis Carolus Madernus, & Martinus Ferraboſco condecorarunt ſub eodem Paulo V. cujus gentilitium ſtemma in medio fornice muſivo opere appinxit Marcellus Provenzalis, ut alibi indicatum eſt.

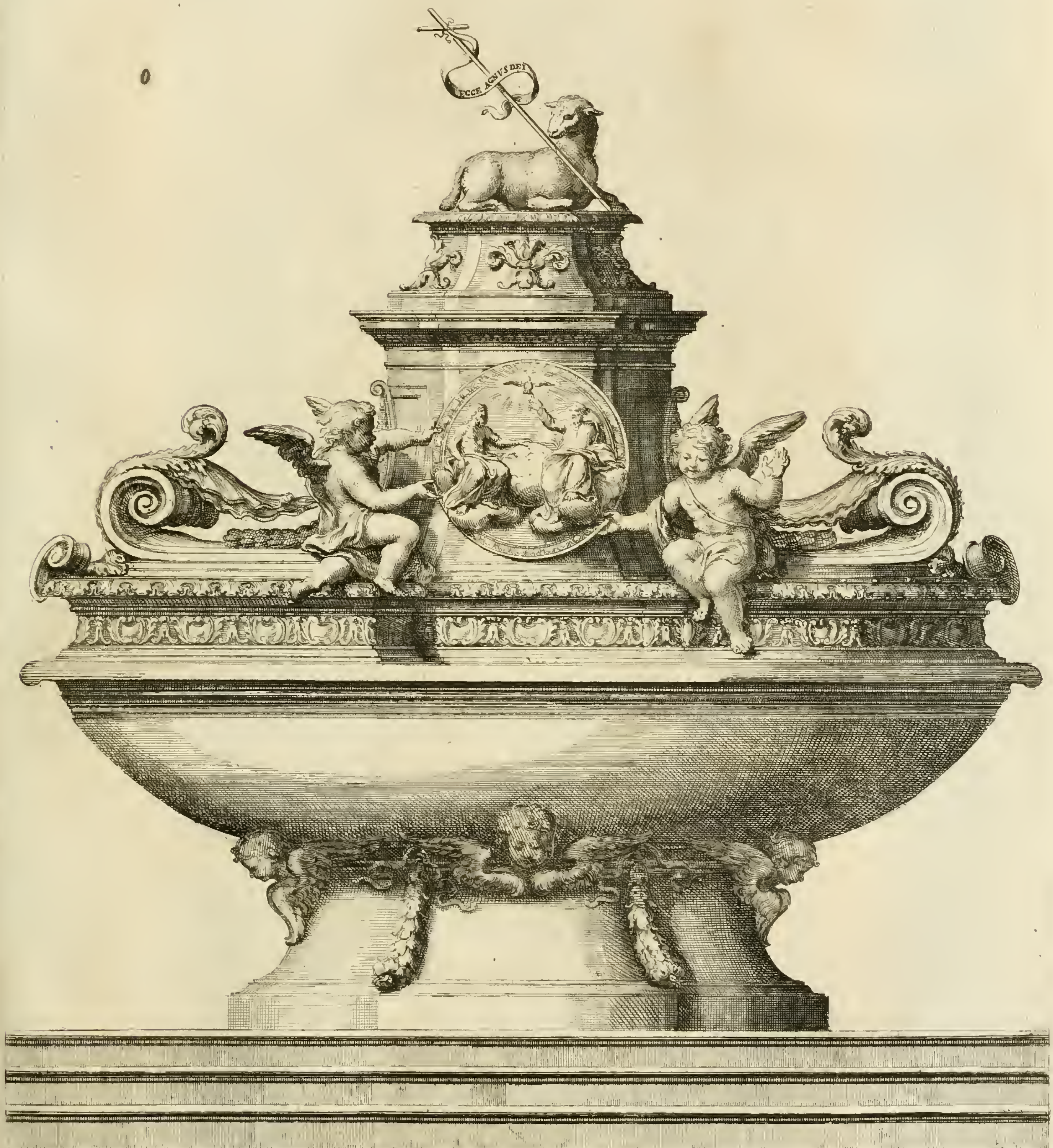
Martinellus De Sept. Eccleſ. pag. 24.

Pavimentum è variis marmoribus compoſuerunt Hieronymus, & Nicolaus de Nagona, Auguſtinus Barbadonus, & alii, ſicuti ſub Clemente VIII. reliquam partem Templi multicolori marmore circumtexerunt alii. Hæc omnia cnm pariete porticum à Templo dividente Paulus V. extruxerat, quibus Urbanus deindè VIII. & Innocentius X. ornamenta addiderunt. Eorum de-

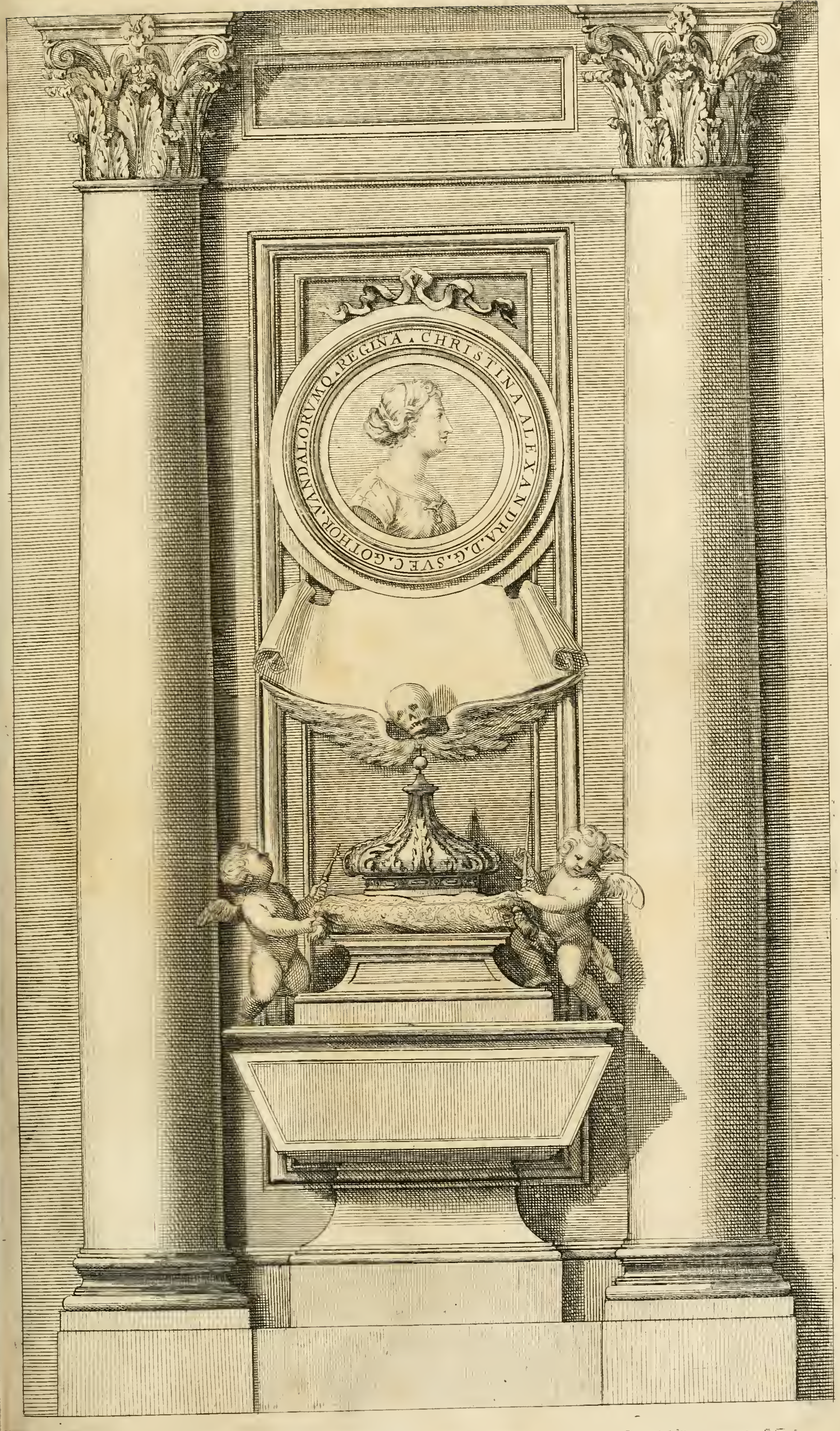
Jacobus Laurus in Splendore Urbis.

ſcri-

VAS PORPHYRETICVM PRO SACRO BAPTISMATE ÆREIS AVREISQVE ORNAMENTIS DECORATVM



Petrus San. Bartolus incidit


CHRISTINA ALEXANDRA.D.G.SVEC.GOTHOR.VANDALORVMQ.REGINA

ſcriptionem conſultò in præſentiarum omittimus, commodiùs alibi afferendam.

Non tamen ommittendum opus Jotti muſivum Divi Petri Naviculam repræſentans, quod magno parieti ſupra Templi januas extanti Urbanus juſſit apponi, ex utroque latere feneſtris, quà paries intrà arcuati fornicis curvaturam altiſſimè expanditur, de qua Navicula aliqua obiter ſubteximus; quæ ſtudioſo Lectori Eccleſiaſticarum rerum antiquitatem perſcrutanti acceptiſſima forè non dubitamus.

Videbatur igitur hæc Navicula in atrio quadriportico ſupra januas ad Orentalem plagam apertas, muſivo opere adeò eleganter compacta à Jotto ævi ſui Pictore celeberrimo, ut duris lapillis mirum in modum exprimeretur humor aquæ, & immobilis alioqui Navicula fluctu, flatuque videretur agitari, Petrus in undis pedem figere, ſed modica undarum fide; quippè incipientem mergi ſublevabat Liberatoris manus, vento imperantis, & Mari. Jotto laboranti operam ſuam addidit Petrus Cavallinus Romanus, & eximius Pictor, expenſis Jacobi Cajetani de Stefaneſcis Sanctæ Romanę Eccleſiæ Cardinalis, & anteà ejus Baſilicæ Canonici, ut refertur in codice Archivi S. Petri, cujus verba refert Torrigius in Cryptis Vaticanis pag. 162. & Illuſtriſs. Ciampinus de Sacris Ædificiis pag. 77. ſic. [In Paradiſo ejuſdem Baſilicæ de opere muſaico hiſto-„ riam, qua Chriſtus B. Petrum Apoſtolum in fluctibus ambulantem, dexterâ „ ne mergeretur erexit, per manus ejuſdem ſingulariſſimi Pictoris fieri fecit, pro „ quo opere duo millia, & ducentos florenos perſolvit. Vaſar. par. 1 pag. 84.

Refert eruditiſſimus Caſalius, à Cardinali Stephaneſco hanc Jotti picturam poſitam fuiſſe in atrio ad evertendam omnem idololatriæ ſuſpicionem, eo quòd ſibi ſuaſit, ritum vertendi ſe ad Orientem fuiſſe obſervatum in atrio S. Petri. In eadem ſententia fuit Severanus pag. 55. ubi ſic ait italico ſermone [Dicono, che foſſe poſta in quel luogo, perche erano ſoliti quelli, che veniva-„ no à S. Pietro, quando havevano ſalite le ſcale, entrando nell'atrio rivol-„ tarſi, e fare orazione verſo l'Oriente; e perche ciò pareva ſuperſtizione, „ ſi procurò far dipingere quella Navicella con l'imagine di Noſtro Signore, „ acciò, voltandoſi verſo quella parte, ſe gli rappreſentaſſe il vero Oriente, „ che doveva eſſere adorato]. Quod verò antiqui Fideles, antequàm Vaticanam ingrederentur Baſilicam, ad Orientis plagam converſi Solem adorarent (quippè Sol Oriens ſummo mane Vaticanæ Baſilicæ faciem reſpicit) Manichęorum morem ſectantes, qui hujuſmodi prophanum ritum ſervant, licèt Fideles Solem adorando, naſcentem Chriſtum adorare, præſertim Natalis Domini die, exiſtimarent, indicat S. Leo his verbis [Quod nonnulli etiam Chriſtiani adeò „ ſe religiosè facere putarent, ut priuſquam ad B. Apoſtoli Baſilicam, quæ „ Uni Deo vivo, & vero eſt dedicata, perveniant, ſuperatis gradibus, quibus „ ad ſugeſtum areæ ſuperioris aſcenditur, converſo corpore ad naſcentem ſe „ Solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem ſe ſplendidi Orbis in-„ clinent. Quòd fieri partim ignorantiæ vitio, partim Paganitatis ſpiritu, „ multùm tabeſcimus, & dolemus]. Non tamen prohibere voluit ſapientiſſimus ille Pontifex orationem fieri à Fidelibus Orientem reſpicientibus: ſciebat enim Priſcorum Patrum dicta, ſed voluit pravum Manichæorum ritum avertere, & idololatriæ ſuſpicionem. Hanc ob eamdem cauſam putant ſupradicti Auctores, Cardinalem Stephaneſcum poſuiſſe in pariete picturam muſivi operis à Jotto compactam. Verùm alia de cauſa illam inibi fuiſſe poſitam, ſuggerit Floravantes Martinellus, qui ait [Queſta Navicella d'ordine del Pontefi-„ ce Innocenzo IV. da Jotto Pittore fù fatta l'anno 1304. nell'atrio della Baſi-„ lica, contro il barbaro deſiderio di Federico II. Imperatore, al quale ſcriſſe „ il Pontefice:

De veter Sac. Chriſt. ritu cap. 3.

Serm. 7. de Nativitate cap. 4.

Roma ricercata giornata 1. pag. 19.

Niteris in caſſum Navem ſubmergere Petri,
Fluctuat, at nunquàm mergitur illa Ratis.

Ut Renatus Laurentius de Barre animadvertit in quadam annotatione Tertulliani ad Scapulam. Decipitur tamen Martinellus: vixerat enim Fridericus Fol. 452.

 uſque

uſque ad annum 1250. quo tempore adhùc vivebat Innocentius IV. & navem ſupradictam in quadriportico Jottus compoſuit anni 1300. ſub Bonifacio VIII. juſſu prædicti Cardinalis Jacobi Cajetani de Stephaneſcis ejuſdem Bonifacii ex fratre nepotis, appoſitis carminibus, vermiculato pariter opere expreſſis, quæ Jacobus Grimaldus ab Archivo D. Petri recenſuit :

Ciacc. to. 2. pag. 325.

Quem liquido pelagi gradientem ſternere fluctu
Imperitas, fidumque regis, trepidumque labantem
Erigis, & celebrem reddis virtutibus almum,
Hoc jubeas rogitante Deus contingere portum.

Non quidem, ut prophanum ritum fidelium averteret, adorantium naſcentem Solem, antequam Baſilicam ingrederentur, ſed ut Atrio quadriportico, quod ob venuſtatem Paradiſum nuncupabant, nova ornamenta adderentur, & Divi Petri cultus novis picturis augeretur. Hanc ſuſpicionem menti ingerit ſagaciſſima Illuſtriſs. Ciampini adnotatio, quàm in fine Opuſculi de Correctione vocis inveni, ubi damnat ſupra laudati Caſalii ſententiam, opinantis ritum hunc vertendi ſe ad Orientem à fidelibus fuiſſe obſervatum in atrio S. Petri; quoniam hujuſmodi ritus obſervabatur extrà porticum in ſcalarum ſummitate, antequàm porticum ipſam Fideles ingrederentur, quod manifeſtè patet ex verbis ipſis Divi Leonis ſuperiùs allegati, ubi ſic loquitur: Quod nonnulli etiam Chriſtiani adeò ſe religiosè facere putant, *ut priuſquam ad Divi Petri Apoſtoli Baſilicam, quæ uni Deo vivo, & vero eſt dedicata, perveniant, ſuperatis gradibus, quibus ad ſuggeſtum areæ ſuperioris aſcenditur, converſo corpore ad naſcentem ſe Solem reflectant.* Si ergò ſuperatis gradibus priuſquàm ad Baſilicam pervenirent, ad *naſcentem Solem ſeſe reflectebant*, profectò in area ſuperiori, non in atrio ubi navis apparebat. *Area* enim planitiem illam ſignificat, quę in ſcalarum ſummitatem inveniebatur, à Divo Leone *areæ ſuggeſtum* appellatam.

Ibid. cap. 4.

Si tmen Baronio fides danda eſt, dicamus oportet morem illum convertendi ſe ad Solis ortum, obſervatum etiam fuiſſe in atrio Paradiſi, ubi antequàm Navicula Jotti apponeretur, ab anno ſcilicèt 983. extabat imago Chriſti Domini, quàm Fideles ad Orientem Solem converſi venerabantur. Illam refert Ditmarus in Chronicorum lib. 3. relatus à Baronio ad ann. 983. his verbis, loquens de ſepulchro Othonis II. Imperat. [Hac luce Otho ſubtractus eſt, „ terræque commendatus ad introitum Orientalis Paradiſi Domus S. Petri, „ cunctis patet Fidelibus, & imago Dominica honorabiliter formata venien- „ tes quoſque ſtans benedicit]. Quibus addit Baronius [Perſeverat adhùc „ (intellige anno circa 1600. quò Baronius ſcribebat) imago illa veneranda „ Salvatoris ſtantis, & introeuntes benedicentis, habens à dextero latere „ imaginem S. Pauli à ſiniſtris imaginem S. Petri, omnes ex muſivo antiqui- „ tùs efformatas, perſeverat adhùc uſus ille antiquus, ut qui ingreditur di- „ ctum atrium; quod (ut audiſti) Paradiſus antea vocabatur, genuflectens „ Orientem verſus oret, non ut Solem adoret Orientem, ſed ut ab eo, qui re- „ prçſentatur in imagine benedicente, ab ipſo inquam Salvatore benedictio- „ nem accipiat]. Hactenùs Baronius.

Tom. 10.

Hanc igitur Navim Paulus V. è diruta penitùs quadriporticu, à Marcello Provenzali Pictore refici juſſit, & anno 1617. die 24. Auguſti transferri ad parietem in parte dextera collocatum juxtà Palatium Pontificium ſupra fontem, ubi nunc ſunt feneſtræ ambulacrum illuminantes, per quòd ad Scalas Regias itur, cum hac inſcriptione:

Balleonus pag. 349.
Torrigius pag. 161.

PAVLVS

PAVLVS V. PONT. MAX.
NAVICVLÆ SACRVM MONVMENTVM
EX RVINIS ATRII VATICANAE BASILICAE
SERVATVM POSVIT,
ET ORNAVIT ANNO SAL. MDCXIX.
PONTIF. XIIII.

Sed Urbanus VIII. Templo, eidemque ferè, ubi ſemper fuerat, reddi juſſit die 20. Junii *1629.* & ſupra majorem Templi januam collocari, ut docet inſcriptio appoſita in Templo Patrum Cappuccinorum Immaculatę Conceptioni Beatiſſimæ Virginis erecto ab Antonio Barberino Cardin. Sancti Honuphrii Urbani VIII. germano fratre, ſub exemplari ejuſdem Navis coloribus expreſſo, videlicèt:

Hujus Picturæ exemplar, quòd antè annos 310. *à Jotto Florentino celebri Pictore, opere muſivo elaboratum eſt, Urbanus VIII. Pont. Max. ex area Vaticana in Baſilicam Principis Apoſtolorum tranſtulit anno Salutis* 1629.

Refert Torrigius die 31. Auguſti fuiſſe recondita ſub eadem Navicula octo numiſmata, ſub Urbano cuſa, octo inſuper alia die 2. Octobris, quorum aliqua Portæ Sanctæ aperitionem referebant, aliqua S. Andreæ Canonizationem, alia demùm Arcem Adriani ab ipſomet Urbano munitam; ſed rurſus ex eo Templi loco in atriolo, quod antè portam Palatii Vaticani erat, eminenti in loco poſita fuit ab Innocentio X. demùm ablatam ab Alexandro VII. occaſione Scalarum, ac penè dirutam, Eminentiſs. Card. Franciſcus Barberinus Sacrarum Antiquitatum cultor, ne penitùs periret, ad antiquum exemplar conſtrui curavit, & in porticu collocavit ſupra medianam portam antè faciem Baſilicæ, ubi nunc extat. Et hæc de B. Petri Navicula innuiſſe ſufficiat. Pag. 162.

Antequàm è Baſilica diſcedamus, ſacram Beati Petri ęneam Statuam inſpiciamus, quàm in latere aquilonari juxtà majorem paraſtatam Fideles venerantur, oſcula dantes ejus pedi dextero, cui etiam in obſequii argumentum capita ſubmittunt. Hæc Statua ejuſdem Apoſtoli feſto die pluviali, mitrâque aurea ornatur, ut olim apud antiquos Fideles ſimilem aliam marmoream ſtatuam ornandi mos erat. De illa Torrigius brevem habet narrationem in fine Opuſculi, cui Titulus *I Sacri Trofei Romani*, ubi affirmat eam fuiſſe conflatam ex ænea ſtatua Jovis Capitolini juſſu Leonis Summ. Pontif. poſtquam Roma Sancti Petri patrocinio ab Attillæ minis incolumis evaſerat. Servabatur olim in Monaſterio Sancti Martini Baſilicæ Vaticanæ proximo, ex quo tranſlata fuit ad Oratorium SS. Proceſſi, & Martiniani, ut refert Maffæus Veggius, loquens de ipſo Sancti Martini Monaſterio his verbis: *Erat ſanè Oratorium ipſum ſummæ apud omnes devotionis, maximè, quòd eſſet poſita in eo imago ænea Sancti Petri, tranſportata poſtmodùm ad aliud Oratorium Sanctorum Proceſſi, & Martiniani.* Ciamp. de ſacr. ædific. pag. 57. Lib. 4. de reb. antiqu. Baſil.

Tempore deindè Pauli III. ab eo Oratorio SS. Martyrum tranſlata iterùm fuit ad Altare extructum propè parietem, quo Baſilica vetus à nova dividebatur. Demùm à Paulo V. propè Sacellum Gregorianum collocata. Qui plura deſiderat conſulat Torrigium. Pag. 150

CAPUT XXIII.

De Cathedra Beati Petri ab Alexandro VII. exornata.

DICENDUM modò eſt de lignea Beati Petri Cathedra, quam Eques Berninus ſub majori Apſide, inter ſepulchra Pauli III. & Urbani VIII. collocavit ſplendidiſſimo cum ornatu, cujus foliata cælamenta Joannes Paulus Schor elaboravit, ex juſſu Pontificis Alexandri VII. cujus Numiſma, anno *1663*. cuſum, magnificum illud opus repræſentat, addito lemmate: PRIMA SEDES, FIDEI REGVLA, ECCLESIAE FVNDAMENTVM.; quo tres Divi Petri Cathedræ prerogativas Sapientiſſimus Pontifex indicavit, non quidem Cathedræ ligneæ, ſed Pontificiæ Auctoritatis, & Dignitatis Apoſtoli Petri tranſmiſſæ ad Succeſſores ejus in Romana Sede, quæ tali nomine intelligitur. Copioſa enim ſeges titulorum Romani Pontificis, quæ ſuppeditatur à multis Elogiis, quibus Concilia, & Patres, ac probati Doctores decorant Sedem Apoſtolicam, vel Cathedram Beati Petri, omnia illa cadere directè, immediatè in Pontificem, etiamſi metonymicè *Continens* pro *Contento*, & *Sedes*, ac *Cathedra* pro *Sedente* uſurpentur, notat Raynaudus. Hæc porrò fuit Sedes Beati Petri, quàm ut generalis Paſtor tenuit ad mortem uſque pro Chriſto obitam. Quod adeò exploratum eſt apud antiquos, ut effrontes eſſe oportuerit, aut pueros, & quidem pueros ſtultos, ut ait Canus, paucos Sectarios, qui id inficiari tentarunt, nempè Velcinum, quem Roffenſis confudit, & Sebaſtianum Francum, ac obſcuros quoſdam Anglos apud Sanderum; at luculentam de his diſſertationem hìc ponere, ab inſtituto noſtro alienum eſſet, quo magnifica tantùm opera in ornamentum Vaticanæ Baſilicæ à Pontificibus patrata, & à Numiſmatibus indicata recenſere ſtatuimus, relicta Lemmatum, ac ipſorum Numiſmatum uberiori elucubratione, quam in ceterorum Numiſmatum Serie, juxtà noſtratum virium tenuitatem, Deo favente, conabimur exponere.

Raynaudus in prænot.3 de titulis Pontif.

6. de locis cap. ult.

Lib. 3. de clave David. cap.2.

Hìc ergò ſermo eſt de Cathedra, ſeu lignea Sede, in qua primus omnium ſedit Epiſcopus Petrus, deindè qui ei ſucceſſerunt in ea ipſa, in qua Petri Succeſſores permanſiſſe credendum eſt, quę Cathedra perpetuò fuit in Vaticana Baſilica, atque in ea ſumma veneratione ſervatur, & colitur. Quę nàm fuerit origo ejus incertum eſt. Notat Franciſcus Maria Phœbeus in luculenta diſſertatione, quam ſcripſit de identitate, atque antiquitate Cathedræ Romanæ, Baronium, Panvinium, Ciacconium, alioſque Auctores, qui de Vaticana Cathedra accuratè ſcripſerunt, nec verbum quidem feciſſe; quapropter prudenti argumento ductus aſſerit ea à Pudente Senatore, qui Apoſtolum Romam venientem domi excepit, Petro fuiſſe oblatam, ut in ea ſedens Pontificia obiret munia, & Romanos Cives Chriſti Religionem doceret, Domumque in Eccleſiam conſecraret, quę procedente tempore Paſtoris titulo inſignita fuit. In more autem poſitum erat apud Antiquos, ut fidei magiſtri ſedendo diſcipulos docerent, ut advertunt Sacræ Scripturæ interpretes ad illud, *ſupra Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ &c.*

Pag. 16.

Acta SS. Praxed. & Novat.

Matth.c.53.

Quòd ea ſit, in qua Princeps Apoſtolorum ſedit Cardinalis Baronius in not. ad Martyrol. 18. Januarii ex miraculis ad illam patratis, quæ irrefragabilis probatio hujus Cathedræ identitatem demonſtrat, arguit, ubi ait: [Quid „ mirùm Apoſtolorum verticis Cathedram fuiſſe diligentia conſervatam, ipſa „ etenim, qui ſupra ſe ſederit, virtute miraculorum prædicat, in ligno arido „ viridem gratiam curationum conſecuta, cum per eam Deus divinam opem „ implorantibus beneficia præſtare non deſinat]. Narrat Petrus Mallius, & Severanus apud Torrigium, aliquando in flammis illæſam permanſiſſe conſumpta capsâ, in qua condebatur, tempore Alexandri Papæ II. Quibus alia accedunt ab antiquitate deprompta monumenta, videlicèt, illam propè B.Petri

De ſacris troph. pag. 120.

tri Corpus olim conditam, indèque erutam fuiſſe, ut Michael Lonigus, ſacrarum olim Cæremoniarum Magiſter, Vir Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ peritiſſimus in ſuis eruditis MS. teſtatur. Solebant enim antiquitus Epiſcopos cum ſuis ſimùl cathedris ſepelire, qui ſepeliendi uſus comprobatur facto Sancti Stephani Papę, de quo Baronius ex actis Martyr. *Sepelierunt Corpus ejus cum ipſa ſede ſanguine ejus aſperſa in eadem Crypta, in loco, ubi dicitur Cœmeterium Caliſti.*

MS. aſſervat in Biblioth. Barberin.

Tom. 2. ad an. 260. n. 4.

Secundò, quòd Sedes ligneæ, quibus Apoſtoli inſediſſent, ſumma diligentia cuſtoditæ fuerint ab antiquis in memoriam Apoſtolicæ prædicationis, qua ex errorum tenebris ad lucem divinam evecti fuerunt. Hoc itidem notat Baronius. Et ſedem, cui primus Hieroſolymæ Epiſcopus Jacobus inſedit, uſque ad Conſtantini tempora integram eſſe ſervatam Auctor eſt Euſebius lib. 7. cap. 17. Hæc ligni materia ſcrupulum injecit Calvino Hæreſiarcæ, qui dubitavit de Cathedræ identitate, quam putat non potuiſſe tanto tempore conſervari, & ideò quaſi rem vanam, & commentitiam irridet, ac ſi Crux Domini lignea non eſſet, Cunabula inſuper ejuſdem, Salvatoris imago, & plurimæ antiquiſſimæ Sanctorum icones in tabulis depictæ, quæ in hunc uſque diem diverſis in locis cuſtodiuntur.

Tom. 1. ad an. 45. n. 11.

Alia non minoris momenti ad fidem dictis faciendam conſultò omittimus ne longiùs, quàm par eſt hæc diſſertatio protrahatur. Supereſt, ut aliquid de forma ejus attingamus. Onuphrius Panvinius ſic eam deſcripſit: [Ea Cathedra lignea eſt, emblematibus, & quibusdam eburneis ſigillis ornata antiquitatem ipſiſſimam adhùc redolens, quæ perpetuò pro Petri Cathedra in Eccleſia illa venerata fuit, maximum ſupremę dignitatis Baſilicę argumentum]. Panvinio accedit Jacobus Grimaldus, qui in Tab. Reliq. Baſil. Vatic. ſic inquit [Ornatur eburneis phrygiis duorum digitorum latis, ad flores, & homines, & animalium capita elegantiſſimè ſculptis, frons tota quadratum continet, pulchris operibus eburneis artificiosè cælatis, & auro ſegmentatis pariter decoratur]. Franciſcus Maria Torrigius de illa agens italico idiomate ſic ſcripſit [Queſta veneranda Sedia (come da me adi 5. di Marzo 1637. fù miſurata, & in ogni parte oſſervata, e conſiderata) è nella forma, che quì deſcrivo: D'avanti è larga palmi quattro, & alta trè e mezzo. Da' lati poco più di due palmi, e mezzo, di dietro con l'appoggio alta palmi ſei; è fatta à colonnette, & archi tutta di legno: dette colonnelle ſono alte un palmo, e due oncie, e gli archetti due palmi e mezzo: dinanzi ſonovi intagliate dicidotto iſtorie di avorio, con finiſſime eſquiſitezze, lavorate con lavorini ſottiliſſimi di ottone; intorno ſono di rilievo baſſo molte figurette di avorio; nell'appoggio è groſſa quatro deta, e perche l'antichità andava mancando, fù cinta di cingolo di ferro, e di alcuni legni]. Sed Torrigium, quanquàm accuratè omnia obſervaverit, in ornatu Cathedræ deſcribendo deceptum eſſe, ait Phœbeus; nàm quidquid ex auricalcho conſtare putavit, eſt ex auro puriſſimo, uti re ipſa, juſſu Sanctiſſimi Domini noſtri Alexandri VII. veritatis, & antiquitatis indagandæ ſtudioſiſſimi, à viris peritis accuratè examinatnm, compertum fuit.

MS. de rebus memorabil. Baſil. cap. 4.

Sac. troph. pag. 122.

Pag. 69.

De his eburneis ornamentis ità cecinit Ambroſius Novidius à Torrigio relatus.

Pag. 568. ad append. ad ſacras Cryp.

Interea patris ſignatur ſella figuris
Undè modò huic ſignis ſculptile ſubſtat ebur.
Claviger Alcides, & Petrus Claviger ipſe
Magnus uterque animo fortis, uterque manu.
Hinc ne vana putent Patres ætaſque ſequentum
Sella tulit piſces, Herculis haſta tulit.
Sed mutata vides, nec ſunt conformia primis
Singulus ad Sedem ſingula ſigna refert.
Auget honor cultum, ſemperque augebit in annos
Signarique placet facta, ſed indè manent.

Du-

Dubitant aliqui de identitate Cathedræ hac potiſſimùm ratione moti, quòd Herculis, prophani apud antiquos Numinis, & monſtrorum domitoris, jcunculas præſeferat, quas Religioni Chriſtianæ, & Petri Sanctitati alienas inquiunt. Verùm ipſæmet falſi Numinis monſtra domantis imagines, ſive fuerint initio cathedræ affixæ, ſive deindè ornamenti cauſa, divinam virtutem in Petro nobis repræſentant, qui Herculis inſtar falſorum Deorum monſtra miraculis, & Doctrina fæliciſſimè confecit. Hæc omnia eleganti carmine explicavit P. Honoratus Fabri Societatis Jeſu Scriptor eruditiſſimus in extemporanea MS. gratulatione ad Alexandrum VII. pro collocatione in throno gloriȩ ab ipſo facta, quàm mihi dignatus fuit communicare Eminentiſſimus, & Reverendiſſimus Cardinalis Nerlius, in qua ſic loquitur, Alcidis ſculpturas admirans;

Horreſcis? Petri germanam fabula Sedem
Non decet, ajebas, & res tàm ſacra prophano
Ornamentorum luget, non gaudet amictu;
Siſte precor, & ſincera placent emblemata divis,
Atque in res ſacras pulcherrima ſymbola quadrant,
Sic vates, ſacri Calices, & Templa loquuntur
Signorum quondam variis ornata figuris;
Hìc Cervus mulcere ſitim, diſcernitur illic
Paſcit Ovis, Delphin mediis hìc ludit in undis,
Et Turtur gemit, hìc demùm volat alta Columba,
Symbola quæque ſuis veniunt aptiſſima rebus,
Res verè geſtas doctiſſima fabula narrat,
Atque hæc ſymbolicis ætas addicta figuris,
Ingenioſa Petri res, & miracula ſinxit.

Deindè poſt multa ingenioſè exarata de tali Carhedra concludit his verbis, *Quam*
Magnus Alexander, quem ſolùm grandia, & ampla
Sanguine, & ingenio recreant, condigna, locavit
Nobiliore throno, quàm multò marmore, & ære,
Fulgentique auro cumulatam lumine cinxit
Arte nova, & ſimili forma ſuperante metallum
Sumptibus immenſis, antiqua recentia cuncta
Huic cedunt operi, res tantò Principe digna
Nomine utrinque pari Romanæ gloria ſedis.

Phœbeus pag. 46. & 26.

Lib. 1. elect. cap. 19.

Pag. 24. & ſeq.

Habet inſuper in utroque latere duplicia manubria ferrea, haſtis portatilibus immittendis appoſita, ad eum uſum facta, quem tradit Juſtus Lipſius imperante Claudio primùm in Urbem invectum: Siquidem ejus tempore ſella geſtatoria utebantur cum ferreis manubriis, per quæ Bajuli contos immittebant, iiſque conſiſtentem humeris portabant apud Romanos Ethnicorum Pontifices Maximos, qui certè honor majori cum ratione Chriſtianorum Pontifici Petro, ac Chriſti Vicario fuit delatus, ut colligitur ex Anaſtaſio, Ciacconio, aliiſque in vita Stephani II. citatis à Phœbeo.

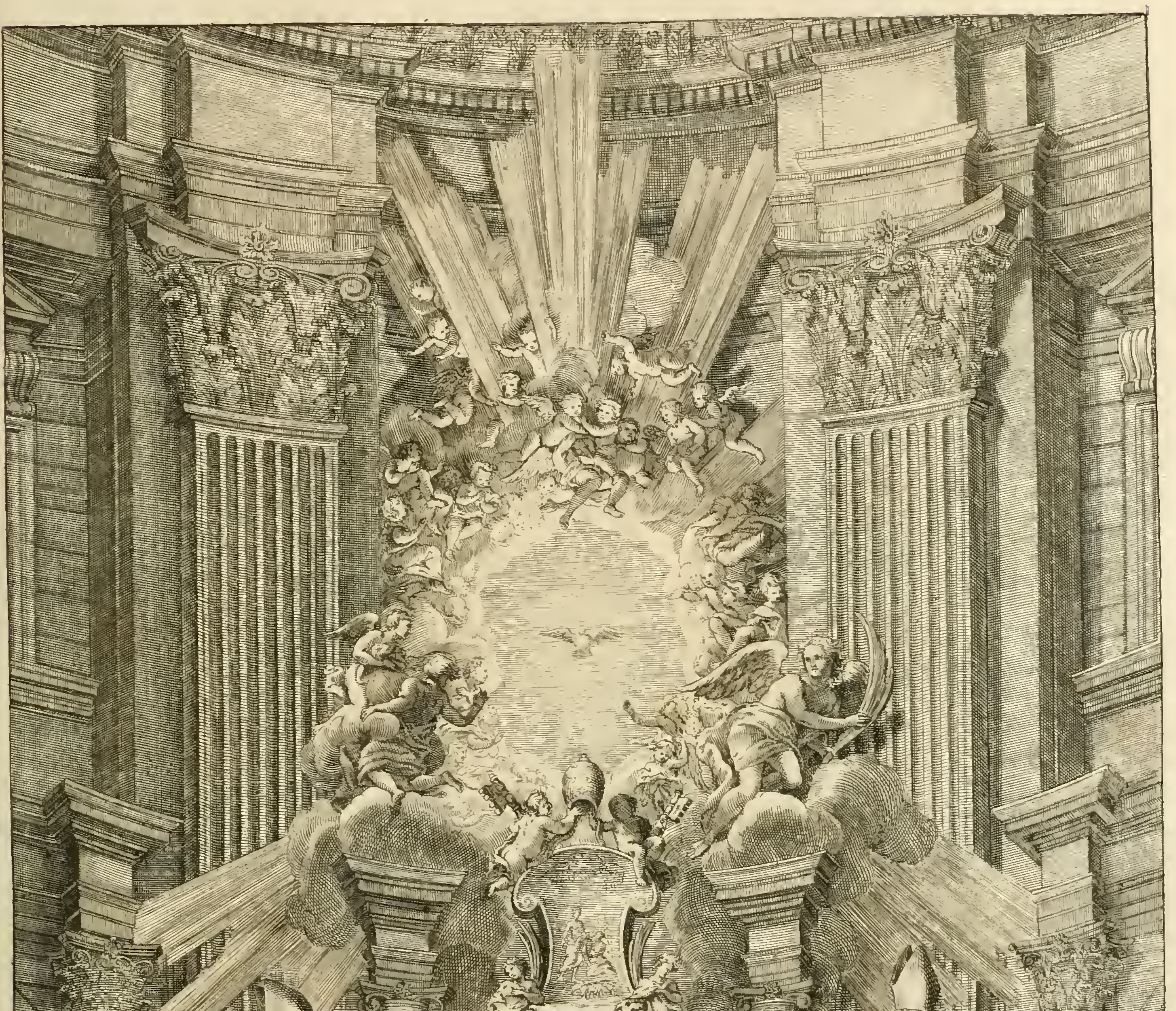
Rationibus, & prærogativis hactenùs indicatis, maxima ſemper veneratione habita eſt hæc Divi Petri Cathedra, Rituſque vigebat vetus mittendi Neophytos recens baptizatos ad Cathedram Petri venerandam, ut colligitur ex verbis S. Leonis Papæ, ubi ait: *Quoniam Petrus, qui in propria Sede vivit, & præſidet, præſtat quærentibus fidei veritatem*, nempè quaſi ab ea fidei veritatem quæſituros. Eadem pietate inducti mille& quingentorum annorum curriculo Chriſti-fideles, eam inter Sanctorum reliquias ſervatam venerati ſunt, ejuſque ſolemnem diem feſtum Pontificia diplomata ſanciverunt. *Erat antiquitùs in Baſilica Vaticana tertium delubrum* (ut loquitur Panvinius) *& Altare proximè fuit S. Adriani Papæ, in quo ſervabatur Cathedra S. Petri Apoſtoli*; pag. verò 55.

De Sept. Eccleſ. pag. 41.

eam

TABVLA 44.

CATHEDRA S. PETRI AB EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO EXORNATA SVB ALEXANDRO VII.



…ronymus Frezza incidit

eam inter reliquias recenſet. Jacobus Grimaldus in tabulario Reliq. Baſil. Vatic. hæc adnotavit de loco, in quo ſuo tempore Cathedra ſervabantur: *In Tabernaculo, quod extat in Cappella veteris Baſilicæ SS. Servatii, & Lāberti, ac ſacrarum Reliquiarum ex latere Evangelii in medio parietis, ſuis portis recluſo, intùs ſerico panno rubro ex parte poſteriori cum vexillo S. Hyacinthi tecto religiosè cuſtoditur Cathedra, in qua Petrus Apoſtolorum Princeps, primùm Romæ reſedit, nobili tegumento ex auro, & ſerico ad flores magnos rubros criſpante auro cum imaginibus Sixti IV. tota contegitur.*

De hoc panno aureo Raphael Volaterranus hæc habet in ſuis Diariis „ [Die 2. Februarii. Pontifex (Sixtus IV.) viſitavit Baſilicam S. Petri, & obtulit Sacrario Baſilicæ aureum pannum ad operiendam Cathedram Apoſtoli Petri, quæ in eodem Templo cum ſumma veneratione ſervatur, ac ſe præſente juſſit illam operiri eo munere, & taliter ornatum in locum ſuum deferri mandavit à majoribus Templi Sacerdotibus incenſis cereis præcedentibus, cantantibus quoque nonnullis ad cæremoniam parentibus. Ann. 1480.

Hujuſmodi munus obtulit Sixtus ad operiendam Cathedram, ut antiquum morem de Sedibus primorum Pontificum ornandis renovaret, de qua conſuetudine Baronius ad ann. 45. nu. 11. & Sanctus Auguſtinus ad Maximum Epiſcopum Donatiſtarum, aliique apud Phœbeum. Paulus inſuper IV. ſolemnem Romani Cleri ſupplicationem die 18. Januarii ad Cathedram Sancti Petri ligneam, tanquàm ad veritatis Magiſtram, Divinorumqe Interpretem arcanorum, ſingulis annis faciendam inſtituit. Præterea juſſit ab utroque Clero Officium, & Miſſam ſub ritu duplici cum feſto celebrari anno 1558. & Miſſam coram Pontifice, & Cardinalibus in Vaticana Baſilica annuatim ſolemni ritu recitandam reſtituit, quem Paulum hujus feſti Reſtauratorem, non Inſtitutorem fuiſſe advertit Petrus Galeſinus in Martylogio impreſſo Venetiis anno 1578. die 18. Ianuarii. Tom. I. Epiſt. 203. pag. 85. Panvin. de præſt. Baſil. lib. 5. cap. 4. Paul. IV. Conſtit. 13. §. 1.

Certis propterea diebus populo viſendam fuiſſe expoſitam narrat Antonius Ricciullus Archiepiſcopus Coſentinus in ſuis lucubrationibus, ut ſi ſola Petri umbra proderat ad infirmos ſanandos, utique multò magis Sedes illa, quæ Cathedra fuit Apoſtolicæ prædicationis. Ejus expoſitionis ſacram pompam, ſeu cæremonias luculenter enarrat Franciſcus Maria Torrigius de ſacris Cryptis parte 2. pag. 562. Lib. 1. c. 6. Act. cap. 5.

Servabatur olim hæc Cathedra propè Januam, quàm Sanctam vocabant, indè tranſlata ad Altare Sancto Hadriano ſacrum, ex quo iterùm ad Altare Sanctæ Annæ in Sacrario Baſilicæ, ubi illam extare ſub Nicolao V. ſcripſit Tyberius Alpharanus. Anno demùm 1634. in Sacello, quod proximum eſt januæ Templi ad meridiem collocatæ Urbanus VIII. Altare extruxit, ut ibi ad publicum Populorum cultum exhiberetur.

Supererat ut ad perficiendam Romanæ hujus Cathedræ ſolemnitatem, quidquid de ejus celebritate deerat Pontifex Alexander VII. inſtauraret, quòd opus certè ſingulari ſua pietate, & animi magnitudine fæliciter exegit. Novum ille & majeſtate plenum ad Baſilicæ Apſidem apparatum exhibuit ad Urbem confluentium oculis, ut eâ, qua par eſt reverentiâ colorent, collatamque Petri Succeſſoribus Poteſtatem in ligneâ Cathedrâ ſplendidiſſime exornatâ, debito honore proſequerentur.

Eam igitur ęrea aliâ Cathedra ſuperinducto auro incluſâ, & manibus quatuor Eccleſiæ Doctorumquorum duo Latini ſunt, totidemque Græci, ſuſtentatâ, opere tam molis, quàm artis mirando conſtituit. Illud exhibet Pontificium Numiſma, quod anno 1663. ſui Pontific. VIII. cudit Alexander; ſed cum in anguſto orbiculi ſpatio omnes ornatus partes haud potuerint diſtinctè inſculpi, nec verbis expreſſas oculo ſubiicere calamus poſſit, illud in ſequenti Tabula 44. exhibuimus, diligenter è prototypo delineatum à Hieronymo Frezza juvene pari peritia, ac ſolertia prædito. *Fig.* 44.

Adſunt quatuor æneæ Statuæ auro circumtectę palmis ſeptemdecim altæ, quarum duæ Primæ Sanctum Ambroſium Mediolanenſem, & Sanctum Auguſtinum Hyponenſem Antiſtites repreſentant. Secundæ verò Sanctum Athana-

ſium

ſium Patriarcham Alexandrinum, & Sanctum Joannem Chryſoſtomum Patriarcham Conſtantinopolitanum, qui ſacris infulis circumamicti totam Cathedrę molem porrectis manibus extollunt. Cathedræ ampla imminet feneſtra vitreis laminis obducta, in quibus Spiritus Sanctus Columbæ ſpecie inter lucis radios exprimitur. Cæleſtium præterea Spirituum circumſtat Chorus, qui diverſa manuum actione, parem erga ſubjectam Cathedram cultum exhibent. Totam æneam molem ſuſtinent baſes è vario marmore compoſitæ, & gentilitio Ghiſiorum ſtemmate æreo, hinc indè appoſito, exornatę.

Ut verò ejus pretioſi operis magnificentia clariùs innoteſcat, in quo quatuor annos Artifices conſumpſere, ideſt ab anno 1663. ad 1667. non incongruum erit hùc adducere ingentes auri impenſas in eo fabricando factas, quas è recentioribus fabricę computis in unam ſummam redegit Eques Fontana, affirmans fuiſſe centum & ſeptem millia quingenta & unum ſupra quinquaginta ſcuta, (Lib.6. c.4)

Ex hac ſumma Equiti Bernino in præmium delineationis fuerunt erogata	ſc.	8000.
Joanni Artuſio de Piſcina Artifici fuſoriæ artis perito pro ſuſcepto labore	ſc.	28000.
Pro expoliendis Statuis	ſc.	4000.
Pro auro ſuperinducto	ſc.	6000.
Pro labore, quo uſi ſunt Artifices in auro ipſo æri ſuperinducendo	ſc.	3000.
Æris verò pondus æquavit	lib.	219061.
Ex his Statua Divi Ambroſii habuit	lib.	34023.
Simulacrum Sancti Auguſtini	lib.	30791.
Sancti Athanaſii	lib.	23652.
Sacti Joannis Chryſoſtomi	lib.	27791.

Quòd verò ſuperfuit ex ea ſumma cętera ornamenta ſibi vendicarunt.

Tali exornatam æneo, aureoque apparatu Divi Petri Cathedram, quæ ſacri ſemper fuit honoris teſſera, & ſacræ juriſdictionis ſymbolum, ut loquar „ cum Valeſio Chimentellio [ab antiquo ſitu vindicavit Alexander, cultamque & communitam decentiſſima ſtatione ad perpetuam venerationis ſecuritatem repoſuit, memor ille Pontificem Romanum Cuſtodem Sedis Apoſtolorum Petri, & Pauli vocatum eſſe à Gabriele Archiepiſcopo Neſa, compellante Rom. Pontificem in calce Synodi Chaldæorum]. Juſſit poſthac ne oſcula, ac manus damnoſa contingant, ſed corda, atque oculi tantùm [ſint religioſi,ſoluſque reverentiæ honor contrectet. Ærea Romanæ Eccleſiæ Doctorum Quadriga jàm ſacrum pondus meritò in Cælum provehit, ſed Auctor Alexander VII. ſuaſque mens, atque conſilium extitit auriga]. Sic Alexandrum ipſum allocutus eſt idem Chimentellius in ſua diſſertatione de „ marmore Piſano [Sic geruli illi Patres, ubi hac Sede Petri, quàm diutiſſimè ſis defunctus, te quoque ſuſtollant, beati itineris comites, ac ſempiternę jucunditatis ſocium habeant in Cęlis, quos tu ad tanti pignoris inclytum pondus, ac tutelam in terris conjugaſti.

(In marmore Piſano cap. 19.) (Apud Raynaud. pag. 35. coronæ aureæ Pontif.)

Placet huic excelſæ moli inſcriptionem addere, quæ in caſtro doloris poſt tanti Pontificis mortem ingenioſus Auctor appinxit, videlicèt:

FER-

CAPUT XXIII.

FERREAM TEMPESTATEM TIMENS SAPIENS ALEXANDER,
CATHEDRAM PETRI,
ARBITRAM TEMPORVM,
OPERE AVRO MAGNIFICE ORNAVIT.
SIC DOCVIT NONNISI PER
PETRI SEDEM VIGERE
AVREAM ÆTATEM.

CAPUT XXIV.

De Sacra Beati Petri Coſeſſione, à variis Pontificibus, & præcipuè ab Vrbano VIII. exornata.

SUPEREST Altare Baſilicæ præcipuum, ſub quo Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli Sepulchrum conditur triplici Numiſmate à duobus Summis Pontificibus indicatum. Primum anno 1605. cuſum Pauli V. effigiem in antica parte oſtentat, in poſtica verò Aram Divo Petro ſacram, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA. Secundum verò anno 1626. in lucem editum, tertium demùm anno 1633. ſub Urbano VIII. cujus ambo præferunt imaginem, & ſimùl in parte obverſa eamdem Aram diverſimodè exornatam, ſed adjectis iiſdem prorsùs verbis: ORNATO SS. PETRI, ET PAVLI SEPVLCHRO.

Hoc illud eſt, cujus ſtructura non tantùm omnes Baſilicę partes ſuperat, ſed cæterorum in Urbe Templorum (pretioſa quamvis, & ſplendida ſint) ornamentis longè antecellit. Hìc enim Summorum Pontificum pietas trecentorum, & ampliùs annorum curriculo omnia ſtudia, ac vires certatim impendere, ut univerſæ Eccleſiæ Princeps, & Chriſti Vicarius in ſacra Sepulchri pompa perennem, qua in Cælis fruitur, gloriam cunctis Fidelibus oſtentaret. De hoc loco in Breviario Romano die 18. Novembris feſto Conſecrationis Baſilicæ hęc habentur. Semper fuit inſignis ea Vaticani pars, quàm Sancti Petri Confeſſionem appellabant; nàm eò Chriſtiani ex omnibus Orbis terræ partibus tanquam ad Fidei Petram, & Eccleſię Fundamentum convenientes locum, Principis Apoſtolorum Sepulchro conſecratum, ſumma religione, ac pietate venerabantur. Hùc ſemper cunctarum Nationum Fideles, longiſſimis itinerum intervallis magno labore ſuperatis, properarunt, ut in obſequii ſignum pretioſa dona deponerent, & oſcula figerent humo Petri ſanguine cruentata. Hùc Viri Sanctitate præclari, hùc Regiis titulis inſignes, hùc Imperatorum diademate decorati. Quamobrem magnus Conſtantinopolitanus Patriarcha auro *Hom.6. in epiſt. 2. ad Corinth.*
„ ſuo calamo hęc eleganter expreſſit [Servorum Chriſti (Apoſtolorum) ſplen-
„ dida ſunt Sepulchra, quę Urbem maximè Regiam occupaverant, & dies
„ perſpicui ſunt, diem feſtum Terrarum Orbi facientes, non ædificiorum am
„ plitudine, & ſplendore, ſed quòd ampliùs eſt, convenientium ſtudio; & ipſe
„ ille purpura peregrè proficiſcitur, & Sepulchra illorum complexurus, & fa-
„ ſtu depoſito contingit, Sanctos rogans, ut ſibi apud Deum patrocinentur, *In demonſtrat. adverſ. Gent.*
„ Tabernaculorum Opificem, & Piſcatorem patronos etiam mortuos depreca-
„ tur ille Diadema geſtans]. Et albi [Etiam Romæ, quæ Urbium eſt regaliſ-
„ ſima, relictis omnibus ad Sepulchra Piſcatoris, & Pellionis currunt, & Re-
„ ges, & Præſides, & Milites, &c.] Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza, nunc Archipresbiter Sanctæ Mariæ in Coſmedin, inter Opuſcula æquè pia, & ſacra eruditione plena librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*,

in quo penè innumeros refert pios Viros, qui ad ſacra hæc Limina acceſſerunt, ubi inquit Chryſoſtomus, *Piſcator Petrus etiam poſt mortem reſplendet Sole clarior*. Hinc jure Carolus Magnus, ut refert Torrigius, in quodam privilegio conceſſo Miniſtris Templi Sancti Salvatoris in Laterano, illis impoſuit, ut ad S. Petri Sepulchrum advenas ducerent, illique Cuſtodes aſſignavit S. Leo Pontifex Magnus, referente Anaſtaſio. Hic conſtituit ſuper Sepulchra Apoſtolorum Cuſtodes, qui dicuntur Cubicularii, ſeu Cappellanos ex Clero Romano, qui etiam vocati fuerunt Manſionarii Oratorii S. Petri, ſeu Scholæ Confeſſionis Beati Petri, ut legitur in quodam codice ſcripto ſub Benedicto IX. anno 1037. ſervato in Archivo Vaticano. Tot itaque ſunt hujus Beati Apoſtoli Sepulchri prerogativæ, ut meritò illud dici poſſit:

Homil. in Pſal. 48.
Pag. 527
Torrigius pag. 527.

--- --- --- Quæ diviſa beatos
Efficiunt, tu collecta tenes.

Sed ut methodo aliqua breviter expediamus quamplurima, quæ de hoc Beati Petri Sepulchro dici poſſunt, quærendum primò eſt, quibus de cauſis Confeſſionis nomine à Summo Pontifice Urbano VIII. vocatum illud fuerit, à Paulo verò V. Sepulchrum.

Sciendum igitur, inquit Joannes Stephanus Durantes Conſiliarius ſacri Conſiſtorii Regii, ac primus Præſes Senatus Toloſani in tractatu cruditiſſimo, quem ſcripſit de ritibus Eccleſię Catholicæ, quòd Confeſſio pro Sepulchro, vel Corpore Martyris quandoque uſurpatur. Frequens eſt hęc vox in Pontificali Sancti Damaſi *antè Confeſſionem Beati Petri*; de qua Petrus Urbevetanus, ut legimus in libello Ordinis Romani, *Confeſſio*, inquit, *eſt Capſa, vel Sepulchrum, vel ipſum Corpus Petri conditum ſub Altari*. Idem notat aliquando nomine *Confeſſionis* indicari Eccleſiam, quæ *Martyrium* à Cręcis dicebatur, citatque Anaſtaſium Bibliothecarium in vita Sixti III. Papæ. *Sixtus*, inquit, *fecit Confeſſionem Sancti Laurentii, Martyria cum columnis prophyreticis, & ornavit transcanam, fecit quoque ibi ad Confeſſionem Sancti Laurentii*. Dicebatur etiam ædes ſacra *Martyrium* à Cræcis, eòquòd in ea Martyrum reliquię jaceant; vel eorum memoria recolatur, inquit Iſidorus lib. 15. de orig cap. 4. Sic Baſilicam Vaticanam Martyrium Apoſtolorum appellarunt Sanctus Chryſoſtomus, & Sanctę Romanæ Eccleſiæ Prothonotarii, qui Cręcè, Latinèque res geſtas Martyrum ſcripſerunt. *Martyr* enim Cręcè *Teſtem*, vel *Confeſſorem* ſignificat, eaque vocabula veteres confundebant. Ambroſius lib. 2. de Fide. Undè quemadmodū à *Martyre Martyriū*, ità à *Confeſſore Confeſſio* manavit. Diciturque Ecc. in qua Martyris ſive Confeſſoris memoria veneratur. *Martyres* ſiquidem dicebantur, qui in tormentis uſque ad mortem perſeverabant in profeſſione Nominis JESU Chriſti; *Confeſſores* verò, qui in Carcere, vel tormentis citrà mortem conſtantes, atque parati mortem ſubire, confeſſi erant Chriſtum, quòd ex S. Cypriani epiſt. 6. & 7. lib. 2. colligere licèt. Jàm Sanctis omnibus, etiam tormenta perpeſſis, Confeſſoris nomen tribuitur. Floravantes autem Martinellus ait ſe vidiſſe ſubterranea antiquiſſima cubicula in Cryptis Romanis pręcipuè, in quibus Sepulchra Martyrum erant, quę cubicula Confeſſiones dicebantur, nec ob aliam cauſam (ait Bulengerus) quia in ipſius Martyris Altaris, palliis, aut tabulis argenteis, marmoreiſque Confeſſio Sanctorum expreſſa erat.

Lib. 1. c. 1.
Hiſtoria di S. Maria in Via lata pag. 120.
De Templo lib. 3. c. 33.

Locus, qui à nobis dicitur *Confeſſio*, multis nominibus apud Antiquos ſignificabatur. Primò *Martyrium*, & à Latinis *Dormitorium* dictum fuiſſe edidit Joannes Caſtillioneus Antiquit. Mediolan. parte 1. faſciculo 2. quòd in eo piorum Corpora requieſcerent potiùs dormientia, quàm mortua, & expectantia diem illam, in qua glorioſa in Cęlum aſcendent, cum Chriſto regnatura, ſive quòd Piorum mors ſomnus ſit, & quies. Eas certè ob cauſas Germani pulcherrimo nomine *Agri Dei* Cœmeterium vocant, quòd ſcilicèt in eo Deus ſuam ſementem, ac ſegetem habeat, quam ſub finem Mundi, tanquàm meſſi jàm maturam demetet & in Cęleſte horreum invehet.

Vocata etiam fuerunt Beatorum Petri, & Pauli Sepulchra *Apoſtolorum*

Li-

Limina, ut apparet in vetuſtiſſimo codice Bibliothecæ Vaticanæ ſub nu.5516. relato à Floravante Martinello de Templo S. Mariæ in Via lata, qui in ſuis adnotationibus addit hanc latinam dictionem locum ſignificare, in quo aliquis commoretur, juxtà illud Virgilii: Pag. 119

--- --- --- Signoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt.

Quod optimè convenit Baſilicæ, in qua inſunt eorum Sepulchra. Addit Martinellus eamdem latinam dictionem cum Portubus Maris convenire, qui à Græcis *Limena*, à quo verbo *Limenarchæ* dicuntur eorum Gubernatores; ſunt namque Sepulchra veluti corporum Portus, ubi poſt periculoſum hujus vitæ curſum tuta requieſcunt à laboribus ſuis,

Veſtigia inſuper dicta ſut, & *Memoriæ* ab antiquis Apoſtolorum Sepulchra, ut legitur in Martirologio die 21. Auguſti de Sancto Paterno Martyre, qui Alexandriâ Memorias Apoſtolorum petiit. Apud Sirmondum in vita Sancti Martini ſic: *Deindè ſpontè ſua Pyrro veniente Romam ad Veſtigia Beati Petri &c.* Et apud Sanctum Auguſtinum lib. 22. cap.10. de Civitate Dei: *Martyribus noſtris non Templum, ſed memorias ſicuti hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt ſpiritus, fabricamus, ut ibi ſacræ eorum Reliquiæ ſerventur.* Loquens Anaſtaſius de Anacleto Pontifice, qui primus Beatorum Apoſtolorum Corpora in Sepulchro condidit, ſic ait. *Anacletus Memoriam Beati Petri conſtruxit, & compoſuit.* Hinc Latini *Monumenta* appellarunt *Sepulchra*, & duplici quidem de cauſa. Primò, ut ait Divus Auguſtinus apud Spondanum, quia eos, qui viventium oculis ſubtracti ſunt, ne oblivione etiam cordibus ſubtrahantur, in memoriam revocant, & admonendo faciunt cogitari. Secundò, quia ſupra Sepulchra mortuis juſta annuatim perſolvebant, juxtà illud Pauli epiſt. ad Roman. *memoriis Sanctorum communicantes*, & Divi Cypriani apud Baron. anno 253. num.40. *Deindè, & dies eorum, quibus excedunt adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare poſſimus.* Bibliothecarius, quem ſupra citavimus *Loculum* appellavit hanc Beati Apoſtoli Confeſſionem, ubi loquens de Baſilica à Conſtantino extructa ait, cujus *Loculum cum Corpore Sancti Petri recondidit, & ipſum Loculum undique ex ære Cyprio concluſit, quod eſt immobile.* De Cæmet lib.1. pat.3. cap.14. n.3.

Explicatis nominibus, quibus Sancti Petri Sepulchrum ab Antiquis ſignificabatur, ipſam Sepulchri, ſeu Confeſſionis fabricam inquiramus. Antequàm illa nobiliſſimo Mauſoleo ex ære exornaretur ab Urbano VIII. huic Pontifici Maximo opuſculum obtulit Michael Lonigus Auctor eruditiſſimus, & ſub Paulo V. Cæremoniarum Magiſter, Leonicum appellat Leo Allatius in libro de viris illuſtribus pag.197. Carolus Cartari eumdem laudat in tract. de roſa aurea pag.10. & Laurus in orcheſtra. Tale opuſculum MS. extat in Archivo Arcis Sancti Angeli, teſte Ludovico Jacobo à Sancto Carolo, ejuſque exemplar vidi in Bibliotecha Ghiſiana additum libro de Præſtantia Baſil.Vatic. ab Honuphrio Panvinio conſcripto, & percommodè legi acceptum ex Muſeo præclari Viri Jo: Antonii de Moraldis bonarum Artium ſtudioſiſſimi, in quo etiam aſſervatur. Illi hunc titulum appoſuit [Breve relazione del ſito, qualità, e forma antica della Confeſſione ſacratiſſima di S.Pietro; ove ſi raccontano ancora molti ornamenti fatti in quella in varii tempi da diverſi Sommi Pontefici, alla Santità di Noſtro Signore Papa Urbano VIII. Continet illud approbationem doctiſſimi Viri Fratris Nicolai Riccardi Studiorum Regentis apud Sanctam Mariam ſupra Minervam, his verbis expreſſam [D'ordine del Reverendiſſimo Padre Maeſtro del Sagro Palazzo hò veduta, e conſiderata queſta relazione, e la giudico non ſolamente piena di belliſſime antichità Eccleſiaſtiche, e ſingolare erudizione; ma aggiuſtatiſſima al vero; e che debba eſſere di molta conſolazione a'Lettori, che, ſecondo il dovere, ſono amanti di quel luogo Sagroſanto, di cui ſi moſtra l'Autore tanto divoto, e zelante]. Plura in eo texuit hìc Auctor. Primò aſſerit *Confeſſio-* In Bibliot. Pontif.lib.2

nem illam cubiculum fuiſſe ſub Ara maxima apertum, ad quod per gradus marmoreos deſcendebant, & cancellis ferreis munitum, ejus teſtudinem columnis ſuſtentari in quatuor angulis collocatis: In medio Aram fuiſſe, in cujus fronte feneſtra, per quam foramen videbatur in pavimento, ſub quo loculus, cum argentea theca in majori ænea incluſa DD. Apoſtolorum Corpora continente. Extrà cubiculum ſupradictum, quod appellabatur *Confeſſio*, duodecim fuiſſe columnas, è pario marmore exciſas, quarum ſex magis ab illo remotæ rubris lapidibus conjungebantur, quos Rugas antiquitus appellabant, deindè Pectoralia eo quòd à pavimento uſque ad pectus hominis genuflexi aſſurgerent, ſpatio tamen intermedio cancellis ferreis munito. Hęc omnia pluribus probare conatur Lonigus ex quibus aliqua hic delibamus atque opuſculum ejus integrum, quamvis italico ſermone ſcriptum in fine hujus hiſtoriæ apponemus.

Quòd fuerit reconditum, & ſubterraneum cubiculum, probat ex Anaſtaſio in vita Hadriani I. ubi narrans Caroli Magni donationem, ait, „ quam prius ſuper Altare Beati Petri, & poſtmodùm intùs in ſacra Confeſſione po„ nentes tam ipſe Francorum Rex, quàm ejus Judices, &c. Et loquens de „ eodem Pontifice ſubdit [ob nimiùm amorem Confeſſionem Beati Petri in„ tus totam ex auro puriſſimo laminis, diverſiſque hiſtoriis comptè ornavit, „ & fecit intùs in Confeſſione in modum Evangeliorum ex auro obrizo]. In „ vita autem Leonis III. [fecit intrà Confeſſionem Salvatorem ſtantem dexte„ râ, lævâque ejus BB. Petri, & Pauli Apoſtolorum imagines]. Rursùs in „ vita Hadriani, loquens de Carolo Magno, cum Romam primùm petiiſſet, „ ait [Deſcendentes pariter (Pontifex, & Carolus) ad Corpus Beati Petri, „ cum Judicibus, &c.] Ità in vita Leonis III. [Idem verò Beatiſſimus „ Pręſul idipſum deorſum, ubi Sacratiſſimum Corpus Principis Apo„ ſtolorum requieſcit, renovavit imaginem, &c. Item Cameram „ Beati Petri Apoſtolorum Principis in omnibus deſtructam, atque di„ rutam, exemplo olitano (ideſt antiquo) exculpens, diverſis coloribus „ à novo fecit.

Confirmat hæc omnia Benedictus Canonicus, qui vixit tempore Cœleſtini II. circa annum 1144. in ſuo rituali MS. ubi legitur [Media nocte ſurgens „ audito ſigno D. Papa, cum omnibus Ordinibus ad S. Leonem venire debet „ &c. deindè aſcendit ad Altare majus, & incenſat, &c.] Quæ verba abundè indicant illum Pontificem è Confeſſione exire, ut ad Altare majus aſcenderet.

Petrus item Mallius loquens de vigiliis, quæ fiebant ad Pallia Pontificia, affirmat illa fieri in Confeſſione, ad quàm deſcenſum præbebant ſcalæ indicatæ ab eodem Anaſtaſio in vita Hadriani I. his verbis [Aſpectum verò Altaris „ ſuper eandem Confeſſionem, atque dexterâ, lævâqua parte, juxtà „ gradus jàm dictæ Confeſſionis.]

Eam cancellis munitam fuiſſe affirmat idem Bibliothecarius [Hic verò egre-
Pag. 171. „ gius Sacerdos Confeſſionem Beati Petri totam ex auro puriſſimo ornavit, „ pondera trecentarum librarum ponens, & in poſtem ſuperiùs ejuſdem Sa„ cræ Confeſſionis auri mundiſſimi libras treſdecim, pari modo & ipſius Apo„ ſtoli Confeſſionis liminari inferiori libras vigintiquinque [: De his cancel„ lis loquitur etiam Onuphrius Panvinius lib. 3. cap. 4. Innocentius III. can„ cellum æreum antè Confeſſionem ſub Altare S. Petri fecit, qui ab adeunti-
Cap. 8. bus paſſim populis deoſculari ſolet]. Gregorius Turonenſis de gloria Marty„ rum [Hoc enim, ait, Sepulchrum ſub Altari collocatum valdè rarum ha„ betur, ſed qui orare deſiderat reſeratis cancellis, quibus locus ille ambitur, „ accedit ſuper Sepulchrum, & ſic feneſtrella parvula patefacta immiſſo in„ trorſum capite, quæ neceſſitas premit, efflagitat.

Ex quibus verbis probatur hanc *Confeſſionem* ſub Altari majori fuiſſe collocatam, & in ea aliud Altare fuiſſe, ſub quo Sacra Corpora ſervabantur. Hoc retulit Sanctus Petrus Damianus epiſt. ad Agnetem Imperatricem his verbis „ [Sub arcana quoque Beati Petri Confeſſione antè Sacrum Altare me ſedere

feci-

„ feciſti, & per lugubres gemitus, & amara ſuſpiria, &c.] Retulit Anaſta-
„ ſius in vita Hadriani I. [Cancellos antè eandem Confeſſionem ex auro fuiſ-
„ ſe penſantes libras *56.* fecit ſimùl in Altari intùs in Sacra ultrò citròque
„ Confeſſione imaginem in modum Evangeliorum]. Aſſerit Mallius in
hoc Altari ſingulis diebus unum è ſeptem Presbyteris Cardinalibus Sacrificium
offerre, videlicèt die Dominico Presbyterum Cardinalem tituli Sanctæ Marię
Tranſtyberim, feria 2. Sancti Chryſogoni, feria 3. Sanctæ Cæcilię, feria 4. San-
ctæ Anaſtaſiæ, feria 5. Sancti Laurentii in Damaſo, feria *6.* Sancti Marci, Sab-
bato Sancti Martini in Montibus, quibus poſteà Epiſcopos ſubſtituit Stepha-
nus Pontifex ejus nominis IV.

Sub eo Altari BB. Apoſtolorum Petri, & Pauli Oſſa primùm poſuerant
aliquot Viri Sancti (quos nemo unquam viderat, nec poſteà videre potuit) ut Aring. lib. 2.
legit Arringus in quodam codice MS. Lateranenſi, vel potiùs Sanctus Ana- cap. 5.
cletus Pontifex, ut refert Sanctus Damaſus in Pontificali, cujus Sepulturæ
hiſtoria extabat olim coloribus expreſſa in antiqua Templi porticus fronte, quę
antequàm cum porticu ipſa aboleretur, artificum pennicillo excepta fuit, & in
ejuſdem Baſilicæ Archivo aſſervatur, & proponitur contemplanda in ſuis pagi-
nis ab Arringo: Ex quo loco Caliſtus ea oſſa tranſtulit ad catacumbas, nè peri-
rent, cum Eliogabalus, teſte Lampridio, omnia Sepulchra in Campo Vaticano ſo- In vita.
lo penitùs æquaret, ne impedimento eſſent curribus, quos quatuor Elephan-
tibus ipſemet in ludis agebat.

Si tamen fides danda eſt Panvinio, cujus opinioem refellit Baronius, In addit. ad
adhæretque Sancto Gregorio, qui ſcribens Conſtantiæ Auguſtæ ait [eo tem- Platin. de Pontif.
„ pore, quo paſſi ſunt Apoſtoli ex Oriente Fideles veniſſe, ut eorum Corpo- Tom. 2.
„ ra tanquàm Civium ſuorum repeterent, ideòque clàm ea ſuſtuliſſe, ſed du- ann. 221. Libr. 3.
„ cta uſque ad ſecundum Urbis milliarium in loco, qui dicitur ad Catacum- ep. 30.
„ bas, collocaſſe, ſed dùm ea exindè levare omnis eorum multitudo conve-
„ niens niteretur, ità eos vim tonitrui, atque fulgoris nimio metu terruiſſe,
„ atque diſperſiſſe, ut talia denuò nullatenùs attentare præſumeret. Tunc au-
„ tem, inquit Divus Gregorius, exeuntes Romani, eorum Corpora, qui hoc
„ ex Domini pietate meruerunt, lævaverunt, & in locis, in quibus nunc ſunt
„ condita poſuerunt.

Bibliothecarius verò in Cornelio inquit [Hìc temporibus ſuis rogatus à
„ quadam Matrona Lucina, Corpora Apoſtolorum Petri, & Pauli de Cata-
„ cumbis lævavit noctu, Beatus verò Cornelius Epiſcopus accepit Corpus
„ Beati Petri Apoſtoli, & poſuit juxtà locum, ubi crucifixus eſt inter Corpo-
„ ra SS. Epiſcoporum in Templo Apollinis in montem aureum in Vaticano Pag. 428.
„ Palatii Neroniani *6.* Kal. Julii]. Ad quæ verba Illuſtriſs. Scheleſtrates in
„ ſuis notis hæc habet] Quę in Actis Cornelii traduntur de Corpore Beati
„ Petri, quod ab eo poſitum fuit juxtà locum, ubi crucifixus eſt in monte au-
„ reo in Vaticano, indicant etiam tranſlationis diem ab Eccleſia Romana ce-
„ lebrari. Quomodò autem factum ſit, quòd Corpus Beti Petri ab Anacleto
„ adhùc Presbytero in Vaticana reconditum, rursùs à Cornelio hùc tranſla-
„ tum ſit duabus de cauſis contigere potuit, vel quia verum eſt, quod Gre-
„ gorius Magnus tradit lib. 3. epiſt. 30. ad Conſtantiam Auguſtam, quòd
„ Orientales ea auferentes, dùm Romani illos inſequebantur, ea ad ſecundum
„ Urbis milliarium in Catacumbis collocarint, indèque à Cornelio tranſlata
„ ſint; vel quia Fideles in Cryptis Vaticanis detecti ſub Caliſto Papa, cum
„ Corporibus Petri, & Pauli ad Catacumbas confugerent, ubi & Romani
„ Pontifices à Fabiano ſepeliri cæperunt; unde rogatu Lucinæ Cornelius ea-
„ dem in Vaticanum tranſtulit, ut pluribus probat Onuphrius in hiſtoria
„ MS.

Sed in re ambigua unuſquiſque, ut libet, ex animi ſui ſententia opinetur.
Quod certum eſt, affirmamus, nunquàm ab eo loco dimoveri illud contingiſſe
à tempore, quo à Conſtantino Magno Templum Vaticanum excitatum fuit
„ [In eo enim constructo, piiſſimus Imperator ex rogatu Sylveſtri Epiſcopi
„ (verba ſunt Anaſtaſii) Baſilicam Beato Petro Apoſtolo in Templo Apolli- In Sylveſtro
nis,

„ nis, cujus loculum (ideſt capſulam; ſeu conditorium) cum Corpore Sancti „ Petri recondidit. Ipſum loculum (quem Romanus Canonicus ſcripſit fuiſſe „ argenteum) undique ex ære Cyprio concluſit, quod eſt immobile, ad caput „ pedes 5. ad pedes pedes 5. ad latus dextrum pedes 5. ad latus ſiniſtrum pe- „ des 5. ſic incluſit Corpus Beati Petri Apoſtoli, & recondidit.

Quàm amplum fuerit cubiculum, in quo Altare Beati Petri, ſeu memoria condebatur incertum omninò eſt. Conjecturis tamen illud non anguſtum fuiſſe deprehendimus, affirmante Anaſtaſio in vita Hadriani I. [quòd cum „ Carolus Francorum Rex in Baſilica Beati Petri à Romano Pontifice exce- „ ptus, deſcenderunt pariter ad Corpus Beati Petri tùm ipſe Sanctiſſimus Pa- „ pa quàmque antefatus Excellentiſſimus Francorum Rex cum Judicibus Ro- „ manorum, & Francorum. A Benedicto etiam Canonico accepimus in ea, dùm Sacra peragerentur, permanſiſſe Pontificem, Purpuratos, Cantores, Cubicularios, Subdiaconos, cæteroſque Eccleſiæ Clericos, quorum quidem numerus haud erat exiguus.

Quanta animi ſui devotione hanc Sacram Petri Confeſſionem Pontifices venerarentur, non adeò facilè dictu eſt. Ejus tamen argumenta luculenter indicant munera, quibus eam certatim exornarunt. Aliqua nos indicabimus, ſervata temporum ſerie ex libro Pontificali accepta, eiſdemque verbis, quibus Poſterorum memoriæ mandavit Anaſtaſius, cui liber ille tribuitur, quamvis ſermone ſit rudi, & penitùs barbaro, *apud eum tamen magis cum ſimplicitate veritas, quàm cum fuco mendacia valuerunt*, ut ait Baronius; verùm quia quo anno illo ſint facta non liquet; ideò annum adnotamus, quo ſaltèm Pontifex nominatus vivebat.

Tom.9. ann.795. num.22.

Anaſt. Poſt Divum Silveſtrum, qui fecit Cameram Baſilicæ ex trimma auri fulgentem, & ſuper Corpus Beati Petri, quod ære concluſit, fecit crucem ex auro puriſſimo penſantem libras 150. in menſuram loci, ubi ſcriptum eſt litteris puris nigellis in cruce: *Conſtantinus Auguſtus, & Helena Auguſta hanc Domum Regali ſimili fulgore corruſcantem auro circumdant.*

Anno 430. Cæleſtinus I. ornavit de argento Confeſſionem Beati Petri Apoſtoli, quæ habet libras quadraginta.

Anno 435. Sixtus III. ornavit de argento Confeſſionem Beati Petri Apoſtoli, quod habet libras quadringentas.

Anno 450. Leo I. Cameram, ideſt teſtudinem Beati Petri ornavit.

Severan. pag.112. Anno 465. Hylarus obtulit duo vaſa aurea, quorum pondus quindecim libras explebat pretioſis lapillis exornata.

Anno 483. Symplicius aliud vas aureum quinque librarum.

Anno 520. Hormiſda trabem argenteam impoſuit, cujus pondus erat librarum 1400. binos inſuper argenteos 40. librarum ad lampades ſuſtinendas.

Anno 560. Pelagius II. inveſtivit Corpus Beati Petri Apoſtoli tabulis argenteis deauratis.

Boron. com.8. Anno 636. Honorius I. temporibus ſuis renovavit cymilium, vel ſupellectilem Beati Petri Apoſtoli, inveſtivit Confeſſionem Beati Petri ex argento puro, quod penſat libras 187. fecit & ceroſtatas majores ex argento puro, duos, qui ſunt antè Corpus Beati Petri Apoſtoli penſantes ſinguli libras 62.

Anno 700. Sergius donavit Timiamaterium aureum majus cum columnis, & cooperculo, in quo incenſum, & odor ſuavitatis feſtis diebus, dùm Miſſarum ſolemnia celebrarentur, Omnipotenti Deo opulentiùs mittebatur.

Anaſt. Anno 740. Gregorius III. ſex columnas onychinas volutiles ſtatuit antè Confeſſionem, ſuper quas poſuit trabes, & veſtivit eas argento puriſſimo, in quibus ſunt expreſſæ ab uno latere effigies Salvatoris, & Apoſtolorum, ab alio Dei Genitricis, & Sanctarum Virginum, poſuitque ſuper eas lilia, & pharos argenteos librarum 700.

Anno

Anno 780. Adrianus I. Confeſſionem Beati Petri totam intùs ex auro puriſſimo in laminis, diverſiſque hiſtoriis comptè ornavit, ponderans 300. librarum, ponens & cancellos in poſte ſuperiori ejuſdem Sacrę Confeſſionis auri mundiſſimi libras tredecim pari modo, & in ipſius Confeſſionis liminari libras vigintiquinque, aſpectum verò Altaris ſuper eandem Confeſſionem, atque dextrâ, lævâque parte juxtà gradus jàm dictæ Confeſsionis addens in eis argenti libras centum triginta ſex, curiosè renovavit, ante januas verò argenteas fecit caniſtros argenteos duodecim, penſantes libras quadraginta quinque. In eadem quippè Beati Petri Eccleſia per diverſas coronas fecit Delphinos ex argento librarum centum. Præſtantiſsimus idem eximius Antiſtes fecit in Eccleſia Beati Petri Apoſtoli ad Corpus imaginem, quę dudum ex argento inerat, Salvatoris, Sanctæ Dei Genetricis, Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, atque Andreæ de auro puriſsimo miræ magnitudinis penſantes libras ducentas; & intùs in Confeſsione imaginem in modum Evangeliorum ex auto obrizo penſantem libras viginti; ſimùl & cancellos antè eandem Confeſsionem ex auro puriſſimo penſantes libras quinquaginta ſex. Qui fecit ſimùl in Altari intùs in Sacra ultrò, citròque Confeſſione imaginem in modum Evangeliorum, nec non & in poſtibus inferioribus, & ſuperioribus, atque cancellis, ſimùl etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo. Et alibi. Hic fecit rugas in Presbyterio à parte Virorum, & Mulierum ex argento puriſſimo quinquaginta, librarum 130. necnon alias rugas in caput Presbyterii antè Confeſſionem ex argento penſantes ſimùl libras 103. & paulò poſt in Altari majori Eccleſiæ Beati Petri Apoſtoli fecit ex puriſſimo diverſas hiſtorias ponderis librarum 192. & intùs in Confeſſione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo librarum 20. ſimùl & cancellos antè eamdem Confeſſionem ex auro puriſſimo penſantes libras 56. Quæ fiunt ſimùl, quæ ſunt in Altari intùs, & in Sacra ultrò citròque Confeſſione, & in ambone Evangeliorum, & in poſtibus inferioribus, & ſuperioribus, atque cancellis, ſimùl & Corpore auri obrizi libræ 1328. Et rursùs fecit etiam ter Beatus ille imagines ſex, laminis argenteis inveſtitas, ex quibus tres poſuit ſuper rugas, quæ ſunt in introitu Eccleſiæ Præsbyterii, ubi & regularem ex argento inveſtito, fecit & ſuper eandem regularem præfatas tres imagines in medio exiſtentes, unam quidem pictam, habentem vultum Salvatoris, & in utriuſque lateribus imagines habentes depictas unam Beati Michaelis, & aliam Beati Gabrielis Angelorum, in ſuperiore verò ruga, ideſt in medio Presbyterii faciens aliam regularem ex argento inveſtitam, conſtituit ſuper eam tres reliquas imagines, in medio quidem habentes præfiguratum vultum Sanctæ Dei Genitricis, & ex duobus lateribus unam habentem vultum depictum Sancti Andreæ Apoſtoli, & aliam Sancti Joannis Evangeliſtæ, eaſdem verò ſex imagines, ut dictum eſt, ex laminis argenteis miræ pulchritudinis factas deauravit, in quibus imaginibus poſuit libras centum. Anaſt. apud Oldoin. 558. Baron. tom. 9. pag. 322.

Anno 800. Leo III. diverſa ornamenta cum pretioſis lapillis penſ. lib. 47. Tres lampades argenteas librarum 407. aureas librarum 15. Quatuor Angelos argenteos lib. 146. & duas tabulas argenteas, quarum pondus erat libr. 94. quarum altera Sybolum Apoſtolorum præferebat inſculptum græco idiomate, altera verò Latino, ut advenæ Fidem profiterentur.

Anno 820. Paſchalis fecit in Sacro Altari Beati Petri Principis Apoſtolorum veſtem mirę magnitudinis, pulchram, & decoratam nimis ex auro, gemmiſque contextam, pręfigurantem hiſtoriam qualiter idem Apoſtolus à vinculis per Angelum ereptus eſt.

Anno 830. Gregorius IV. fecit in Eccleſia Beati Petri Apoſtoli vela cum chryſoclavo numero quatuordecim, habentia diverſas hiſtorias Evangeliorum, & Paſſiones BB. Petri, ac Pauli nec non Andreæ Apoſtoli, quę dependent inter imagines auro, argentoque fuſas in trabe deſuper argentata, antequàm adeas Sacram Confeſſionem, ſpecioſa valdè viſibus humanis, atque pręcipua. Anaſt.

Anno 850. Leo IV. ſuffectus Sergio II. Pontifici quæcumque è Baſilica

Vati-

Vaticana ablata fuerunt à Saracenis, reficere decrevit, tùm præter alia quamplurima collata, Aream Altaris intùs extrà deargentavit, & non tantùm Sacram Beati Petri Confeſſionem, verùm etiam frontem prædicti Altaris ſatis decenter, & honorificè perornavit, nàm tabulam de auro, & ſmalto penſantem 216. lib. auri fecit, in qua Vetus, & Novum Teſtamentum continebatur, & poſuit eam in fronte Altaris, quàm & nos etiam vidimus, ait Petrus Mallius §. De Theſauro Baſilicæ, crucem quoque de auro puriſſimo, &c.] Anaſtaſius autem hæc alia narrat [Leo IV. fecit in Eccleſia Beati Petri vela, quæ pendent in arcu Presbyterii ex auro, habentia hiſtoriam Beati Petri Apoſtoli numero decem & octo. Obtulit etiam Beato Petro Apoſtolo Calices de argento, qui ſedent ſuper circuitu Altaris numero ſexdecim, verùm etiam, & Calicem pendentilem, cum catenulis, & Delphinis penſantem libras . . . . Item Sanctus, & Coangelicus præfatus Præſul poſt deprædationem Saracenorum iſtius Eccleſiæ fecit ſuper Corpus Beti Petri Apoſtoli imagines argenteas, totaſque numero tres, & unam quidem in medio habentem effigiem Salvatoris Domini Noſtri JESU Chriſti cum gemmis in capite per crucem ornatam hyacinthinis, & praſinis. Item aliam quamdam poſitam ad dexteram partem Salvatoris, & habentem vultum Beati Petri Apoſtoli, & Beatæ Petronillæ. Aliam quamdam poſitam ad partem lævam depictam, vultum habentem Beati Andreæ Apoſtoli, ſimùl & vultum prædicti Summi Præſulis penſan. libras centum & quatuor ex diverſis gemmis, hyacinthis, & ſmaragdis ornatam miræ magnitudinis, & poſuit juxtà venerabileAltare Beati Petri parte dexterâ penſantem mille lib. auri optimi, & permanſit ibi uſque ad tempora noſtra. Fecit & imaginem Salvatoris noſtri Chriſti in throno ſedentis, cum duobus Angelis circa ſe, necnon etiam 20. alias imagines de argento circa eam, & poſuit eas antè Altare ſuper columnas vitineas, fecit quoque 40. caniſtra argentea, coronas argenteas, in quibus lampadæ appenderentur, à pectoralibus ſcilicèt antè Altare uſque ad Crucifixos. Hæc narrat Petrus Mallius ſub nomine Canonici Romani, qui anno 1159. deſcripſit Baſilicam Vaticanam, dicavitque Alexandro III. & in præfatione ad eumdem, ait ſe compilaſſe talem libellum ex Archivo ejuſdem Baſilicæ.

Anaſt. Anno 856. Benedictus III. in Eccleſia Beati Petri Nutritori ſuo præ nimio amore exardeſcens ad cooperiendum billicum Confeſſionis, fecit coopercul um ex auro puriſſimo penſ. lib. tres.

Anno 1119. Caliſtus II. idem Altare, cum nimia vetuſtate, hominumque incuriâ quaſi violatum videretur, optimus tandem Pontifex, optimis, quę adhùc apparent marmoribus (nempè anno 1430. quo Veggius ſcribebat) denuò extruxit, atque ornavit, & in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ magno cum Epiſcoporum, Sacerdotumque conventu, Populorumque applauſu honorificè conſecravit. — Panciɾol. teſ. naſc. pag. 525. ex Veggio.

Anno 1150. Eugenius III. (ut loquitur Petrus Mallius) quando celebravit primam Miſſam in Eccleſia Beati Petri, obtulit ſuper venerabile Altare optimum ſacrataſmum ad Altaris ornatum, & Paſtorale ornamentum, & ſemper cum veniebat celebrare ſolemnia Miſſarum in hanc Sacram Dei, & Beati Petri Baſilicam, non vacua manu veniebat, ſed ſatis devotè offerebat vel veſtem ſuper Altare, vel optimam caliſam, vel aliud Papale donum.

Anno 1155. idem loquens de HadrianoIV. ſemper cum veniebat celebrare Miſſam ad Sanctum Petrum offerebat ſuper venerabile Altare ejus vel optimum pallium ad ornatum Altaris, vel candelabra argentea, vel aliud Papale donum.

Hæc ſunt præcipua munera, quæ à Summis antiquis Pontificibus Divo Petro oblata ejus Confeſſionem mirificè exornarunt. Supereſt ut Altare, quòd majus dicebatur exponamus.

Supra ſubterraneam ædiculam, quam deſcripſimus illud imminebat. Antè ejus frontem duodecim columnæ vitineę ex pario marmore eo ordine expo-
Pag.283. ſitæ extabant, quo innuimus in Tabula 7. Ichnographica veteris Baſilicæ

pag.

paſſ. 28. litt. A. Eas Conſtantinus ipſe collocaverat è Templo Salomonis evectas, ut ſcribit Alpharanus; ſed aliqui apud Torrigium putant Romam delatas fuiſſe è Templo Dianæ Epheſinæ, quod extabat in Græcia. Onuphrius Cap.3.lib.5
„ tamen Panvinius affirmat ſex tantùm datas fuiſſe à Conſtantino, cæteras
„ verò Gregorium III. conceſſas ſibi ab Euſtychio Exarco, erexiſſe in
„ Eccleſia Divi Petri circa Presbyterium antè Confeſſionem, tres à dextris,
„ tres à ſiniſtris, juxtà alias antiquas ſex filo pares]. De his Baronius tom. 8. anno 710.

Ad Altare aſcenſum hinc indè præbebant gradus porphyretici, qui nunc duplici in linea diſtributi ſub Apſide Baſilicæ, ubi Divi Petri Cathedram Alexander VII. collocavit, pavimentum palmis circiter duobus elevatum ſuſtinent, ſicut olim (ut mos erat in Templis) ſub majore etiam Apſide in loco eminentiori erant Clericorum, ac Presbyterorum ſubſellia pro cujuſque gradu, & dignitate, & in loco editiori Sedes Epiſcopalis, quàm Prudentius Hymno de Sancto Hippolyto ſublime Tribunal vocat, & Nazianzenus in Somnio ſublimem Thronum. Sedes autem altior erat, ut ex ea poſſet Antiſtes Populum monere, circumſpicere, & cuſtodire. *Numquid aliud*, ait Ambroſius, *interpretatur Epiſcopus, niſi ſuper Inſpector? maximè cum in ſolio in Eccleſia editiore ſedeat.* Card. Bona rer. Liturg. lib.1. c.20. De dignit. Sacerd. c.6.

Hanc Aram ex ligno primò conſtructam Sanctus Sylveſter marmoream ædificari juſſit: Primis enim Eccleſiæ ſeculis, tempore perſecutionum, Altarium ligneorum uſus erat, ut magis expeditus, quia faciliùs de loco in locum transferri poterant, ut obſervat Cardinalis Bona. Quadruplici angulo iſtius Aræ quatuor eximiæ ſpeciei columnæ è porphyrite appoſuit, quæ nobiliſſimum argenteum tegmen fulcirent, quòd Cyborium vocant. Eas columnas ſuo tempore extitiſſe in Cryptis Vaticanis affirmat Torrigius; *Cyborium* autem erat operculum, quòd imponebatur Altari ornatus cauſa; patet ex Joanne Chryſoſtomo, qui in illa verba: *Faber argentarius, qui faciebat delubra argentea*, ait *& quomodò poſſibile erat fieri delubra argentea? fortaſsè ædiculas, & coopercula, quæ cyboria vocant.* Rer. Litur. lib.1. c.20. MS. cap.6. Act. Apoſt. cap.19.

Panvinius, qui de Septem Urbis Eccleſiis tractatum impreſſit anno 1570. affirmat tunc temporis adhùc extitiſſe tales columnas his verbis [Super Altare
„ autem, cui ſubjacet Corpus Sancti Petri, Sanctus Silveſter ſtatuit nobile
„ tegmen, ſive ſuggeſtum, quòd *Cyborium*, ſive *Cameram* vocabant argenteam
„ deauratam, quatuor porphyreticis (quę adhùc extant) columnis erectam].
Idem affirmavit antè Panvinium Veggius, loquens de Conſtantino [Supra Al- Lib.1.
„ tare autem, cui ſubjacet Corpus Beati Petri ſtatuit nobile tegmen auratum
„ quatuor porphyreticis columnis erectum, quòd poſteà Leo IV. (circa ann.
„ 850.) argento puro eximiè ornavit]. Sanctus deindè Gregorius Magnus,
„ antè Leonem, inquit Anaſtaſius, fecit Beato Petro Apoſtolo Cyborium
„ cum columnis ſuis quatuor ex argento puro]. Illius meminit Gregorius Turonenſis, qui anno 590. ſacra Limina viſitans à Beatiſſimo Pontifice, cum maxima reverentia, & charitate, ut verè Sanctus ſuſceptus eſt, & amicus ſingularis, & unicus ab eo dilectus, prout legitur in ejus vitæ Breviario, quod operibus ejuſdem præfixum habetur tom.11. Biblioth. PP. Hìc piiſſimus Scriptor de Mirac. Martyr. lib.1, cap.28. loquens de Sancti Petri Baſilica, inquit Edit. Lugd.
„ [etiam quatuor columnas in Altari, quæ ſunt ſimùl centum, præter illas,
„ quæ Cyborium Sepulchri ſuſtentant, hoc enim Sepulchrum ſub Altare col-
„ locatum valdè rarum habetur, ſunt ibi & columnæ mirè elegatiæ candore
„ niveo, quatuor numero, quę Cyborium Sepulchri ſuſtinere dicuntur.

Ab hac Divi Gregorii Turronenſis narratione, non obſcurè indicatur, præter Cyborium Altaris, de quo loquimur porphyreticis columnis impoſitum, aliud Cyborium fuiſſe mole quidam longè minùs, ſed ex argento compactum, quod Severanus affirmat, à Divo Gregorio fabricatum, nec pondus centum octoginta librarum exceſſiſſe. De Sept. Eccl. pag. 112.

Erat igitur ultrà Cyborium argenteum impoſitum Altari Confeſſionis, aliud in Altari majori magis excelſum porphyreticis columnis ſuſtentatum, quas vi-

ſas à Panvinio memoravimus. eamdemque formam retinebat anno 1294. ſub Bonifacio VIII. ut narrat Cardinalis Stephaneſcus in lib. de Conſecrat. & Coronat. ejuſdem Pontificis, citatus à Bzovio, his carminibus: An. 1294. num. 21.

--- Altare Petri de marmore cæſum,
Porphyriiſque gerens fulvis à celte columnis
Quatuor argenti Cælum, quod tempus in atrum
Verterat, ac ſubter fuſi ſub tegmine cupri
Corpora Sacra tenens, &c,

Illud poſteà anno circiter 1470. à Paulo II. refectum eſſe Panvinius narrat; extatque monimentum ejus fabricæ in Numiſmate, ſub Paulo II. anno eodem cuſo, quod in Tabula 1. Mumiſmatum apparet pag.9. hujus hiſtoriæ expoſita. Anno iterum 1480. Sixtus IV. iterùm conſtruxit, duodecim Sanctorum Apoſtolorum ſimulacris ornatum, quæ ſimulacra ait Torrigius, Matthæus Pullarius Florentinus exculpſit, ſuntque in Cryptis Vaticanis appoſita, cum inſcriptione: Cap. 42.

IMAGINES ISTÆ MARMOREÆ
SANCTORVM DVODECIM APOSTOLORVM
ERANT AD ORNATVM CYBORII,
QVOD SIXTVS IV. PONT. MAX.
SVPRA ALTARE SACROSANCTO
BEATI PETRI MAGNIFICE
CONSTITVERAT.

Ejuſdem Cyborii reliquiæ nonnullæ ibidem ſervantur cum his notis.

ORNAMENTA SIXTI PAPÆ IV.
AD ALTARE BEATI PETRI EXISTENTIA.

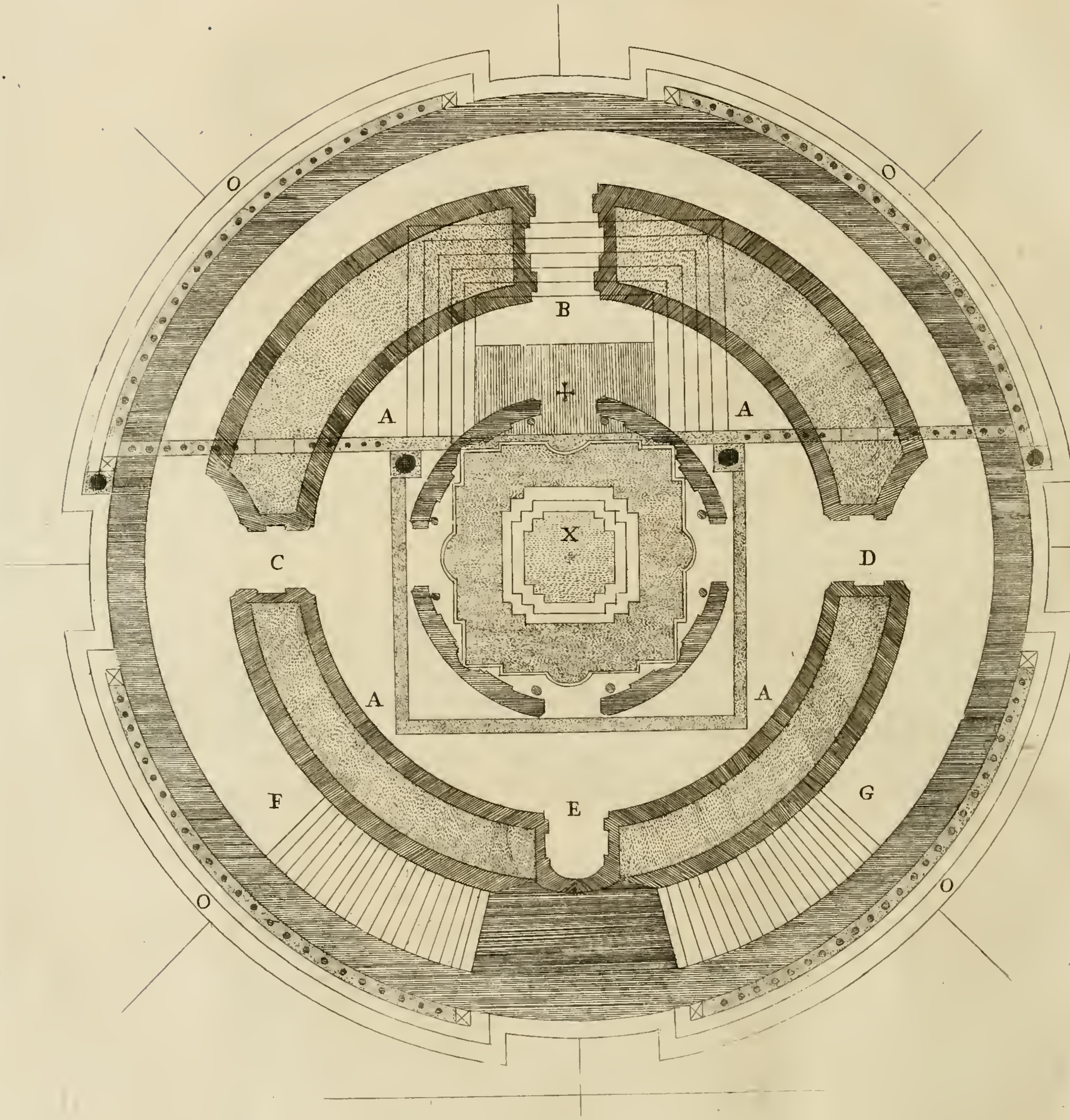
Julium etiam II. anno 1510. idem Cyborium affabre exſculptum renovaſſe affirmat Ugonius. Cujus nàm formæ fuerit tale Cyborium, nullum prorsùs, quòd ſciam refert munumentum. Illud tantùm indicatum inveni in Tabula ſcenographica Equitis Fontanæ, ex qua ſimilem iconiſmum in noſtra exhibuimus pag. 17. Sicut etiam indicat Pauli II. Numiſma cum lemmate TRIBVNA SANCTI PETRI. Verùm cum utraque delineatio orbatum columnis, & paraſtatis impoſitum illud repræſentet, non juxtà prototypum, ſed ad libitum Sculptoris inciſum credimus. Sta. 11. pag. 101. Lib. 2. c. 10.

Tali Cyborio poſt Julium II. penitùs ablato, narrat Torrigius, cum novi Templi Vaticani pavimentum altiùs deduci, & æquari opus eſſet anno 1594. Jacobum à Porta retuliſſe Clementi VIII. detectum à ſe formen, per quòd S. Petri Monumentum apparebat, quo audito, Pontificem ipſum, ductis ſecùm Eminentiſs. Cardinali Bellarmino, Antoniano, & S. Cœciliæ, & admota ab Architecto ardenti face, oculis perluſtraſſe crucem auream Sepulchro impoſitam, deindè juſſiſſe vetuſtiſſimam aram intactam eodem in loco relinqui, foramen ſe coram cæmentis oppleri, novumque poſteà deſuper Altare, & quidem magnificentiùs erigi amplioris formæ, quòd Altare abſolutum die Dominico 26. Julii anni 1594. triginta octo Cardinalibus adſtantibus totius Romanæ Curiæ interventu, innumerabilique Populi concurſu, ipſemet Pontifex ſolemni ritu conſecravit, & in eo Pontifex omnium primus incruentum Miſſæ Sacrificium obtulit, ſicuti olim anno 1122. Caliſtus II. Altare ſupradictum à Beato Sylveſtro ędificatum in celebri die Annunciationis Beate Mariæ, ut ſupra enarratum eſt, conſecraverat. Hæc affirmat Torrigius e narrata fuiſſe à Cardinali S. Cœciliæ, Aloyſio Cittadino Baſilicę Canonico, & Joanni Baretto ejuſdem ſacræ Confeſſionis Cuſtodi. MS. Idem MS. cap. 6.

Fue-

TABVLA 45.

CONFESSIO D. PETRI
A. MARTINO FERRABOSCO DELINEATA



Auctor del. et sculp.

Fuerat interim longo temporis intervallo Sacra Petri Confeſſio muris obſtructa, nec ulli aditus amplius patuit ab anno 1200. quo Michael Lonigus affirmat Innocentium III. ejus januas penitùs obfirmaſſe, ne ampliùs pateret Pſeudo-pontificibus, à quorum impietate S. Petri Sepulchrum violari poterat, ſacroque pignore Romanam Urbem orbari, ut eò vel Bizantium potiretur, vel quævis alia Orbis Regio, in qua eorum fautores vigerent, ſicuti olim Græci clàm ſubripere conati fuerunt Divi Pauli Caput, ut narrat in ſua epiſtola ad Conſtantiam Auguſtam *Divus* Gregorius.

Rebus poſteà in tranquilliſſimo Eccleſiæ ſtatu compoſitis, dùm aurea ętate perfrueretur Paulus V. & Vaticanam Baſilicam nobiliſſimo additamento abſolverit, ejus magnanimitatem extimulavit pietas erga Principem Apoſtolorum, ut veterem, ac ſacram Ædem perviam Fidelibus redderet, & Piorum accedentium cultui iterùm aperiret. Extat in Archivo Baſilicæ Vaticanæ idea ex ligno compacta, juxtà quàm novam Ædiculam ſub pavimento conſtruendam Martinus Ferraboſco Pontifici indigitavit. Indè nos acceptam in ſequenti delineavimus Tab.45. in qua apparet cubiculum A perfectè rotundum ſub fornice deliteſcens. In illud ingreſſum præbent quatuor januæ BCDE è diametro ſibi reſpondentes, quarum E loculamentum præbet pro Altare Divi Petri, aliæ tres ducunt ad ambulacrum pariter fornicatum, & juxtà cubiculum A circulariter ædificatum. Ex hoc per binas ſcalas FG hinc indè in oppoſitis partibus diſpoſitas aſcenſus erat ad Baſilicæ pavimentum, ubi quadratum Altare X latera oſtentabat cum cancellis æneis deauratis, per quos lux ſubterraneum cubiculum poſſet irradiare, eratque propè illud aliud ✠ ad Sacra peragenda fabrefactum, utrumque marmoreis gradibus elevatum. Circa hæc Altaria quamplurima balauſtra in gyrum diſpoſita coronam O ſuſtinebant, ad altitudinem quatuor palmorum è pavimento elevatam, & quatuor aditibus interruptam. Tali ideæ aliam prępoſuit Paulus V. quæ nunc extat in formâ crucis extructa, eam in medio novę Baſilicę aperuit Carolus Madernus. Columellis auro textili, pretioſoque lapide fores circumdedit, gradus marmoreos, quibus ad intima deſcenderetur collocavit, quas columnas putat Martinellus eas fuiſſe, quarũ meminit S. Gregorius Turonenſis, ubi ait, ſunt ibi & columnæ mirę elegantię candore niveo quatuor numero, quæ Cyborium ſuſtinere dicuntur; parietes hinc indè ſtemmatibus, & aliis ornamentis, & variorum colorum lapillis incruſtavit. Pavimentum ejuſdẽ mirando opore teſſellato ſtravit. Oſtium intermedium ænea crate inaurata inter aliquot elegantes columnas concluſit die 17. Februarii 1617. Statuas eorumdem Apoſtolorum ex metallo deauratas in loculamentis exterioribus repoſuit 16. Octobris 1616. Clathris ferreis Confeſſionem intrinſecus clauſit, magnam vim lapidum pretioſorum ad ejus aream, interioremque receſſum ornandum reliquit, atque lampadarum argentearum multitudine locum illuſtravit.

Fig.45.

Roma ricercata giorn. 1.

Torrigius MS.

Hanc Pauli V. fabricam ſequentibus verbis retulit Grimaldus [Anno
„ Domini 1615. Sacram Beati Petri Confeſſionem pretioſis lapidibus ornavit,
„ quàm in plano pavimenti Eccleſiæ cingit ordo coronatus columellarum
„ Cæſarauguſtani marmoris, habet deſcenſus per duplices gradus, hinc indè
„ habet incruſtationes elegantiſſimas marmorum Lacedæmoniorum viridum,
„ laminas ſplendidiſſimas albas, & nigras, Stemmata Sanctiſs D.N. gentili-
„ tia mira arte ſegmentata lapidibus croceis, nigris, cinericiis, lapiſlazulis,
„ in campo ſtemmatum pavimentum venatis albis marmoribus nota alba, &
„ nigra. Affricanis decuſſatis clavibus cum thiara eleganter ſegmentatis orna-
„ tur. Laminas ovatas alabaſtri Cydonii, quatuor nobiliſſimas columnas ex
„ alabaſtro Cydonio, cum duabus Statuis æneis inauratis, Petri, & Pauli
„ Apoſtoli, atque antè oſtium Confeſſionis nobiliſſimam cratem æneam
„ inauratam. Idem Sanctiſſimus Pater & Dominus majori devotione erga
„ glorioſiſſimum Apoſtolum Petrum, eam impenſam Fidelium omnium
„ gaudio collocavit. Argenteam lampadam lib. 70. dono dedit. In
„ ambitus fornice, ubi ejus leguntur inſcriptiones Numiſmata concluſit
ærea, &c.

Fig. 46. Sequentem Tabulam expono 46. in qua totius Ædiculæ ſtructura ichnographicè, & ortographicè delineata oculis ſubiicitur ex Tabulis Martini Ferraboſci accepta, quàm characteribus adjunctis enucleatiùs hic explico.

A Locus Confeſſionis primum ab Anacleto Pontifice ornatus, demùm à Paulo V. ſequentibus additamentis.

A Cancelli æneì deaurati, quos crates ænea videtur ab Innocentio III. donata, eam duo Angeli lapidei cuſtodiunt, ut olim ſepulchrum Bernardi Cardinalis Eruli, ſupra quam portam aurei characteres in marmore nigro hæc verba efformant: SACRA BEATI PETRI CONFESSIO A PAVLO V. EIVS SERVO EXORNATA ANNO DOMINI 1615. PONTIF. XI. Torrigius.

C Locus, ubi quatuor inſunt columnæ ex marmore alabaſtrite magni pretii.

D Loculi, in quibus inſunt Statuæ æneæ SS. Petri, & Pauli.

E Pavimentum pretioſis lapidibus ſtratum, quorum aliqua extabant in Templo S. Vincentii Baſilicæ proximo:

F Gradus marmorei 34. è pavimento Baſilicæ ad planum Confeſſionis ducentes; centum & undecim balauſtris exornati, quorum ſingula pretio ſexdecim ſcutorum confecta ſunt, gradus verò extruxere ex epiſtyliis, quæ veteris Baſilicæ columnis, erant impoſita.

H Binæ januæ in ſacras Cryptas aditum præbentes per ambulacra II. in quorum parietibus inſunt ſacræ hiſtoriæ coloribus expreſſæ, nempè numero 1. Divus Gregorius ſacram mappam cultro feriens, ex qua ſanguis divinitùs effluxit; 2. Sanctus Leo Magnus ſimile miraculum agens in tobalea Altaris; numero 3. Divus Petrus imperans conſecrationem Altarium, veteris Baſilicæ; numero 4. Paſchalis I. cui dormienti Beatæ Cœciliæ Corpus indicatum fuit, in Cœmeterio Præteſtati occultum. Propè quàm Apoſtolorum Paſſiones in ære feliciter expreſſæ à Sebaſtiano Torriſano. Picturas verò Joannes Baptiſta Riccius anno 1618. & 1619. abſolvit. Balleonus pag. 323.

K Altare ſub pavimento novi Templi:

L Ambulacrum ducens ad dictum Altare à Paulo V. ornatum marmoribus, ac picturis, & in Tabula orthographicè expreſſum. In ſummitate fornicis tres crates æneas habet, per quas lumen irradiat, eas formavit ſub Clemente VIII. Sebaſtianus Torriſanus Bononienſis Artis Fuſoriæ Præfectus à Pontifice electus. Balleonus ibid.

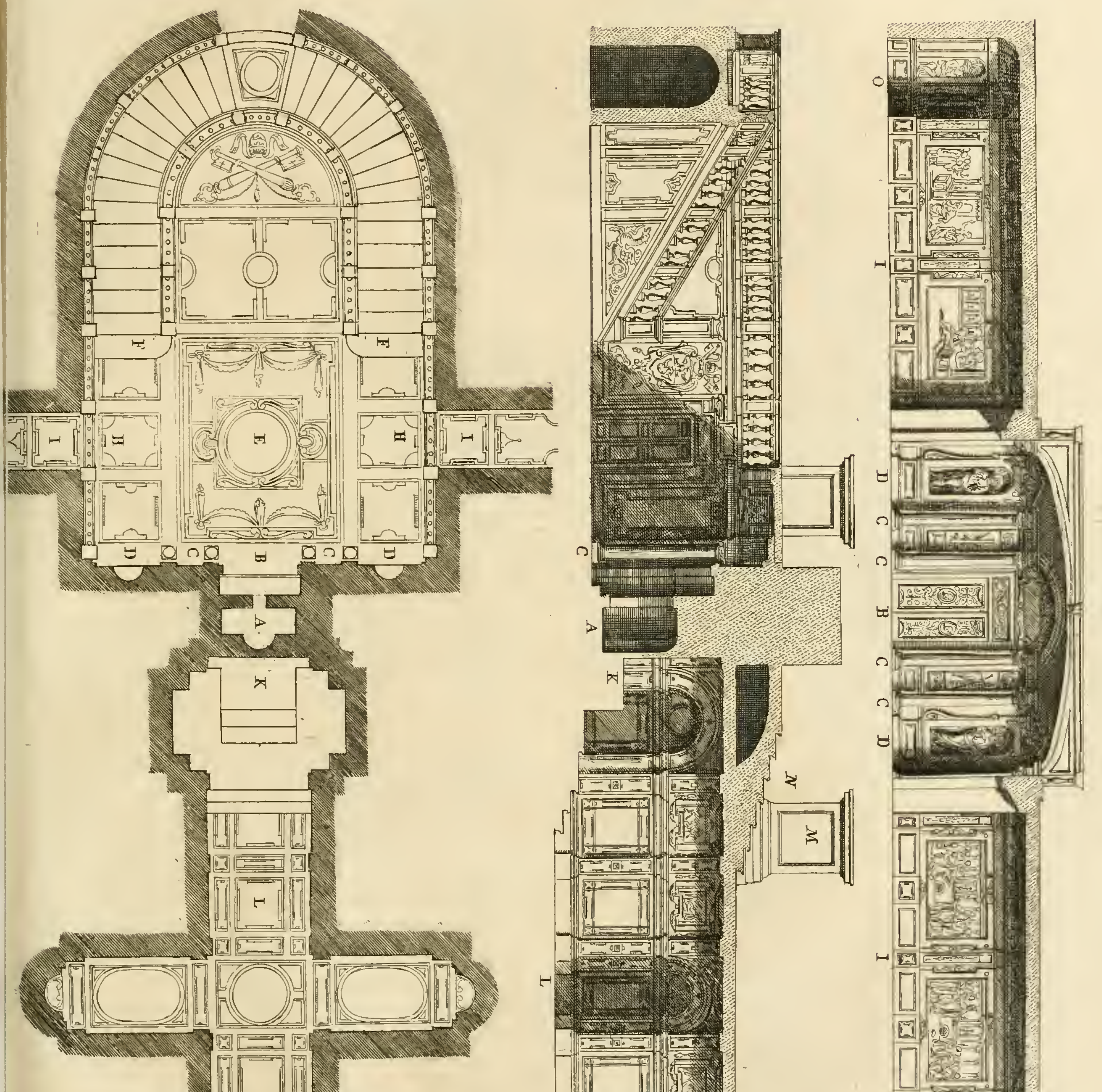
M Altare majus Baſilicæ.

N Septem marmorei gradus, non quinque, ut Ferraboſcus delineavit.

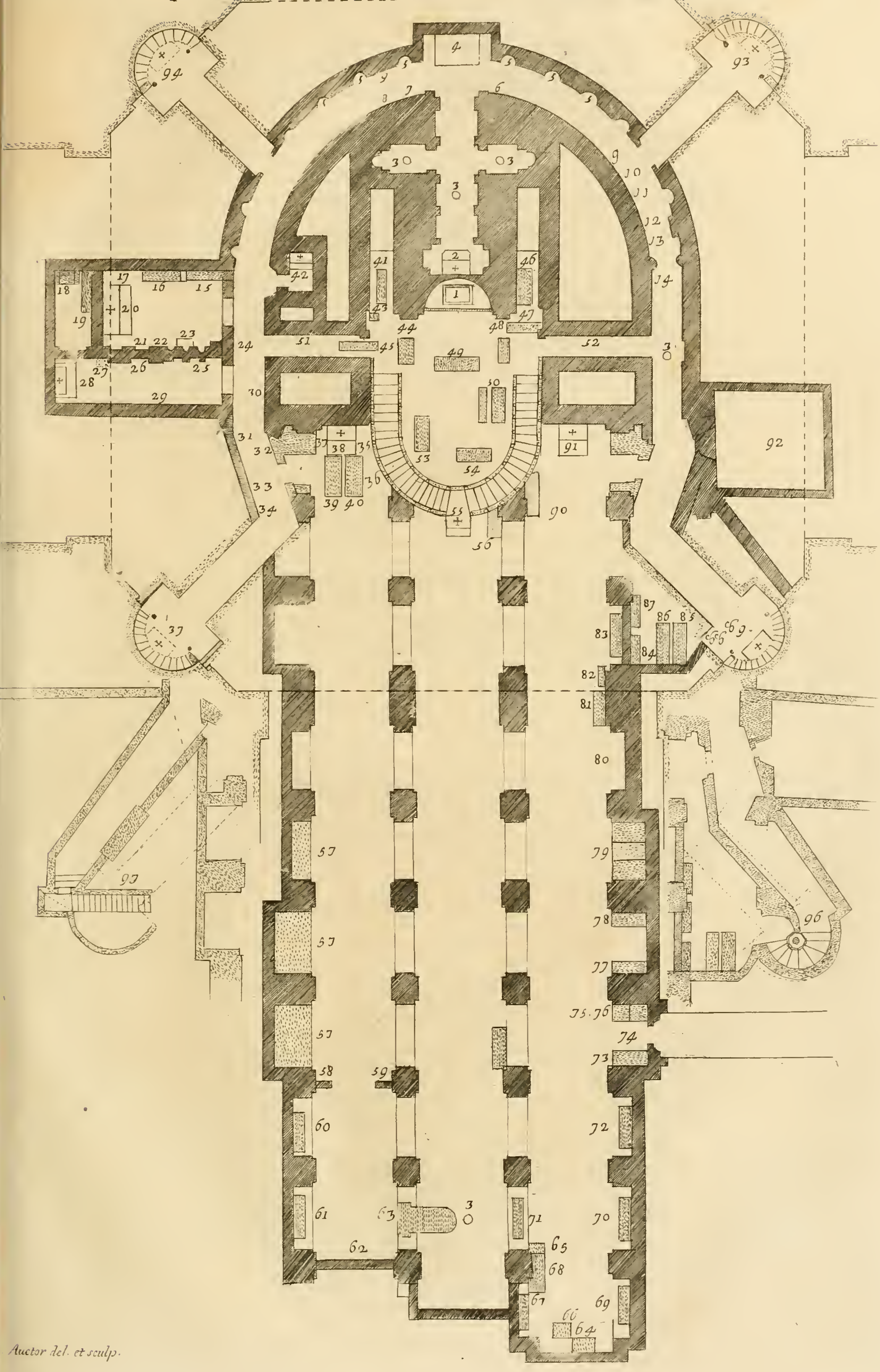
O Viæ ad ſacras Cryptas, quarum Ichnographiam in Tabula 47. hic exponimus, ne aliud deſideretur, quod ad Templi fabricam ſpectat, ejus partes numeri adjecti explicabunt quæ quidem Tabula ejuſque explicatio longè diverſa eſt ab ea, quam in prima hujus hiſtoriæ editione exhibui omnino ſimilè delineationibus typis datis à Benedicto Drei anno 1635. ab Illuſtr. Ciampino anno 1693. & ab Equite Carolo Fontana anno 1694. ſed cum propriis oculis eaſdem ſacras criptas perluſtraverim Duce D. Epiphanio Gizzi ejuſdem Baſilicæ Clerico, qui ſacras eas criptas exactiſſime deſcriptas hoc anno in lucem edidit, eo modo diſpoſitas inveni ut ſubiicio. *Fig.* 47.

1. Confeſſio, ſub qua Divi Petri Corpus reconditur.
2. Altare propè Confeſſionem.
3. Foramina in pavimento Baſilicæ ad lumen tranſmittendum.
4. Sepulchrum Junii Baſſi Urbis Præfecti.
5. Simulacra marmorea Sanctorum Apoſtolorum.
6. Tabulæ marmoreæ in quibus cælaturis eminentibus inæqualibuſque exprimitur Martyrium D. Petri, D. Petrus ſanitatem ægro reddens propè Portam ſpecioſam, & traditio Clavium eidem D. Petro à Chriſto facta.

D. PETRI CONFESSIO MARMORIBVS ET PICTVRIS EXORNATA SVB PAVLO V.



…us San. Bartolus incidit



Auctor del. et sculp.

7. Similis tabula Divum Paulum capite abſciſſo repreſentans.
8. Tabula alia in qua Simon magus è cęlo cadens exprimitur.
9. 10. 11. 12. 13. 14. Imagines diverſę ex antiqua Baſilica in cryptas tranſlatę à Paulo V.
15. Sepulchrum Conſtantis Servi Dei.
16. Sepulchrum N.
17. Inſcriptiones, & Picturę antiquę.
18. Locus, ubi extabant Corpora Sanctorum Leonum I. II. III. & IV.
19. Sepulchrum Cardinalis Raymundi Urſini.
20. Altare Beatę Virginis dictę à Porticu.
21. Statua Benedicti Papę XII.
22. Inſcriptio antiqua
23. Simulacrum Divi Petri ſedentis.
24. Imagines Sanctiſs. Salvatoris, & BB. Petri, & Pauli, quę olim erant in Atrio Paradiſi.
25. Statuę, & Picturę.
26. Statua Bonifacii VIII.
27. Tabula marmorea.
28. Altare Beatiſs. Virginis Pręgnantium dictę.
29. Antiquę Inſcriptiones, quas refert Illuſtr. Ciampinus pag.104. numer.17. 18. 19. 20. & 21.
30. Carmina Beati Damaſi Papę.
31. Imago Beatiſs. Virginis ex muſivo, olim ad Cyborium Joannis VII.
32. 33. 34. Simulacra marmorea diverſa, qua olim ornabant Sepulchra & tabernacula diverſorum Pontificum.
35. 36. Fragmentum lapidis, in quo donatio deſcribitur Comitiſſæ Mathildis B. Petro facta, aliud fragmentum, in quo eſt viſio facta devoto Viro, & aliud continens donationem factam Baſilicæ à Petro Barbo.
37. Monumentum cujuſdam nobilis Catelli nomine qui obiit anno 501.
38. Altare Sanctiſs. Salvatoris.
39. Sepulchrum Cardinalis Stephani Nardi.
40. Sepulcrum Carolæ Reginæ Cypri.
41. Sepulchrum N. N.
42. Altare Sanctiſs. Salvatoris antiquum.
43. Sepulchrum Infantis.
44. Sepulchrum N. N.
45. Sepulchrum Lini Papæ.
46. Sepulchrum N. N.
47. Sepulchrum N. N.
48. Sepulchrum N. N.
49. 50. Sepulcrum N. N.
51. 52. Miracula Beati Petro expreſſa in pariete.
53. & 54. Sepulchrum N. N.
55. Scalæ à pavimento Baſilicæ ducentes ad Sacram Confeſſionem, ſub quibus eſt Altare Sanctiſs. Pietati ſacrum.
56. Sepulchrum Chriſtinæ Svecorum Reginæ.
57. Terra eruta è Sacra Divi Petri Confeſſione.
58. Statua Sancti Pauli.
59. Statua Sancti Petri.
60. Sepulchrum Cardinalis Franciſci Tebaldeſchi.
61. Sepulchrum Felicis Diaconi ſub Leone I.
62. Sepulchrum Gregorii Papæ V.
63. Sepulchrum Othonis II. Imperat.

64. Se-

64. Sepulchrum Fratris Raymundi Togaſtæ Equit. Melit. Magiſtri.
65. Sepulchrum Pii II.
66. Sepulchrum Cardinalis Benedicti Cajetani.
67. Sepulchrum Bonifacii VIII.
68. Sepulchrum Pii III.
69. Sepulchrum cujuſdam è Cajetanorum Familia.
70. Sepulchrum Nicolai V.
71. Sepulchrum Hadriani IV.
72. Sepulchrum Pauli II.
73. Sepulchrum Julii III.
74. Janua à Clemente VIII. extructa, per quàm è Palatio Vaticano deſcendere ſecretò poterant Pontifices ad Sacram Confeſſionem.
75. Sepulchrum Nicolai III.
76. Sepulchrum Cardinalis Reginaldi Urſini.
77. Sepulchrum Urbani VI.
78. Sepulchrum Innocentii VIII.
79. Sepulchrum Marcelli II.
80. Sepulchrum Innocentii IX.
81. Sepulchrum Cardinalis Petri Fonſecæ.
82. Sepulchrum Cardinalis Ardicini ſenioris.
83. Sepulchrum Cardinalis Berardi Heruli.
84. Sepulchrum Agnetis Columnæ Cajetanæ.
85. Sepulchrum nobilis Galli.
86. Sepulchrum Joannis Poggii Epiſc. Bononien.
87. Sepulchrum Franciſci Bandini Piccolominei.
88. Sepulchrum Maffioli Epiſc. Polenſis.
89. Sacellum S. Longini Martyris.
90. Sepulchrum Cardinalis Ardicini junioris.
91. Altare S. Mariæ tranſlatæ ex Templo S. Mariæ de Febribus.
92. Oſſa diverſorum.
93. Sacellum S. Helenæ.
94. Sacellum S. Veronicæ.
95. Altare S. Andreæ.
96. & 97. Ingreſſus ad ſacras Cryptas prout extabat antè Paulum V. delineatus in hoc loco, ut evitaretur confuſio; erat enim in eodem ferè loco ubi Paulus V. novum extruxit.

Has cryptas Clemens VIII. in formam crucis extruxit anno 1594. & Paulus V. ſacris veteris Baſilicæ monumentis ditavit. Eorum deſcriptionem omitto à Franciſco Maria Torrigio luculenter editam Romę anno 1675. & ab Illuſt. Ciampino de Sacris Ædificiis 1693. cap.4. ſect.15.

Notandum tamen hic eſt delineationem Sacelli ſub Altare poſiti à Martino Ferraboſco vulgatam, diſſimilem eſſe ab ea, quàm Eques Carolus Fontana expreſſit lib.5. cap. 34. Hæc enim illud exhibet, prout modò extat juxtà typum Jacobi à Porta. In illa autem paries arcuatus Altari ſubterraneo impoſitus magis elevatus oſtenditur, quem Martinus Ferraboſco excogitavit, ut lampadarum fumus in ampliori Sacello meliùs diſſiparetur; non tamen extruxit ob aliquas difficultates, quas Vaticanæ Fabricæ Præſides ſuperari non poſſe exiſtimarunt. Extat Apologia ejuſdem Martini illis oblata inter fragmenta Ferdinandi Caroli pag.479. in Bibliotheca Equitis à Puteo ſervata.

Totam fabricæ ſtructuram affirmat Torrigius expenſis duodecim millium nummorum abſolutam fuiſſe à Maderno anno 1615. ut indicat inſcriptio inibi poſita. Anno 1617. binas januas hinc indè aperuit, ut narratur nigris characteribus in lapide propè Confeſſionem collocato, ſic:

PAV-

TABVLA 48.

ORNAMENTVM IMPOSITVM D. PETRI CONFESSIONI SVB PAVLO V.



Hieronymus Frezza incidit

PAVLVS V. PONT. MAX.
AD COMMODIOREM
PRINCIPIS APOSTOLORVM VENERATIONEM,
AC SVI DECOREM ORNAVIT,
ET PORTAS APERVIT,
PONTIFICATVS SVI ANNO XIII.
SALVTIS MDCXVII.

Eodem itidem anno aliam portam publicæ Piorum commoditati aperuit in parte dexterâ, juxtà paraſtatam, ubi nunc eſt Sacellum Sanctæ Helenæ dicatum. Tria ænea Numiſmata fuiſſe ibi collocata die 20. Julii ejuſdem anni, affirmat Torrigius pag.37. ejus formæ, quàm exhibuimus in noſtra Tabula Numiſmatum, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA. Torrigius pag.16.

Exhibeant illa majorem Aram cum quatuor Angelis ſupra ſtylobata in quatuor ejus angulis ſtantibus, & magnam umbellam auro præfulgidam ſuſtinentibus. Tota hæc machina ex ligno compacta, ſubjecto Iconiſmo expreſſa ideam exhibebat futuræ molis, quam ex ære, auroque excitare animo inerat Pontificis, ut loci ſanctitati par eſſet, ac ſplendidiſſimi ejuſdem Pontificis pietatem oſtenderet. *Fig.* 48.

Nihil tamen Paulo regnante effectum eſt, ſed poſtquàm Urbanus VIII. Pontificiæ Dignitatis Thiaram accepit anno 1623. umbellam firmis haſtis ſuſtentatam decoravit, quas Hieronymus Romanus ſuo ſcalpro foliato opere exornavit, & anno 1625. Simeon Obenaccius Florentinus auro circumtexit.

Deindè videns perfectum jàm Templum quoad principes partes, & inſigniora ornamenta, adeò nobile additamentum cœpit excogitare, ut decore ſuo, ac pretio æquaret reliqui operis majeſtatem, tàm neceſſarium, ut ſingulis reſpondens partibus convenienti conſenſu Templi univerſi venuſtatem, ac magnificentiam conſumaret.

Cum hæc meditaretur Urbanus antequàm fundamenta ad ſuſtentandam molem apta jacerentur, nonnullis viſum fuit opus aggredi æquè arduum, ac periculis plenum, quibus certè Pontificis mentem avertendam ab eo eſſe opinabantur; & quidem triplici potiſſimùm de cauſa. Periclitari enim, ajebant, primò erga Pricipem Apoſtolorum venerationem, ſi fortè, cum terra egereretur, ſacros ejus Cineres eo loco abeſſe deprehenderetur, ſub quo Fidelium Cœtus illos latere piè opinabatur, & perduelles Romanæ Eccleſiæ hoſtes negabant. Quantum dedecoris Pontificiæ Auctoritati indè emanaturum, ſi (ut olim Sixto V. accidit, cum Divi Hieronymi Corpus in extructo à ſe Sacello reperire non potuit) Divi Petri Sepulchrum non detegeretur? Secundò tanti Theſauri jacturam imminere; cum enim eodem de loco quamplurima Sepulchra nulla inſcriptione notata aliò transferenda eſſent, BB. Apoſtolorum Principis Monumentum nulla fortaſſe notâ inſignitum cum iiſdem amoveri poſſe, atque ibi inpoſterum cultum præſtandum fore, ubi ſacræ ejus Reliquiæ non adeſſent. Tertiò demùm ſepulchralem urnam, longa annorum ſerie facilè conſumptam, poſſe Operariorum incuria in effodiendo dilacerari, atque indè pretioſos cineres dilapſos, cum terræ glebis ità confundi, ut nunquàm ſeparari, nec recognoſci amplius poſſent. Talia diſcrimina effugienda eſſe ſuaderi à Religione, à qua certè Sacra Divi Petri Confeſſio aliis quamplnrimis ditari poterat ornamentis.

Verùm quàm debilia fuerint objecta, ne ab egregio, ac religioſo molimine Summus Pontifex dimoveretur, ea quæ ſubiiciam, ſatis oſtendunt, ac primò quidem flocci penitùs faciendas eſſe, reſponſum eſt, Hæreticorum voces, negantes Divi Petri Sepulchrum Romæ extare, contra quas unanimi conſenſu militat tùm antiquorum, tùm recentiorum Auctorum ſeries, eruditione non minùs quàm pietate inſignium, à quibus Fidelium Orbis docetur, illud

ſub

ſub Sacra Confeſſione in Vaticano reconditum fuiſſe, ad quàm ſemper venerabundus acceſſit. Illam enim, poſtquàm Beatus Sylveſter cum piiſſimo Conſtatino Sepulchrum exornavit, nulla Barbarorum vis, nullæ hoſtium inſidiæ violarunt, quamvis Templi Vaticani opes fuerint multoties deprędati. Neque confuſionis periculum! adeſſe ubi B. Petri Sepulchrum ſupra cętera conſpicuum eſſe conſtabat ob ornamenta tùm æ̨nea, tùm aurea, quibus ab eodem Imperatore fuiſſe ditatum narravit Anaſtaſius, cum ſcripſit [Conſtantinus „ Auguſtus ex rogatu Sancti Silveſtri loculum cum Corpore Sancti Petri te„ condidit, ipſumque loculum undique ex ære Cyprio concluſit, quod eſt „ immobile ad caput pedes quinque, ad latus dextrum pedes quinque, ad la„ tus ſiniſtrum pedes quinque, ſubtus pedes quinque ſupra pedes quinque; „ ſic concluſit Corpus Beati Petri Apoſtoli, & recondidit.

His addidere, fundamenta pro columnis ſuſtinendis quatuor in angulis effodienda eſſe, decem palmis circiter à loco diſtantibus, ſub quo Beati Petri Corpus jacebat; conditum enim fuit ſub foramine, cui imminebat Salvatoris imago ex muſivo expreſſa poſt æneum cancellum, ab Innocentio III. circa ann. 1200. refectum, de quo foramine hæc habuit S. Gregorius Turonenſis: *Sepulchrum Sancti Petri ſub Altari collocatum valdè rarum habetur, & qui orare deſiderat, reſeratis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit ſupra Sepulchrum, & ſic feneſtrella parvula patefacta immiſſo introrſum capite, quæ neceſſitas promit efflagitat*. Hoc ipſum foramen Anaſtaſius vocavit Billicum, ſeu Umbilicum Confeſſionis, quòd à multis Pontificibus exornatum ſcimus, præcipuè à Benedicto III. *qui ad illud cooperiendum* (inquit Anaſtaſius) *fecit cooperculum ex auro puriſſimo penſans libras tres*. Quamobrem nulla ratio Sepulchrum Divi Petri è ſuo loco dimovendum eſſe ſuadebat; verùm omnia ſtudia adhibenda, ut illi cultus augeretur pretioſo ornamentorum additamento, quæ pietas Summi Pontificis excogitaverat.

Cæteros igitur Sanctiſſimos Prædeceſſores æmulatus Urbanus VIII. nobiliſſimo Mauſoleo ex ære Corinthio auro ſuperinducto Sacram Beati Petri Confeſſionem decoravit; opere inquàm glorioſo, ſæculorum laboribus lucem allaturo, ſine gloriæ conſorte, quod à Joanne Laurentio Equite Bernino perfectum Pietatis Sacellum, Cœli Ærarium, & Conditorium Æternitatis Lælius Guidiccionius appellavit. Apud Oldoin. 505.

Vix illud moliri cæperat Berninus, cum inſipientium hominum voces contra ipſum inſurgentes, laudes ei debitas minuere ſtuduerunt. Ajebant enim, molis opificium extrui, quod nullus anteà, quamvis peritiſſimus Artifex auſus fuerat excogitare; nimiam metalli, aurique copiam in ea conſumendam, cui majeſtas, & decor defuiſſet. Ineptè tandem in centro Baſilicę machinam adeò excelſam excitari, à qua Paraſtarum, Navimque ſibi mutuò reſpondentium proſpectus occluderetur. Verùm quam fruſtrà calumnias ſuas invidia, & imperitia inferre ſtuduerint peritiſſimo Artifici, ipſum opus detexit, quod ſemper Poſterorum ſeries admirabitur. Baldinuc. ejus in vita pag. 12.

Recenſet illud Donatus noſter lib. 4. cap. 10. ſuoque ſtylo adeò eleganter expreſſum, ut ejus verba hìc inſerere, nullo penitùs apice variato ſanius duxerim, quàm emendicata elocutione deſcribere [Tota igitur moles (inquit Donatus) fuſili ex ęre conſtat, auro ſubindè interlita, ut miſceat perennitati „ ſplendorem; tortiles in ea columnæ quatuor, ternis portionibus compacti„ les, infima parte in ſpiram ſtriatæ, tortuoſis, & è folioſo caudice erum„ pentibus canalibus, exindè arbuſculis laureis ſcapum amplexis identidem „ conveſtitæ, quarum ramulis ænei quanquàm pueri colludunt, & auro gut„ tatæ interquieſcunt Apes. Nituntur columnæ ſpiris æneis, hę ſtylobatis è „ pario marmore, quibus proſilientes anguli retractum, ac veluti alveolatum „ ophytem marginant, virgatumque verſicoloribus maculis, modò ſparſis, & „ errantibus, modò ſe colligentibus, & convolutis. At exterioribus quadra„ tis ex eodem marmore inſertum ſtemma Barberinum eſt, ſuperſculptis Pon„ tificiis diadematis, & clavibus. Capitula columnarum Jonico, & Corin„ thio genere compoſita in olivæ folia ſe induunt, diſpari altitudine è fundo De Roma antiq.

ſub-

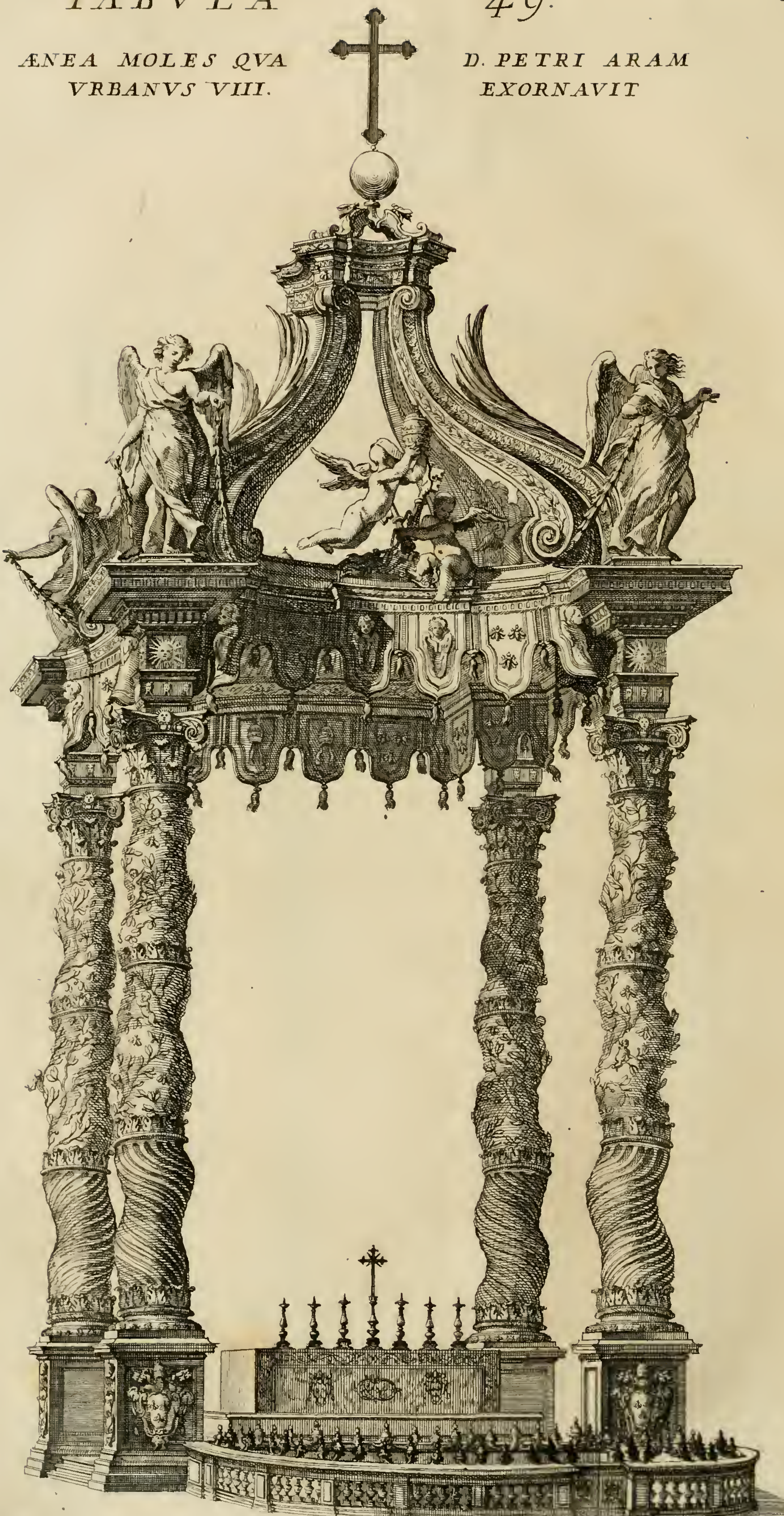
ÆNEA MOLES QVAM EQ. BERNINVS IMPONERE MEDITABATVR ALTARI D. PETRI



Hieronymus Frezza incidit

TABVLA 49.

ÆNEA MOLES QVA D. PETRI ARAM
VRBANVS VIII. EXORNAVIT



Alexander Specchi delin. et Sculp

„ ſubnaſcentia, reſupinato per ambitum verticis labro, è quibus erumpentes „ cauliculi circumflectuntur externos in floſculos. Super hos echinum ſpecta- „ re eſt ſculptum ovis, & ſpiculis, altiorem abacum medio comantem flore „ (& ſi alicubi pro flore Sol eſt) introrſus ſinuatum, & ſupra volutas angulo- „ ſum. Hæ porrò inter echinum, & abacum emergentes, in angulis foliorum „ tenus latiore circulo ſe demittunt, tùm arctiores in Orbes circinatæ in me- „ dium tandem florem, floreum quaſi oculum, deſinunt. Capitulis incumbit „ Epiſtylium, terniſque faſciis intermiſcet aſtragalos baccis, & verticillis in- „ terſectos. Hoc ſequitur Zophorus radioſo notatus Sole, quem corona ſu- „ perfulget ſuperne projecta, deorſum autem oviculis, denticuliſque cælata. „ Super coronam, quæ quadripartita, nec ultrà, quàm pro columnarum craſ- „ ſitudine producitur, ſtatuta quatuor cælitum juvenili ſpecie ſimulacra ſunt, „ quæ manibus laureas retinent fronde prolixa implicatione, contextuque, „ tanquàm in encarpis advolutas, retroque pertinentes ad proximam trabem, „ & quodammodò colligantes. Trabes æneæ quatuor totidem molis angulis „ inſertæ ab iis obverſæ invicem tolluntur, anfractuque flexuoſæ, tùm paula- „ tim coeuntes, ſupertenſis palmis inauratis, nec modicè reſupinis, nectun- „ tur in medium ſupercilium, è quo eminens globus ſuperſtante cruce inau- „ ratus effulget. Sua trabibus expanſa umbella, ex ære imminens, con- „ tinuatoque margine ſummo coronæ cymatio conjuncta, toto inter colum- „ nas cælo ſubtenditur, aut ipſa cælum eſt, quòd divinæ Columbæ aurato „ radiorum circulo ſubvolantis exornat candor, & fulgor illuſtrat. Extre- „ mis umbellæ oris velut aſſuuntur æneę in flexuram conciſæ, auroque fim- „ briatæ laciniæ flocco inaurato dependulo, quas ad coronæ altitudinem in- „ intercolumnium implentes, ſuperorum aligeræ facies, & Barberinæ apes „ alterno auro diſtinguunt. At medium umbellæ marginem tenuerunt mi- „ nores duo cœlites, quorum alter inſidet, alter ſupervolat, uter- „ que puerili forma, & habitu. Et anteriori quidem fronte hìc Pontificia „ corona, ille Cæli, Terrarumque clavibus oneratur. Iiſdem inſignibus gau- „ dent in averſa extremitate poſteriores. Qui latera tuentur hinc, atque hinc „ minantes Pauli gladio corruſcant. Hęc eſt ęrea Urbani Moles, digna quæ „ ad cultum Eccleſiæ Principum in auguſto Templo teneat Principatum]. Hùc uſque ſupradictus Donatus.

Et ne abſentium oculis ſuum deſit oblectamentum, ejus iconiſmum hìc attulimus, ab Oldoino in ſuo primo Tomo Addit. ad Ciacconium expoſitum, non tamen tàm affabrè delineatum. Tali iconiſmo Numiſmate Urbani VIII. illuſtrato, reliqua ad hiſtoriam ſpectantia breviter expediamus. Et primò notandum eſt illud anno trigeſimo tertio fuiſſe cuſum, quando videlicet huic magnificę Moli coronidem Berninus impoſuit. Studium ille ſuum, & laborem, in hac ænea Mole novem integris annis inſumpſerat, in quorum ſpatio trecentos nummos ſingulis menſibus illi erogari juſſerat Pontifex, eâque abſoluta pręmium ejus virtuti non impar dùm meditabatur, variorum ſententiam exploravit, quidnam præmii loco Bernino aptiùs conveniret: catenam auream illi tribendam neſcio quis affirmavit, cui ſagaciter magnanimus Pontifex; aurum quidem meretur Berninus; catenam verò qui talia conſilia meditatur. Itaque Urbanus decem mille nummos Bernino elargitus, inſuper ex ejus fratribus in Baſilica Lateranenſi Canonicum pręfecit, alterum Clericis Vaticanę Beneficiatis addidit. Merebatur quidem hęc munera Bernini peritia cum pietate conjuncta, qua Divum Apoſtolorum Principem venerabatur; ſolebat enim affirmare, ab ejuſdem patrocinio actum quidquid in Vaticanę Baſilicę fabrica molitus fuerat.

Fig. 49.

Baldinucius in vita pag. 11.

Idem pag 66.

Aliud Numiſma Urbanus excudit anno 1626. quo ęedem ęneę columnę Aræ impoſitę exprimuntur, diverſa tamen cum coronide; etenim columnę quatuor arcus ſuffulciebant in crucem coeuntes, ſupra quos Salvatoris è ſepulchro redivivi ſignum imminebat. Quatuor inſuper Angelos ſtantes, eo ferè modo, quem noſtra Tabula 50. indicat è Numiſmate acceptum. Quę omnia ligno, & papyro compacta anno 1626. futuram ęneam Molem expreſſerunt.

Fig. 50.

Verùm cum mentem Pontificis non explerent, & nimio æris pondere ſubjectas columnas laxari poſſe timeretur, aliam formam ſupra à nobis expoſitam Berninus excogitavit.

Fuerat etiam Pontifici oblata alia ornamenti idea, in qua collocabantur columnæ vitineæ, quibus olim Divi Petri Confeſſio extrinſecus exornabantur, ut ſuperiùs dictum eſt, ſed cum Templi Aream nimis in longum protenſa inutiliter occuparet, ineptam exiſtimavit. Illam, ne quid deſit hiſtoriæ hùc attulimus delineatam in Tabula 51. prout extat inter tabulas delineatas à Martino Ferraboſco. *Fig. 51.*

Menſe igitur Aprilis anni 1631. contignationem à variis trabibus ferreis retinaculis cum tranſverſis minoribus lignis invicem benè compaginatis, ad altitudinem capitulorum contexuerant. Ejus prototypus extat adhuc in officina lapidicina ejuſdem Vaticanæ Baſilicę. Hęc lignea compago fuit bifariam diſtributa; ſenas utrinque Antennas quadratas primùm poſuere ad libellam erectas, quas pluribus hinc indè minoribus trabibus, Anteridum inſtar diſpoſitis, ſuffulciebantur; ſingulis deindè conjugatas alias trabes impoſuerunt, ſupra quas trajectis trabeculis, tabuliſque contignationem effecere, annexis inſuper trochleis, quibus ęnea pondera columnis imponenda facillimè extollerentur. Pluſquam bis mille nummos argenteos pro hac machina ſolutos fuiſſe Torrigius affirmat, eaque perfecta die 8. Maji ejuſdem anni ablata fuiſſe lignea ornamenta, de quibus ſupra diximus, & 6. Junii alia impoſita, quę die 28. ejuſdem menſis à Pontifice viſa, & probata unius ferè anni curriculo miro opificio Berninus ænea conflavit. *In MS.*

Omnibus poſteà ritè diſpoſitis menſe Julio 1632. in ampla Baſilicę Porticu, die Veneris 25. Novembris æneum capitulum columnę, ſtatuæ Longini proximę, impoſitum fuit, die 3. Decembris aliud Divę Helenę ſignum reſpiciens, die ſexta tertium propè ſtatuam Sancti Andreæ; die denique undecima quartum in angulo, ubi eſt Divæ Veronicę ſimulacrum. Vacuitates capitulorum cęmentis opplevere, quibus expletis Angelorum ſimulacra addiderunt, & trabes abietinas æneis laminis circumtectas, quibus epiſtylium, zophorus, coronix, totaque umbella componitur, & die 28. Junii 1633. totum opus omni ex parte abſolutum apparuit.

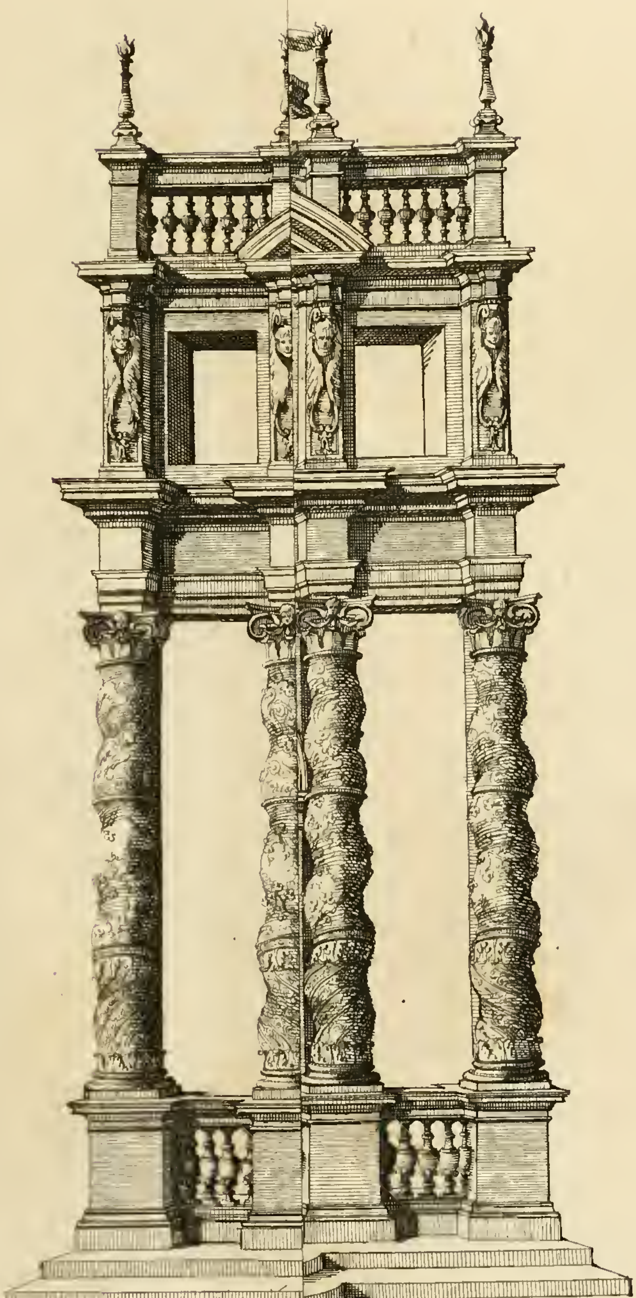
In tàm nobili Mauſoleo aurum ſuperinductum quadraginta mille nummos aureos ęquaſſe refert idem Torrigius, totum autem opus pluſquàm centum mille nummos ſibi vendicaſſe. Ad opus verò conficiendum trabes æneas Pontifex ſuſtulit antiquas ex Pantheonis porticu, quę toties irruentibus Barbaris adhùc ſupererant inconcuſſę, cujus rei in eadem porticu legitur inſcriptio his verbis exarata: *In MS.*

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
VETVSTAS ÆNEI LACVNARIS RELIQVIAS,
IN VATICANAS COLVMNAS,
ET BELLICA TORMENTA CONFLAVIT,
VT DECORA INVTILIA,
ET IPSI PROPE FAMAE INGNOTA,
FIERENT IN VATICANO TEMPLO
APOSTOLICI SEPVLCHRI ORNAMENTA,
IN HADRIANA ARCE
INSTRVMENTA PVBLICÆ SECVRITATIS.
ANNO DOMINI M DC XXXII.
PONTIFICATVS IX.

Totum illud ęs libras ęquuabat quinquaginta mille ſupra quadragintas & ducentas quinquaginta, clavorum pondus erat 9374. duas verò columnas cum baſibus & capitulis quinquaginta quinque mille octingentas & nonaginta ſex libras habere die 1. Martii anno 1627. cognovit Berninus cum ſociis Artis Fuſoriæ peritis, Angelo Rubeo, & Ambroſio Lucenti. Romanis. In libris *Torrigius pag. 143.*

Com-

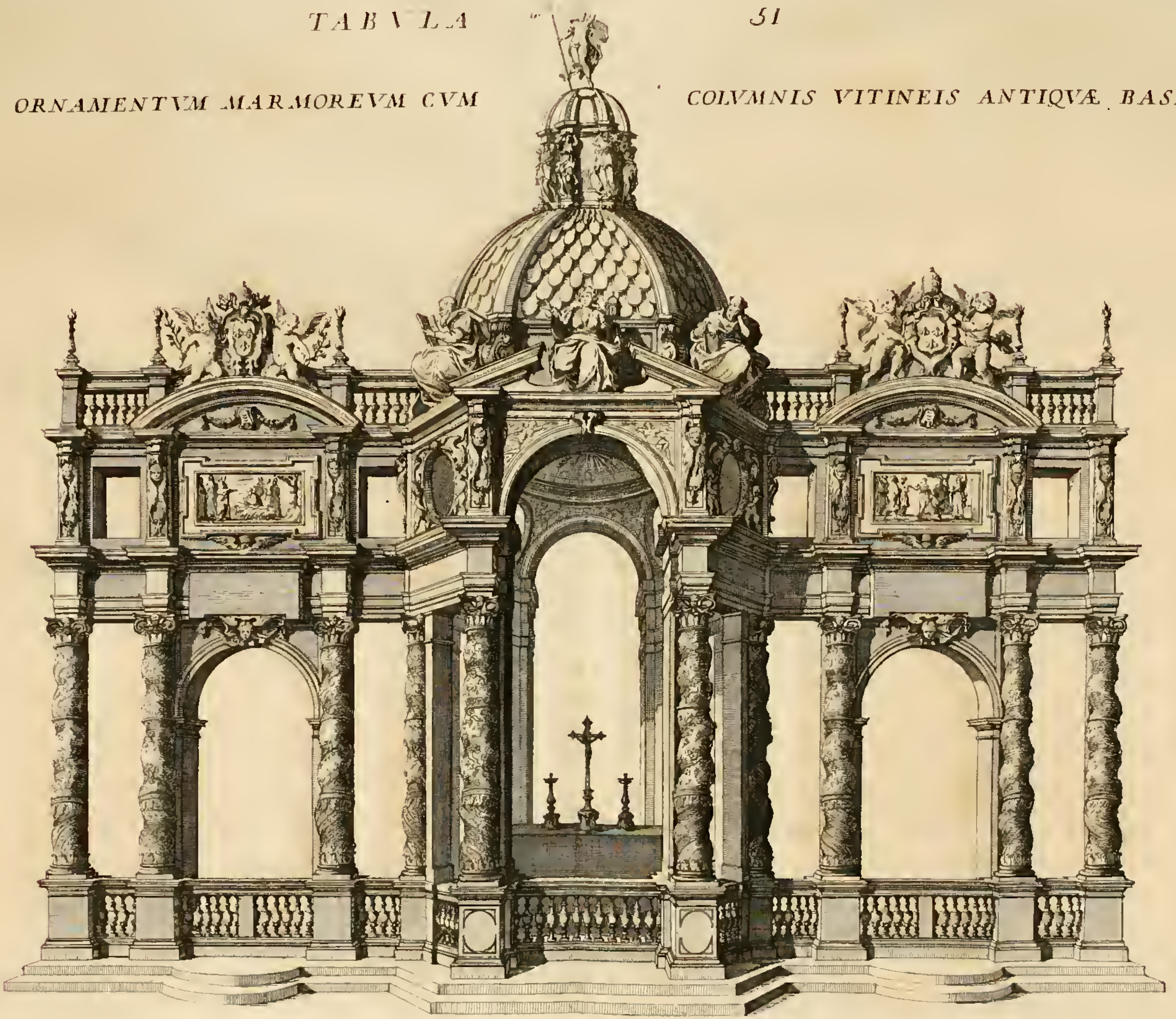
ALIVD ORNAMENTNTIQVÆ. BASILICÆ



…xander Specchi del. et sculp.

TABVLA 51

ALIVD ORNAMENTVM MARMOREVM CVM COLVMNIS VITINEIS ANTIQVÆ BASILICÆ



Alexander Specchi del. et sculp.

Computorum, & Expenſarum Fabricæ anni 1627. enunciatur totam hanc æneam Nolem, præter aurum, quo fulget, lib. ęquaſſe 186392. ideſt centum octoginta ſex mille, trecentas nonaginta duas. Ex tanta igitur operis magnitudine, non modò admirabilitatem cæpit Auctoris poteſtas, ſed Sanctorum Cinerum veneratio incrementum, & loci ſublimitas majeſtatem. Quippè obverſatur mentibus intuentium eorum in Cælo ſedes triumphalis, quorum ſepulchrali ſplendore oculi perſtringuntur;

Nec facilè dictu eſt, quantùm Romanorum Pontificium pietas eluceſcat in luminibus, quæ in conſpectu Aræ noctu, diuque in honorem Principis Apoſtolorum perſeverant. Quòd ſi moris fuit antiquiſſimi cereas faces, & lychnos penſiles accendere antè Sanctorum imagines, ut perpetui luminis alimento, æternæ, qua perfruuntur, gloriæ monimentum eſſent, ex documento Joannis Baptiſtæ Caſtilionei: profecto Divi Petri gloria in iiſdem clariſſimè ſignificatur. Narrat Bibliothecarius in vita S. Silveſtri Conſtantinum Imperatorem diœceſim Orientis donaſſe Beato Petro, à quibus oleum, & balſamum copiosè excipiebatur pro lampadarum alimento, quę antè Altare Beati Principis Apoſtolorum rutilabant appenſæ, de quibus in epiſtola Beati Petri Damiani ad Cadaloum Pſeudo-papam habetur, quòd eam poſſeſſionem accepta pecuniâ quidam Pontifex diſtraxit, canonemque aromatis; quem accipere ſolebat, amiſit; quare aliquanto poſt cum idem Papa prædicto Sacroſancto Altari quaſi devotus aſſiſteret & oraret, ecce quidam terribilis, & grandævus ſenex, in cujus etiam facie barbiraſium videbatur, elato brachio colaphum ipſi vehementer incuſſit & ait. Tu extinxiſti lucernam meam antè me,& ego extinguam lucernam tuam antè Dominum, moxque diſparuit, ille verò protinus corruit, & paulò poſt diem clauſit extremum.

Antiq. Mediolan. pag. 141.

Apud Baron. anno 1061.

Propterea certatim piiſſimi Pontifices Apoſtolorum Principi cultum luminibus addidere, inter quos S. Gregorius Magnus aliqua prædia Baſilicæ dedit pro dote lampadarum, ut intelligas (ait Spondanus) quàm abundans in eadem Eccleſia eſſe ſoleret copia lampadarum incenſarum, quarum dumtaxat uſui tot tantaque inſervire deberent oliveta.

Scribit Maphęus Veggius Beatam Mathildem donaſſe prędium centum milliariis circumſcriptum, ut Baſilica S. Petri luminibus adhibitis decoraretur. Idem affirmat, tempore Alexandri III. quo ipſe vivebat, noctu, diuque centum quindecim lampades ardentes extitiſſe.

Anaſtaſius refert Gregorium II. mille aureos ad eundem finem tradidiſſe, & Hadrianum I. feciſſe Pharum majorem in typum crucis, qui pendebat antè Presbyterium, habentem 1370. candelas. Leonem III. feciſſe Polycandilum *porphyrethicum* (ideſt ęreum rubeſcens) pendens in pergula antè Confeſſionem in catenulis aureis, quę penſabant libram unam. Fecit idem Potifex Ceroſtatas majores fuſiles centum nonaginta octo.

Symmachus anno 498. Confeſſionem ornavit viginti lampadibus argenteis, quarum ſingulę quinque libras ponderabant. Ormiſda trabem poſuit argenteam librarum 1400. ut lampades illi appenderentur ſexdecim, penſ. ſingulę libras quindecim. Hilarus addidit viginti quatuor. Simplicius ſexdecim. Zaccharias coronam fecit argenteam centum viginti librarum, & pro ejus alimento viginti libras auri donavit. Gregorius XIII. duodecim alias ex argento eleganti ſtructura fabrefactas tradidit. Leo IV. donis Divo Petro oblatis addidit quadraginta receptacula argentea, inſtar coronarum fabricata, in quibus lampades antè Altare appenderentur. Fecit etiam Phara ęrea, quę ſedent ſuper veſtibulum ſacris Altari, numero duodecim.

Ex Anaſtaſ.

Franciſ. Sodo deſcr. de Eccleſ. MS.

Anaſt.

Nec una inerat ſpecies lampadarum, ſed diverſimodè extructa, ex qua diverſitate etiam nomina ſortiebantur, hinc Caniſtra, Regna, Coronæ, Bottri, Turres, Canthari, Phari, & Delphini dicebantur; quas omnes diligenter alere tenebantur Sacerdotes, quos Manſionarios appellabant, vel Cubicularios, prout affirmat Anaſtaſius in Sancto Leone. Hìc conſtituit ſupra Sepulchra Apoſtolorum Cuſtodes, qui dicuntur Cubicularii ex Clero Romano, & clariùs in epiſt. 12. Zaccharìæ Pontificis, in qua dicitur ex diverſis can-

delis Eccleſiæ oleo collecto in ſecretiori Eccleſiæ loco adfiguram interioris Tabernaculi inſiſtente, indeficienter cum multa diligentia inſpectæ ardeant ità, ut oleum ipſum ſufficere poſſit ad tertium diem, de quibus candelis Sabbato Sancto ſumptus ignis per Sacerdotem renovetur.

MS. cap. 55. Narrat Torrigius anno 1615. tredecim tantùm lampades perpetuò arſiſſe, in venerationem fortaſſe Chriſti Domini, ac duodecim ejus Apoſtolorum. Paulus V. deindè anno 1616. aliam argenteam addidit in quatuor alias minores diſtinctam, cujus pondus ſeptuaginta librarum erat, cum dote olei, hæc verba inciſa præſeferentem:

PAVLVS V. PONT. MAX.
ANNO DOMINI M DCXVI.
PONTkF. XII.

Cap. 13. Crevit deinceps lampadarum numerus, ardentque hoc tempore ob Pontificum, aliorumque piorum Virorum obſequium ergà Divum Petrum centum ac decem lumina extrà Confeſſionem, intrà verò undecim alia in argenteis thecis, ęreis, auratiſque copięcornibus inſertis. Quorum numero in nullo alio Templo Romę invenitur ęqualis, ea potiſſimùm ratione (ait Petrus Mallius) „ quoniam hęc Divi Petri Baſilica omnium Eccleſiarum eſt Caput & „ Speculum, nàm à Beato Petro Fidei lumen ſumpſit omnis Eccleſia. Fuit „ enim (ut dixit Beatus Gregorius in moralibus) Chriſti Reſurrectionis pri- „ mus Prædicator; decet namque Beatum Petrum præſentis Eccleſiæ Principem „ in Orbe, tanquàm totius Mundi Dominum venerari, & ibi Sacroſanctę Fun- „ damentum Eccleſię eſſe, ubi erant mundanę Monarchiæ Principatus, & ubi „ mundani erroris major excreverat numerus, ibi Chriſtianę Salutis potior „ inveniretur medicina. Et, uti dixit Theodoretus Cyrenſis Epiſcopus in epiſtola ad Leonem Papam: SEPVLCHRA APOSTOLORVM TOTVM MVNDVM ILLVMINANT.

CAPUT XXV.

De aliis Baſilicæ Ornamentis ab Urbano VIII. & Innocentio X. additis.

NEC in ſola jàm dicta ęnea Mole Sepulchro Apoſtolorum impoſita Urbani magnificentia celebratur. Plurima ſunt, quę in Baſilica eam ſpirant argumenta. Anno enim 1630. marmoribus variis incruſtavit quator ingentia loculamenta, quæ in Pilis, maximo Emiſpherio ſuppoſitis vacua erant, ac in iiſdem ingentes Statuas marmoreas viginti & duobus palmis alta addidit. Inſpiciatur Tabula 30. in ea numerus 48. indicat loculamentum, in quo Veronica effigiem dolorum Regis, quam in Urbem portavit, ſpectatorum oculis expo- Torrigius pag. 206. nit in linteo. Eam ſuo ſcalpro incæpit efformare Franciſcus Mochus in monte Varchio natus die 24. Septembris anno 1361. die verò 29. Novembris 1632. abſolvit, eidemque hęc inſcriptio addita fuit:

SALVA-

SALVATORIS IMAGINEM VERONICÆ SVDARIO EXCEPTAM, VT LOCI MAIESTAS DECENTER CVSTODIRET, VRBANVS VIII. PONTIF. MAX. MARMOREVM SIGNVM; ET ALTARE ADDIDIT, CONDITORIVM EXTRVXIT, ET ORNAVIT.

Hanc Mochi Statuam ſummis laudibus voce, & calamo celebrarunt quamplurimi, nonnulli tamen errori tribuendum eſſe affirmabant, quòd currentis effigiem expreſſerit, non verò ſtantis, ut ſtatuam decet, cujus nomen à verbo *ſto*, ſive *ſtatuo* Latini derivant.

Die 26. Octobris 1633. in parte oppoſita, à numero 49. indicata, collocata fuit Statua Longini Centurionis, qui Lanceam præfert cum Cuſpide, quę latus Domini aperuit, cum hac ſequenti inſcriptione: Martinel. de Sept. Eccl. pag. 28.

LONGINI LANCEAM, QVAM INNOCENTIVS VIII. PONT. MAX. A BAIAZETE TVRCARVM TYRANNO ACCEPIT, VRBANVS VIII. STATVA APPOSITA, ET SACELLO SVBSTRVCTO IN EXORNATVM CONDITORIVM TRANSTVLIT.

Eam exſculpſit Eques Laurentius Berninus.

Die 15. Aprilis 1634. in alio loculamento, à numero 50. expreſſo, hunc titulum poſuere:

PARTEM CRVCIS, QVAM HELENA IMPERATRIX E CALVARIO IN VRBEM ADVEXIT, VRBANVS VIII. PONT. MAX. E SESSORIANA BASILICA DESVMPTAM, ADDITIS ARA, ET STATVA HIC IN VATICANO COLLOCAVIT.

Statuam effinxit Andreas Bolgius, Helenam videlicet Auguſtam, quę Imperii ſceptrum cum vexillo Crucis commutavit.

Alia ex parte, ubi numerus 51. Simulachrum S. Andreę Apoſtoli inhiat Crucem, cui bracchium injecit, ſcalpro efformatum à Franciſco Queſnoi (vulgò il Fiamengo) ſub hac inſcriptione:

S. ANDRAE CAPVT, QVOD PIVS II. EX ACHAIA IN VATICANVM EXPORTANDVM CVRAVIT VRBANVS VIII. NOVIS HIC ORNAMENTIS DECORATVM, SACRISQVE STATVÆ, AC SACELLI HONORIBVS COLI VOLVIT.

Antequàm marmoreum illud efformaret Franciſcus, cęmentis expreſſum in loculamento illi ſtatuto à Præfectis Fabricæ, in quo nunc Divę Helenæ ſimulachrum adeſt, ſpectatorum oculis expoſuit, quod viſum, probatumque à Summo Pontifice Urbano, transferri aliò curavit, ut ſcalpris egregium opus perficeret; at infauſto cum eventu, nàm cæmentitium opus multis in partibus laxari cępit, incuria demùm, ſeu invidia Operariorum nobilem Artificis ideam obliteravit. Non tamen animo cecidit Franciſcus, ſed novam ideam molitus, ut illam in marmore exprimeret, operi ſe totum addixit. Quinque annorum ſpatium in Statua exſculpenda, futuris annorum periodis nunquàm ſatis celebranda, conſumpſit, eâque abſoluta ingenti mœrore gaudii loco animum cumulavit. Statuam enim loculamento, quod num. 51. indicavimus collocari juſſerunt Fabricę Præfecti quippè qui Sanctiſſimę Crucis imagini ab Helena oſtenſæ digniorem locum convenire decreverunt, oppoſitum verò Divi Apoſtoli Simulachro. His, aliiſque curis exagitatus egregius Artifex, ac penitùs conſumptus vivere tandem deſiit, immortale tamen apud Poſteros nomen adeptus in ſaxo.

Hęc

Hæc omnia viginti millia nummorum pretium ſuperarunt. Fuerunt hæ Statuæ à Bartholomęo Tortoletto carminibus deſcriptæ, quæ in ſua Roma ex ethnico ſacra refert Martinellus. Illas nos cælo expreſſas exponimus quatuor in Tabulis, è prototypis fideliter delineatas, ut celeberrimorum Sculptorum certamina in iis efformandis inſpici poſſint, & ſimùl pietas excitari. His Sanctorum ſignis juſſit Urbanus Aras dedicari ſubſtructis in cellis, quibus Tabulas appoſuit depictas ab Andrea Sacco; ſed cum loci humiditas paulatim eas obliteraret, muſivo opere tres ex illis eleganter expreſſit ſub Innocentio XI. Fabius Chriſtophorus.

Pag.282.

Fig. 52. 53. 54. & 55.

Statuarum loculamentis alia quatuor ejuſdem magnitudinis imminent, cum pluteis marmoreis, inducta auro, columnis cochlydibus, epiſtyliis, & coronis cum infantibus aligeris inſtructa. Singulis anterioribus ſingula ſunt repoſitoria, in altero eorum Veronicæ Linteum, fruſtum Dominicæ Crucis, & Lancea, pio cultu ſervatur, in alterò verò caput S. Andreæ. Ob hæc tantaque Urbanæ magnificentiæ, & in Vaticanam Baſilicam collata decora, ſuas partes eſſe duxit Illuſtriſs. & Revendiſs. Canonicorum Clerus aliquod grati animi ſignum indicare. Quapropter die 12. Novembris 1635. in Capitulo, ut ajunt, congregatus, omnium conſenſu ſequens Decretum perpetuis tabulis conſignavit:

„ Cum Sanctiſſimus Dominus Noſter Urbanus Pont. Max. qua ergà Beatum Petrum fulget pietate nuper ad ſacram rem ſolemni ritu habendam, apud Aram maximam, quam idem Pontifex ingenti ſumptu, ac ſuperbo opere toti Orbi admirandam erexit, ſacras veſtes ad omnem Miniſtrorum, & Altaris ornatum tam albi, quàm rubri coloris, auro, argentoque eximiè elaboratas donaverit; Capitulum, & Canonici hujus Sacroſanctę Baſilicę novis quotidiè muneribus, & beneficiis, & honeſtati, & aucti, grati animi impulſu ità ſanxerunt. Natalis Sanctitatis Suæ feſtivus ſingulis annis, quamdiù vixerit, ut lætus ab univerſo Baſilicæ Clero votivo aliquo ſacro apud eamdem Aram celebretur, quo B. Petri ſuffragantibus meritis incolumis diu, ac beatus, hoſtium Eccleſiæ contuſa ſuperbia, tranquilla pace fruatur. Cum verò coronam gloriæ, & diadema decoris in æternitate recipiet, tunc gaudiis Angelorum Cætibus, & ſupernis Civibus conceſſis deſiderium tanti Pontificis, de Baſilica optimè meriti, lugubri anniverſario ſacro perpetuo conteſtetur.

Hæc ſunt, quę de Sacra Confeſſione, in quo Principum Apoſtolici Senatus Corpora requieſcunt maximis ſumptibus exornata cęteriſque adjacentibus ornamentis breviter exarare calamus potuit: opus enim eſt hujuſmodi, ut qui oculis illud non ſubjecere, mente complecti vix poſſint, ut verbis utar Pauli de Angelis.

De Baſil. Vatic.

Quandoquidem ſub maximo Tholo Baſilicę verſamur ſupradicta ornamenta à Bernino extructa inſpicientes, operæ pretium erit hìc indicare rimulam, ferè digiti craſſitiem æquantem, quę in parte Tholi interiori producitur à coronice magni tympani ad circulum uſque quo patet Laterna Tholo impoſita. Eam licèt annis elapſis, ſed incerto tempore ſua ſpontè fatiſcentem, cum neſcio quis è vulgò imperitus recognoſceret anno 1680. bellicum canere contrà Berninum cępit, ſuâque crebra obmurmuratione veluti tympano copias comparare ſtudebat, à quibus tanti Viri fama apud Poſteros minueretur. Illi enim tribuendam eſſe, ajebat, proximam Vaticanę Fabricę ruinam, quàm Tholi rimulę indicabant, utpotè qui operam ſuam ſub Urbano VIII. peſſimè impenderit in magnis loculamentis ad Sacras Reliquias cuſtodiendas marmoribus exornandis, ſcalis in Paraſtatis Tholum ſuſtinentibus extruendis, aditibuſque aperiendis, per quos itur ad mœniana, è quibus ipſę Reliquiæ populo certis anni diebus oſtenduntur. His vocibus inter ignarum vulgum quotidiè percrebeſcentibus, addita eſt diſſertatio Summo Pontifici oblata, quę tanto malo remedium efflagitabat, ne unius Artificis inſcia temeritas, tot Pontificum expenſæ,

Arti-



a Francisco Mocho in marmore exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza ære incisa an. 1696. Romę



Ab Equite Laurentio Bernino exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
et a Hieronymo Frezza ære incisus anno 1696. Romę.

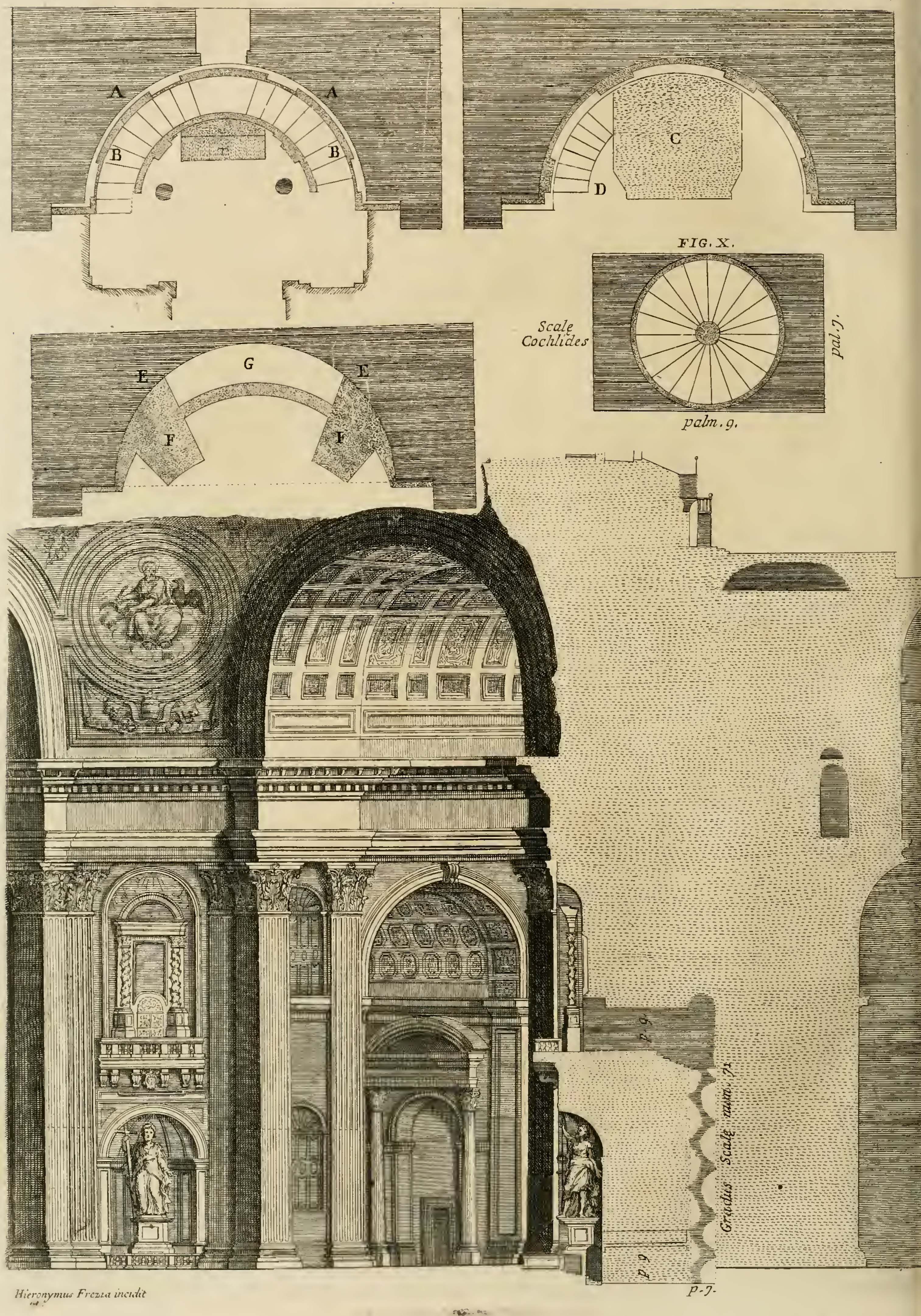


ab Andrea Bolgio exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza ære incisa an. 1696. Romę.



a Franc[illegible] du Quesnoy uulgo il Fiamingo exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
ab Hieronymo Frezza ære incisus an. 1696. Romę.

Hieronymus Frezza incd.



Hieronymus Frezza incidit

Artificumque inſignium labores penitùs diſſiparentur. Percupidus itaque prudentiſſimus Pontifex Innocentius XI. veritatis explorandæ, Illuſtriſs. Præſuli Joanni Carolo Veſpiniano Vaticanæ Fabricæ Præfecto præcepit, ut peritiſſimorum Urbis Architectorum operâ uteretur, qui Tholum, & Baſilicæ partes diligenter recognoſcerent, omnibuſque examinatis, ſuam quiſque ſententiam de infauſto omine enunciaret. Verùm omnibus accuratiſſimè inveſtigatis fallacem contra Equitem Berninum accuſationem comperèrunt, atque fabricæ molem firmiſſimè permanſuram. Totam examinis ſeriem expoſuit Philippus Baldinuccius in vita ejuſdem Equitis Bernini à pag.82. uſque ad 102. Illam adeat curioſus Lector. Nobis pauca hęc delibare ſufficiat, videlicet: Parietum rimulas antiquas fuiſſe, ex ipſa fortaſsè mala fabricæ conſtructione provenientes. His adde ejuſmodi ſcalas adituſque, per quos ad mœniana loculamentorum itur extitiſſe in Paraſtatis anterioribus, in quorum altero ſacrum Veronicæ Velum cuſtoditur, in altero verò Caput Divi Andreæ, antequam Berninus eadem loculamenta marmoribus exornaret, quod evidenter patet ex relatione tranſlationis harum Sacrarum Reliquiarum, quam recenſuit in ſuo tractatu de Sacro Chriſti Sudario MS. Jacobus Grimaldus, ubi hæc habet ſub titulo: Pag.85.

Delatio Sanctiſsimi Sudarii, Lanceæ, & Capitis Sancti Andreæ Apoſtoli in novum Templum Sancti Petri.

Die prima Martii anno Domini 1604. abſoluto opere ſuggeſti in novo Templo Sancti Petri nobiliſſimis, politiſque marmoribus, poſitis in dextera paraſtata majoris Altaris ejuſdem Principis ſub maximo Tholo, undè populo celeberrima Sanctiſs. Salvatoris Noſtri Imago, quæ Veronicę dicitur, ac Lancea, qua Latus ejus effoſſum eſt publicè oſtenderentur, Illuſtriſſimus, & Reverendiſsimus Dominus D. Evangeliſta Pallotta Cardinalis Cuſentinus dictę Baſilicæ Archipresbyter, nolens Chriſtianum Populum, diebus his Sanctis ad has Reliquias inviſendas in maxima multitudine confluentem, ſpirituali ſolatio carere, accelerato opere, & ad finem perducto, ſtatuit dicta feria 5. Hebdomadis Reliquias pręfatas, & Sancti Andreę Apoſtoli Caput ex Archivo Baſilicę „ in dictum ſuggeſtum, & locum transferre [Igitur die Lunę 20.Martii 1606. „ idem Illuſtriſsimus Cardinalis poſt celebratam Miſſam in Sacrario, benedi„ xit capſam cypreſsinam, ſericis pannis veſtitam, pro recondendis ipſis reli„ quiis. Deindè ſe contulit ad locum, & ſuggeſtum pręfatum, eumque ſimili„ ter benedixit, & aſperſit aqua, idem fecit in altero ſuggeſtu alterius Paraſta„ tę, ubi hodiè ſervatur Caput Sancti Andrę Apoſtoli; deindè narrat cęremo„ nias, quibus tranſlata ſunt ex Archivo Reliquię, & collocatę in dextera pa„ raſtata; & rursùs reſumit Grimaldus, Anno 1612. in Apoſtoli Sancti An„ dreę vigilia 29. Novemb. Dominus Marcellus Phylonardus Canonicus ſtola „ indutus idem S. Andreę Caput à dextera Paraſtata ad ſuggeſtum ſiniſtrę ex„ celſę pilę ritu privato detulit]. Itaque ſi Beati Andreę Caput ad talem ſuggeſtum tranſlatum fuit à Paulo V. deputatum, ut indè Populo oſtenderetur, profectò tam in dextera, quàm in ſiniſtra Paraſtata erant loculamenta cum ſcalis, per quas Canonici debuerunt aſcendere ſacris veſtibus induti, Sacras Reliquias piè deferentes: nec potuiſſent ea, quę par erat, reverentia deferre, ſi per ligneas ſcalas, ſeu funium beneficio aſcendere debuiſſent. Erant inſuper aditus, per quos è ſcalis ad Suggeſtus, ſive Mœniana poſſent commodè tranſmeare. Licet enim eximius ille Architectus loculamenta exornaverit, nullam Paraſtatis detrimentum intulit, imò potiùs addidit fulcimentum.

Ut hęc omnia manifeſtè pateant, adeamus Tabulam 56. in qua loculamentorum ichnographiam delineavimus. AA. oſtendit loculamentum inferiùs ab Antiquis Architectis in Paraſtata relictum. BB. indicat marmoreā veluti veſtem, qua loculamenti cavitatē exornavit Berninus. C. baſim pro ſtatuis collocandis. D. ſcalam antiquam, per quàm ad Confeſſionem S. Petri dabatur deſcenſus. Alia figura oſtendit caracteribus EE. antiquum loculamentum ſuperiùs inferiori omninò reſpondens. F. indicat additamentum marmoreum, quo Fig. 56.

Ber-

Berninus loculamenta decoravit. G. cavitatem, ſeu ſpatium demonſtrat, inter atiquum parietem, & marmoreum ornatum à Bernino prudenter relictum, ut nempè à lateritio pariete noxiam marmorum humiditatem arceret. Scalas quidem extruxit Berninus in duabus tantùm inferioribus Templi paraſtratis è regione oppoſitis aliis duabus, quibus ſub Paulo V. ut retulit Grimaldus jàm inerant ſcalæ; verùm puteos non aperuit, imò eos anguſtiores reddidit. Quatuor enim lateribus conſtabant, quorum latiora pal. novem, anguſtiora verò ſeptem cum tribus unciis æquabant, nunc verò angulis novo pariete oppletis à Bernino circularem figuram habent, diameter ſeptem palmis expletur, ut in ſubjecta Figura X. dilucidè apparet. Ex quibus patet, quàm immeritò Bernini gloriam minuere conata fuerit, ſeu imperitorum quorumdam invidia, ſeu invidorum inſcitia.

Non in tribus, ut ſupponit Baldinucc. pag. 90.

Baldinuccius in vita pag. 90.

Conſtat inſuper à veritate aberraſſe Auctorem noſtri ævi, cæteroqui præclarum, cum anno 1650. ſcripſit [In Vaticanæ Baſilicæ ſtructura ſub Urbano „ Pontifice duos ſuperveniſſe errores non benè ab Architectore previſos, ut „ eventus monſtravit, quorum alter fuit, ut quatuor anguli Eccleſiæ, quibus „ totaTholi machina innititur (contra monimenta à Bonarota relicta circa hanc „ Vaticanam Molem) fuerint illi omnes in medio intùs perforati, ut cochlea- „ res gradus perficerentur, quibus aſcenſus ad ſuperiora alia loculamenta „ aperiretur, ac etiam Aræ in inferiori parte quarumlibet pilarum dedicaren- „ tur, ex hoc autem facta Tholi diſſolutio, & aperitio, in media ſui parte, „ quamvis deindè reſtaurata, ſeu occultata, quod damnum in tanta Mole „ reparari impoſſibile vix creditur ne futuris temporibus forſan deterius con- „ tingat.

Jo:Baptiſta Caſalius de Urb.ſplendor.cap.22.

Innocentius autem X. Predeceſſorum in Vaticana exornanda Baſilica ſtudioſiſſimus æmulator, ſuam tanto operi magnificentiam, liberalitatemque deſſe haud paſſus eſt, in cujus conſtructione ſæcula deſudarunt, & quod ſæculorum omnium miraculum eſt; nàm ipſe ſecundo Pontificatus anno interiorem partem Templi ornare cæpit non minore magnificentia, variis lapidibus pretioſis artificiosè commiſſis, ne quid poſthac deſiderari contingat, ſuprema ornamenta conquiſivit, dùm excelſos hinc indè parietes, qui Sacella ambiunt, aptatis è vario colore marmoribus, miroque artis ſtudio in unum compactis obtexit, ibique inventore Franciſco maria Torrigio, trophæorum inſtar venerandas Beatorum Pontificum, qui Martyrii palma præfulgent, imagines marmori inſculpendas curavit, adjectis palmis,liliis, infantibuſque marmoreis, quæ omnia Nicolaus Sale Gallus exculpſit. Geminas minores naves, ſeu ambulationes condecoravit columnis è Sabinorum ſaxo albo rubro, vulgò *Cottanello*, à loco, ubi effoditur, capitulis, baſibus, arcubuſque tholo ſuſtinentibus. Binas ſingulis arcubus adjecit ſtatuas ex opere marmorato, quarum primam in parte ſiniſtra compegit Franciſcus Roſſius, ſecundam Joannes Dominicus Roſſius, ſeu Chivizanus; tertiam, & quartam Coſmus, & Franciſcus Fancellus, quintam Lazarus Morellus, & ſextam Joannes Baptiſta Marcellus. In parte autem dextera prima à Domenico Preſtinoro confecta eſt,ſecunda à Bartholomeo Cennino; tertia, & quarta à Nicolao Menghino; quinta, & ultima ab Andrea Bolgio, & Ambroſio Bonvicino. Pavimentum demùm verſicolori marmore ſubſtravit, ut uno, eodemque tempore, & exornandæ Baſilicæ, & antiquitati ſimùl proſpiceret, eidem pavimento Rotam illa porphyreticam veluti nobile monimentum reſtituendam curavit, cujus in Ceremonialibus libris ſæpè mentio recurrit, dùm de Romanorum Imperatore coronando agitur; quippè ſupra illam coronandus ſiſtebatur, ubi precibus ab Epiſcopo Cardinali ſolemniter repetitis, ad ſacrum Apoſtolicæ Confeſſionis locum ducebatur. Ejus Rote in Paſchalis Pape geſtis fit mentio.

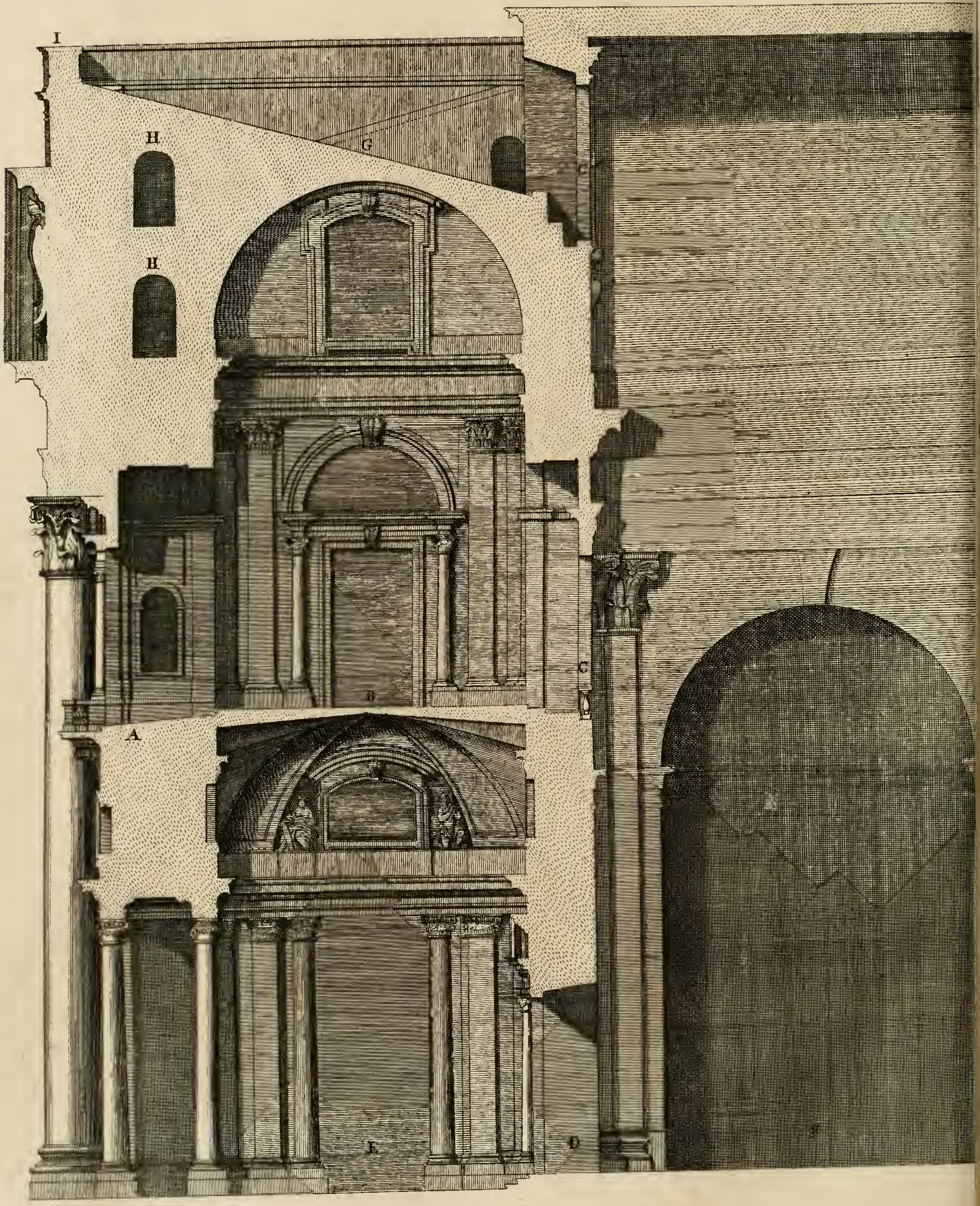
Baldinuccius in vita Bernini pagina 81.

Arringus lib. 2. cap. 9.

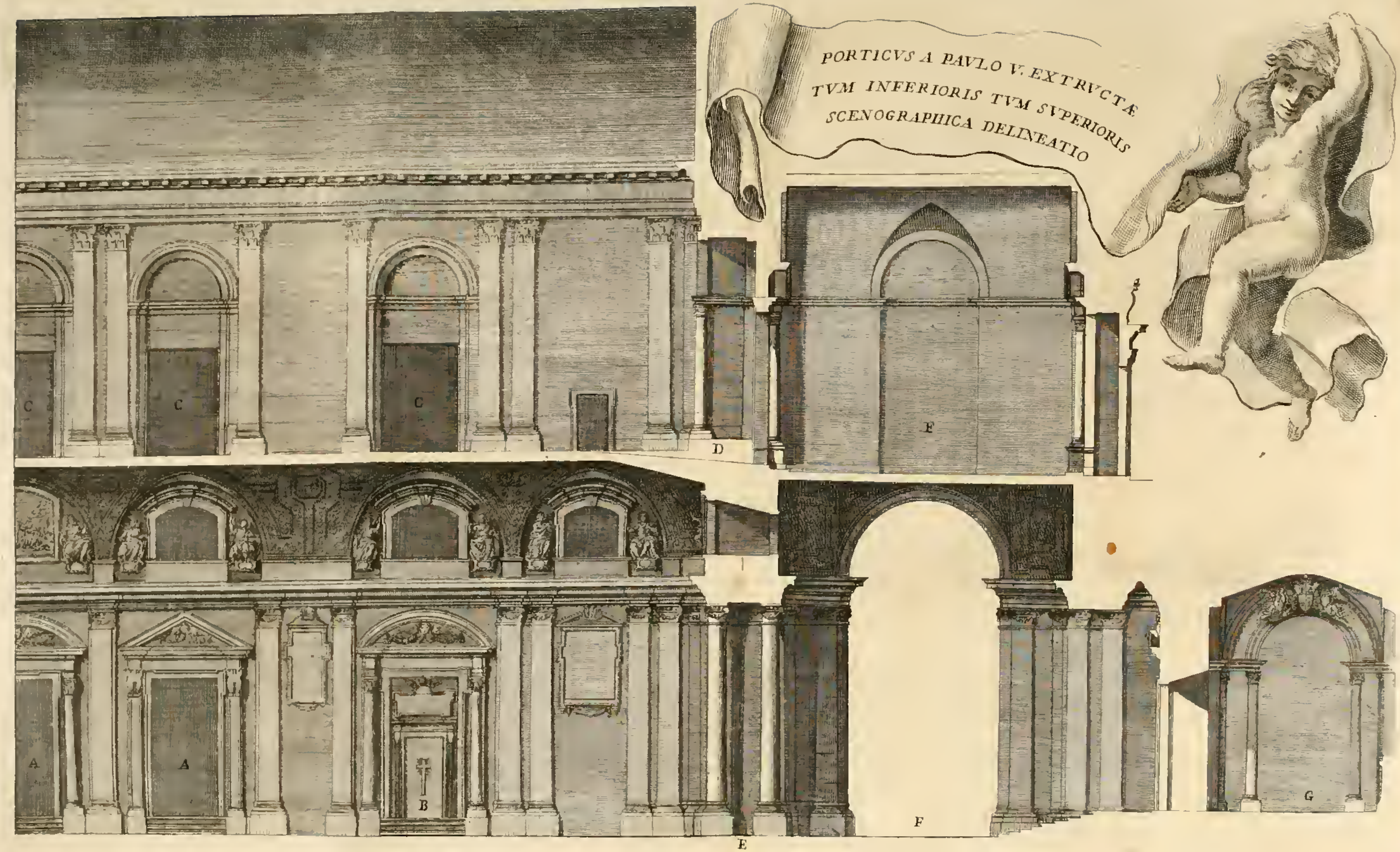
Hæc omnia Innocentius egit anno 1648. & 49. dirigente Equite Bernino, ut recurrente Jubilæi anno quinquageſimo ſupra milleſimum, Vaticani Templi decus, & gloria, omnibus ferè numeris abſoluta, perennes Apoſtolorum triumphos Nationibus ex toto Orbe terrarum in Urbem confluentibus, inculcaret, venerationem ingereret, atque intuentium oculis incomparabilem Pon-

tificum

EIVSDEM PORTICVS EXTREMITAS



Hieronymus Frezza incidit



Hieronymus Frezza incidit

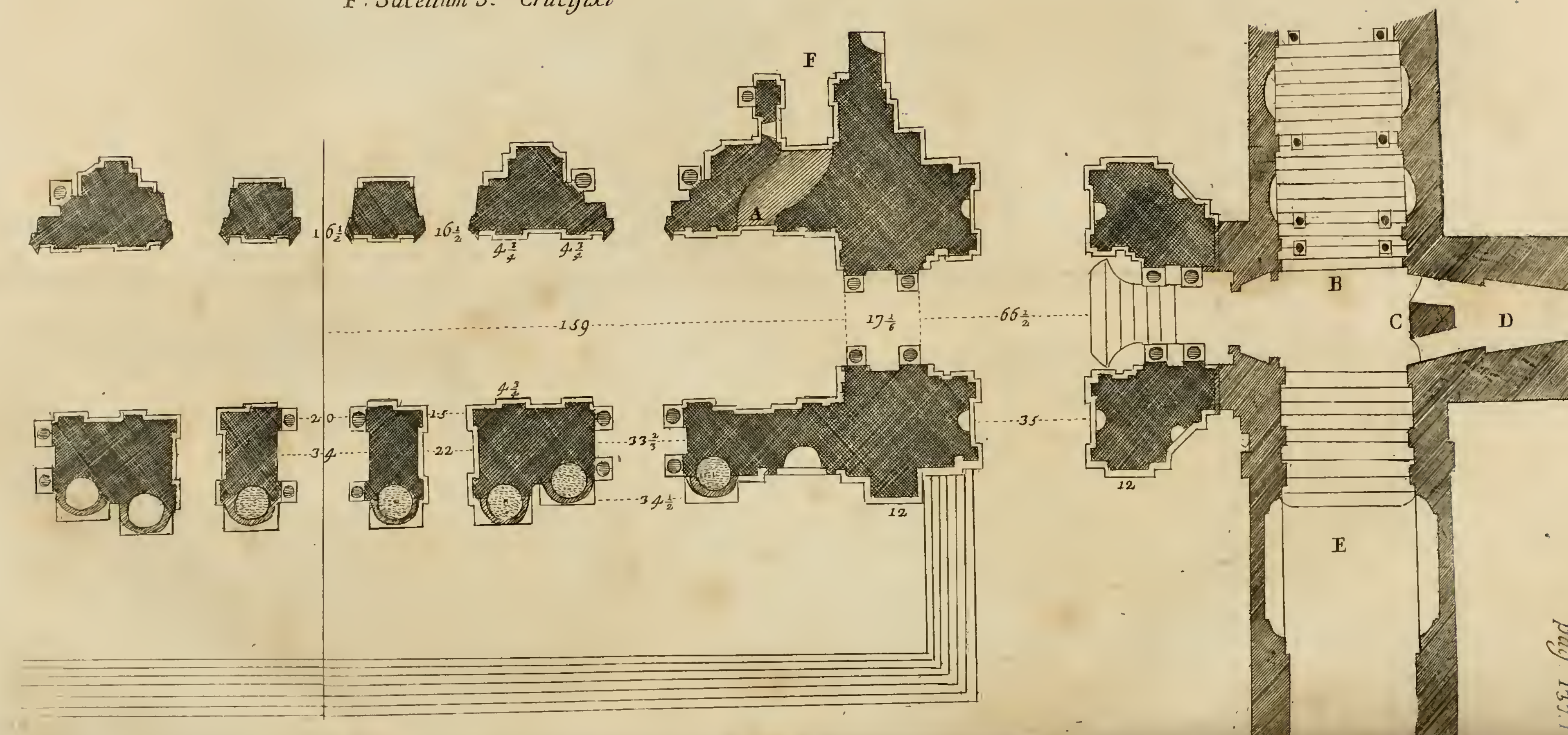
TABVLA



Hieronymus Frezza incidit

ICHNOGRAPHIA PORTICVS BASILICÆ A PAVLO V. ÆDIFICATÆ

A. *Locus destinatus portę Sanctę*
B. *Scala Regia ab Alexandro VII. extructa*
C. *Basis supra quam statua Constantini magni equo insidentis*
D. *Aditus ad Palatium Pontificium*
E. *Porticus Alexandri VII.*
F. *Sacellum S.mi Crucifixi*



Auctor del. et sculp.



Tabula 57 num. 4.
pag. 137.
Arnoldo Van Westerhout Sculp.

TABVLA 157. num. 3. pag. 137.

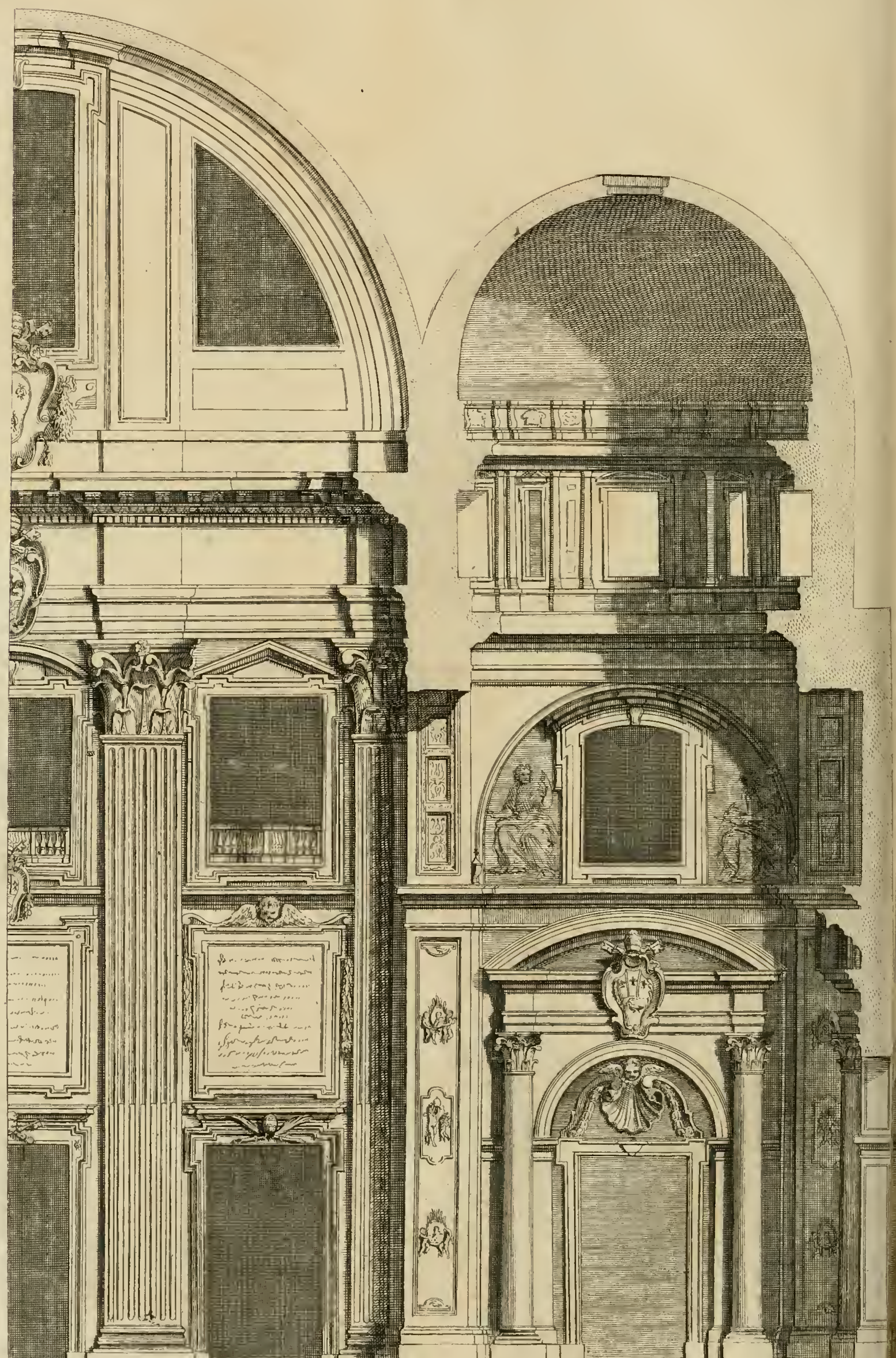


Arnoldus Van Westerhout incid.



Arnoldus Van Westerhout incid.

FACIES INTERIOR BASILICÆ VATICANÆ IN QVA
IANVÆ PATENT CVM ORNATV AB INNOCENTIO X. ADDITO



eronymus Frezza incidit

tificum Romanorum munificentiam tot notis, quot monimentis perpetuò obteſtaretur.

Quæ autem iſta fuerint abſque alia deſcriptione indicat Tabula ſubjecta, in qua ornamenta Paraſtatis adjecta delineari curavimus, omniaque comprehendit ſequens inſcriptio ſupra mediam majorem portam collocata, & à Patre Famiano Strada Societatis Jeſu rerum ſcriptarum elegantiâ celeberrimo concinnata. *Fig.57.* Paulus de Angelis de Eccl. Vat.

BASILICAM
PRINCIPIS APOSTOLORVM
IN HANC MOLIS AMPLITVDINEM
MVLTIPLICI ROMANORVM PONTIFICVM
ÆDIFICATIONE PERDVCTAM
INNOCENTIVS X. PONT. MAX.
NOVO CÆLATVRÆ OPERE
ORNATIS SACELLIS
INTERIECTIS IN VTRAQVE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLVMNIS
SRATO E VARIO LAPIDE
PAVIMENTO
MAGNIFICENTIVS TERMINAVIT.

In hoc columnarum ornatu quindecim millia nummorum impendit Innocentius; mille inſuper nummos in ſingulis Paraſtatis exornandis. Ex libr. Fabricæ.

CAPUT XXVI.

De Porticu à Paulo V. excitata.

EXEUNDUM jàm nobis eſt è Baſilica, de qua ſatiùs fuiſſet ſilere (ut ille dixit de Carthagine) quam pauca dicere. Tot enim, ac tanta ſunt ejus ornamenta; ut ſi ſingula calamo perſequi velimus, paginę ipſæ ac dicendi vires deficerent. Priſcorum Athenienſium mores Demoſthenes ſuorum temporum moribus longè pręferebat: *Nàm publica*, inquiebat, *ædificia*, *& præſertim Templa tàm multa*, *tàm magnifica*, *tàm ornata nobis reliquerunt*, *ut quibus ſuperarentur*, *nullus relictus eſſet locus*. Verùm palinodiam caneret, ſi hanc Vaticani Templi ſtructuram perluſtraret, pauca quidem, & tenui pennicillo deſcripſi, ut qui Romæ non adſunt, aliquam notitiam habeant hujus operis tàm immenſi, tantaque admiratione digni, in quo quadringentos ferè ultrà mille integros annos Summorum Pontificum induſtriæ immenſas opes certatim inſumpſere, ut Principis Apoſtolorum merita toti Orbi terrarum palàm oſtenderent, eumque ut Cæli Cuſtodem debito cultu in terris venerarentur. Saluſt. de bello Jugurt. in princ. Leo Bapt Albertus lib.9.cap.1.

En igitur patet antè fores Baſilicæ ampliſſima Porticus à Paulo V. adjuncta, juxtà morem Antiquorum. Hanc Porticum Madernus non delineavit, ut Michael Angelus Bonarota præſcripſerat apertam, & columnis extructam, ut in Tabul.15. 17. & 19. delineavimus, & antiquum Pantheon oſtendit, ſed amplis paraſtatis circumſcriptam, inter quas quinque aditus relinquuntur in fronte, januis Baſilicæ omninò reſpondentes, duoque alii in extremis hinc indè partibus arcuato pariete ſubiiciuntur. Ejus medietatem exhibet ſequens Tabul.58. Ichnographica, in qua omnium partium menſuras numeris adjectis indicavimus, producitur namque tota Porticus, juxtà Fontanæ obſervationem palmis 318. & pal.57. dilatatur. Aliis deindè in Tabulis 59. & 60. ejuſdem Porticus per longum diſſectæ Scenographiam, & utriuſque extremitatis ingreſſum, ut Pauli V. pietas, ac magnificentia clariùs eluceſcat. Singulas ejus partes litteræ appoſitæ ſic indicabunt: *Fig.58.* Lib. 15. cap.18. *Fig.59. & 60.*

S In

In Tabula 59.

AA. Januæ in mediam navim Baſilicæ ingreſſum præbentes.
B. Jannua, quæ Sancta dicitur, Anno Jubilæi ſolùm aperta.
CCC. Feneſtræ Baſilicam luce irradiantes.
D. Ingreſſus in Porticum ſuperiorem.
E. Ingreſſus in Porticum inferiorem.
F. Porticus pro Turri Campanaria ſuſtinenda.
G. Initium ſcalæ ad Aulam Regiam ducentis.

In Tabula verò 60.

A. Mœnianum pro Benedictionibus.
B. Porticus ſuperior.
C. Feneſtrę Baſilicam reſpicientes.
D. Janue Baſilicæ.
E. Porticus inferior:
F. Primum Baſilicæ Sacellum;
G. Tectum ſupra Porticum.
H. Ambulacra, & tranſitus ad cubicula inter muros Baſilicæ.
I. Hypæthrum, cum balauſtris, ſupra quę Statuæ Apoſtolorum.

Hypæthrum ad coronam palmos continet 57. à corona ad fornicem palmos 26. totaque ſimùl altitudo pal. 86. Latera in ea ſunt commixtis marmoribus antiquis, & 20. columnis inſtructa, quibus ſex alias canaliculis diſtinctas addidit Madernus ad ornatum januarum, per quas ad navim medianam itur, annis 1618. & 1619. collocatas, ſuntque illæ, quæ olim parietes Baſilicæ Conſtantinianę ſuſtinebant, Paraſtadibus, ac ſuperjacto epiſtylio exornatæ. Marmorata teſtudinis opera Martinus Ferraboſco, ut refert Fontana, concinnavit. Torrigius tamen affirmat eorum artificem fuiſſe Jacobum Peruſinum, eique ſoluta viginti ſcuta pro ſingulis decempedis. Plaſticum autem opus item inauratum, quod res geſta Principum Apoſtolorum admiranda majeſtate exprimit, Joannes Baptiſta Riccius Novarienſis compoſuit anno Pontificatus Pauli XV. ut Grimaldus refert, cui addidit 36. ſimulacra Sanctos Pontifices referentia, in laxamentis collocata, quę inter feneſtras, & fornicem interjacent circumflexa, videlicet SS. Linum, Clementem, Anacletum, Evariſtum, Alexandrum, Sixtum, Teleſphorum, Hyginum, Pium, Anicetum, Soterum, Eleuterium, Victorem, Zephirinum, Cæleſtinum, Urbanum, Caliſtum, Pontianum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum II. Sixtum II. Dionyſium, Felicem, Eutichianum, Cajum, Marcellinum, Marcellum, Euſebium, Miltiadem, Liberium, Julium, Marcum; & Silveſtrum.

Torrigius MS.

Quandoquidem de plaſtico, ſeu marmorato opere, quo Porticus, exornatur nobis ſermo eſt non injucundum erit, hic referre quonam pacto, poſt antiquorum uſum, reſtitutum nobis fuerit, quod longa temporum ſeries, ac hominum oblivio ex officinis removerat. Ejus inventorem fuiſſe Lazarum Bramantem affirmat Vaſarus part. 3. a. pag. 39. Donatus tamen in ſua Roma Joanni Utinenſi, prout in ejus vita idem Vaſarus enarrat part. 3. pag. 33. hoc pulchrum inventum attribuit in luculenta, elegantique enarratione, quam iiſdem ejus verbis hinc inſero [Julius II. inquit ille conduxerat non ignobiles „ artifices, operamque ſtrenuè liberali Principi illi locaverant. Cum lumina „ illius ævi ſupervenere Raphael Sanctius Urbinas, & Michael Angelus Bonarota, ille Pictor incomparabilis, & inſignis Architectus, hic Sculptor, Pictorque, & Architectus eximius. Remotis ergò cæteris Raphael, ſecretiores Aulas, & Conclavia, uſque ad miraculum coloravit. Bonarotæ oblatum Sixti Sacellum, in quo Pontifices ſacrorum cæremonias cum Patrum

Lib. 4. cap. 9

Senatu

„ Senatu obire ſolent, ut ejus fornicem per lunulas ſuſpenſum pictis jàm
„ parietibus appingeret. Fecitque admirabili opere. Aliquanto poſt, Paulo
„ III. Pontifice, interiori fronti ejuſdem Sacelli novam picturæ claritatem in-
„ duxit. Iconem extremi Judicii, & Chriſtum Dominum venientem in nube
„ majeſtatis expreſſit. Ea tempeſtate ignota Romanis hypogea, & concamera-
„ tas cryptoporticus in antiquo Titi Cęſaris Palatio, ac Thermis Eſquiliarum
„ effoderat, inſita mortalibus perveſtigandi cupido; quam latens aurum ac-
„ cendit, aut ſi quid artefactum auro pretioſiùs celant cuſtodes ruinæ. Appa-
„ rebant parietinæ plaſticis toreumatis loricatę. Hęc porrò, quamvis tot antè
„ ſæculis ſepulta, adhùc tamen vegeta, & integra vetuſtatem ſub terra, quaſi
„ è tutò non ſenſerant. Grotiſcæ vocantur, quòd in Cryptis repertæ ſunt.
„ Erant in comitatu, & contubernio Raphaelis plurimi picturæ candidati, quos
„ ille ſpe artis addiſcendę alebat; inter eos Joannes Utinēſis, juvenis promptus,
„ & ſagax, traductoque ad poſteros novo plaſticæ invento nobilitatus. Is in
„ Cryptas cum Magiſtro frequenter ventitabat, manumque Plaſtarum veterum
„ commendabat aſſiduè. Jamque prodigioſas illas ſemihominum, monſtro-
„ rumque figuras, & habitus rubricâ retulerat in membranas, ſed materiam,
„ qua formarentur odorari non poterat. Calci addendum aliquid conſtabat,
„ ſabulum, pulviſque puteolanus ruber, & paulò craſſior reiiciebatur. Con-
„ tudit lapidem Tyburtinum: livebat calci permixtus, nec figurata læviga-
„ bat. Marmoris contuſi candidum, & cribro excretum pulverem macerata
„ cum calce ſubegit, ac mollivit. Hunc verò formando, lęvigandoque ha-
„ bilem expertus, deprehendit, non alium intritæ uſum fuiſſe veteribus pla-
„ ſtis. Nàm ad eam diem mixtura neſcio qua è gypſo, calce, pice, & cera
„ eliquata, contritoque laterculo parietes leverant. Hoc triſti temperamen-
„ to elaborabant inęquale tectorium, ut auri bracteolas ſuperinducerent. Igi-
„ tur receptum vetus, germanumque marmoratum ad Leonis X. porticus pri-
„ mò traductum eſt]. Hactenùs Donatus.

Supra medium Porticus aditum Giotti Naviculam collocavit Berninus ſub Alexandro VII. & in oppoſito arcuato intervallo, quòd Templi portę imminet, lapideam Tabulam, in qua idem Berninus, jubente Innocentio X. inſculpſit Chriſtum Petro Claves porrigentem.

CAPUT XXVII.

De Templi Januis.

EQUINQUE Templi Januis pal. 16. & unc. 3. latitudinem habentibus, & 33. unc. 2. altitudinem, tres ex illis columnæ ex veteri albo cęruleo marmore canaliculis ſtriatę exornant. Fuerunt olim æneæ hæ Baſilicę fores, deindè ab Honorio I. anno 630. argenteę, qui Pontifex, ut narrat Bibliothecarius,
„ inveſtivit regias Januas ingreſſu Eccleſiæ majores, quæ appellantur media-
„ næ ex argento, quę penſant. lib. noningentas ſeptuaginta quinque. Eas
poſteà Saraceni circa ann. 846. argento nudarunt. Sed Leo IV. anno 850. ex
„ Anaſtaſio iterùm erexit multiſque argenteis tabulis lucifluis, ſalutiferiſque
„ hiſtoriis ſculptis decoravit, & in meliorem ſpeciem, quàm pridem repara-
„ vit, ut omnes, qui eamdem Baſilicam ingredi volunt laudes Deo Omnipotenti,
„ Sanctoque ſuo Pręſulatui referant, expoſcant, ut multa annorum ſuę vitę
„ curricula oſtendantur, qui tanti fulgoris opere tantoque pulchretudinis
„ pondere aulam Dei argento penſ. libras ſeptuaginta ornavit]. Et Maffæus
„ Veggius lib. 4. [Leo IV. imitatus id, quod de Templo Salomonis memorię
„ proditum eſt, cujus portas argento utique apertas, atque Tito Imperatore
„ poſt bella, quæ contra Judęos ſuſcepit, igne ſuccenſas fuiſſe Egeſippus
„ ſcribit, hanc portam tabulis argenteis pręmunivit] quàm deinceps argen-

„ team appellatam fuiſſe idem Veggius affirmat; ejuſque ornamentum duraſ-
„ ſe uſque ad tempora Alexandri III. (ſcilicet ad annum 1160. (poſtmodùm
„ corruptam, deformatamque, gravem in modum ſemper fuiſſe, adeoùt, &
„ nomen, quo argentea vocabatur amiſerit.
„ Eugenius deindè IV. anno 1440. hanc portam priſtino decori reſtituit,
„ ductam ex ęre magno ſumptu, miro artificio expreſſis ibi magnis, & præ-
„ ſtantioribus rebus geſtis ſuis, non quidem ex argento, proſpiciens altiùs,
„ ne fortè aliquando, quemadmodùm ſuperioribus temporibus infanda præ-
„ donum cupiditate violaretur, cui & impreſſa ſunt epigrammata in teſtimo-
„ monium geſtarum ejus, quę nos addidimus hujuſcemodi.

Par. 2. pag. 254.

Hæc ſunt Eugenii monimenta illuſtria Quarti
Excelſi hæc animi ſunt monimenta ſui.

Item aliud:

Ut Græci, Armeni, Æthiopes, hìc aſpice ut Indi
Romanam amplexi ſint, Arabeſque Fidem.

Vaſarus refert Eugenium IV. anno 1431. cum audiſſet Florentiæ æneas fores extrui à Laurentio Ghiberto pro Templo Divi Joannis Baptiſtæ, harum fabricam commiſiſſe Antonio Filareto, & Simoni fratri Donati Florentini Sculptoris, qui labores ſuos duodecim annos integros in eis conſtruendis inſumpſere; poſt quos anno 1445. die 14. Auguſti in portis collocarunt. Blondus addit aurum ęri fuiſſe ſuperinductum. In parte interiori hęc verba leguntur ab Artifice inſculpta; CÆTERIS OPERÆ PRETIVM, FASTVS, FVMVSQVE MIHI. Inſuper permultæ ſunt icunculę choreis ſigna lętitię ob opus abſolutum indicantes.

De re ædif. lib. 2. cap. 16

Harum meminit Leo Baptiſta Albertus, ubi ait [Nos Romæ ad Petri Ba-
„ ſilicam videmus, cum ab Eugenio Pont. Max. valvæ reſtituerentur, ubi ho-
„ minum manus injuriam rapiendo argento, quo olim fuerant veſtitę, non
„ intuliſſent, ſolidas, & integerrimas annos plùs 550. perduraſſe, nàm ſi re-
„ ctè annales Urbis Romæ interpretamur, tot ab Hadriani III. Pont. tempo-
„ ribus, qui eas poſuit, ad quartum Eugenium ſunt. Sed corrigit Leonis Alberti errorem Torrigius, ſubſtituens Hadriano III. Leonem IV. qui eas januas argenteas reſtituit.

Illas deſcribit Illuſtriſs. Ciampinus cap. 5. Veter. Moniment. aſſeritque earum altitudinem palmorum eſſe 33. latitudinem verò 16. ¼. & jconem exponit, in cujus vertice hæc verba leguntur inſculpta: PAVLVS V. PONT. MAX. RESTAVRAVIT ANNO PONTIFIC. XV. De quo Pontifice ſcribens Jacobus Grimaldus in MS. pag. 189. ait [Anno XIII. Paulus V. portas magnificen-

In Arch. Vatic.

„ tiſſimas marmoreas Vaticanæ Baſilicę dedit, atque liminibus ſub magnis la-
„ pidibus cinericiis graniti Orientalis duriſſimi complures ad ſubjectam for-
„ mam ęreos nummos poſuit, & octo dies antè Feſtum Apoſtol. Petri, &
„ Pauli anno 1619. Pontific. XV. valvas æneas, ab Eugenio IV. fabrefactas,
„ metallo auctas, ut altiores novis portis redderentur, & aptarentur, optimè
„ reſtitutas, ut olim erant collocavit]. Expreſſit deindè nummos Grimaldus ſub liminibus poſitos, fueruntque illi, qui imaginem ejuſdem Pontificis præſeferebant, in adverſa verò facie frontem Templi Vaticani.

Cæteras Januas idem Eugenius IV. ligneis tabulis munivit, in quibus Salvatoris, Beatiſs. Viginis, ac SS. Petri, & Pauli imagines exculpſerat Frater Antonius Ordinis Prędicatorum, Eugenium inſuper genuflexum, paſſiones eorundem Apoſtolorum, S. Plautillam, Divum Paulum Plautillæ velum reſtituentem, Eugenium itidem diadema Sigiſmundò Imperatori imponentem, unionem Græcorum cum Romana Eccleſia, Oratores Æthyopicos antè Pontificem genuflexos, plurimaſque ejus temporis hiſtorias, addita hanc inſcriptione:

Torrigius de Cryptis Vatic. pag. 155.

HAS

HAS PORTAS LIGNEAS FECIT
FRATER ANTONIVS MICHAELIS DE VITERBIO
ORD. PRÆDICAT.
ANNO DOMINI M CCCC XXXIII.

Eas iterùm confecit Paulus V. anno *1606.* ex trabibus, quæ veteris Baſilicæ tectum ſuſtinebant. Torrigius M S. apud Canonicũ Cappellam

Ubi olim erat Janua, quę Romana vocabatur, extat Porta, quæ Sancta dicitur, clauſa pariete, in quo Crux ænea aureis radiis circumdata, quam Joannes Baptiſta Calandra Vercellenſis formavit, illa à Summo Pontifice poſt viginti quinque annos Jubilæo reccurrente aperitur, de qua plurima dictum eſt in tractatu de Numiſmatibus Pontificiis. Idem.

Hic tamen non abſre erit recenſere quidquid hoc tempore Romæ accidit dum pręlo hæc paginę premuntur, ut abſentibus ac Poſteris innoteſcat totam rei ſeriem relatio expoſuit Romæ impreſſa Typis Dominici Antonii Herculis, ex qua aliqua delibavi.

Decreverat Summus Pontifex ante aliquot dies cum non perfecta valetudine frueretur, ut Portam Sanctam Vaticanę Baſilicæ antiquiſſimus inter Purpuratos Patres aperiret, & cum adeſſe non potuerit Eminentiſs. Alderanus Cybo in Sacro Senatu Decanus ſenio laborans, id obtigit Eminentiſs. Emanueli Theodoſio à Turre Arverniæ Cardinali Bullioneo Epiſcopo Portuenſi. Quo igitur die conſtituto, pervigilio ſcilicet Nativitatis Domini Sacrarum omnium Ædium Ære campano reſonante à vigeſima ad vigeſimam tertiam horam Hymno dicto *Veni creator Spiritus* in Sacello, quod Sixtus I V. in Palatio Vaticano extruxit, pręcedente univerſo tum Sæculari tum Regulari Clero Sanctiſſimum Crucis ſignum ſequuti ſunt Sacerdotes Soc. Jeſu in Baſilica Vaticana Pœnitentiarii capſula induti virgamque manu ferentes, deindè Epiſcopi, atque Archiepiſcopi Pluviali, & Mitra exornati. Poſt hos è Purpuratorum Sacro Senatu Diaconi Dalmaticis amicti Presbyteri Capſula, Antiſtites Pluviali, omnes autem Mitram capite, facem accenſam manu perferentes, poſt quos Eminentiſs. Bullioneus ſimili indumento exornatus. Forum Vaticanum ſacer hic Cœtus circumjvit armatorum militum Copiis undique ſtipatus, ne populi penè innumeri multitudine obrueretur, atque Baſilicę Porticum ingreſſus, locum pulcherrimo ordine diſpoſitum occupavit coram Porta Sancta aperienda, propè quam ſolium Pontificium ſupra ſex gradus eminebat. Ut autem ſacros ritus in aperitione perageret Eminentiſſimus Bullioneus mitram gerens eam Portam trino ictu pulſavit malleo argenteo aureiſque bracteis exornato, quem illi tradidit Illuſtriſſimus Præſul Caprara Sac. Pœnitentiarię Regens, ac Sac. Rotæ Auditor, hæc verba pronuntians cum primo percuteret, *Aperite mihi portas Juſtitiæ*, poſt quæ Cantorum Chorus hæc alia dixit. *Ingreſſus in eas confitebor Domino*. In ſecundo autem ictu ſubjungens: *Introibo in domum tuam Domine*, reſpondentibus Muſicorum vocibus. *Adorabo ad Templum ſanctum tuum in timore tuo*. In tertio demum dicens. *Aperite portas quoniam nobiſcum Deus*, cui reſponſum eſt, *qui fecit Virtutem in Iſrael*. His verbis abſolutis, murus, quo janua obſtruebatur, ab Operariis prompto labore dirutus, ac remotus illicò fuit, atque hæc alia Eminentiſſimus Antiſtes depoſita Mitra ſubjunxit.

℣. Domine exaudi orationem meam.
℟. Et clamor meus ad te veniat.
℣. Dominus vobiſcum.
℟. Et cum ſpiritu tuo.

ORE-

O R E M U S.

Actiones noſtras quæſumus Domine aſpirando prę veni, & adjuvando proſequere, ut cuncta noſtra Oratio, & operatio à te ſemper incipiat, & per te cœpta finiatur.

℟. Chriſtum &c.

Abſtergentibus deindè & purgantibus Sacerdotibus Pœnitentiariis aqua luſtrali ejuſdem Portę marmoreos ſtipites, muſicis vocibus dictus eſt *Jubilate Deo omnis terra*, quo abſoluto ſequentes preces Eminentiſſimus Cardinalis pronuntiavit, Choro Muſicorum reſpondente.

℣. Hęc dies quam fecit Dominus.
℟. Exultemus & lętemur in ea.
℣. Beatus Populus tuus Domine.
℟. Qui ſcit jubilationem.
℣. Hęc eſt Porta Domini.
℟. Juſti intrabunt in ea.
℣. Domine exaudi orationem meam.
℟. Et clamor meus ad te veniat.
℣. Dominus vobiſcum.
℟. Et cum Spiritu tuo.

O R E M U S.

Deus qui per Moyſem famulum tuum populo Jſraelitico Annum Jubilæi, & remiſſionis inſtituiſti, concede propitius nobis famulis tuis Jubilæi annum hunc tua auctoritate inſtitutum, quo Portam hanc Populo tuo ad preces tuæ Majeſtati porrigendas ingredienti ſolenniter aperire voluiſti, feliciter inchoare, ut in eo venia, & indulgentia plenę remiſſionis omnium delictorum obtenta, cum dies noſtræ advocationis advenerit ad cæleſtem gloriam perfruendam tuæ miſericordiæ munere perducamur. Per Chriſtum Dominum Noſtrum. Amen.

His precibus abſolutis Eminentiſſimus Antiſtes ſine Mitra Crucem dextera ferens, ſiniſtra facem accenſam Hymnum, *Te Deum*, pronuntiavit, quem dum Cantores modulabantur, Portam Sanctam primus omnium majeſtatem, & pietatem vultu referens ingreſſus eſt, atque illum bini bini proſequuti ſunt faces accenſas manibus gerentes omnes Purpurati Patres. Interim ſigna lętitiæ dantibus ignitis vocibus & feſtivo ſtrepitu tum in foro Vaticano tum in Mole Hadriani bellicis tormentis. Poſt Purpuratos Patres ſucceſſit omnes Prælatorum Cœtus ſervato cujuſcumque dignitatis ordine; deindè Auguſtiſſima Maria Caſimira Polonię Regina, Imperatoris, & Regum Oratores, aliique Magnates Nobileſque fœminæ, qui omnes ſacræ huic actioni adfuerunt pluribus in ſuggeſtibus ad eum finem extructis, & in Porticu Vaticanæ Baſilicę diſpoſitis. Antequam à Porta Sancta diſcedamus in memoriam revocare placet verba illa, quæ Eminentiſſimus Princeps Bullioneus in tertio ictu pronuntiavit ut Portam aperiret, ſcilicet *Aperite Portas quoniam nobiſcum Deus* hæc enim ultima cum id latinè ſonent, quod hæbraicè *Emmanuel*, non ſine quadam Dei Providentia factum videtur, ut id aperiendi munus Eminentiſſimo huic Sacro Antiſtiti Emmanueli nuncupato obtigerit. Id mente revolvens ingenioſè retulit italico carmine Illuſtriſſimus Commendatarius D. Petrus Paulus Saluzzi his verbis.

Già

Già da morte i minacciati orrori
Al meſto Mondo il Divin Sol ritoglie,
E ogni Suddito cor l' Alma diſcioglie
D' amor votivo in rugiadoſi umori.

Al Supremo PASTOR dovuti onori
Purpureo PRENCE entro al ſuo petto accoglie;
E del gran Tempio in ſu l' eccelſe Soglie
De le grazie del Ciel verſa i Teſori;

Ma nel cambio gentil Pietà non erra,
Quando il mira ſupplir cò merti ſuoi
Quel, ch' à i Mortali apre l' Empireo, e ſerra.

Or ſe la Deſtra tua, Splendor d' Eroi,
Di PIETRO i Sacri Cardini diſſerra,
Il Nome tuo dice, ch' è IDDIO trà Noi. Emmanuel. *Nobiſcum Deus.*

Huic fælici auſpicio non ſolùm Urbs, ſed Orbis univerſus lætari meritò potuit, dum in excelſi Principis nomine bonum, fauſtum, felix, fortunatumque omen ſibi eſſe animadvertebat. Quòd ſi anno milleno cum centeno minus uno, referente Alberto Stadenſi Godefrido Bullioneo, à quo ſupremi Duces Bullionei maternum genus ducunt, reſeratis januis Chriſtianus miles triumphans ingreſſus eſt terrenam Hieruſalem, Eminentiſſimo Emmanuele Bullioneo Templi Vaticani Portam Sanctam aperiente militantis Eccleſię Cives cæleſtem Hieruſalem quodammodo ingreſſi ſunt, ut ejus Theſauris à Deo conceſsis lętabundi potirentur. In Chronic. fol. 143.

Porticum autem hanc, ut ad fabricam redeamus, abſolutam fuiſſe anno 1614. die Decembris duodecima affirmat Torrigius datis lętitię ſignis campapanarum ſonitu, ac ęneorum tormentorum ſtrepitu, deindè ab Clemente X. ejuſdem Porticus pavimentum ornatum fuit mixtis marmoribus egregiè compoſitis, faſciis itidem clipeiſque interſparſis, in quibus cælata ejus Pontificis ſtemmata Eques Berninus ſategit exornari.

Ferreis verò cancellis clauſit Madernus, quos æneæ fibulæ obfirmant, ne importunis horis pervia ulli eſſet; ſed die tantùm ad ſacras actiones, & devotis Fidelibus pateret. Sicut enim Porticus prophanis Baſilicis Servorum gratia antiquitùs additas fuiſſe refert Leo Baptiſta Albertus, ità ſacris Chriſti-fideles addiderunt, ut in eis publicè Pœnitentes primi ordinis ſtarent, ante fores Eccleſię, ait Cardinalis Bona, nempè ji (addit Illuſtriſs. Ciampinus) qui ad pœnitentiam admiſſi palàm crimina confitentes, cilicio, & cinere horridi, plorantesque veniam, ac preces ab introeuntibus expoſcebant. Eratque ibidem locus egenis mendicantibus attributus; licet enim illis, ſicut & cæteris Fidelibus precum cauſa Templi fores paterent, non tamen intrà Templi parietes ab orantibus eleemoſynam petere permittebantur, ne ſacra agentibus, Deumque precantibus moleſti eſſent. Propterea ait Divus Chryſoſtomus [Ante Eccleſias, „ & Martyrum monumenta pro foribus pauperes ſedent, ut nos ex hujuſmo„ di ſpectaculo multùm capiamus utilitatis]. Et Gregorius Nazianzenus. „ [Petitionum gemitus internis Templi cantibus ex adverſo reſpondent, at„ que adversùs myſticas voces miſerabilis luctus excitatur.

De re ædif. lib. 7. c. 14. Rer. Liturg. lib. 1. cap. 20 Vet. Monim. pag. 24. Bona ibid. Homil. 28. ad Pop. Antioch. Oratio de amor. pauper.

C A P V T XXVIII.

De Porticu ſuperiori, & Mœnianis.

SUPRADICTA Porticus alteram habet Porticum pari magnitudine ſuperſtructam, multis etiam Paraſtatis, Epyſtilio, Zophoro, & Coronice ordinis compoſiti ornatam. A lateritio pavimento ad coronam *64.* palmis aſſurgit, ab iſta ad fornicem *36.* Paries Porticum à Baſilica dividens quinque vitreas feneſtras habet. In ejuſdem Porticus aditibus duo inſunt veſtibula, quæ binas turres campanarias præſtolantur. Illorum alterum meridiem verſus Sancti Officii Domum reſpicit, alterum verò ad Pontificias Ædes perducit. Omnium ejus partium menſuras; ac delineationem clariùs ſuprapoſitæ tabulæ ſubiiciunt.

In ea extantibus Podiis, ſeu Mœnianis ſoliti Pontifices triplicem capere Coronam, & plaudentem Populum ſalutari prece, ſignoque luſtrare. Quandoquidem Mœniana ſcripſimus, non inutile erit ejus nominis originem commemorare. Notat Nardinus, quod Feſtus docet, Mœniana appellata fuiſſe à Mœnio Cenſore, qui primus in Foro ultrà columnas tigna projecit, quo ampliarentur ſuperiora ſpectacula. Aſcanius in Divinat. ait: [Mœnius cum Domum ſuam venderet Catoni, & Flacco Cenſoribus, ubi Baſilica ædificaretur, exceperat jus ſibi unius columnę, ſuper quàm tectum proiiceret, & provolantibus tabulis inde ipſe, & poſteri ejus ſpectare munus Gladiatorum poſſent, quòd etiam tùm in Foro dabatur]. Ex illo Columna Mœnia vocitata eſt, cauſis hujuſmodi. De quibus fuſiùs agunt Alexander ab Alexandro cap. 11. lib. 9. & Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 10.

Lib. 5. c. 4.

At longè diverſa, ut dictum eſt, de cauſa Mœniana Paulus V. extruxit, ut nempè ſacram Benedictionem ſtatutis temporibus Fidelibus elargirentur Summi Pontifices, ac Sacri Romani Pontificatus inſignia coram plaudentibus Populis reciperent, quæ omnia antiquitùs peragi ſolebant apud Baſilicam Salvatoris in campo Laterano à Conſtantino Magno extructam, deindè è feneſtris, quæ ſupra fores Vaticanæ extabant, juxtà conjecturam Illuſtriſs. Ciampini. Poſt annum verò 1497. in Mœnianis, quę Alexander VI. abſolvit, & Paulus II. excitaverat (non verò Innoc. VIII. ut Scriptor quidam alioqui eruditiſſimus affirmavit) opus dirigente Juliano Architecto è Pago Majano Fæſulanæ Diœceſis, ut Vaſarus refert, quod abundè demonſtrarunt ærea Numiſmata ſub eodem Paulo II. cuſa, quę in fundamentis reperta fuiſſe ſub Paulo V. affirmat Torrigius. Duodecim illa erant in triplicem ordinem diſtributa, & quindecim paraſtatis, columnis ſuperadditis exornata, prout repræſentatur in noſtra Tabula *61.* juxtà exemplar delineata, quòd extat in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus fideliter expreſſum.

Cap. 4 De Sac. Ædif.

Par. 2. pag. 259.

Pag. 109. Crypt. Vat.

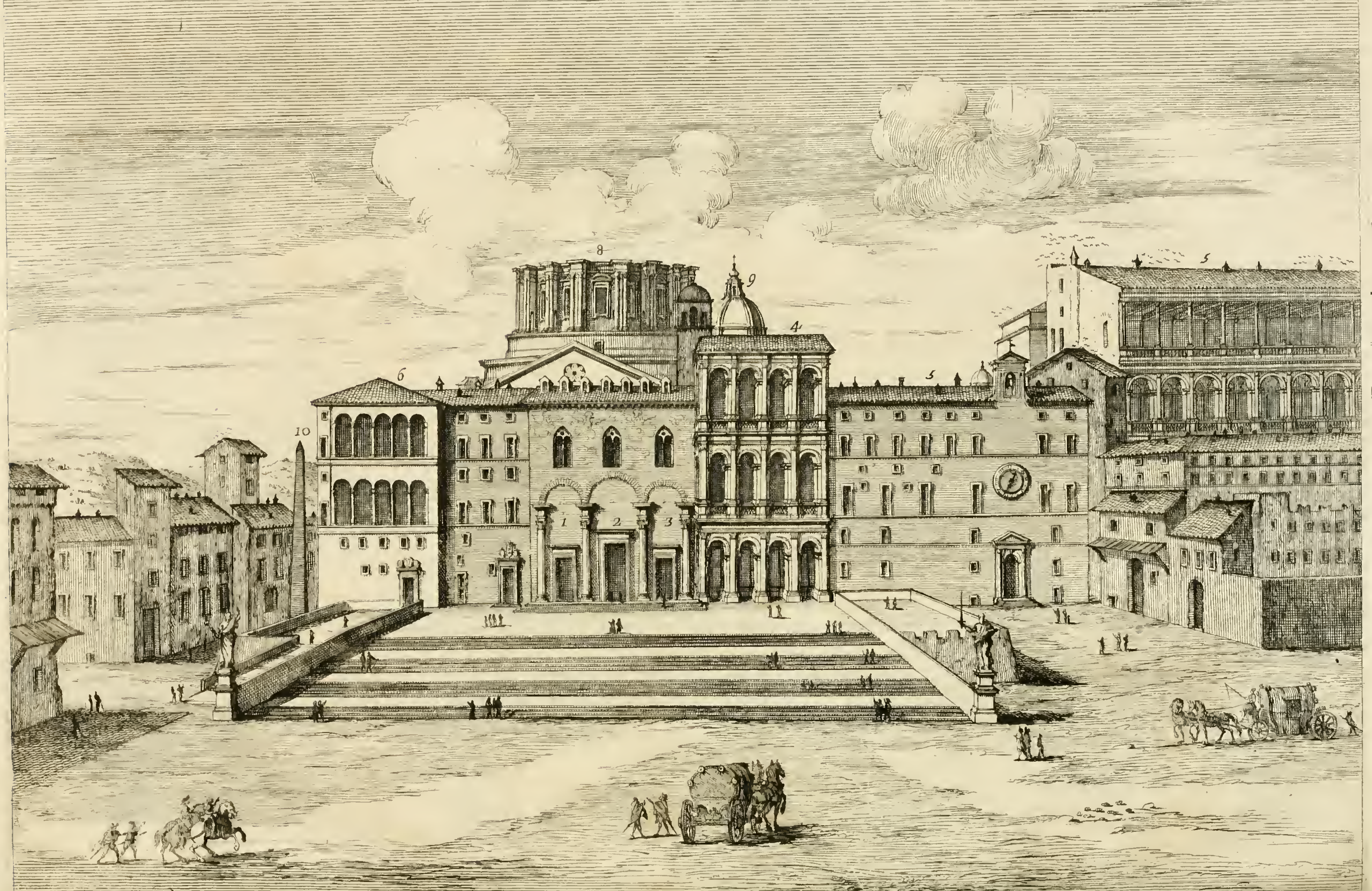
Fig. 61.

Ut autem Porticum hanc Paulus excitaret anno 1610. enarrat Grimaldus die 21. Octobris poſt everſam Baſilicam everſas etiam fuiſſe ædes magnas Innocentii VIII. ſub num. 5. indicatas, in quarum primo ordine magnum Rotæ Auditorium, Regiſtra Pœnitentiariæ, Bullarum, Supplicationum, & Plumbum. In ſecundo Dataria, Secretaria Brevium, & Magiſtri Domus habitatio. In tertio ſuperiori aula nobiliſſima, cum multis cubilibus laquearibus aureis, & picturis ornatis, quibus Carolus V. & alii Principes excepti ſunt, antè longa Porticus cum paraſtatis Tyburtinis, ſupra quam mœnianum ſimile ſurgebat antè magnum atrium Palatii, retrò atrium Baſilicæ, à capite Sacellum Pauli III. infrà quod erat locus ad recipiendos cenſus Camerę Apoſtolicæ debitos, ſubtus erat Eccleſia S. Vincentii, prophanatas tres naves fornicatas habens, cum 18. columnis magnis. Ad pedes mœnianum marmoreum ad Benedictiones ab Alexandro VI. magnificentiſſimè extructum, & Turris Campanaria erat, in his lapidea ſtemmata Sixti IV. & Innocentii VIII.

Pala-

TABVLA 61.

FRONS TEMPLI ET PALATII VATICANI SVB SIXTO V. DELINEATA



Alexander Specchi delin et Sculp.

Palatium in ſummo graduum, reſpiciens Eccleſiæ Porticum, erat: Domus item ſub num. 6. antiquiſſima Cardinalium Archiepresbyterorum à Cardinali Pallotto munita, & ornata picturis, quam Cardinalis die 1. Auguſti excindendam Fabris reliquit, hæc opera Joſephi Ciceri hominis in hoc genere inſignis, qui à dicta fronte lapſus interiit, unico ictu concidit ſuccisis murorum pedibus. Leo III. hoc ędificavit Palatium Hoſpitium Peregrinorum cum Balneo. Habebat Palatium 80. cubicula. Reſtituerat olim illud Ricardus Olìverius Cardinalis Conſtantienſis, ut verſus illi marmorei in fronte Palatii teſtes: Anaſt. fol. 206.

Quàm benè ſtare vides, quondam diſiecta jacebam,
Et decus hoc facies fert modò culta novum.
Riccardus normanna tuus Conſtantia Præſul
Cardineæ ſtruxit gloria magna Togæ.
Præsbyter ut Veneto Paulo regnante ſecundo,
Primus in hac Petri, qui fuit Eccleſia.

Die inſuper 1. Septembris anni 1610. è Turri Campanaria à Leone IV. facta, demittere cæperunt Campanas. Inter mœnianum ad Benedictiones, & Palatium Archipresbyteri erat facies anterior Baſilicæ ſupra 35. gradus marmoreos & in facie opus muſivum antiquiſſimum. Hęc facies habebat tres portas marmoreas 1. 2. & 3. cum nomine NICOLAI V. ducentes in atriū Baſilicæ, ornatas quatuor magnis columnis Ægyptiaci lapidis, ſupra portas hæ cernebantur imagines operis teſſellati. In medio Salvator ſedens in gemmata ſede cum libro in manibus aperto, in quo: EGO SVM RESVRECTIO ET VITA, in quadam rota ſtellis ornata. Hinc indè ſupra caput Salvatoris tres Angeli, in quolibet latere manus verſus Salvatorem extendentes, & inſpicientes, infrà duo Angeli rotam tenentes. Sub rota extabat muſivum fulgori ſimile. A dextris duę imagines Sanctorum offerentes coronas Salvatori, a ſiniſtris aliæ duę. In Zophoro hęc legebantur: CHRISTE TIBI HONOR PAVLVS QVOD DECORAT OPVS. Hoc enim muſivum fecit S. Paulus I. ut notat Anaſtaſius]. Hactenùs dixi verbis ſupradicti Grimaldi.

Duplici ſupradicta Porticu ędificata, Baſilicę frontem deeſſe non permiſit
„ Pauli V. magnificentia [Quamobrem anno 1608. die Martis 15. Julii hora
„ duodecima cum tribus quartis (ſunt verba ejuſdem Grimaldi) coram Illuſtr.
„ & RR. DD. Aloyſio Rainalduccio, Bernardino Paulino, Camillo Brino, Pág. 121.
„ & Paride Pallotto Canonicis fuit dictis anno, die, & hora, poſitus primus
„ lapis Tyburtinus ad conſtruendam frontem novi Vaticani Templi juſſu, &
„ impenſa S.D.N. Pauli V. pulſatis campanis Baſilicæ, & bombardis exploſis. Fuerunt in maceria, & ſub Tyburtinis lapidibus dùm facies conſtrue-
„ retur poſita multa, & plura Numiſmata ærea unius ferè hoſtię forma cum
„ imagine Sanctiſs. Domini Pauli V. nudato capite, pluviale induti, & litte-
„ ris in giro: PAVLVS V. BVRGHESIVS ROMANVS PONT. MAX.
„ ANNO SAL. M DC VIII. PONTIF. III. Ex alia parte Templum Divi
„ Petri, cum lemmate: ET PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBVNT. Su-
„ premum verò lapidem impoſuerunt anno 1612. addita hac inſcriptione:
„ IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORVM PAVLVS V. BVR-
„ GHESIVS ROMANVS PONT. MAX. AN. M DC XII. PONT. VIII.
Quàm ſi fortè cenſorio oculo Zoilus quis legerit, pauca circa illam ſubdere exiſtimamus, ne prudentiſſimi Pontificis ſapientiam damnare audeat, ac ſi Petro Templum inepté dicarit, cum ſoli Deo verè, & propriè Templa omnia, ac Altaria erigantur, ut docet Divus Auguſtinus de Civitate Dei lib. 8. cap. 27.

Pluribus igitur de cauſis Sanctorum nomina Templis tribuuntur, & nominibus Sanctorum Baſilicæ ornantur, vel quia Deus illis in locis Sanctorum miniſterio illuſtria quædam potentiæ ſuæ opera præſtitit, vel quia illi ſuo Sanguine loca illa Deo ſacrarunt, vel denique, quia Sanctorum virtutes ibidem Apud De-
„ ad Dei gloriam deſideramus celebrare. [Honoramus, ait Hieronimus, re- li-

„ liquias Martyrum, ut eum, cujus ſunt Martyres adoremus. Servos, ut
Epiſt. 13. ad Ripariū. „ honor Servorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui Vos ſuſcipit, Me ſuſcipit. Marc. 9.*] Item S. Auguſtinus [Sanctorum Corpora, & præcipuè
De Eccl. dogm. c. 37. „ Beatorum Martyrum reliquias tanquàm Chriſti membra ſinceriſſimè honoranda, & Baſilicas eorum nominibus appellatas, velut loca ſancta Divino „ cultui mancipata, affectu piiſſimo, & devotione fideliſſima adeundas credimus, Si quis contra hanc ſententiam venerit, non Chriſtianus, ſed Eunomianus, & Vigilantianus creditur]. Sanctus Leo Papa [Chriſtiani priuſquàm ad Beati Petri Baſilicam, quæ Uni Deo vero, & vivo eſt dedicata,
Serm. 7. de Nat. Dom. „ &c.] Et S. Auguſtinus [Non Martyribus Templa, Sacerdotia, Sacra, „ & Sacrificia conſtituimus, quoniam non ipſi, ſed Deus eorum nobis eſt
Lib. 8. de Civit. Dei cap. 27. „ Deus. Honoramus ſanè memorias eorum tanquàm Sanctorum hominum „ Dei, qui uſque ad mortem ſuorum Corporum pro veritate certarunt, ut inoteſceret vera Religio.

Hiſce, pluribuſque rationibus ritè inſculptam Divo Petro inſcriptionem oſtentat Baſilicę frons à Maderno delineata, & quidem magis longitudine extenſa, quàm altitudine ſublimis. Non enim altiores metas illi tribuit, ne Tympanum Tholi intuentibus deliteſceret. Columnas habet, quarum diameter palmos duodecim comprehendit, altitudinem ſimùl cum Baſi, & Capitulo 123. palmi explent. 26. verò Epiſtilium, Zophorum, & Coronidem. Supra hanc alium impoſuit ornatum, mixtis, adeòque diſſonis partibus redundantem, quem aliqui atticum, ſed ſpurium ordinem appellarunt. Anguſtum ſupereminet pluteum, ſupra quod poſita ſunt Simulacra Sanctiſſimum Salvatorem & XII. Apoſtolos referentia. Ea annis 1613. 14. & 15. exſculpſerunt Artifices varii ſub Porticibus Bibliothecę Vaticanę. Opus anaglyphum, (Balleonus pag. 171.) quòd mediano imminet aditui, & Chriſtum refert Divo Petro Claves tribuentem Ambroſius Bonvicinus Mediolanenſis exſculpſit, quem falsò Malvicinum dicit Titus pag. 5. Cęterę ejus partes ſtylo clariùs quàm calamo oculis ſubiicientur in Tabula 62. ortographica, quę hanc Baſilicæ frontem exactiſſimè delineatam exhibebit. (*Fig. 62.*) In quibus omnibus conſtruendis pluſquàm ſexcentum millia nummorum Paulus inſumpſit.

C A P U T XXIX.

De Turribus Campanariis.

TALEM Frontem exhibuit Pontifex duplici Numiſmate, in quorum altero anno 1608. ſui Pontificatus V. ut verbis utar Jacobi Grimaldi, duo Campanilia lateribus frontis appoſita non erant, quia poſt abſolutam frontem judicatum eſt ad ipſam latiorem, & auguſtiorem reddendam (MS pag. 189.) fore neceſſe utrique lateri frontis binas Turres Campanarias, altiſſimas, & magnificentiſſimas connectendas, atque excitandas, quamobrem initium fundandi dederunt, à parte Palatii Apoſtolici, lapides Tyburtinos ad porticus latitudinem à ſolo ad culmen uſque imponendos.

Alterum verò anno 1613. Pontificatus XV. cuſum hæc additamenta exhibebat. Placet hìc fuſiùs referre, quę Grimaldus ſcripſit de fabrica harum Tur-
Ex Arch. Baſil. Vatic. „ rium pag. 180. [In fundando, inquit, novo Campanile Carolus Madernus „ Architectus voluit omnimodè reperire argillam ſolidam, & magno labore, „ ut infrà dicetur, terram egeſſerunt palmis Romanis 135. & ibi firmamentum, ut dicunt, invenerunt. Hæc ad memoriam notare placuit. Tota „ illa pars auguſtiſſimæ frontis, quæ à Porta Templi ducente in Sacellum „ S. Gregorii ad Palatium Apoſtolicum ſe in longum protrahit profunda pal. plùs minùs 67. eſt fundata ſupra optimam argillam. A dicta porta S. Gregorii ad novum uſque Campanile, quòd modicum

eſt

TABVLA 62.

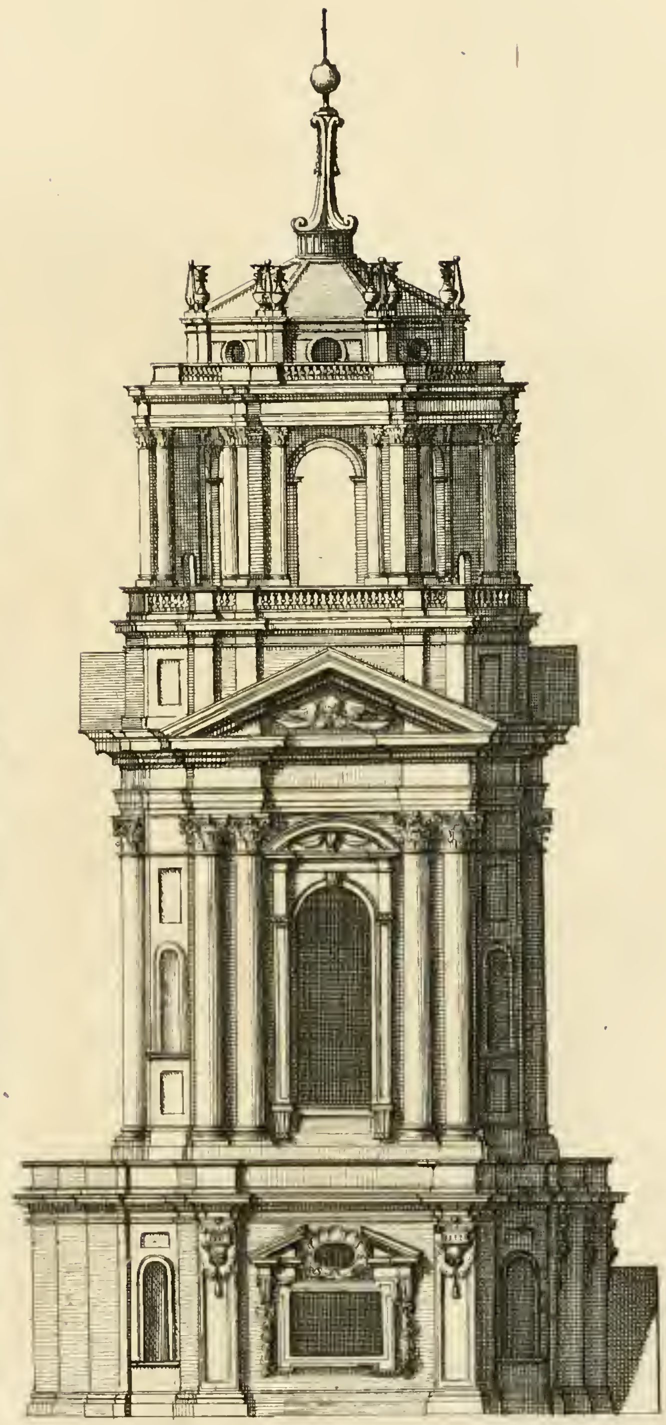
FRONS BASILICÆ VATICANÆ
A PAVLO V. ÆDIFICATA



Hieronymus Frezza incidit



TVRI
A MAR

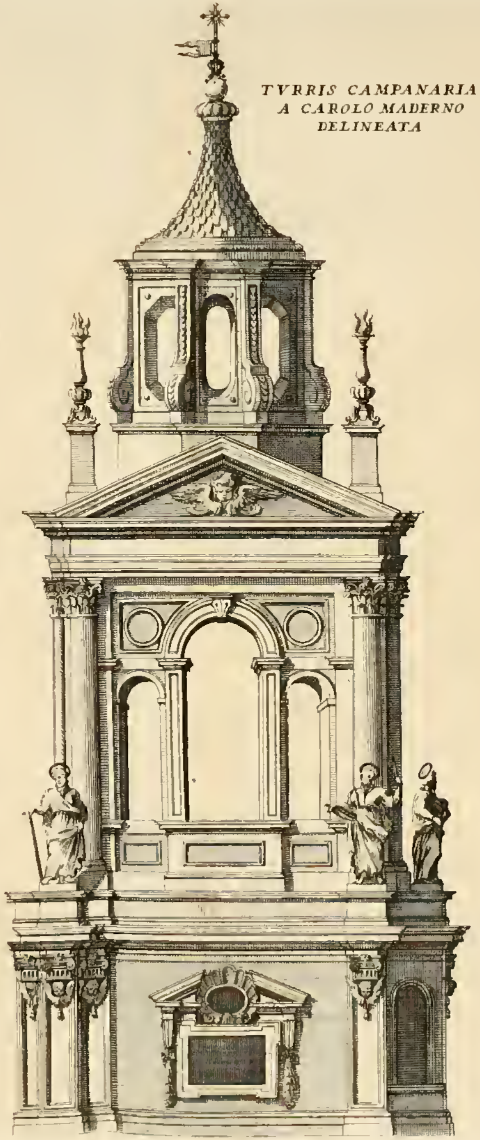


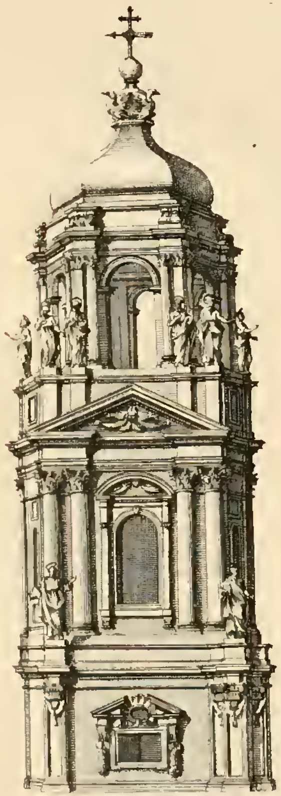
DIVERSA TVRRIS PRO CAMPANIS
A MARTINO FERRABOSCO
DELINEATA

Alexander Specchi del. et sculp.

TABVLA 63.

TVRRIS CAMPANARIA
A CAROLO MADERNO
DELINEATA





TVRRIS CAMPANARIA
A MARTINO FERRABOSCO
EXCOGITATA



DIVERSA TVRRIS PRO CAMPANIS
A MARTINO FERRABOSCO
DELINEATA

Alexander Specchi delet sculp.

„ eſt ſpatium ex improviſo in totam profunditatem, & abyſſum ſe convertit, certè mirandum ſit valdè, & notatu dignum. Carolus Architectus in fundando angulo novæ frontis ad meridiem cum centum quinque palmis jam terram egeſſiſſet, nec ſoliditatem inveniſſet, palis adegit totum terrenum, interſtitia palorum ſilicibus, & lateribus optima ex calce complanando, ac ſupra palos ipos plateam Tyburtinam fecit, in qua ſtat totum fundamentum angulare; frontem altam ad duas hominum ſtaturas per longum medium tanquàm catenis glutinavit magis lapibus Tyburtinis; magnam denique in eo fundando adhibuit diligentiam. Verùm, ut arbitror, cum de ipſo angulo dubitaret, ſtatuit Campanile profundiùs fundare uſque ad argillam virginem, effoſumque eſt pal. prædictis 135. immenſum aggerem tantæ moli ſubmittendo; quantum Nolarium occupat ad ſubjectam plantam ſolidum totum, magna licèt impensâ, optimi & generoſiſſimi Principis Pauli V. Pontif. Max. ſummis viribus perficiendo, ut profundiſſimus, & latiſſimus lapidum acervus foret humerus validiſſimus ipſi angulo, & toti fronti. Hujus igitur Nolarii fundandi initium ad Dei gloriam, & Janitoris Ætherei honorem Cęmentarii dederunt die 1. Auguſti ipſi glorioſo Principi Apoſtolorum ſacra, hora 10. feria 4. A ſolo vię publicæ, ducentis ad Ædem Campi Sancti, & Palatium Sancti Officii, cuſtodiamque Equitum levis armaturæ, invenerunt viam antiquam ſilice ſtratam profundam palmis 50. Romanis].

„ Palmis centum tota terra mota erat, quod, ut arbitror, fuiſſe ibi profundam vallem multò antè, quam Circus extrueretur, ad argillam effodiendam à proximis montibus repletam. Palmorum igitur 90. & 100. circiter, quibus replementum apparebat; magna profunditas! admiratio non modica.

Egeſta igitur terrà palmis centum & ſex, Architectus debitans, ne lignorum machina rueret, & periculum fronti effodiendo juxtà illam inferret, ſex puteos in quolibet fundamento ad ſubjectam plantam fieri mandavit, quos profundos palmis 29. ſemis, & alios plùs, minùs profundiores, & altiores uſque ad ſolidam argillam fecerunt, puteos in imo optima calce cum ſilicibus, & poſteà lapidibus repleverunt, idem fecerunt in quolibet interſtitio, ſive ſpatio inter puteos ſito, & ſic in Dei nomine ad culumen uſque fundamenta ipſa calce, & lapidibus, non ſine magno labore ſunt jacta. Die, noctuque, diebus feſtis, & in magnis Solemnitatibus, etiam nocte Natalis Domini evacuatores aquarum de nocte, die verò terræ effoſſores continuè deſudabant, Quintum fundamentum angulare Campanilis palmis 100. effoſſum ruinam nocte ex improviſo cum minaretur, venit Architectus magna trabe per tranſverſum ad terrę planum appoſita, ligatiſque funibus per imum fundamentum trabiculis, & fulcimentis ligno rum ruinæ contulit. Vaticanæ Domus ſtatim ruinas dederunt, Eccleſia Campi Sancti undique rimoſa, Domus, in qua panis, & vini eleemoſyna à Summo Pontifice erogatur, tanquàm melogranatum aperta. Jàm ſunt menſes 11. ſemis, quibus continuò labore, & indicibili ſumptu huic arduo operi inſudant: hactenus Grimaldus.

Jactis hujuſmodi fudamentis, perductaque mole uſque ad frontis cacumen, ut exhibet Numiſma, Turres pro campanis collocandis Paulus V. non abſolvit, hac potiſſimum de cauſa, quòd labile fundamentum judicatum fuerit, ineptumque ad novum pondus ſuſtinendum, quod Madernus delineaverat. Earumdem exemplar hùc attulimus, è tabula acceptum, quam Mattheus Greuter Romę ſculpſit anno 1613. aliaque diverſa illi adjunximus à Martino Ferraboſco delineata in Tabulis 13. & 14. quas de Templo Vaticano Illuſtriſs. D. Jo. Baptiſta Coſtagutus ſenior anno 1620. typis edi curavit. *Fig. 63.*

Sed cum nulla earum Turrium ſpecies in praxim redacta fuerit ſub Paulo Pontifice, Urbanus VIII. qui apprimè compertum habebat, quantum eſſent Campanilia non ad ornamentum dumtaxat, ſed ad ſacrum

Templi uſum neceſſaria, Purpuratis Fabricæ Præfectis commiſit, ut ea excitari curarent. In memoriam enim revocabat eruditiſſimus Pontifex excelſam Turris molem, quàm anno circiter 780. Hadrianus I. excitaverat, referente Anaſtaſio [Eum Pontificem, ex nimia fervoris dilectione pro honore Beati Petri Apoſtolorum Principis, & ornatu ipſius Sancti Patriarchii conſtruxiſſe, atque ædificaſſe ibidem noviter Turrem miræ pulchritudinis decoratam coh̨ærentem Porticui, quæ deſcendit ad Balneum, ubi & deambulatorium, ſcilicèt ſolarium ſuum, cancellis æreis nimis pulcherrimè conſtrui feciſſe].

Quam quidem Turrim ad uſum campanarum excitatam fuiſſe aliqui ſibi perſuaſerunt, hoc tamen æquè incertum, ac incertum eſt, quòd refert Illuſtriſs. Coſtagutus de Templo Vaticano pag. 10. anno ſcilicèt 1167. duas Turres campanarias hinc indè ad Baſilicæ januas extitiſſe collocatas, fortaſsè eo argumento ductus, quòd inibi Sacellum eſſet, appellatum S. Mariæ ad Turres; ſed cum diceretur etiam S. Mariæ in Turri, ut notat Illuſtriſs. Ciampinus, nihil certum arguitur. (Cap. 4. De Sac. Ædif. pag. 84.) Eas quidem mente conceperat Nicolaus V. erigendas propè magnificam Baſilicam, quàm ab eo excogitatam deſcripſit Manettus, ubi ait [In utraque hujus veſtibuli extremitate ſingulæ Turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur. Quę quidem ad munitionem Templi, & ad opportunam Canonicorum horarum pulſationem, ſimùl famulabantur. (In ejus vita MS.) Pro comperto quidem habemus Leonem IV. Sum. Pont. anno 850. unicam Turrium pro campanis extruxiſſe, dicente Anaſtaſio: *Fecit etiam ibi in Eccleſia S. Petri ipſum Campanile, & poſuit campanam, cum malleo æreo, et cruce aurata*. Eam tamen ab Heraclio Imperatore anno 610. ædificatam fuiſſe eruditiſſimus Pompejus Sarnellus affirmat in Baſilicographia cap. 50. probatque ex Numiſmate reperto in fundamentis anno 1610. quo anno ſub Paulo V. diruta fuit ad novum Eccleſiæ additamentum extruendum, & ipſius Heraclii imagine inſignito; (Pag. 133.) ſed meo quidem judicio fallaci argumento ductus. Potuerunt enim condi Numiſmata ſub Hæraclio cuſa in fundamentis, quæ juſſu Leonis locabantur, ut pluries factum ab aliis novimus.

De illa ſcribens Blondus, ait: *Talem Turrim Campanariam omnium primam in Orbe terrarum fuiſſe*. Quòd intelligi debet, vel quia cæteris ſua pulchritudine præerat, vel quia altitudine cęteras ſuperabat. Illam affirmat Angelus Rocca, antè quam alię erigerentur, Baſilicæ Vaticanæ fuiſſe adjunctam. (Cap. 12. de campanis.) Verùm ex pluribus monumentis ſatis, ſuperque pro comperto habuimus, antè annum 431. Sanctum Paulinum Nolanum Antiſtitem aliam Turrem pro campanis extruiſſe, & Sabinianum Papam antè annum 605. campanarum uſum Eccleſiis præſcripſiſſe. (Sarnellus cap. 50.)

Cæterum, quo tempore cæperit in lucem dari campana, minimè convenit inter Scriptorum Coetus. Baronius in tomo primo, quinquageſimo, & octavo anno campanas in uſu fuiſſe teſtatur, tùm ſcilicèt, cum pax Eccleſiæ data. Nàm antè Conſtantini tempora Fideles in unum per Curſores, & Diaconos cogebantur, uti memoriæ proditum eſt à Divo Ignatio, qui anno ab Orbe Redempto 93. vixit, in epiſt. 11. Cujus verba apud Baronium ipſum leges, nullo præmiſſo tintinnabuli publico uſu, ſæviente in Chriſti-fideles odio. (Martin. Polon. lib. ordin. Rom. cap. 1. de offic. Cuſt. Concil. Tolet. cap. 2. de offic. Cuſt.) In eadem ſententia fuit Maggius libello de Tintinnabulis cap. 2. Poſtquàm autem odia Ethnicorum Principum refrixerant, mentionem fecerunt inter alios campanarum Audovenus, qui anno 650. vitam S. Eligii Epiſcopi conſcripſit. Polidorus Virgilius lib. de Inventoribus rerum ſexto adſcribit inventum Fabiano Pontifici, qui floruit anno 606. Joannes Antonius Caſtellionęus antiquit. Baſilicæ Vicentinę faſciculo 2. par. 1. ex D. Hieronymo, qui vixit anno 422. & in Regulis Monachorum cap. 33. campanæ meminit. Qui autem campanæ uſum à Sancto Paulino Epiſcopo manaſſe contendunt, id ipſum affirmare neceſsè habent, cum is S. Hieronymi coetaneus fuerit. Imò anno 360. tintinnabula tractare dicuntur Meletiani Hæretici Theodoreto Epiſcopo Cyrenenſi auctore, qui vixit anno Domini 450. lib. 4. Hęretic. fabularum. Sve-

to-

tonius in vita Auguſti oſtendit tintinnabula in uſu fuiſſe cum viveret, nempè tempore, quo Chriſtus natus eſt. Rursùs apud Polybium Hiſtoricum Græcum, qui vixit 200. annos antè Chriſtum natum, ejuſdem inſtrumenti facit mentionem, ut ejus antiquiſſima planè origo cenſenda ſit; Eccleſiaſticus quidem, ſeu Sacer campanæ uſus potiùs, quàm ejus inſtrumenti inventum Sancto Paulino communiter adſcribitur, prophanum tamen uſum antè Chriſtum natum multis annorum centuriis cæpiſſe liberè aſſerendum eſt, cum etiam in Thermis, & aliis Urbium locis ad varia munia apud Ethnicos receptum fuiſſe conſtet. Obſervat Aloyſius Novarinus in Encyclopedia Epiſtolari, funes, qui campanis ſervirent, offeri alicubi ſolitos publico Civitatis nomine, ut campa-
„ nę, cum, tempeſtates ingruerent, ſonum ederent [Ea quoque cauſa (ait Ep. 132.
„ Joannes Bollandus 22. Januarii de Sancto Dominico Abbate juxtà Soram)
„ Fulginates, quotannis ad Dominici Monaſterium ſumptu publico mittere
„ ſuperioribus ſæculis conſuevere, nummos aliquot, pannum laneum,
„ in veſtes Monachorum, ac funes impellendis Eccleſię campanis. Patet
„ id ex Archivis Fulginienſibus, conſtatque quamdiù id Senatus nomi-
„ ne perfectum eſt, nihil Urbi à grandine, aliave aeris injuria detrimenti
„ allatum.

Manſit ſupradicta Turris à Leone IV. ædificata uſque ad ann. 1303. ſed deindè detrimentum ingens paſſa eſt liquatis campanis flammarum vi, quas fortuitò poſt Principis Apoſtolorum feſtum ventus excitaverat; ſed illas ſtatim Bonifacius VIII. reddidit ęre addito majores, ut conſtat ex codice Archivi Vaticani, in quo Benefactorum nomina referuntur. Inter eas, quas ignis liquavit una numerabatur à Gregorio IX. anno 1231. Pontificatus ſui IV. Baſilicę conceſſa, de qua Anaſtaſius ità ſcripſit: *Cæteras Urbis et vaſtitate corporis et boatu ſonoritatis excedit* (Apud Rainald. tom. 3. pag. 408.)

Rutilius Alberinus in ſua hiſtoria univerſali MS. refert, anno 1333. fulminis impetum eam Turrim multis in partibus laceratam fuiſſe, campanis tamen integris remanentibus. (Apud Ill. Ciamp.) Ciacconius in Clemente IV. narrat anno poſt Virginis partum 1352. paulò antè ipſius Pontificis mortem, dirum cometem fulſiſſe, quatriduum antè ejus obitum quarto nonas Decembris Turrim Cymbalariam Sancti Petri (ſic eam appellabant) fulmine cælitus tactam, magnaque ex parte culmen ejus diſiectum, & vi ignis campanas fuiſſe fuſas; ſed anno 1353. alias loco earum, & quidem majores Innocentius VII. ſubſtituit, quarum maximam refert Torrigius ponderaſſe libras ſeptemdecim mille his verbis inſcriptam:

In nomine DOMINI, MATRIS, PETRIQVE, PAVLIQVE.
Accipe devotum, parvum licèt, accipe munus,
Quòd Tibi CHRISTE, datum, PETRI, PAVLIQVE triumphum
Explicat, & noſtram petit, populiſque ſalutem
Ipſorum pietate dari, meritiſque refundi.
ET VERBVM CARO FACTVM EST.
Anno milleſimo trecenteſimo cum quiquageſimo
Additis & tribus, Septembris Menſe colatur,
Ponderat & millia decies ſeptieſque librarum.

In

In alia verò ponderante mille centum & decem libras, ſequentia verba
Terrigius legebantur:

In nomine PATRIS, & FILII, & SPIRITUS Sancti. Amen. Ad honorem DEI, & Beatæ MARIÆ Virginis, & Beatorum Apoſtolorum PETRI, & PAULI.

VERBUM CARO FACTUM EST.

Solve jubente Deo, Terrarum PETRE catenas,
Qui facis, ut pateant Cæleſtia Regna Beatis.

Hæc Campana, cum alia majori ponderante 16000. poſt conſumptionem ignita fulgure Anno præcedente, fuſa eſt Anno DOMINI M CCCCC LIII. Menſe Junii.

Ponderat hæc MX. & centena librarum. Amen.

Cætera fuerunt mole, ac pondere minores. Sub Nicolao IV. aliam Campanam formarunt cum hac inſcriptione:

Anno DOMINI MCCLXXXVIII.

Ad honorem DEI, & B. MARIAE Virginis, & S. THOMAE Apoſtoli, tempore Fratris Ioannis de Leodio Miniſtri factum fuit hoc opus de legato quondam Domini Riccardi Domini Papæ Notarii.

Guidottus Piſanus me fecit.

In alia verò ſic legebatur:

Nominè DOMINICO PATRIS, PROLISQUE, SPIRATI.
Ordine tertiam PETRI primæ ſuccedere noſcant
Per dies paucos quotquot ſub nomine dicta
Sanctam Eccleſiam colunt in agmine Trino.

In ultima hæc verba videbantur:

Mentem ſanctam ſpontaneam honorem DEO, & Patriæ liberationem.
Ave MARIA gratia plena, DOMINUS tecum,
Benedicta Tu in Mulieribus, & benedictus Fructus Ventris Tui.

Tyberius Alpharanus, citatus à Paulo Aringo, indicat eandem Turrim reſtitutam eſſe anno 1574. ſub Gregorio XIII. ſcribens [Dùm fundamenta denuò jacerentur ab effodientibus, inter cætera perelegans quoddam cubiculum Sacelli inſtar repertum fuiſſe]. Antiquæ Turris formam in noſtra Tabula 5. exhibuimus, qualem ſub Sixto V. Pictor expreſſit in Bibliotheca Vaticana, quadrilateram, ſenis feneſtris in ſingulis faciebus apertis, quas columnæ bifariam dividunt. Rotundo vertice, non tamen acuminato, & pyramidali, ſed Tholi inſtar abſolvitur, ſupra quem Crux inerat cum Gallo æneo, & aurato (qui in Sacrario Baſilicæ adhùc ſervatur) juxtà morem antiquum, de quo Alciatus in Emblemate:

Rom. Subterr. libr. 2. cap. 3. pag. 215.

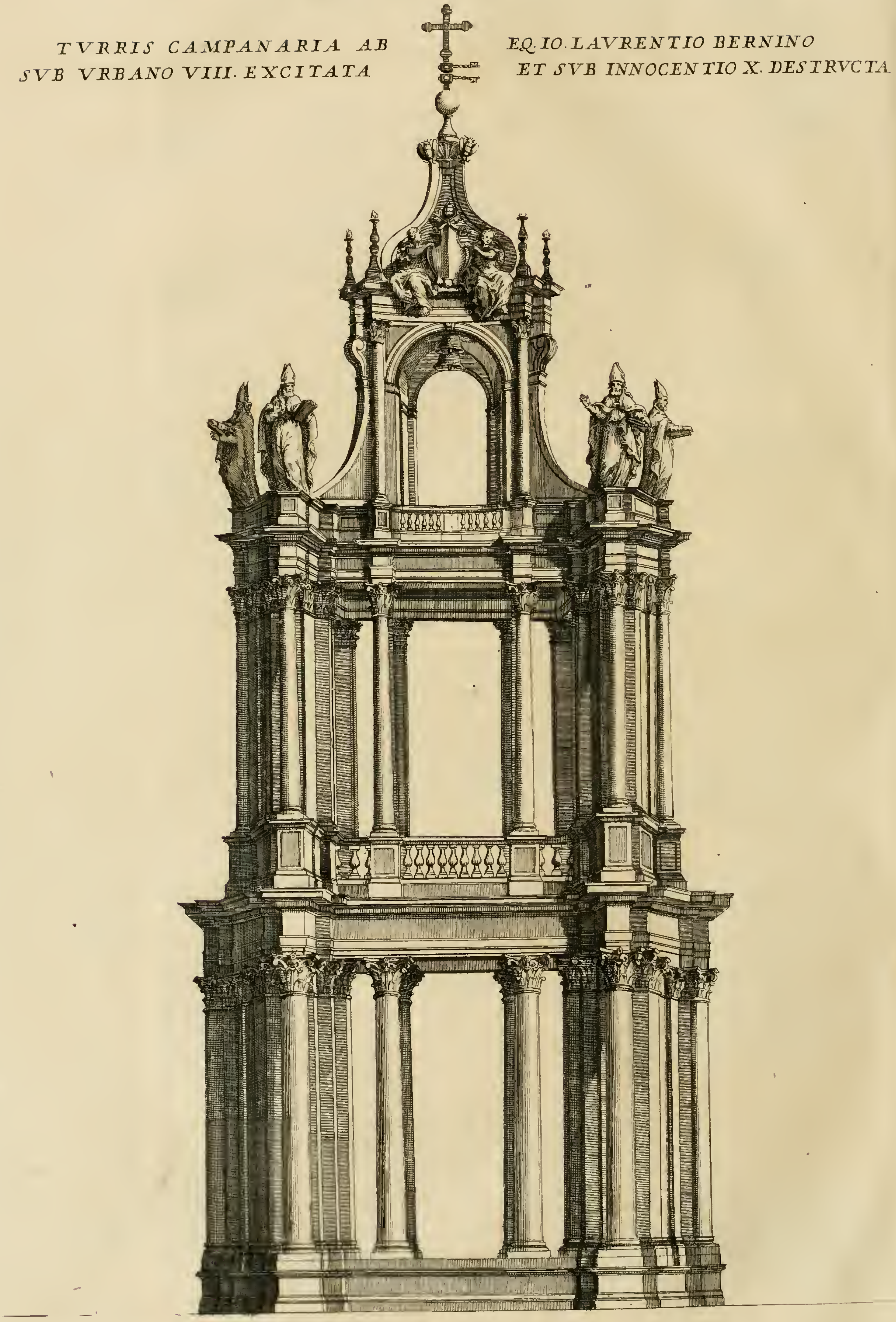
Inſtantis, quod ſigna canens det Gallus eoi,
Et revocet Famulas ad nova penſa manus,
Turribus in ſacris effingitur --- --- ---

Et Gulielmus Durandus in Rat. Divin. Offic. declarat, ideò ſacris Turribus impoſitum, ut Prædicatores deſignaret [Gallus enim, qui profundæ noctis pervigil horas ſuo cantu dividit, dormientes excitat, diem appropinquantem præcinit, ſed priùs ſe ipſum alarum verbere ad cantandum excitat, opti-

Lib. 1. c. 1. n. 22.

TABVLA 64.

TVRRIS CAMPANARIA AB EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO
SVB VRBANO VIII. EXCITATATA ET SVB INNOCENTIO X. DESTRVCTA



Hieronymus Frezza incidit

„ optimè illos exprimebat]. Pompejus Sarnellus addit [Ut in mentem In Baſilicograohia pag. 134.
„ Peccatorum revocaretur *Divi Petri fletus*, ac veniæ ſpem conciperent à proxima Cruce, in qua Divinus Homo pro eorum ſalute mortem
„ obivit.

Itaque Urbanus, ne Baſilicæ hoc utile ornamentum deeſſet, cum extremos frontis angulos ejus ſubſtructioni fundatos locum maximè idoneum cenſeret, illud primùm in auſtrali angulo ad occaſum divergente juſſit imponi. Berninus igitur ſua, qua pollebat Architectonicæ artis peritia molem feſtinanter extruxit poſtquàm Pontificiis oculis ſubjecerat ejus exemplar ligneum, quòd adhùc in offici à Fabricæ ſervatur.

Primos lapides poſuerunt die 26. Januarii anno 1638. ſub quibus ſingulis in angulis ærea Numiſmata condidere. Duplici tùm Columnarum, tum Paraſtadum ordine illud componebatur, quorum primus Corinthium, duobus ultrà ſeptuaginta palmis elevatum, præferebat; ſecundus verò Compoſitum, Baldinuccius in vita pag.24. in quo primum ſtylobata quatuordecim palmorum collocata, Paraſtadas, Columnas, Scapos, Zophorum, & Coronidem in ſpatio palmorum quadraginta ſex cum dimidio comprehenſa ſuſtinebant. Totum opus abſolvebat alius ordo Atticorum regulis delineatus, palmorum quadraginta quinque. Qui omnes in unam ſummam redacti, palmos ſeptuaginta ſeptem cum dimidio ultrà centum conficiebant. Hùc uſque nobiliſſimum opus è Tyburtino lapide perduxerat Berninus, eidemque Pyramidem ligneam impoſuerat Pontificiis inſignibus, Candelabris, & Statuis Doctorum Romanæ Eccleſiæ ornatam, ut tanquàm abſolutum antè finem oculos intuentium expleret. Ejus Iconem Tabula ſequens 64. legentibus prębet ab exemplari ipſiuſmet Bernini acceptam, cui ad- *Fig.* 64.
„ didimus menſuras quales Eques Carolus Fontana ſimili iconiſmo appinxit,
„ ubi ſic loquitur: [Dicta Campanaria Turris ab ordine parvo, & fronte, Lib.5. c.1. pag.262.
„ ex qua avulſa fuit uſque ad ſecundam altitudinis menſuram aſcendebat
„ palm. 155. & à præfato ordine, ad crucis cuſpidem palm. 247. & à frontis
„ gradibus uſque ad crucem palm. 450. & à plateæ planitie uſque ad dictam
„ crucem palm. 477.] In quibus menſuris patet magnum diſcrimen eſſe inter illas, & menſuras à D. Philippo Baldinvccio ſupra relatas. Hic enim affirmat tres illos ordines centum ſeptuaginta ſeptem palmis commenſurari, Eques verò Fontana dempta pyramide ſuperimpoſita cum cruce palmorum quinquaginta quinque, eoſdem in ſpatio palmorum centum, & nonaginta duorum comprehendit. Cui nàm horum fides ſit adhibenda judicet Lector.

Inſidebat moles inſtabili fundamento tanto ponderi ſuſtinendo incepto. Madernus enim, qui (ut ait Fonrana lib. 5. cap. 4. pag. 259.) *ſpreta Plaſticorum officinâ artem Architectonicam ſibi immeritò vindicavit*, Brevi tempore poſt ædificationem inſcitiæ ſuæ argumenta cognovit in Porticus compagibus, in quibus tum ob fundamenta ſaxorum congerie inconſultò oppleta, tùm etiam ob aquas è vicino colle irruentes, paulatim humo prolabente, multi hiatus, ac rimulæ apparuerunt. Quamobrem quadraginta & duos puteos altiſſimos, & capaces fodit juxtà porticus, & frontis fundamenta, quos deindè optimis cæmentis opplevit, ut refert Grimaldus. Cum igitur magis, ac MS. magis ſemper in dies rimulæ relaxarentur, proximæ ruinæ metum incutiebant, illamque procul dubio futuram, ajebant, ob novum ſaxorum pondus à Bernino additum.

Hinc bellicum canere contra illum invidia cæpit. Pręproperam nimis illius fidem multi damnabant, eo quòd antè molis impoſitionem fundamenti latebras propriis oculis non perluſtraſſet, ut, omnibus diligenter inſpectis, operi ſtabiliret perennitatem. Nec defuere, qui Summi Pontificis prudentiæ detraherent, quæ in ſola Bernini ſolertia cum tanto jacturæ diſcrimine fiduciam poneret; illum, ajebant, non minori animi audacia, quàm artis peritia præditum eſſe: nec ommittebant Romæ verecundiam, quæ cum Viros ſemper omni arte, Architectonica prę ſertim inſignes, aluiſſet, tunc temporis unico Bernino Vaticani fabricam dirigente, eorum inopiâ laboraret.

Cum

Cum ergò, ut indicatum eſt, additę Turris mole fornicum, porticuſque rimulæ magis in dies relaxarentur, & ob eam cauſam in Berninum conceptam non pauci excitarent invidiam, molem totam illico evertendam ſuadere conati ſunt, ne tota Templi facies, imò porticus ipſa, tot impenſis à Paulo excitata, ruinâ, quàm minitabatur, penitùs deperiret. At ſurdo ceciniſſent, & faſtigium, quòd deerat, operi incæpto impoſuiſſet Berninus, niſi mors è vivis abripuiſſet Urbanum. Verùm eo defuncto, & Innocentio X. ad Pontificale Solium evecto, cum publicis acclamationibus novæ aliquorum querelæ ingeminatæ ſunt, ac motus novus bellicum canere iterùm cępit contra Berninum; invidiâ certò aſſerente proximam ruinam ob ejus cauſam imminere. Quamobrem pluribus convocatis Cardinalium, & Peritorum Comitiis, de ratione diſceptatum eſt, qua obviam tanto iretur diſcrimini, ſed in varias ſententias diviſis. Ædificium funditus evertendum ajebant aliqui, alii verò ingentium lapidum molibus jactis, novam, ac tutiorem baſim illi ſubſtruendam, columnarum novo ornatu fulciendum affirmabant nonnulli.

Cęſar Braccius Archidiaconus Montis Polytiani anno 1644. edidit Senis tractatum, quem Inncentio X. Summo Pontifici inſcripſit, in quo primùm damnavit delineationem Maderni, poſtea Turres minores propoſuit, & frontem delineavit majorem, cum hac inſcriptione:

EACIEM TEMPLI A PAVLO V.
IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORVM ERECTAM,
INNOCENTIVS X. PERFECIT
ANNO SAL...... PONTIF.......

Martinus Longus ſingulari peritiâ Architectus impreſſit anno 1645. diſſertationem de ejuſmodi Campanilis inſtauratione, quã eidem Summo Pontifici obtulit, docuitque viam, à ſe excogitatam eam Turrim incolumem ſervandi, fultus exemplo Salomonis, à quo ſuo Templo ſubſtructa moles fuit, quæ validiſſimi inſtar aggeris relaxatas Templi compages ſuſtineret, ut refert Villalpandus. Sic Longus amplam è Tyburtinis lapidibus plateam primùm ponere excogitavit ea in parte, in qua Turris fundamentum paulatim in lubrico colle labebatur, deindè novis ſemper molibus ſuperadditis, veluti pyramidem circa illud efformare ad plateam uſque, in qua Porticus Paraſtatę aſſurgebant. His alias ingentes columnas addere, quibus fulcimentum, & decor augeretur.

His omnibus ritè perpenſis, objecta diluit Berninus apud Pontificem, qui remedia potiùs adhibenda, quàm molem deſtrui peroptabat. Aſſerebat ille, ſe ab imprudentiæ nota liberum, cum poſt accuratum examen fidem præſtiterit Joanni Colarmeno, & Petro Paulo Drio primariis fabricæ Opificibus, qui operam ſuam ſub Paulo V. in fundamentis poſuere. Aſſerbantque, illa eſſe ad molem ſuſtinendam aptiſſima: ſe paruiſſe Decreto Congregationis ſuper Fabricâ deputatæ poſt dictum examen emanato: Hiatus ex eo provenire, quòd recens fabrica ſuo pondere aliquantulum ſubſideret; ac pro comperto ſibi eſſe eam perpendiculariter elatam, ad nullam partem inclinare, rectis undique lateribus ad libellam diligenter examinatis, quòd non accidit, cum alicujus fabricæ partes ob fundamenti inſtabilitatem ab aliis relaxatæ diſſolvuntur. (Baldinucc. in vila.)

Verùm cum ſemper in dies magis dehiſceret moles extructa, partium relaxationes longè majores judicatæ ſunt, quàm ex ſubſidentia fuiſſent (in ea enim ſciſſuræ fiunt exiguæ, ob partium ſcilicèt tenuem contrahentiam) quàm ob cauſam Pontificis juſſu anno 1647. magnifica mole cita dejectione Templi faciem exornerarunt.

Pag. 202. Quare falsò ſcripſit Pacichellus: *Quòd invalidè fundata Vaticanæ Turres magnificæ Urbano VIII. feliciter regnante ceciderunt.*

Duodecim circiter millia nummorum in labore conſumpta fuiſſe aſſerit Fontana, poſtquàm in ejus operis conſtructione centum millia & ampliùs (Lib. 6. c. 2.)

Ur-

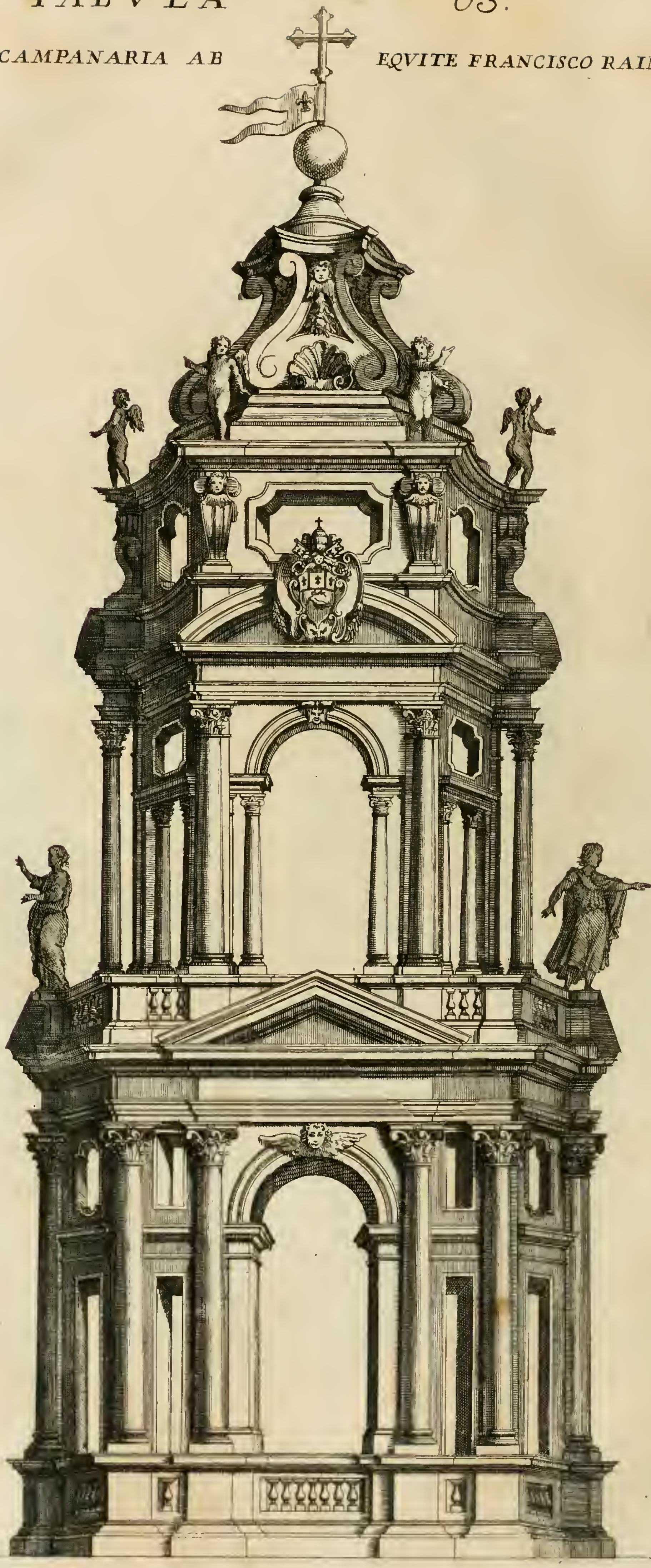
Frons Basilicæ Vaticanæ cum Turri Campanaria ab Equite Rainaldo delineata

Eadem frons cum diuersa Turri Campanaria a Cesare Braccio excogitata



Alexander Specchi delin. et Sculp.

ALIA TVRRIS CAMPANARIA AB EQVITE FRANCISCO RAINALDO DELINEATA



Frezza incidit

Urbanus VIII. erogaverat. Conquerente poſtmodùm de ſe ipſo Innocentio X. ut refert Baldinuccius in vita Equitis Bernini, quòd imperiti cujuſdam Adminiſtri ſuaſione importuna ad eam demolitionem præcepiti decreto properaſſet. Pag.29.

Verùm ne hujuſmodi decor auguſtæ Templi fronti deeſſet, novæ Turris Campanariæ duplicem ideam propoſuit Eques Franciſcus Rainaldus Romanus Architectus peritiſſimus, quam Coronidi frontis impoſuiſſet, ablato ordine (ut pondus minueretur) quem Atticum ſpurium vocarunt Periti. Illam Tabulâ eneâ *65*. & Tabula *66*. ſub numero 1. inſculptam propoſuimus ex auctoris delineatione acceptam, apud Hæredes ſervatâ, ne tanti Viri ſpecioſum inventum è papyraceis monumentis longo temporis decurſu obliteraret oblivio. Aliam etiam Turrim delineatam obtulit Pontifici Cæſar Braccius in noſtra eadem Tabula *66*. ſub num.2. expreſſam. *Fig. 65. & 66.*

Non abſimilem ejuſmodi Turris ideam nuperrimè propoſuit Eques Fontana in libro 4. de Templo Vaticano cap.9. & lib.5. cap.4. addidit methodum, qua potuerant fabricæ incolumitati proſpicere, & vacillans Turris firmiter contineri in declivi ſitu; ſubſtruendo, validiſſimi aggeris inſtar, molem ad ſuſtinendum aptam; quę methodus licèt modò inutilis videatur, Turri jàm penitùs dejecta, eam tamen immeritò deſtructam clariſſimè demonſtrat, quæ tantopere ad Baſilicæ decorem, & elegantiam conferebat.

CAPUT XXX.

De Scalis antè Baſilicam poſitis.

NUNC de Scalis, per quas ad Baſilicam datur aſcenſus aliqua delibabimus. Eas à Conſtantino Imperatore fabricatas fuiſſe narrat Panvinius his verbis [*Gradus marmoreos antè Baſilicam fecit Conſtantinus.*]. Juxtà veterem morem, qui Baſilicas in excelſo ut plurimum loco collocabant, narrante Aulo Gellio [Quintum Catulum in Capitolii reſtitutione voluiſſe Aream Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in Ædem conſcenderent, ſuggeſtuſque Templi Jovi dicati, pro faſtigii magnitudine altior fieret]: Et Livio libro 8. Annium Latinorum oratorem, cum commotus irâ ſe ab veſtibulo Templi citato gradu proriperet, lapſus per gradus, capite graviter offenſo, impactum imo ità eſſe ſaxo, ut ſopiretur. De Sept. Urb. Eccl. pag. 39. Lib.2. c.10.

Docet Vitruvius in conſtructione Templi non quærendum eſſe an gradus Templis ſint apponendi, ſed tanquàm neceſſariam partem eos poni debere, quòd non parum faciat ad majeſtatem, & dignitatem Templi, ſi à cætero Urbis ſolo extet. Canonicus Romanus in deſcript. Vatic. Baſilicę præfatos gradus conſtructos fuiſſe tradit ex Romuli demolito Sepulchro, quod tamen Marlianus lib.4. cap 22. ſuæ Typographię Urbis Romę, non Romuli, ſed Scipionis Affricani fuiſſe ait. Eos numero triginta ſex fuiſſe affirmat Torrigius, ſed veriùs Severanus, cui adhæret Illuſtriſs. Ciampinus fuiſſe tantùm triginta quinque, in quinque ordines ità diſtributos, ut quemlibet ordinem ſeptem gradus occuparent, exiguuſque areæ tractus illos diſtingueret. Omnes autem graduum ordines ducentos palmos ſua longitudine juxtà areæ, atriique latitudinem adęquabant. Latitudine verò omnes ſimùl cum interjacentibus areolis ab ima telluris Planitie ad Aream magnam ſuperiorem palmos nonaginta quinque. Notat Illuſtriſs. Ciampinus, ideò quemcumque ſcalarum ordinem ſeptem conſtare gradibus, eò quod Architecti in graduum diſtributione imparem numerum obſervent. [Natura enim (ait ille) ſemper cum aſcendimus, ad ſiniſtrum pedem primò movendum nos inclinat, & in eodem gradum plerumque ſiniſter verò remanet ſuſpenſus, quaſi ipſe vellet aſcenſum terminare. Quare aſcendens quamdam patitur moleſtiam, quia cum Natura ſiniſtro pede velit quietem invenire, illa nequaquàm fruitur. Lib.3.cap.2. Num.48. MS. Pag. 43. & 48. cap.4. Pag. 9. de vocis correct.

Livius 48.

Omnibus graduum ordinibus imminebat Area maxima, quàm Veſtibulum, ſeu Suggeſtum Baſilicæ antiqui dixere, & Suggeſtum Areæ ſuperioris Sanctus Leo appellavit, ut diſtingueret ab aliis inferioribus Areis. Poſt Conſtantinianum Imperium annis pluſquàm octoginta ſupra centum elapſis, Symmachus Pontifex circa annum 500. ut refert Anaſtaſius, *eoſdem gradus ampliavit, & alios gradus conſtruxit ſub tigno dextrâ, lævâque*. Ubi notandum eſt *Tigni* vocabulo ſignificari ab Anaſtaſio Contabulationem, ſive Tectum: Tignus enim dicitur à Tegendo: eaque de cauſa conſtructos eos gradus fuiſſe opinatur Illuſtriſs. Ciampinus, *ut in umbraculum diei ab Aeſtu, & in ſecuritatem à pluvia pro majori Populi orantis commoditate inſervirent*. Cum narret Bibliothecarius Chriſti-fideles antiquitùs devotionis gratia aſcendere illos conſueviſſe, & multotiès flexis genibus.

Sermon. de Nat. Dom. — Cap. 4. pag. 39. — In Gregorio IV.

Pag. 65.

Et Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza in ſua Ephemeride Vaticana Carolum Magnum Romam profectum vivente Hadriano I. Pontifice Summo, & Divi Petri Baſilicam petentem hanc ſcalam genuflexum aſcendiſſe; quam tamen piam actionem Baronius non refert, dicens tantùm *illum omnes gradus ſingillatim ejuſdem Sanctiſſimæ Beati Petri Eccleſiæ deoſculatum eſſe*. Quem pium uſum, ut Alexander VI. excitaret, ſingulos gradus flexo poplite, & devotè aſcendentibus, ſeptem indulgentiæ annos ipſum conceſſiſſe, affirmat Torrigius.

In MS.

Bibliot. & Seueranus pag. 46. — In MS.

Anno ſuccedente ſeptingenteſimo nonageſimo quinto Leo III. eos gradus vetuſtate conſumptos reſtituit. Et narrat Torrigius Benedictum XII. anno ſui Pontificatus V. (qui fuit à partu Virginis 1338.) comiſiſſe Antiſtiti Anagnino eorum Tignorum demolitionem, quorum fabricam Joannes XXII. anno 1316. iterùm perfici Canonicis Baſilicæ conceſſit.

Oldoin. pag. 1025. — Vaſar. par. 2 pag. 298. — To. 2. pag. 1076.

Poſt annum octingenteſimum decimum ſextum, quo Leo III. harum ſcalarum Reſtitutor, ut diximus, ex hac vita migravit, anni ferè ſexcenti, & duo ultrà quadraginta effluxerant, quibus Chriſti-fideles ex toto Terrarum Orbe ad Sacra Apoſtolorum Limina accedentes, eos gradus aſſiduè conſcenderunt, cum Pius II. illos multis in locis vel amotos, vel confractos reſtaurari juſſit, prægrandibus Statuis Sanctorum Apoſtolorum ad infimas graduum extremitates hinc imdè collocatis, ut eorum venerationem in ipſo primo limine conciliaret. Eas è marmore formavit Minus Feſulanus Sculptor ſub eodem Pio II. de quibus ſcribens Ciacconius, ait adventaſſe Romam Deſpotam Moreæ Demetrium, qui Caput Sancti Andreæ detulit ſub eo Pontifice, eumque procerum fuiſſe, & pulchrum aſpectu, ad cujus exemplar Papa Paulus II. (intellige Pium II.) Statuam ingentem marmoream Sancti Pauli, quæ extat ad ſcalas Sancti Petri effingi fecit.

Ædificata poſteà Baſilicâ à Paulo V. anno 1616. ii gradus redacti fuere ad viginti quatuor, & quidem fronti Baſilicæ proximiores, quorum longitudo palmorum erat nonaginta, & SS. Petri, & Pauli Simulachra Pii II. juſſu in iis poſita expoliri, ornari, & ejus Pontificis nomine reſtitui curavit, addita in baſibus inſcriptione, videlicèt ſub Petri Statua:

PAVLVS V. PONT. MAX. VETERVM SCALARVM GRADIBVS
ADMOTIS NOVAE BASILICAE RESTITVIT ANNO
DOMINI M DC XVII.

In circuitu ejuſdem baſis:

PETRO CAELI IANITORI PAVLVS V. PONTIF. MAX.
ANNO XII.

Sub Simulachro autem Divi Pauli:

PAVLVS V. PONT. MAX. SCALIS ANTIQVIS RESTITVTIS
INSTAVRAVIT ANNO DOMINI M DCXVII.

Et in

Et in circuitu,

PAVLO VASI ELECTIONIS PAVLVS V. PONTIF. MAX. ANNO XII.

Non tamen veteris ſcalæ altitudinem hos 24. gradus coæquaſſe exiſtimandum eſt. Antiquitùs enim Forum Vaticanum, ſicuti totum Romanum Solum, humilius fuiſſe pluribus è monimentis conſtat. Porrò arguitur primò ex horario Obeliſco, cujus umbra Gnomonis inſtar, Solares curſus in ſubjecta planitie Campi Martii quondam indicabat, poſteà verò ipſi ſubjectus deliteſcens. Secundò, ex collocatione Templi Agrippæ, ad quod per gradus Romani conſcendebant, & Columnæ Trajanæ, multorumque ædificiorum, quæ prætermittimus, ne à Vaticano Campo diſcedamus, in quo Obeliſci tota pars Leonibus ſubjecta tempore Sixti V. prorsùs latebat ſub ſolo, deindè ſupra aggeſtam humum ab Equite Dominico Fontana palmis circitèr 33. elevatus, ut apparet in Tabula ſcenographica, quàm Eques Carolus Fontana expoſuit in ſuo libro de Templo Vaticano pag. 117.

Alexander demùm VII. ſcalas quoque aliter, quàm Paulus V. conſtruxit, & ad viginti, & unum gradus illas reduxit in triplicem ſeriem diſtributos, quarum quæque ſeptem continet, & quidem proximiores Templo, ſunt è lapide Tyburtino, reliqui remotiores in duplicem ordinem diſpoſiti è pario marmore. Hos intermediat ſemicircularis gradatio, per quàm Pontificis, & Regum Sedilia facilè convehuntur, aſcenditque ſingulis annis Tributarius Regni Neapolitani Mannus in ſolemni Apoſtolorum Principis Feſto. Hanc declivem gradationem numidico lapide ſtravit Berninus, gradibus ità ſagaciter incurvatis, ut cum rectis gradibus, licèt altioribus, ſimùl aptè conjungerentur, planamque intermediam aream parum ſuperarent; Simulachris inſuper SS. Petri, & Pauli novam baſim ſubjecit, ut illa eminentiori in loco collocata Populi venerarentur. Demum ſub Innocentio XII. feliciter regnante tota ſupra gradus area ſiliceis glebis cooperta eſt, quas lineæ è lapide Tyburtino, & Pyrite in areolas dividunt.

CAPUT XXXI.

De Porticibus ab Alexandro VII. extructis.

E' Basilicae gradibus in ſubjectum Forum ſi oculos convertamus ampliſſimum Theatrum ſeſe offert, quod Alexandri VII. quatuor Numiſmata nobis indicarunt, quorum duo anno *1661.* ejus Pontificatus VII. cuſa, ſiniſtram Theatri partem Palatio Pontificio proximam præferunt. Totum verò alia duo anno duodecimo in lucem edita. In unico ex illis epigraphe eſt:

VATICANI TEMPLI AREA PORTICIBVS EXORNATA.

Singula inſuper hanc aliam oſtendunt:

FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS.

Quàm aptè eruditiſſimus Pontifex hanc inſcriptionem addiderit, ex ipſis proximis collibus conjici clariſſimè poteſt, Vaticano ſcilicèt, & Janiculenſi, quorum glebas, non ſolùm ſacer Martyrum cruor ſaturavit, tunc, quando „ (referente Tacito lib.15.) pereuntibus edita erant ludibria, ut Ferarum „ tergis contecti laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flamman- „ di, aut ubi defeciſſet dies in uſum nocturni luminis urerentur, hortos ſuos „ ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ „ permixtus plebi, vel curriculo inſiſtens]. Sed eas Apoſtolorum ipſe Princeps, ac ejus Sepultura reddidit ſacras, omniaque penitùs ethnicæ Religionis monumenta delevit. Baron. ann. to. I. an. 69.

Igitur Alexander VII. Porticum Vaticanam, quàm 150. fermè ab hinc

annis unâ cum ipſo Principis Apoſtolorum Templo deſignatam à Nicolao V. nullus Anteceſſorum aggredi auſus fuerat, ipſe à fundamentis inceptam
Cap. 15. ad umbilicum penè produxit. Eximium certè, atque inſigne opus, quòd *nullis veteris Romæ ſecundum* dixit in ſuo marmore Piſano Chimentellius.

Præſcripſerat jàm Michael Angelus Bonarota peramplam Porticum in parte occidentali Baſilicæ emicycli formam in medio habentem, & in duo alia bracchia hinc indè extenſam, è quibus omnia Baſilicæ latera inſpici à circumeuntibus commodè poſſent. In foro verò orientali antè Baſilicam aliam duplicem Porticum collocare excogitaverat ſub Paulo V. Carolus Madernus, additis hinc indè januis cum paribus ornamentis extructis, quarum altera ad Palatium Vaticanum, altera verò ad Canonicorum Ædes daret ingreſſum. Sed utriuſque ideam mente tantùm conceptam nullus abſolvit, & ne penitùs illis demortuis deperiret, Sixtus V. in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus exprimi juſſit delineationem Bonarotæ, utriuſque verò delineationem Ichnographicam æreis in tabulis incidi curavit Illuſtriſs. Coſtagutus, illamque in noſtris paginis indicamus in Tabula ultima.

Aliam Porticum excogitavit Maderno defuncto Papyrius Bartolus in triplicem contignationem diviſam, & quadratam formam habentem, cujus Iconiſmum Matthæus Greuter incidit, in quo Fontem à Paulo V. extructum in linea, forum bifariam ſecante, collocabat.

Fig. 67. Non abſimiles ſub Alexandro VII. delineavit Eques Franciſcus Rainaldus, alteram quidem in quadrilateram ſpeciem inflexam, alteram verò in elypſum arcuatam. Utriuſque Ichnographiam ſequens Tabula 67. repræſentat.

Plures eodem tempore Pontificiis oculis Berninus expoſuit, primum peralellogramma efformabat, quòd in ſequenti Tab. 68. tranſverſis lineis expreſſam damus ſub numero 15. & orbicularem figuram ſub numero 14. ut in
Fig. 68. eadem Tabula repræſentatur, qua veluti corona cingeretur Obeliſcus à Sixto V. antè Baſilicam erectus; ad utriuſque fabricam Domus quamplures punctatim à nobis delineatas opus erat evertere.

Cæteræ Tabulæ partes numeris exſculptis indicabuntur:

1 Ingreſſus Palatii Pontificii.
2 Domus Sanctæ Inquiſitionis.
3 Janua Urbis, vulgò di Cavallegieri.
4 Palatium Familiæ Cæſiæ.
5 Via ad Templum Sancti Spiritus.
6 Ædes Cyborum, & pro Pœnitentiariis.
7 Archivum Urbis.
8 Via antiqua Civitatis Leoninæ.
9 Ejuſdem Civitatis Via nova.
10 Templum Sanctæ Catharinæ.
11 Fons à Paulo V. extructus.
12 Locus Obeliſci.
13 Domus diverſorum.
14 Ichnographia Porticus rotundæ.
15 Ichnographia Porticus quadrilateræ.

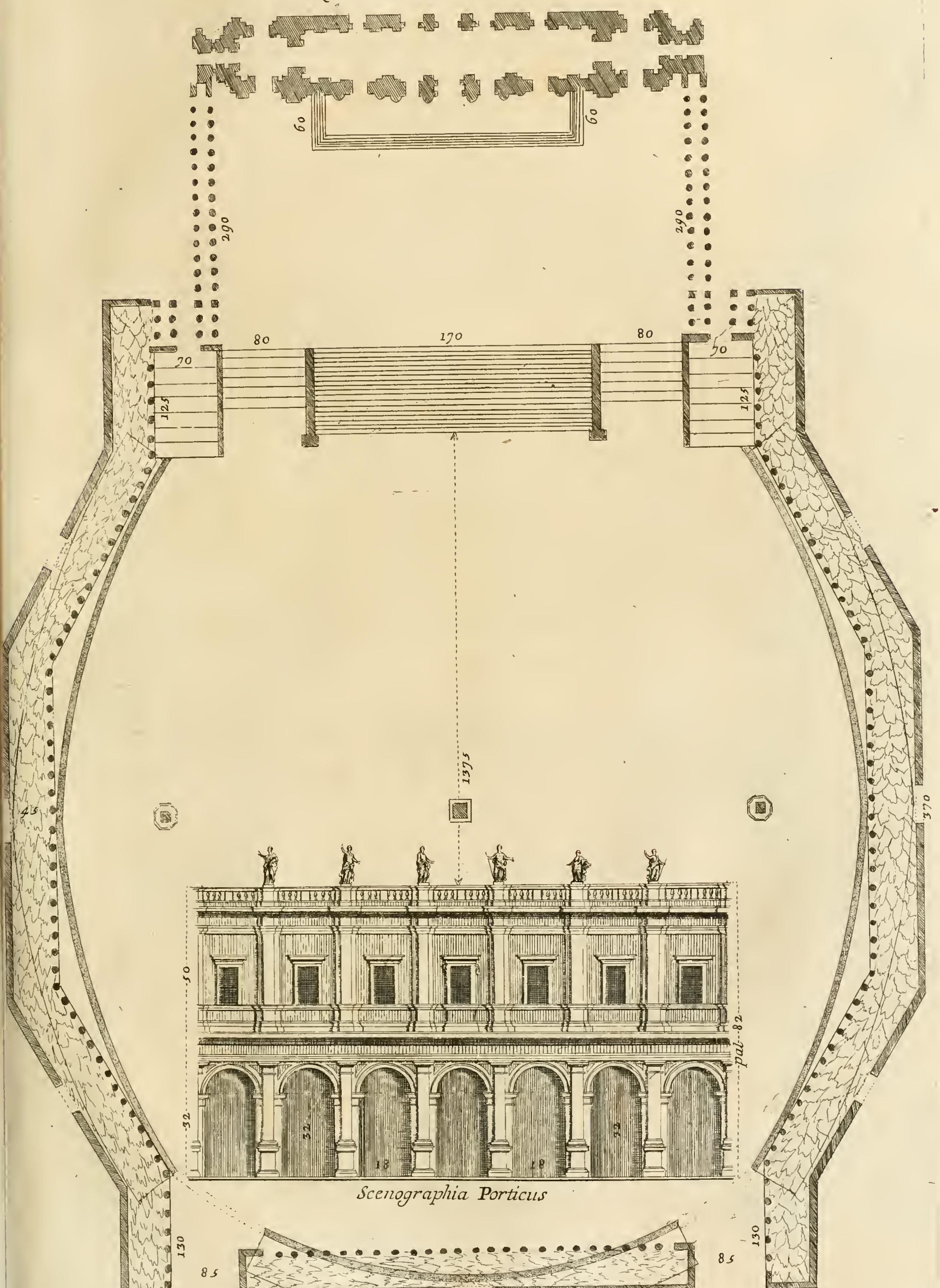
Verùm cum in circulari Theatro centrum non obtineret Obeliſcus, utramque hanc Porticus ſpeciem tanquàm diſſonam accuratiſſimus Pontifex rejecit.

Quamobrem aliàs excogitavit ferax Bernini ingenium, non quidem circulari linea abſolutas, ſed ovata, quarum centrum Obeliſcus occupabat. Duas
Fig. 69. & 70. delineatas exponimus ex Auctographo ipſius Bernini in Bibliotheca Excellentiſs. Principis Ghiſii aſſervato. Duobus veluti bracchiis in utraque continuata Porticus AA. rectèque extenſa frontem Baſilicæ complectitur; ſed ſcalæ antè fores diverſimodè collocatæ videntur, & Area inſuper Fori diverſis lineis BB. ex tyburtino, pario, & ſiliceo lapide reticulata, adjectis pulcherrimis Fontibus CC. pluribuſq; in locis, videlicèt in II. Gentilitio Ghiſiæ Domus

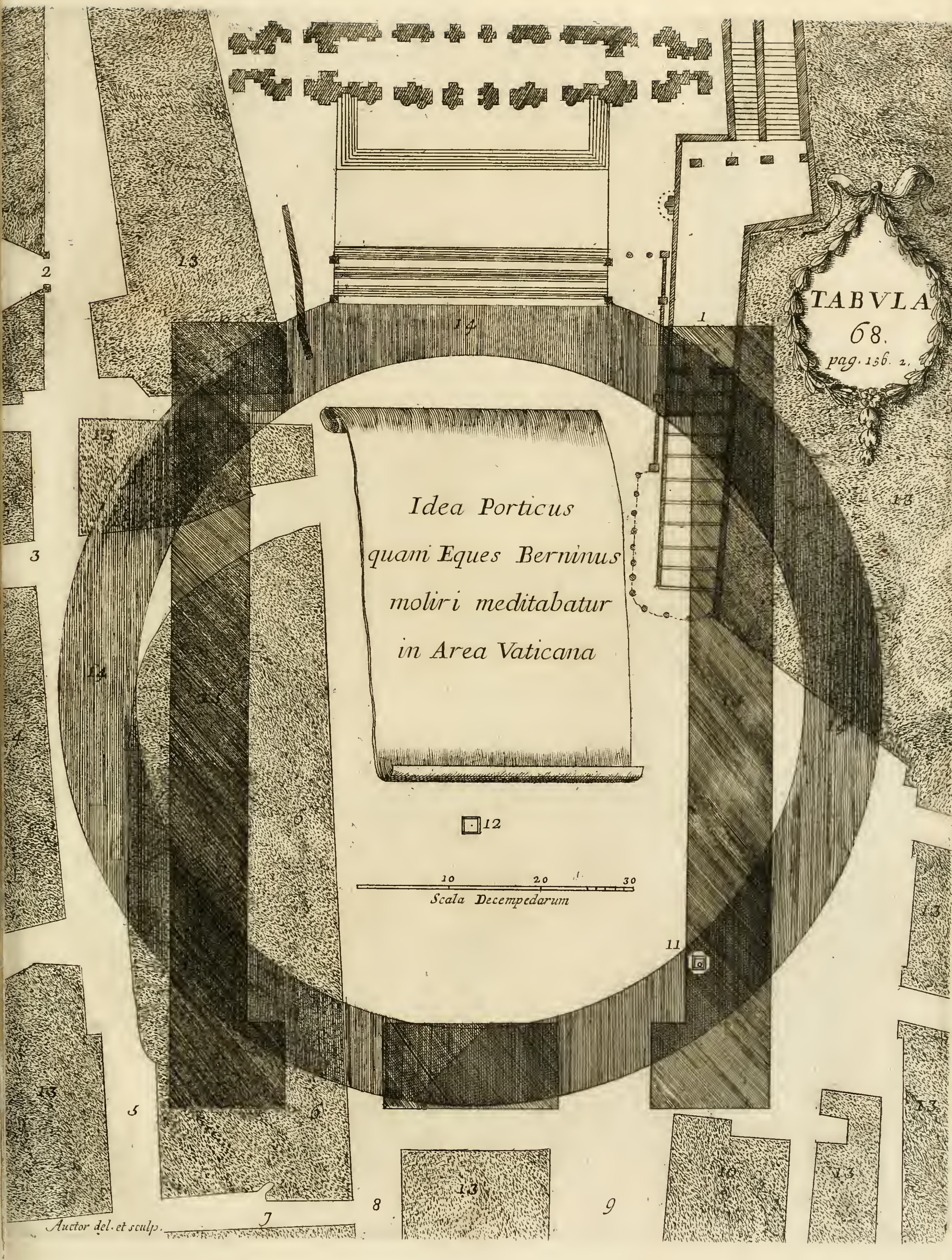
ſyde-

TABVLA 67.

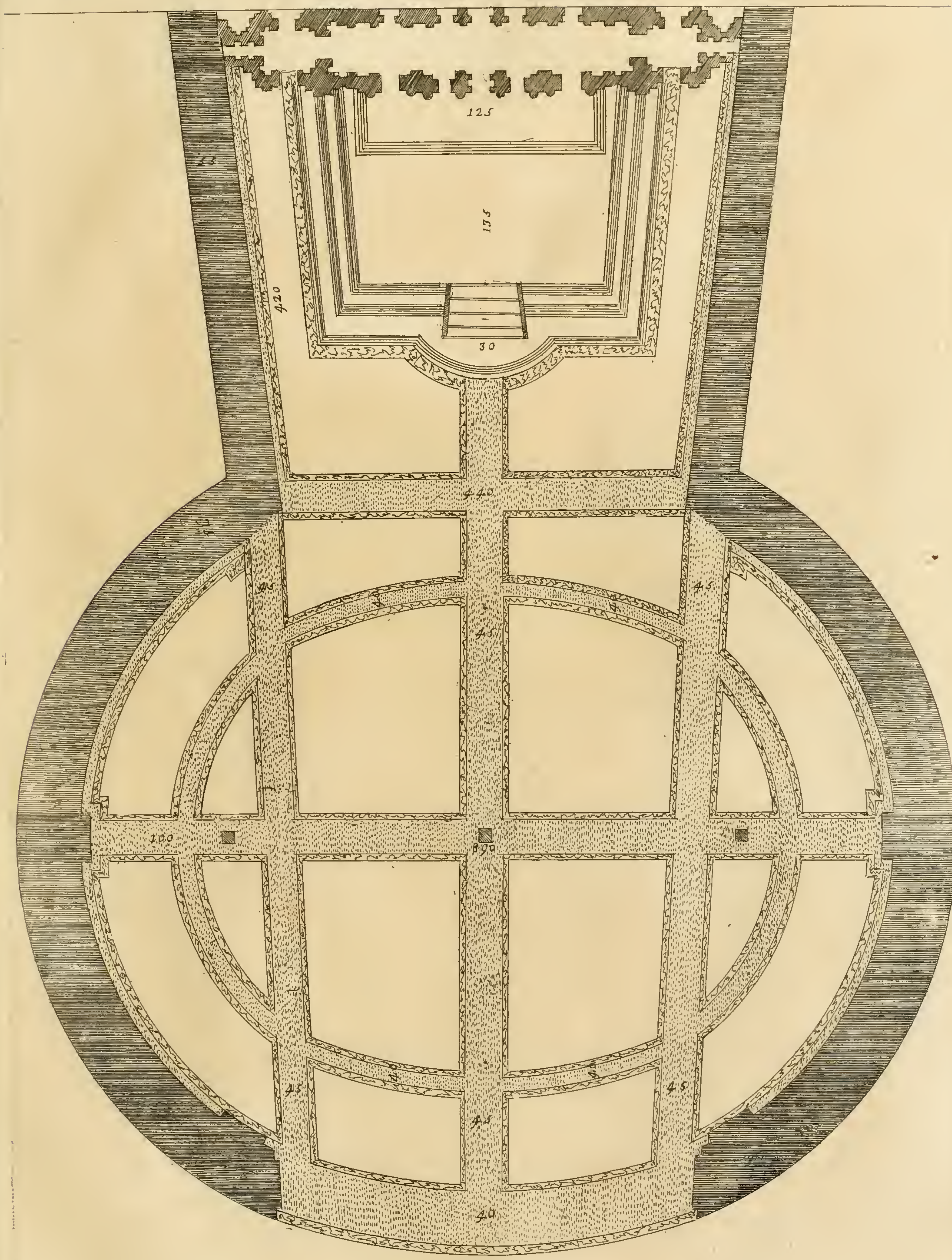
ICHNOGRAPHIA AREÆ VATICANÆ CVM PORTICIBVS DVPLICI INFLEXIONE DISPOSITIS AB EQVITE FRANCISCO RAINALDO



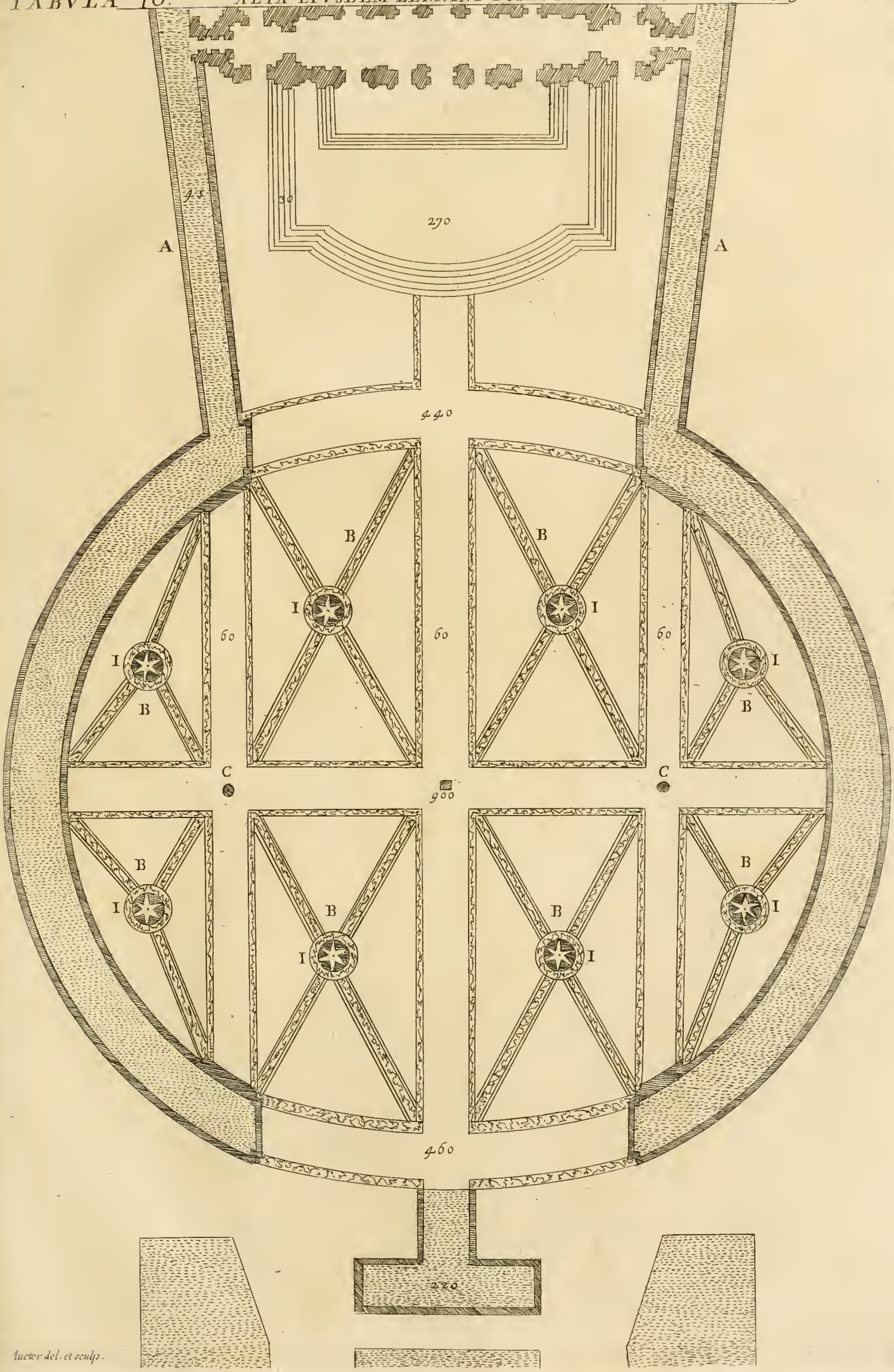
Auctor delin. et sculp.


TABVLA
68.
pag. 156. 2.
Idea Porticus
quam Eques Berninus
moliri meditabatur
in Area Vaticana
12
10
20
30
Scala Decempedarum
11
1
2
3
4
5
6
7
8
9
13
14
Auctor del. et sculp.

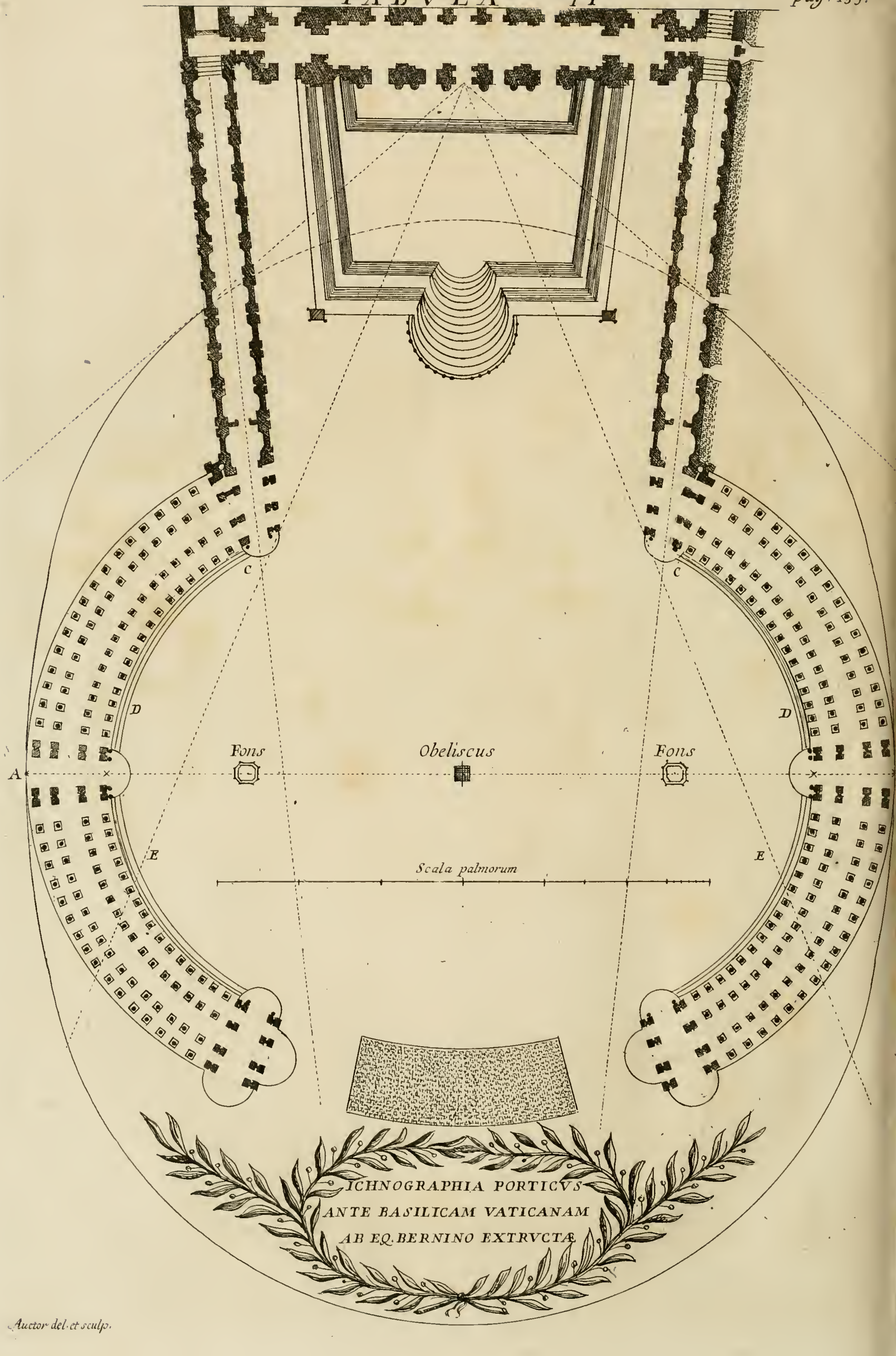
TABVLA 69. DELINEATIO PORTICVS AB EQVITE BERNINO INVENTA



Auctor del. et sculp.



Auctor del. et sculp.



Auctor del. et sculp.

ſydere, cujus radii marmoream cratem efficiebant, ad imbrium aquas haurien-das, ut indè per ſubterraneos ductus in Tyberis alveum faciliùs excurrerent.

Alia denique in Tab.71. illam expreſſimus, quàm cæteris ſagaciſſimus Pontifex prætulit, ut magnificentiorem, ac excelſa Baſilicæ mole omnium di-gniſſimam. Nec humanæ gloriæ ſtimuli ad arduum alioqui opus piiſſimi Pon-tificis animum induxere, ut non nemo venenato livoris calamo auſus eſt affir-mare. Apage procacem mentem, quæ de tanto Pontifice hæc temerè audes agitare. Adi tabulam æneam, in qua ejus Porticus Icnographiam ſub ipſo Alexandro VII. exſculpſit Romæ Joannes Baptiſta Bonacina publica ex aucto-ritate, ac æquiſſimi ſuper Typographis deputati Tribunalis cenſura. In ea ſcalpro inciſa leges hæc verba: *Fig.* 71.

„ Cum & Hyeme ob vim pluviarum, & Æſtate ob Solis vehementiam „ acceſſus per Plateam ad Vaticanam Divi Petri Templum, & Apoſtolici Pa-„ latii functiones ſit valdè incommodus, & penè intolerandus, complures „ Summi Pontifices Porticum ibi excitare cogitarunt. Hoc eodem publici „ boni ſtudio permotus Summ. Pont. Alexander VII. ac etiam, ut magnifi-„ centia Templi augeretur, ejuſque proſpectu eminentiorem redderet, hanc „ Porticum erexit, quaternis columnarum ordinibus diſtinctam, tribuſque „ ambulationibus intùs apertis, ut & peditum, & curruum commoditati con-„ ſuleret.

Hoc ipſum innuit Inſcriptio, quam doloris Caſtro poſt Alexandri mor-tem eruditus calamus appinxit his verbis:

„ Vaticani Templi Sanctitatem Maximus Alexander, ut Generi humano „ auguſtiorem redderet, circumduxit admirandam Porticum, quam Thea-„ trum dixeris, ubi geſtum facit cum Majeſtate Religio. Relazione dell' Eſſe-quie, per Pavolo Mo-neta.

His adde, quæ Auguſtinus Oldoinus retulit [Cum autem tempore con-„ tagioſæ luis, vetito commercio plebecula diurno quæſtu vivere aſſueta ino-„ pia conficeretur, præter eleemoſynæ largiora ſubſidia præclaram iniit ejus „ non inutiliter paſcendæ rationem, inſtituta ſubſtructione Porticus, quam „ centum quinquaginta fermè ab hinc annis, unà cum ipſo Principis Apoſto-„ lorum Templo deſignatam, nullo tamen ſuperiorum Pontificum aggredi „ auſo, ipſe à fundamentis incæptam ad umbylicum penè perduxit. Pag. 710. in addit. ad Caccon.

Dilectis igitur Ædium partibus, quæ Porticus fabricæ impedimento erant inter quas præcipuè fuerunt Domus Cyborum nobiliſſima, & Raphaelis Sanctii ab eodem conſtructa, & picturis exornata, die 25. Auguſti anno 1660. Ipſe Pontifex Sacro Cardinalium Cœtu ſtipatus coram Romanæ nobilitatis Proceribus, ac Populi frequentiſſima Turba primum lapidem poſuit, ac pluri-ma Numiſmata, quorum altera pars Pontificis, altera verò ipſius extruendæ Porticus Speciem oſtentabat. Martinell. in Roma ricercata giornata 1.

Quadruplici columnarum ſerie Porticus conſtat, in quarum ſingulis, non quidem inſunt quadraginta columnæ, adeòque omnes ſimùl 320. ut Rever. Pater Mabillonius enunciavit in pagina 50, tom. 1. Muſæi Italici; ſed triginta duæ, & omnes ſimùl 128. quibus ſi totidem ex adverſa parte addantur efficitur numerus 256. Ex tribus ambulacris inter columnas circumductis, quæ me-dium ſitum occupant, duplo majorem habent latitudinem pro rhedis excipien-dis, quàm illa, quæ utrinque adjacent, Populo liberum iter præbentia. Qua-draginta octo inſuper Paraſtatæ interjacent, ubi præcipuè in aream Porticus aditus patent, quibus aliæ 24. prominentes columnæ ſunt additæ.

Quadruplicis ordinis columnæ tantam craſſitiem habent, ut extenſis brac-chiis tres Viri eas penè dimetiantur, illa tamen craſſities eſt inæqualis, nàm extima intimam ſuperat, licèt columnis omnibus inſit æqualis altitudo, illis præſcripta ab Architecto, ad ſuſtinenda æqualia ornamenta. Harum Baſis etru-ſcas leges oſtendit, Columnæ, Epiſtylia, Zophori, & Coronix Jonicas, Doricas

verò

verò Capitula. Ambulacris mediis fornices in circularem formam extructi imminent, ſub quibus magnis characteribus hæc inſcriptio legitur expreſſa ea in parte, ubi in orientem abſolvitur:

IN VMBRACVLVM DIEI AB ÆSTV.

IN SECVRITATEM A TVRBINE, ET PLVVIA.

Cæteris minoribus lembi ſpeciem referentibus. Supra Epiſtilia Balauſtra inſiſtunt Paraſtatis interjectis, ſingulisque columnarum ſpatiis reſpondent Signa è Tyburtino lapide, alta ſingula palmis tredecim, exhibentia complures SS. Pontifices, & Martyres, quorum Sacræ Reliquiæ in Baſilica piè coluntur. Ubi præcipua ſunt oſtia Ambulacrorum, inter Statuarum ſeriem Alexandri VII. Gentilitia Stemmata, ſubjecto ejus nomine conſpiciuntur.

Porticum inter & Templi frontem duo recta ambulacra protenduntur, quorum dexterum Clemens IX. perfecit, ſiniſtrum Alexander, per quod ad Palatium itur Pontificium, utrumque Paraſtatis exornatur, ac feneſtris, & in ſubjectam Fori aream declivi proceſſu facilem deſcenſum præbent, gradus inſuper ſunt adjecti, ubi utrinque janua eaſdem ambulationes intercludit. Eam Columnæ ordinis Corinthii, cum Epiſtylio, Zophoro, & Corona exornant, ſupra alteram SS. Petri, & Pauli, alteram verò Redemptoris, & Divi Petri extant imagines muſivo opere expreſſæ.

Totius Porticus menſuras luculenter recenſuit in ſuo libro 5. de Templo Vaticano cap.27. Eques Fontana.

Illum adeat ſtudioſus Lector. Hic tantùm illa referemus, quas Bernini juſſu Italico idiomate retulit in ſua Ichnographica Tabula Joannes Petrus Bonacina:

Diameter longitudinis lineæ exteriores Columnas conjungentis	palm.	$1052.\frac{1}{2}$
Linea latitudinis	palm.	905.
Longitudo lineæ inter interiores columnas	palm.	$899.\frac{1}{2}$
Latitudo	palm.	752.
Latitudn Ambulationis exterioris	palm.	$12.\frac{10}{12}$
Ambulationis mediæ	palm.	$23.\frac{1}{3}$
Ambulationis interioris	palm.	$12.\frac{10}{12}$
Diameter Columnæ exterioris	palm.	$7.\frac{2}{12}$
Interioris	palm.	$6.\frac{1}{2}$
Altitudo Baſis, Columnæ, & Capituli	palm.	$57.\frac{1}{2}$
Altitudo Epiſtylii, Zophori, & Coronicis	palm.	$14.\frac{4}{12}$
Altitudo Baſis, ſupra quàm extant Statuæ	palm.	$9.\frac{1}{2}$
Altitudo Statuæ	palm.	13.

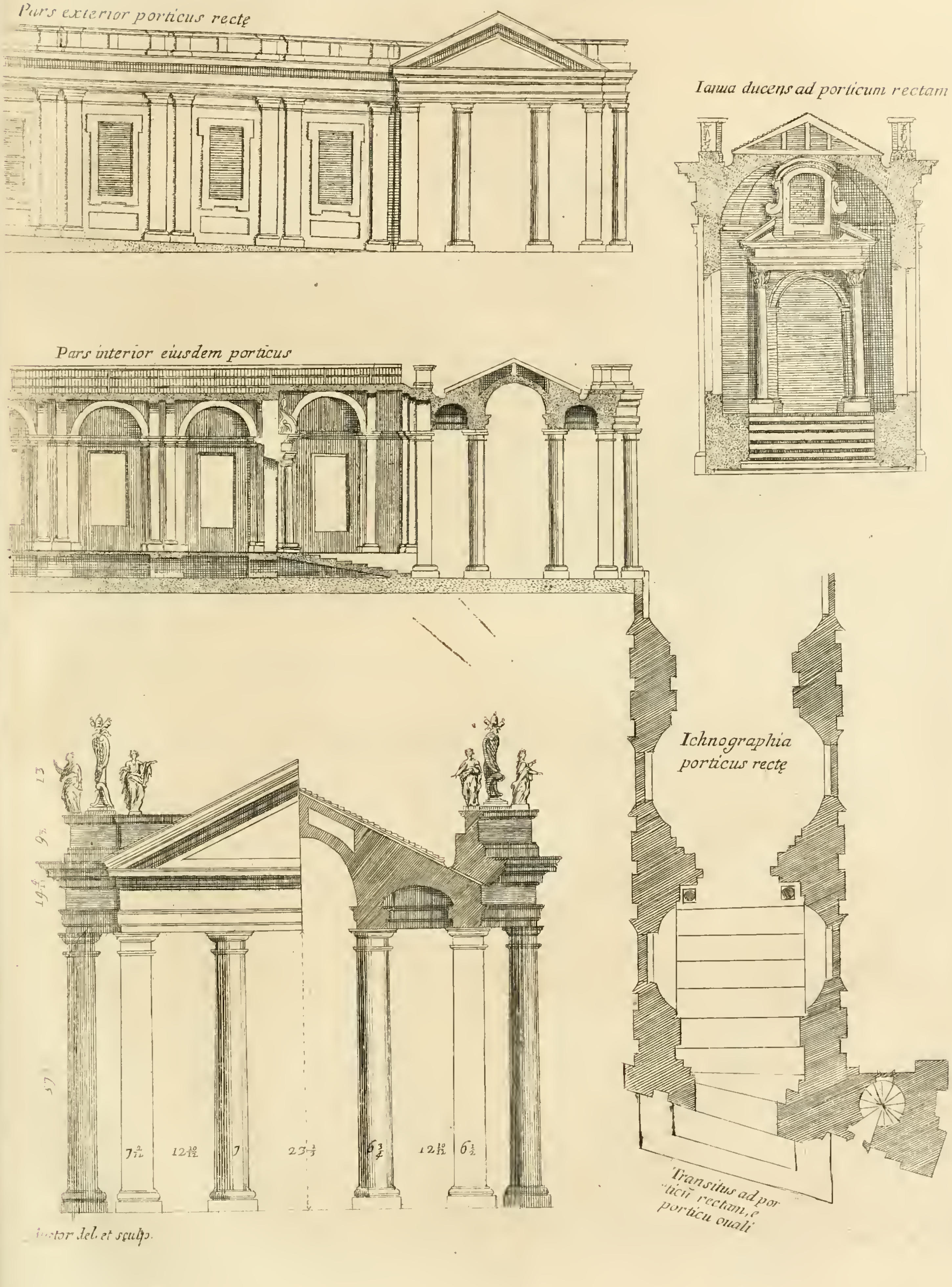
Addit Fontana fundamentum eſſe palm.13. profundum.

Fig. 72. Verùm hæc omnia in adjecta Tabula 72. numerorum beneficio oculis clariùs exhibentur. Tota autem ampli Theatri moles octingenta quinquaginta millia nummorum abſumpſit.

Debitas Bernino laudes ob hujus admirandæ Porticus fabricam minuere non nemo conatus eſt, opponens primò, quòd à Bonarotæ delineatione diſceſſerit. Secundò, quod malè Theatrum illud ità collocarit, ut ejus major diameter paralella eſſet Baſilicæ fronti; ſic enim illa, ſcilicèt linea A B, in expoſita Tabula 71. indicata reſponderet omninò longitudini Baſilicæ, illique conjungeretur. Omnes in Elypſeos ambitu comprehenſi, ubique ejuſdem Baſilicæ frontem inſpicerent, ad Mœnianum, ubi Pontifex ſacras Benedictiones impertitur, quòd certè quamplurimis celatur in Area C D E, ut conſideranti patebit. Verùm in tali delineatione uſus eſt ſumma ſagacitate Berninus; cum enim in parte Boream reſpiciente Ædes Pontificiæ ſitum occuparent, ad hanc partium diſtributionem illum coegerunt, ac ne idem Palatium deſtrueret, talem

TABVLA 72.

EIVSDEM PORTICVS PARTES CVM MENSVRIS



talem Porticus ſpeciem prudenter excogitavit. His adde, quod refert in vita Philippus Baldinuccius, videlicèt ea ratione hanc Porticum collocaſſe, ut nempè Pontificio Palatio magis adhærendo Fori proſpectus eidem pateret, ac aditus Scalis regiis directè reſpondens. Pag.28.

CAPUT XXXII.

De Fontibus in Foro collocatis.

IN amplo expoſitæ Porticus Theatro centrum obtinet Obeliſcus, & aquarum Fontes hinc indè diſpoſiti Vaticanum Forum condecorant: qui certè ſilentio haud poſſunt præteriri. De his igitur primò aliqua delibabimus, deindè de Obeliſco fuſiùs tractaturi.

Sunt itaque Fontes antè Templum non tantùm ad ornatum, ſed ad utilem, ac piiſſimum uſum extructi. Illos primùm antè Tabernaculum Dei collocari ipſe Deus imperavit Moyſi, cum dixit: *Facies, & labrum æneum cum baſi ſua ad lavandum*, ideſt, inquit Abulenſis, *ad aquam continendam, qua lavarentur primò Sacerdotes, antequàm ad Sacra accederent, ſecundò partes Victimarum, quæ immolabantur*, quo ritu voluit eoſdem admonere internæ puritatis, ut meminiſſent Sacerdotes ſibi deinceps non humi, ſed per æthera incedendum eſſe, ait Philo de Victimis. Id imitati ſunt Gentiles in ſuis prophanis Sacrificiis. Undè illud Heſiodi; *Illotis manibus Sacra tractare eſt nefas*. Hinc & Sacerdotes novæ Legis in Miſſa manus lavant, quin & omnes Chriſtiani olim ingreſſuri Eccleſiam lavabant manus, tùm ut puritatis internæ admonerentur, cùm quia manibus excepturi erant Sacram Euchariſtiam, eâque de cauſa pro Foribus Eccleſiæ poſitum erat vas aquæ ad purificationem, cujus loco poſteà remanſit vaſculum aquæ benedictæ poſitum in ingreſſu Eccleſiæ. Exod.30. 18. Apud Cornel. à Lap. ibid.

Teſtatur hunc antiquiſſimum morem Sanctus Paulinus, qui vixit anno 410. hoc carmine. Ep.12.

Sancta nitens Famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat amne Miniſtro.

Et loquens de Divi Petri Baſilica, Fontem deſcribit in Atrio quadriportico locatum; ſic enim ad Alethium ſcribit epiſtola, non trigeſima prima, ut dicitur in Biblioth. Patrum tom.27. pag.96. ſed epiſt.33.

„ Juveni præclaro (inquit Divus Paulinus) qui pro defuncta Uxore
„ Ruffina filia Sanctæ Paulæ epulum præbuit omnibus Romæ Pauperibus in
„ Baſilica Apoſtolorum Principis. In atrio cantharum Miniſtro manibus, &
„ oribus noſtris fluenta ructantem faſtigiatus ſolido ære Tholus ornat, & in-
„ umbrat, non ſine myſtica ſpecie quatuor columnis ſalientes aquas ambiens.
„ Decet enim ingreſſum Eccleſiæ talis ornatus, ut quòd intùs Myſterio ſalu-
„ tari geritur, ſpectabili pro Foribus opere ſignetur &c.] Declaratque pluribus ſtructuræ ejus Fontis myſterium. Quæ omnia Sancti Damaſi operi tribuuntur, cum antè ipſum aquæ diſperſæ nullius uſus, ſed detrimenti eſſent Mortuorum Sepulchris, ipſi nimirùm Cœmeterio Vaticano. Baron.to.4. anno 384. Pontif. 18. num.19.

Hunc Fontem circa annum 500. exornatum fuiſſe à Symmacho Pontifice refert Anaſtaſius, inquiens: *Cantharum Beati Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit, & ex muſivo Agnos, & Cruces, & Palmas ornavit*. Explicat hęc ornamenta Pompejus Ugonius, referens, fuiſſe à Symmacho additas quatuor columnis porphyreticis à Sancto Damaſo poſitis, quatuor alias, quæ æneum tectum, cum Pavonibus pariter æneis, quos accepit, referente Panvinio, è Mole Hadriani. Pag. 95.

In eundem Fontem penitùs arefactum ob aquam deperditam, quàm Sanctus Damaſus adduxerat, Aquam, Sabbatinam vulgò dictam, Hadrianus

Ponti-

Pontifex corrivavit circa ann.780. ut ſcribit Anaſtaſius, his verbis: [At verò „ jàm per evoluta viginti annorum ſpatia Forma, quæ vocatur Sabbatina, „ nimis confracta exiſtens, per quam decurrebat aqua per Centenarium in „ atrio Eccleſiæ B. Petri Apoſtoli, ſimùlque & in Balneo juxtà eandem Eccle- „ ſiam ſito, ubi Fratres noſtri Chriſti Pauperes, qui ad accipiendam eleemo- „ ſynam in Paſchalem feſtivitatem annuè occurrere, & lavari ſolebant. Aqua „ ex eadem forma neque in atrium Beati Petri, neque infrà Civitatem decur- „ rebat, dùm ipſa Forma, ut dictum eſt, diruta extitit ob centum arcus ipſius „ Formæ magnæ altitudinis conſtructos, & è fundamentis demolitos, atque „ deſtructos, ut jàm nulla ſpes videretur eſſe eoſdem arcus, vel fractam For- „ mam reædificandi, atque reſtaurandi, ipſe Beatiſſimus, ac Sanctiſſimus Pre- „ ſul aggregans multitudinem Populi per ſemetipſum ad fabricandum, atque „ reſtaurandum eandem Formam præparavit, & tantam curam, ac ſollicitudi- „ nem in ejuſdem Formæ fabrica exhibuit, quod etiam noviter à fundamento „ eam renovavit, atque reſtauravit, & confeſtim Centenarium illud, quod „ ex eadem Forma in atrio Eccleſiæ Beati Petri decurrebat, dùm per nimiam „ neglectus incuriam plumbum ipſius Centenarii furtim jàm plurima ex parte „ exindè ablatum fuiſſet reliquum plumbum conquaſſatum protinùs iſdem „ præcipuus Paſtor addita multitudine plumbi ipſum Centenarium no- „ viter fecit, & Deo auſpice aqua in atrio Beati Petri, ſimùlque & in præfato „ Balneo, verùm etiam & intùs Civitatem, idem in Genuculo, ubi Molæ „ macinabant, ſicut antiquitùs abundanter decurrere fecit]. Hactenùs Bi- bliothecarius de Fonte in Atrio Baſilicæ aquam Sabbatinam emanante, de qua plura dicenda erunt in explicatione Numiſmatis Pauli V. qui eam iterùm Ro- mæ reſtituit.

Pag. 62.

De eodem Fonte ſcripſit Petrus Mallius, quæ ſequuntur [In Paradiſo „ Sancti Petri eſt Cantharum, quod fecit fieri Symmachus Pont. columnis „ porphyreticis ornatum, quæ nimirùm columnæ tabulis marmoreis cum „ Gryphonibus connexæ pretioſo cælo æneo coopertæ cum floribus, & Del- „ phinis deauratis aquas fundentibus. In medio verò hujus Canthari in eo „ eſt Pinea ænea, quæ fuit coopertorium cum Sinco æneo, & deaurato ſuper „ Statuam Cibeles matris Deorum in foramine Pantheon, in qua videlicèt „ Pinea ſubterranea fiſtula plumbea ſubminiſtrabat aquas, per foramina muri „ omnibus indigentibus eâ, & per ſubterraneam fiſtulam quædam pars flue- „ bat ab Balneum Imperatoris juxtà Aguleam.

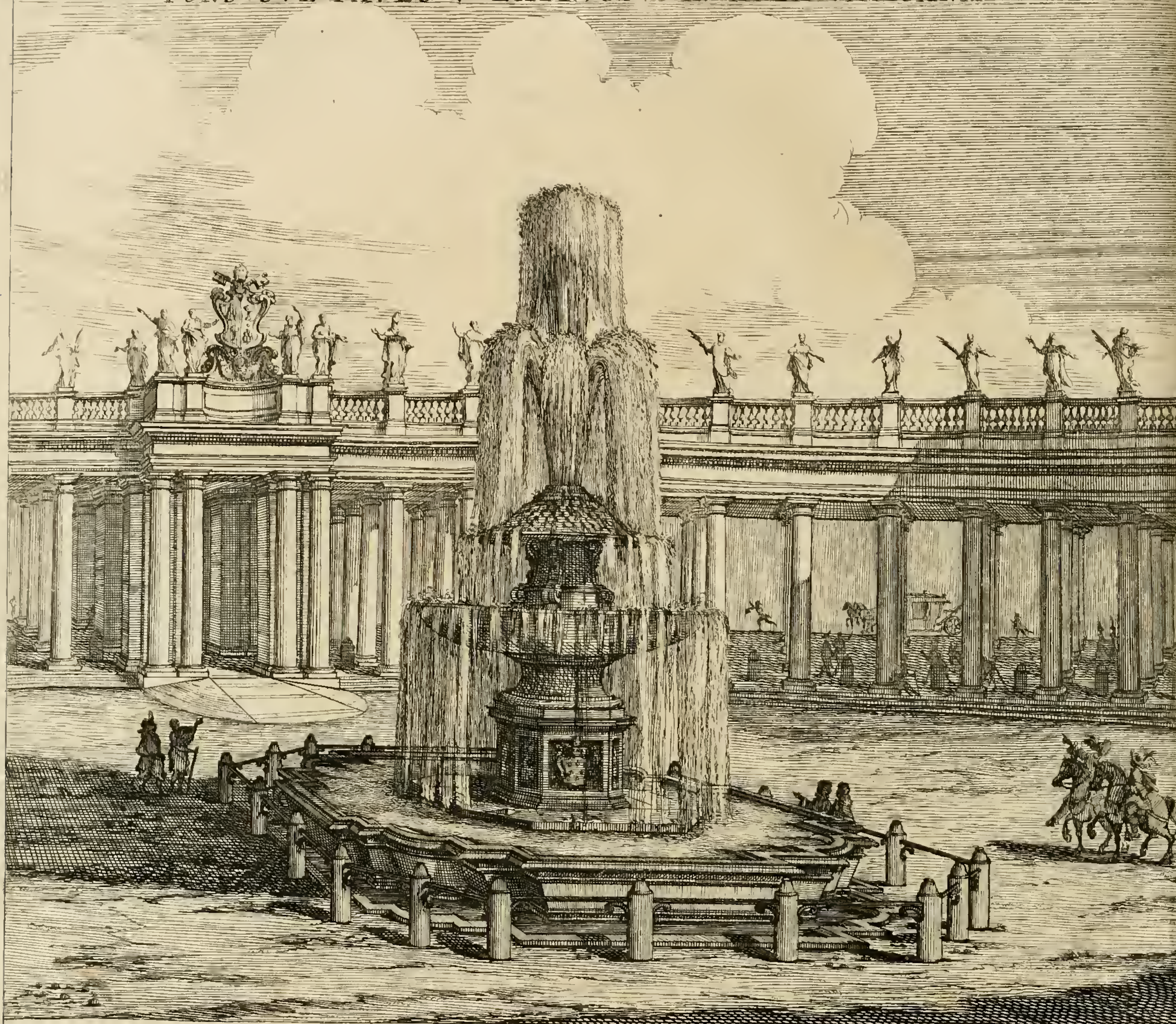
Pag. 48.

Alium Fontem porphyreticum, apud gradus Baſilicæ poſitum fuiſſe à Symmacho Pontifice, narrat idem Mallius: *Ad Chriſmatis Unctionem feria ſecunda poſt Paſcha faciendam*. De quo etiam Severanus centum ferè poſt „ elapſos annos ab Hadriani Pontificatu Nicolaus I. præclara ergà Pau- „ peres præditus pietate, ut Anaſtaſius affirmat, ob eam Claudorum, atque „ Cœcorum, nec non & diverſis pœnis affectorum in Porticu Beati Petri „ Apoſtoli jacentium, ad oram Tyberini fluminis, ad ſitim auferendam, non „ poſſe greſſus conſpiciens tendere, ac diverſarum gentium, quæ undique „ pro ſceleribus Apoſtolica Limina propriis expetebant, utilitatem divinitùs „ attendens, juſſit, minimè corpori ſuo parcens, Formam Aquæductus, qui „ multis à temporibus ruerat, & ad B.Petrum Apoſtolum ob hoc aqua non du- „ cebatur, in meliorem, quàm fuerat certamine quamplurimo revocari ſta- „ tum, ità ut non ſolùm hominibus profuerit debilibus, ſed etiam omni- „ bus Eccleſiam Beati Principis Apoſtolorum adeuntibus præcipuum opus „ extiterit].

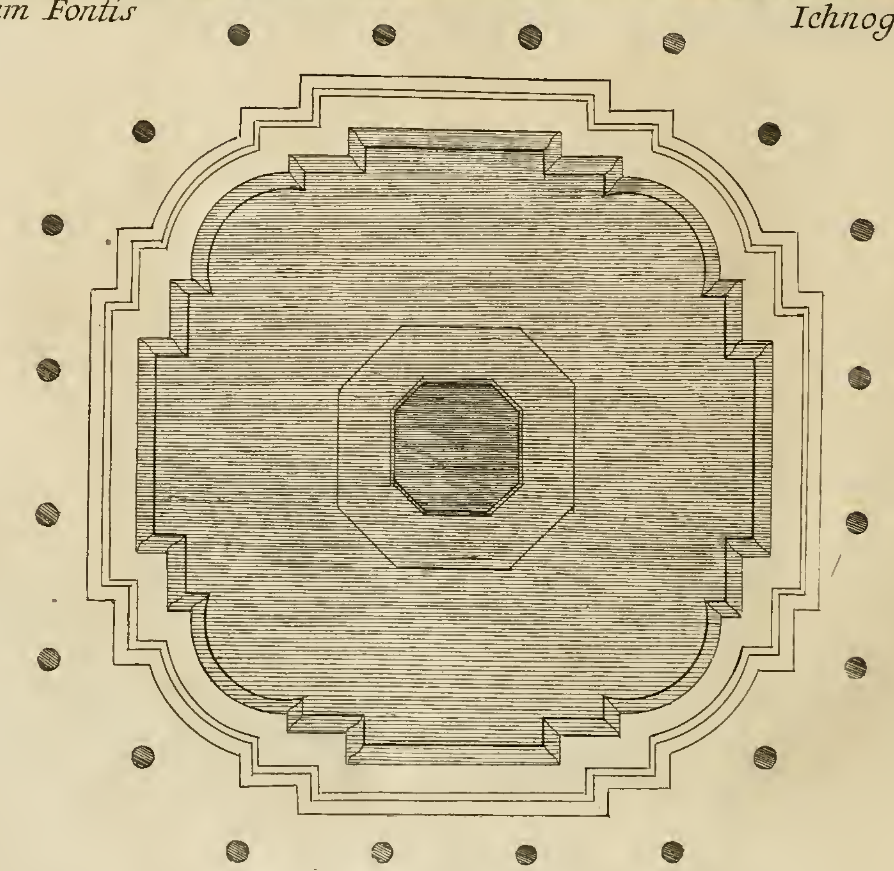
Pag. 63.
Pag. 578.

Præter dictos Fontes, quos in Atrio Quadriportico, & propè Scalas Pon- tifices extruxerunt, alium duxit Innocentius VIII. in medium Forum, quem olim apud Antiquarios celebrem fuiſſe affirmat Floravantes Martinellus in Roma Sacra. Ejus meminit Torrigius, citatque verba Diarii MS. quæ ſunt [Innocentius VIII. anno 1490. ædificavit in Platea Sancti Petri Fontem mar- „ moreum cum lapidibus figuratis cum duabus urnis rotundis una ſuper aliam „ cum magno artificio, prout videri poteſt, quem poſteà Alexander VI. in melio-

FONS SVB PAVLO V. EXTRVCTVS IN AREA VATICANA



Eiusdem Fontis *Ichnographia*



Alexander Specchi delin et Sculp.

„ meliorem formam ædificavit gentilitio ſtemmate decoratum].

Poſtquàm verò Paulus V. aquam olim dictam Trajanam, ſeu, ut alii nominarunt, Sabbatinam, reſtituit, non quidem à lacu Sabate acceptam, ſed in agro Braccianenſi è ſaluberrimis fontibus collectam, veteribus aquæ Alſietinę ductibus reſtitutis, noviſque additis anno 1612. Pontificatus ſui VII. eamque è ſuo nomine Paulam appellavit; in Civitate Leonina plures egregios Fontes extruxit; quorum duo antè frontem Baſilicę Vaticanæ extiterunt; alter quidem muro inſertus Palatii Pontificii ſub Navicula muſivo opere expreſſa, quinque è tubis aquam eructans commoditati Peregrinorum, alter verò in ipſo Foro celſiſſimè aſſurgens trecentis palmis ab Obeliſco diſſitus, ſpumanteſque globos eiiciens, pro quibus trecentas aquarum uncias Janiculo deductas ad ejus Fontis amœnitatem deſtinavit. In hoc Fonte, ad altitudinem ſexaginta quatuor palmorum elato, porphyreticum labrum è marmore numidico primùm decidentes imbres recipit, è quo poſteà in ſubjecta vaſa dilabuntur amnium inſtar adeò copiosè proſiliendo, ut inter elegantiſſimos, uberimoſque Fontes totam Italiam decorantes, hìc primùm ſibi vindicet locum in Vaticana Platea, à Carolo Maderno ſub Paulo V. collocatus. Illum Hieronymus Pretus inſignis Poeta ſequenti carmine eleganter expreſſit. Pag. 87.

ONDOSA Mole ogn' hor d' acque feconda
Appiè del Vaticano il capo eſtolle
L' alto di ſpuma è biancheggiante, e l' onda,
Benche gelida ſia, gorgoglia, e bolle.

Quaſi corona il marmo orna, e circonda,
Miſto à perle ſtillanti argento molle,
Cade un fiume d' intorno, e l' aria inonda,
E par, che procelloſo ondeggi un colle.

Meraviglie di PAVOLO: I marmi, i monti
Nuovo Encelado Santo innalza, e muove,
E trahe nuovo Mosè da Pietre i Fonti.

E mentre è il Ciel ſereno, il noſtro Giove,
Che i torrenti ſotterra al cenno hà pronti,
Gl' innalza, e ſenza nube i nembi piove.

Eundem Fontem Alexander VII. è ſuo loco amotum in eo collocavit ſitu, indicato in noſtra Ichnographia Porticus ſub littera O aliumque ſimilem Fontem conſtrui juſſit in oppoſita parte meridiem reſpiciente; verùm ob ejus obitum hæſit opus; ejuſque conſtructio etiam toto Clementis IX. Pontificatu neglecta fuit. Verebantur enim Fabricæ Præfecti ne aqua ſufficeret, quàm è lacu Braccianenſi in Ductus Pauli V. immittere meditabantur ad ſimilem Fontem efficiendum. Omnibus tamen, quæ ad perennitatem aquarum pertinebant ritè examinatis ab Eminentiſſimo Joanne Coſtaguto, tùm Clericorum Cameræ Apoſtolicę Decano, & Aquis Præfecto, ſtatutum fuit conſimilem poſſe conſtrui, eamque ob rem brevi temporis intervallo ſua, qua pollet, ſolertia Eques Carolus Fontana illum excitavit, ac Divi Petri feſto die, aquæ Fœlici, ac perenni curſu, publicoque cum plauſu è plumbeis fiſtulis emanarunt. Quibus plurimas ob cauſas eidem Fonti ſublatis, & poſteà ab Innocentio XI. redditis, dùm fœlici, perpetuòque curſu decurrunt tùm Romani, tùm Advenæ delectantur. Et ne abſentium oculis ſuum deſit oblectamentum, ejus Fontis Iconem ad vivum expreſſi in ſequenti Tabula 73. ſubjecimus. *Fig. 73.*

His circa Fontes apud Baſilicam Vaticanam extructos delibatis, ad Obeliſcum oculos convertamus.

CAPUT XXXIII.

De Obeliſco à Sixto V. in Foro Vaticano erecto.

MEDIUM videtur hìc occupare ampli Fori locum, in quo Sixtus V. feliciter illum collocavit. Verùm ſi exactè ejus menſuras accipiat ſtudioſus indagator, ducatque lineam à centro magni Tholi per medium januæ Baſilicę, quà forum Bifariam dividatur; animadvertet centrum Obeliſci ab ea
Pag.155. diſtare quindecim palmis cum dimidio; Boream verſus collocati, ut refert Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanę, cui talem errorem tribue-
Lib.5.cap.8 runt aliqui. Eques tamen Carolus Fontana in ſuo tractatu de Vaticano Templo affirmat talem errorem derivaſſe ex delineatione Caroli Maderni. Ità enim ille conjunxit ſub Paulo V. additamentum Baſilicę alteri parti à Bonarota ædificatæ, ut non rectam lineam efformaret, ſed ad Meridiem deflecteret, qui error ſatis apparet cum inſpicitur hinc angulus acutus indè verò obtuſus, ubi Paraſtatę Sacello Gregoriano conjunguntur. Ego tamen puto non ab eorum Virorum imperitia talem errorem irrepſiſſe, verùm ab Artificum incuria, fundamenta ponentium à linea diametrali aberrantia, vel quia eam lineam omnium partium directricem malè poſuerint, à pariete intermedio adhùc extante impediti.

Erectionem ejus Obeliſci plures Auctores ſuis in paginis retulerunt, inter quos præcipuè Eques Dominicus Fontana adjectis Iconiſmis, in quibus machinas delineavit ad ejus erectionem adhibitas. Anno demùm proximè elapſo 1694. Eques Carolus Fontana in opere, quòd texuit de Templo Vaticano libro 3. [duodecim Tabulis adjectis eaſdem luculentiùs comprehendit,
» adactus, ut ipſe ait, non tàm à mutua ſanguinis affinitate, ſed ne ejus Viri
» monumenta, æreis tabulis incendio abſumptis, penitùs interirent.

In earum prima Tabula expreſſit Obeliſcum in antiquo Circo collocatum, deindè in Area antè frontem Baſilicæ.

In 2. Succulum, ſeu machinam tractoriam duobus vectibus trajectam, circa quàm ductorius funis evolvitur.

In 3. Planitiem, in qua Trabium compago collocabatur, ac Ergatæ ad amovendum Obeliſcum aptæ.

In 4. ipſam Trabium compaginationem.

In 5. totam lignorum coagmentationem, ac ipſum Obeliſcum ferro munitum, & Poliſpaſtis.

In 6. Obeliſci primam amotionem à loco antiquo.

In 7. methodum, qua beneficio Trochlearum, & Peritrochiorum Obeliſcus ſupra ligneum ſtratum jacuit.

In 8. Obeliſcum jacentem in tramite aggeribus ſuffulto, ſupra quem ad novum locum erectionis deductus eſt.

In 9. ligneam compaginem circa ſtylobatam collocatam, ſupra quam Obeliſcum poſuerunt.

In 10. Obeliſcum cum Trochleis, atque Ergatis diſpoſitis ad ejuſdem erectionem.

In 11. Suggeſtum, in quo jacebat ad motionem aptatum, Polyſpaſtorum, ac Cylindrorum beneficio.

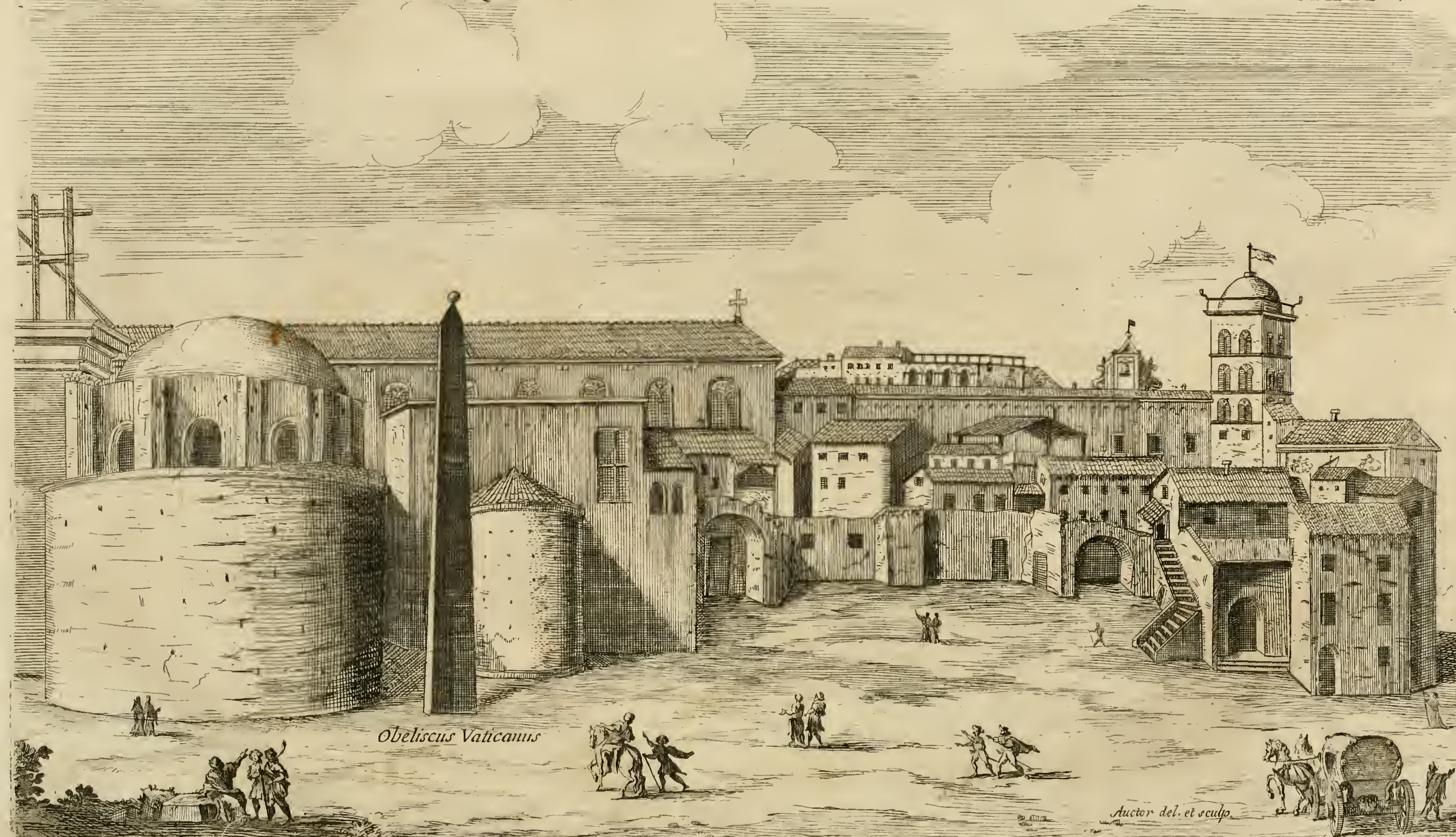
In 12. Succulas in Foro diſpoſitas ad erectionem.

Illas adeat curioſus Lector, nos interim breviſſimam, omnia tamen comprehendentem, enarrationem de hujus Obeliſci erectione ſubteximus, ne Vaticanę Baſilicę decus præcipuum negligamus, non quidem ad inutilem pompam, ſed Divini Nominis gloriam à Sixto V. magnis ſumptibus collocatum.

Itaque inter Obeliſcos, quos Romani Imperatores in Urbem ex Ægypto tranſtulerunt non infimus ille fuit, quem in Circo Vaticano erexit Calligula. Illum fuiſſe à Pherone Seſoſtris filio, ac Ægyptiorum Rege fabricatum demon-

TABVLA 74. pag. 163

PROSPECTVS LATERALIS ANTIQVÆ BASILICÆ ET LOCVS VBI ERAT OBELISCVS ANTE PONTIF. SIXTI V.



demonſtrare conatur in ſuo Commentario de Obeliſco Petrus Angelus Bargęus, ac Soli ſacratum, deindè fractum, cum humi deponeretur; nàm Obeliſcum Pheronis fuiſſe centum cubitorum affirmat Plinius; Vaticanus autem quadraginta octo cubitos æquare. Confirmat ſuam opinionem ex Plinio, ubi hæc ſcribit: *Abies admirationis præcipuæ in navi, quæ ex Aegypto Caii Principis juſſu Obeliſcum in Vaticano Circo ſtatutum, quatuorque truncos lapidis ejuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit.* Lib.17.cap. 40.

Scripſit Joannes Palatius in vita Sixti V. *Totilam Gothorum Regem hunc, & alios evertiſſe, & ſolo æquaſſe.* Pater Claudius du Molinet ad Numiſma VIII. Sixti V. narrat Sixtum decreviſſe illum Cruci conſecrare *tunc neglectum humi jacentem, ruderibuſque; ac terrâ penè obrutum, ac deliteſcentem.* Sed claudicat utriuſque relatio. Poſtquàm enim Gothi cum Totila Romam aggreſſi Obeliſcos Arietum impetu ſuis è baſibus dejecerunt, unicus in ſolo Vaticano ſtetit incolumis, ut colligitur ex Horoſio lib. 7. cap. 37. & ex Baronio. Quippè etiam Alaricus Gothorum Rex cum Romanæ opes diriperentur, Tom.5.ann. 410. juſſit omnem ſacram ſupellectilem SS. Petri, & Pauli Baſilicis reddi, & Chriſti fideles ad eas confugientes voluit illęſos, qua de cauſa proximus Baſilicæ Obeliſcus priſtinam ſervavit integritatem. Vide etiam Baron. ad ann.547.to.7.

Inſidebat quidem propè fabricam, ſtylobatis ſub agefta humo deliteſcentibus, immerſus, ut refert Mercatus uſque ad priſcam Caii inſcriptionem, Fol.366. quæ exſculpta legebatur circa baſim Obeliſci his verbis.

DIVO CAES. DIVI IVLII F. AVGVSTO TI. CAES.
DIVI AVG. F. SACRVM.

Sed tamen erectus, ut apparet in Tabula 74. eo modo delineatus, ut extat in Bibliotheca Vaticana. *Fig.*74.

Lapidem ex quo conſtat, appellarunt Tebaicum; è Fodina enim in Tebaide ſita erui ſolebat hic lapis. Eum dixerunt etiam Sienitem à Syene Fodinis propinqua. Eumdem Henricus Salmuth vocavit Ophytem in notis ad Tit.31. Pancirolum. Lætus lib.11. part.2. Italica voce nominat *Piropecido*, quæ ſignificat illum maculis igneis aſperſum eſſe, & vulgò dicitur *Granito Orientale*. Summo ejus acumini conjungebatur Globus ęreus auro circumtectus, qui Julii Cęſaris cineres continuiſſe ferebatur, ſed falsò. Morem enim fuiſſe apud antiquos Ægyptios, ac Romanos globos ęreos collocandi in verticibus Obeliſcorum, affirmat Mutius Panſa tract. de Vaticana Bibliotheca, ut indicarent, vitam Hominum in Obeliſco expreſſam, paulatim minui, ejuſque finem cum Cælo conjungendum, â Globis ſuperimpoſitis expreſſo. Quàm etiam ob Pag.204. cauſam Globos imponebant columnis milliaria indicantibus, ut ſcilicet hoc ſalutari documento Viatores omnes erudirent. Cęterùm cineribus Cęſaris illum ſemper caruiſſe Dominicus Fontana deprehendit, cum ſine ulla partium compoſitione, ac penitùs vacuum illum recognovit.

Cùm ergò inter omnes Obeliſcos, qui Romæ ornamento fuerant, unicus hic Vaticanus integer, & erectus, ſed humili in loco deliteſceret, prout apparet in Tabula ſuprapoſita, in Vaticana Bibliotheca delineata, ubi Sixtus V. coloribus exprimi juſſit, nonnullis Pontificibus inceſſit cupido illum, ex antiqua baſi dimotum, ſitu nobiliori decorandi. Inter omnes primùm Nicolaus V. arduum hoc opus moliri animo agitavit, de quo Manettus in ejus vita MS. hęc commemorat. Ampliſſima, & ornatiſſima Area, & ut Gręci dicunt „ Platea, quàm in Vaticana regione meditabatur, ingentiſſimum illum, ac „ maximum Obeliſcum in ipſo Areæ meditullio è regione ad intermediam „ prædicti veſtibuli portam in hunc modum pulcherrimè ſimùl, atque devotiſſimè collocabat, nàm pro quatuor puſillis æneiſque Leonibùs, quibus „ Coloſſus ipſe non pro baſibus, ac ſubſtentaculis paulò ſuperficie Soli altioribus utitur, quatuor magnas totidem Evangeliſtarum Statuas, ac ſolido, liquefactoque ære in ſtaturam humanam fabrefacta conflatas, in ſuperficie Soli diſtantibus inter ſe proportionibus, ſecundùm Coloſſi latitudinem

„ ponebat; ſuper quibus æneis Statuis diverſis invicem figuris, juxtà varias „ cujuſcunque perſonæ conditiones, perpolitiſſimè ſculptis Coloſſea moles „ ſuſtentabatur. In ſummitate verò ipſius Coloſſi alteram JESU Chriſti Sal- „ vatoris noſtri Statuam dextera ejus manu auream Crucem bajulantis, ex ære „ confectam accommodabat]. Hùc uſque Manettus.

Anton. Pigafetta tractat. de Obeliſc. impreſs. ann. 1586.

Poſt Nicolaum V. Julius II. à Bramante, Paulus III. ab Antonio Sangallo. Julius III. à Michaele Angelo Bonarota ad locum, ubi nunc eſt transferri peroptarunt, demùm Gregorius XIII. idem opus ipſo vivente perficiendum ſperavit. Nec defuerunt, qui ſæpè animo agitaverint, qua ratione, quo ſumptu, quibuſve machinis tàm immanis moles è ſede, in qua fuerat poſita, integra evelleretur, & in Area Vaticana ſic ſtatueretur, ut auguſtiſſimi Templi veſtibulum non modò ornare, ſed etiam venerari videretur, idque quo minùs fecerint, cauſam omninò fuiſſe poſſumus exiſtimare, quòd partim ſumptu deterriti, partim Artificum inſcitia diffiſi, vel immatura morte ſublati, vel aliò animum traduxerint, & à pulcherrimi facti gloria revocaverint. Stabat itaque Trabs illa ſaxea obſcuro in loco, videbaturque quotidiè ab externis Nationibus non omninò ſine Chriſtianæ pietatis detrimento. A ſacris enim Altaribus in ſui admirationem omnium oculos convertebat, quorum etiam plerique Cæſaris cineres venerabantur, quos in ſphæra illa inaurata Obeliſco impoſita incluſos eſſe, ſed falsò, ut diximus, ex vulgi opinione ſibi perſuaſerant. Quamobrem, ne diutiùs cum tanto nominis Chriſtiani dedecore, tàm antiquum antiquæ impietatis, & flagitiorum monumentum ſupereſſet, atque, ut animos Hominum potiùs ad verum Dei cultum induceret Sixtus V. à ſua ſede evellẽdum exiſtimavit, & impoſita illi Cruce in celebri loco ſtatuendum. Ab hac adeo laudabili cogitatione nullæ difficultates, neque rei Nummariæ, indigentia, quæ exhauſto penitùs Ærario, ſumma erat, neque magna Annonæ penuria, qua vehementer laborabatur, deterrere Sixtum potuerunt, quo minùs opus tàm laborioſum, & à nullis anteà tentatum, aggrederetur. Vulgo non deerant, qui illum reprehenderent, Veſpaſiani auctoritate muniti, qui Artifici cuidam pollicenti ſe in Capitolium magnas quaſdam Columnas exigua impenſa perducturum, reſpondit, velle ſe plebeculam paſcere. Optimè ille quidem, ſi ut Obeliſcum transferret, in paſcenda plebe, Eum ſeſe, quem eſſe oportebat, non præſtitiſſet. Nemo enim fuit, qui negaret Sixtum in ullo defuiſſe, undè quiſquam ſe copiosè aleret, nec à reliquis operibus ceſſatum fuit, in quibus plurimorum inopia quotidiano victu ſuſtentabatur ingenti vi pecuniarum, quàm amantiſſimus Pater erogabat.

Duas igitur partes incredibili ſapientia in opere adeò inſigni excitando implevit Sixtus, quarum altera eſt, ut uno, eodemque tempore beneficentiſſimum Patrem, & Summum Principem ſe oſtenderet; altera ut Crucem ejus apici imponendo Religioſiſſimi Sacerdotis, & Pontificis Maximi perſonam gereret. In quibus quidem omnium bonorum conſenſu tantus extitit, quantus ne deſiderari quidem à quoquam potuit.

Apud Martinell. pag. 15.

Pietatem Sixti celebrat Coſmus Gozus in ſuo Dialogo Romæ impreſſo anno 1586. affirmans ſapientiſſimum Pontificem ſignificaſſe in quadrangulo Obeliſci lapide Eccleſiæ Fundamentum, in Leonibus ejuſdem firmitatem, quatuor Montibus, quibus incumbit, totidem Mundi partes illi ſubjectas. In Cruce verò impoſita Redemptorem omnibus dominantem, in Stella Cruci ſubjecta Virginem Deiparam, per quam Orbi toti Divina gratia perfunditur.

Pag. 145.

Itaq; animum ad exornandam Urbem, & ad pietatem in Hominum mentibus imprimendam, cum ſe totum adjeciſſet Pontifex, ejus juſſu quamplurimi ſua mente agitarunt, qua ratione, quibuſve machinis tàm immanis moles è ſede, in qua erat, integra evulſa, & in Area Vaticana ſtatueretur. Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanæ aſſerit, ejus generis peritos Architectos Quingentos Romæ conveniſſe, quorum ſinguli ſuas ideas obtulerunt ad tantam Molem amovendam. Extat Opuſculum Romæ impreſſum anno 1583. in quo Camillus Agrippa Mediolanenſis methodum expoſuit transferendi Obeliſcum ab antiquo ad novum locum, & quidem ſtantem, abſque eo quod humo

primum

primùm proſterneretur: additque à multis diverſas excogitatas fuiſſe. Aliqui enim eum facilè aſportandum opinabantur Vectis beneficio; alii validis Helicum viribus, aliqui denique Rotæ denticulatæ auxilio, qua paulatim ad terram deprimi poſſet, iterùmque extolli. Inter hæc Pontifici operam ſuam obtulit Bartholomęus Ammãnatus Architectus Romam miſſus à Magno Hetrurię Duce, qui tamen integrum anni ſpatium ſibi concedi rogabat, ut operi perficiendo maturè ſtuderet; Dominicus etiam Fontana ligneam machinam Pontificiis oculis ſubjecit, in qua beneficio Trochlearum parvus Obeliſcus è plumbo conflatus pari facilitate deprimi, ac elevari poterat. Eodemque artificio fragmenta Obeliſci ex Mauſoleo Auguſti dimovit, aliòque tranſtulit, ut omnibus excogitatam à ſe methodum futuri operis comprobaret.

Hic antequàm adeò arduum opus aggrederetur, multa mente agitavit ad optatum finem conſequendum, ſingulari primùm exploravit induſtriâ, quantum ponderis munita Spartis, & Trochleis unica Ergata circumacta quadrigæ viribus movere poſſet, comperitque, vicena circiter ponderis millia quamlibet attrahere. Quamobrem quadraginta Ergatas præparavit efferendis octocentenis millibus librarum, quas ineſſe in lapide Obeliſci deprehenderat. Inſuper binos Vectes ad reliquum onus decies centenarum & quadraginta trium millium, quingentarum triginta & ſeptem librarum, quas dabant munimenta tùm ferrea, tùm lignea Obeliſco addita. Dominicus Fontana pag.10.

Rejectis igitur cęterorum Artificum inventis, Dominici Fontanæ ideam probavit Sixtus, illamque, ut majori cautela exequi poſſet, eidem binos peritiſſimos Architectos præfecit, ſcilicèt Jacobum à Porta, & Bartholomæum Ammannatum, qui ſtatim loco deſignato, ubi Obeliſcus erigendus erat, in eo trabem excelſam collocari curarunt. Tulerat hoc ægrè Fontana, ſuique animi angores Pontifici expoſuit, ut dedecori conſuleret, quòd ſibi imminere arbitrabatur; ajebat enim ſeſe facilè boni nominis jacturam facturum, ſi ideas à ſe excogitatas alii infeliciter exequuti fuiſſent, nec illi errores, ſi fortè accidiſſent, vulgus tribuiſſet, ſed inventori. Qua ratione prudentiſſimus Pontifex permotus, ſoli Fontanæ totum opus perficiendum commiſit, quod, ut impigrè exequeretur, cognita arenoſæ telluris inſtabilitate, ſupra quàm collocandus erat Obeliſcus, quadratum fundamentum ſexaginta palmorum quocumque in latere, & triginta trium extenſum in profunditate anno Sixti Pontificatus II. jecit ſupra ſolum, craſſioribus lignis, viginti quinque palmos ſua longitudine æquantibus, obfirmatum. In eo binas thecas è lapide Tyburtino reconditas fuiſſe narrat Platina, quarum ſingulę duodecim continebant Numiſmata ænea, omnia Sixti imaginem præſeferentia. Alia inſuper à variis adjuncta ex ære, ac argento, cum duobus aureis, quorum altera Pars Pii V. effigiem oſtendebat, altera verò Juſtitiam cum Religione conjunctam. Addit Lætus, cęteroqui meritò damnatus Auctor, ſupra marmoreum ſolum, antequàm baſis collocaretur latinis characteribus exſculptum fuiſſe Nomen Pontificis, Architecti, Annum itidem, quo fabrica extruebatur, multoſque Proceres ex Medicea, Columnenſi, ac Urſinorum Familiis Numiſmata addidiſſe ex conſenſu Sixti, ejuſdem Pontificis imagine inſignita. In vita Sixti libr. 2. pert. 2.

Hoc fundamento poſito copioſum inſtrumentorum apparatu fecere, quorum ope machina erat amovẽda. Inter ea quadraginta quatuor craſſiores funes, quorum aliqui decempedas centum, ſeu palmos mille æquabant longitudine, aliqui verò ducentas. Opus deindè aggreditur Fontana, cujus ſeriem hic addo iiſdem verbis exaratam, quibus legitur in epiſtola in Hiſpaniam tunc temporis miſſa, & Romæ impreſſa anno 1586. in qua quidquid actum fuerit die 29. Aprilis 10. & 17. Septembris in translatione Obeliſci accuratè ſic explicatur:

[Vigeſima nona Aprilis ſub ipſa luce opus incæptum eſt. Erat Obeliſcus validiſſimis octo columnis ligneis per latera circumvallatus, quæ concatenatæ, atque aliis ſuccreſcentibus, & connexis ipſum apicem ad ſex palmos præcellebant, craſſitiemque explebant palmorum quatuor cum dimidio, altitudinem verò centum viginti trium. Pręfatis octo columnis totidem faſtigia ſuperimpoſita, à quibus perpetuæ intrà, extràque ſuccedentes fulturæ ſtatutæ

Tigna

Tigna ſuſtentabant; ſic enim ruinæ, & inflexionibus proſpectum. Tota verò ipſa machina fortiſſimis laminis, ferreiſque clavis à vertice ad calcem religata plurimis & retinaculis, & ductoriis funibus (hos Cannabos vocant) undequaque ſuffulta. Itaque quadraginta primùm Trochleę, à totidem movendæ Ergatis, validiſſimis trabibus, quæ Faſtigiis inerant appenſæ horum ſingulis Homines quindecim, Equi duo deſtinati, qui ad nutum Præfecti (quando unicuique Ergato unus præerat) præſto eſſent; Præfecti verò ipſi id acceperant, ut cum Tubæ ſonitus ſignum daret, moverent, cum verò campanulæ, ſiſterent. Nec aliter his, qui vectibus quinque aderant, injunctum eſt, porrò illæ ſeptuaginta palmorum longitudine ex fortiſſimis trabibus compactæ erant, treſque ab Obeliſci fronte, duo à tergo conſpiciebantur. Primo impetu ferrea quædam lamina, quæ machinam, molem ipſam ambientem religabat, diſrupta eſt, qua tamen unius horæ ſpatio accommodata, decem demùm impulſibus, duos palmos ac dimidium in altum Obeliſcus elevatur; nè tamen tanta pendente mole ſiniſtrum quid accideret, cunei ſtatim, ac Tignorum cæſuræ, quibus obniteretur, ſuppoſitæ, tùm deindè aſſeribus, ac cylindris cubi quidam, ac teſſerę, quibus inſidebat, dimotæ, & quoddam curriculi genus ſuppoſito, quò Italis *Straſcino* appellatur. Ergata deindè, trabes, & canabi, cęteręque operæ mutatæ, & in diverſam formam compoſitæ, dies nimirùm ſex iis impenſi, poſt quos, ideſt Maji ſeptima, ima pars Obeliſci quatuor Ergatorum vi, quæ à tergo movebantur, cæteris, quæ à fronte erant funes remittentibus trahi paulatim cœpit, ipſe verò opere clementiſſimè currebat; dùm ut anteà ad Tubæ ſonitum poſteriora Ergata laxis anterioribus impellebantur, ad campanulæ verò quieſcebant cuncta. Igitur duabus antè occaſum horis famoſiſſima Moles integra omninò, ac ſine ulla prorsùs jactura humi decubuit; eo die etſi minimè loco dimota, tamen viæ impedimenta, qua deducenda erat ſublata ſunt; in ſequentem autem lucem ab ipſo Obeliſco ad Aream, ubi nunc viſitur, tumulus aggeritur viginti duos palmos ea loci parte, qua prior ſtabat, in finem eminentiùs; ſurgebat enim ille paulatim, ità ut ab Area ad Obeliſcum in longitudinem 118. ejus menſurę, quàm Italis ex decem palmis ad veteris decempedæ ſimilitudinem conſtantem, Cannam vocant, declivi faſtigio decideret. Nè verò agger immenſa Mole fatiſceret, validiſſimis trabibus undequaque premebatur, quæ loco catenarum limis, & tigillis connexæ erant. Hæc itaque Moles ſex Ergatorum vi trahi cœpta eſt (illa fuiſſe quatuor affirmat Bellorus in vita Dominici Fontanæ pag.152.) Et quòd id temporis in Bononia Pontifex cenaret (ea eſt Regiæ pars, quâ illac patet proſpectus) breviùs quidem, quàm credi poteſt, urgente Principis præſentiâ peracta eſt. Verùm cum eo tempore ęſtivi Soles ſupramodum ſævirent, ceſſatum eſt dies aliquot, nè ſcilicèt cannabi, cæteraque linea nimio calore conflagrarent.

Itaque decima Septembris die Sancto Nicolao Tolentinati ſacra, quem ut ſingularem Patronum Sixtus venerabatur, prima lucis horâ erigi cœpit Obeliſcus, cujus jàm mucro ſubtus machinas jacebat: erant enim columnæ octo ſimili fabrica conſtructæ fulcimentis ſtabilitæ, concatenatæ, connexę, ac priores illę, quarum meminimus: illas tamen unum & quadraginta palmos pro loci eminentia ſuperabant: ſuper has faſtigia totidem; faſtigiis inerant trachleæ ab ergatis ſimiliter movendę. Tota verò ipſa machina externo, internoque comate muniebatur, externumque plurima tigna, & trabes undequaque ſuſtinebant. Ergata autem quadraginta ſex, Equi centum quadraginta, Homines ſexcenti (octingentos ſcribit Bellorus) quorum Ergatorum quatuor, ima Obeliſci partem trahentibus, reliqua à cuſpide ad medium religatum erigebant. Quid multa? eadem horâ vigeſima quarta quadraginta ſeptem Ergatorum niſibus, ſeu, ut refert Bellorus quinquaginta ac duobus, ſtetit Moles. Cujus rei ſigno accepto à Cuſtodibus Hadrianę Molis, plauſum fecere æneorum tormentorum ſtrepitu, & ſuas feſtivas voces addiderunt Operarii omnes, qui Dominicum Fontanam ſupra humeros exceptum, nova triumphi pompâ Domum detulere, ſociantibus interim Tympanorum ſonitu, Tubarumque clangore, ut tanti Architecti peritia celebraretur.

Tùm

Tùm deindè decimâ ſeptimâ Septembris teſſeræ, queis anteà nitebatur ſuppoſitæ ſunt, & àd perpendiculum collocatur. Tandem vigeſima ſexta ejuſdem menſis glorioſiſſimo triumpho delecta eſt. A Pontifice autem ad id muneris deſtinatus Ferrantinus Epiſcopus Amerinus, & Cancellariæ Apoſtolicæ Regens, ſolemne priùs in Divi Petri Templo Sacrificium fecit, indè ad Obeliſcum frequenti ſupplicatione peracta, multaque ſuper Sanctiſſimę Crucis ſtatuam æream, ſed inauratam piè precatus, illam tradidit Diacono, ſacris adhùc veſtibus induto, à quo denique in mucrone collocata eſt, atque unà tunc cuncta tormentorum genera, quę in Sancti Angeli Arce erant, aſſiduos dedere bombos. Itaque, quod olim deſperatum planè opus judicatum eſt, id antea Sixti V. Pontificis ætas perfecit, & abſolvit.

Res frequentiſſimo Theatro peracta eſt, atque ex vulgi more non ſine perpetuis acclamationibus. Sepſerat autem jàm pridem trabibus Architectus amplam areæ partem, ut ab opere multitudinem arceret, undè convicinas Domos Curiæ Proceres adimplebant, reliquum omne confertiſſima peditum, Equitum, Carpentorum turba occupabat. Et meritò plaudebant: nàm nil aliud Obeliſcus antè Petri Ædes à Sixto Petri Succeſſore collocatus, ſignificabat, niſi Circi tot ſęculis probroſum nomen, crudeliſſimique Tyranni memoriam uno die penitùs obliteratam, & ſuperſtitioſis cineribus diſiectis ſalutare vivificæ Crucis ſignum, glorioſè erectum, ac nobiliſſimum Religionis noſtrę trophæum clariſſimum de Paganiſmo triumphum æternum, verę pietatis monumentum.

Huic narrationi libet aliam adnectere circa Crucem Obeliſco impoſitam, quàm Paulus Alaleona Sacrarum Cæremoniarum Magiſter in ſuis Diariis Poſterorum memoriæ conſignavit, his verbis:

[Die 26. Septembris fuit collocata Crux in acumine Obeliſci ſuperioribus diebus erecti, benedicta ab Epiſcopo Amerino Canonico Sancti Petri, „ poſt Miſſam ſolemniter celebratam ſuper Altare Sanctiſs. Crucifixi in Templo Vaticano, & facta Proceſſione ad Altare erectum propè Obeliſcum, ubi „ erat Crux benedicenda, & Antiphona cantata in Proceſſione: *O Crucis victoria, & admirabile lignum, ſuper omnia ligna Cedrorum tu ſola excelſior, in qua Vita Mundi pependit, in qua Chriſtus triumphavit, & mors mortem ſuperavit in æternum*; cum aliis cęremoniis, &c. Diaconus, adjuvantibus „ aliis Clericis, & Artificibus ſuſtollit eam, & cum collocata fuerit in ſummitate Obeliſci, omnibus inferiùs genuflectentibus, tùm cantatur à Cantoribus: *O Crux ave ſpes unica in hoc ſalutis tempore, piis adauge gratiam, reiſque dele crimina*. Et dictis aliis precibus, ſublata fuit Crux cum argano, „ quàm unus ex Artificibus ligatus cum canopo tenebat, indutus ſacco rubro, Diaconus verò aſcendit ſuperiùs, &c.]

In hac ſacra ſupplicatione refert Torrigius interfuiſſe viginti Baſilicę Canonicos, 28. Beneficiatos, 18. Clericos pariter Beneficiatos, 4. Manſionarios, 18. Muſicos, 6. Sacerdotes Cappellanos, 2. Cęroferarios, Vexillum cum Campanula, 2. Præſules, quorum alter Patriarcha erat Conſtantinopolitanus. Ad apicem Obeliſci aſcenderunt Vincentius Bolognettus Beneficiatus, Matthæus Argentus Clericus, & Petrus Ugonuccius Sacriſta. MS.

Narratione iſta reſcripta, aliam luculentiorem inveni exaratam in lamina, in qua Obeliſci imaginem incidit eo tempore Joannes Guerra, & publica luce donavit. Illam hùc affero ex Italico idiomate tranſlatum:

Hora decima quinta die 26. Septembris, poſt Sacra ſolemni ritu peracta, Epiſcopus Ferrantinus Pluviali indutus rubro, ad Obeliſcum cum Clero iter fecit, ſacras interim Preces canente: *O CRUCIS Victoria*. Pſalmos: *Quare fremuerunt Gentes. Domine quid multiplicati. Cantate Domino canticum novum. Dominus regnavit*; *& Cantate Domino*. Quibus abſolutis, Epiſcopus primùm manu in formam crucis extenſa Obeliſco benedixit, concinente Clero Antiphonam: *Signum Salutis*; & Pſalmum: *Exurgat Deus*; poſtquàm Mitra decoratus Sacer Antiſtes ait: *Exorcizo Te, &c.* Deindè Mitra depoſita: *Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiſcum*. Oremus: *Domine JESU Chriſte &c*

Poſt

Poſt orationem luſtrali aqua ter aſperſit Obeliſcum, ejuſque quatuor facies ter cultro ſignavit. Quibus peractis tradidit Diacono Crucem Obeliſco imponendam, quam funium beneficio ad apicem elatam, illique inſertam, cantante interim Muſicorum Choro Hymnum: *Vexilla Regis prodeunt*, *&c.* Adſtantes in Foro ſunt venerati, & ſacrum Pontificis Diploma à Diacono lectum audierunt, ac plaudentibus æneis tormentis in Arce Hadriani ſacram actionem Cantico *Te Deum* abſolverunt.

Ut verò magis ad Crucis cultum Populos excitaret Sixtus, alio Diplomate prima die Decembris ejuſdem anni 1587. emanato, decem annos Indulgentiæ conceſſit omnibus, qui per Forum Divi Petri tranſeuntes Orationem Dominicam, & Angelicam Salutationem ſemel dicerent. Illud ex Archivo Vaticano acceptum die 18. Julii anno 1624. Refert Torrigius, ut ſequitur:

De Crypt. Vatic. pag. 247.

Motu proprio, &c.

„ Ad augendam Fidelium Religionem, & Animarum ſalutem, ac ut Crux „ Obeliſco in Area Vaticana (Nobis imperantibus) erecto impoſita, ab cun„ ctis Chriſti-fidelibus jugiter veneretur, omnibus, & ſingulis utriuſque ſe„ xus, Chriſti-fidelibus ex nunc, deinceps in perpetuum per dictam Plateam „ quaqua verſum, die, nocteque, ac ultrò, citròque tranſeuntibus, dictam „ Crucem (ſemel Orationem Dominicam, ac Salutationem Angelicam reci„ tando) adorantibus, ac pro fœlici ſtatu Sixti V. & Romanis Pontificibus „ pro tempore exiſtentibus Deum devotè orantibus, toties quoties id fece„ rint, decem annos, ac totidem quadragenas de injunctis eis, aut aliàs quo„ modolibet debitis pœnitentiis Apoſtolica auctoritate perpetuò miſericordi„ ter in Domino relaxamus, non obſtantibus Conſtitutionibus, & Ordina„ tionibus Apoſtolicis, cæteriſque contrariis, ſeu clauſulis opportunis.

„ Fiat motu proprio F. hoc eſt *Felix* quo nomine vocabatur Sixtus V.

Crucem hanc æream, in qua particula veræ Crucis recondita fuit, ſimùl cum Montibus æneis illi ſubjectis efformarunt Horatius Cenſor, & Dominicus Ferrerius. Leones pariter Obeliſco ſtante ſubpoſitis ex delineamentis Proſperi Brixiani Sculptoris, quibus gentilitium Pontificis Stemma Architectus expreſſit.

Balleonus pag. 43.

Totam Molem inſignivit Sixtus inſcriptionibus in baſi exſculptis, & à ſe ipſo compoſitis, quarum ea, quæ Meridiem reſpicit hæc eſt:

SIXTVS V. PONT. MAX.
OBELISCVM VATICANVM
DIIS GENTIVM
IMPIO CVLTV DICATVM,
AD APOSTOLORVM LIMINA
OPEROSO LABORE TRANSTVLIT
ANNO MDLXXXVI.
PONTIFICATVS II.

In parte Occidentali.

CHRISTVS VINCIT,
CHRISTVS REGNAT,
CHRISTVS IMPERAT,
CHRISTVS AB OMNI MALO
PLEBEM SVAM DEFENDAT.

In par-

In parte Orientali:

ECCE CRVCEM DOMINI,
FVGITE PARTES ADVERSÆ
VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

Septentrionem verſus:

SIXTVS V. PONT. MAX.
CRVCI INVICTÆ
OBELISCVM VATICANVM
AB IMPVRA SVPERSTITIONE
EXPIATVM, IVSTIVS,
ET FELICIVS CONSECRAVIT
ANNO MDLXXXVI. PONTIF. II.

Sub hac Inſcriptione aliam addidit, quà Architecti Nomen immortalitati dicaretur, his verbis:

DOMINICVS FONTANA EX PAGO MILIAGRI
NOVOCOMENSI TRANSTVLIT,
ET EREXIT.

In ſummitate demùm Obeliſci Baſilicæ frontem reſpiciente:

SANCTISSIMAE CRVCI
SIXTVS V. PONT. MAX.
CONSECRAVIT.
E PRIORE SEDE AVVLSVM,
ET CAESS. AVGG. AC TYB.
I. L. ABLATVM MDLXXXVI.

Quæ omnia ab ipſo lapide loquente enunciari bellè finxit Fulvius Cardolus hoc Diſtico:

Aegyptus Soli, binis me Roma dicavit
Auguſtis, ſacras Tu piè Sixte CRVCI.

Re demùm peracta ob fœlicem laboris exitum Summus Pontifex lętus regiis muneribus munificentiſſimè Fontanam dicavit. Collo enim ejus torquem aureum juſſit imponi ab Eminentiſſimo Cardinali Azzolino, cui addidit quinquies mille aureos nummos, penſionem annuam duorum millium nummorum itidem aureorum, fructuſque decem millium aureorum, quos decem Milites Lauretani ſingulis annis percepturi erant. Trabes inſuper omnes, funes, ferrum, ac inſtrumenta omnia, quibus in glorioſo opere uſus ille fuerat, quorum valor viginti millia nummorum æquabat. Quæ munera Pontificiæ liberalitatis, ac generoſi animi Sixti V. argumenta toti terrarum Orbi luculenter ſuppeditarunt. Bellorus in vita pag. 155.

Ut verò noſtra de Obeliſco Vaticano perficiatur enarratio, ejus menſuræ ſuperſunt indicandę, ac lapidis pondus, è quibus certè Pontificis magnificentia, & Architecti virtus clariùs elucеſcunt. Eas tamen diverſimodè enunciatas ab Auctoribus invenio. Aliquas indicavit Camillus Agrippa Architectus Mediolanenſis in ſuo Opuſculo, in quo methodum propoſuit transferendi Obeliſcum. Alias Philippus Pigafetta, diverſas etiam Hieronymus Catena in Icone ejuſdem Obeliſci, quàm Sixto V. regnanti obtulit anno 1587. quas idcircò mihi ſuadeo accuratiſſimè deſumptas fuiſſe ex calculis ipſiuſmet Domi-

nici Fontanæ Architecti; eas omnes, ut clariùs Lectori enarrentur, in ſequen-
Fig. 75. ti Tabula 75. expreſſimus.

Sed magis inter ſe diſcrepant ſupradicti Auctores in calculo ponderis ejuſdem Obeliſci, quòd, antequàm opus aggrederetur Fontana, neceſsè fuit inveſtigare, ne Ergatarum vires in attrahendò deficerent. Antequàm ſingulorum ſupputationem ſubjiciam, ſciendum eſt, ſingulis palmis cubicis non idem pondus librarum ab eis tribui, undè fortaſsè calculi diverſitas emanavit. Quidam enim illorum concedunt palmis ſingulis libras octoginta ſex, alii majorem, alii verò minorem quantitatem. Eques autem Dominicus Fontana octoginta ſex palmos tribuit, aſſeritque ſe hunc numerum ab experientia edoctum. Omnes tamen conveniunt in aſſignandis palmis cubicis 30. quibuslibet Carris, quæ menſura eſt Romana antiqua lapidum. Utcumque hæc ſe habeant, eas referam ex illorum paginis fideliter acceptas.

Et primùm de ipſo ſolo Obeliſco ſine baſi loquentes:

Henricus Salmulth Agrippa affirmat	datis ſingulis palmis		ponderare
palm. cub.	11114.	lib. 100.	1180. 000.
Mercatus	11544.	86.	956. 148.
Philippus Pigafetta	11114.	87.	966. 918.
Hieronymus Catena	11544.	86.	992. 787.
Dominicus Fontana	11544.	86.	993. 537.

Addit Pigafetta pondus, quòd habebant vectes, repagula, cingula herpagines ferreæ, quibus oportuit tantam molem lapideam cingi, ut poſſet faciliùs moveri, quæ omnia libras æquabant 1042. 824. ut ſupputat Georgius Draudius in adnotationibus ad Solini memorabilia part. 1. fol. 13. hoc eſt decies centena millia, octingentas & viginti quatuor libras.

Pigafetta verò ut ſequitur:

Repagula ſtraminea num. 140. libras	3780.
Lignea ex Ulmo	21640.
Cingula ferrea	44160.
Triginta duæ Trachleæ	6400.
Quarum ſumma complet libras	75990.

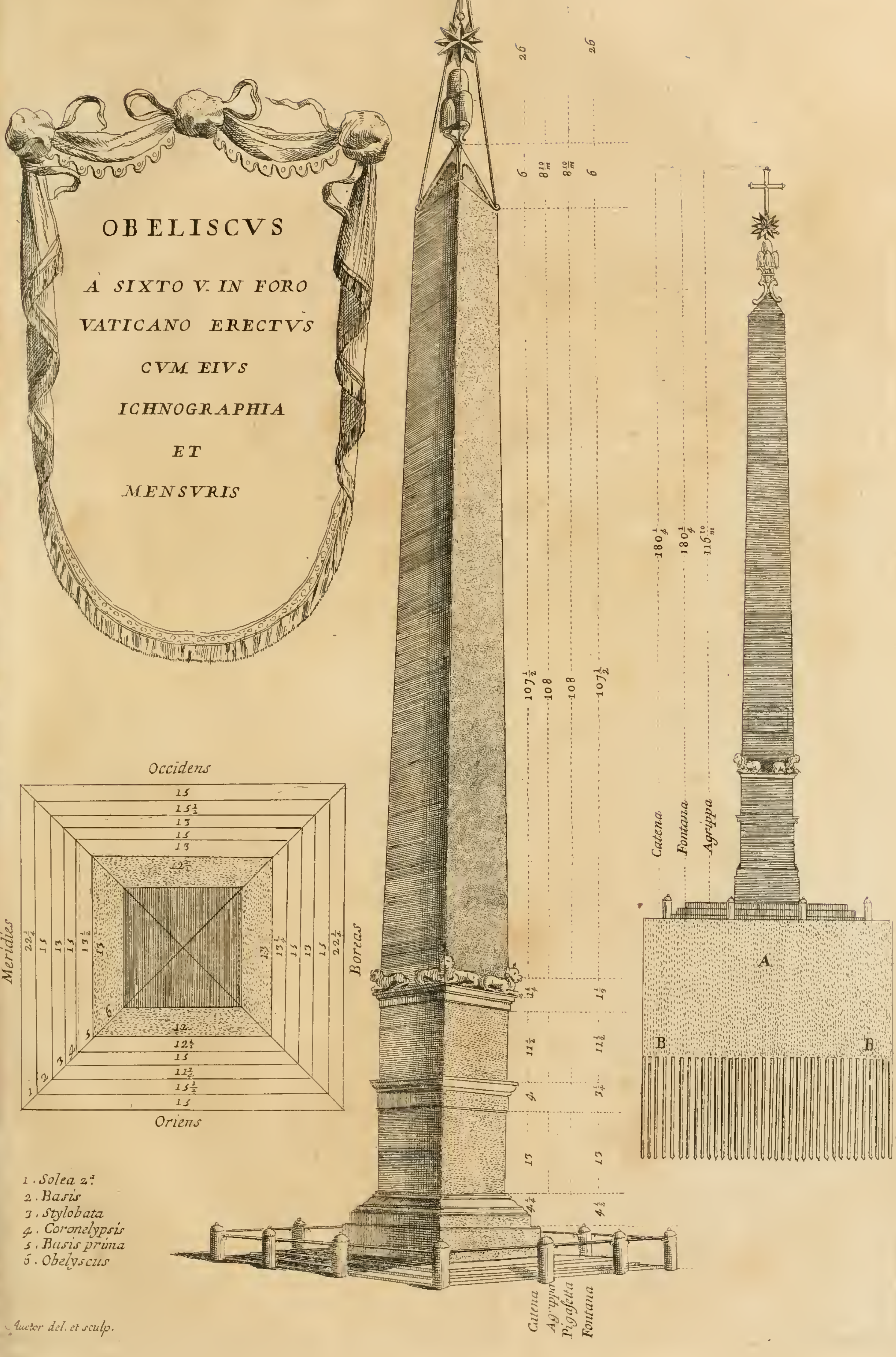
Adeòque totus Obeliſcus ſic munitus æquabat ſuo pondere libr. 1042. 428. hoc eſt decies centena millia, quadraginta duo millia, quadringentas & viginti octo.

Hùic ponderi aliarum partium pondera ſubiicit Pigafetta, videlicèt:

Stylobatarum palm. cub.	2091.	lib. 179826.
Baſis	1288.	110768.
Soleę è lapide Numidico	785.	67510.
Soleæ è marmore Pario	155. $\frac{1}{2}$	93120.
Qui palmi ſimùl uniti ſunt	4319.	libræ 451224.

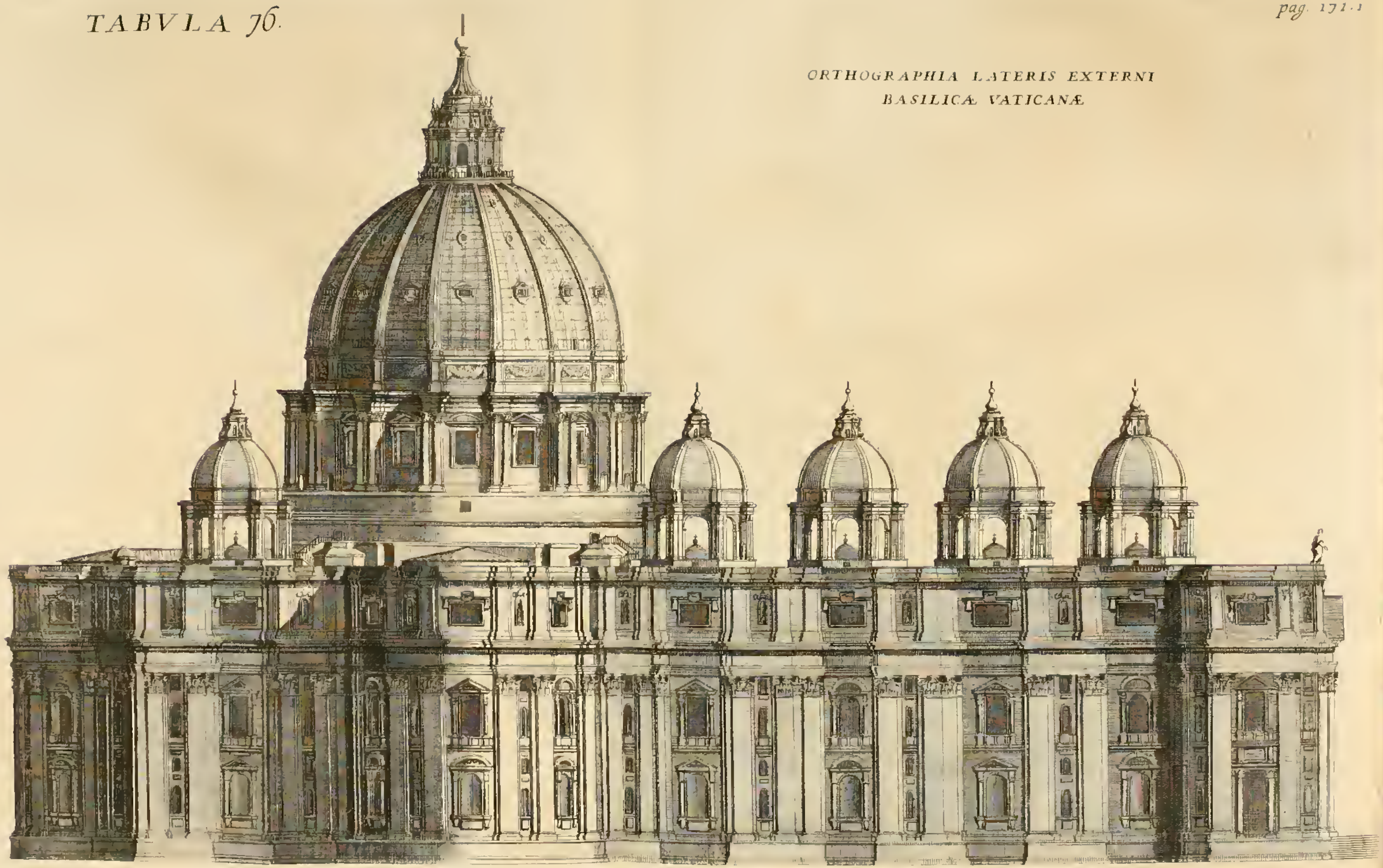
Quòd ſi hæc ſumma alteri ſuperiori addatur habebuntur libr. 1493. 652. hoc eſt decies centena millia, quadringentæ nonaginta tria millia, ſexcentæ & quinquaginta duæ.

In hujus magni ponderis demiſſione, translation e, & erectione Dominico Fontana dirigente, octingenti Viri inſudarunt, inter quos Anteſignanus fuit quidam Matthæus Typhernates, ac centum ſexaginta Equi, Ergata quadraginta circumagentes, præter alios quadringentos Operarios, diverſis actioni-


OBELISCVS
A SIXTO V. IN FORO
VATICANO ERECTVS
CVM EIVS
ICHNOGRAPHIA
ET
MENSVRIS
Occidens
Meridies
Boreas
Oriens
Catena
Fontana
Agrippa
Pigafetta
A
B
1. Solea 2.a
2. Basis
3. Stylobata
4. Coronelypsis
5. Basis prima
6. Obelyscus
Auctor del. et sculp.

TABVLA 76.

ORTHOGRAPHIA LATERIS EXTERNI
BASILICÆ VATICANÆ



Hieronymus Frezza incid.

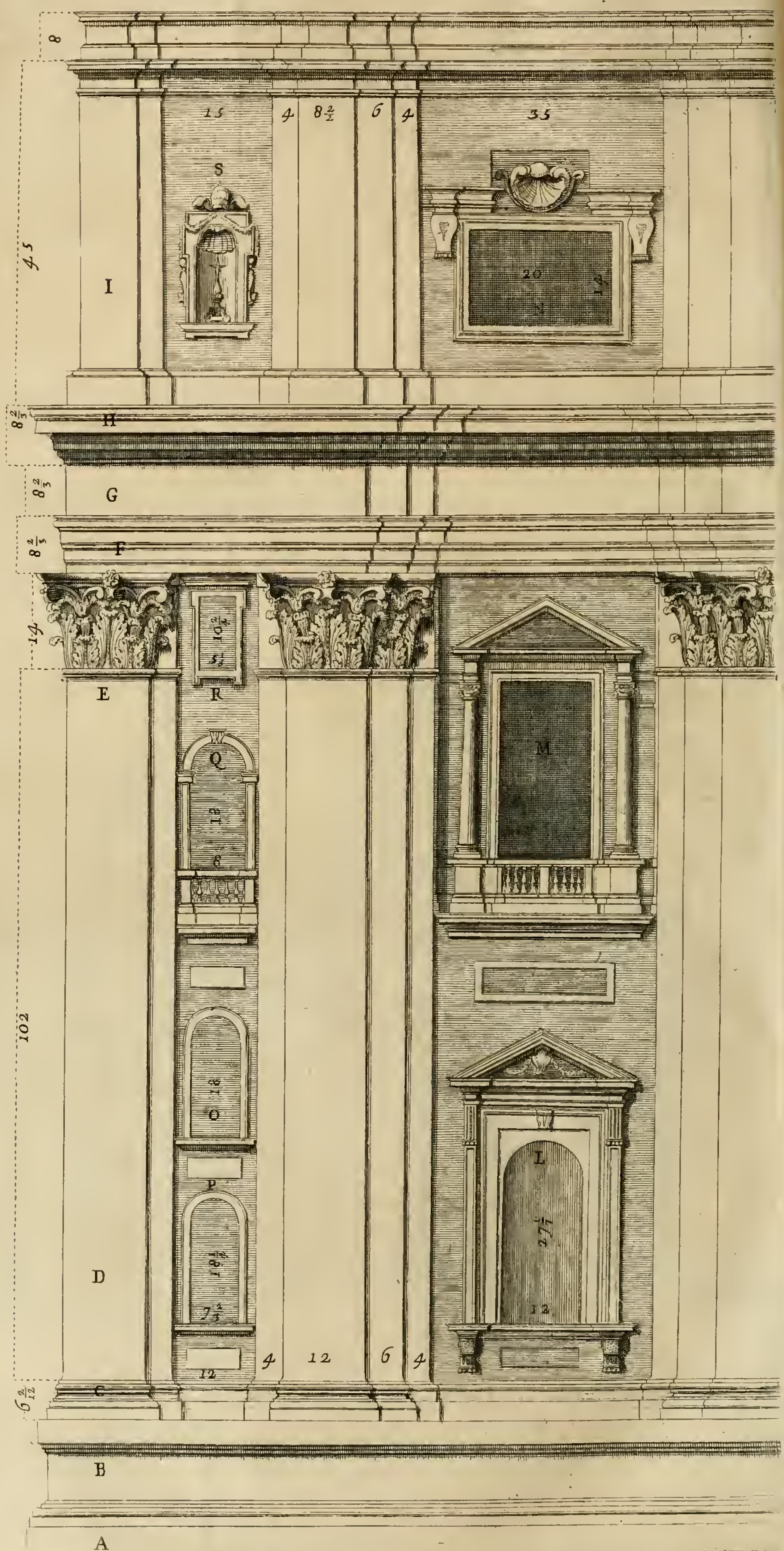
TABVLA 7(

TERIS EXTERNI
ATICANÆ



Hieronymus Frezza incid.

PARS LATERIS EXTERIORIS BASILICÆ CVM ORNATV EIVSQVE MENSVRIS



Hieronymus Frezza incidit

actionibus addictos, & facto calculo ſumptuum impenſorum, inventum eſt eos aſcendiſſe ad ſummam triginta ſeptem millium nongentorum ſeptuaginta quinque ſcutorum, excepto ære Crucis, ejuſque ornamentorum, atque Leonum, quod Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ erat. In perficiendo autem toto opere annus integer conſumptus eſt, quo quidem Sixti V. Religio, ac magnanimitas ſemper commendabitur, quòd immanem ſolidi ſaxi molem fœlici molimine in obſequium Sanctiſſimæ Crucis conſtituerit. Vigebit ſemper apud Poſteros operis addò excelſi memoria, quod non paginæ tantùm, ſed ſaxa, atque ærea Numiſmata conteſtantur. Duo in noſtra Tabula expreſſimus, ipſo Sixto regnante in lucem edita. Eorum alterum Obeliſcum repræſentat cum lemmate: Mutius Panſa de Bibl. Vatic. pag. 120.

SACRA PROPHANIS PRÆFERENDA.

Quo declaratur jure Auguſti memoriam deletam fuiſſe translatione ejus ſaxi in Aream Vaticanam, illudque meritò in obſequium Crucis Dominicæ conſecratum.

Alterum eumdem Obeliſcum exprimit adjectis verbis:

CAESARIS OBELISCVM MIRAE MAGNITVDINIS
ASPORTAVIT SIXTVS
ATQVE IN FORO DIVI PETRI
FOELICITER EREXIT
ANNO DOMINI MDLXXXVI.

In utroque autem Sixti V. extabat Imago. Atque hæc de Vaticano Obeliſco dixiſſe ſufficiat.

CAPUT XXXIV.

De parte Baſilicæ exteriori, & minoribus Tholis.

AD Templum oculos iterùm convertamus, ut aliqua perluſtremus in parte exteriori, quorum nullam adhùc mentionem fecimus. Tabulam primùm adeamus 76. in qua externum ejuſdem latus ortographicè delineatum exprimitur, & in eo partes omnes ornatus, è Tyburtino lapide parietibus adjuncti, quæ faciliùs poſſunt oculis recognoſci, quàm calamo explicari. Ordine Corinthio undequaque ille abſolvitur, atque Hemicyclis, Balauſtris, Acroteriis, Semicorollis, Floribus, & Fructibus, contextis Eccleſię Inſignibus, Epiſtyliis, Triglyphis, Acanthis, & id genus aliis rebus diſtinctus; quę omninò tantam afferunt elegantiam, quanta vix umquam verbis exprimi poſſet; ſed ut clariùs ſingulæ partes deprehendantur aliam Tabulam 77. adjecimus, quæ portionem lateris in majori proportione delineatam exhibet, appictis characteribus, ac numeris, quibus pars quælibet, ejuſque menſuræ indicantur, quas ex accuratis Equitis Caroli Fontanæ dimenſionibus accepimus. *Fig.* 76. *Fig.* 77.

Itaque:

A. Primam Soleam deſignat.
B. Eſt Baſis major Templi.
C. Baſis, è qua ſurgunt Stylobatę majores.
D. Stylobatæ.
E. Capita Corinthiis regulis efformata.
F. Epiſtylium.
G. Zophorus.
H. Coronix.
I. Stylobatæ minores ſecundi ordinis, quem dicunt Atticum.

L. Loculamentum majus exornatum.
M; Feneſtra major itidem exornata.
N. Feneſtra minor.
O. & P. Loculamenta pro Statuis,
Q. Feneſtra, per quam lumen in Templum ingreditur,
R. Alia feneſtra minor.
S, Aliud loculamentum ornatum.

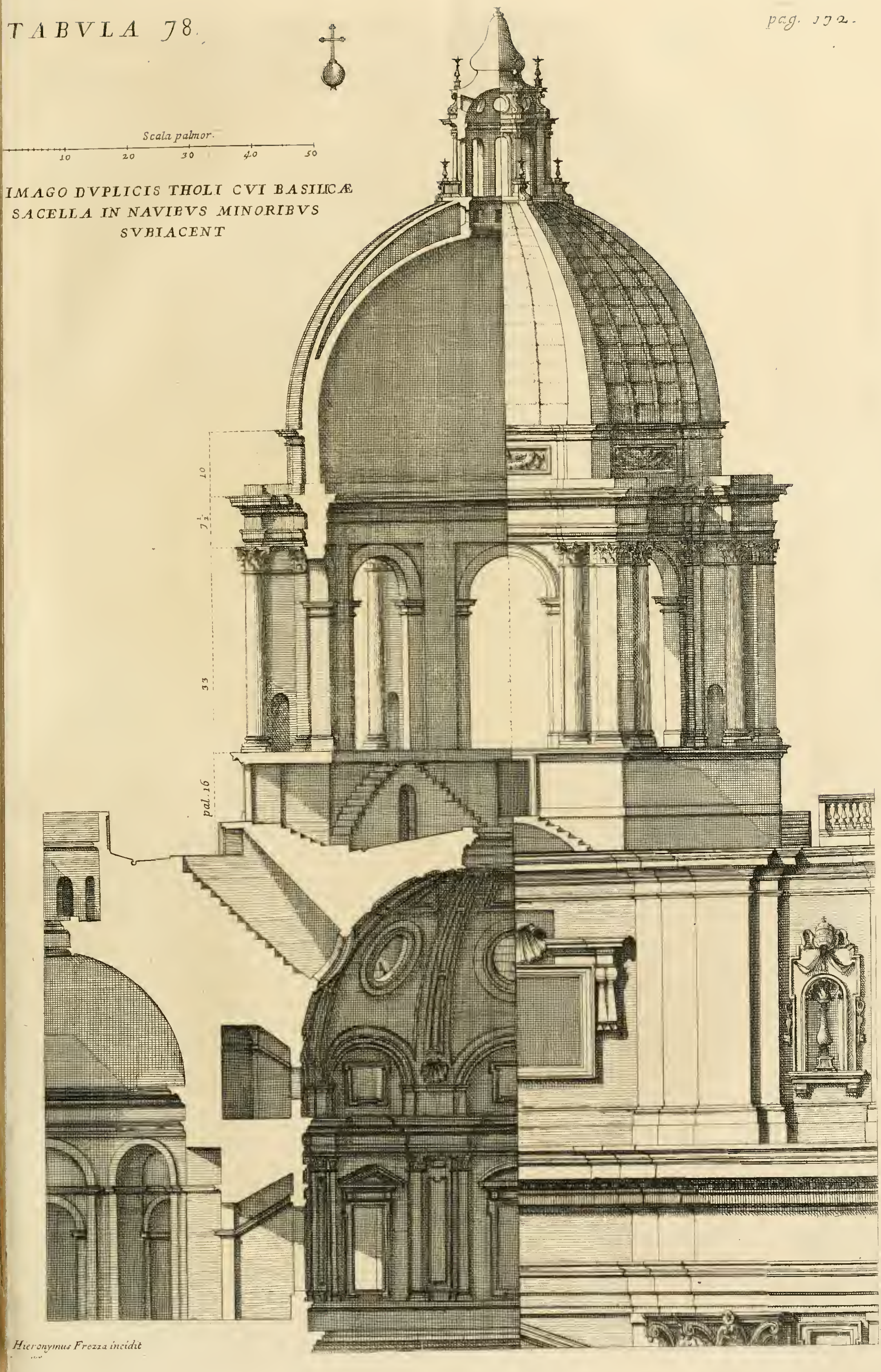
Ubi autem paries his ornamentis ditatus abſolvitur, emicant in hac parte Meridionali in Tabula expreſſa quinque minores Tholi, totidemque in oppoſita Boreali, non quidem ut modò extant, ſed ut futuri ſunt, juxtà Bonarotæ, & Maderni delineationem. Impoſuerat enim ille quatuor Angulis Baſilicæ majoribus Tholos rotundo fornice abſolutos, hic autem alios ſex in ovalem figuram arcuatos extruxit in Sacellis adjunctis; verùm omnes illi, ſub majoribus Templi fornicibus delitefcunt, præter duos imminentes Sacellis Gregoriano, & Clementino, ſupra quos alios Tholos extruxere, non tantùm ad Baſilicæ ornatum, ſed ad arcendos imbres, quorum ſtillicidia maximum afferebant Fabricæ nocumentum. Eorum Iconem in appicta Tabula 78. exponimus, *Fig. 78.* in qua Tholi teſtudo conſpicitur duplici muro conflata, eſtque interior ſphæricè rotundatus, exterior in octangularem figuram inflexus. Hunc juxtà octo latera, in quæ dividitur, octo fulcimenta ſuſtentant Columnis, Baſi, & Capitulo Corinthiis exornata, & Epiſtylio, Zophoro, & Coronice Jonicis. Eidem Laterna quoque imponitur, quæ Jacobi Barotii, à quo fuit delineata, peritiam commendat.

Menſuras utriuſque Tholi ſic refert Eques Carolus Fontana [In Tholo
Lib. 5. c. 22. & 23. „ inferiori Tympani laxamentum eſt palm. *68*. Altitudo à ſtylobata ad ſum-
„ mam Coronicem palm. 34. Stylobata Coronæ impoſita ad palmos aſſurgit
„ *6*.$\frac{1}{2}$ A Stylobatis Plano ad ſummum hyatum Tholi palmos 33.$\frac{1}{2}$ A ſum-
„ ma arcuum Corona ad hyatum Tholi eumdem palm. 74. Feneſtræ latæ pal.*6*.
„ altæ 12. Epiſtylium, Zophorus, & Coronix quartam inter quintamque
„ partem ſpatii à Paraſtade, Baſi, & Capitulo occupati ſibi uſurpant.

Superioris verò Tholi menſuræ ex Iconiſmi numeribus, & ſcala palmorum addita facilè deprehendentur.

Hec ea eſt Sacra Vaticani Baſilica Apoſtolorum Principi erecta, & plurimorum poſt Conſtantinum Imperatorem Pontificum ſtudiis ducentorum ferè annorum ſpatio, ac ingentibus nummorum expenſis condecorata. De ea ſcri- *Lib. 6. c. 4.* bens Eques Carolus Fontana, poſt recenſitos quamplures Auctores, qui Templa quædam veluti portenta Antiquorum celebrarunt, inter quos hærodotum, qui pleriſque Aſiæ Fanis ampla tribuit encomia, illa minora eſſe ait, quàm Vaticani, & Salomonis Templa promerentur. Hanc opinionem jàm pridem ab aliis Auctoribus conceptam evincere conatus eſt inſignis Poeta Hieronymus Pretus in epiſtola, quàm ſuis Carminibus premiſit, in qua Vaticanam Baſilicam à quamplurimis molibus Antiquorum longè ſuperari affirmat, ſive ejuſdem amplitudo, ſive expenſæ, ſive ornatus, ſive Architecturæ delineamenta perpendantur. Sed apage adeò odioſam comparationem. Vaticanam enim Baſilicam, Ethnicorum fabricis poſthabitis, admirabundus ſemper venerabitur Fidelium Cœtus, vel unicum ob titulum, quem fronte præfert, Sacro Cælorum Clavigero dicata. Ceterùm quis univerſa ad eam Baſilicam ſpectantia ſuis paginis comprehendere, ſeu calamo poſſet enunciare? quo labore metiri, conferre inter ſeſe magnitudinem, ſitum, ordinem, formam, elegantiam partium, ac totius Templi artem demirari? Impoſſibile etiam dictu eſt, quàm magna argenti, aurique vis in ea conſtruenda fuerit erogata, quàm magna itidem erogabitur, in ea perficienda. Sudant quotidiè Artifices quamplurimi, ut omnibus ejus partibus ultimam manum imponant; tanta enim Molis eſt amplitudo, ut ipſi tempori dies videantur deeſſe, quibus omnia quacunque parte abſoluta dicantur. Expectat adhùc aliam Summorum Pontificum Seriem, quorum eximia pietas ingentes theſauros tribuat in B. Petri obſe-

TABVLA 78.



IMAGO DVPLICIS THOLI CVI BASILICÆ SACELLA IN NAVIBVS MINORIBVS SVBIACENT

Hieronymus Frezza incidit

obſequium, quibus tandem hanc Vaticanam Baſilicam cæterarum proculdubio Principem, omni decore exornatam Poſteritas demiretur.

Demiramur utique nos, inexplicabiles pecuniæ ſummas, quas in tantæ molis extructione abſumptas fuiſſe ſcimus. Narrat Torrigius expenſarum ſummam anno 1506. uſque ad annum 1620. relatam Paulo V. à Carolo Maderno, qui illas exacto calculo numeravit, fuiſſe quadragies centena millia, ac quinquaginta millia nummorum. Eques verò Carolus Fontana poſt adnumeratos centum & undecim milliones, præter centum & viginti duo palmorum cubicorum millia, qui continentur in muris Baſilicæ, Fundamentis, Porticibus, Ambulacris, ſubterraneis Colluviariis, Plateis, atque totius ædificii ſubſtructionibus, eorum pretium affirmat adæquare ſex & tricenos milliones ſupra centum & quatuordecim millia & ſexcentos quinquaginta nummorum Romanorum. His adde pretium Globi ænei, qui Tholo imminet, ferri, ac plumbi copiam, qua Tholus ipſe munitur, muſivorum ornamenta, aurum, quo fornices decorantur, tecta, marmorata, alia decem minora hemiſphæria, marmorea ſimulacra, Altarium ornatum, eorumque picturas, Pavimentum diverſis lapidibus variegatum, Columnas æreas cum magna ænea umbella, Divi Petri Sepulchro impoſita, Cathedram, ejuſque æreum auro micantem ornatum, Sepulchra Summorum Pontificum, feneſtras vitreas, ferreas crates, æneas Fores, Fontes, Obeliſcum, Columnas, quorum omnium pretium idem Eques Fontana affirmat ſe deprehendiſſe decies mille millium, cum 800. millibus & 532. nummos adæquare. Quamobrem Baſilicæ totius pretium implet ſummam 46. mille millia cum 800. millibus 498. nummorum, relictis aliis expenſis factis in delineationibus, & ideis, in demolitione multarum partium jàm extructarum, ſacræque, ac pretioſæ ſupellectilis, quàm poſt Conſtantinum Carolus Magnus, plurimique Pontifices ad ſacra peragenda Myſteria, non ad opulentiæ oſtentationem, ſed in veræ pietatis argumentum, magnificè erogarunt. Quibus de cauſis fœlicem Vaticanum collem jure dixerimus, in quo tot ingentes, tantoſque theſauros in obſequium Principis Apoſtolorum Fideles omnes depoſuerunt. [Fœlicem inquàm, & beatum dixerimus Vaticanum Campum (loquar verbis piiſſimi Maffæi Veggii) quem licèt ingens olim populorum turba Judæorum vanitati intenta frequentarit, nunc Sanctiſſimo unius Apoſtoli Petri nomine excitata, ex omni terrarum Orbe confluens longè ingentior quotidiè multitudo inviſit, omnis ætatis, omnis ſexus, tenuis ſimùl, & præpotens non ad explendas, quòd illi factitabant, ebrias ſuas, & pudendas voluptates, ſed ad ſanandas cupiditates, & promerendas cæleſtium bonorum promiſſas retributiones. Fœlicem non falsò eum iterùm, & beatum dixerimus, quem etſi Romani olim Imperatores tanto ſtudio, & amore coluerint, dùm effrenes tantùm ſuas libidines exſatiarent; nunc Romani Sacratiſſimi Pontifices multò illis & dignitate, & auctoritate, & majeſtate ſuperiores meliùs colunt, totum Orbem ſua ſumma Pontificia poteſtate moderantes, & Apoſtoli Petri, cujus Sedi ſucceſſerunt meritis innitentes, omnibus leges, & jura dant gentibus, dirigunt vitam, componunt mores & ſtudia, quibus omnes pareant Magiſtratus, obſequantur Principes, inclinent ſe Reges, & colla ſubmittant.

Cap. 12. MS. 1: prærogativ. Baſil.

Lib. 6. c. 2.

Pag. 34.

CAPUT

CAPUT XXXV.

De Porta Palatii Vaticani à Paulo V. & Scalis Regiis ab Alexandro VII. extructis.

BASILICA ritè perluſtrata, ac totius ambitus exterioris ornatu, à parte Meridiana ad Septentrionalem progredientibus, Palatii Vaticani Porta nobis patet conſideranda, quam Paulus V. duplici in Numiſmate expreſſit, adjecto lemmate:

PALATII VATICANI PORTA RESTITVTA.

Ad cujus explicationem pauca ſubjiciam.

Steterat jàm Palatii Pontificii Janua, quàm extruxerat Paulus II. & In-
Coſtagutus pag.12. nocentius VIII. refecerat, propè Porticum ab Alexandro VI. abſolutam, quam expreſſimus in noſtra Tabula *61.* ex Vaticana Bibliotheca acceptam, quàm etiam indicavit Martinus Ferraboſco in Tabula VI. ſub littera KK. Cum autem Paulus V. novum Baſilicæ additamentum, illique proximam Porticum excitare decreviſſet, eam Palatii partem opus fuit evertere, ubi aderat Janua, ideòque novam excitari à Maderno imperavit, & quidem in auguſtiorem ſpeciem delineatam, ut appoſita ibi inſcriptio teſtabatur, ſcilicèt:

PAVLVS V.
PALATII ANTERIOREM PORTAM HORARIAM
TVRRES PRIMAE CVSTODIAE
STATIONEM, ET ARMAMENTARIVM,
QVOD NOVAE BASILICAE AEDIFICATIONE
DIRVTA ERANT,
EXTRVXIT,
ANNO SALVTIS MDCVIII.
PONTIF. III.

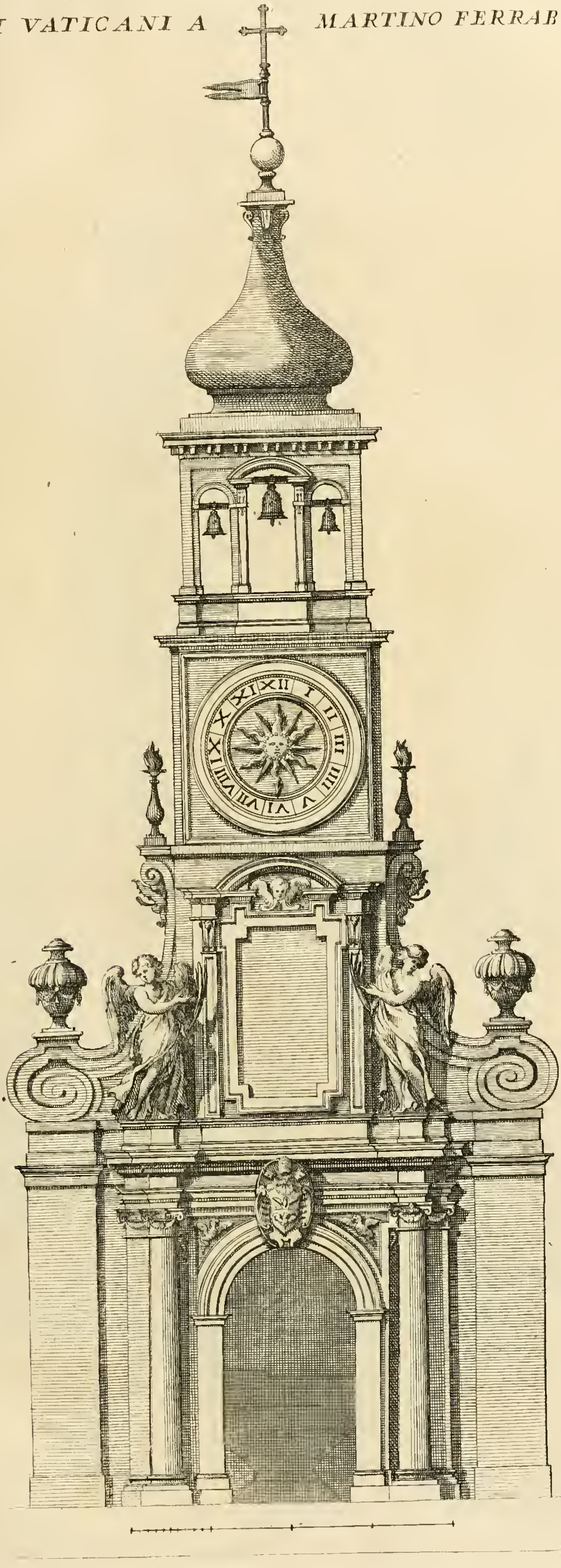
Fig. 79. Binas ejus ideas Pontifici obtulit Architectus, quas in ſua Tabula XXX. Fer-
& 80. raboſcus expreſſit, noſque in Tabul.*79.* & 8o. hic appoſitis exponimus. Illis
Fig. 81. tamen rejectis tertiam conſtrui voluit eo modo, quo expreſſimus in Tab. 81.
Baleonus pag.176. à Martino itidem Ferraboſco delineatam. Ejus ornatum Joannes Vanſantius
Pag.124. Flander compoſuit. Æneas fores formauit Horatius Cenſor Bononienſis.
Pag.372. Imagines Virginis Deiparæ, ac Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli deli-
Pag.115. neavit Eques Joſeph Cæſari Arpinas, muſivo deindè expreſſas. Angelum inſignia Pontificia ſuſtentantem è marmore exſculpſit Nicolaus Corderius.

Imminebat Januæ Turris Campanaria cum Horologio, ad horas diei in-
Oldoin. pag.989. dicandas extructa, in qua Pontifex collocavit Æs Campanum, quod Caliſti III. juſſu ad uſum Horologii Vaticani fuſum fuerat anno 1455. juxtà antiquiſſimum morem indicandi horas beneficio Campanarum, quarum quidem uſum à quibus acceperit Eccleſia non unà eſt Auctorum inter ſe diſſidentium ſententia.
3. de rer. In. cap.8. Polydorus Virgilius omninò ſe ignorare fatetur, quiſnam Horologii inventor extiterit. Joannes Antonius Caſtillionæus ait [Nonnulli cenſuere, primum
Antiq. Baſ. Vincentinæ faſc.2.par.1 „ omnium Auguſtum Romæ Campanam in Turri Templo Jovis Tonantis finitima poſuiſſe, ſed contra horum ſententiam pugnant Neoterici omnes, qui „ Campanas è Turribus Horariis pependiſſe teſtantur antè jacta Reipublicæ „ fundamenta, ſcilicèt Græcorum Inſtituto, apud quos multò antè fuerint in uſu Horologia Vitruvio teſte lib.*9.* cap.*9.* quo in capite eorundem Inventores pariter recenſentur. Vide Carzonum in Platea Univerſ. & Pancirolum fol.744.

De hoc

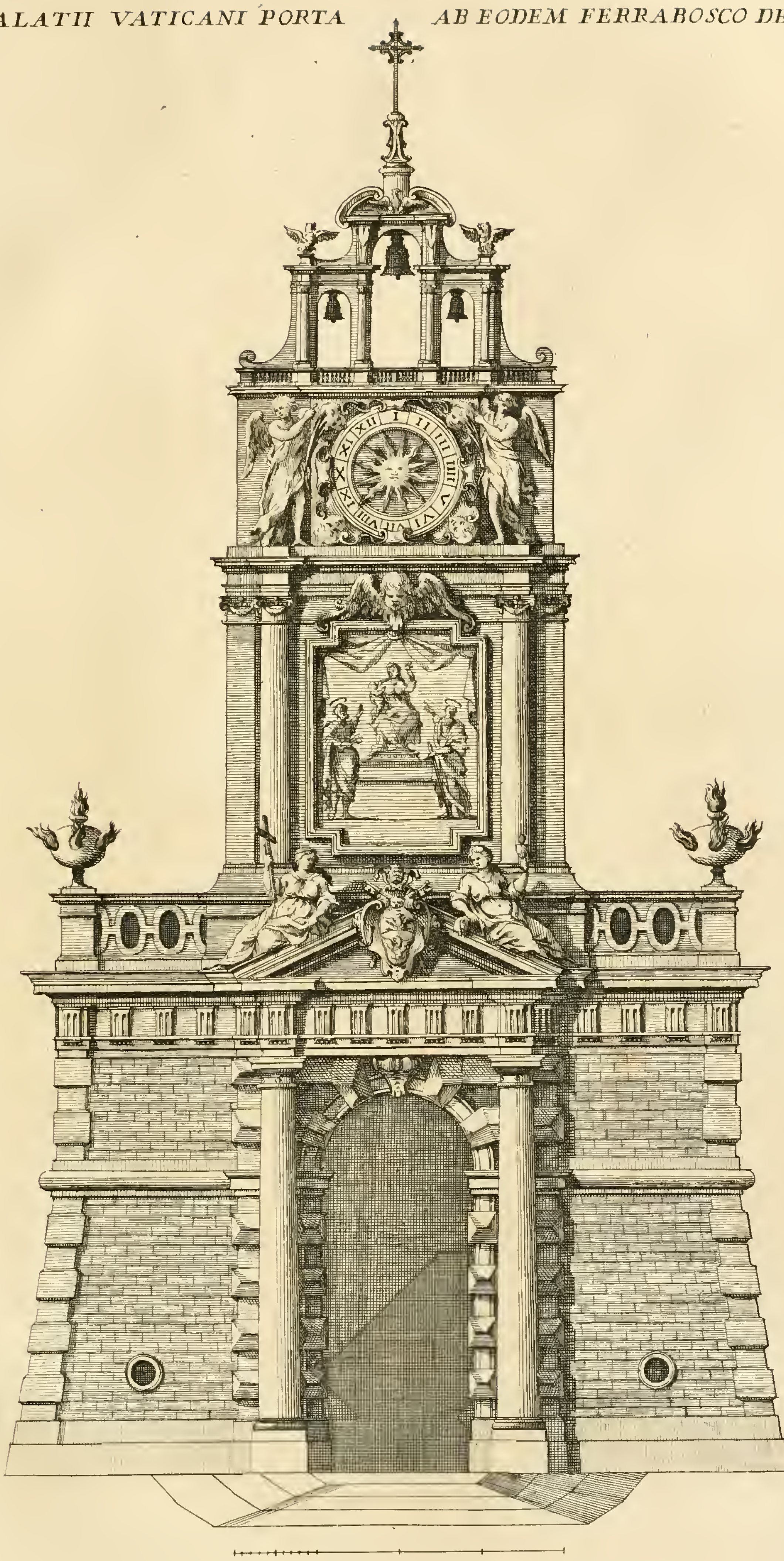
TABVLA 79.

PORTA PALATII VATICANI A MARTINO FERRABOSCO DELINEATA



Alexander Specchi delin et Sculp.

ALIA PALATII VATICANI PORTA AB EODEM FERRABOSCO DELINEATA



...nder Specchi delin et Sculp.

TABVLA 81.



PORTA PALATII VATICANI SVB PAVLO V EXTRVCTA

Alexander Specchi delin et Sculp.

De hoc inſtrumento mentio eſt ab anno 730. apud Alcuinum de Off. Div. cap.17. & Martinus Polonus in ſuis ſupputationibus ad ann. Chriſti 604. ait, quod Sabinianus Pontifex *conſtituit, ut horæ diei per Eccleſias pulſarentur*. Ad quæ meditatio fuit Platinæ hujuſmodi. Hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, ut horæ in Eccleſiis diſtinguerentur Officii cauſa. Notat etiam Pater Oldoinus in additione ad ejuſdem Sabiniani vitam. Tintinnabulorum grandiorum uſum, ſeu Eccleſiæ Nolanæ ritum ad Romanam tranſtuliſſe, ex qua ad reliquas tùm Occidentis, tùm Orientis Eccleſias permeaſſe fatetur ingenuè Volateranus lib.20. Antropol. pag.251. his verbis: *Horas diei ſono Tintinnabulorum diſtinxit*. Tom.2. fol. 422. litt.C.

Sic Paulus V. ſuos Deceſſores imitatus, cum Vaticani Palatii Januam Horologium reſtituit, quo nempè diei, ac noctis horæ Urbis, & Eccleſiæ commodo diſtinguerentur, ac excubiæ dirigerentur in Arce Hadriana parum diſtante, ubi (ſicuti & alibi in munitioribus Arcibus) major Campana pulſatur, ac Tintinnabula per muros diſpoſita ſuo ſtrepitu reſpondent, ab excubiis ſucceſſivè pulſata.

Portâ reſtitutâ, ut Vaticanum Palatium adiri à Romanis Pontificibus ex dignitate poſſet, & antiquis Scalis ſublatis, novas è Vaticanis Ædibus è Tyburtino lapide Paulus curavit, quæ ex Templi Porticu primùm aſſurgentes præclaram è marmore Statuam Sancti Petri ab eodem Pontifice erectam obviam habuerunt, indè bipartito excurrentes flexu, altera, quæ ad Orientem vergit in Vaticani Atrium, altera verò, quæ ad Occidentem in Regiam, quàm dicunt Aulam deferebat, quà verò flectebatur Pontificia ſpectabantur Inſignia cum hoc Elogio:

PAVLVS V. PONT. MAX.
SCALAS,
QVAE E REGIONE SVNT GRADIBVS
AVXIT, ET ORNAVIT
ANNO M DC XV.
PONTIF. X.

Huic Vaticani Palatii Portæ in parte Boreali collocatæ aliam ſimilem in oppoſita Meridionali conſtruere Pontificis animo inerat, quæ ſcilicèt in aliud Palatium aditum præberet, Canonicorum commodo excitandum, lateraque ſimilia hinc indè diſpoſita, cum Fontibus ſeſe mutuo reſpicientibus, quibus tùm Baſilicæ frontis, tùm adjacentis Areæ magnificentia, ac decor magis augeretur. Sed Deo ſic diſponente mors Urbem Pontifice, & hoc novo ornamento Baſilicam orbavit.

Stetit Janua à Paulo V. reſtituta uſque ad tempora Alexandri VII. qui cum videret Regiam Scalam, per quàm ad Aulam dabatur aſcenſus peſſimè conſtitutam, & tanti Palatii dignitati parùm conſonam, eam iterùm conſtruere decrevit. Erat enim in partes geminas diviſa, quarum altera pluſquàm trecentis palmis protenſa, unico lumine ex ejus fronte irradiante, adeò erat obſcura, ut propterea Summi Pontifices, cum è Palatio in Templum Sella geſtatoria deveherentur, ac Purpuratorum Comitantium Cœtus tenebricoſum tranſitum exhorreſcerent.

Cùm itaque novæ Scalæ, ac ampliſſimæ Porticus conſtruendæ curam Bernino commiſiſſet Alexander, opus fuit Januam funditus evertere, ut novis ambulacris locum aptiorem concederet, & Palatio Pontificio auguſtiorem ingreſſum. Undè abundè conſtat, quàm immeritò Bernino gloriam detrahere conata fuerit quorumdam invidia. Licèt enim ille magnificam Palatii Januam ſolo æquarit, non tamen ullo deſpicientiæ, ſeu contemptus ſtimulo inductus (ut ajebant aliqui) verùm neceſſitate coactus, nobile alioqui Maderni monumentum evertit.

Si autem antiquæ Scalæ ſtatus à Paulo V. reſtitutæ cum novo tùm Scalarum, tùm ingreſſus à Bernino conſtructo conferatur, facilè quiſquis artis Architectonicæ, ac Simetriæ peritus deprehendet; quantas Berninus laudes, &

gloriam

gloriam ex earum fabricam ſibi demeruerit. Ipſe met Berninus non raró fatebatur Amicis, quòd ſi unquam ex aliquo opere gloriam lucratus fuerat; ex hac certè Scalarum conſtructione, in qua tot difficillimas res generoſis auſis moliri non dubitaverat.

Obſtacula enim adeò ingentia ſeſe illi objecerunt, ut penè impoſſibile opus futurum deprehenderet; verùmtamen, dùm ſimùl Pontificis non minùs, quàm ſuæ famæ periculum metuebat, nullis parcens laboribus omnia evincere ſolerti induſtria conatus, egregiam fabricam perenni gloriæ Alexandri VII. Pontificis, ac ſui nominis fœliciter excitavit. Validè primùm magnarum trabium fulcris Aulam Regiam, Sacellum Sixti, aliudque à Paulo, qui illud extruxerat, Paulinum dictum, parietibus antiquæ Scalæ ſuperimpoſita ſuffulcivit, & quidem adeò frequenti lignorum invicem colligatorum compage, ut denſam ſylvam efformarent, qua excelſæ molis pondus ſubſtineretur, ne veterum murorum ſubſtructione deficiente, tranſverſum unguem ab antiquo ſitu diſcederet. Sacellis itaque, ac Regiâ Aulâ hiſce fulturis ſuſtentatis, novos parietes extruxit Berninus, novoſque validiſſimos fornices, quibus inpoſterum firmiter ſervarentur, & novæ Scalæ gradus commodiſſimos diſtribuit, quos è multiplici feneſtrarum apertione clariſſima luce illuſtravit. Sic veteris Scalæ horrorem ablegans, nobiliſſima addidit ornamenta columnarum è Tyburtino lapide hinc indè diſpoſitarum, roſarum in fornice, ac gentilitii Stemmatis Alexandri VII. quòd duplex Fama ſuſtentat, adjectis inſuper ſtellulis, encarpis, ac puellis, aliiſque plaſticis ornamentis, quibus intuentium oculi mirificè oblectantur. Quæ omnia, ut magis Pontifex condecoraret, marmoreum Symulachrum addidit Magni Conſtantini Equo inſidentis, quod anteà Innocentius X. Bernino efformandum commiſerat, ut in Baſilica immortale Fundatoris monumentum collocaret. Eminet illud ſupra marmoream Baſim, ſpeciem referens admirantis Crucem, quæ auro ſplendida in oppoſito rutilat arcu, ſub nobili ſipario, cujus lacinia eleganter criſpata Regium veluti Tentorium efformant. Quæ omnia clariùs innoteſcent in additis Tabulis, quarum prima num. 82. ſignata tranſverſam Scalarum continet delineationem, ſecunda verò num. 83. ingreſſum oſtendit, quem juſſit exprimi Alexander in Numiſmate, addito lemmate:

Baldinuc. in vita pag. 34.

Fig. 82. & 83.

REGIA AB AVLA AD DOMVM DEI.

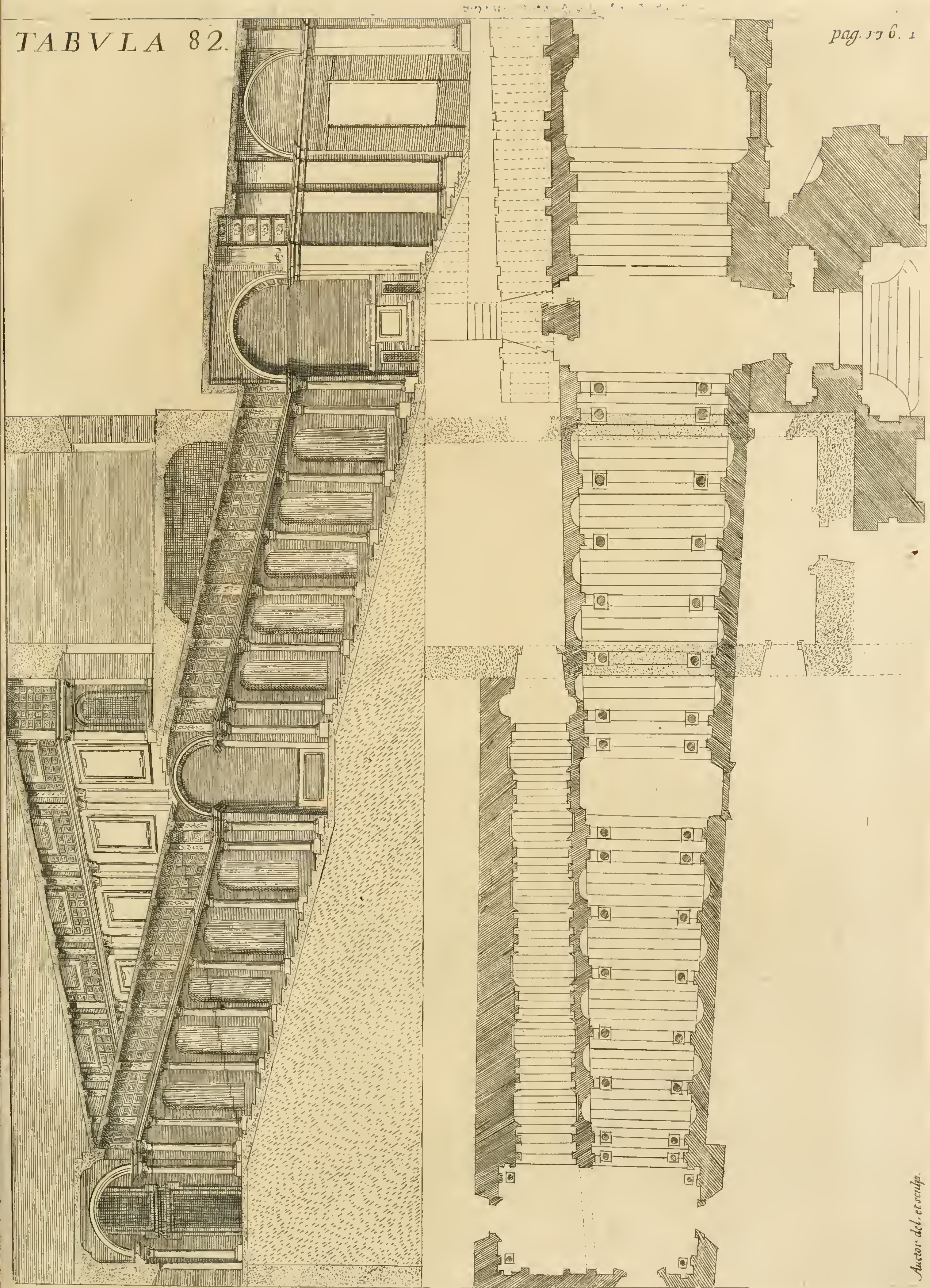
Deſinit enim Scala, ubi Porticus patet Baſilicæ, quæ Domus Dei à Divino Oraculo nuncupatur. Principium verò habet, ubi aditus reſeratur ad Aulam Regiam Palatii Pontificii, cujus vaſtitatem, excelſamque molem à pluribus Summis Pontificibus excitatam admiramur.

Fig. 84. In Tabula verò 84. Conſtantini Symulacrum Equo inſidentis repræſentatur, quod peritiſſimo ſuo ſcalpro mihi ſculpſit Arnoldus Van VVeſterhout Antuerpienſis hujus ævi ea in arte celeberrimus.

Deficeret calamus, ſi ejus Palatii ſingulas partes deſcribere auderet, ſed de eo omninò ſilere probroſum eſſet ſcribenti de Vaticana Baſilica. Quamobrem Ichnographicas Tabulas hìc expoſui, quarum altera oſtendit Immanium Vaticanarum ſubſtructionum, Hortorum, & Nemorum ædificia, prout tempore Gregorii XIII. extabant, illaque expreſſit anno 1574. Marius Kartarus; altera verò totam etiam Palatii aream indicat, à Martino Ferraboſco ſub Paulo V. delineatam, ut abſentium oculis ſubjicerentur, ac unico intuitu omnes ejus partes, prout tunc extabant, recognoſci poſſent, brevi cum relatione eorum, quæ ad fabricam ſpectantia è monumentis licuit eruere. Sed antequàm illas indigitemus, Chronologicam ejuſdem fabricæ enarrationem præmittimus.

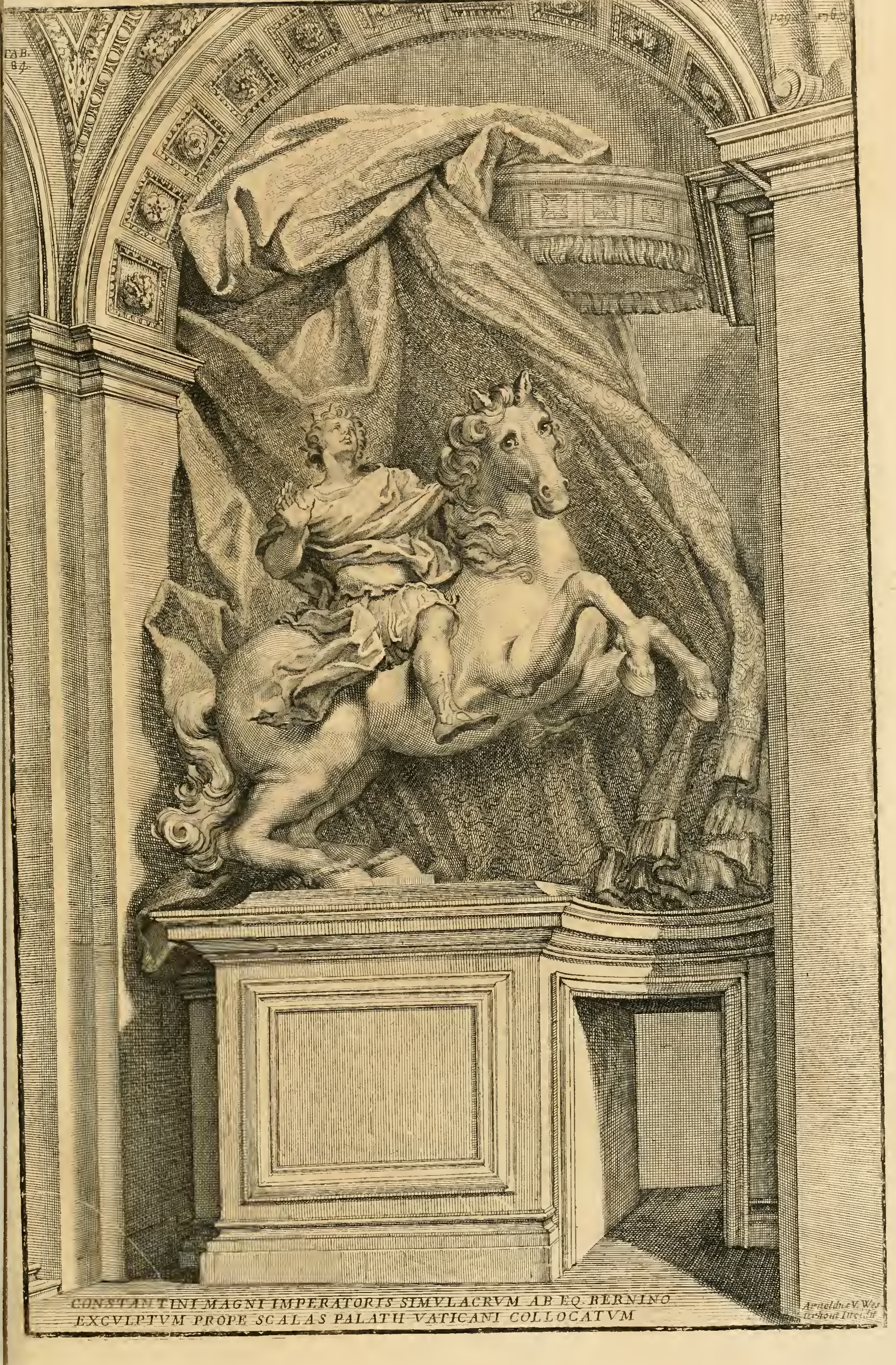
CAPUT

TABVLA 82.



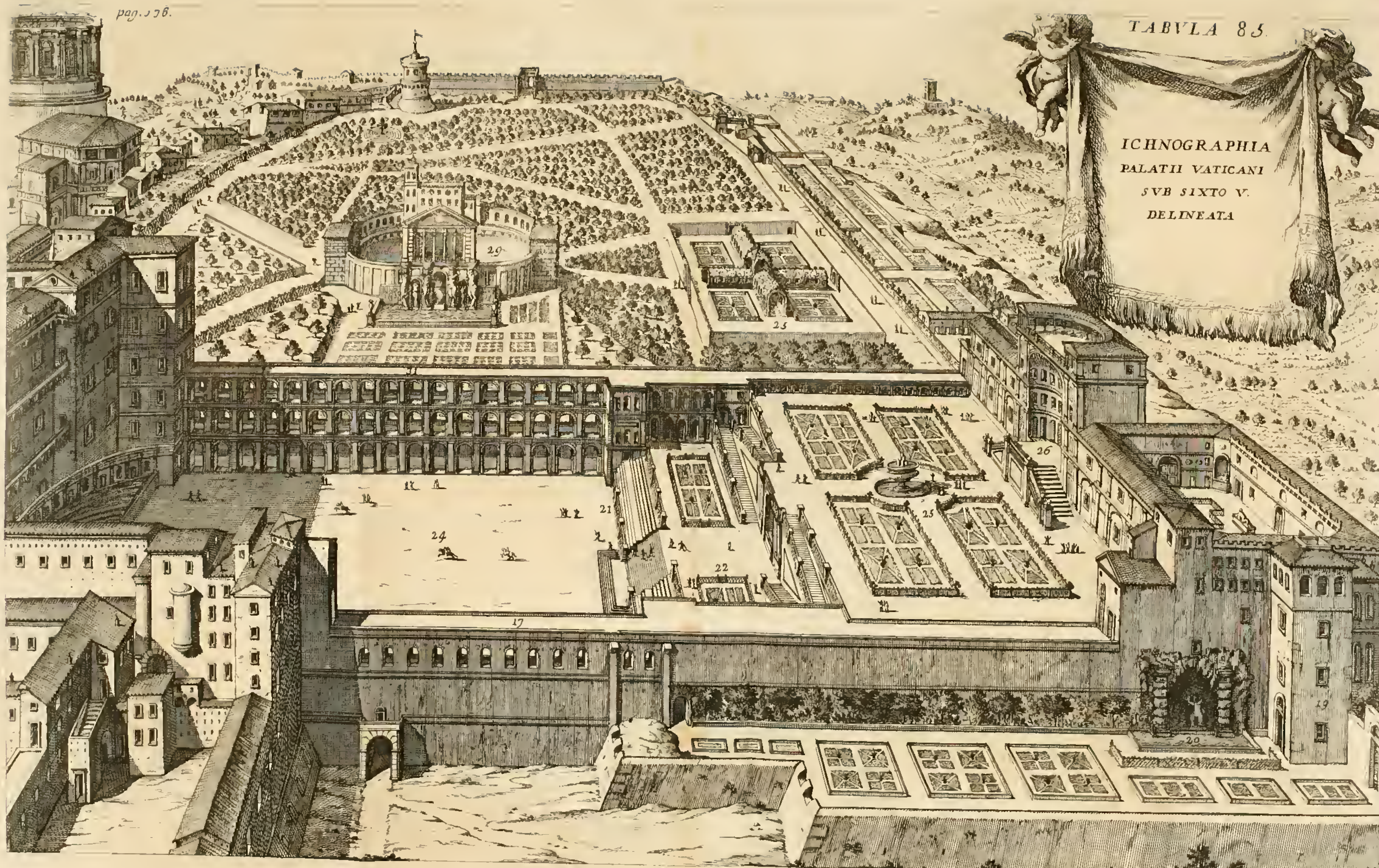
Auctor del. et sculp.


TABVLA 83.
PROSPECTVS SCALÆ REGIÆ AB
EQVITE BERNINO EXTRVCTÆ
SVB ALEXANDRO VII.
Alexander Specchi delin. et Sculp.



CONSTANTINI MAGNI IMPERATORIS SIMVLACRVM AB EQ. BERNINO EXCVLPTVM PROPE SCALAS PALATII VATICANI COLLOCATVM

pag. 176.



Alexander Specchi del. et sculp.



Alexander Specchi del. et sculp.

CAPUT XXXVI.

Palatii Vaticani Ichnograghia, ejuſque Chronologica Deſcriptio.

VEtustissimum in Vaticno Romanorum Pontificum domicilium extitiſſe, plura quidem argumenta ſuadere videntur;& primò tot Divorum Corpora ab Anacleto condita,Populos omnes ad Sacrum Petri Limen evocantia,ſalutaris dein Arcana Myſterii, tum diſpenſatio verbi, ſacer demum ipſe regenerationis Fons, quibus addendi ſunt pii quoq; illi Cœtus ſtatis temporibus in Vaticano celebrati, quibus tres & triginta Pontifices perpetua ſucceſſione præfuere. Tandem reſtinctis Tyrannorum odiis res Chriſtiana reſpirans,Conſtantino curante convaluit, & tanti Regis pietate trium ſæculorum laboribus Pontifices Regis æterni vices gerentes, regia dignitate fulſere, & Lateranas Fauſtæ Auguſtę Domos tenuere, ex paupere tecto evecti, ut Generis Humani Rempublicam moderarentur. Referente Baronio his verbis [Pontifices,qui perſecutio- Ad an. 312. Conſt. S.
,, ne urgente,Domibus publicis ſpoliati,nec privatis uti tutò poterant, in Cry-
,, ptis degentes, mox à Conſtantino Imperatore Regia publica Domo donati
,, fuere, nequaquàm paſſo abſque publico ædificio veræ Religionis Pontifi-
,, ces Maximos Romæ agere. Quæ nàm autem fuerit Regia Domus à Con-
,, ſtantino Melchiadi Romano Pontifici conceſſa anno ſui VII. non ex apocry-
,, pho teſtimonium petimus, ſed à certo, antiquo, dignoque Auctore accipi-
,, mus, nempè ab Optato Milevitano contra Parmen. lib. 1. qui illud fuiſſe
,, tradit in Domo Fauſtæ in Laterano; Domus enim Fauſtæ dicebantur Ædes
,, Conſtantini Lateranenſes, &c.]

Neque tamen æſtimandum eſt apud Vaticanam Baſilicam, ad quàm de more ſacra operaturos Pontifices ſæpiùs oporteret accedere, cum incredibili ſumptu conderetur, & in ſolitudine procul ab Urbe conſiſteret, nullum hoſpitium, ſub quo Pontifices reficerentur, & quieſcerent, vel ab Auguſti liberalitate, vel ab ipſo Divo Sylveſtro extructum fuiſſe. Dicitur ab Illuſtriſſimo Ciampino [Conſtantinus à dextris extrà quadriporticum, & parietes Baſilicæ Cap. 4. de Sac. Ædif.
,, ad Auſtrum, Pontificum Romanorum commodo, ac majeſtati conſulens,
,, magnæ molis Epiſcopium erexiſſe, quod indè injuriâ temporum, & Homi-
,, num incuriâ penè collapſum in quorumdam Canonicorum Domus, nec non
,, in Palatium Sancti Officii Sanctę Inquiſitionis ceſſit, ſitum ejus oſtendit lit-
,, tera P. in Tab. 7. Alterum etiam Epiſcopium à ſiniſtris ad Septentrionem
,, dextera, è diametro oppoſitum etiam extruxiſſe]. Floravantes tamen Mar- Pag. 140.
tinellus, qui ſcripſerat anno 1655. in annotat. 6. ſuper Templo Sancti Nicolai affirmavit *nulla auctoritate confirmari poſſe Conſtantinum talia Epiſcopia extruxiſſe*, *verùm à Symmacho Summo Pontifice erecta*.

Utcumque hæc ſe habeant,quotquot poſteà in Ædibus Vaticanis Pontifices moram duxiſſe traduntur, non humiles in eo loco Sedes illos habuiſſe exiſtimandum eſt. Liberius memoratur non multò poſt Conſtantini deceſſum ad Divum Petrum ſæpè commoratus. Illi namque ex Urbe ſæpiùs ejecto, & ſæpiùs in Urbem revocato, Populos docenti perfugium in ſuburbanis Cœmeteriis extitiſſe traditur. Negandam autem aliquam Liberio Sedem haud opinor apud illam, quâm ſæpè frequentabat Baſilicam. A Liberio ad Symmachum uſque annos centenos, & ferè quinquagenos per Græciæ turbas, per Cæſarum, & Barbarorum libidinem agitati Pontifices, Domo pulſi vagi fuere. Quippè ubi Sacrorum labare majeſtas çæpit ſiſti difficillimè potuit. Liberio laboribus fracto, reliquiſque Pontificibus ſalute in ancipiti poſita, Principatus retinendi facultatem ereptam fuiſſe videri potuit, & mutuam in perniciem odio inteſtino ſævientes Romani, Barbaris irrumpentibus ultrò deſertos Imperii limites prodidere.

Nec à Liberio miſeranda Romanarum rerum ſeries ad Symmachum uſque proceſſit; claræ nimirum illæ, & apud mortalium deterrimos invidioſæ Ponti-

ficum opes nimis citò conciderant, Urbs demùm ipſa Regina Terrarum Gothis ab Imperatore *Zenone* ſponte permiſſa, Italiæque Regnum humi proſtratum jacebat. Hinc Italicarum rerum regimen Ravenna fuit, Theodoricus ipſe Victor infectus Arriana Labe, faſtuque barbarico tumens, inſultare victis, Divina omnia raptare, & Præſuli Symmacho vim inferre ſtudebat; ſic opibus imminutis ipſa quoque ſimùl eſt neglecta Pontificis reverentia, & proſtrata Majeſtas, donec Rege mitiore Vaticanum in ſeceſſum abderet ſeſe, quiete fruiturus. Itaque ſecuritatem nactus, & quietem, Baſilicæ labantis latera fulſit, magnis Ædibus utrinque conditis, quas ipſe, & Pontifices futuri incolerent. Anno enim 498. teſte Anaſtaſio, poſtquàm Atrium quadriporticum ornaſſet, eodem in loco *Epiſcopia dextrâ, lævâque fecit*, quo quidem nomine Pontificium Palatium indicatur, ſicuti etiam dicebatur Epiſcopium Lateranenſe Palatium apud Sanctum Joannem. Earum Ædium amplitudinem, & formam in tanta fugientis ævi diſtantia obliteratam ad nos vix nominis fama perduxit. Poſt Symmachum haud meliora tempora ad Leonem uſque III. Romam excepere. Trecentos integros annos laboravit hinc dominatione Gothorum, indè Prætorum præliis, & Civium potentiorum perfidia, Cæſarumque effrenato animo in Sacra, & in Pontifices ſævientium. Ferarum denique gentium Legiones à gelida Regione in Romanos Agros erumpentes Romanam Ditionem iterùm invaſere, & proſtravere quidquid præteritis cladibus ſuperfuerat, Conſtantis Cæſaris fraudibus ipſæ Divorum Ædes expilatæ, & quidquid in Urbe virium remanſerat, omninò conſumptum.

Neque tamen interea Pontificia dignitas ſordere permiſſa, quam ſtudia Populorum, claraque probitas Præſulum etiam in ſquallore venerabilem reddidere. Fuerunt enim ingentia donaria à Regibus multis ad pedes Summorum Sacerdotum demiſſa. Quò circa non adeò mirùm, ſi longas per ætates apud eorum temporum Scriptores magnum ſit de Vaticanis Ædibus ſilentium. Illud potiùs mirandum inter præcipites temporum converſiones Vaticàna Palatia Regiam ad magnificentiam ſurrexiſſe, ut illorum ambitu Reges, & Cæſares ad Petri Limina properantes exciperentur. Hinc Regem Carolum Gallorum Decus, ſolemnia Chriſti Reſurgentis in Auguſtiſſima Divi Petri Baſilica cum Hadriano celebraturum, primò excepere Vaticana Palatia, nec multò poſt ipſum Hadrianum eodem magno Hoſpite claruere. Tertius enim Leo, poſtquàm ad Aram Divi Petri Auguſtum Caroli Caput Cæſareo diademate redimivit, cum Vaticanis in Ædibus diutiùs commoratum quoddam Diploma vetuſtiſſimum Longobardorum characteribus exaratum, ſervatum in Archivo Baſilicæ conteſtatur. Et Vaticanis etiam in Ædibus diù ſolitos commorari Pontifices accepimus ab *Anaſtaſio* in Paſchali I. & Benedicto Canonico in Cæleſtino II. & Innocentio II. qui ad Aram Divi Petri Vigilias pernoctantes cum Populo ſolebant celebrare, æque Palatinis ex Ædibus ad Sacra ſolemni pompâ procedere, ſolemne inſuper epulum in Vaticanis Aulis præbere Proceribus, cum ibi degerent in magnis Sacrorum dierum celebritatibus, ut Leo IV. teſtatur.

Capſ.X. faſcic. XII.

A Leonis IV. Pontificatu ad Cœleſtini III. Regnum non leviores præteritis rerum converſiones Italiam univerſam, Pontificiamque ditionem vexavere. Magna Græcia, Latium, Roma ipſa à Saracenis ferro, flammiſque vaſtata, neque continuerunt ſe ab opibus auguſtæ Baſilicæ diripiendis. Alii deindè ſucceſſere hoſtes magis deteriores. Borealis Turbo Pontificum decus ferè omninò proſtravit; erexit tamen illud Magnus Otho. Tria inſuper damnata capita Pontificias Infulas aliquando corripuere, treſque ſimùl Antiſtites Chriſti tunicam lacerare ſunt auſi. Propitius interea Deus res humanas in Cœleſtini III. ſinu quieſcere juſſit, anno 1192. Hinc inter cæteras curas non poſtrema fuit inſtauratio Vaticani Palatii jàm propè diruti, cujus veſtigiis Innocentius III. hærens anno 1200. Vaticanas Ædes inſignibus Domiciliis auxit „ [Cum fecit fieri Domos iſtas de novo Cappellariam cameram, & Cappel„ lam Panettariam, Bucellariam, Coquinam, & Mareſcaltiam, Domos Cancella-

Platina in ejus vita.

„ cellarii, Camerarii, & Eleemoſynarii, Aulam autem confirmari præcepit, „ ac refici Logiam, totumque Palatium claudi muris, & ſupra Portas erigi „ Turres, & etiam Domum inter clauſuram Palatii, quàm ad habitationem „ Medici deputavit]. Verba hæc ſunt accepta ex ejus vita MS. in Archivo Apoſtolico Vaticano aſſervata. Quantum autem tunc eſſet Palatium Vaticanum indicio eſt, quòd Petrus II. Aragoniæ Rex cum ingenti comitatu veniens ad Urbem, ut per manus Innocentii III. Regni coronam acciperet, Pontificiis Ædibus in Vaticano exceptus eſt. Donatus pag. 361.

Cæterùm quæcumque ſuperfuerant ex magnis Ædibus Innocentianis, Nicolao V. Palatium exornante, concidere. Rotundam Turrim in crepidine montis, Templo ad Auſtrum imminentem, ex tot operibus Innocentii ſuperſtitem adhùc miramur, cum Pontificias Ædes non modò Porticibus, Aulis, Cubiculis, Areiſque ornaverit, ſed Mœnibus etiam, Turribuſque, & Propugnaculis ſepſerit, ac munierit. Joannem ſanè Armenorum Epiſcoporum Principem Innocentianis in Ædibus cum magno Præſulum, & Sacerdotum Cœtu anno 1216. Honorius III. perhumaniter excepit, quòd Armenis characteribus exarata, & in Bibliotheca Vaticana ſervata volumina confirmant, quibus titulus eſt *Polorchio* à fol.277. Arabico charactere. Nicolaum quoque III. Ædibus jàm ab illo excitatis delectatum ſatis, ſuperque probarunt Horti Fontibus irrigui, arborumque proceritate peramæni, Mœnia in Urbis ſpeciem circumducta, inſcriptique lapides, & paginarum documenta. De eo loquitur Martinus Cuſentinus. In Hortis autem hæc legebatur Inſcriptio parieti affixa:

✠
ANNO DOMINI M CC LVIII.
SANCTISSIMVS PATER DOMINVS NICOLAVS PAPA III.
FIERI FECIT PALATIA,
ET AVLAM MAIOREM, ET CAPPELLAM,
ET ALIAS DOMOS ANTIQVAS AMPLIFICAVIT.
PONTIFICATVS SVI ANNO II.
ET ANNO II. PONTIFICATVS SVI
FIERI FECIT CIRCVITVM MVRORVM
POMERII HVIVS.
FVIT AVTEM PRÆDICTVS SVMMVS PONTIFEX
NATIONE ROMANVS EX PATRE
DOMINI MATTHÆI RVBEI
DE DOMO VRSINORVM.

Frequentiùs deindè Pontifices Vaticanum incoluere. Nicolaum IV. Vaticanis in Ædibus commorari ſuetum illius arguunt litteræ ad Aragonem, Tutanamque Tartarorum Reges in Vaticano ſcriptæ apud Sanctum Petrum 4. nonas Aprilis. Paribus argumentis Bonifacium VIII. illas anno 1296. coluiſſe, conſtat præſertim ex ejus epiſtola 538. fol.150. Biblioth. Vatic. directa Rectori Archi-hoſpitalis Sancti Spiritus in Saxia de Urbe. Abſentibus verò Pontificibus mirùm in modum Vaticani lares fuerunt dilecti, maximaſque inter curas non poſtrema Vaticani reſtituendi cura ſemper apud illos fuit, ut Legatos ipſos Urbis Vicarios ei muneri deſtinaverint. Quòd ab Urbano V. præſtitum anno 1366. non ignoramus, ex Regeſt. fol.127. Urbani ſucceſſor Gregorius XI. cum ſuam Urbi dignitatem jàm reddidiſſet anno 1378. in avitis Vaticani laribus deceſſit. Comitia tùm primùm Vaticanis in Ædibus ad eligendum Pontificem indixere Patres, & celebrarunt. Urbanum VI. in Vaticano Sacello Sacra celebraſſe narrant Acta Cæremoniarum fol.59. nondùm aureo diademate ſolemni ritu coronatum; ſed ad illum uſque diem Ædes Lateranæ ſæpiùs Pontifices detinuerant. Interea temporum motus, & rerum, opes Romanas funditus everterunt, æquata ſolo Mœnia, & in Romæ veſtigio vix agnoſcebantur tantæ magnitudinis rudera, cum Bonifacium IX. ingens gloriæ cupido In Bibliot. Vatic.

 ſolli-

ſollicitabat, ut ad Divi Petri Sepulchrum perpetuam Sedem Succeſſoribus ſiſteret, cum præſertim Laterana Domus rueret Urbe jàm propè proſtrata. In Diario Ant. Petri ab an. 1402. ad 16. Quamobrem Æliam molem egregia munitione roboravit, tutamen propè Baſilicam Divi Petri incolentibus, & Vaticanas Ædes Pontificibus nobiliſſimas excitavit. Quod poſteà reliqui Pontifices conſilium ſequuti ſunt. Innocentius VII. vix umquàm à Vaticano abfuit. Illic, & Gregorius XII. perpetuò fuit, dùm præfuit. Alexander Vaticanos quidem lares in Pontificatu non vidit, cum Bononiam diſceſſiſſet, per Ferdinandum tamen Legatum Ludovico Siciliæ Regi Vaticanas Ædes exhibuit, ubi Regio cultu exceptus fuit, quem etiam Regem Joannes XXIII. celebri pompâ in idem Palatium induxit. Ea quoque tempeſtate Palatium cum Arce conjunxit, extructa perpetua Porticu, per quàm ad Arcem Pontifici cubiculum exeunti, quotieſcunque libuiſſet tutus, & ſecretus pateret acceſſus. Hæc narrat Hadrianus Petrus in ſuis Diariis his verbis [Decimaquinta Junii dictus Dominus Noſter Papa Joannes XXIII. „ fecit incipere murare, & fieri facere murum, & andaſineum de Palatio „ Apoſtolico uſque ad Caſtrum Sancti Angeli per multos Magiſtros. Item fuit „ inceptum Fundamentum inter Palatium Apoſtolicum, & Portam Viridariam. Et ut conſtrui poſſet, dirutæ fuerunt aliquæ Turres Urbis Leonianę, „ quę numero erant 44.

Martinum V. Baſilica, & Vaticana Palatia habuerunt munificentiſſimum. Eugenium verò Martini Succeſſorem ad firmanda eadem Palatia inopinata tecti ruina excitavit. Nicolaus etiam V. non pręſtantiore ſolùm ſtructura Palatinas Ædes reddidit auguſtiores domiciliis, ambulationibus, Sacellis geminis, laxiore ſinu conſtructis, ſed valido Turrium, & Mœnium molimine adverſus Bellorum tormenta firmare illas aggreſſus, tantùm opus haud perficere valuit, magni tamen conatus teſtis adhùc ſupereſt marmorea pars munimentorum, & rotunda Turris, Neroniana prata ingenti vertice deſpiciens, quæ adhùc extat ſub Palatio à Sixto V. excitato, de eo Pontifice loquens Fol.48. Maffęus Veggius, hæc habet [Nicolaus demùm V. nobiliore etiam, ac præ„ ſtantiore ſtructura, & cultu auxit, amplificavitque, additis etiam ad arcen„ dam vim ventorum vitreis ſpecularibus eximiè picturatis, quibus non tàm „ Palatium ipſum, quàm totam inſuper Baſilicam præclaro certè opere illu„ ſtravit]. Eadem etiam Pio II. mens fuit; nàm Palatini parietes erecti, cubiculaque plura titulos pręferunt Pii. Succeſſere Pauli II. Ædes ampliſſimæ ſuperioris ædificationis obliteraturæ ſplendorem, ni poſteriores illis obfuiſſent Porticus, & Ambulationes ingentibus pilis impoſitæ, magniſque ſubſtructionibus Baſilicæ adnixę, Turrita frons Palatii, ingens Ædium firmamentum in Regię majeſtatis ſplendorem educta. Architectum ejus fabricę Pag 259. fuiſſe Julianum de Majano affirmat Vaſarus.

Sed non minore amplitudine, ſumptuve reparator Urbis, & amplificator Sixtus IV. Ambulationes, & Porticus Urbem totam proſpicientes inſtituit, quæ terras humiles peroſæ Cælum petere viderentur. Sixto Vaticana Palatia debent Bibliothecam ſede nobiliore collocatam, Sacellum inter Orbis miracula numerandum, Aulas ampla laxitate capaces, ſedes certas aſſignatas Palatii Miniſtris, vagis anteà, Prætorianis extructa Domicilia, quorum excubiis tùm primùm Regia muniri cœpit Helvetiis à Sixto inductis, Portam ſervandam poſuit Innocentius VIII. Summis Pontificibus non impar; novas inſuper ad Baſilicam Ædes Pauli II. ſubſtructionibus impoſuit foro imminentes.

Ab Alexandro Borgia Porticum ſolidatam ætas mirabitur, qua Palatio Arx Ælia jungitur, Turrim admirando opere Palatino Theatro impoſitam, Cubiculis, & Aulis auro, & colorum varietate renidentibus auguſtum Pontificum Domicilium. Borgianis etiam ædificationibus triplex illa marmorea Porticus meritò nobis eſt adnumeranda, quæ excellenti artificio Innocentianas ad Ædes foro ſuperſtructa, viſa eſt uſque ad Pauli V. tempora, undè ſtatis ſolemnibus Plebi ad Urbem confluenti Pontifices ritu antiquo benedicerent. Hanc dejectam non ſine gravi Vaticanarum Ædium jactura deploramus.

Crevit ſub Julio II. ædificandi labor in duplici illa milliaria Porticu à Palatio ad Villam Innocentii deducta, firmiſſimis anteridibus fulta, quibus tecta ambulatio ſuper erecta videtur. Apſis quoque illa eſt ampliſſima in jugi celſitudine ad Cælum elata, ad quàm Porticus è Palatio pertingunt. Aſcenditur ex Hortis ad Villam per gradus cochleæ, miro, & novo Architecturæ experimento in Villæ faſtigium eductæ, ſuccedunt enim ità alter alteri Architecturæ ordines, falluntque adeò aſcendentis oculos, ut mutatam quidem ædificandi formam agnoſcat, ubi verò mutatur non præſentiat. Deſignaverat etiam Julius, fundaveratque Theatrum in Valle, Palatium, & Villam interjacente, Porticibus marmoratis incluſa, quod poſteà Pius erexit. Armamentarium prætereà in ambulatione inferiore conſtruxit ad Portam illam ruſtici operis, quæ Neronianos in Hortos ſpectat, par amplitudine reliquis Julii ædificationibus, & firmitate præſtans univerſis. Pulcherrimum etiam craterem, in Vaticanum è Thermis Titi à Julio perductum huic quoque eſt adnumerandus; Crater ex ſolido Ægyptio lapide incorrupto in latitudinem duorum & triginta palmorum circumducto adhùc ſpectatur, extenuata per laborem plurimum craſſitie, ut duos palmos nuſquàm excedat. Tantorum operum molitores fuere Julianus Giambertus, & Bramantes.

Julio Leonem decimum adnectit læta poſteritas. Triplices illæ Palatinæ Sixti Porticus eductæ Cælo, Cubicula Pontificum, Aulæ peramplæ plaſtici operis emblematibus, & ſpirantibus Raphaelis Urbinatis imaginibus ornatæ, ac diſtinctæ, Leonis X. teſtantur munificentiam. Clemens VII. cui non animus, nec bonarum artium amor, ac ſtudium, ſed fortuna magni Principis virtutes peroſa defecit, Porticibus, & Columnis (quas Julius III. ad Villam ſuburbanam poſteà tranſtulit) Palatinam Aream ornavit. Aulæ etiam, quibus Sacer Fratrum Senatus haberi conſuevit, Cubicula in Aulicorum miniſtrantium, & in uſus Procerum extructa, Clementis liberalitate Vaticanas Ædes auxere.

Nec Paulum III. Romanis Cæſaribus animi magnitudine parem, Aula Regia, fornice conſtructo, & operibus plaſtices, ac Architecturæ nitens, umquàm conticeſcet. Additum etiam à Paulo Scalarum decus Aulæ Regiæ, Sacellum ad Aulam ſtatutum Bonarotæ picturis celeberrimum, Atria, Porticus, Portæ, Aulę, Cubicula, univerſaque ferè Vaticani Palatii fundamenta repoſita, Juliana ambulatio ex ipſo Palatio ad Villam Innocentianam collapſa à Paulo reſtituta magni Principis munificentiam celebrabunt.

Julius III. quæcumque primò cogitaverat in ornamenta Innocentianæ Villæ conferre, ad ſuburbanum rus poſteà tranſtulit. Oſtium tamen elegans ad illam, atriumque interiùs, ubi marmorea Cleopatra in ſpecus reclinata quieſcit, picturæ, & plaſtici operis ſplendore decoravit. Cubicula non pauca inſtruxit, & auxit.

Paulus IV. ut erat animo excelſo fundamenta in Nemore jecit Villæ quidem anguſtioris, ſed pulcherrimæ. Pius autem IV. ædificandi cupidus Villam eamdem, & Hortos, Theatrumque à Julio II. deſignatum erexit, caveam auxit, & gradibus inſtruxit. Alteram perpetuam Porticum, Julianæ ſimilem, è regione Hortorum, & Nemoris ad Villam Innocentii perduxit, & extulit. Fontes prætereà, Turres, Aulas, Ambulationes, Porticus, & pleraque Palatii decora vel inſtituit, vel reſtituit, vel ornavit.

Gregorius XIII. pauperum, & artium parens Turrim ad Theatrum ſublimi culmine celebrem Ventorum flatus indicantem; undè illi nomen conſtituit, eoque à Pontificiis Cubiculis ambulationem tectam produxit fornicibus, auro, & colorum varietate diſtinctis, inſcriptis utrinque parieti Pontificiæ Ditionis Urbibus, & Agro. Domicilia quoque Aulas, & Porticus triplices in Meridiem ſurgentes, Leonis Porticibus conjunxit, indito Bononiæ titulo, quæ pari quoque auri, & colorum fulgore decoravit. Triplices reliquas Porticus, quibus magnæ Areæ Palatinæ Orientale ambitur latus Sixtus V. præclaris facinoribus immortalitatem nactus addidit ad Palatium, quòd à fundamentis excitavit, novum in Palatio Palatium, ex quo ſubjectæ Urbis

jucun-

jucundiſſimus eſt proſpectus, quod ab aliis Pontificibus deindè exornatum hodiè iidem incolunt. Idem Scalas fecit ab Ædibus Vaticanis in Templum Divi Petri, quibus clàm Populo deſcenderent Pontifices. Eaſdem Ædes Bibliotheca nobilitavit.

Gregorius XIV. perpetuam ſui memoriam relicturus brevi in Principatu Palatii decus amplificare contendit, dùm ſuperiores Gregorii XIII. Aulas, & Cubicula picturæ, & auri decore augebat, Borgiæ verò ædificationes Cubiculorum numero amplificabat.

Clemens inſuper VIII. ornari etiam multa potuiſſe docuit, dùm in Sixti Palatio Clementinam Aulam in Regium decus excoluit, præſtanti picturę artificio, & pretioſis marmorum cruſtis, dùm Ambulationes, & Aulas vetuſtis in Ædibus excitavit, vel reſtituit.

Paulus V. ędificationum varietate ędificandi ſtudium nullis terminis circumſcribi poſſe declaravit. Gemina Palatia veteri Palatio circumpoſuit, alterum ad Borgię Turrim, qua Pontificio ex intimo Cubiculo facilis deſcenſus in imos Hortos patet; ea montis regione Palatinas Ædes anteà patentes Porta firmiſſimis antheridibus, valviſque munita clauſit, Hortoſque ipſos, tùm primùm lateritio pariete tribus Portis interjectis ſepſit, viamque latiſſimam ad Aream uſque Vaticanę Typographię ſtravit, fornice triumphali poſito in Areę limine. Alterum verò Palatium Paulus extruxit in ſolo Innocentiani diruti. Portam etiam marmoream compoſito Architecturæ opere in Solem Orientem ad forum erexit, ut ſupra indicavimus, quæ Columnis Ægyptiis ſignis Angelorum è pario marmore coloſſeis opere teſſellato, excelſa Turri, ęnea Mole horarum indice, ęre Campano horaria ſpatia multiplici ſonitu diſtinguente, ęneis duplicibus valvis, propugnaculis bellico tormentorum apparatu, Prętorianorum Armamentario, & Excubiis, Forum ampliſſimum ingreſſuros procul alliciebat, terrebatque. Veſtibulum interiùs addidit, & Aream cum gemina Porticu foribus validiſſimis ſolidatam. Palatinum quoque Armamentarium, omni bellica ſupellectili, & armorum copia inſtruxit, ingens ſubſidium ad improviſa pericula. Horrea Palatina multiplici Annona replevit, Equilia, Stabulaſque amplificata, aquationi abundè proviſum, quando per aereos tramites inductis aquarum fluminibus, opere, ſumptuque vix ęſtimabili Leonianam Urbem aquarum inopia ſiti confectam ſaluberrimo rore rigavit, & largo undarum imbre perfudit. Teſtis eſt in Area illa magna Vaticani Palatii Fons in rorem ſpumantem liqueſcens, & in lacum pręcipiti flexu ſeſe mergens; ſub ipſa quoque Petri Navicula Jotti celeberrimi Pictoris teſſellato labore ficta, vis aquarum ingens marmoreum in labrum emiſſa ſitientibus advenis ſalubres latices juxtà Templi gradus de more antiquo poſita. Accedit Fons iiſdem ductibus, nobilique ornatu in Aream Prætorianorum non exiguam aquæ vim emittens, ſublimis quoque Fons ad imos Hortos, ubi Portam alterius Palatii poſt ipſum Templum à Paulo erectam, docuimus, ex quo in Palatina Domicilia innumeri Fontes derivantur ingenti labro, undarum copia, & molis magnificentia, pulchritudineque ſpectandi. Excelſa quoque Porticus, è regione Hortorum apud Apſidem Bramantis ad Innocentianam Villam erecta, dorſo Fontem ſuſtinet, quem è profundis terræ viſceribus emergens in excelſam altitudinem exilit. Craterem, quem ex Thermis Titi eductum à Julio II. memoravimus, obruerant rudera, memoriamque omnem pulcherrimi operis perdidiſſemus, niſi cæmentarii ſenis indicium Principem excitaſſet, ut Aream Theatri admirabundo ſpectaculo exornaret, ut ex inſcriptionibus ſequentibus:

PAV-

PAVLVS V. PONT. MAX.
PALATII VATICANI
MVLTIS IN LOCIS INSTAVRATI,
ATQVE AMPLIFICATI SPLENDOREM,
HORTORVM ADIACENTIVM
AMOENITATEM PERENNI
SALVBRIS AQVÆ COPIA
DE SVO NOMINE NVNCVPATÆ
REVOCAVIT,
AVXIT ANNO DOMINI M DC XIV.
PONTIF. VIII.

PAVLVS V. PONT. MAX.
AD AVGENDVM PALATII PROSPECTVM,
ET HORTORVM DECOREM
FIERI IVSSIT
PONTIF. ANNO IV.

CRATEREM LOCO DEIECTVM,
QVO IVLIVS II. ERVTVM
E RVINIS THERMARVM
TITI VESPASIANI CONSTITVERAT:
RENOVATA, EXORNATAQVE
BASI RESTITVIT
ANNO V.

PAVLVS V. PONT. MAX.
CRATEREM ANNIS AMPLIVS XL.
TERRA OBRVTVM
AD HVIVS AMPLISSIMI THEATRI
VETVS ORNAMENTVM EFFODIENDVM,
ERIGENDVMQVE MANDAVIT
PONTIF. ANNO V.

Urbanus VIII. qui Palatium incoluit, multa ad commoditatem Pontificum, & Aulicorum utilitatem compoſuit, propè Aulam Clementinam. Ambulationem Gregorii XIII. Camera fatiſcente tutò munivit: ſublapſæ identidem parietum loricę, quibus coſmographicas per tabulas Italia eleganter exprimitur, priſtinum pigmentorum ſplendorem induxit. In ea hæc extat inſcriptio:

VBANVS VIII. PONT. MAX.
AMBVLATIONIS GREGORIANÆ
FVNDAMENTVM AB AQVÆ SVBLABENTIS
NOVA PARIETES,
ET FORNICEM AB IMBRIVM,
ET TEMPORIS INIVRIA
VINDICAVIT.

PICTVRAS IN DIES PENE OBSOLESCENTES
INSTAVRAVIT.
VNIVERSVM OPVS SACRATVM,
TECTVMQVE PRISTINO DECORI
RESTITVIT
ANNO DOMINI M DC XXXI.
PONTIF. VERO VIII.

In Xiſto autem legitur:

VRBANVS VIII PONT. MAX.
DATARIAM EX INNOCENTII VIII. PALATIO
A PAVLO V. ALIO TRANSLATAM,
INDE HOC IN LOCO CONSTITVIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

Et in Ambulacro:

FORNICES, ET PARIETES
HVIVS AMBVLATIONIS,
IMBRIVM PENETRABILI MADORE LABEFACTATOS,
ET VETVSTATE DEFORMES,
MAGNAQVE EX PARTE RVDES
RESTITVIT,
ET PERFECIT,
AMBVLATIONEMQVE VNIVERSAM DESVPER,
QVA TEGVLIS, ET IMBRICIBVS,
QVA LATERITIO HYPATRO AD ARCENDAS
IN POSTERVM TEMPORIS INIVRIAS
MVNIVIT,
ET AD HANC FORMAM REDEGIT
ANNO DOMINI MDCXXXIII.
PONTIF. X.

Ad Januam Aulæ, Rotæ Judicibus in Vaticano præſcriptam Urbani opus aliud declarat ſequens Inſcriptio:

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
ROTÆ TRIBVNAL
SVIS PRISCIS SEDIBVS
OB INNOCENTIANAS ÆDES
SOLO ÆQVATAS
ORBATVM CERTO DOMICILIO
RESTITVIT
ANNO SALVTIS MDCXXVIII.
PONTIF. V.

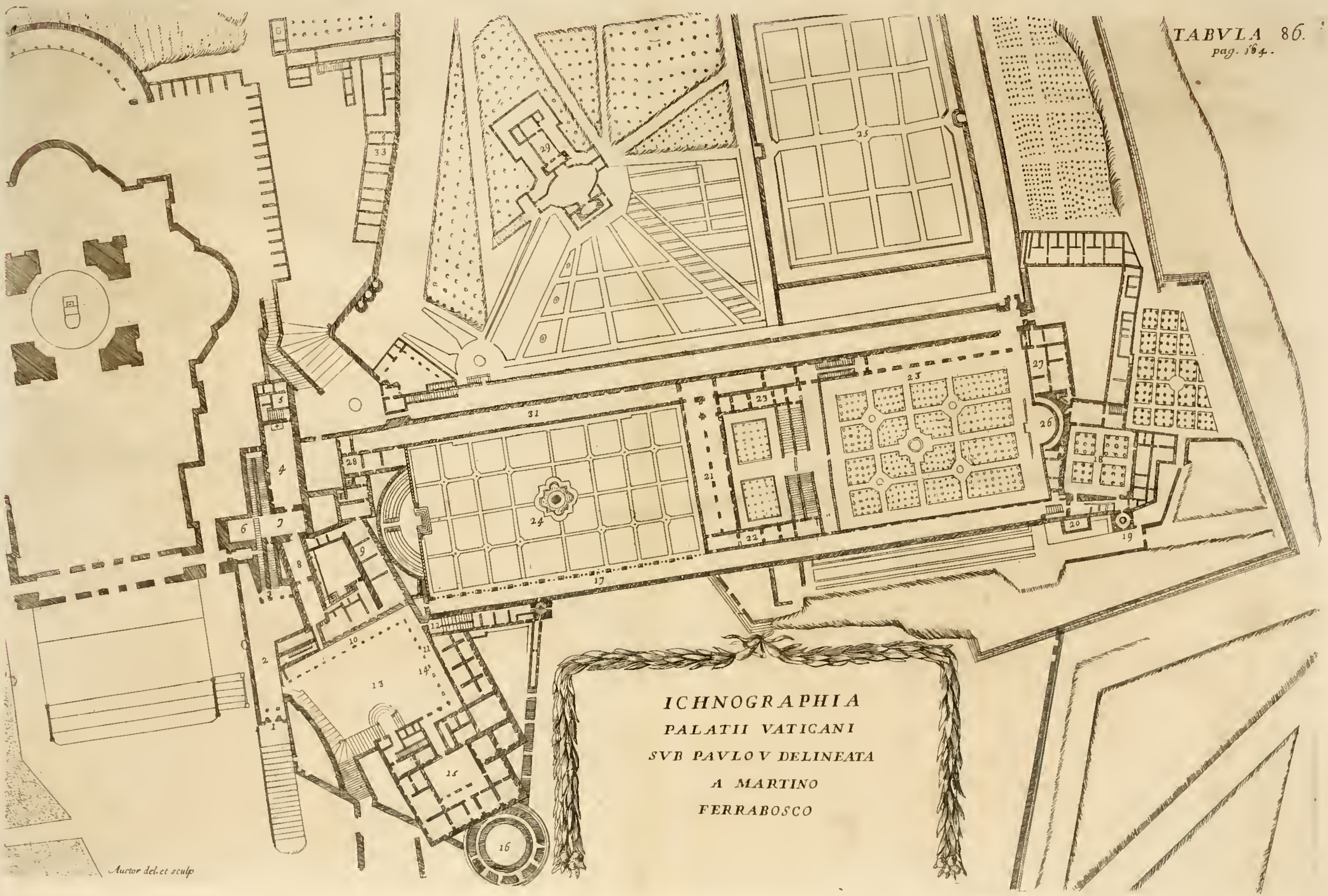
Sermoni ſilentium finem imponat, cum vel unum hoc opus egregiè probaverit, non tantùm Summorum Pontificum munificentiam, ſed ſuperata etiam fuiſſe vota Mortalium, cum nihil admirabiliùs in Orbe, nec plura ſint in uno Palatia, ſed plura Oppida in uno Vaticano Palatio concluſa. Numerat enim illud duodecim ampliſſimas Aulas. Duo maxima Sacella, ad ſacras Pontificum Functiones, octo alia minora. Scalas nobiliores viginti. Atria ultrà decem. Officinas quamplurimas. Cubicula pro omnibus Palatinis Adminiſtris, alia denique pro ipſo Pontifice pluſquàm mille, præter inferiora Domicilia Famulorum, ſubterraneaſque Cellas, variis uſibus deſtinatas, quæ Cubicula ſi unam ſummam redigantur numerum excedunt tredecim millium. Circa quæ aliqua ſcitu digna adhùc remanent indicanda, quamobrem Tabulam Ichnographicam 86. adeamus, in qua appicti numeri ad brevem enarrationem viam aperient.
Fig. 86.

CAPUT



Auctor del. et sculp.

TABVLA 86.
pag. 164.



In tertio Cubiculo Parnaſſi Montem, & Gymnaſium Athenienſe idem Raphael, qui etiam in tertio Cubiculo mira arte expreſſit Civitatem Leoninam incendio conſumptam.

Ejuſdem Cubiculi Fornicem coloribus decoravit Petrus Peruſinus.

10. Porticus delineata à Raphaele Urbinate ſub Leone X. Illius fornices variis picturis exornarunt cum ipſomet Raphaele multi Pictores præclari, qui ea ætate, quam auream vocavit Vaſarus, floruerunt, quos inter Joannes Franciſcus, vulgo *il Fattore*, illius diſcipulus, Julius quoque Romanus, Marcus Faventinus, qui Volucres, animalia, cæteraſque icunculas expreſſit, quales viderat in ruderibus Palatii Titi Imperatoris propè Templum Divi Petri ad Vincula detecti. Pag. 202.

Joannes Utinenſis depinxit Vites, & Uvas in fornice.

In ſecunda contignatione Raphael è Burgo Diluvium Univerſale, & Hebrços Vitulum adorantes.

Perinus Vago Joſue Soli imperantem, ac Berſabeam.

Polydorus à Caravaggio Eliæ Currum.

Julius Romanus Aquam è ſaxo emanantem ob mandatum Moyſis, & Salomonem Fœminarum litem dirimentem.

Peregrinus Mutinenſis Chriſtum in Jordane.

Alias Icones Gaudentius Mediolanenſis, quæ omnia ſuo pennicillo Raphael Sanctius abſolvit.

Pavimentum autem laterculis compoſuit Lucas Nebbia, qui in Cubiculis proximis etiam expreſſit Pontificis inſignia.

Eaſdem Porticus varia ſubſtructione munivit Antonius à Sancto Gallo dictus. Vaſar. pag. 319.

11. Porticibus à Leone X. excitatis, aliàs conjunxit Gregorius XIII. cum variis Cubiculis, quibus Bononiæ nomen indiderunt.

Ibi Fornices Vitibus exornavit Cæſar Pedemontanus.

Aliis picturis Fridericus Zuccarus, & Octavianus Maſcarinus.

In Cubiculis verò eleganti pennicillo Jacobus Sementa efformavit ſacram hiſtoriam Filium Viduæ referentem; Redemptorem in Navicula, & Apoſtolos Retim in Mare projicientes.

Raphaellinus verò Regienſis depinxit Chriſtum Hieroſolymam ſolemni cum pompa ingredientem; & Divam Mariam Magdalenam ad pedes ejuſdem genuflexam; ipſumque Chriſtum Apoſtolorum pedes abluentem.

Contignationem verò ejuſdem Porticus ſuperiorem picturis exornarunt Nicolaus è Pomerania, Joannes Baptiſta Picænus, Paris Romanus, Joſeph Cæſar Arpinas, Antonius Tempeſta, & Matthæus Brilli Flander.

In eadem contignatione Pius IV. fornicem exornari juſſit à Nicolao è Pomerania, & Antonio Vareſio, qui Tabulas Geographicas expreſſit.

12. Scalæ à Bramante delineatæ, à Joanne Veronenſe Monacho Olivetano poſt illius mortem perfectæ. Ut eas in linea recta diſponeret ſub Paulo III. Sacellum Sanctiſſimi Sacramenti deſtruxit, quòd ſuo pennicillo decoraverat Frater Joannes Feſulanus.

Marmoratum opus Joannes Utinenſis compoſuit.

Icones verò expreſſerunt Julius Romanus, Joannes Franciſcus Bononienſis, Perinus Vago, Peregrinus Mutinenſis, Vincentius è Sancto Geminiano, & Polydorus Caravaggius.

Antonius autem à Sancto Gallo Scalas addidit, quæ Regia ab Aula ad Baſilicam præbebant deſcenſum ſub Clemente VII.

Alias etiam Scalas, quæ in eandem Baſilicam progrediuntur Sixtus V. extrui fecit, & Lactantius Bononienſis coloribus ornavit. Vaſar. pag. 325.

Ad diverſas contignationes Palatii aliæ Scalæ aſcenſum præbent, in quibus varii picturas ſuas addidere,

Donatus è Formello expreſſit Chriſtum pedes Diſcipulorum abluentem in extremitate Scalarum, per quas ad Aulam Regiam aſcendunt.

In illis verò, per quas itur ad Porticum Leonis X. Divinum Redemptorem,

qui Petro imponit, ut Cæſari tributum ſolvat nummo ex ore Piſcis ablato.

In Scalis ad Palatium antiquum ducentibus Divum Petrum ſupra Mare ambulantem, & Socrum ejuſdem à morbo liberatam; in aliis Petrum, & Andream in Navicula laborantes.

Balleonus pag.16. 13. Atrium, ex quo ad Sixti V. Palatium aſcenditur, in eo percommodum Scalarum aſcenſum ſtatuit cum Paraſtatis hinc indè diſpoſitis Pius V.

14. In eodem Atrio ſub Porticibus à Gregorio XIII. extructis Fontem collocavit Innocentius X. de quo alibi mentionem fecimus.

15. Palatium, quòd Sixtus V. excitari juſſit à Dominico Fontana, multis Cubiculis diſtinctum, in quibus Summi Pontifices commorari ſolent cùm Vaticanas Ædes incolunt.

In eo eſt Aula, quàm Clementinam dicunt à Clemente VIII.

Balleonus pag.132. In illa Joannes Albertus ex Urbe Sancti Sepulchri diverſas Ædes delineavit, Campos, Montes, & Nemora Paulus Brillus.

Hiſtorias Antonius Urbinas; & Figuras quamplurimas Cherubinus Albertus.

Et in proximis Cubiculis Balthaſſar Bononienſis, Eques Gaſpar Celius, Paſchalis Catus, Antonius Surdus, aliique depinxerunt.

16. Propugnaculum rotundum ab Antonio Roſelino Architecto extructum ſub Nicolao V.

Ut illud excitaret partem evertit Palatii Innocentii III. quòd Arnulphus Lapus Florentinus delineaverat.

17. Ambulacrum à Julio II. opera Bramantis extructum anno 1403. ut Innocentianas Ædes in Hortis extructas Vaticano Palatio conjungeret.

Illud bina contignatione diviſit, quarum prima Doricis regulis efformatur, ſecunda verò Jonicis.

His impoſuiſſet Hypethrum quadringentos paſſus ſua longitudine æquans ea in parte, quâ Roma proſpicitur, ſed mortuo Pontifice magnificum opus non abſolvit, ſicuti in oppoſita parte Nemori, & colli proxima, fundamenta tantùm jecerat, ſupra quæ tempore Pii IV. æqualia Ambulacra extruxerunt.

Tale Ambulacrum cum infirmo fundamento Bramans impoſuiſſet, Clementis VII. tempore ingentem ruinam paſſum Paulus III. reparavit.

Vaſar. pag. 145. In ſummitate ejuſdem propè Palatium ſub Julio II. Aviarium efformarunt, in quo Balthaſſar Perutius umbris expreſſit opera, quæ ſingulis anni menſibus præcipuè in campis fiunt.

18. Atrium Pii IV. juſſu Statuis antiquis exornatum Lacoontis, Apollinis, & Veneris; quibus ſub Leone X. alia addiderunt Signa, videlicèt Tyberis, Nili, & Cleopatræ, cætera autem vivente Clemente VIII. addita ſunt.

In Palatio ab eodem Pio IV. ibi ędificato Fridericus Zuccarus Zonam in Aula depinxit, Pharaonis inſuper, & Moyſis Icones.

Fridericus Baroccius Moyſem Virgàm in Serpentem commutantem.

Cæteras picturas Nicolaus à Pomerancio, & Joannes de Vecchis perfecerunt.

19. Scalæ à Bramante ædificatæ triplici, & vario ordine Architecturæ.

20. Fons ruſtico, ſed eleganti ornamento decoratus, ingentem aquarum vim emanans.

21. Bibliotheca à Sixto V. erecta in loco, ubi erant Scalæ Atrii.

...ar. pag. Ejus parietes, & fornicem idem Pontifex juſſit exornari egregiis picturis, quas certatim perfecere Eques Carolus Guidottus, Joannes Baptiſta à Puteo, Arrigus Flander, Cæſar Nebbia, Antonius Scalvatus Bononienſis, Auancinus Typhernas, Jacobus Stella, Horatius Gentileſcus, Paris Nogarus, Eques Ventura Salimbenus, aliique permulti, inter quos

pag.

Hiero-

Hieronymus Nannus Romanus, vulgo appellatus *Il poco, e buono*. Vaſar. pag. 386.

22. Cubicula Bibliothecæ proxima pro Cuſtodibus, Bibliothecariis, & Scriptoribus.

23. Bibliothecæ Archivum Pontificium ſecretum addidit Paulus V.

24. Fons in magno Atrio collocatus, cujus Crater (ut refert Grimal-
„ dus) Pii IV. tempore ſepultus in quodam angulo ſub Bibliotheca Sixti
„ V. quorumdam ſenum relatu aliqua cum difficultate fuit repertus, & prio-
„ ri loco reſtitutus, in cujus medio ſcatet altiſſimus Fons admirabilis ſupra
„ baſim Tiburtinam, habentem intrà Draconem cum Stemmatibus Sanctiſ-
„ ſimi Domini Noſtri Pauli V.
„ Crater iſte oſtendit quanta fuerit potentia,& faſtus Romanorum. Vaſa
„ hæc marmorea in Urbem in uſum Thermarum ducentium. Circuitus Cra-
„ teris eſt palmorum Romanorum centum & quinque.

In ipſo circulo ſcripta hæc verba leguntur:

IVLIVS II. PONT. MAX.
LABRVM
LATITVD. PEDVM XXIII.
S. AB TITI VESPASIANI THERMIS
IN CARINIS TEMPORVM INIVRIA
CONFRACTVM
IN VATICANOS HORTOS ADVEXIT,
PRIMAMQVE IN FORMAM RESTITVIT,
ORNAVITQVE,
ANNO SAL. MDIV.
PONTIF. SVI ANNO I.

25. Horti Pontificii, vulgo *Belvedere*, in quibus Antonius Pullarius Palatium Innocentii VIII. delineavit.

Ibi cum depingeret Mantenga Mantuanus, ex inſignioribus illius temporis Pictor, & Pontifex nihil illi daret Bello divexatus, quòd adverſus Turcas parabat, ingreſſus Cubiculum depictum, videnſque Simulacrum velamine contectum, interrogavit: Quid eſſet, quod ſub eo lateret? Simulacrum Prudentiæ reſpondit Mantenga, remoto velamine; cui Pontifex ſubjunxit: Fac alterum Simulacrum juxtà illud, quod Patientiam referat. Abſoluta deindè pictura liberalibus, & magnificis donis ipſum Mantengam proſequutus eſt, qui hilaris, & plenè ſatisfactus Mantuam rediit. Vaſar. pag. 379. Oldoin. ap an. 1484.

In illis etiam Jacobus Melighinus Architectus Ferrarienſis ſub Paulo III. multa ædificavit, uſus opera Jacobi Barotii. Vaſar. par. 3 pag. 120.

26. Apſis magna, & excelſa, ſupra quàm Hypetrum columnis exornatum.

27. Palatium, quòd Paulus IV. ædificari juſſit, dirigente Pirrho Ligorio.

28. Palatium à Pio V. exſtructum.

29. Palatium in Nemore excitatum, & Fontibus exornatum à Pirrho Ligorio juſſu Pii IV.

Sanctus Titus Fornicem Scalarum ſuo pennicillo exornavit, expreſſitque Beatiſſimam Virginem in Cælum Aſſumptam in Cubiculo ejuſdem Palatii. Vaſar. pag 185.

Et in Aula Nicolaus Pomerancius varias hiſtorias efformavit. Alias Thaddæus Zuccarus.

31. Ambulacrum ſupra Porticum extructum à Gregorio XIII. in cujus parietibus ornamenta diſpoſuit Mutianus Pictor. Balleonus pag. 188.

Multa coloribus expreſſit Jacobus Sementa, & Chriſtophorus Roncallus. Geographicas verò Tabulas Ignatius Dantes è Dominicanorum Familia primùm, deindè Alatrenſis Paſtor delineavit.

Urba-

Urbanus autem VIII. eamdem Ambulationem, Fornice fatiſcente, tutò munivit, & Parietum loricis ſublapſis, in quibus Italia eleganter exprimitur, priſtinum pigmentorum ſplendorem reſtituit.

32. Sub Bibliotheca, Horrea diſpoſuit Paulus V.

Et Armamentarium, quòd deindè Urbanus VIII. cæteriſque Pontifices ditarunt diverſo Armorum genere, quibus ſexaginta ferè Hominum millia muniri poſſunt contra Romanæ Eccleſiæ Hoſtes, ſi fortè in illos decertandum eſſet.

33. Propè Ædes à Paulo V. fundatas Furni ſunt, in quibus Panis decoquitur pro Pontificia Familia, Militibuſque, quos ad Romanæ Urbis tutelam Pontifices alunt.

Eodem in loco Alexander VII. Officinam Monetarum collocavit, in qua decidentium aquarum vi miro artificio, brevique temporis ſpatio plura Monetarum genera perficiuntur. Sed de illa uberiùs dicendi genus erit in Numiſmatum Pontificiorum tractatione.

Atque hæc in honorem Beati PETRI Principis Apoſtolorum cùm de Baſilica, tùm de Palatio Vaticano dixiſſe ſufficiat, quæ ex pluribus monumentis colligere licuit, ut aliquot Pontificum Numiſmata explicarem. Quòd ſi tantę dignitatis argumento non reſpondere, erudito Lectori videantur; notitiarum inopię precor ut tribuat, & Scriptoris exilitatem excuſet.

F I N I S.

BREVE RELAZIONE

Del Sito, qualità, e forma antica della Confeſſione Sacratiſſima di S. Pietro, dove ſi raccontano ancora molti ornamenti fatti in quella in varii tempi da diverſi Sommi Ponteſici.

DI MICHELE LONIGO DA ESTE.

Alla Santità di Noſtro Signore

PAPA URBANO VIII.

BEATISSIMO PADRE.

AFFERMANO quasi tutti i più sinceri Scrittori dell'Ecclesiaſtiche Iſtorie, e [illegible] in specie [illegible] quasi con maggiore diligenza hanno deſcritte le coſe memorabili della Baſilica Vaticana, che Pietro Vicario di Chriſto, e Prencipe degli Apoſtoli l'Anno ſettanteſimo nono dalla Natività del Signore, decimo terzo dell'Imperio di Nerone, essendo Consoli Capitone, e Rufo, morisse in Roma Crocifisso con li piedi all'insù nell [illegible] del Gianicolo; e che dopo morto il Corpo ſuo levato di Croce, e secondo la consuetudine di quei tempi con pretioſiſſimi unguenti curato, & unto, [illegible] Aurelia (ò nella Trionſale come altri vogliono, & a me più piace) vicino al Palazzo Neroniano, e al Tempio di Apolline [illegible] del medeſimo Gianicolo sepellito. Ma perchè non è alcuno che racconti [illegible] in che maniera ſe il sotterarono, cioè se con le [illegible] ſemplice foſſe ricoperto quel Corpo, ò pur poſto prima in qualche Caſſa di legno, di marmo, ò d'altro, e così poi ſotterrato; ſono sempre ſtato di queſta ferma opinione, che [illegible] quel Corpo Santiſſimo dalla Croce, e poſto in qualche Caſſa di ſaldiſſimo legno foſſe per qualche giorno [illegible] Fedeli tenuto naſcoſto per paura degl'Inimici, & [illegible] mentre fingendo far altro, che sapriuſſero una qualche Tomba piccola [illegible], nella quale poi ſecretamente, e di notte come [illegible] potea meglio lo racchiudeſſero.

Dicono [illegible] ancora che circa trent'anni dopo da Anacleto Pontefice foſſe assai abbellito, & ornato queſto Sepolcro del Prencipe degli Apoſtoli, se [illegible] qui ancora non dicono in che maniera ne che sorte d'ornamenti foſſero questi; onde alcuni hanno creduto, che fossero qualche coſa notabile, e di momento, poichè Gaio antico [illegible], che viſſe a' tempi del predetto Anacleto, e vedute la qualità di quelli ornamenti, come racconta Euſebio nel libro I cap. 2., chiamava Trofei li Sepolcri de' santi Apostoli, con dicendo: *Ego Trophea Apoſtolorum perſpicuè poſſum oſtendere; Nam ſi habet in [illegible] profuiſſet, vel in Viam, quæ Oſtienſis dicitur conferre, Trophea [illegible] hanc Eccleſiam ſuo ſanguine, & virtute ſtabilierunt inveniet.* [illegible] certo eſſer coſa ordinaria, [illegible] ſemplici que' Sepolchri, che [illegible] titolo di Trophei ſi trovano nominati. Il che ſtimo Io [illegible] non tanto per honorar quel Corpo Santiſſimo, quanto per [illegible], che in proceſſo di tempo non ſi perdeſſe la memoria del luogo, nel quale era ſtato depoſto: Il che nelle perſecutioni ſarebbe facilmente avvenuto [illegible] da principio non vi ſi foſſero poſti tali ſegni, che a' Poſteri per ſempre l'haveſſero

…ſtrato. E perche già li Pontefici Lino, & C… eſſi ancora ſtati li ap… ſepolti, parendo il luogo molto commodo, & opportuno, ordinò il medeſimo Anacleto, che per l'avvenire ivi ſi doveſſero tutti li Corpi de Sommi Pontefici ſeppellire; & così poi furnovi poſti Evariſto Seſto, Telesforo, Iginio, Pio, & Eleuterio: non ſi sa però precisamente, ſe dentro la Tomba stess…, nella quale era già ſtato ſepolto S. Pietro, ſe ben molti credano, che non dentro ma … intorno dalla parte di ſuora per riverenza del Principe degl'Apoſtoli foſſero ſotterrati.

Raccontano poi che queſto Corpo Sacratiſſimo di S. Pietro inſieme con quello di S. Pavolo per alcuni anni giaceſſero nelle Catacombe della Via Appia, portati là da Fedeli; non già come vogliono alcuni, per ſottrarli dal pericolo, che incorrer potevano nella diſtrutione de ſepolchri Vaticani, ordinata dall'Imperatore Eliogabalo, acciò ivi più commodamente agitar ſi poteſſero le quadrighe (perche altrimente non ſarebbe ſtato neceſſario per tal effetto rimuover dal ſuo luogo il Corpo di San Paolo ſepolto nella Via Oſtienſe lontano da tal pericolo) ma perche per cauſa delle perſecutioni non potevano più li Fedeli come erano ſoliti viſitar ne luoghi ſuoi proprii quei Santiſſimi Corpi ſenza pericolo della Vita; dubitando che in proceſſo di tempo non rimaneſſero negletti, e ſenza la debita veneratione, ò foſſe temendo ancora, che un giorno da Pagani diſſotterrati, & abbruciati non foſſero, e le ceneri sparſe al vento, così li traſſero ſegretamente nel Cimiterio di Caliſto, luogo sotterraneo, e naſcoſto, nel quale durando le perſecutioni, alle orationi pubbliche, & all'eſercitio de Santiſſimi Sacramenti li Fedeli in certi giorni ſolevano congregarſi. Non iſtettero molto tempo però quei preciſſimi teſori in la luogo naſcoſti; perchè circa gl'anni di Chriſto CCLIV, ſendo forſe ceſſata in parte la perſecutione, e non potendo più li Fedeli, ſcoperti da' nemici, nelle Catacombe ſicuramente congregarſi, furono da San Cornelio Papa ai luoghi di prima riportati, & il Corpo di San Pietro in ſpecie fu riposto in Vaticano fra quei Santi Pontefici nominati di ſopra, i Corpi de quali non erano ſtati in conto alcuno moſſi ne tocchi allora, che alle Catacombe fu il corpo del Principe degl'Apoſtoli transportato.

Soggiongono ancora, che per iſpatio d'altri anni LXX, in circa giaceſſe in Vaticano pacificamente questo Corpo Sacratissimo di San Pietro honorato, e riverito ſecretamente da Fedeli, che da diverſe parti vi concorrevano in quel meglior modo, che ſi poteva, conſiderata la molta qualità de quei tempi, e le perſecutioni grandi che ſi facevano a' Chriſtiani. Ma finalmente, quando a Dio piacque eſſendo il Pontefice San Silvestro, e nei ſuoi tempi Conſtantino Imperatore convertito alla Fede, ceſſati già li pericoli, e le paure dicono che quell'Imperatore fabricaſſe un grandiſſimo, e ſontuoſiſſimo Tempio in Vaticano in honore di San Pietro, buona parte del quale è ſtata a giorni noſtri per fabricare il nuovo Tempio belliſſimo diſtrutta. Hor qui nella parte più degna, e più nobile di quel Tempio ripoſe San Silvestro quel preciosiſſimo Corpo, in quel luogo medesimo nel quale dopo la Crocifiſſione, e morte era ſtato la prima volta sepolto, il qual luogo poi dal detto Silveſtro egregiamente ornato, e da altri Pontefici con opere varie, e richiſſime abbellito, ſi nominò comunemente la Confeſſione di San Pietro, che tanto viene a dire, quanto: Luogo nel quale giace San Pietro Apoſtolo, il quale ſù Crocifiſſo, e morto per la confessione della Fede di Chriſto.

Queste e molt'altre coſe ſimili raccontano quei ſcrittori intorno la Crocifiſſione, morte, e ſepoltura del Principe degl'Apoſtoli, non v'è però alcuno di eſſi che dichi preciſemente qual forma haveſſe ne tempi antichi quel luogo, in che fù ſepolto quel Corpo Santiſſimo, il quale come dicessimo ſi nominò poi la Confeſſione di San Pietro, che certo ſarebbe ſtata coſa belliſſima da ſaperſi, e però immaginandomi di poter un tempo iſtesso e ſervire alla Santità Voſtra, e ſodisfare inſieme alli Studioſi dell'Eccleſiaſtiche Iſtorie; tutto che non vi ſii Scrittore alcuno, che interamente queſta Confeſſione deſcriva, hò deliberato di qui rappreſentarglicla brevemente; nel che fare per

maggior

maggior facilità, e chiarezza terrò tal ordine: Andrò raccogliendo prima alcune membra, ò parti della detta Confeſſione, che appreſſo varii Scrittori ſi ritrouano ſparſe, e di eſſe tutte poſtele inſieme formarò un Corpo intiero, un modello, in che mirando ſi vedrà facilmente, qual foſſe già queſta Confeſſione, e fatto queſto, moſtrarò poi alla Santità Vovra i luoghi tutti, onde haurò preſe le parti di queſto corpo, acciò ſopra quanto haurò detto in queſto propoſito non poſſa mai ella, ne altri in coſa alcuna, ancorche minima dubitare:

Quale foſſe anticamente la Confeſſione Santiſſima di S. Pietro.

DIco dunque per dar principio, che la Confeſſione Santiſſima di S. Pietro era anticamente una Camera ſotterranea, poſta nel mezzo della nave tranſverſa della Baſilica Vaticana ſotto l'Altar Maggiore: nella quale per gradi ſi diſcendeva. Haveva ſerrature, Cancelli, e porte che ſi aprivano per entrarvi, nelli angoli della parte di dentro vi erano quattro colonne, le quali ſoſtentavano la belliſſima, e ricchiſſima volta di queſta Camera. V' era nel mezzo un'Altare, & nella fronte di quello una picciola fineſtrella, che ſi nominava la Confeſſione dell'Altare, la quale riſpondeva dentro l'Altare iſteſſo ſopra un certo forame fatto nel pavimeuto, che riſguardava in un'altra Camera più profonda, entro la quale in una Caſſa d'argento rinchiuſa in una maggior Caſſa di bronzo, che da niuna parte ſi può aprire, riposa il Principe degl'Apoſtoli. Dalla parte di fuori veramente haveva queſta Confeſſione dodici Colonne di belliſſimo marmo, le quali chiudevano il veſtibulo congiunta l'una all'altra, le ſei più lontane con una cortina de roſſi marmi, che prima ſi chiamavano Rughe, poi ſi diſſero Pettorali, perche ſi alzavano dal pavimento fino al petto di un'huomo; le due di mezzo però non con marmi ſi congiungevano, ma con cancelli, i quali a' tempi debiti ſi ſerravano, ed aprivano. Era dunque così fatta anticamente queſta Confeſſione famoſiſſima di S. Pietro differentiſſima in tutto, da quella, che era prima, che da Pavolo V. ſan: mem: ella foſſe così nobilmente abbellita, ed ornata. Reſta mò che moſtri alla Santità Voſtra come hò promeſſo, i luoghi, onde hò pigliato le parti di che hò formato il preſente modello dell'Antica Confeſſione, acciò conſiderandogli ella diligentemente conoſca, che non ſono Chimere, ne ſogni le coſe dette ſin quì, e che ſiamo per dire nel propoſito di queſta Confeſſione.

Che la Confeſſione era un luogo anticamente dove entrar ſi poteva.

E perche prima diceſſimo, che la Confeſſione ſacratiſsima di S. Pietro non era anticamente muraglia piana, come a' giorni noſtri l' habbiamo veduta, ma era una Camera, ò vero un luogo dove entrar ſi poteva; queſto in molti luoghi Anaſtaſio Bibliotecario Scrittore accuratiſsimo nel libro ſuo delle Vite de Sommi Pontefici ce lo dimoſtra, & principalmente nella Vita di Conſtantino Papa, quando raccontando il negotio della Profeſsione della Fede mandata da Felice Arciveſcouo di Ravenna alla Sede Apoſtolica, dice che la carta della detta profeſſione, *per Pontificem in Sacratiſſima Confeſſione poſita poſt multos dies terra, & quaſi igne combuſta reperta eſt*. L'iſteſſo moſtra, & meglio forſe il medeſimo Anaſtaſio nella Vita di Stefano III. Papa, all'hora, che deſcrivendo la conſegnatione fatta dall'Abbate Tuliado à quel Pontefice dell'Inſtrumento della donatione, & delle Chiavi di tutte le Città, e Terre dell' Eſarcato, donate da Pipino Rè di Francia alla Chieſa Romana, dice: *Et ipſam Clavem, tam Ravennatium Urbis, quàm diverſarum Civitatum*

 ipſius

ipſius Ravennatium Exarcatus, *una cum ſupradicta donatione de eis à ſuo Rege emiſſa in Confeſſione Beatiſſimi Petri ponens*, *eidem Apoſtolico*, *& ejus Vicario Sanctiſſimo Papæ*, *atque omnibus ejus Succeſſoribus Pontificibus perenniter poſſidendas*, *atque diſponendas tradidit*. Ma molto meglio ancora, & più chiaramente ſenza dubbio moſtra egli queſto nella Vita di Adriano I. perche raccontando ivi la Confirmatione della medeſima donatione di Pipino fatta da Carlo Magno ſuo figlivolo alla Sede Apoſtolica, quando parla della Carta della detta Confirmatione, dice in queſto modo. *Quam priùs ſuper Altare Beati Petri*, *& poſtmodum intus in Sancta ejus Confeſsione ponentes*, *tam ipſe Francorum Rex quamque ejus Judices Beato Petro*, *& ejus Vicario Sanctiſsimo Hadriano Papæ ſub terribili Sacramento ſe ſe omnia conſervaturos*, *quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt &c.* Certo quelle parole in Confeſsione; & in quell'altre: *intus in Sancta Confeſsione* con diligenza conſiderate, e ben peſate, moſtrano apertamente che non foſſero quelle ſcritture, & chiaui attaccate lì con un chiodo alla muraglia di fuori, mà poſte *intus*, dentro, quanto più ſi poteva nella parte interiore, nelle viſcere della detta Confeſsione, e chiariſcono che ella haveva in quei tempi luogo dentro di ſe, in che coſe ſimili ricever poteſſe; l'iſteſſo poi moſtra ancora il medeſimo Anaſtaſio in molt'altri luoghi, come nella vita del predetto Adriano, quando dice che egli, *ob nimiùm amorem Confeſsionem Beati Petri intus totam ex auro puriſsimo in laminis*, *diverſiſque hiſtoriis comptè ornavit*, e che fece intus *in Confeſsione immaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo*, & nella vita di Leone Terzo, quando racconta, che quel Pontefice, *fecit intra Confeſsionem Salvatorem ſtantem dextera levaque ejus Beati Petri*, *& Pauli Apoſtolorum immagines*: Et che Carlo Magno nel giorno della Coronatione ſua *obtulit in Confeſsione ejuſdem Dei Apoſtoli diverſa vaſa ex auro puriſsimo* Benedetto Canonico di S. Pietro, che viſſe al tempo di Celeſtino II. Papa nel ſuo Rituale belliſſimo manoſcritto, moſtra egli ancora chiaramente, che la Confeſſione di San Pietro era un luogo dove entrar ſi poteva, mentre deſcrivendo le Vigilie ſolenni, che à tempi ſuoi dal Pontefice celebrar ſi ſolevano nella Baſilica Vaticana la notte precedente alla Domenica, *Gaudete*, dice in queſta maniera: *Media nocte ſurgens audito ſigno Dominus Papa*, *cum omnibus ordinibus ad Sanctum Leonem venire debet ibique Manſionarius præparat Thuribulum Epiſcopo*, *& Epiſcopus Pontifici omnibus indutis ſuis indumentis*, *cubicularii verò cum duobus faculis accenſis in Candelabris debent ire ante Pontificem*. *Pontifex autem incenſat Altare Sancti Leonis*, *deindè cum Proceſsione incedens per porticum Pontificum ad S. Gregorium*, *primùm incenſat Altare ejus*, *& Altare S. Sebaſtiani*, *& Altare S. Tiburtii*, *deinde duo Altaria in mediana ad Crucifixum*, *ubi ab antiquis Patribus audivimus requieſcere Apoſtolum Simonem*, *& Judam*, *poſtea vadit ad Sudarium Chriſti*, *quod vocatur Veronica*, *& incenſat*, *& Altare S. Mariæ ſimililiter*, *poſtea accedit ad Sanctum Paſtorem juxtà arcum triumphalem*, *& incenſat deinde diſcedens ad Corpus*, *incenſat Altare ſuper Sepulcrum S. Petri*, *& ſic ſedet in ſubſellio cum Candelabris ante ſe*, *Paraphoniſta cum ſcola incipit Vigilias*. *Ex Egypto vocavi filium meum*, *Pſalmus* Beatus Vir, *ſecunda Antiphona*: Ecce apparebit Dominus ſuper Nubem Candidam, *Pſalmus* Quare fremuerunt Gentes; *Tertia Antiphona*, Ecce veniet Dominus, quem Joannes prædixit &c. *Pſalmus* Dominus quid multiplicati ſunt. *Deinde duo Subdiaconi Baſilicarii dicunt Verſum*: *Acoliti tenent librum ſtationalem*, *& cubicularii faculas*, *& Baſilicarii legunt Lectiones*, Gaudens gaudebo in Domino, *Diaconus præcipit* Tu autem Domine, *Primicerius cum Stola cantat Reſponſorium*. *Finitis tribus Lectionibus*, *Primicerius dicit* Te Deum Laudamus: *Subdiaconus Regionarius porrigit Sacramentarium Epiſcopo*, *& Epiſcopus tenet ante Pontificem*, *& Baſilicarii levat Candelabra*, *& Pontifex dicit Orationem*, *Diaconus dicit* Benedicamus Domino, *& Dominus Pontifex benedicit*, *deinde exiens indè aſcendit ad Altare Majus*, *& incenſat &c.* Queſte parole *exiens inde*, moſtrano ohiaramente, che queſta Confeſſione foſſe in luogo dove entrare ſi poteſſe, poiche il Pontefice cantate in quella le Vigilie di là uſciva, per andare all'Altar Maggiore. Queſte parole di Benedetto

riferite

riferite quì da noi,che à Studioſi dell'Antichità Eccleſiaſtiche ſarãno come un pezzo d'oro fino lavorato di belle gioje, ſe ben ſon degne d'eſſer con grandiſsima diligenza notate, & oſſervate tutte, poiche non è alcuna di eſſe ſopra la quale non ſi poteſſero fare belli,e lunghi diſcorſi, perche nel progreſſo di queſta noſtra Relatione doveranno molte volte ſervirci, acciò non ſiamo neceſſitati replicare più volte, deſideramo frá eſſe ſiano particolarmente notate, & avuertite per hora le parole tutte da noi ſcritte con caratteri alquanto maggiori perche valeranno per provare molte delle coſe, che ſiamo per dire intorno il negotio di queſta Confeſſione. Pietro Mallio ancora nel ſuo Opuſcolo: *De Rebus antiquis memorabilibus Baſilicæ S. Petri* prova aſsai bene, che in queſta Santa Confeſſione à tempo ſuo entrar ſi poteva, perche raccontando il modo, che ſi teneva nel vigilar i Pallii la notte innanzi al giorno, che ſi daſſero alli Arciveſcovi, dice che queſte Vigilie ſi celebravano in Confeſſione, e non dinanzi, ò lì appreſſo. Ma à che irracogliere i luoghi tutti che vagliano à provare queſta verità, che ſono infiniti? Quando dicemmo più baſſo, che queſta Confeſſione anticamente haveva Porte, Cancelli, e Serrature, che la chiudevano ed aprivano: biſognarà confeſſare aſſolutamente che foſſe ella, quale habbiamo detto fatta informa di Camera, e tale, che entrar dentro vi ſi poteſſe, poiche ordinariamente non ſi adoprano ſerrature, cancelli, ò porte, ſe non à quei luoghi ne quali ſi può entrare &c.

Che la Confeſſione di San Pietro anticamente foſſe ſotterranea.

CHE queſta Confeſſione poi come diceſſimo foſſe, & che in quella per gradi ſi diſcendeſſe, lo moſtra in molti luoghi il medeſimo Anaſtaſio, & primieramente nella vita di Adriano primo, quando deſcriſſe la prima venuta à Roma di Carlo Magno, perche raccontando iui quanto avveniſſe, all' hora che viſitò quel Rè la prima volta la Baſilica Vaticana, dice queſte parole: *Sicque cum eodem Pontifice ipſe Francorum Rex, ſimulque & omnes, Epiſcopi, Abbates, & Judices, & univerſi Franci, qui cum eo advenerant ad Confeſſionem Beati Petri appropinquantes ſeſeque pronos ibidem proſternentes Deo noſtro omnipotenti, & eidem Apoſtolorum Principi propria reddiderunt vota glorificantes Divinam potentiam in eo, quod talem per intervenientium ſuffragia ejuſdem Principis Apoſtolorum concedere juſſit victoriam; expleta verò eadem oratione obnixe deprecatus eſt idem Francorum Rex ante dictum almiſicum Pontificem illi licentiam tribuere ad ſua orationum vota per diverſas Dei Eccleſias perſolvendas, & deſcendentes pariter ad Corpus Beati Petri; tam ipſe Sanctiſſimus Papa quamque antefatus Excellentiſſimus Francorum Rex cum Judicibus Romanorum & Francorom ſeſeque mutuo per Sacramenta munientes ingreſſus eſt Romam continuò cum Pontifice ipſe Fraucorum Rex &c.* Certo chi ben conſidera quelle parole *deſcendentes pariter ad Corpus*, cioè all'Altare che era dentro la Confeſſione fabricato ſopra il Corpo del Principe degl'Apoſtoli, come diremo più abbaſſo, conoſcerà chiaramente, che era molto più alto il pavimento della Baſilica il luogo dove la prima volta per orare s'erano il Rè, & il Pontefice ginocchiati, che non il ſito della Confeſſione, & concluderà che ella era in tutto, ò in parte almeno ſotterranea, poiche accoſtandoſi ad eſſa havea biſognato deſcendere. Mà più chiaramente moſtra queſt' iſteſſo il medeſimo Anaſtaſio nella vita di Leone III. perche deſcrivendo egli alcuni ornamenti attorno tal Confeſſione fatti da quel Pontefice, dice in queſto modo: *Idem verò Beatiſſimus Præſul fecit in Baſilica Beati Petri Apoſtoli nutritoris ſui ante Presbyterium Farum volubilem* (era una ſorte di lampada, che ſi uſava à quei tempi) *cum Coronis, & Crucibus penſantem inibi libras triginta quinque, & uncias ſex. Verum etiam idipſum deorſum ubi ſacratiſſimum Corpus ipſius Principis Apoſtolorum requievit, renovavit Imaginem auream habentem vultum Salvatoris Domini Noſtri Jeſu Chriſti, &c.* quella parola, *deorſum*, certo non è poſta lì otioſa-

 mente,

mente, ma per moſtrare che la Confeſſione, & il luogo dove giace il Corpo Santiſſimo di S. Pietro era aſſai più baſſo che non il pavimento della Baſilica, che non quella parte da lui chiamata, *qui ante Presbyterium*, & in altri luoghi, *Ante Confeſſionem*: & perciò à maggior dichiaratione v'aggiunſe l'Autore la parola *deorſum*, &c.

Che queſta Confeſſione, poi haueſſe ſcala, e gradi per qual in eſſa ſi deſcendeſſe, lo dice apertamente il medeſimo Anaſtaſio con queſte parole; mentre racconta alcune opere belle fatte da Adriano I. attorno la detta Confeſſione. *Aſpectum verò Altaris ſuper eandem Confeſsionem, atque dextra levaque parte juxtà gradus jam dictæ Confeſsionis* (ecco i gradi della detta Confeſſione) *addens in ea argenti libras centum triginta ſex curioſè renovavit*. Certo le parole dette di ſopra, *deſcendentes pariter ad corpus*, & queſte *juxtà gradus jam dictæ Confeſsionis*, moſtrano chiaramente, che queſta Confeſſione foſſe ſotterranea, e che per gradi in eſſa ſi diſcendeſſe. Hora quì ſtimo io che da lati di queſti gradi faceſſe poi Leone III. quelle ſedici colonne, ò balauſtri d'argento, otto per parte, e per ornamento, e commodità, delle quali parla il predetto Anaſtaſio con queſte parole: *Simulque & columnas verſatiles, tam in ingreſſu corporis dextera levaque ex parte virorum, ac mulierum paria octo penſantes ſimul libras nonaginta*. Di queſta Camera, e luogo ſotterraneo inteſe Pietro Diamano nella lettera ſcritta all'Imperatrice Agneſe, quando racconta che quella Santa Signora haveva fatta la ſua Confeſsione generale *ſub Arcana Beati Petri Confeſsione*. Chiamò egli quel luogo ſotterraneo *Arcana Confeſsio*, cioè ſegreta, e recondita à differenza, del veſtibolo, cioè di quella parte del pavimento della Baſilica vicino alla Confeſsione, e ſerrato frà le dodici colonne, del quale diremo più abbaſſo chiamar ſi poteva la publica, e non ſecreta Confeſsione, e veramente diſſe bene quel huomo ſanto, che chiamò queſta ſotterranea camera Confeſsione arcana, e ſecreta, perche era un luogo all'hora ritirato, e ſequeſtrato dagl'occhi del volgo attiſsimo alla meditatione, e contemplatione delle coſe del Cielo, il quale per accreſcere più la divotione, & il feruore à chi v'entrava, era aſſai più oſcuro che chiaro, tutto che foſſe egli continuamente giorno, e notte dallo ſplendore di molte ricche, e belle lampade illuminato.

Della Porta, Chiavi, e Serrature dèlla Confeſſione.

Sceſi queſti gradi poi al fine della ſcala vi era la porta con chiaui, & ſerrature, per la quale ſi entrava nella Confeſsione; e quella, che da Adriano I. nella parte inferiore, e ſuperiore fù coperta di lame d'oro; il che atteſta il noſtro Anaſtaſio con queſte parole: *Hic verò egregius Sacerdos ob nimium amorem Confeſsionem Beati Petri totam intus ex auro puriſsimo in laminis diverſique hiſtoriis comptè ornavit pondera trecentarum librarum ponens, & in partem ſuperius ejuſdem Sacræ Confeſsionis Auri mundiſsimi libras tredecim pari modo, & ipſius Apoſtoli Confeſsionis liminari inferiori libras vingenti quinque*. Parla ancora verſo il fine della vita del medeſimo Adriano delle parti inferiori, e ſuperiori di queſta porta il predetto Anaſtaſio all'hora che facendo un bilancio di quanto haveva ſpeſo Adriano in ornar queſta Confeſsione, dice che frà Statue, Imagini, Cancelli, e gl'ornamenti di queſta porta v'haveva ſpeſo mille trecento venti otto libre d'oro, che importano cento trenta dui mila ottocento ſcudi. Haveva poi queſta porta i ſuoi cancelli che ſi aprivano, e ſerravano, li quali come aſſeriſce il medeſimo Anaſtaſio furono dal predetto Adriano Papa fatti di oro finiſsimo di peſo di libre cinquanta ſei, s'aprivano, e ſerravano queſti cancelli con le ſue chiavi, e di queſti cancelli, e chiavi parla Gregorio Turonenſe nel libro de Gloria martyrum cap.28. quando deſcrivendo lo ſtato antico di queſta Confeſsione, dice: *Sed qui orare deſiderat reſeratis Cancellis, quibus locus ambitur &c.* & delle chiavi con che ſi aprivano queſti cancelli così parla nel luogo medeſ.ᵐᵒ *multi enim, & claves aureas ad reſerandos cancellos Beati*

ſepul-

ſepulchri faciunt, qui ferenter pro benedictione priores accipiunt, quibus infirmitates tribulantium medetur, queſte erano quelle chiavi famoſe appreſſo l'Iſtorici Eccleſiaſtici, che anticamente operar ſolevano infiniti miracoli, una delle quali, come racconta S. Gregorio nell'epiſtola ad Theoticum, & Andream, ſendo capitata nelle mani di un certo ſcellerato, il quale come dice egli, *quia Sancti Petri clavis eſſet, eam deſpiciens, ſed pro eo quòd auream eam videt, facere ſibi ex illa aliquid volens eduxit cultum, ut eam incideret, qui mox cultellum, quo eam per partes mittere voluit acceptus per ſpiritum, ſibi in guttur defixit eademque hora defunctus cecidit*. Queſte chiavi di queſti cancelli hò creduto più volte, & credo ancora, che anticamente tenute foſſero da quei Cubicularii, li quali da Leone I. Papa furono deputati Cuſtodi de Sepolchri de Santiſſimi Apoſtoli, il che dice Anaſtaſio nella vita di quel dotto, e Santo Pontefice con queſte parole: *Hic conſtituit ſuper ſepulchra Apoſtolorum Cuſtodes, qui dicuntur Cubicularii, ex Clero Romano*, certo ſe cuſtodivano il Sepolcro di San Pietro, biſogna credere teneſſero le chiavi ancora, per mezzo delle quali s'andava al detto Sepolcro.

Che la Confeſſione era poſta ſotto l'Altare del Presbiterio.

CHE queſta Confeſsione poi foſse poſta, come diceſsimo ſotto l'Altare del Presbiterio, ò Coro della Baſilica Vaticana, ſi cava aſſai bene da Gregorio Turonenſe nel libro 1. de Gloria Martyrum al citato cap. 28. dove parlando di queſta Confeſsione Santiſsima, così dice: *Hoc enim ſepulchrum* (così nomina egli la Confeſsione) *ſub Altari collocatum valdè rarum habetur*. Ma molto meglio, e più chiaramente lo dice Anaſtaſio nella vita di Adriano I. con queſte parole *Aſpectum verò Altaris ſuper eamdem Confeſſionem, atque dextra levaque parte juxtà gradus jam dictæ Confeſſionis, addens in ea argenti libras centum viginti ſex curiosè renovavit*. Queſto è quell'Altare, che ſi diceva ancora l'Altar Maggiore attorno il quale fece un'altra volta il medeſimo Adriano diverſe Iſtorie, & i lavori di oro, di peſo di libre cinquecento novanta ſette. Et Leone III. vi fece ſopra quel bello, e gran Ciborio di Argento con quattro colonne di peſo in tutto, di libre due milia ſettecento, e quattro, che ſendo ſtato poi rubbato da Saraceni al tempo di Gregorio II. Papa Leone I. ne fece un' altro belliſſimo, di peſo libre mille ſei cento, e ſei d'argento, ſopra il quale poſe ſedici Calici di oro puriſſimo tramezzati da ſei ricchiſſime Corone, coſe tutte che furono levate poi dal falſo Pontefice Anacleto II. queſto ſimilmente è quell'Altare dinanzi il quale, come riferiſce Pietro Mallio nel ſuo opuſculo de rebus antiquis memorabilibus Baſilicæ Sancti Petri, commandò S. Gregorio, che niuno ſi poteſſe conſecrare, ne ordinare, ſe non ſolo il Sommo Pontefice, il che fino à i giorni noſtri è ſtato poi ſempre inviolabilmente oſſervato.

Che dentro la Confeſſione negli Angoli vi foſſero quattro Colonne.

CHE negli Angoli di queſta Santiſſima Confeſſione, e di queſta ſotterranea Cammera dalla parte di dentro vi foſſero quattro Colonne di marmo, le quali ſoſtentaſſero, come diceſſimo, la bella, e ricca volta di queſta Cammera, lo direbbe chiaramente Anaſtaſio nella Vita di San Silveſtro, quando ivi il teſto non foſſe depravato, come in molti altri luoghi ancora ſi conoſce eſſer notabilmente corrotto, perche dove hora dice egli: *Sic incluſit Corpus Beati Petri Apoſtoli, & recondidit, & ornavit ſupra ex columnis porphireticis, & alias columnas vitineas, quas de Græcia perduxit, fecit autem & Cameram Baſilicæ*

lica ex trina aurifulgentem, *& ſuper Corpus Beati* Petri, *& quod concluſit*: ſecondo il parer mio doverebbe egli dire in queſta maniera: *Sic incluſit Corpus Beati* Petri *Apoſtoli*, *& ornavit ſuper columnis porphireticis Cameram ex trina auri fulgentem ſuper Corpus Beati* Petri, *& ſuper in quod incluſit*, *& alias columnas vitineas*, *quas de Græcia perduxit ante Confeſsionem poſuit*. Certo non è alcuno che non vegga quanto poco ſenſo habbiano quelle parole auiluppate, traſportate, e confuſe, e quanto miglior lettione ſia queſta racconciata, & apportata da noi; alla quale aderiſce ancora Gregorio Turonenſe nelle più volte citato cap. 28. de Gloria Martyrum, mentre parlando egli di queſte colonne, e di queſta volta della Confeſſione, che ei chiama Ciborio, dice in queſto modo: *Sepulchrum eſt in Templo, quod vocitabatur antiquitus Vaticanum, quatuor ordine Columnarum valdè admirabilium numero nonaginta ſex*, *habens*; *habet etiam quatuor in Altari*, *quæ ſunt ſimul centum*, *præter illas*, *quæ Cyborium Sepulchri ſuſtinent*, cioè che ſoſtentano la volta della Camera, che ſouraſta al Sepolcro, & più abbaſſo parlando delle iſteſſe colonne pur dice: *ſunt ibi columnæ miræ elegantiæ*, *candore niveo*, *quatuor numero*, *quæ Cyborium Sepulchri ſuſtinere dicuntur &c.* e mi dà faſtidio ſe bene Anaſtaſio racconta, che queſte colonne erano di porfido, le quali Gregorio Turonenſe dice di marmo bianco, perche può eſſer veramente, che al tempo di Gregorio Turonenſe, queſte colonne foſſero di marmo bianco, ma che poi levate queſte, forſe ſpezzate, e guaſte, Adriano I. Pontefice quelle di porfido vi metteſſe, all'hora che rifece egli queſta volta della Confeſſione totalmente dall'Antichità rovinata. Che la volta di queſta Camera poi foſſe ricca, e tutta lavorata di oro è coſa molto facile da credere, perche certo non è veriſimile, che havendo Silveſtro Papa, e l'Imperatore Conſtantino fabricato vn così nobile, e ſontuoſo Tempio ornato di tanti metalli, e marmi, la principale, e la più ſacra, e più venerabil parte del detto Tempio queſta Confeſſione Santiſſima ò parte alcuna di eſſa fatta l'haveſſero di rozzi mattoni, ò di ſemplici travertini. Non ritroviamo però alcuno fin quì, che dica quanto foſſe grande, e ſpatioſa queſta Santiſsima Confeſsione dalla parte di dentro, ſe bene pare che aſsai ſufficientemente l'accenni Anaſtaſio nella vita di Adriano I. con quelle parole, *& deſcendentes pariter ad Corpus Beati* Petri (cioè all'Altare, che era nella Confeſsione ſopra il Corpo del Prencipe degl'Apoſtoli, del quale parleremo quì appreſſo) *tam ipſe Sanctiſs.* Papa, *quàm antefatus Excellentiſs. Francorum Rex*, *cum Judicibus Romanorum*, *& Francorum &c.* perche certo non potea eſſer luogo picciolo quello, in che entrati ſtar ivi potevano inſieme, il Pontefice, il Re con li Giudici de Romani, e de Franceſi, con qualche Cardinale ancora, con qualche Barone principale del Rè, ſe bene per brevità lo tace Anaſtaſio, ſimilmente Benedetto Canonico di San Pietro nel luogo riferito di ſopra al cap. 2. moſtra chiaramente che queſta Confeſsione foſse aſsai grande, e ſpatioſa mentre dice che nel celebrar le Vigilie la notte innanzi la Domenica Gaudete, vi ſtavano dentro il Pontefice, i Cardinali, i Cantori, i Cubicularii, li Subdiaconi, gl' Acoliti, e gl'altri Ufficiali della Corte Romana, che certo non eran pochi, & per queſto non ſapendo noi preciſamente quanto ſii grande queſta Sacra Confeſsione, queſta Camera ſotterranea, ne quanto ſi allarghino li termini ſuoi, diſsi già io, che ſarebbe bene andare cauti nel lavorare li attorno, acciò non incontraſse à Noi, quello, che auvenne à Pelagio II. Papa, del quale racconta Gregorio nell'Epiſtola ad Conſtantinam Auguſtam, che hauendo voluto mutar certo argento di queſta Confeſsione, la quale era lontano quindici piedi dal Corpo del Prencipe degl' Apoſtoli, hebbe alcune terribile viſioni, che ve lo fece reſtare, ò quello ſucceſse à coloro, che lavoravano attorno il Corpo di San Lorenzo, li quali havendo incautamente ſcoperto quel pretioſiſsimo Corpo, hebbero à un tratto sì ſpaventoſe viſioni, che morirono tutti, in termine di otto giorni, come afferma il medemo San Gregorio nella lettera ſopradetta. Hora la ricca volta di queſta Cammera ſotterranea di queſta Confeſsione, eſsendo per la lunghezza del tempo rovinata, e diſtrutta, Adriano I. Pontefice la riſtaurò, e rinovò, il che dice Anaſtaſio con queſte pa-

role,

role, *Cammeram verò Beati* Petri *Apoſtoli in omnibus deſtructam, atque dirutam, exemplo olitano exculpens diverſis coloribus, à novo fecit*.

Che dentro la Confeſſione Sacratiſſima di S. Pietro vi foſſe anticamente un' Altare.

CHe poi dentro à queſta ſotterranea Confeſsione, come diceſsimo da principio, vi foſse un'Altare, lo moſtra chiaramente Pietro Damiano nella ſopracitata lettera ad Agneſe Imperatrice con queſte parole: *Sub arcana quoque Beati Petri confeſſione ante Sacrum Altare me ſedere feciſti, et per lugubres gemitus, & amara ſuſpiria ab ipſa quinquenni infantia tenera adhuc, et nuper ablactata cœpiſti, & tamen illic ipſe Beatus Apoſtolus corporaliter præſideret, quidquid ſubtile, vel minutum in humanitatis tuæ potuit titillare viſceribus, quidquid in cogitationibus vanum, quidquid prætereà ſubrepere potuit in ſermone ſuperfluum fidelibus eſt relationibus evolutum* (già diceſſimo ſopra, che *Arcana Confeſſio*) di queſti Altari parla ancora Anaſtaſio nella vita di Adriano I. con queſte parole, *Cancellos ante eandem Confeſſionem ex auro puriſsimo penſantes libras quinquaginta ſex, qui fecit ſimul in Altare intus in ſacra ultro, citroque Confeſsione imaginem in modum Evangeliorum &c.* queſto è quel famoſiſſimo Altare, il quale per eſſer ſtato fabricato da San Silveſtro, e da Conſtantino immediatamente ſopra il Corpo del Principe degli Apoſtoli, per il Corpo iſteſſo in molti luoghi viene inteſo da Anaſtaſio, e da altri, queſto è quel Altare, che da San Silveſtro fù ornato d'argento, e d'oro con molte pietre pretioſe, il che dice il medeſimo Anaſtaſio in queſto modo, *ipſum Altare argento, & auro clauſum cum gemmis praſsinis, & hiacinthinis, et aliis decem ornatum, undique penſas libras ducentas quinquaginta*. Quì ſopra queſt'Altare ordinò San Gregorio, che celebrar ſi doueſſero meſſe, il che prima non ſi faceva. Quì ſopra fece Papa Zaccaria quella pretioſa veſte di ſeta, e d'oro, con gioje, nella quale era lavorata artificioſamente l'Iſtoria, & il miſtero della Natività di Chriſto. & Leone III. ornò la fronte di queſt'Altare da alto abbaſſo con belliſſime lampade, e diverſi veli di ſeta, e d'oro, Paſcale I. vi fece una bella veſte con gioje nella quale era ricamata, l'Iſtoria quando San Pietro fù liberato di prigione dall'Angelo, & in oltre vi fece il propitiatorio d'oro puriſſimo, di peſo di libre ducento, che dopo fù rinovato, & accreſciuto da Leone IV. con l'aggiunta di libre ottanta d'oro, e ſettanta ſette d'argento: vi fece ſopra ancora due belliſſime veſti, una con l'Iſtoria di Chriſto, che dava le chiavi à San Pietro, l'altra lavorata di perle, e d'oro con molte gioje, & ornò la fronte di queſt' Altare con una belliſſima tavola d'oro con molte pretioſe gemme, ſopra queſt'Altare ſoſpeſe Carlo Magno nel giorno che fù coronato Imperatore quella bella, e gran Corona di oro, ornata di molte gioje di peſo in tutto di libre cinquantacinque, della quale ſi legge nella vita di Leone III. di queſt' Altare inteſe Anaſtaſio quando nella vita di Papa Vigilio, diſſe che Beliſario, *obtulit Beatiſsimo Petro cereoſtatas argenteas deauratas numero duas, quæ ſtantuſque hodiè ante Corpus Beati* Petri, cioè innanzi à queſt'Altare fabricato ſopra il corpo; ſimilmente di queſt'Altare, inteſe nella vita di Gregorio II. quando racconta che Luitprando Rè de Longobardi *ad tantam compunctionem piis ejuſdem Pontificis monitis flexus eſt, utque fuerat indutus exueret, & ante corpus Apoſtoli poneret mantum Armillarum, Balteum, Spatam, atque enſem deauratum, necnon Coronam auream, & Crucem argenteam*, e ſimilmente, quando dice, che Pelagio II. Papa, *inveſtivit corpus Beati Petri tabulis argenteis deauratis*, e che Onorio I. *fecit Cereoſtatas majores ex argento paria duo, quæ ſunt ante Corpus Beati Petri Apoſtoli, penſantes ſingulæ libras ducentas ſeptuaginta duas*, & che Adriano I. *fecit in cultu Beati Petri Apoſtoli ad corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat Salvatoris, Sanctæ Dei Genetricis, Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, atque Andreæ de auro puriſſimo magnæ magnitudinis penſantes libras ducentas*, e che poſe *in partibus inferioribus, & ſuperioribus Confeſsionis, atque Can-*

cellis

cellis ſimul etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo, e finalmente di queſt'iſteſſo Altare inteſe Anaſtaſio, quando diſſe che Leone IV. *fecit ſupra Corpus Beati Petri immagines argenteas numero tres*, perche come diceſſimo il medeſimo Anaſtaſio, & altri, molte volte intendeuano di queſto Altare quando il Corpo del Prencipe degli Apoſtoli nominauano; ſopra queſto Altare come aſſeriſce il Mallio, ogni ſettimana celebrar ſolevano un giorno per uno li Signori Preti Canonici di Santa Maria in Traſteuere, di San Griſogono, di Santa Cecilia, di San Marco, di Santa Anaſtaſia, e di San Martino ne Monti. E Stefano IV. Papa, come riferiſce Anaſtaſio per maggior grandezza ordinò: *Ut omni die Dominico à ſeptem Epiſcopis hebdomadariis, qui in Eccleſia Salvatoris obſervant, Miſſarum ſolemnia ſuper Altare Beati Petri celebrarentur, & Gloria in excelſis Deo diceretur*. Queſto è quell'Altare ſopra il quale, come atteſta il predetto Mallio Eugenio III. & Adriano IV. Ponteſice offerir ſolevano ſempre qualche dono Magnifico, e Reggio, quando venivano à celebrare Stationi ò vero Meſſe ſolenni, nella Baſilica Vaticana. Di ſopra à queſt'Altare anticamente ſi pigliaua ſempre la Croce Stationale in tutte le Stationi della Quareſima, il che dice l'iſteſſo Mallio con queſte parole: *Hoc quoque non eſt paruum, quod de inſtitutione Sanctorum Patrum quadam prærogatiua ſumitur de Sancto Altari Beati Petri Crux Dominica, quæ præcedit Papam pœnitentem per totam Quadrageſimam ad Stationes, quæ nimirum Crux Stationalis ob Chriſti, & ejus Apoſt. reuerentiam in tanta veneratione à cunctis eſt habita, quòd, ſicut Cantores, ac Regionarii aſſerunt, hac Cruce non delata immunes ab ſtatione ſæpè recedunt*. Aſſeriſce il medeſimo Anaſtaſio, che nelle Stationi notturne queſto Sacro Altare ſi ſoleva frequentiſſimamente incenſare, così dicendo nella vita di Stefano VI. Ponteſice. *Cum in Baſilica Beati Petri Apoſtolorum Principis, ubi ſacro ipſe Corpore requieſcit cerneret, nocturnis laudibus vix ſemel tymiamatis incenſum offerri inſtituit, at per ſingulas lectiones, & reſponſoria adoleatur*, il che ſi oſſervò poi per molti ſecoli, come atteſta il predetto Mallio, il quale parlando del uſo del tempo ſuo nell'incenſare queſto Altare, dice queſte parole. *Et ſemper cum novem lectiones facimus ejus Sanctiſsimum Altare ad omne nocturnum incenſatur, antiquitus tamen quotidiè incenſabatur in Stationibus verò nocturnis ad omnem lectionem aduc incenſatur*. Dinanzi à queſt' Altare anticamente ricever ſolevano dalle mani del Ponteſice le facoltà ſue quelli à chi ſi commetteva il governo, e l'amminiſtratione de Patrimonij della Sede Apoſtolica, e ſopra eſſo preſtavano il giuramento della ſolita fedeltà, come accenna San Gregorio nell'epiſtola à Pietro Subdiacono lib. 2. del Regiſtro epiſt. ſettanteſima. Quì ſopra ſimilmente giuravano obedienza e fedeltà al Sommo Ponteſice, & alla Sede Apoſtolica quelli tutti, che eletti al Governo delle Chieſe Metropolitane, ò d'altre ſoggette immediatamente alla Sede predetta, in Roma per mano del Sommo Ponteſice venivano conſecrati: il che ſi cava principalmente dal giuramento preſtato da San Bonifazio all'hora che da Gregorio II. fù conſecrato Arciveſcovo di Mogonza l'anno di Chriſto 723 e dalla lettera del medeſimo San Bonifazio ſcritta *ad Danielem Epiſcopum*, & queſto Altare iſteſſo, inteſe ancora San Gregorio nella ſua lettra *ad Conſtantinam Auguſtam*, mentre ſcriſſe quelle parole, *dum Beatæ recordationis noſter, quia argentum, quod ſupra Sacritiſsimum Corpus Beati Petri erat longè tamen ab eiuſdem Corpore ferè quindecim pedum ſpatio, mutare voluit, ſignum ei non parui terroris apparuit*. Usò egli la parola *Corpus* in luogo d'Altare in quel modo che habbiam detto, e fù poi da Anaſtaſio in molti luoghi uſata. Dalle quali parole poi cauo io che il Corpo Santiſſimo di San Pietro, ſi trova eſſer quindici piedi, più abbaſſo, e più ſotto, che non è queſt'Altare, poiche San Gregorio aſſeriſce che era quindici piedi lontano dal predetto Corpo. Queſt' Altare finalmente è quello, il quale ſendo ſtato ſpogliato de ſuoi ornamenti, e profanato da Saraceni, Leone IV. l'eſpiò, reconciliò, ornò di tavole d'oro puriſſimo con molte gioje, e lo riduſſe al priſtino culto, & alla ſolita veneratione Caliſto II. poi, ſendo il medeſimo Altare per la molta Antichità deformato, e guaſto, lo riſtaurò di nuovo, il che dice il Mallio con queſte parole, *Cali-*

ſtus

ſtus Papa II. Altare Beati Petri, quod nimia vetuſtate, & lapidum percuſsionibus quodammodo reſolutum videbatur optimis marmoribus veſtivit, & adornavit, & feſto Annunciationis Beatiſsimæ Virginis, cum toto concilio lapidem Altaris ſatis honorificè, & devotè conſecravit, in qua conſecratione, ſicut invenimus in noſtris libris ſcriptum, fecit remiſsionem trium annorum annualiter ad eum devotè venientibus. Succeſſe queſta Conſecratione l'Anno di Chriſto MCXXIII. Allora che ſi celebrava quel gran Concilio Lateranenſe, nel quale intervennero mille in circa, tra Veſcovi, & Abbati, quando depoſitò il ſchiſmatico Pontefice Mauritio Bundino; fù finalmente dall'Imperatore dopo tanti anni intieramente reſa la pace alla Chieſa di Dio.

Che nella faccia dell' Altare della Confeſſione v' era una picciola Feneſtrella.

PIù oltre diceſſimo, che nella fronte ò faccia di queſto Altare v'era una picciola fineſtrella, e che queſta per mezzo di un forame fatto nel pavimento dentro il Corpo dell'Altare, riſpondeva ſopra l'Arca di bronzo, nella quale è ſepolto il Prencipe degli Apoſtoli di queſta fineſtrella parla Gregorio Turonenſe nel libro primo de Gloria Martyrum al cap. 28. con queſte parole; *qui orare deſiderat, reſeratis Cancellis quibus locus ille ambitur accedit ſuper Sepulchrum, & ſic feneſtella paruula patefacta immiſſo introrſum capite, quæ neceſsitas promit efflagitat, nec moratur effectus ſi petitionis tantùm juſta proferatur oratio*. Queſta fineſtrella anticamente ſi diceva la Confeſſione dell' Altare di San Pietro, e tutti gl'altri, come in mille luoghi moſtra Anaſtaſio, havevano già queſta feneſtrella, ò Confeſſione, nella quale ſi conſervano le reliquie de Santi, che nella parte anteriore dell'Altare ſi mettevano per forma della Conſecratione. Di queſta inteſe il medeſimo Anaſtaſio, quando diſſe nella vita di Leone IV. *Confeſsionem verò crebrò dicti Altaris Tabulis ex argento paratis puriſsimo ſimili modo tota animi devotione ad antiquum decus, & ſtatum perduxit*. E ſimilmente quando racconta che il medemo Leone, *Beati Petri ſupremo fretus amore obtulit in ejus Eccleſia, ante Confeſsionem Sacri Altaris à dextris, ſive à ſiniſtris ad decorem ipſius Baſilicæ, Angelos ſex ex argento mundiſsimo penſantes libras ſeptuaginta quatuor*, ſotto queſta fineſtrella poi dalla parte di dentro dell'Altare nel piano, ò vero pavimento della Camera della Confeſsione v'era un forame rotondo come diceſſimo, che riſpondeva nella picciola Cammeretta, ò vero Confeſſione interiore, immediatamente ſopra l'Arca di Bronzo, nel quale è ſepolto il Corpo ſacratiſſimo di San Pietro, e queſto forame chiamar ſi ſoleva anticamente il bilico della Confeſſione, del quale nella vita di Benedetto III. parlando Anaſtaſio dice, che quel Pontefice, *in Eccleſia Beati Petri Principis Apoſtolorum nutritoris ſui, præ nimio amore exardeſcens, ad cooperiendum bilicum Confeſſionis fecit cooperculum ex auro puriſſimo penſantem libras tres*. Queſto forame, vado credendo jo ſia quell' iſteſſo, che dal d. Anaſtaſio nella vita di Nicola I. vien chiamato Giugulo della Confeſſione, ò almeno che l'ornamento di queſto forame ſi chiamaſſe Giugulo, poiche mentre racconta, che quel Pontefice frà l'altre ſue opere ſegnalate, *fecit in Confeſſione Sacratiſſime Beati Petri, jugulum unū de auro mundiſſimo, penſas libras numero duas*, par che voglia inferire, che quel Pontefice ornaſſe di oro ſino la circonferenza di queſto forame, il quale Benedetto ſuo predeceſſore haveva fatto quel coperchio di oro di peſo libre trè, un ſimile forame ritrovo io anticamente eſſere ſtato ſopra il Sepolcro di San Pavolo Apoſtolo nella Confeſſione ſua, del quale parleremo quì ſotto; un ſimile nel Sepolcro di Santa Cicilia, & altri ne ſepolcri di altri Santi, come oſſerva il Signor Cardinal Baronio nel ſuo Martirologio.

Hora per queſta fineſtrella picciola dell'Altare, e per queſto forame rotondo del pavimento di che parliamo, anticamente ſi calavano i Pallii ſopra l'Arca, nel quale giace il Corpo Sacratiſſimo del Prencipe degli Apoſtoli, la

ſera innanzi che ſi daſſero agl'Arciveſcovi, e li ſi laſciavano tutta là notte ſeguente, celebrando intanto le Vigilie entro la Confeſſione li Cantori in quel modo iſteſſo, che celebrar ſi ſolevano la notte della feſtività di San Pietro, delle quali vigilie così ſcriſſe il Mallio nel ſuo Opuſcolo *de rebus Antiquis memorabilibus Baſilicæ Sancti Petri: pallia facimus ſolemnes: Vigilias in Confeſſione Beati Petri cantantes Vigilias, quas conſueſcimus cantare in feſto ejuſdem Apoſtoli*, la mattina ſeguente, poi levati dalla detta Confeſſione, ſi conſegnavano à gli Arciveſcovi, & all'hora nel darli ſi poteva giuſtamente dire quelle parole: *Accipe Pallium de Corpore Beati Petri ſumptum*, poiche veramente, e realmente ſi levavano dal Corpo Sacratiſſimo di San Pietro, ſopra il quale erano ſtati per una notte intiera; e per queſto anticamente queſti Pallij, ſi tenevano in tanta ſtima, che come Reliquie, e coſe ſacre ſolevano riſervarſi.

Per queſta fineſtrella, e per queſto forame ancora ſi calavano anticamente ſopra l'Arca predetta del Prencipe degli Apoſtoli quei veli, che anticamente Brandea, Palliola, & Sanctuaria ſi trovavano nominati, delle virtù meravaglioſe, de quali ſcrive queſte parole Gregorio Turonenſe nel libr. 1. de Gloria Martyrum al cap. 28. *quod ſi beata pignora auferre deſiderat palliolum aliquod momentanâ penſatura jacet intrinſecus deindè vigilans, ac jejunans devotiſsimè deprecatur, ut devotioni ſuæ virtus Apoſtolica ſuffragetur, mirum dictu, ſi fides hominis prævaluerit, à tumulo Palliolum elevatum, ità imbuitur Divina virtute, ut multo amplius, quam prius penſaverat ponderaret, & tunc ſcit, qui levaverit . . . . ſuſcepiſſe, quod petiit*. Di queſti meraviglioſi Veli, ò Brandei racconta ancora San Gregorio nell'epiſtola ad Conſtantinum Auguſtum, che eſſendone ſtato donato uno à certi Greci da San Leone Papa, dubitando eſſi della virtù e valor di quel velo, portate le forbici, quel Santo Pontefice ne tagliò un poco, e ſubbito dal luogo tagliato ne uſcì ſangue in molta abondanza: ſi ritrovano appreſſo l'Iſtorici Eccleſiaſtici molti miracoli operati, per mezzo di queſti Brandei, li quali per brevità laſciamo di riferire.

Similmente per queſta fineſtrella, e per queſto forame ſi calavano ſopra l'Arca medeſima del Prencipe degli Apoſtoli, quelle picciole chiavi d'oro, le quali cavate di lá poi eſſe ancora, ſi chiamavano, *claves e dicto Corpore Beati Petri ſumptæ*, e per ſegnalato favore à Rè, e gran Prencipi donar ſi ſolevano da Sommi Ponrefici, dentro le quali alcune volte acciò foſſero più efficaci, e per operatione de miracoli ſi ſolevano mettere delle limature delle Catane, con le quali era ſtato legato San Pietro priggione, una di queſte Chiavi mandò già San Gregorio in Iſpagna à Bevaredo Rè d'Uſigotti, con quelle parole, *Clavem paruulam à Sacratiſsimo Corpore Beati Petri Apoſtoli pro ejus benedictione tranſmiſimus*. Un'altra ſimile aſſeriſce haver mandata ad Anaſtaſio Patriarca d'Antiochia, un'altra ad Andrea Dibrea, un'altra à Childelberto Rè di Francia. Un'altra à Teotiſto, & Andrea huomini nobili, & altre ad altri, e queſte come in molti luoghi atteſta l'iſteſſo Santo; poſte ſopra gl' Infermi li riſanavano, portate al collo appeſe liberavano da mali, e pericoli, & operavano altri ſtupendi miracoli.

Per queſta fineſtrella, e per queſto forame di ſua mano propria calò già Carlo Magno ſopra l'Arca predetta del Prencipe degli Apoſtoli, acciò foſſe più ferma, e più valida, una copia dell'Inſtrumento della donatione fatta dal Padre, Pipino Rè di Francia, e da lui confirmata alla Sede Apoſtolica, delle Città, e Terre dell'Eſarcato, che hora ſi poſſedono in Romagna, il che accenna Anaſtaſio nella Vita di Adriano I. con queſte parole: *Apparem ipſius donationis per eumdem, & . . . . adſcribi faciens ipſe Chriſtianiſsimus Francorum Rex intus ſuper Corpus Beati Petri ſubtus Evangelia, quæ ibidem oſculantur pro firmiſsima Cautela, & Gloria nominis ſui, & Regis Francorum memoria proprijs manibus poſuit*.

Similmente per queſta fineſtrella, e per queſto forame calò Leone III. ſopra il Corpo del Principe degli Apoſtoli quel bel Torribolo di oro da lui fatto di peſo

peſo di libre due, del quale parla Anaſtaſio, con queſte parole. *Verum etiam idem præcipuus Præſul fecit Thuribula Apoſtolica, duo ex auro puriſſimo, ex quibus miſit unum intus ſuper Corpus ejus, quod penſat libras duas*, per queſte parole, *miſit unum intus ſuper Corpus ejus*, hò creduto ſempre, che queſto Turibulo, ò Incenſiere fatto da Leone, foſſe ſimile à quell'altro che circa i tempi di Celeſtino II. adoprar ſi ſoleva, nella Baſilica di San Paolo per fare odore dentro la Confeſſione, e ſopra il Corpo di quell'Apoſtolo, del quale incenſiere così ſcrive nel ſuo Rituale Benedetto Canonico di San Pietro, nella feſtività della Commemoratione di San Paolo; *In quarta lectione ſurgit Pontifex, & intrat ad Arcam Altaris Sancti Pauli, ubi eſt foramen, in fundo Arcæ, ſuper Corpus Apoſtoli* (ecco quì ancora il forame ſopra il ſepolcro nel fondo dell'Altare, *& diſcooperto eo*) ecco il coperchio quì ancora, e forſe d'oro, come era quello fatto da Benedetto III. nella Confeſſione di S. Pietro, nel quale diceſſimo ſopra, *mittit manum deorſum, & apprehendit thuribulum in unco plenum carbonibus, & incenſo, & trahit foras incenſum, & carbones dat Archidiacono, Archidiaconus autem dat per populum hac ratione, ut quicumque febricitans devotè in fide Apoſtoli ex eis biberit, ſanetur. Iterum replet Thurribulum de carbonibs, & ponit ſuper eos candelam vitream plenam incenſo, accendit carbones, & candela incipit bullire, & reponit Thurribulum, & cooperitur foramen arcæ à Pontifice ſuper Corpus ejus.* Perche dunque Anaſtaſio accenna nella vita di S. Silveſtro, che nell'iſteſſo modo, e maniera foſſe ſepellito l'uno, e l'altro de Corpi de SS. Martiri, e quei ſempre nell'iſteſſo modo ornati, poi l'uno, e l'altro ſepolti da Pontefici Succeſſori, ritrovando noi così nell'uno, come nell'altro Sepolcro fineſtrella, forame, e Turibulo, vado credendo, che il Turibolo del Sepolcro di S. Pietro fatto da Leone III. ſerviſſe anticamente à quell'iſteſſo uſo, & in quell'iſteſſa maniera, che ſerviva il turibolo del Sepolcro di San Paolo, tutto, che per brevità non lo dica Anaſtaſio.

Che in un' altra Cammera più baſſa di queſta ſi ripoſi il Corpo del Prencipe degli Apoſtoli.

CHE poi ſotto l'Altare della Confeſſione detto di ſopra in un' altra più picciola Cammeretta, quindeci piedi più abbaſſo ſi ripoſi il Corpo pretioſiſſimo del Principe degli Apoſtoli, lo dice San Gregorio apertamente nell' epiſtola ad Conſtantinum Auguſtum, mentre racconta quanto intraveniſſe al ſuo preceſſore, volendo mutar certo argento della Confeſſione, che era quindeci piedi lontano dal Corpo del detto Apoſtolo, perche certo non poteva in modo alcuno queſt'argento eſſer lontano dal detto Corpo per larghezza, ò longhezza, ma ſolo per altezza, e profondità. Accenna queſta verità anco Anaſtaſio nella vita di Adriano I. mentre dice, che Carlo Magno poſe l'Iſtromento della donatione da lui fatta alla Sede Apoſtolica prima ſopra l'Altar Maggiore, ò vero del Preſbiterio, poi lo portò nella Confeſſione, e finalmente per corroboratione maggiore lo miſe, *intus ſuper Corpus Beati Petri*, certo queſte parole moſtrano chiaramente, che nella Confeſsione predetta vi era un'altro luogo più abbaſſo, più ritirato, e più intrinſeco dove è il Corpo, onde biſogna concludere, che vi foſſero quaſi due Confeſsioni, una eſteriore, overo ſuperiore, dou'era l'Altare di che parlaſsimo ſopra, l'altra interiore, ò vero inferiore, doue ripoſa il Corpo di San Pietro. Queſt' iſteſſo moſtra ancora il predetto Anaſtaſio nella vita di Leone III. quando parlando di quei due torribuli d'oro fatti da quel Pontefice, de quali diceſsimo poco ſopra, ſcrive che l'vno di eſsi fù meſſo *intus ſupra Corpus Beati Petri*, cioè più adentro, più abbaſſo nella Confeſsione interiore, overo inferiore. Si cava queſto parimente da Gregorio Turonenſe, più volte citato cap. 28. nel lib. 1. de Gloria Martyrum, mentre dice che chi voleva fare oratione calato nella Confeſsione *accedebat ſuper ſepulchrum*; e apriva quella feneſtrella, di che parlaſ-

parlaſsimo, ma quelli che deſideravano *auferre beata pignora*, per quella fineſtrella, *palliolum aliquod momentanea penſantum jacebat intrinſecus*, cioè nella Confeſsione interiore, ò vero inferiore dove ſta il Corpo. Ma molto meglio ſi cava queſta verità con il luogo citato di ſopra, di Benedetto Canonico di San Pietro, perche mentre dice egli, che nel fondo dell'Arca, ò vero dell'Altare della Confeſsione di San Paolo, v'era un forame per il quale ſi calava quel tale incenſiere, ſopra il Corpo di quell'Apoſtolo, veniamo à conoſcere, che il Corpo predetto è in ſito aſſai più baſso, che non è l'Altare, ò il pavimento della Confeſsione, e ſe queſto è vero, come è veriſsimo, biſogna, che confeſsiamo, che del Corpo di San Pietro ſia l'iſteſſo, cioè che ſi ripoſi in luogo più baſſo aſſai della Confeſsione; eſsendo coſa certa, come accenna Anaſtaſio, e come dicemmo di ſopra, che queſti due Santiſsimi Corpi in un'iſteſſo modo, e forma furono da S. Silveſtro Pontefice ſepelliti.

Come ſtii ſepolto il Corpo di S. Pietro.

QUanto al modo, poi cioè in queſta Cammeretta inferiore ſtia il Corpo Sacratiſſimo del Prencipe degli Apoſtoli, atteſta il Mallio nel ſuo Opuſculo, *de rebus antiquis memorabilibus Baſilicæ Vaticanæ*, che egli foſſe riposto da San Silveſtro, primieramente entro una caſſa d argento, *loculum argenteum, continentem Sacratiſsimum Corpus*, così dice egli, e poſſiamo crederlo (ſe ben gli Autori più antichi hanno tacciuto queſto particolare)che queſta caſſa foſſe d'argento perche abondando fin dall'hora d'immenſe ricchezze la Chieſa di Dio, onde haveva già molto prima vaſi Eccleſiaſtici tutti ſacri, e non ſacri d'argento, e d'oro; non è veriſimile che haveſſe San Silveſtro riposto entro una caſſa di legno un sì pretioſo teſoro, maggiormente venendo ſomminiſtrate le coſe neceſſarie tutte à queſto negotio del gran Conſtantino, il più pio, il più generoſo, il più liberale Imperatore, che ſi trovaſſe mai verſo la Chieſa di Dio.

Hor queſta caſſa di argento fù rinchiuſa poi da San Silveſtro entro un'altra aſſai maggior caſſa di bronzo, così ben chiuſa, che da niuna parte ſi può aprire, queſto lo dice il Mallio, e prima di lui Damaſo, & Anaſtaſio con queſte parole, *ipſum loculum* (cioè la caſſa d'argento detta di ſopra) *undique ex ære cyprio concluſit quod eſt immobile*, e deſcrivendo più minutamente, la qualità forma, e grandezza di queſta caſſa di bronzo, dicono che ella hà ſei faccie uguali di piedi cinque l'una, in queſto modo cioè, *ad caput pedes quinque*, *ad pedes*, *pedes quinque ad latus dexterum pedes quinque*, *ad latus ſiniſtrum*, *pedes quinque*, *ſubtus*, *pedes quinque*, e ſerrò così bene quel Pontefice la caſſa di argento in queſt'altra caſsa di Bronzo, acciò non poteſſe mai in tempo alcuno quel pretioſiſſimo Corpo eſsere offeſo dall'humidità della terra, ne dall'acque, che per ſotterranee, & occulte vene del vicino Colle Vaticano ſcendevano, le quali in proceſso di tempo offeſe in modo gl'altri Corpi de Santi, che nel vicino Cimiterio giacevano, che furono neceſſitati i Pontefici di provedervi con fare attorno la Baſilica, e Cimiterio predetto diverſi condotti, e chiaviche, le quali in ſe ricevendo quell'acque per altra ſtrada le conducevano al fiume.

Racconta poi Anaſtaſio predetto, & altri Scrittori ancora, che faceſse San Silveſtro ſopra queſta caſsa di bronzo una Croce belliſſima di oro, di libre cinquanta, *in menſuram loci*, dice egli; le quali parole inteſe d'alcuni, così come ſonano, hanno dato loro à credere che queſta Confeſſione interiore, dove giace il Corpo, ſia molta piccola ſe tanto è alta, e larga à punto quant'è la Croce la quale non può eſsere (dicono) molto grande, tutto che ſia di peſo di libre cinquanta d'oro, eſsendo quel metallo aſsai più grave degl'altri, però ſono andato credendo io, che quella parola, *loci* ſia ſtata poſta per errore, in vece de *loculi*, il che quando ſia, biſogna concludere che non ſia grande la Camera quant'è la Croce predetta, come dicevano quelli; ma che la

Croce

Croce poſta à giacere, e ſteſa ſopra la caſsa di bronzo ſia appunto longa, e larga quant'è la caſsa predetta, cioè cinque piedi longa, e larga altrettanto. Quanto à me poi tengo per fermo (non havendo coſa alcuna, che mi perſuada il contrario) che la Croce d'oro predetta ſia ancora ſopra la caſsa di bronzo in quel modo iſteſso che vi fù poſta, eſsendo coſa certiſſima, che queſta Cameretta non è ſtata aperta mai, ne tocca, doppo che fù involtata, e chiuſa da San Silveſtro.

In queſto modo dunque Beatiſſimo Padre era fatta anticamente queſta Confeſſione Sacratiſſima di San Pietro; era in forma di Camera, & in eſsa entrar ſi poteva, era ſotterranea; haveva gradi per i quali in eſsa ſi diſcendeva. Haveva Cancelli, che con chiavi ſi ſerravano ed aprivano; haveva dentro colonne negli angoli che ſoſtenevano la ricca volta. Haveva Altare dentro di ſe, e nella fronte di quello era una piccola fineſtrella, che per mezzo di un forame fatto nel pavimento dentro il Corpo di detto Altare riſpondeva nella Confeſſione interiore, ò vero inferiore, cioè in quella picciola Cammeretta, dove ripoſa il pretioſiſſimo Corpo del Prencipe degl' Apoſtoli.

Ornamenti varii della Confeſſione di S. Pietro.

ERA poi ornata queſta Confeſsione Santiſsima tutta d'argento, d'oro, e di gioje nobiliſsimamente, ſi che riuſciva riguardevole, e venerabile a tutta la Chriſtianità: ogn'uno come dice Caſsiodoro nell' Epiſtola à Gio: Papa libro 2. varior. Epiſtola 2. bramava di vederla, e tutti generalmente riputavano feliciſsima, e fortunatiſsima la Città di Roma poiche poſsedeva una sì pretioſa coſa: imperoche oltre gl'ornamenti raccontati di ſopra Honorio I. Papa la coperſe tutta di lame d'argento, che peſavano libre cento ottanta ſette, Adriano I. levato quell'argento per farla più nobile, la foderò tutta di oro fino tirato in foglie ſottili, che peſavano trecento libre, e vi fece una tavola belliſsima d'oro con l'immagine di quattro Evangeliſti di peſo di libre venti. Leone III. vi fece dentro tre gran Corone d'argento di peſo trecento, e ſette, rinovò l'Immagini di Chriſto Noſtro Signore, della Beatiſsima Vergine, de Santi Pietro, e Paolo, & Andrea Apoſtoli, e di Santa Petronilla, fatte già in detta Confeſsione da Pontefici Predeceſsori, aggiungendovi libre ventuna, e tre oncie di oro, vi fece anche tre altre Statue belliſsime, una di Chriſto, l'altre due de Santi Apoſtoli, Pietro, e Paolo, che tenevano in teſta ricchiſsimi diademi ornati di pretioſiſsime gioje, e finalmente per renderla d'ogni parte ſplendida, & ammirabile, laſtricò il pavimento di quella tutto con lame di finiſsimo oro, che peſarono libre quattrocento cinquanta tre, e oncie ſei, e queſto particolare ancora moſtra chiaramente eſser vero quello che diceſsimo ſopra, cioè, che queſta Confeſsione, non foſse luogo anguſto ne piccolo, poiche tante libre di oro ridotte in lame ſottili vi volſero.

Qui dentro in otto gradi, e ricche lampade d'argento, e d'oro fatte in varii tempi da diverſi Sommi Pontefici ſi conſumauano anticamente in honore del Prencipe degl'Apoſtoli, quelle libre ducento venticinque di odorifero balſamo, e quelle mille libre di pretioſo olio di Nardo; & in un'incenſiere belliſſimo d'oro di peſo libre quindici ornato di varie gioie, ſi abrugiavano quelle cinquecento cinquanta libre di varii odori, & aromati che ſi raccoglievano ogn'anno dalle rendite di diverſe poſſeſſioni, e Caſali già donati in deverſe parti di Levante dal Grand' Imperatore Conſtantino alla Baſilica Vaticana, come riferiſce Anaſtaſio nella vita di San Silveſtro, e queſto Beatiſſimo Padre è quanto per hora mi occorre dire di queſta Santiſſima Confeſſione di San Pietro quanto alla parte di dentro. Ma perche forſi la Santità Voſtra, prima che paſſiamo più innanzi deſidera di ſapere à tempo di qual Pontefice, e per qual cauſa mutaſſe la ſua forma Antica queſta Confeſſione, e come eſſendo prima Camera, e luogo come diceſſimo, in che entrar ſi poteva con le qua-

lità

lità, e parti racontate di ſopra, diventaſſe muraglia liſcia, e piana quale la vedeſſimo prima; che coſi notabilmente Papa Paolo V. di fel. mem. l'adornaſſe. Quanto al primo punto, cioè à tempo di qual Pontefice queſta Confeſsione cangiaſſe la forma ſolita, riſpondo brevemente, eſſer mia oppinione fermiſſima, che ciò ſuccedeſſe al tempo d'Innocezo III. come lo perſuade il trovarla aperta pochi anni prima che il detto Innocentio foſſe Pontefice, e dopo lui trovarla ſerrata ſempre. Atteſtano quelli che ſcriſſero la ſua vita, che faceſſe egli lavorare attorno la detta Confeſſione; ſe ben non raccontano la qualità de lavori che vi faceſſe. Nondimeno il nome dì quel Pontefice ſcritto di Moſaico nella fronte di detta Confeſſione, che ancor ſi vede li proprio ò poco ſopra, doue era la porta à piedi delle ſcale per la quale come diceſſimo ſi entrava nella detta Confeſſione, mi fanno credere aſſolutamente tutte queſte coſe inſieme che il detto Pontefice, e non altri chiudeſſe queſta Santiſſima Confeſſione, che per tante centinaia d'Anni era ſtata aperta, e coſpicua all'occhio di tutto il mondo. La cauſa veramete che l'induſſe à levar i gradi predetti, e ſerrarla: credo certiſſimo foſſe queſta; Haveva letto, e veduto quel buon Pontefice nel tempo ſuo, e de ſuoi Predeceſſori eſſere ſtati travagliati, ed'afflitti dagl'Imperatori di Germania acerbiſſimamente gli Pontefici, perſeguitata acerbiſſimamente la Sede Apoſtolica, e con ſciſme bruttiſſime più volte lacerata, e diviſa la Chieſa di Dio, però ſoſpettando che non veniſſe un giorno un'Imperatore coſi empio, il quale ſi riſolveſſe di levar di Roma il Corpo Santiſſimo di San Pietro, e portarlo in Germania, per iſcemare con tal mezzo la riputatione alla Chieſa Romana, ed à ſuoi Pontefici, & accreſcerla à ſuoi Antipapi, prevenendo prudentiſſimamente, ſerrò nel modo che ſtà hora queſta Confeſſione Sacroſanta, acciò levandola à queſto modo dagl'occhi delli Emoli, & inimici aſſicuraſſe ſe ſteſſo, & i ſuoi ſucceſſori da tal pericolo, e conſervaſſe perpetuamente quel pretioſo teſoro quel Corpo Santiſſimo alla Città di Roma, & alla Sede Apoſtolica. Sapeva egli beniſſimo che altre volte al tempo di San Gregorio gl'Imperatori Greci havevano tentato ſotto varii preteſti, e finte ſcuſe di levar di Roma la Teſta di San Paolo Apoſtolo, e portarla in Conſtantinopoli imaginandoſi à quel modo di accreſcer la riputatione, & autorità de ſuoi Patriarchi, e ſcemare quella de Romani Pontefici (il che però non venne loro fatto, rimediando à queſto pericolo con grandiſſima prudenza, San Gregorio all'hora Papa come ſi cava da quella ſua lettera ſcritta *ad Conſtantinam Auguſtam*) però dubitando Innocentio che gl'Imperatori di Germania non tentaſſero di fare un giorno per forza, quello che gl'Imperatori Greci havevano tentato con fraudi, e con inganni; ſerò come habbiam detto queſta Santiſſima Confeſſione. Credo però io che non faceſſe all' hora qui altro il medeſimo Innocenzo, ſe non che levata la ſcala, muraſſe la porta della Confeſſione, laſciandola nel reſto nello ſtato, che era di prima, e però ſtimo io che là dentro in tutte le parti ſue ſia rimaſta qual'era dinanzi, con tutte le qualità che habbiamo raccõtate di ſopra. M'immagino poi che all'hora il medeſimo Innocenzo per naſcondere meglio il ſecreto di queſta Santiſs. Confeſſione cavaſſe ſotto il Preſbiterio quel picciol luogo, che ſi diſſe poi, *Oratorium poſt Confeſſionem* al piano della Baſilica, al quale ſi entrava per due porticelle da lati del detto Preſbiterio, che hoggi di è poſto ſotto il piano della Baſilica ſotte l'Altar Maggiore la dove è quel picciolo Altare, in che ſi celebra, che dagl'huomini poco intendenti delle Iſtorie Eccleſiaſtiche ſi crede, e ſtima eſſer l'Antica Confeſſione di San Pietro.

Parte

Parte eſteriore della Confeſſione di San Pietro, e ſuoi Ornamenti.

QUanto poi alla parte eſteriore di queſta Confeſſione per rapreſentarla intieramente alla Santità voſtra, non ſolo come era dentro mà anco com'era fatta dalla parte di fuori, qui ancora ritroviamo eſſere ella in varii tempi ſtata ornata da Pontefici, & Imperatori, con diverſi doni ricchiſſimi d'Argento e d'oro, in modo che queſta parte di fuori riſpondeva mirabilmente alla bellezza, e ricchezza della parte di dentro; Imperciochè primieramente alla fronte di queſta Confeſſione (coſi ſi chiamava quel muro che era ſotto l'Altar Maggiore ſopra la ſcala, e porta della Confeſſione) à prieghi di Siſto III. Pontefice, come raconta Anaſtaſio, *obtulit Valentinianus Auguſtus Imaginem Auream cum duodecim portis* (cioè con dodici nicchi) *& Apoſtolos duodecim, & Salvatorem gemmis prætioſiſſimis ornatum*, la quale Immagine per la ſua bellezza, e ricchezza ornava mirabilmente l'aſpetto di queſta Santiſſima Confeſſione, & il medeſimo Pontefice ſubito ornò il reſto della fronte, che rimaneva era coperta dalla predetta Immagine di puro Argento che pesò in tutto libre quattrocento, da lati della ſcala, e porta predetta ſoſpeſe Leone III. due ſcuti, ò ſian due gran Tavole rotonde d'Argento di peſo di libre novantaquattro, e mezza, in una delle quali era ſcritto in lettere latine il Simbolo della noſtra Fede, e nell'altra era ſcritto il medeſimo Simbolo in lettere Greche, e nel mezzo di eſſi fece una Tavola belliſſima di oro con lavori eſquiſiti di peſo di libre ventinove. E perche à fianchi di queſta fronte della Confeſſione v'erano gl'aditi, per li quali ſi entrava nel Coro, ò vero Presbiterio, qui il medemo Leone, vi fece i Cancelli, ò vero porte di finiſſimo argento di peſo di libre mille cinquecento ſettanta tre; e Leone IV. per ornamento della fronte di queſta Confeſſione vi aggiunſe due Angioli, e quattro tavole molto belle d'argento dorato di peſo in tutto di libre quarantaquattro, ma vaglia dire il vero Beatiſſimo Padre, tutto che queſti tanti ornamenti d'argento, e d'oro, e di goje fatti qui alla fronte di queſta Confeſſiòne, da Valentiniano Imperatore, e da Pontefici nominati di ſopra, foſſero molti nobili, e ricchi, e belli ſtimo però io che non arrivaſſero di gran longa alla vaghezza, maeſtà di quelle, che vi ſono ſtati fatti ultimamente da Paolo V. ſan. mem. perche veramente egli con ricchi Bronzi, e pretioſiſsimi marmi, con ſtatue colonne, & altri belli lavori l'hà in modo nobilitata, che à giorni noſtri è coſa ſtupendiſsima da vedere, onde ardiſco di dire, che quando ſaranno meſſe in opera le gran colonne, & altri belli lavori, fatti da artificioſa mano mirabiliſſimamente, le belle ſtatue, & altre vaghe opere di dorati metalli, che di già di ordine della Santità Voſtra ſi fondono in Vaticano per farne Ciborio ſopra l'Altar Maggiore, che ſouraſta à queſta Confeſsione Sacratiſsima, non haverà il Mondo, non che Roma coſa più maggiore, e magnifica, più bella, ne più ricca di queſta.

E perche diceſsimo ſin da principio che dinanzi à queſta Confeſsione vi erano dodici colonne di marmo bianco che circondavano il veſtibolo della detta Confeſsione, & aprivano l'adito al Presbiterio, lontane dalla Confeſſione, e l'una dall'altre con i ſpatii giuſti, e proportionali, in modo che accreſcevano al luogo e maeſtà, & ornamento mirabile; quivi ſimilmente non reſtorno diverſi Pontefici di fare ornamenti diverſi, ricchi, e pretioſi per rendere in ogni parte vaga, e riguardevole queſta Santiſsima Confeſsione, imperciochè le prime ſei condotte di Grecia da Conſtantino, e poſte da San Silveſtro alla Confeſsione vicine, che ſi chiamano filoparie ò vero vitinee, perche con artificio belliſſimo erano lavorate tutte à racemi d'uva, e fogliami di viti, eſſendovi ſtati poſte ſopra alcune travi egregiamente lavorate, ò dal predetto Conſtantino, ò da altri, che veramente non ſi sà, ſopra di queſte in quella parte

te che poſava ſopra li capitelli delle predette colonne, fece Sergio I. Pontefice ſei gran Candelieri di argento di peſo di libre trenta l'uno, e trà li due che erano ſopra le colonne di mezzo, fù poſta poi un'immagine d'argento belliſſima di San Pietro, ſotto la quale ſoſpeſe Leone III. vna pretioſa lampana d'oro ornata di varie gioje di peſo di libre ſette, e mezza, ſopra le altre ſei colonne poſte à rincontro di queſti da Gregorio III. le quali le furono mandate à donare da Ravenna da Entícheo Eſarco, poſe il medeſimo Gregorio una gran trave tutta coperta d' argento, nella quale come atteſta Anaſtaſio dalla parte di fuora,cioè verſo il Corpo della Baſilica,erano ſcolpite le immagini di Chriſto Signor Noſtro, e de ſuoi Santi Apoſtoli, e dalla parte di dentro la Confeſſione le Immagini della Madre di Dio, e di alcune Sante Vergini, che furono poi rinovate tutte da Leone III. con ſpeſa di libre cento ventiſei, e mezza d'argento, poſe ancora il medeſimo Gregorio ſopra queſta trave alcuni gran candelieri intramezzati con alcuni gigli belliſſimi, che peſavano in tutto libre ſettecento d'argento, e Leone III. ſopra queſta trave iſteſſa nella parte di mezzo vi poſe una bella Immagine di Chriſto Salvator Noſtro di peſo di libre ſettantanove di oro, e ſei Angeli di argento dorati,trè per banda, i due maggiori de quali erano più vicini alla predetta Immagine del Salvatore peſavano in tutto libre ſeſſanta tre, e gl' altri quattro minori tutti inſieme libre ſeſſantotto. Per queſte ſtatue poi, poſe il medeſimo Leone diſotto belliſſimi Calici d'argento tramezzati fra le dette ſtatue, nove per banda, di peſo in tutto di libre cento ottantadue. Soſpeſe egli più volte à queſta trave nella parte di mezzo per entrare al veſtibolo della Confeſſione un turribulo ricchiſſimo di oro, di peſo di libre diciſette, & un velo, overo portiera belliſſima di ſeta, & oro. E perche già Papa Zaccharia ſuo Preceſſore frà le due colonne di mezzo, ove egli ſoſpeſe il Torribolo, haveva fatto un'arco molto ricco di libre ſettanta d'argento, il medeſimo Leone levato quello ve ne fece un altro aſſai maggiore, e più bello, di peſo di libre cento trentuna, e mezza d'argento, e poco dopo frà queſte due ſteſſe colonne di mezzo fece ſei colonne d' argento dorato intagliate con varie Iſtorie di peſo di libre cento quarantaſette, che ſerravano l'adito del veſtibolo, in loco delle quali ve ne fece poi altre maggiori, le quali inſieme con cancelli, che chiudevano gl'aditi del Preſbiterio, de quali diceſſimo ſopra, peſarono libre mille cinquecento ſettantatre d'argento. Attorno queſte colonne, poi fece Gregorio IV. quattordici veli belliſſimi, che à certe feſtività vi ſi poponevano, ne quali artificioſamente erano inteſſuti li martirii di San Pietro, e Paolo Apoſtoli, e Leone IV. ve ne fece altri dieci pur belliſſimi con molti leoni lavorati dentro l'impreſa del ſuo nome. Lone III. ancora ſoſpeſe fra queſte colonne di Gregorio, alla trave d'argento detta di ſopra quattro lampade d'argento di lavoro mirabile di peſo di libre ventiſette in tutto, e perche queſte colonne di che hora parliamo erano unite l' una all' altra (eccetto però le dui di mezzo con certi marmi roſſi, che prima ſi dicevano rughe, e poi ſi diſſero pettorali, il medeſimo Leone in queſti roſſi marmi fece alcuni lavori belliſſimi d'oro fino con molte pretioſe gioje, che peſarono in tutto libre quarantanove, quello ſpatio poi che era rinchiuſo, fra queſte colonne, e la fronte della Confeſſione, cioè quella parte del pavimento della Chieſa, che ſi chiamava il veſtibolo della Confeſſione, Adriano I. lo coperſe, e laſtricò tutto d'argento finiſſimo, il che dice Anaſtaſio con queſte parole; *ab introitu ad rugas uſque ad Confeſſionem pavimentum veſtivit de argento puriſſimo, quod penſat libras centum quinquaginta*, e Leone III. in queſto ſpazio così laſtricato dal ſuo preceſſore, vi poſe due Angeli grandi, d'argento, uno alla deſtra parte, e l'altro alla ſiniſtra della Confeſſione, che peſarono libre cento quaranta ſei, & accreſcevano mirabilmente la maeſtà, e la bellezza del luogo, il quale come la Santità Voſtra hà poſſuto fin qui vedere, era tale in tutte le parti ſue, che accoſtandoſi, ò entrandoſi dentro in qualunque parte ſi rivolgeva la viſta, non rappreſentava

tava

tava altro oggetto à gl'occhi de riguardanti ſe non fino argento, oro puriſſimo, pretioſiſſime gioje, & altre coſe ſimili ricchiſſime, e di valore, onde pareva apunto, che li Santi Pontefici de quei tempi in altro non diſpenſaſſero i teſori della Sede Apoſtolica, ſe non in ornare, & abbellire queſta Santiſſima Confeſſione, che garreggiaſſero inſieme l'uno con l'altro di farla più illuſtre, e più nobile ſempre, che non era ſtata laſciata da ſuoi Preceſſori.

Fuori delle ſopradette colonne poi, cioè dinanzi al veſtibolo della detta Confeſſione ſoſpeſe Adriano I. quella ſua belliſſima, e grandiſſima lampada, la quale come racconta Anaſtaſio conteneva mille trecento ſettanta lumi, ne ſi accendeva mai, ſe non in quattro feſtività dell'Anno principaliſſime, cioè nel giorno di Natale di Noſtro Signore, nel giorno ſantiſſimo di Paſqua di Reſurrettione, nella feſtività de Santi Apoſtoli Pietro, e Pauolo, e nel giorno Anniverſario della Coronatione del Sommo Pontefice, e da canti di queſta lampada ſoſpeſe poi Leone III. quattro altre lampade minori d'argento, due per banda, di lavoro belliſſimo, la maggior delle quali peſava libre ſeſſanta tre d'argento, e l'altra libre venticinque, e mezza, le due minori libre ventiſette d'argento in tutto, e queſte ancora non ſi accendevano mai ſe non nelle Domeniche, e feſte principali dell'Anno per mantenimento delle quali ſi ſpendevano li frutti di quelli ſettecento venti ſoldi laſciati da Agatone Papa, e di quelli mille laſciati da Gregorio II. e di quelle venti libre di oro laſciate già da Zaccaria Papa, acciò come dice Anaſtaſio *de lucro .... earum in liminaribus Apoſtolus proficeret*. Dinanzi alle dette colonne ancora vi poſe il predetto Pontefice Leone III. due gran candelieri d'argento di peſo in tutto di libre cento novant'otto.

Ci ſarebbero Beatiſs. Padre infinite altre coſe belle da raccontare così circa il ſito, qualità, e forma antica di queſta ſacratiſſima Confeſsione di S. Pietro, come circa gl' ornamenti fatti in quella in varii tempi da diverſi Sommi Pontefici; ma per brevità li tralaſcio, non havendo io hauuto penſiero di dir quel tutto che dir ſi poteva in queſto propoſito, ma di eſporre ſolamente à gl'occhi del Mondo la detta Confeſſione qual era prima, parendomi male, che ſi perdeſſe totalmente la memoria del ſuo ſtato primiero, mentre ogni giorno ſi và rinovando, e facendo più bella. Havendo dunque ſodisfatto come meglio hò potuto à queſto mio deſiderio, ne mi reſtando quì altro, che fare, depoſta la penna, m'inchino alli Santiſſimi Piedi della Beatitudine Voſtra, e quelli riverentemente bagiando, la ſupplico humiliſſimamente ſi degni ricevere, e gradir con la ſolita benignità ſua queſta mia breve relatione, qualunque ella ſi ſij, come un picciol ſegno del grandiſſimo deſiderio, che tengo di ſervire alla Santità Voſtra, & à queſta Santa Sede, perche facendolo ella, mi darà animo di mandar fuori altre mie fatighe Eccleſiaſtiche utili, e belle, le quali già ſtanno in procinto di farſi vedere, aſpettando ſolo tanto, che trovar poſſino Protettore tale, ſotto la cui ombra uſcir poſſino ſicuramente. Pregarò in queſto mentre DIO benedetto ſi degni concedere alla Beatitudine Voſtra longhiſſima vita, ſanità, e filicità con tutti quei beni maggiori, che ella può, e sà à ſe ſteſſa deſiderare.

IL FINE DELLA RELATIONE.

ERRATA:		CORRIGE.
Pag. 5.	ſcripſerumt	ſcripſerunt
	enarationem	enarrationem
7.	ſucceſſivis	ſuccifivis
	quodamodo	quodammodo
8.	&	ut
	lapilis	lapillis
9.	prodierunt, in luum	prodierunt in lucem
10.	eſcepta	excepta
	quamquam	quanquam
13.	latitudinem	altitudinem
14.	alta palmorum	alta palmis
	longitudiue	longitudine
16.	perfundebatur	perfundebantur
19.	aberrar	aberrat
	Vaticaui	Vaticani
20.	Domitæ	Domitiæ
22.	rribui	tribui
42.	einſdem	ejuſdem
115.	Bibliotecha	Bibliotheca
147.	debitans	dubitans

Ejuſmodi alia benignus Lector condonabit.

CATALOGUS AUTHORUM,

QUORUM MENTIO FACTA EST.

A

de ANGELIS *Paulus*.
Alatius Leo.
Albertus Leo Baptiſta.
Alpharanus Tiberius.
Auguſtinus Antonius.
Alberinus Rutilius.
Aringus Paulus.
Acta Eruditorum Lipſienſia.
S. Auguſtinus.

B

Baronius Cæſar.
Biſciola Lælius.
Bibliothecarius Anaſtaſius.
Bembus Petrus Cardinalis.
Balleonus Joannes.
Baldinuccius Philippus.
Bulengerus Julius Cæſar.
Bona Joannes Cardinalis.

C

Ciampinus Joannes Præſul.
Carolus Ferdinandus.
Ciacconius Alphonſus.
Condivus Aſcanius.
Chiarellus Dominicus Antonius.
Cluverius Philippus.
Cælius Gaſpar.
Chimentellius Valeſius.
Chryſoſtomus S. Joannes.
Caſtilioneus Jo: Antonius.
Caſalius Jo: Baptiſta.
à S. Carolo Ludovicus.

D

Donatus Alexander Soc. Jeſu.
S. Damaſus.
Durantes Jo: Stephanus.
Durandus Gulielmus.

F

Fontana Carolus.
Fontana Dominicus.
Fanuccius Camillus.
Ferraboſco Martinus.
Foreſtus Societatis Jeſu.
Fabri Honoratús Societatis Jeſu.
Fabrettus Raphael.

G

Grimaldus Jacobus.
S. Gregorius Magnus.
S. Gregorius Turonenſis.
S: Gregorius Nazianzenus.
Goltius Hubertus.
Gellius Aulus.

K

Kirchmanus Joannes.

L

Ligorius Pirrus.
Laurus Jacobus.
Leo Oſtienſis.
Lipſius Juſtus.
Lampridius Ælius.
S. Leo Papa.

M

Mallius Petrus.
Marlianus Bartholomæus.
Manettus Jannotius.
Mabillonius Joannes.
Madernus Carolus.
Martinellus Floravantes.
Marinus Jo: Baptiſta.
Mercatus Michael.

N

Nardinus Famianus.
Novidius Ambroſius.

O

Oldoinus Auguſtinus Soc. Jeſu.

P

Panvinius Onuphrius.
Plinius.
Plutarchus.
Palatius Joannes Baptiſta.
Phæbeus Franciſcus Maria.

Polonus Martinus.
Pancirolus Guidus.
Pacichellus Jo: Baptiſta.
Piazza Bartholomæus.
Pretus Hieronymus.
Panſa Mutius.
Pigafetta Antonius.
Pollionus M. Vitruvius.

R

Rubeus Michael Angelus.
Rainaldus Odoricus.
Rocca Angelus.
Raynaudus Theophilus.

S

Severanus Joannes.
Spondanus.
Serlius Sebaſtianus.
Scherderus Laurentius.
Stefaneſchus Cardinalis.
Sodo Franciſcus.
Sarnellus Pompejus.
Salmuth Henricus.

T

Torrigius Franciſcus Maria.
Titus Philippus.
Toſtatus Alphonſus Abulenſis.

V

Veggius Maffæus.
Ugonius Pompejus.
Vaſarus Georgius.
Ughellius Pompejus.
Volateranus Raphael.
Walfridus.

INDEX RERUM.

A

ALEXANDER VI. Rom. Pontifex cubicula addit Palatio Vaticano pag. 180. refecit ambulacrum, quo Arx Hadriani eidem Palatio conjungitur. p. 180.
Alexander VII. D. Petri Cathedram ſub Apſide Baſilicæ collocat cum æreo ornatu. 111.
Altaria in Baſilica Vaticana antiqua. 25. & ſeqq.
Mortuorum Sancti Bonifacii. De Pereriis. Sancti Gregorii Magni. S. Georgii. 26.
Annunciationis B. Mariæ. Sancti Blaſii. Sancti Nicolai. S. Marci. Sanctę Mariæ. S. Catharinæ. SS. Proceſſi, & Martiniani. S. Mariæ de Prægnantibus. Sanctæ Mariæ de Cancellis. Sancti Hadriani. 27.
S. Leonis. S. Mauritii. Sancti Sylveſtri. Sancti Sixti. S. Bartholomæi. De Oſſibus. S. Antonii. S. Crucis. S. Luciæ. S. Annæ 28.
B. Virginis. S. Joannis Evangeliſtæ. S. Joannis Baptiſtæ. SS. Regum Magorum. Mortuorum. Sancti Ægidii. S. Nicolai. S. Jacobi. S. Hieronymi. S. Auguſtini. S. Ambroſii. S. Martini. S. Agathæ. S. Luciæ. S. Marci. S. Abundii. B. Mariæ 28.
SS. Laurentii, & Georgii. Vultus Sancti. S. Mariæ ad Præſepe. Sancti Tridenti. S. Venceſlai. Sancti Antonii Abbatis 29.
Sancti Gabini. SS. Proceſſi, & Martiniani. 40.
SS. Simonis, & Judæ. S. Mariæ de Concha. SS. Filippi, & Jacobi. S. Paſtoris. 29.
S. Martialis. Sanctiſs. Crucifixi. SS. Laurentii, & Georgii. B. Mariæ de Turri. 32.
S. Leonis. B. Virginis. 92.
S. Petri cum Simone mago in terram decidenti. 93.
SS. Valeriæ, & Martialis. SS. Simonis, & Judæ. Sancti Thomæ. Sancti Petri Cruci affixi. Sancti Gregorii Magni. 93.
SS. Petri, & Andreę. 94.
SS. Franciſci Aſſiſs. & Antonii Patavini. 94.
S. Joannis Chryſoſtomi. 94.
Beatę Virginis in Templo ſe offerentis. 96.
D. Petri ſanitatem reddentis. 92.
Altare ex ligno antiquitus conſtabat; deinde efficitur marmoreum à D. Silveſtro. 121.
Altaria tranſlata ſub Paulo III. 59.
Altaria quæ è veteri Baſilica ſupererant tempore Pauli V. 82.
Andreas Bolgius fecit Statuam S. Helenæ. 133.
S. Andreæ Templum. 22.
Antonius Filaretus Sculptor inſignis januas æreas pro Baſilica efformat. 140.
Apſis, vidi Tribuna.
S. Apollinaris Monaſterium, & Eccleſia. 24.
Aqua Sabbatina ab Adriano Pontifice ducta ad Baſilicam Vaticanam. 160.
Arcus Triumphalis dictus. 34.
Architecti Romam vocati pro novo Baſilicæ additamento ſub Paulo V. 83.
Atrium in porticu Baſilicæ. 41. Ejus forma, & menſuræ. 13. A quibus ornatum. 41. Partes ejuſdem interiores explicatæ. 14. Ejus columnarum numerus qualis extiterit. 14.
Auctores, qui ſcripſerunt de Baſilica Vaticana. 5.

B

BAlthaſſari Peruzio fabricæ cura committitur. 56.
Baſilicæ Ichnographia juxtà mentem Peruzii. 56.
Baſilica Vaticana in Numiſmatibus Pontificiis expreſſa. 10. Eam primò Conſtantinus Imperator excitavit. 11. Idem duodecim terræ cophinos propriis humeris aſportavit. ejuſdem menſuræ. 12. non eædem apud Authores. 12. Antiqua diruta 60. A diverſis hoſtibus fidei Chriſtianæ direpta. 44. Baſilicæ juxtà typum Bramantis Ichnographia. 54. Antiquæ deſtructio à Grimaldo relata. 82. Novæ fundamenta quo anno jacta. 51. Ejus conſtructio ſub Nicolao. V. 60. Additamentum à Paulo V. quando incæp-

incæptum 80. Cur eo modo quo videtur. 82. Primi lapidis poſitio. 83. Ejuſdem inſcriptio 83. A Paulo V. perfectæ deſcriptio, & Scenographica delineatio. 87. Lateris exterioris delineatio 171. Ejuſdem partes, & menſuræ 172. Frontis delineatio 146.

Baſilicæ Vaticanæ dignitas 173. Pecuniæ in ejus fabrica expenſæ. 173.

Baſilicæ cur Sanctorum nominibus inſcribantur. 145.

Baſilicæ antiquæ forma apud Ethnicos. 11. Vaticanam fuiſſe primò à Conſtantino fabricatam teſtantur nummi. 10. Et lateres parietum idem comprobarunt 10. Cleri fuit ædificatione perfecta. 10. Ejus Ichnographia. 11. Conſtabat ſex navibus in formam Crucis diſpoſitis. 11. 15.

Baſilicam Antonius à S. Gallo majorem deſignat. 57. Ejus Ichnographia exponitur in tabula 14. pag. 58.

Baptiſmatis Fōs in antiqua Baſilica. 28. Ejus Sacellum 97. In Vaticano qualis fuerit ejuſdem Fons. 98. à S. Damaſo reſtitutus. 98. Ab aliis ornatus. 99. Ejus aquas reſtituit Urbanus VIII. & in fontem congeſſit Innocentius X. 99. Olim ſervabatur in Sarcophago marmoreo Probi. 100. In meliorem formam extrui curat Illuſtriſs. Præſul Joannes Carolus Veſpinianus 100. Novi fontis ideas excogitavit Eques Carolus Fontana. 100. 103. è lapide porphiretico ſepulchri Hadriani curat efformari, & ornamentis aureis exornat. 102. Ejuſdem forma in tabula ærea exculpta. 103

Baptiſma olim ubique conferebatur. 97.

Bernardinus Roſellinus Architectus. 49.

Berninus Eques turrim pro campanis extruit, ſed non abſoluit. 151 A calumnis defenditur ibid. Cathedram Divi Petri magnificè exornat juſſu Alex. VII. 111. Confeſſioni æreum mauſoleum imponit juxtà Urbani VIII: mentem. 112. Difficultates objectæ ne tale opus aggrederetur. 127.

Bibliotheca Pontificia. 23. In Vaticanis ædibus primùm à Sixto IV. collocatur, deindè Sixtus V. in nobiliorem locum tranfert. 181.

Bramantis mors. 54.

C

CAmpanariæ uſus, ſacer quo tempore cęperit. 148.

Campanarum Baſilicæ numerus, & inſcriptiones. 149.

Campus Vaticanus aeris inſalubritate antiquitus odibilis 9. Nunc ob D. Petri tumulum venerabilis. 31.

Corradoſſus inſignis Numiſmatum Sculptor. 50.

Cathedra Sancti Petri lignea quare dicatur Prima Sedes. 108. Semper ſervata in Baſilica magna cum veneratione 108. 111. probatur fuiſſe D. Petri 108. Ornamentis prophanis decorata, & quare 108 109. Ad eam mittebantur Neophiti recenter baptizati. 109. Pannis pretioſis exornata. 111. Summa impenſarum in tali opere 111. Ejus Machinæ delineatio 111.

Circus Neronis ſub Baſilica Conſtantiniana latebat. 17. Ejus deſcriptio, menſuræ, & Ichnographia. 19.

Clemens VII. perficit Tribunam Baſilicæ. 57.

Clemens VIII. Sacellum magnificum ædificat 80. Laminas plumbeas atque æneas Tholo maximo imponit. 77. Laternam eidem addit. 78.

Clerus Vaticanæ Baſilicæ è quibus conſtet. 95.

Cœmeterium Vaticanum antiqnum. 24.

Columnæ vitineę antè Altare Divi Petri. 121.

Columnæ è variegato marmore addidit Innocentius X. cum aliis marmoreis ornamentis. 136.

Confeſſio, vide Sepulchrum.

Confeſſionem D. Petri quomodo Paulus V. exornaverit 124. 127. Ejus antiqua forma 115. A variis Pontificibus exornata. 118. & ſeq.

Confeſſionis ornatus ęreus ab Urbano VIII. impoſitus deſcribitur. 128. in tabula ærea delineatus 128. Quo tempore poſitus 130. Expenſarum ſumma in eodem conficiendo 130.

Cryptæ ſub Pavimento Baſilicæ. 125. Earum deſcriptio, & delinoatio ibid.

Crux in fronte Baſilieæ antiquæ. 42.

Cyborium Altari impoſitum, cujus formæ fuerit. 121. A diverſis Pontificibus renovatum. 122.

D

DEſcriptio ædificiorum non pertinet ſolum ad architectos. 6.

Euge-

E

Eugenius IV. Palatium Vaticanum ampliat. 180.

F

Fabricæ exteriores Baſilicæ additæ. 22. Qua de cauſa. 25.
Feneſtræ Baſilicæ quomodo in ea diſpoſitę. 37. Earum deſcriptio. 15. Forma, & menſuræ 37. laminis vitreis ornatæ à diverſis. 37.
Fons Baptiſmatis in antiqua Baſilica. 28. Fons apud gradus Baſilicæ. 159. In medio foro Vaticano extructus ab Innocentio VIII. 160. Alius à Paulo V. 160. Idem translatus ab Alexandro VII. eique ſimilis excitatus. 161. Alius in atrio Vaticano exornatus à Simmaco Pontifice. 159. Cur antiquitus fontes additi Templis. 159.
Formoſus Pontifex ornavit Baſilicam. 34. Ejus Pontificis cadaver ſalutarunt imagines depictę in Baſilica. 34.
Fornices extruxit Michael Angelus Bonarota Tiburtino lapide, ſine cæmentis. 69. Fornices ſimul cum ornatu extruxit Bramans. 53. Fornicum extruendorum fulcimenta à Michaele Angelo Bonarota inventa. 53.
Franciſcus Mochus exculpſit ſtatuam S. Andreæ. 133.
Frater Jucundus Veronenſis Dominicanus ſuam operam impendit in fabrica Baſilicæ. 50.
Frons antiquæ Baſilicæ 38. 41. A quibus exornata. 141.

G

Galli ſimulachrum Turri campanariæ, cur olim impoſitum. 150.
Gregorius XIII. Turrim cubicula, & Porticum excitat in Palatio Vaticano. 181.
Gregorius XIV. Aulas in Palatio Vaticano exornat. 182.
S. Gregorii Oratorium. 24.
S. Gregorii Nazianzeni oſſa condita in Sacello Gregoriano. 74.

H

Hieronymus Mutianus pictor egregius 73. Ejus ſepulchri inſcriptio. ibid.

I

Januæ antique Baſilicæ 40. A quibus exornatæ 139. & ſeq. Media olim argentea nunc ænea 140. vide Porta.
Ichnographia novi Templi primùm excogitata. 183. Alia diverſa 184.
Imbrices, vide Tegulæ.
Innocentius III. Palatium Vaticanum reficit, & auget 178.
Inſcriptiones in nova Baſilica poſitæ 86. Ab Urbano VIII. mutatæ ibid. Aliæ in fundamentis novæ Baſilicæ. 51.
Jacobus Barozius fabricæ præficitur. 72: Ejus origo, & laudes. 72.
Jacobus à Porta poſt mortem Barozii fabricę præficitur 73.
Joannis Ciampini Præſuli Illuſtriſſimi laudes. 8.
Joannes XXIII. porticum primus extruxit qua conjungitur Palatio Vaticano Arx Hadrianus. 180.
Joſeph Montanus picturas Baſilicæ miro artificio reſtaurat. 96.
Julius II. Pontifex novam Baſilicam excitavit. 50. Ejus Numiſmata à Carradoſſo celata. 50. Porticum aliaque ædificia addidit Palatio Vaticano. 181.
Julius III. ædificat in Palatio Vaticano. 181. Fabricam Baſilicæ poſt Paulum III. proſequitur. 63.
Julianus cur à Sancto Gallo dictus. 53. Primùm cum Julio II. Novam fabricam meditatur. 50.

L

Lampadarum ante Confeſſionem numerus, & forma. 131.
Laternæ delineatio. 78. ejuſdem deſcriptio, & Ichnographia. 79.
Laurentius Berninus Eques ſculpſit ſtatuam S. Longini. 133. vide Berninus.
Laurentius Florentinus vulgò Lorenzetto Fabricæ Præfectus. 58. Inſcriptio ejus tumuli. 58.
Lazzaro Bramanti Baſilicę fabrica commiſſa à Julio II. 50.

Leo

Leo X. poſt obitum Julii II. Baſilicę fabricam proſequitur. 55. Cubicula addit Palatio Vaticano. 181. Ejus numiſmata cum delineatione Baſilicæ. 56.

M

S. Maria dicta in Porticu. 22. dicta etiam de Febribus. 23.
Martinus V. Palatium Vaticanum auget. 180.
Michael Angelus Bonarota Romam vocatus à Paulo III. pro fabrica abſolvenda. 59. Ideam Antonii à S.Gallo improbavit 59. Novam delineavit 60. Ejus Ichnographia. 60. ęgrè tulit Baſilicæ antiquæ everſionem. 50. Indignatur contrà Bramantem. 50. Ob invidiam aliquorum vexatus 63. Calumnias detegit. 63. In fabricæ cura ſuam operam gratis impendit. 66. Coronam pro Tholo ſub Paulo IV. celeriter ædificat. 69. Ejus mors. Tumulus illi erectus. 72.
Michael Lonigus multa ſcripſit de antiqua Confeſſione. 115.

N

Navicula è muſivo opere à Jotto expreſſa. 195. Ubi collocata. 43. Quot in locis extiterit. 105. An fuerit in atrio poſita, ut prophanus cultus ergà Solem naſcentem aboleretur. 106.
Nicolaus V. novam Baſilicam meditatur. 46. Palatium Vaticanum auget. 178. 180.
Numiſmata Summorum Pontificum Baſilicam Vaticanam exhibentia. 9.

O

Obeliſcus Vaticanus translatus à Sixto V. à multus deſcriptus. 162. à quo fuerit primùm erectus. 163. Romæ nunquam humo dejectus. 163. Ejus inſcriptiones. 168. Illum transferre in aream Vaticanam voluerunt multi Summi Pontifices. 163. Sixtus V. tale opus perfecit in honorem S. Crucis. 164. Opus arduum moliti ſunt quamplurimi. 164. Ejus translationis enarratio. 165. In ejus apice Crux collocatur ſacro cum apparatu. 167. Ejus menſuræ. 170. Expenſarum ſumma in ejus erectione. 170.
Ornamenta Baſilicæ addita ab Urbano VIII & Innocentio X. 132.

P

Palatium an Pontifices habuerint propè Baſilicam Vaticanam. 177. A diverſis Pontificibus extructum. 178. Ejus cubicula numerum tredecim millium excedunt. 184. Ichnographia ejuſdem duplici in tabula expreſſa. 177. Chronologica deſcriptio. 177.
Paulus III. Baſilicę Parietes exteriores tiburtino lapide circumveſtire decernit. 57. Sacellum, & Scalas ædificat in Palatio Vaticano. 181. Ampliſſimo diplomate Bonarotę Fabricam commiſſit. 61. parietes Baſilicæ anteriores tiburtino lapide circumtexit. 62.
Paulus IV. Fundamenta Palatii in Nemore jecit. 182.
Paulus V. Baſilicam longiorem efficit. 80. Antiquam, quæ ſupererat ob ruinæ periculum evertit 81. antequam deſtrueretur eam delineari curavit 81. multas ędes ambulacra, & fontes addit Palatio Vaticano. 182. Portam ejuſdem nobiliorem aperit. 183. Ejus ſtemma gentilitium in fornice Baſilicæ efformatum à Provenzali muſivo opere. 104.
Paſtimentum à Quibus compoſitum è vario marmore 104.
S. Petri ſtatua ænea in Baſilica collocata. 107.
S. Petri Cathedra vide Cathedra.
S. Petronillæ Templum. 23.
Pius IV. Porticum, & Fontes Palatio Vaticano addit 99. Diplomata Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovat, & Bonarotam confirmat in fabricæ Præfectura 72. Calumnias illi illatas detegit. 72.
Pictores qui ſuo pennicillo aliquid expreſſerunt in Palatio Vaticano. 185.
Picturæ ſub Tholo minori in parte dextera Baſilicæ à quibus factæ 92. aliæ in Baſilica. 37.
In Palatio à quibus factæ. 183.
Plaſticum opus à quo fuerit reſtitutum. 138.
Podium circa parietes Baſilicæ. 37.
Porta Palatii Vaticani à diverſis Pontificibus extructa: 174. Sub Paulo V. diverſas delineavit Martinus Ferraboſcus 212 Ejus Icon. 175. Ab Equite Bernino deſtructa ſub Alexandro VII. 175.
Porta Aurea, vel Sancta dicta hoc Anno

Jubilæi 1700. ab Eminentiſſimo Cardinali Emmanuelli Bullioneo aperta. 141 Ejus aperitionis Ritus deſcribitur. ibid.
Porticus antiquæ Baſilicæ. 38. dicebatur Palmata. 41. à quibus ornata 39. apertam cum columnis ante Baſilicam delineavit Bonarota.70. 137. à Paulo V. extructa. 137. Madernus clauſam illam fecit 137. ejus menſuræ, & delineatio. 137. in Templis ad quem uſum facta 143 quo tempore abſoluta 143. Porticus ſuperior cum menianis cur addita. 144.
Porticum inter Palatium Vaticanum, & Arcem Adriani primum extruxit Joannes XXIII. 180. eandem refecit Alexander VI. 180. Item Urbanus VIII. ibid.
Porticus in foro Vaticano ab Alexandro VII. excitatæ non ad inanem gloriam, ſed ad utilem uſum 155.& ſeq. Clemens IX. eas perfecit 158. earum menſuræ 158. cur Berninus illas in eam formam extruxerit 158. Earum varia delineatio Pontifici oblata 156.
Probi Ædificium 24.

R

Raphael Sanctius Romam accerſitur juſſu Leonis X. 55.
Rete Æneum in porticu Baſilicæ 41.

S

Sacella novæ Baſilicæ Vaticanæ 88. & ſeq. vide etiam Altaria.
Sacellum Gregorianum extructum ſub Gregorio XIII. 73. à Jacobo à Porta ibid. ejus deſcriptio ibid. & 75. Clementinum à quibus exornatum picturis 93.
Sacellum Sacri Baptiſmatis vide Baptiſmatis Sacellum.
Sacrarium vetus 23.
Scala quam dicunt Regiam ab Equite Bernino ædificata 174. Ejus Ichnographica delineatio 176.
Scalæ ante Baſilicam fieri ſolitæ 134. Quæ fuerint ante Vaticanam 44. 134. eas Paulus V. reſtaurat 154. Alexander demum VII. in meliorem formam redegit 155.
Sepulchrum D. Petri quare dicatur Confeſsio 114. fuit prima Sedes Summorum Pontificum 11.
Sepulchrum diverſorum in ſacræ Baſilicæ cryptis 125. Alia in Baſilica videlicet Comitiſſæ Mathildis 89. num. 3. Sixti IV. 89. Gregorii XIII. 90. Clementis X, 91. Urbani VIII. 91. Pauli III. 91. Alexandri VII. 92. Leonis XI. 94. Innocentii VIII. 96. Innocentii XI. 94. Innocentii XII. 89. Chriſtinæ Reginæ Suecorum 104.
Sepulchralis inſcriptio in tumulo Antonii à Sancto Gallo 59. in tumulo Raphaelis 56.
Sixtus IV. Palatio Vaticano multa addidit 180.
Sixti V. Laudes 75. 77. Idem Palatium extruxit apud Baſilicam 181.
S. Solii Monaſterium. 24.
Statua B. Virginis vide B. Virginis ſtatua S. Veronicæ, S. Longini, S. Elenæ, S. Andreæ 133.
Suggeſtum marmoreum pro Evangelio cantando 33.
Symmacus Pontifex Palatium Vaticanum primus poſuit 178.

T

Templum S. Mariæ vide S. Mariæ.
Tectum Baſilicæ varii Pontifices refecerunt 37. ejus contignationis expreſſio 34. Tegulæ antiquæ ejuſdem 34.
Teſtudinem navis majoris ornatu condecorat Carolus Madernus 104.
Tholi maximi ideam compegit Bonarota 70. Illum conſtrui jubet Sixtus V. 75. Jacobus à Porta conſtruxit juxta typum Bonarotæ paucis variatis 75. Quando fieri cœptus 70. Lignorum compaginatio pro ejus fornice extruendo 76. ejus Ichnographia in tabula delineata 76. Tholi ejuſdem delineatio 76. ejuſque deſcriptio & menſuræ 79. 76. ejuſdem Ichnographia 76. Picturæ in illo à quibus delineatæ 79.
Tholi maximi rimula Equitis Bernini incuriæ tribuerunt aliqui falſis rationibus innixi 134.
Tholi Baſilicæ imponendi forma juxta typum Bramantis 54.
S. Thomæ oratorium 22.
Tribunæ forma & menſuræ 33. à quibus refecta & ornata 33.
Turris campanaria à Bernino excitata 151. ob ruinæ metum deſtructa 152. Cur templo addita 149. Galli ſimulacrum cur eidem imponebatur 149. in Baſilica

Vaticana antiqua multiplex 144. pro nova Baſilica diverſæ Turres excogitatæ 151. & ſeq.

V

Valvæ æneæ propè atrium Baſilicæ 42. Columnis ornatæ 43. Provinciarum Pontifici ſubjectarum nominibus inſignitæ 43.

B. Virginis Mariæ ſtatua Redemptorem ſinu ſuſtinentis 94. cur juniorem Filio illam Bonarota efformaverit. 95.

Urbanus VII. Tholum maximum plumbeis laminis circumveſtiri jubet 77.

Urbanus VIII. multa ad commoditatem Aulicorum componit in Palatio Vaticano 183. Ejus inſcriptiones 183.

Urbani VIII. monumentum lapideum grati animi ergò à Canonicis poſitum 134. vide Sepulchrum.

F I N I S.

Parigi 12. Lugl.° 1806 – franchi 8 –